

at Reg. 1000

BIBL. NAZ.
VII. Emancipazione III.
RACCOLTA
VILLAROSA
C
44/22
NAPOLI

4-4

Book 11
C. 11/11

RACCOLTA
DELLE
OPERE MINORI
DI

LUDOVICO ANTONIO MURATORI

BIBLIOTECARIO

DEL SERENISSIMO SIGNOR

DUCA DI MODENA.

EDIZIONE PRIMA.

TOMO VIGESIMOSECONDO.

IN NAPOLI MDCCLXIV.

NELLA STAMPERIA DEGLI EREDI DI TOMMASO ALFANO,
ED A SPESE DE' MEDESIMI.

CON LICENZA DE' SUPERIORI.

Questo Tomo XXII. contiene

- I. Anecdota Græca.
- II. Lettera di Lamindo Pritanio ad uno degli Autori del Giornale d' Italia.
- III. Alcuni Sonetti dell'Autore.
- IV. Un Catalogo , o sia Indice delle Opere , e Trattati dell'Autore , colla distinzione delli Tomi , ne' quali si trovano collocati in questa Raccolta, ec.

A N E C D O T A
G R Æ C A.

QUÆ EX MSS. CODICIBUS

*Nunc primum eruit, Latine donat, Notis,
& Disquisitionibus auget*

LUDOVICUS ANTONIUS MURATORIUS

S E R E N I S S I M I

D U C I S M U T I N Æ

BIBLIOTHECÆ PRÆFECTUS.

IN ANECDOTA GRÆCO-LATINA

P R Æ F A T I O.

AMBUBUM circumspicienti mihi, quod institucundum esset iter, ut ad literarum commodum aliquid & ego conferrem, obtulerunt sese nonnulla Veterum scripta, luce adhuc, & publico destituta. Duos jam ex iis Tomos sub *Anecdotorum* nomine eruditi Viri e prælo acceperunt, reliquos accepturi (*), ubi literis in Italia languentibus & libertatem, & vires Pax tamdiu exoptata restituet. Interim ad Græca quædam *A'ndem* curam omnem converti, quæ neque minus utilia, neque minus grata fore confido. Atque utinam conatus nostros tentos sperarent, aut imitarentur alii eruditionis in Italia cultores. Sunt adhuc & multa id genus nostris in Bibliothecis latentia, quæ finire diutius eam pulvere, tincisque conficiari, aut probrum, aut certe illaudabilis mihi videtur foecordia.

Quid enim (dicere liceat) cordatiorcs, solertioresque viros ab exteris provinciis expectamus, ut nostros accipiamus thesauros ex aliorum dono? Atque æterna illi quidem commendatione digni, quod nullis parcant, laboribus, aut itineribus, ut bene de literis quocumque pacto mereri pergant. Quin etiam præstat, quando tam lente Italici eruditi in hoc studio procedunt, nos eorum diligentis nostra concedere, quam tot divitiis male tumultatis per summam ignaviam indormire. Facendum tamen est, quo major, & justior laus illis debetur, eo gravior, & æquius inculpandos nos esse, qui tantis frustra sollicitati exemplis, nostrorumque Majorum quodammodo immemores, dignitati nostræ satis consultum putamus, si alienis pro re literaria conatibus plausum tantummodo conferamus, dulcissimo interea jacentes in otio. Sed Eruditorum Reipublicæ incrementa amantibus nunquam deerant uberes in excusationem querelæ, quoniam si nihil aliud occurrat, id fere semper occinotor,

---

(*) Qui postea annis 1713. in lucem prodierunt, & in hac Collectione in antecedenti Tomo XXI. positi.

cinatur, desiderari Mæcenates, quorum liberalitate incitentur ad cursum Ingenia cunctantia.

Hæc tamen querulis hominibus objiciam ego, atque ante oculos sistam, unum præ cæteris amplissimum Cardinalem Georgium Cornelium Episcopum Patavinum, cujus opera jam factum est, fietque uberius in posterum, ut neque veteribus invidere debeamus, neque nostris possimus succensere temporibus. Scilicet in illum confluxere cum reliquæ virtutes, & decora nobilissimæ, ac vetustissimæ Cornelie gentis, tum præcipue erga literas, earumque studiosos præstantissimus amor. Et me quidem in primis testem magnanimæ hujusce indolis dabo; quippe ubi rescivit Eminentissimus Cardinalis, obflare mihi Græcorum typorum inopiam, quominus ista vulgarentur, jussit ille continuo celebris Seminarii sui officinarum hæc omnia Græcis, Latinisque formis describere, quæ diu forsitan hujusmodi beneficium aliunde expectassent. Verum Principi ad jurandas literas nato longe etiam majora in animo versantur. Reliquis enim Eruditis palam vidimus oblatas, ipso jubente, ejusdem Seminarii operas, quibus eorum Opuscula nondum edita tandem luci reddantur. Quamobrem optandum est, ut his, aliisque Mæcenatis cæcissimi consiliis bene deinceps respondeat doctorum hominum ardor, non in procedendis solum optimis Libris, verum etiam in vetustis & situ Bibliothecarum eruendis. Interim vero ex illius munificentia accipiat mea hæc, qualiacumque sint, literatus Orbis, ejusque virtuti fausta omnia precetur, unde majora in dies speranda sunt nobis.

Nunc illa juvat præfari, quæ benevolis Lectoribus opportuna arbitror, antequam ad hæc merces evolvendas accedant. Et primo quod est ad Gregorii Nazianzeni Carmina, quibus primas in Libro destinavimus, ita poscente Clarissimo, & Sanctissimo Scriptore, inutilem operam luderem, si quicquam adferrem in eorum laudem. Satis eximia commendatio erit, Nazianzenum audire illorum parentem, nempe virum eminentissimæ inter Græcos Patres eloquentiæ, & sapientiæ singularis, & cui post Joannem Apostolum pro peculiari Panegyrico, & *κατ' ἑξῆς*. Theologi cognomen adhæsit. Quam multa ex illius ingenio, & calamo Carmina fluxerint, alter ejus Operum a Billio editorum Tomus abunde ostendit. Neque tamen hæc referenda sunt, quæ de illo S. Hieronymus in Catalogo Script. Eccl. in hæc verba conscripsit: *Ad triginta millia versuum omnia Opera sua composuit, e quibus illa sunt de morte fratris Casarii &c.* Nominis enim versuum non Carmina designantur, sed *versuum* idest integre periodi, in quas Libros suos dividere consueverunt Veteres, ne cuiquam. (quod tum facile contingere poterat) describenti aliquid minuire, aut addere liceret. Quare Sophronius Græcos Hieronymiani Catalogi Interpres ita hæc reddidit: *in opus a versibus triplex totum ad evanagium divit' evanagium*. Ipse autem Hieronymus in Apologia prima adversus Rufinum, *Hilarium quadraginta millia versuum Origenis in Job, & Psalmos transfussisse* affirmat. Idem consu-

leatur

lendus in Praef. ad Danielelem, & Gennadium, qui in Lib. de Vir. Illostr. Theodorum Antiochenae Ecclesiae Presbyterum Libros ad XV. millia versuum scripsisse refert. Quibus omnibus locis non *Carminum*, sed *Præsa* orationis scriptores laudantur, uti etiam videre est apud Galenum Tom. 1. Lib. 1. Anatom. pag. 119. edit. Basil. & apud Diogenem Laertium in Demetrio Magnifico, Xenocrate, Aristotele, Theophrasto, ac Demetrio Peripatetico, ubi Stichometriae veterum habetur mentio.

Quamquam vero ingentem Nazianzeni Carminum copiam Billius luce donasset, alia tamen nondum evulgata, in Bibliothecis latere, jamdum exploratum erat. Nam, doctissimo Lambecio testante, varia continentur partim edita, & partim inedita in Bibliothecae Vindobonensis Codice MS. CL. a folio primo usque ad folium 115. Ejusdem illius Codicis beneficio, inter *Insignia Itinerarii Italici* paucis ab hinc annis Jacobus Tollius publici juris fecit XX. Nazianzeni Carmina cum hac inscriptione *Αἰσχροῦ κήρυμα*, hoc est *Carmina Cygnea*, tamquam novissima, ac dulcissima sacri Poetae monumenta. Sub eo tamen nomine non venire puto, quæ in Episcopos eorum temporum scripsit Nazianzenus tam acri, atque irarum pleno stylo, quamquam ea a Tollio edita sciam. Virum enim ad beatam mortem grandibus gressibus, animoque tranquillo tendentem tam graves querelæ non produnt, sed potius exasperatum e recenti vulnere contracto ob depositas insulas Constantinopolitani Throni. Carmina reliqua, utpote dulcia consummatæ pietatis argumenta, & miram suavitatem spirantia, eidem ad postremas vitæ lineas properanti sequius adscribas. Sed hæc edita habemus, quamvis Librum Tollii mihi videre nondum contigerit.

Alia luci nondum reddita, monet C. V. Guiselmus Cave in Script. Eccles. Historia literaria par. 2. asseruari in Bibliotheca Balaeiana inter Codices Baroccianos, nempe Cod. XLVIII. pag. 40. Carmen ad *Animam suam*. Incipit *Ὁ ἄριστος καὶ ἁγιώτατος πατήρ μου*. Item Cod. LVI. pag. 106. Carmina tria in Cæsarium, quæ ego proferam, & aliud in *Nobilem de generem*. Cod. XXXVI. Tetraslica aliquot, pleraque inedita, haberi ait, uti etiam Codice CXXXIII. pag. 158. Poematia aliquot *ἀνέκδοτα*.

Mihi autem contigit longe plura offendere olim in Ambrosianæ Bibliothecæ MS. Codice, nemini hucusque evulgata. Ætatem Codicis e characterum forma, atque ex antiquitate membranarum excedere ultra septingentos annos coniciebam. Ibi inter inedita habebantur etiam edita. Sed quaterniones nonnulli hinc inde avulsi, ac deperditi maximam Codici labem, & mihi plura desideranti majorem intulere molestiam. Præstant nonnulla folia, sed motila, ad Librum S. Maximi Confessoris spectantia cum hoc titulo: *Μετὰ τὸν Μοναχὸν Διονυσίου καὶ τὸν Ἐπίσκοπον Θεοδοσίον*. Hoc est: *Maximi humilis Monachi de diversis ambiguis SS. Dionysii, & Gregorii ad Thomam virum sanctissimum*. Fortasse legendum est *ἑγώ*, *Hegumenum*. Deinde sequitur: *Τὸ ἑγώ*.

ἡγὺς δὲ αὐτῶν τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν Μαθητῶν τῶν ἁγίων, καὶ τῶν
 ἁγίων, καὶ τῶν ἁγίων, καὶ τῶν ἁγίων. Sanctissimo Dei famulo, patri in spiritu, &
 Magistro, Domino Thome, Maximus humanis, & peccator, indignus fa-
 mulus, & discipulus. Tum ita incipit Liber: ΑΠΛΑΝΟΤΣ ΘΕΩΡΕΙΑΣ
 ΕΞΕΜΜΕΛΟΤΣ &c. Ipsum hoc Opus (quod ad Gregorium Nazianzenum
 editum Oxonii Anno 1681. Graece, & Latine arbitror cum hoc titulo:
S. Maximi ambigua, seu Scholia in Gregorii Theologi locos difficiles. Commen-
 tationes autem in Dionysium, vulgo Arcopagitam, jampridem inter
 hujus Opera prodierant. Subsequebantur in Codice Ambrosiano aliae lu-
 ciniae, seu fragmenta Graeca perantiqui Scriptoris sacri. Quam nequa-
 quam contemptenda forent, & vix edita censeam, dolco me illorum
 specimen in schedas meas non retulisse.

Porro quae in censum nostrum ex illo MS. Codice ^{ambrosiano} transiere,
 quin omnibus venerandae antiquitatis cultoribus grata futura sint, nullus
 dubito. Multa enim haec deprehendas ad illorum temporum Historiam
 illustrandam perutilia, multa de praeclearis hominibus Nazianzeno aut
 sanguine, aut pietate, aut amore conjunctis, quae alibi frustra quaere-
 ras. Nam quod est ad Poeticas Christiani Scriptoris Veneres, quamquam
 non paucae sint, pretio tamen, ac utilitate vincuntur ab aliis horum
 Carminum dotibus. Vel hinc discas, quam vividam, fortunatamque
 Ingenium illi esset, cui non Ecclesiasticae curae, non melioris Philoso-
 phiae perpetua meditatio, non ingravescentis aetatis, eripere unquam po-
 tuit gravissimi styli usum, adhibito quoque in pie vitae condimentum
 Molarum contubernio. Igitur in posterum habebimus e tanti viri Scho-
 la non exiguum, emortualium Carminum sylvam, quam haec usque ex
 iis unum tantummodo prodidisset in *Basiliam Magnum*.

Fortasse vero petant Eruditi, cur unam, eandemque rem tot diver-
 sis Epigrammatis versaverit Nazianzenus, quod potissimum prodant
 Carmina in *Patrem*, ac *Matrem*, in *Sepulcrorum effractores*, & in *Syned-
 factos* seu *Agapetos* elucubrata. Equidem arbitror, amorem in illos, zel-
 lum, & legitimam iracundiam in illos, tam variae Carminum copiae
 causam dedisse, quom numquam satis videretur argumento fecisse, qui
 tam cara capita laudanda, aut tam impia exagitanda sibi proposuisset.
 Accedit secunda Scriptoris vena, ex qua fluere nullo negotio poterans
 tam diversa Poemata. Et postremo non male forsitan calculos ponemus
 conjiciendo, pleraque ex his Carminibus non in eum finem composita,
 ut omnia vulgarentur; sed qualia ex opulento Ingenio tumultuarie exci-
 derant, in tabellas relata ad nos pervenisse.

Nam haec & incondita quaedam; & ipsamet phrasae, ipsamet inter-
 dum sensa tum Heroicis, tum Elegis, & Jambicis etiam versibus ten-
 tata, ac reddita sunt, non alio, ut videtur, consilio, quam ut meli-
 ora e tot experimentis subinde eligerentur. Quaecumque tamen sint,
 neque Nazianzenum pudebit singula posteris reliquisse, neque nos pae-
 nitebit legisse. Quod si quaedam paullo incultiora videbantur, id nemi-

ni mirum esse debet, qui senebrium Epigrammatum rationem noverit. Non solent ii, qui parentum, & familiarium suorum mortem dolent, sectari Poeticas elegantias. Scitum illud videlicet, non oportere esse ambiciosum in lectu. Hac ratione, ut opinor, Aesonius, qui quoties voluit, bonos versus fecit, in iis, quos de obitu suorum scripsit, sequutus est illud simplex, & inornatum genus versificandi, quo etiam in didacticis, & aliis quibuscumque Poematis sciens, prudensque usus est. Quod autem attinet ad ea Carmina, quae in immodestos Martyrum cultores composita sunt, ea Gregorius Nazianzenus, si scripsit, juvenis adhuc scripsisse videtur. Nam puerilem venam sapiunt, & pro sae, quam versibus similiora, ne apud Poetam quidem Comicum, vel Satyricum facile tolerentur. Attamen, quia ad illius aevi, quo scripta sunt notitiam pertinent, hoc ipso digna sunt, quae ad reliqua adiungantur.

Quum vero sit animi honesti, & grati, per quos profeceris, candidissime profiteri, publicae hinc mihi habendae sunt gratiae Joanni Boivinio Regiae Parisiensis Bibliothecae Custodi. Jam quanta sit Clarissimi huius Viri non rara tantum in Graecis literis, sed etiam in omni disciplinarum genere exquisita eruditio, praeter alia illius monumenta, satis testantur Nicephori Gregorae universae Historiae Latine non ita pridem donatae. At quanta quoque sit illius humanitas, nullum luculentiorum testimonium dabo, quam memet ipsum. Siquidem ubi is intellexit, me in congerendis Nazianzeni versibus Anecdotis non exiguam posuisse operam, quos ille jam e Regiae Bibliothecae Codicibus descriperat, liberalissima humanitate votis meis obtulit, imo ad me protinus Anno 1698, misit, uberiori meae collectioni adiungendos. Praeterea, ne quid muneri deesset, Carmina e duobus MSS. Codicibus, nempe ex 2891. & 2945. descripta cum veteri MS. Scholiaste contulit, variasque lectiones in margine adnotavit. Quod hinc tamen praemonitum Lectorem velim, erunt aliqua e Boivinii penu in meum translata, quae fortasse Nazianzeno tribuenda minime videantur. Neque ideo suppressenda censui, quippe saltem antiquissimum Auctorem redolentia, & certe speculantia ad Nazianzeni, aut ejus conjunctorum, Historiam.

Dodissimo Boivinio humanitate non concessit C.V. Antonius Maria Salvini in Florentino Lycae publicus Eloquentiae Professor, cui in Graecae Linguae scientia paucos pares, neminem superiorem Italia nunc ostendat. Et ille pariter opem consiliis meis collaturus, ad celeberrimae Bibliothecae Mediceae MSS. Codices totum se convertit, facta illi elementissime venia a Colmo illi. Magno Etruscae Duce, inter ejus virtutes, ac laudes non ea postrema est, qua suos Majores aemulatus, rem literariam, ejusque cultores, tum favore, ac benevolentia, tum amplissimis praemiis perpetuo prosequitur. Itaque gloriosissimi illius Principis munere, & accuratissimi Salvini cura factum est, ut alia etiam Carmina in Ambrosiano, & Regiis Codicibus desiderata, in Mediceis reperirentur, quae pro

suo erga me studio doctissimus ille vir mihi descripta suppeditavit . Qualia hæc sint , suo perspicitor lico . Interim monuisse sufficiat , Codicem MS. Medicæ eundem esse , qui Tollo non ignotus fuit , mihiq; Carminum spicilegium præbuit adhuc lhee carentium , quæ ea Tollo præ festinatione describere nequaquam potuerit . Præterea variantes lectiones ex aliis MSS. Salvinus collegit , per quas Ambrosiano Codici subsidium non leve possit adferri ; nullumque , uno verbo , prætermisit officium , quo suum in me , remque literariam confirmaret amorem .

Paria quoque præstiturus fuisset C. V. Pater Joannes Baptista del Miro Benedictinus Abbas , si desiderio suo respondissent uberius Vaticanæ Bibliothecæ , cui præest , MSS. Codices . Quare pauca illa operi meo contulit , sed non paucæ illia me debentur gratiæ ; in censum enim beneficii venit & optima voluntas . Gratam denique mentionem non omittam Hieronymi Tagliazuechii nostratis , quippe & ex ipsius labore accuratior probibit ista editio . Utque ille est non omnis tantum Lingue Græcæ , sed aliarum bonarum Artium amantissimus , & studiosissimus , dummodo ejus erga literas ardor non deserbeat , sperare juvat , nos aliquando habituros ex illius ingenio monumenta , sibi certe , si quidquam divinare possum , & patriæ nostræ non parum laudis allatura .

Quoniam autem in illustrandis Nazianzeni Carminibus interdum adhibuerim fidem , & verba Anonymi cujusdam Scholiastæ Græci , prædocendi sunt Lectores , eum profecto antiquitatis causa magni esse faciendum . Antè quingentos annos scriptus videtur membranaceus ille Codex Ambrosianus , ubi hujusmodi Scholia legantur , quorum unicus est scopus diversis reddere verbis , & paraphrasticè , sacri Poetæ verba . In Ludovici Magni Bibliothecæ alterum similem videre est , uti Clar. Boivinius mihi significavit . Quæ autem se gerat hic Auctor , Arte , ut videtur , Grammaticus in exponendis S. Gregorii Carminibus , illic innotescet , ubi integra proferam Scholia ex ejus Opere descripta .

Post Nazianzeni versus collocavimus Epistolas Firmi Cæsariensis Episcopi , qui seculo Aetæ Christianæ quinto floruit . Earum pretium in quodam elegantie flore præcipue situm est . Antiquus plane est membranaceus Codex , unde illas eduxi , at non omnino a Librariorum erroribus immunis . Longè præstitisset , si Litteras illas , quas Firmus de magnis negotiis , ac potissimum de Eutychiana , & Nestoriana controversia conferisset , nobis servassent Majores nostri . At quando amarunt ii potius quiescuisse , ut ita dicam , illius ad posteros transmittere , non ita de eorum consilio ; ac negligentia dolendum est , ut hæc paucæ celebris viri monumenta suo non donemus honore . Ex his etiam aliquid lucis illorum temporum Historiæ , ac moribus accedit ; & saltem juvabit , Firmum aliunde cognitum , ex ejus ingenio , & verbis melius dignoscere .

Nonnullæ Juliani Imperatoris Epistolæ succedunt , ex eodem Codice Am-

Ambrosiano depromptæ , unde superiores . Jamque rei literariæ interesse , ut hæc quoque ederentur , in suo Diario Italico scripsit C.V. Bernardus de Montfaucon Monachus Benedictinus e Congregatione S. Mauri ; cui olim legendas dedi . Optandum quoque esset , ut alia illius scripta saperessent ; nam etiam si ejus impietatem detestemur , certe eruditionem non contemnimus ; mirumque in modum Ecclesiasticæ , & profanæ Historiæ conducunt vel mimicorum Libri .

Opus nostrum denique claudet famosa illa , quæ seculo Christianorum quindæ supposita est Julio I. Romano Pontifici , Epistola . Illius mentionem Gennadius olim fecerat in Lib. de Viris Illustribus . Verum ut erat ille Criticæ Artis non admodum gnarus , sibi imponi ab Hæreticis passus est , atque alia ratione , quam par erat , fœtorum hunc excusavit , ac rejecit . At sequenti seculo Facundus Hermjanensis inter Latinos , & postea Leontius Byzantinus inter Græcos , aliique , deprehensis hujusce Epistolæ germanis architectis , focum fraudemque Hæreticorum ita aperuere , ut calumniæ nullus amplius relinqueretur locus . Centuriatores tamen Magdeburgenses , nescio utrum ignorantia ducti , an vesano illo furore , quo sibi Romanam Ecclesiam , ejusque Pontifices vel sanctissimos dicebant , & mordendos unice proposuisse videntur , litem adhuc inflare sunt ausi . Nimirum Julio I. stramineam hanc Epistolam rursus tribuere non debitarunt . Sed nullo negotio Baronius , Binus , Bellarminus , Petavius , aliique non pauci Orthodoxæ communionis viri , tandem veritatis locum fecere , atque armis fortissimis prostravere pertinacem imposturam . Nulli vero melius , quam mihi facile erit ab hujusmodi calomniis Julium Romanum Pontificem vindicare . Et quamquam id præstare vel sola nuda Epistola possit , quæ tam supina , atque incauta fraude supposita est , ut continuo se prodât ; nihilominus Disquisitionem adjungere placeat , qualem , quantum quidem mihi persuadco) dirimendæ penitus controversiæ parem , & aptam poscere vel præfracta possint ingenia .

Fortè autem delicatuli , quorum nunquam erit inopia , petant a nobis , cur hanc Epistolam impie confictam , indignam olim quæ ederetur , & beneficio temporis subinde oblivioni traditam , iterum nos e tenebris revocemus . Neque id necessariam , addent , neque utile . Iam contra , si eis credendum sit , periculo non careat hujusmodi consilium , quippe tela in Catholicæ Religionis perniciem procusa , nihil umquam prodesse , multum vero interdum nocere possunt , aut infirmis obiecta , aut a fortibus inimicis rursus intorta . Quibus , si ita forte loquantur , responsum velim , necessum esse , ut nunquam excesserint pueritias finibus , & angustissimis tyronum pomeriis . Nam qui sese jam dederunt in amplexos , beatosque eruditionis campos , tantum abest , ut pericula hæc formident , ut contra non mediocri beneficii loco reputent hujusmodi evulgare monumenta .

Quis enim tam bardus , stupidusque sit , ut hæc ad errorem incitamenta reperiat ? Quis a veneno sibi timeat , cujus vim penitus exarmavit vi-

cinum , & conjuſtum antidotum ? Hujus autem Epistolæ totum virum sustulisse est , ejus Auctores , & fraudem prodidisse . Deinde ex re Orthodoxæ Religionis est inspicere , quam malis artibus Catholicas sententias olim impugnare conati sint Hæretici . Et denique non Historiæ solum Ecclesiasticæ splendori conferre multum hæc possunt , ac solent , sed etiam ipsius Romani Antistitis famam , ac sanctitatem liberant ab omni suspitione labis , & culpe . Quid si exemplis agendum est , cui adhuc in mentem venit succensere Clarissimis iis viris , quorum cura evulgatos habemus virulentos Juliani , aut Libanii , aut Symmachi , aut Zozimi in Christianam Religionem Libros ? Passim , nemine conqurente , recedantur Juliani Pelagianorum principij scripta in S. Augustinum , eodemque beneficio donantur reliqua Semipelagiani gregis Opera . Quid ? quod tot Libri in Romana Synodo sub Gelasio Pontifice damnati , aut sine legitimum querela prostant , aut sine periculo ubique leguntur . Et non ita pridem lubentissime accepimus a Montfalconio V.C. Commentarios Eusebii Cæsariensis , qui cum Arianis fecisse , aliisque erroribus laborasse non obscure cognoscitur . In Actis autem Conciliorum quot Epistolæ ab Hæreticis conscriptæ contineantur , nemo est nescius ; & ipse Annalium parens Baronius quandoque in suas derivat Historias Opuscula a Christiani nominis , aut Catholicæ Fidei hostibus scripta , & ad nostram usque ætatem servata . Quid multa ? Sexcenta hujusmodi exempla ab antiquitate pessere possum , & plura etiam a recentioribus rei literariæ Scriptoribus . Sed omnium vice mihi demum erit , commemorare Apollinaris Hæretici sententias una cum S. Gregori Nysseni Responſionibus e Vaticana Bibliotheca ante paucos annos descriptas , quas Græcæ , & Latine publici juris fecit C. V. Laurentius Alexander Zacagnius ejusdem Bibliothecæ Præfectus . Quamobrem desinant , si qui sunt adeo delicati , ac morosi Lectores , instituto nostro obices opponere , neque se temere immisceant eruditæ Reipublicæ negotiis , quoniam nondum intelligant , unde timendum , unde gratulandum sit nobis , & illie timeant , ubi non est timor .

Restat , ut aliquid de ratione dicamus , quam sequuti sumus in his Opusculis Latio donandis . Et hec non tam facile est æquis placere Lectoribus , quam displicere fastidiosis . Equidem novi , quanta , & qualia in optimo Interprete requirantur , quo suas partes cum laude implere possit , & eruditorum gratiam inire . Præter intimam utriusque Linguae peritiam exigi scio cum amplissimam eruditionis , & verborum copiam , tum subactum judicium , & ingenium , cui liceat non ipsas tantam res , & Græcos sensus Latine reddere , sed per interpretationem exprimere varios Scriptoris colores ; elegantiam nempe , aut austeritatem , aut obscuritatem , aut majestatem , aut humilitatem alieni sermonis , ac styli . Denique mihi obversantur , quæ in hanc rem commentatus est Clariss. & eruditissimus vir Petrus Daniel Huetius , præceptis non minus , quam exemplo locuples istius argumenti magister . Sed quoniam Interpretum albo nomen meum dare sum ausus Anno 1697 . (eo enim tempore hæc Opuscula convertēbam , quam-

quam

quam difficillima tempora in hunc usque diem eorum editionem distulerint) id quod mihi statutum fuerat, in omnium Litteratorum commodum Latina facere, quæ Græce dumtaxat edita rarum sibi poterant polliceri lectorem, relicta aliis præstantissimi Interpretis laude. An istud, quod meum erat, tolerabili successu præstiterim, aliorum esto iudicium.

Non dissimulabo tamen, me aliam insistere potuisse interpretandi viam si in animum indixissem, observatum a me iter posse in eruditorum indignationem incurrere. Ubi enim assequutus es Græci Auctoris sensus, tam arduum non est, si alteram Linguam perspectam habeas, aliquo splendore Latinitatis reddere Græca. At quis nescit, interpretantibus utrinque duo stare incommoda, nempe quamdam jejunitatis speciem, si nimis pressio pede ubique Scriptorem consecrari velint; & fidei periculum, si nimis libero gressu indulgere sibi malint, quam alteri inservire? Ex his autem offendiculis secundum, quam primum, longe accuratius evitandum nemo diffiteatur; imo non pauci sentiant, ne vitii quidem nomen primo deberi. Quamobrem si a nimie libertatis periculo mihi timens, quandoque in oppositum deflexisse forte videar, morosi nimium sint, qui veniam mihi negent, & mediocribus non contenti, summa, & optima desiderare pergant.

Atque hæc dicta velim de Opusculis Græcis prosa oratione conscriptis, quæ in Latinum sermonem transtuli. Quod enim attinet ad Nazianzeni Carmina, ni mea me fallit opinio, molestæ nemo feret, quod tam religiose insulterim Græcis vestigiis. Non aliter hucusque fecere tot egregii viri, quorum opera plerosque Græcorum Poetarum habemus Latine loquentes. Et quidem improbare non ausim consilium Jacobi Billii V.C. cui placuit totidem Latinis versibus reliquos reddere S. Gregorii versus. Attamen dicere liceat, fecisse metri necessitatem, quam ille sibi imposuit, ut ego ibi Nazianzenum querens, interdum non inveniam; certe ejus libertatem, ac vim non raro desiderem. Tutior proinde nemini non videatur ratio interpretationis nostræ, præsertim quum anxie nimis Græca verba sequenti non simus, & quæ obscura occurrunt, non Notis solum, sed etiam Disquisitionibus nonnullis illustraverimus. Utenique tamen scire habeat, operi meo satis gratulabor, si Lectores humanissimi condonent errores, & mihi fortasse meos, & Typographis suos, si quos nec mea, nec illorum industria cavere prorsus potuit, tamen si voluit.

Finem Præfationi faciam asserendo Tetraſtichon olim in laudem Nazianzeni compositum a Scipione Forteguerra, viro perquam erudito, & Angeli Politiani amico, qui Scipionis Carteromachi nomen assumerat pro sui sæculi more. Ejus etiam versionem a Salvino factam habeo.

Ἰππὶν Μῆλας τὰν ἄλιν ἐν Σμαρ

Θωπὶν ἐν τῷ δὲ τῷ τῷ τῷ.

H' μῦθ

Ἡ μᾶλλον αὖτις παρ' Ἑλλάδας ὁμοῦ ὄντος Ὁμήρου .

Gregorius d' Iovis vocat' dicitur

Gregorius Musas , melius quam dios Homerus .

Divini offendit carminis artifices .

Seu potius , Musis cecinit dicantibus ille .

Gregorio afflavit sanctior aura finum .

Praefationis Finis .

INDEX EORUM.

xi

Quæ in hoc Libro continentur.

C Armina, five Epigrammata CCXXVIII. S. Gregorii Nazianzeni	
pag.	1
Disquisitio I. De <i>Synſactis</i> , & <i>Agapetis</i> .	122
Disquisitio II. De <i>Agapis</i> ſublatis.	133
Disquisitio III. De antiquis Chriſtianorum Sepulcris.	141
Firmi Episcopi Cæsareæ Epistolæ XLV.	150
Juliani Imperatoris Epistolæ IV.	174
Epistola Julio I. Romano Pontifici ſuppoſita ad Dionysium.	182
Disquisitio IV. in Epistolam ſub Julii I. nomine editam.	185

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Επιγράμματα.

GREGORII THEOLOGI

Epigrammata.

Εἰς Προφῆτην Σεπτήστην.

MΗΔΕ Κεραυρὸς μεγάλ' ἄχρει· δ' ἔσθ' αἰετὶς ἐν
 Ηὐρώῃ τυτθὸς αἶψα φέρον βαλὼν.
 Οὐδὲ Προφῆτην ῥήτορα βροτῶν ἄλλος ἰσχύει,
 Ὃς πῶτα ἀπὸ τῶν λόγων ἵσους λόγους.
 Βροτῶν Ἀγδῆς ἵσους γινέσκοντες· ἀλλὰ Σεπτήσθ'·
 Πᾶν γὰρ ὁμολογῶν ὅτι Προφῆτης.
 Εἴς μιν· ἀλλὰ μὴ ἔξω μὲν ἔσθ'· ἐκὼν Ἀδὼν
 Κόσμος· ὁ νῦν, φέροντα Κεραυτὶν.

In Propheta Septisiam.

C A R M E N I.

NE posthac Cecropia magnum gloriare. Nefas est
 Soli tantillam opponere facem,
 Aut eum Proheresii eloquentia mortalem alium contendere,
 Qui nuperis Mundum concurrebat Oratoribus.
 Tonitru Astrica recens streperum tulit· Sophistarum vero
 Universum genus magniloquorum cederebatur Proheresio.
 Cessit quidem. Sed illum vicit invidum fatum. Non amplius Athenæ
 Illustres erunt. O juvenes, fugite Cecropiata.

N O T Æ.

QUis quotisque vir Proheresius fuerit, quem hec Nazianzenus satis sanctam laudet, quantæque eloquentia præditus, Eunapius Sardianus illorum temporum æqualis loculente scriptum reliquit in Libro de Vitis Philosophorum, & Sophistarum, ubi ejus vitam, & res gestas memorie mandavit. Inter cetera illius encomia fortasse id altius eminet, quod illi Populus Romanus consilioit. Πᾶσι, sunt Eunapii verba, ἐπὶ πολλοῖς ἀνεδίδου, καὶ ταχύνει ἵσους, ἀδμήτῃ κατὰ ἀνδραγαθίαν χαλκῷ ἰσομήρετος ἀνιδύκας, ὑπερβῆναι δὲ βασιλῆα Ρώμης τὸν βασιλῆα λόγῳ. Quam valde, atque ob plurima (Romani per Proheresium) admirationi fuissent, & encomiis ab eo ornati, statum illi ex ære pari magnitudine credere tum hac inscriptione REGINA ROMA REGI ELOQUENTIÆ. Solemne fuit olim Sophistarum argumentum, Urbium præclarissimarum laus. Encomium Romæ Proheresius fecerat, quemadmodum & Aristides fecit, cujus extat hoc titulo nobilissima Oratio. Hinc Proheresio sacra publice decreta, atque erecta, cum insigni inscriptione. Sub Juliano Augusto Proheresium floruisse, & quinque post ejus mortem annis vivere desisse, auctor est idem Eunapius, qui hac etiam de illo refert: τοῦτον, ὃν τῶν ὀνείρων, καὶ βασιλέων τῶν ἰσῶν λόγῳ, καὶ ὁμοίων τῶν ἀντιθέτων. Tantus, at talis vir, qui totum terrarum orbem orationum fuerum, & auditorum copia implevit. Quare circiter Annum Christi 363. hoc Epigramma Nazianzenus elucubrasse videtur. Christianorum autem albo Proheresium inscriptionum fuisse, e Hieronymo facile intelligas in Chronico ad Annum primam Juliani, ubi hæc habet: Proheresius Sophista Atheniensis lege data, ne Christiani liberalium Artium Doctores essent, quum sibi specialiter Julianus concederet, ut Christianos doceret, scholam sponte desequit. Hæc ille de Proheresio, quem etiam magnum Sophistam in voce Γαλαρίας Soidas appellat. Cætam auxie illius obitum Gregorius deploraret, in causa fuit, quod eo præceptore usus olim fuerat; ejusque rei testem habemus Socrumenum lib. 6. c. 16. de SS Basilio, & Gregorio nostro ita scribentem. Quum adhuc adolescens esset, Himerio, & Proheresio Sophistis id temporis præfatisimis se in disciplinam tradiderat Athenis.

Anecd. Gr.

A

Σ.

Sophista. *Sophistam.* Quamquam antiquis temporibus Sophistarum nomen in deteriorem partem accipi solet, & potissimum dum Socrates in vires aeger, uti Cicero testis est Acad. Quæst. lib. 2. & Plato Sophistarum sui temporis *μαρτὴ* appellatus fuerit; attamen, Romano Imperio in senium vergeote, honorificum esse cepit. Rhetores fera omnes, qui publicis in Scholis eloquentiæ præceptis juvenes imbuebant, ita compellari amabant, quam laudis, non dedecoris, jam argumentum id esset. Seculæus a Christo nato quartum plura hac in re exempla suppeditat. Prænotas autem eo tempore inter Sophistas tolerant Libanius, & Prohæresius. Qui de Sophistis uberiora capit, aseat Eusebium, & Philostratum in eorum Vitis, & Petrum Fabrum in Comment. ad leg. 1. de Jult. & Jore.

Κεχροπία. *Cecropia.* Sant verba Plioti lib. 7. cap. 56. *Oppidum Athenæ Cecrops a se appellat Cecropiam.* Pluribus autem narrat Eusebius, quomodo Athenas accitus fuerit Prohæresius, ut ibi Eloquentiam profiteretur; non eodem erat ille Atheniensis, sed ex Armenia.

Μυρία. *Myria.* *Magnam gloriæ.* In MS. Cod. Ambrosiano legitur *Μυρία*, quod retineri potest; sed melior mihi visâ est lectio, quam suppeditavit Cl. Salvinus e Cod. Med. Fortassis etiam legendum *μυριαδύχως*.

Επίχμ. Cod. Med. *epichm.*

Βορρίος. *Tonitru.* Quatuor sequentes versus forsitan a superioribus seiungendi, ut alterum Epigramma constituent. Julianus Augustus à *παυσίχμης* Epistolam ad Prohæresium istum scribit. Illam autem appellat *ἄρδρα ἰπέρων τοῦ λόγου*, *ἀρδρὰ ἢ τροπὴ τοῦ λόγου* velut *εὐαρίαν* *αὐτοῦ ἰδύματι*, *ἢ ἑκείνου τοῦ Πηγάς κατὰ τοῦ λόγου*. Hominem in dicendo copiosum, velut fluvium, quum in patentes campos influens; hominem Pericli omnino parem eloquentia. Periclis æmulum, imo alterum Periclem, eundem Prohæresium simili sententia heic facit Nazianzenus. Nam ut Periclem *τοῖσσι*, & *fulgurasse* Eupolis vetus Poeta dixit, ita & Prohæresium Gregorius *Tonitru* novum appellat.

Ἄρμ. ἰχμ. In Ambr. Cod. videtur scriptum *ἄρμ. ἰχμ.* Sed facile a in conversum, In Mediceo habetur *ἄρμ.*, quod non abiecit ab *ἀρμ.* Hoc autem verbum Poeticum est, & Homerica; atque Momerius in primis Nazianzenus.

ἸΤ. ρίμ. In Ambr. legitur à *ρίμ.* Metrum, & scilicet emendationem exigebant.

Eit *Θεοπέσιος Γραμματικὸς*.

ΑΓ' αἰ καὶ σὺ θανῇ, ὅθρ' οὐδ' εἰ μὴ ἰαδύλῃ,
Θεοπέσιον: εὐχόμεν δ' ἄβυστον ἔχει καὶ
Ἀπὸ τῆς ἐκείνου τοῦ λόγου ἰπέρων, ἢ δ' ἰδύματι
Ἀρδρὰς τοῦ ποτ' αὐτὸν δόξαν ἔχον ἀσπίδος;

In *Thespesium Grammaticum*.

C. A R M E N II.

HEn heu & tu mortuus es, invidum verò fatum te tumalevit,
Thespesi: tibi autem mortuo perenne est decus.
Nuper verbis tentus manabas: exclamavit autem
Attica: Quiaam meæ decus possidet sapientia?

N O T Æ.

ET hic Thespesium inter clarissimos sui temporis Rhetores effulsit. Ei operam Cæsares in urbe Palæstinæ Theologus dedit. Audi Hieronymum in Lib. de Script. Eccles. hac de Euzoio scribentem. *Euzoios apud Thespesium Rhetorem cum Gregorio Nazianzano Episcopo adulescens Cæsare eruditus est.* Cui tamen Grammaticus tantum a Gregorio, non Rhetor, aut Sophista appelleretur, quemadmodum Prohæresius, divinare nescio; nisi ea forsitan sit causa, quod Grammatici antiquis temporibus appellabantur, qui absolute docti, variarumque artium professores erant.

Εκδύλ. Cod. Med. habet *ἰδύματι*.

Eit *Μαγνητικὸς*.

ΕΓ' αἰ Τάσκαλις θεῖς ἐν ὠκεῖον αὐτὸν ἀνέστη,
Εἰ αὖτε ἐπὶ κεφαλῇ αὐτοῦ αἰὶν ὀφείλει:
Δακτύλιον τ' ὄνιον ὁρῶντος ἔπαυ ἀντὶ τῆς,

Ka:

Kai tupios vovmēis, & λίθῳ ἀδυστῶ.
 Τὰρταρος ἐν πυρὶ, & βάτους ὑπὸ ποδῶν,
 Ἄλκις τετραπύλος θεὸς ἐν αἰῶνι;
 Ὅτις Μαρτινίανος θύαλλος ἐκλάσας
 Τίβρεος ἀνέστη, δῖον αὖτις ἴππον

In Martinianum:

CARMEN III.

SI quis Tantalus est inter infidos aquas fecis labiis,
 Si quis super caput lapis semper terrenus;
 Sen laceratum ab avibus æternum jecur impli,
 Et igneum flumen, & non perpetuus;
 Tartareique recessus, & Dæmones crudelissimi,
 Aliæque vexatorum pœnæ in Inferis:
 Quicumque Martiniano glorioso opusce voluerit,
 Sepulcrum submoveas, hos timores universos subeat.

NOTE.

Martinianos clarissimam Seculo Christi quarto gentem fuisse, plura monumenta, ex eisdem petita temporibus, nunc etiam testantur. Sub Constantino Magno Martinianus quidam Præf. Urbis, & Præfex Provincie Norici Mediterranei floruit, cujus memoria in Inscriptione Gruteriana extat pag. CCLXXXIII. num. 1. ubi sic legitur:

D. N. FL. CONSTANTINO
 CLEMENTISSIMO. ATQ. VICT. AUG.
 MARTINIANUS. V. P. PRÆSES
 PROVINC. NORICI MEDITERR.
 D. N. M. EJUS.

Ante hunc Martinianum alter longe clatior vixerat, quem ἡγούμενος τῶν ἐν τῇ αἰῶνι μαχίας λαῶν (Māgistros τῶν ὁπλίων καὶ τῶν Παγίων) quum Ordinum Palatinorum Dux esset (Magistrum Officiorum Romani vocant) Cæsarem Liciniū creaverat, Zosimo teste lib. 2. Hist. Attilium, Licinio profugato, Constantinus M. satellitibus suis occidendū tradidit. Præterea sub Valente, ac Valentiano in Africa Martinianum alium, quem aliquo illustri munere ibi fuisse arbitror, Theodosius Augustorum nomine interstendum iussit. Sunt verba Ammiani Marcellini lib. 29. Hist. Per Cæsariensis Mauritania oppida reversus Theodosius Sittim, Castellum, & Martinianum rapinarum, flagitiorumque Romani participes ad interitum totos incendiis. Extat denique in Codice Theodosiano tria Constantii Augusti rescripta ad Martinianum Africæ Vicarium A. C. 358. missa l. 44. 45. & 46. C. de Decurion. Ad hunc Martinianum, dum alter sit a nuper memorato, referenda esse Nazianzenæ Carmina, conjicere possumus, quippe de illo infra canit Poeta:

Δυσὶ δὲ Σικελίῳ χεῖρας, ἤνι Ἀφρικῶν.

Armis vero Siciliam tenuisti, atque Africam.

Et quum extremam attigerit senectam, ad Gregorii nostri clariora tempora procal dubio vixit. Quod igitur Nazianzenus nos docet, eni pancis. Martinianus Cappadociam patriam habuit, aut saltem rexit; illum enim vocat Poeta Καρναδίαν μὴ ἀστυα, Cappadocium magnum decur, & infra Cappadocem aperte appellare viderur. Siciliam, atque Africam, ut supra significavi, summis cum virtute, & aequitate, ac armorum gloria moderatus est. Tandem felicem ad senectutem perducto vitæ curriculo, in Imperatoris aula diem supremum sine morbo obijt. Reliquas ejus virtutes, ac laudes singillatim descripes heic habes.

Περὶ τοῦ ποταμοῦ. Λίθος semper terrenus. Præter alia tormenta, quæ cæca, & fabulosa Ethnicorum gens Tantalō ad Inferos damnato affinxit, scilicet, ut Ovidius ait, quod

Quærat aquas in aquis, & poma fugacia capiet,

alterum veteres somniarunt, nempe quod ejus capiti ingens immineret saxum, semper terribile, quia semper casurum. Cicero lib. 4. Tuscul. Quærit hæc de illo habet: Poeta impudenter apud Inferos saxum Tantalō fatiunt ob scelera, animique impotentiam, & superbiloquentiam. Eandem rem his quoque carminibus describebat Lucretius:

Nec miser impendens magnum sinit aere saxum

Tantalus (ut perhibetur) cassâ formidinis torpescit.

Et Euripides fabulæ hujus memoriam in Oreste reliquit, ita canens:

Διὶ περὶ αὐτῶν (ὡς λέγουσιν) Τάνταλον
 Κορυδαίνοντα θυμῷ αὐτῶν.
Natus, ut ferunt, Jove Tantalus.
Saxum timens, quod imminet capiti.

Vide & apud Pindarum Ode VIII. lapidis hujus mentionem.

Τατμήνιον. Ψάκιστον. In Cod. Ambr. legitur *αδελμύμινον*, corrupte procul dubio. Quare substitui maiorem vocem, quæ his occurrit in ejusdem Nazianzeni Carmine de Vita sua.

Kas.

Ο Τριῖ σου, καὶ πέντε, ἀνιδεῖλαι, καὶ πέντε
 Τίτρε πυροφροῦ, πετραγίδου π' ἀγίου.
 Καὶ χρυσῶν φίλων, καὶ ἀργύρου, δ' ὕψους α'
 Λαῖ, καὶ Σαρὸν τίμωτον δευταλίου,
 Πάτρων δ' ἑξ ἑξῆς. λίδος δ' ἑξῆς οὐδὲν
 Τεῖς φέμεντες, εὐ δὲ μὴ ἀφιδεῖλαι λίαν σίμω;
 Οὐδὲν αὖτις, ἄλλω, σάφει τοῖς ἰδιότοις
 Κας, εἰς τὴν τίμω, χρυσὸν δικαιοσύνης.

ALIUD IV.

Montes tibi sunt, & pontus, improbe; & campis
 Frueris frugiferis, quadropedumque gregibus.
 Et antri talenta, ac argentum, nobilesque
 Lapidis, & Seram tenuia fila.
 Omnia viventibus vita suppediat. Lapidis vero pauci, & cari
 Sunt mortuis tantum. At tu mihi & heic manum inferis.
 Tuum quoque sepulcrum, o miser, non veritus aliquis perdas
 Alius, legibus quidem tuis, sed manibus iniuriis.

NOTÆ.

Cur geminis hisce Epigrammatis Nazianzenus nator, ut a Martioli tamulo inimicas manus avertat, temporum illorum notitia prodit. Eo enim improborum impietas venerat, ut nulla sepulcrorum haberetur religio. Quin tamuli evertebantur, eorumque e spoliis, ac marmoribus sportatis lacrum sibi nonnulli querebant. Hinc Imperator Constantinus contra sepulcrum violatores, quos Græci *συνταφῆς* appellabant, leges promulgavit A. C. 340. & 349. Constantinus quoque Augustus, eamque imitatus Julianus legibus latis perditæ gentis audaciam compescuere. His leges videre est in Codicibus Theodos. & Justinian. Tit. de Sepulcr. viol. Is autem honor apud veteres sepulcris erat, qualis apud nos Christianos, qui non animabus tantum ad immortalitatem transiis, verum etiam ossibus, ac cineribus pacem in terris optantes. Propterea in antiquis Inscriptionibus huiusmodi tumulorum constructoribus poenæ, terrores, minasque inflictiis legimus. Unicum e schedis meis MSS. producimus, quæ A. theois ante annos 150. habebatur, descriptaque reperitur in egregio Codice Ambrosianæ Bibliothecæ.

ΠΑΡΑΔΙΔΩΜΙ ΤΟΙΣ ΚΑΤΑΧΘΟΝΙΟΙΣ ΘΕΟΙΣ
 ΤΟΤΤΟ ΤΟ ΗΡΘΟΝ ΦΙΛΑΣΣΕΙΝ
 ΠΛΟΤΤΩΝΙ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ
 ΚΑΙ ΕΡΥΝΤΣΙ ΚΑΙ ΠΑΒΙ ΤΟΙΣ ΚΑΤΑΧΘΟΝΙΟΙΣ ΘΕΟΙΣ
 ΕΙ ΤΙΣ ΑΠΟΚΟΣΜΗΣΕΙ ΤΟΤΤΟ ΤΟ ΗΡΘΟΝ
 Η ΑΝΑΣΤΟΜΩΣΕΙ ΗΤΙ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΝ
 ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙ Η ΑΤΤΟΣ Η ΔΙ ΑΛΛΟΤ
 ΜΗ ΓΗ ΒΑΤΗ ΜΗ ΘΑΛΑΣΣΗ ΠΛΩΗ
 ΑΛΛΑ ΕΚΡΙΣΘΗΣΕΤΑΙ ΠΑΝΓΕΝΕΙ
 ΠΑΒΙ ΤΟΙΣ ΚΑΚΟΙΣ ΠΕΙΡΑΝ ΩΣΕΙ ΚΑΙ ΦΙΡΗΗ
 ΚΑΙ ΠΥΡΕΤΩ ΚΑΙ ΤΕΤΑΡΤΑΙΩ ΚΑΙ ΕΛΕΦΑΝΤΙ
 ΚΑΙ ΟΣΑ ΚΑΚΑ ΑΝΘΡΩΠΟΙΣ ΓΙΝΕΤΑΙ
 ΤΑΤΤΑ ΓΕΝΕΣΤΩ ΤΩΙ ΤΟΑΜΗΣΑΝΤΙ
 ΕΚ ΤΟΤΤΟΤ ΤΟΤ ΗΡΘΩΙ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΘΑΙ ΤΙ.

Quæ ita latine redditi. *Trado Inferis Deus hoc sepulcrum custodiendum, Plutoni, Cereri, Proserpine, & Furis, & omnibus Inferis Diis. Si quis spoliaverit hoc sepulcrum, vel species, vel*

ALIUD VI.

QUI Christum fertis, audite, quique jura
Novitiss vivorum, & mortuis debitam reverentiam.
Omnia reliqui, Palatia, patriam, genus, gloriam, imperans
Heu heu omnibus, nihilominus aunc sum cinis exiguus
Martinianus cunctis honoratus. Sed tumulto
Nostro lacrymas, non manus, injicite.

NOTE.

ΟΙ Χριστὸν φέρουσιν. Qui Christum fertis. Quam interdum Nazianzenus hoc nomine Sacerdotes significet, sæpius tamen Christianos omnes intelligit, idque heic voluisse mihi videtur.

Ἵπέρχου. Imperans. Commode etiam cum **ἀρχῶ** conjungi poterat hoc verbum, ut esset sensus *gloriam Prefectorum*. Certe infra Martinianus appellatur **καρτῶ ὑπέρχου**, *robust Prefectorum*.

Βάου. Injicite. Pro *βάου* usurpatum reor, quod interdum *Positæ* faciunt. Sensus autem hic est. Lacrymis quidem sepulcrum nostrum spargite: hoc decet. Ne vero manus inferte, nam hoc impium. Epigramma eo tendit, ut misericordiam, timoremque mortis, tumulorum effractionibus inculcat.

A'as.

ΜΟΤωνίδος, ῥήτορα, δικαστὸν, ἀπὸς ἄντων,
Τυμῶν ἢ Ἀγρίνιῳ Μαρτινιανὸς ἔχῃ,
Ναυμαχὸν ἐν πηγάστῳ, ἀπὸς ἐν νηυσίν.
Ἄλ' ἀντίστα σὺν, ὅς τοι πικρὸν παδίει.

ALIUD VII.

Poetam, Rhetorem, Judicem, summum in omnibus,
Tumulus, quem videtis, Martinianum teneo,
Navali prælio aptum in mari, bellicosum in terris.
Quare procul este a tumulo, ne quid mali patiamini.

A'as.

ΜΗ' πάλιν φθιμένον (ὡς ζῶντι ἀπορρ')
Μὲ πάλιν φθιμένον Μαρτινιανὸν ἔχῃ,
Πᾶσι τοῖς ζώσι ἐν νηυσίν: ἢ δῖμιν ἐν
Τῷ θαλάτῳ φθιμένον αἰὲ φθιμένον Αἰδῶ.

ALIUD VIII.

NE bellum mortuis infer (sæ impiorum vivit) quibus scilicet inferas bellum.
Ne, inquam, bellum infer mortuis. Martinianus ego.
Hæc iis, qui superant, mando: nefas est
Exiguis lapides mortuis invidere.

NOTE.

ΜΗ' πάλιν. Non bellum. Subaudio *πικρὸν*, nempe: non bellum mortuis intuli, morti. Quæ aut, ut violatores a sepulcris arceat, exemplo sui. Pro *ἐν* legi posset *ἐχῃ*. Posset etiam subintelligi *πικρὸν*, hoc est, ne inferre bellum. Ego sum Martinianus. Pro *τοῖς* *οἱ* Cod. Med. habet *οἱ* *οἱ*.

A'as.

Ω Θάμι, τῇ πολίῳ πέρ' ἡνὶ πόλει σπῆλαιον,
 Ω' γαστήρ λυγρὸν μέγιστον ἐχέειν;
 Οὐτ' ἰσοίεσι λίθοισι σίον ἐνέσταντο στήθεσιν,
 Οὐτ' ἔστι: φάι φάι: πῦ δὲ λίθ' Ἰσίδου;

A L I U D IX.

O Themis, qua Duce olim ego Urbium agitavi lances,
 O terribilia impiarum animarum flagella:
 Ille in meos lapides fregit lacrymabile ferrum.
 Ille in me. Heu, heu. Ubi nunc lapis Sisyphi?

N O T E.

V Eneustissimam heic habes Protopopaziam contra sepulcrorum violatores. Postquam omnia Inferorum, Themidisque flagella invocavit: en, inquit, hic tamulo meo bellum ferro armatus infero. Hic, inquam, perditus homo in me grassatur. Ihu ihu. Ubi nunc Sisyphi lapis nunc est? Cur in hunc impium non ruit? Pro vulgus in Cod. Med. legitur τάλῳ in ultorion, quod minus audax videri potest. Tria vero superiora Epigrammata uosum tantummodo consiluebant in Ambr. Cod. Dividere placuit; sensus enim in singulis completus.

A'as.

Ο' Ἀδελφ', δ' ἔστω ἀνὸς δάσος, ἐν Βασιλίδῳ
 Πρώτα σέως, λίπὸς ἀπὸς ἔχον ἐσπίει.
 Εἰ ποτὶ Ναρμαντιὸν ἀνέω, ἀλ' ἀπὸ τῶνδε
 Μοῦνι σίγῃ ἐν' ἡμεῖς ἐσπῆρας παλάμους.

A L I U D X.

B Eatus, in senectute felici, sine morbo desit vivere, in Aula
 Primas forens, sacre cultum habens Sapientiz.
 Si forte quendam audistis Martinianum, sed a sepulcro,
 Ne contra me inferte hostiles manus.

N O T E.

E N Βασιλίδῳ. Idest αὐτῷ Βασιλίδῳ, in Aula Imperatoris. Hoc elegantius in Cod. Med. quam in Ambrosiano, ubi legitur ἐν Βασιλίδῳ.
 Ἀνέω. Audistis. Et heic sequatur solum Codicem Medicum. Hoc autem pro ἀνέω positum est. In Ambr. Cod. scriptum est ἀνέω, quæ vox etiam occurrit alibi. In utraque sententia vocæ est aliqua licentia contra legem Prologiz.

A'as.

ΧΑῖρε, χαῖρε τῶνδε πάλαι, τῶν ἀδελφῶν ἡμεῶν,
 Ἀπὸς ἀρχαίων, καὶ αἰσιν ἡμεῶν.
 Χαῖρε. Μαρτυρεῖς ἡνὶ αἰσιν ἡμεῶν,
 Καὶ εἰς αἰὶν ἀδελφῶν ἡμεῶν καὶ τῶνδε.

A L I U D XI.

D Iscede, discede proci! hinc: malum certamen excitas,
 Lapidibus submovens, nostrumque tumulum.
 Discede. Martinianus ego & vivis offitatem tuli,
 Et mortuus non exigas heic vires habeo.

A'as.

A'as.

KΑναδίδας μὲν' ἀποπνέειν ποταμὸν Μαρμαρίν,
 Ζῆο, Βροχὸν γὰρ, καὶ ὄμιον ἀδύνατον.
 Οὐ γὰρ τὴν Βασίλιν ἐκ λυγρῆς κρήνης ὄψαται,
 Δακτύλῳ δὲ Σικανίῳ κούειν, καὶ Αἰθίῳ.

A L I U D XII.

CAppadecum magnum decus, splendidissime Martiane,
 Tuum quoque tumulum nos mortaliū genus veneramur.
 Qui quondam Imperatoris in arcibus robur Praefectorum eras,
 Armis vero Siciliam tenuisti, atque Africam.

N O T E.

Hoc Epigramma a superiori sejungendum esse monuit MS. Codex, appositā de more linea. Ceterum nihil aliud esse videtur, quam responsio ad superiores versus per dialogismum. Ibi Martianus loquens inducitur, ut sepulcrorum violatores absterreat. Hec ū respondens. Sed commodissime stat. ac sonat unum sine altero. Ex his autem discimus, Martinianum Africæ, & Scylliz Vicarium fuisse. καρήν ὄψαται polius etiam interpretari debet Legatorum, seu vices Imperatoris in exercitu gerentium.

A'as.

OΜνηστὴρ ἀθανάτου Οἷα κρήνῃ ἐκ γέφυραται,
 Καὶ λυγρὸν κούειν, αἰθίῳ, οὐ καὶ κούειν.
 Μὲ ποτε, Μαρμαρίν, ποιεῖς τὴν κρήνην ἰερὰν
 Σαύῳ καὶ εὐαγγέλιῳ, οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἱερῷ.

A L I U D XIII.

JUramus per immortalis Dei potentiam alte regnantis,
 Mortuorumque animas, tumque cinerem, o gloriores,
 Nomenque vos, Martiniane, tuis manus illaturos
 Columæ, ac tumulo: neque enim facis.

N O T E.

Sτῆς. Columnæ. Hoc nomine etiam arbitror significari cippos. Columnis tamen exornari quoque solebant mortuorum monumenta, non ævo solum Nazianzeni, sed etiam Plinii senioris, & Ciceronis, ut in lib. 6. cap. 28. Hist. Nat., hic vero lib. 4. Tuscul. & lib. 2. de Legib. scripsere. Imo & de istis sepulchralibus Columnis mentionem Theophrastus facit in Diacrisi prope finem. Hinc Servius in XI. Eneid. ait: *Apud maiores, nobiles aut sub montibus altis, aut in ipsis montibus sepeliebantur, unde natum est, ut super cadavera pyramides fierent, aut ingentes collocarentur Columnæ: Cassiodorus quoque lib. 6. Variar. Epist. 8. in formula Comit. rer. privat. hæc habet: Ne quis vestita marmoribus sepulera nudaret, ne quis Columnarum decorem irreligiose temeritate dimovere præsumeret. Videudus & C. V. Joannes Vignolius in Dissert. de Columna Antonini Pii cap. 4. Patet igitur, car non semel harum Columnarum Poeta noster mentionem iusticiat. Leges etiam nonnullæ Codicis Theodosiani, & Paulus in 1. Sent. tit. de sepulchris, aliquæ hujus rei fidem faciunt. Ta horum sepulcrorum aliquot interve videas apud Atrium lib. 2. cap. 10. Romæ subterr.*

Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἱερῷ. Neque enim sacris. Subintellige manus inferenda sunt, aut inferimus, aut unquam intulimus. Perinde enim, ajuat, est tuo tumulo manus inferre, ac rebus facris. Manes enim tuos, tumque sepulcrum rem sacram arbitramur.

A'as.

Pῶς, καὶ Βασίλιν ἱερῷ, καὶ εὐαγγέλιῳ
 Σαύῳ Μαρμαρίν, οὐ καὶ κούειν.

A'as.

Α' ἄνθρωποι ἀλλ' ἐπιθήκη, μὴ τι πάθος;
Τῆς σφραγίδος οὐκ ἔστιν ὁμοιότης.

A L I U D XIV.

Roma, & mei Reges, & fines terrarum
Monumenta sunt Martiniano, quæ tempus non tollet.
Sed tamen exiguo huic valde timeo, ne quid patiaur,
Sepulcra. Multorum non sanctæ manus.

NOTÆ.

BACCHUS Regem. Nomine Regum quidam Imperatores hec designantur, incertum. Valentinianus tamen, & Valentem Augustos significari, temporum habita ratione, conjicio. Στάλας. Monumenta. seu columna. MS. Ambr. habet στάλας. Ego στάλα scripti, quum sequatur hic plurali numero. Similem autem loquendi ornam usurpat Nazianzenus in Oratione X. de funere Cæsaris fratris, ubi ait: *Omnis Orientalis, & Occidentalis ora, & denique omnes ea regiones, quas posita peragravit, insignes ipsius doctrina Columna sunt, ac monumenta.* ἑστῶτος στάλας hic inveni τὰ δὲ σταῖς. Ceterum in secundo versu pes videtur superfluo. Fortasse scribendum: στάλας Μαρτινίου ἢ τοῦ Χριστοῦ &c. τῶν ἁγίων. Ita MS. Codex Ambros. MS. Medicus τὰ δὲ σταῖς. Sphalma est utrobique, & forte legendum, μὴν τῶν δὲ σταῖς, vel τὰ δὲ σταῖς, aut τὰ δὲ σταῖς.

Πάθος. Multorum non sanctæ manus. Hoc est, multi sunt impii; quare timeo sepulcro huic. Mihi fixit crucem Codex Ambr. ubi scriptum est τὰ δὲ σταῖς. Medicus emendationem me docuit.

A'as.

MARTINIANUS ἄνθρωπος μεγάλῃ, ἢ τοῦ ἀνθρώπου,
Κεφαλῆς τῶν ἁγίων ἀνθρώπων ὡς ἡμεῖς,
Πατριῶν ἁγίων κακομένων: ἀλλὰ πάλιν τῶν
Ἀγγέλων, ὡς ἡμεῖς καὶ τῶν ἁγίων.

A L I U D XV.

Martiniani monumentum inclysi, si forte quem audis
Cappadocem Romæ nobiliam Præsidem,
Omnigenis ornatum virtutibus. Attamen, cinerem licet,
Venerantes, ejus cippum; ac tumulum complasminini.

NOTÆ.

ΠΡÆSIDENS. Præsidem. Ex his verbis Martinianus Magistratum quempiam Romæ gessisse videtur, aut solum significatur prælati Romanis nobilibus.

Ἀγγέλων. Venerantes. MS. Ambr. habet Ἀγγέλων. Aptiorem vocem ego ex conjectura substitui, ut melior verbis esset sensus.

Ἀπλάσμινα. Complasminini. Hec est infinitivus pro imperativo. Sive subintelligitur ἀπλάσμινα, aut ἀπλάσμινα, vel quid simile. Exempla apud ipsum Nazianzenum passim obvia.

A'as.

Οὐκ ἔστιν ἡμεῖς ὁμοιωμένοι τοῖς ἁγίοις, οὐδ' αὖτις τῶν ἁγίων
ἔστιν ἡμεῖς; ὁμοιωμένοι, καὶ ὁμοιωμένοι
Τῶν καὶ τῶν ἁγίων ὁμοιωμένοι τοῖς ἁγίοις;
Εἰ δὲ οὕτως, τίς πάλιν ἡ παραβολὴ τῶν ἁγίων;
Μαρτυρία ἡμεῖς τῶν ἁγίων. ἢ τίς ἡμεῖς
Κόσμος τοῦ κόσμου, τῶν ἁγίων ἀπλάσμινα.

A L I U D XVI.

N Unquam ego cum mortuis iustis som, neque de tumulis
Lacrum feci: Justitiam juro, & mortuos,
Anecd. Gr. B

Pro

Propterea ne ferrum in meos lapides infer;
 Sin autem ioleras, tuum in caput cadat.
 Martirianus ego hæc rogo. Si qua meæ
 Gloriz est gratia, sepulcrum semper maneat.

N O T Æ.

E P'yor ἡγῡα. Lucrum feci. Quod supra significavimus, sepulcra unius lucri causa confutere violari; marmorum eorum, ac ornamentorum pondus magno nonnumquam constabat. Quare Constantius Augustus A. C. 357. hæc respexit l. 3. C. Theodos. de sepulcr. violatis. Quosdam, ait, lucri nimium cupidos sepulcra subvertunt, & substantiam fabricandæ causæ ad proprias aedes transferre. Hi detestæ sceleris animadvertentem priscis legibus definitum subire debent. Item in sequenti Lege idem Augustus hæc habet. Si quis de sepulcro abstulerit saxa, vel marmora, vel columnas, aliudve quæcumque materiam fabricæ gratia, sive id sceleris venditurus, decem pondo auri cogatur inferre Fisco &c.

Eis Ἀφίης.

E Π'ν δῶμῳ, αἷ' ἀνίστατο αὐτῷ, καθίστατο δὲ οὐκ αἷ'
 Τῶνδ' ἀναστάσεων, αὐτῷ ἀδελφῶν.
 Καὶ οὐ μὴν ἡμεῖς οὐκ αἷ' ἀνίστατο αὐτῷ.
 Ὅτ' οὐ μὴν αὐτῷ δῶμῳ Ἀφίης Ἀφίης.
 Καὶ οὐ μὴν αὐτῷ Εὐφῆμῳ. οὐκ αἷ' ἀνίστατο αὐτῷ.
 Μαρτυρῶν ἀφίης, οὐκ αἷ' ἀνίστατο αὐτῷ.

In Livium. XVII.

U Na domus, sed inferiori parte sepulcrum, superiori Templum
 Tomulus iis, qui edificaverunt, Templum Martyribus.
 Et illi quidem dulci jam pulvere coniecti.
 Ut & tu beata Amphiloohii uxor Livia,
 Et tu filiorum pulcherrime Euphemi. Suscipite autem,
 O veritatis Testes, eos, qui adhuc supersunt.

N O T Æ.

A Mphilochii uxor Livia fuit, eique filios aliquot à chalybæ suo procreavit. Ex his Euphemius unus, Amphiloohius alter appellati. Illum quoque satis sanctum Gregorius carmine laudavit, uti infra videbis. Sed quis Amphiloohius maritus fuit? Ne celebrem Ieonii Episcopum suspicet; sed illum, quem suæbri Carmine infra Nazianzenus exorat. Ibi de hoc viro vobis erit sermo. Cæterum Liviz singularem formam, virtutesque eleganter commendatas infra habebis. Non Libiam, quod est iō Gyrcō, sed Liviam nomen fuisse mulieri arbitror. Græcis enim in more fuit V consularis Latinum reddere per B ut Babilis, Babilis, Valerius, Verus, &c.

Καθίστατο δὲ οὐκ αἷ'. Superiori vero Templum. Particulam δὲ interpolavi, ut claudicantem versus sibi restituerem, aberat enim a Codice MS. Quidam vero heic significare Gregorium voluerit, non omnes consensim intelligant. Germanum sensum ego hæc esse arbitror. Ut Dissert. XVII. ad S. Paulini Poemata Tom. I. Anecd. animadverti, antiquis etiam Christianis familiare fuit, mortuorum cadavera sacris inferre Templis, ibique prope Martyrum tumulus eorum ossa componere. Quam rem fustius pertrattatum iterum invenies nova disquisitione in hoc eodem Libro legenda. Non igitur tale est opinari credam, si Liviz corpus in aliqua Martyrum Basilica tumulo mandatum pronuncietur. Templo superiori edificat pars inferiebatur, inferior sepulcro. In illo δὲ ἀνίστατο, id est viatores, sive palmam, & premium reportantes (quo nomine SS. Martyres donabatur) quiescebant; in hoc δὲ ἀνίστατο, hoc est ii, qui Templum edificaverunt, sive edificandum curaverunt. Infra in Carmine de Nicomede saltem solebat offerri pro defunctis eo in loco, ubi ipsorum aula condebantur. Quapropter idem Nazianzenus in Orat. X. postquam Cæsariorum fratri supremis honoribus pareatissimæ hæc addidit: Καὶ οὐ μὴν ἀνίστατο αὐτῷ, οὐκ αἷ' ἀνίστατο αὐτῷ, οὐκ αἷ' ἀνίστατο αὐτῷ, ἀνίστατο αὐτῷ, οὐκ αἷ' ἀνίστατο αὐτῷ. Et hæc quidem persolvimus, alia vero dabimus, anniversarias bonores, & commemorationes effertentes, ii quidem certe, qui supersistentes erunt. Atque hæc per-

pertinere arbitror S. Ambrosii verba lib. 7. Expos. in Lucæ cap. 9. Ait ille: *Est & illa Prophetica oblatio, ut supra sepulcra majorum quadam ponamus, qua Lector agnoscat, Infidelis intelligere non debet, non quod cibis imperetur, aut potus, sed sacra oblationis veneranda communio reveletur.* Quibus verbis sacrosanctum Missæ Sacrificium designari, quod super Christianorum sepulcra peragebatur, facile intelligas. Adeo tremendum Mysterium Lectoribus tantum, scilicet Christianis, non Infidelibus, cognitum, atque intellectum, ex disciplina arcani aiebat S. Ambrosius.

Καὶ εἰ μὴ. Et illi quidem. Accipio καὶ pro xpi, & per conjunctione expletiva. Designatur autem il, qui ædificavit Templum, atque ibidem sepulcrum invenerant apud SS. Martyres una cum Livia, & ejus filio Euphemio. Ἀμφιλοχίῳ habet Cod. Med.

Εὐφρῆμι. Euphemio. Hic ille idem est adolescens, quem & vivis sublarum sequentibus Carminibus Gregorius laudavit. Matri superstitem non fuisse, ex his conjicere licet.

Τὸ δ' ἐνδείχθη. Hoc autem suscipite. Ita scripsi fidem sequens Codicis Medicæi, quam in Ambrosiano habetur ἐνδείχθη. Rogat autem Sanctos Martyres, ut eos etiam, qui supersunt, sua suo excipiant. Quod si in altero versu legere placeret, οὐ δ' ἔτι λατρεύοντες, Poeta Martyres, sive Testes veritatis rogaret, ut non solum mortuos apud se contramulatos, sed etiam superstites aliquando susciperent.

A'as.

Ωφθαλμοῖς, ὡς ἡλβία, ζῶντες τεκνίσαι φάσιν,
 Πρὸς αὐτὴν ἔχοντες γάμον ἀνυπόστατον.
 Νῦν δὲ σε μὴ ἰδὲ μέσσει ὄψιν ἑταίῳ καλῷ,
 Εἰσὶν καὶ οὐκ ἔστιν ἡμετέριον.
 Αἰ δ' Ἀμφιλοχῷ. Σὺ γὰρ πάλαι ἀντὶ τῆς ἀφ᾽ ἡμῶν
 Εὐδαίης καὶ πάντων τῶνδε τῶνδε ἔχῃ.

A L I U D X P I I I.

U Tinam viveres, o Livia, dilectis cum patris,
 Utinam usque ad portas senectutis pervenisses.
 Nunc vero te mors rapuit immaturam, adhuc formosam,
 Adhuc juvenili flore coruscantem.
 Heu, heu. Amphilochius vero tuus conjux pro uxore
 Egredia, prudentique infelicem urnam habet.

N O T E.

A Γ δ' Ἀμφιλοχῷ. Heu, heu Amphilochius &c. Venustissimus sine sensus, cui similem apud Lucanum invenio lib. 9. ubi Cornelia Pompeii conjugis sui uxorem deplorans Persuadet lacrymis, & amat pro conjuge luctum.
 Sanctus Augustinus lib. 4. cap. 5. & seq. Consuls minime diversa de morte conjugum amici suscipit.

A'as.

A Γ δ' οὐκ ἡλβία καὶ οὐκ ἔστιν. Οὐδὲν ἔστιν
 Πρὸς αὐτὴν ἔχοντες γάμον ἀνυπόστατον.
 Εἰ δ' οὐκ ἡλβία εἶ, ἀσπρηνόμοιο τε γυναικί,
 Τὸς οὐκ ἔστιν ἡμετέριον ἀνυπόστατον.
 Τὰ τε καὶ οὐκ ἔστιν ἡμετέριον ἀνυπόστατον.
 Σὺν τῇ τε καὶ οὐκ ἔστιν, καὶ οὐκ ἔστιν Ἀμφιλοχῷ.

A L I U D X I X.

H Eu, heu. Et Liviam detinet polvis. Numquam ego
 Putavi mortalem esse, quam inspicere
 Formam, & mansuetudinem, & pudicitiam malleris,
 Quæ omnium feminarum genus superavit.
 Propterea te quoque tali ramulo extinctam illustravit
 Tuorum filiorum trias, & maritus Amphilochius.

B 3

Ei.

Eis Euphemio.

Ἦν δὴν, δι' ἡμῶν, τοῦδε μὲν, σάκερα δὴν,
 Πάρεα κατὰ τὸν αἶμα, καὶ τὸν οὐλόν,
 Τίς Ἀμφιλόχιον Εὐφῆμιον, Ἀμφιλόχιον τε,
 Πάρεα κατὰ τὸν αἶμα, καὶ τὸν οὐλόν,
 Διὸς δ' Ἀμφιλόχιον οὐδὲν ὤρεται, τὸν μὲν Ἀμφιλόχιον
 Ζῆνι, τὸν δ' Ἀμφιλόχιον Ἀμφιλόχιον.

In Euphemium XX.

ERat binarius, erat facer, anima una, corpora gemina,
 In omnibus fratres, sanguine, gloria, sapientia,
 Filii Amphiloehii Euphemius, & Amphiloehius,
 Omnibus Cappadocibus ultra splendentia.
 Utrumque autem torve asperit fatum invidum. Et hunc quidem
 Sustulit, illum reliquit dimidium Amphiloehii.

N. O. T. Æ.

LIVRE, de qua egimus, & Amphiloehii, de qua nobis infra sermo erit, filius; Amphiloehii vero alterius frater fuit Euphemius, cujus mortem elegantibus hinc Carminibus Poeta noster illustrat. Rhetorices, Musiceque studiis imbutus, Græcis, Latinisque literis eruditus, dum se ad nuptias parat, viginti tantum annos natus vivere desinit. Ejus mentionem habes in Epist. 114. Nazianzeni ipsius ad Theodorum, cujus filium Euphemio amorem tradendam Gregorius significat. illum autem appellat *παλαιότατον φίλον ἑαυτοῦ Εὐφῆμιον*, dulcissimum filium nostrum Euphemium. Idem repetit in Epist. 149. ad Alypium; diversos enim illos esse Euphemios minime reor. Quod superest, multa Carminibus istis elegantia inest, atque venustas.

Ἦν δὴν. Erat binarius. Ut amorem, qui inter Euphemium, & Amphiloehium juniores intercedebat, Poeta noster explicet, animam unam in duobus visisse corporibus ingeniose fingit. *Πάρεα ὡμας. Fatum invidum asperit.* Cod. Med. habet *ἦμας* hoc est *gravier utroque affecit*. De vocabulo *οὐλόν*, quo saepe usus est in hinc Carminibus Gregorius, infra agatur.

Ἦμας. Dimidium. Mortuo Euphemio, quem unice Amphiloehius frater amabat, dimidium Amphiloehii supervivisse Gregorius ait, quippe una in utroque erat anima. Hoc est, non integer, sed dimidiatus, ut ita dicam, subituro Euphemio, supervivit Amphiloehius. Hinc autem loquendi ratio ab antiquioribus usurpata. Horatius Virgilio naviganti secundos ventos precatus lib. 1. Casem. Od. 3. ita canit?

*Navis, qua tibi tradidimus
 Debes Virgilium fratribus Atticis,
 Raddas incolentem; precor,
 Et servet anima dimidium mea.*

S. Augustinus lib. 4. cap. 6. Confess. Amici casidam sui mortem his verbis deplorat: *Bene quidem dixit de amico suo: dimidium anima mea. Nam ego sensi animam meam; & animam illius unam fuisse animam in duobus corporibus; & ideo mihi horrore erat vita, quia nolentem illius unam fuisse animam in duobus corporibus. Pythagoras autem dicere solebat, amicitiam equalitatem esse, & eandem animam; & amicam, alterum ipsum. Aristoteles quoque auctor est, quoties perfectum amicum vocare volumus, dici: una anima & mea, & hujus, juvat etiam addere illum Regum 1. cap. 18. ubi dicitur: Anima Jonathan conjugata est anima David, & dilexit cum Jonathan quasi animam suam.*

A. A.

PH' *ἦμας* τοῦδε μὲν, κατὰ τὸν αἶμα, καὶ τὸν οὐλόν,
 Καὶ τὸν οὐλόν, κατὰ τὸν αἶμα, καὶ τὸν οὐλόν,
 Ἀπὸ τοῦδε μὲν, κατὰ τὸν αἶμα, καὶ τὸν οὐλόν,
 Ἐξ ὧν κατὰ τὸν αἶμα, καὶ τὸν οὐλόν,
 Ἀπὸ τοῦδε μὲν, κατὰ τὸν αἶμα, καὶ τὸν οὐλόν,
 Ἦμας τοῦδε μὲν, κατὰ τὸν αἶμα, καὶ τὸν οὐλόν.

ALIUD

A L I U D XXI.

Rhetor inter Rhetores, Cantorque inter Cantores,
 Suis decus patriæ, suorum gloria parentum,
 Nuper pubescens Euphemius, uuperque Amores
 Ad thalamos invitans, periiit: Proh dolor.
 Pro virgine vero tumultum invenit; & Hymæzoram
 Diebus sponsalium, dies supervenit luctus.

N O T Æ.

In prioris versu fidem sequuntur Codicis Medicei additi conjunctionem *et*, quæ deest in Ambrosiano. In quinto etiam, & sexto longe potior mihi vis est Medicei lectio, quam in nostro habeatur: *et in d' quædam sequitur.*

A. A.

E *ἡρώεω νέωτες Εὐφῆμιος, ὡς πῶς ἔστι,
 Εὐφῆμιος, καὶ Ἀμβροσίῳ Μουσῶν ἱπποκρίτης,
 Σπῆνδρος ἀγλαῖα τε, καὶ ἡδονῆς, ἡδὴ καὶ γάμος.
 Αἰ αἰ: τὰς ἀγάδας αἰ ἐφ' ὧς αἰσθῆται!*

A L I U D XXII.

Viginti annos natus Euphemius universam, quod nemo alius fecit,
 Græcam, Latinamque Musam pervolans,
 Splendens & gratia, & moribus, humo traditus est.
 Heu, heu. Quam subita est bonarum Invidia!

N O T Æ.

Priorum versuum huiusmodi est sensus. Admiratione dignus fuit Euphemius, qui annos natus viginti elegantia, Carmina tum Græce, tum Latine pangeret, quo tempore vix alii tantum possunt in una Lingua. In tertio versu pro *quædam* Cod. Med. legit *quædam*.

Φθῖς. Invidia. Inquit Poeta: oh quam cito Invidia, sive fatum invidum rapit homines bonos, ac justos! In Ambrosiano Codice legabatur *μῆτις*. At restituendum *φθῖς* monebat sensus, & consuetudo Nazianzeni, qui sæpe alibi, & in hisce etiam Carminibus, ea utitur voce, ut *Invidiam*, sive *fatum invidum* significet. Supra quoque memorata ab ipso fuit *φθῖς* *μῆτις*, quod idem sonat. Qua in re notandum est, inter alias opiniones malefæce versutatis hanc etiam transiisse ad Poetas, & Scriptores Christianos, quæ Gentiles *Invidia* Deorum omnia sua infortunia tribuebant, quemadmodum & *Fati invidia*. Hinc est, quod Theologus tum in suis Carminibus, tum in Orationibus, atque Epistolis mories carorum suorum, & omnia adversa, accepta fert *τῇ φθῖσι*. Quod quamquam interpretari possumus *Diaboli invidiam*, sateri tamen cogimur, virum sanctum, quem probe sentiret, minus probam loquutionem usurpasse. Est locus Casauboni in S. Gregorii Nysseni Epistolam ad Eustathium, Ambrosium, & Basilissimam, ut mihi significavit Clariss. Salvinus, qui misisce facit ad illustrandas voces *Invidiæ*, & *invidi Fati* a SS. Patribus in eorum capitum funeribus usurpatas; ita enim congecta leguntur hujus licentix exempla complura.

A. A.

X *Ποῦτος γένει Εὐφῆμιος ὡς ἐπὶ τῷ ποδῷ
 Ἀσπλῶρος, Ἀγρίωνος ἰδία, καὶ ἀπειρίτης,
 Μῆτις, ἀδύρῃ, καὶ Χρησμοῦ ἡσῆς.
 Τίτῃ καὶ ἑρμῆς οἷα ἐπὶ τῷ ποδῷ.*

A L I U D XXIII.

Aureæ Etatis Euphemius erat adhuc exigue
 Reliquix, generosus moribus, atque consiliis,

M. A.

Mansuetus, suaviloquus, formaque Gratiis similis.
Idcirco neque cum mortalibus distans versatus est.

NOTÆ.

PRo in *συνδίο* Cod. Med. habet *ἐν συνδίο*, hoc est *ad exiguum tempus*, quæ lectioni-
hil vitii elegantiam sensus, & repetitur in sequenti Carmine.

A'As.

ΣΤράλε μὴ ἀνδρῶν Εὐφῆμιος, ἀλλ' ἐν' *συνδίο*.
Καὶ γὰρ ἀνδρῶν ἡ μανία ἐν σῶματι.
Στράλε οὐκ ἔστιν, οὐδ' αὖτις, οὐκ ἀνδρῶν.
Τὸ πρὶς Καππαδοκίας τὸ κλῆμα, καὶ δὲ γὰρ.

ALIUD XXIV.

Valde inter homines micuit Euphemius, sed exiguo tempore;
Etiam fulguris non diu datat lumen.
Fallit sapientia simul, forma, & consiliis.
Quæ prius Cappadocibus laudis, nunc luctus causa.

NOTÆ.

Fulguris comparatione Euphemii gloriam Poeta defecit. Ego addidi *καὶ* ante *ἀνδρῶν*,
versu poscente, quam a Cod. MS. abesset.

A'As.

Τὸ ἐνδὲ; Ἀνδρῶν Εὐφῆμιος ἰσθμῶς κῆμα,
Οὐδ' ἐν Καππαδοκίᾳ πᾶσι δὲ σῶματι.
Οὐδ' ἐν αὖ Χερσονήσῳ Μάρμαρ' ἵσταται. οὐδ' ἐν Τυβέρῳ
Ἀμφὶ δόμας. ἔστι δ' ὁ ποταμὸς ἑσπέρης.

ALIUD XXV.

Quis cujus? Amphilocho Euphemius hęc jacet,
Ille, qui Cappadocibus omnibus per ora.
Is ipse, quem Gratiz Musis dedere. Hymenæi vērō
Præ foribus. Venit autem Invidia celerior.

A'As.

Ερῶς φησὶν, Μάρμαρ' ἐστὶν, οὐδ' ἵσταται,
Καὶ χερσονήσῳ πᾶσι δὲ σῶματι.
Ὅτι ἐν χερσονήσῳ Εὐφῆμιος, οὐδ' αὖτις.
Αὐτὸς ἐν δαλμανίᾳ ποταμῷ, ἐν ἑσπέρῳ.

ALIUD XXVI.

Germen irreprehensibile, Musarum proles, sodalium ver,
Et antea Gratiarum violis coronatarum nexus,
Abiit e vivis Euphemius, neque extulit
Heu heu thalamis sacem, quam Amor accenderat.

NOTÆ.

Πλοῦμα ἱερῶν. Ita Ambr. Cod. In Mediceo *πλοῦμα ἱερῶν*. Hoc autem videtur
videtur. & illud ἱερῶν locum αὖ ἱερῶν, tamquam ipſius declaratio, usurpasse
videtur.

A'ρῶν. Extulit. Quod in MS. habebatur, retinui. Sed ut retioerem, necesse fuit pro
αὐτῶν

οὐκ ἐλάμει πορτοί, quod item erat in MS., legere accusandi casu οὐκ ἐλάμει πορτοί, & illud sibi emendare. Codex Medicus lectionem poitica suppeditavit potiorē, nempe ἀδὲν ἀρίστην Ἀὶ αὶ ποὶ δαλάμει πορτοί. Neque exorta est eben thalamis fax. Alludit autem ad facies, hve tēdas, quos in nuptiis adhibere Ethnicis mos fuit.

A. A.

A Γ Χάρτες Μάστοι: αὐτὸς ῥήμας; πῶς ἐλάμει
Χαράς ἡμετέρας, Εὐφροσύνην ἐν μέντοι.
Χ' αὖ Μάστοι Χαρίτασιν; ἐν ᾧ ῥοιὸν εἰς ἀλίστην,
Τέσσαρ' ἔχον. ἦμαρ δὲ σὺ δ' ἡμεῖς ἡμετέρας ἡμεῖς,
Μετὰ τ' ἀναστέον ποὶς μέντοισιν ἐλάμει.

A L I U D XXVII.

G Ratix Musis: quid faciemus? Non amplius simulacrum
Maurum nostratum Euphemius inter homines.
Et Musæ Gratiis: Quoniam Fatum est impium,
Hoc tantum habeat. Nobis vero firmum hoc sit iusjurandum,
Numquam excitandam apud homines similem imaginem.

N O T A.

E St hoc elegantissimum Poetæ nostri Epigramma, veterumque Græcorum ingenio plane dignissimum, in quo Gratiarum, Musarumque Dialogus propter Euphemii mortem exhibetur. Legat eruditus & fruasur. Non absumili forma Epigramma Platoni adscriptum habetur apud Diogenem Laertium in ejus vita. Pro Μάστοι, quod est in MS. scriptū Μάστοις Jousice, ac Poetice.

A. A.

K Ρῖται, ἢ ποταμοί, ἢ ἀλυσί, καὶ παλαιοὶ
Ὀρίδοι μετὰ καλὴν ἐν ἀμνησίαν,
Ἀδρά τι μακάριον ἀνέστηται κόμα φίλων,
Καὶ αὖτε Χαρίτων ἡς ἐν ἀγροῖσιν,
Κλαίοντες: αὐτὸς χαρίτων Εὐφροσύνη, αὐτὸς δὲ τῶν
Εὐφροσύνη καλὴν ἔκαστ' ἐκινεῖται.
Κάμει δὲ τῶν Εὐφροσύνη, ἔκαστ' ἡμεῖς:
Κάμει δὲ ἐν χαρίτων χαρίτων ἐν ἀμνησίαν.
Τοῦτον ἐν ἐν ἀγροῖσιν, ἐν τῶν καλὴν μετὰ τῶν,
Ὀδοῖα δὲ αὐτὸς χαρίτων καλὴν ἐκινεῖται.

A L I U D XXVIII.

F Ontes, & fluvii, & nemora, & sonori
Vulneces, suaviter in ramis canentes,
Et auræ placidum fulguris soporem ferentes,
Et horti Gratiarum una congregatarum,
Lugete. O venusta Euphemius; nam te moriens
Euphemius iuclytam reddidit cognomine.
Pulcher inter adolescentes, Euphemius, si quis umquam:
Pulcher inter agros ager hic Elysius.
Quamobrem una congregatæ (Gratiæ). Postquam vitam relinquit,
Nomen loci relinquit divino.

N O T A.

F Loridum Epigramma, sed non sine aliqua ambage. Priores versus expediti, similescque dicendi formas habemus in aliis Nazianzeni Carminebus, & potissimum in Carm. de Vita humana. In secundo versu pro ἐν ἀμνησίαν Cod. Med. habet ἀμνησίαν. In quarto pro αὐτὸς χαρίτων legitur ibidem αὐτὸς χαρίτων, quasi αὐτὸς superius memoratæ hortum ferret.

Sed

Sed libenter huic prætuli Codicis Ambr. lectionem. In quoto pro *κλίσματα* Ambr. Cod. habet *κλίσματα*.

Ω *χαριστὲς* Εὐφροῖς. Ο *γενεστὰς* Εὐφροῖς. Cracem mihi fecit Ambr. Cod. in quo *Εὐφροῖς* pro *Εὐφροῖς*. Nam qui tam sensus? Medicum opem tulit. Nimirum agros, & similia, & hortos illos, quos supra audivimus, ait Gregorius *terram Εὐφροῖς* cognominari a mortuo Εὐφροῖο, inscyltanteque, ac celeberrimam ab ipso redditam regionem illam.

Τίτλος δὲ ἵς *ἀφροῖς*. *Quoties una congregata*, supple, fuerunt Græci in istum locum. Ita interpretari necessarium puta, ut ad quartam versam superiorem alludatur, quatenus non ita facile appareat, quomodo illa cum superioribus, & subsequentibus apte colligatur.

Εἰς Ἀμφιλόχον.

Ἡ Ἄνδρ' Ἀμφιλόχον φίλον ἔχων ἐν μῆτι σῶμα.
Ψυχὴν δ' ἐν πελάγεσσι ὄχρ' ἀπομαρτύνει.
Ποτὶ πόντος ὑπὸ νεφέσιν, μακρότατον βέβηκεν ὁδόν.
Πῶς οὐκ ἐν ἑσπέρῳ, καὶ ἂν οἱ ταῦτα.
Γρηγόρι' ὁσίως ἑσθλὸς ἦτορ, σίχα, κλίσματα.
Κλίσματα καὶ ἄλλας τὶς ἄλλος ἱμαίται.

In Amphilochoium XXIX.

V Exit & Amphilochoi eorum corpus in magnum sepulcrum,

Anima vero in Bestorum scles evolans abiit.

Necessariis omnia comparasti, beatissime. Librum explicuisti

Omnem, quicunque de mortalibus, ac coelestibus agit.

Seuex amicam subisti humum. Filios reliquisti

Præstantiores quoque parentibus, quod ut plurimam mortalibus non contingit.

NOTÆ.

L Ivis maritus, Euphemii, & Amphilochoi pater, Amphilochoius fuit, cujus tumulo Carminia hæc Nazianzenus inscripsit. Ab Amphilochio Iconiensi Episcopo plane diversus hic fuit; etenim ille Concilio Constantinopolitano, quod contra Agapium, & Basilium A. C. 394. celebratum est, interfuit, ut patet ex illius Synodi Actis Tom. 2. Collect. Labbeæ. S. vero Hieronymus in lib. de Script. Eccles., quem Anno 392. vel 393. lucubrauit, hæc de eodem habet: *Amphilochoius Iconii Episcopus nuper mihi librum legi de Spiritu Sancto*. Quare certissimum est, Gregorio Nazianzeno, qui A. C. 389. vel 391. ut contendit in Critica Baroniana Pagius, e vivis abiit, superstitem fuisse Amphilochoium Iconiensem, neque propterea Carminibus ejus laudari potuisse. Ad hæc nosquam legimus, Amphilochio Episcopo uxorem, liberosque fuisse, quales revera Amphilochoius iste habuit. Fuit autem is, ut hinc patet, vultri Poetæ præceptor, magnæque vir eloquentia præditus, nuda singularem sibi gloriam quaesivit.

Ποτὶ, *Necessariis* &c. Obscurus sensus. Ita vero explicandam reor. Profanas, sacræque literas volumina mortalium, ac supercoelestia appellat, & inquit: Tu libros de humanis, coelestibusque rebus agentes explicuisti amicis, & affinis tuis, eisque bona omnia doctrinis tuis comparasti. His autem verbis sacræ quoque Scripturæ ab Amphilochio explicari solitam innuit Gregorius. Pro καὶ ἂν, quod erat in MS., legi καὶ ἂν, ut sibi constaret verus sequens.

Κλίσματα καὶ ἄλλας. *Præstantiores quoque parentibus*. In MS. Cod. scriptum est *καίτοι*, pro quo conjecti legendum *καίτοι*. Sequentium autem verborum sensus hic esse potest. *Tu filios reliquisti parentibus præstantiores: quod plerumque non est mortalium*, h. e. quod plerumque mortalibus non contingit.

Καὶ.

Ἀΐτιον ἐν δέματι, καὶ ἵππ' ἐν αἵματι
Ἀμφιλόχ' ὅσον, καὶ ἄλλ' ὅσον ἀνθρώπων.
Ὀλίγον, ὅσον, ὅσον, ὅσον ἀνθρώπων, ὅσον ἀνθρώπων,
Πῶς, ὅσον, ὅσον, ὅσον ἀνθρώπων, ὅσον ἀνθρώπων.
Καὶ ὅσον ὅσον ἀνθρώπων, ὅσον ἀνθρώπων.
ὅσον ὅσον, ὅσον ὅσον, ὅσον ὅσον ἀνθρώπων.

Ἐ μὲν γὰρ, ὃ ἐν τῷ αὐτῷ ἀδελφῷ, ὃ περιέχεται
 Μόδῳ, καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων.
 Ἀδελφῷ τῷ αὐτῷ κἀν τῷ πατρὶ, ὃ ἔστιν ἰσοτερῶν,
 Ἐδὲν ἀποστόλων καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀδελφῷ.
 Γραφῆναι τῷ ἰσοτερῷ λόγῳ λέγει, ὃ παρὰ τοῦ
 Ἀποστόλου ἔστιν, ἀποστολικῶν.

ALIUD XXX.

Lubenter sane uxori, liberisque commendavit corpus
 Amphilocheus, beatam senectutem adeptus.
 Beatus, nobilis, sermone potens, tutela omnium,
 Necessariorum, piorum, nobilium, literatorum.
 Et divini verbi praeceptorum sanctissimus fuit. Vide ab uno
 Ex amicis tuis, o amice, eloquium super tamulum.
 O beate, o commune paupertatis remedium, o alata
 Verba, & fons omnibus sanatus.
 Spiritum omnia reliquisti extremo. Te vero hoc nomen sequutum est,
 Quod tibi hinc sublato est gloria semper virens.
 Gregorius haec scripsit, orationem oratione, quam a te.
 O Amphiloche, edidisti, mutam rependens gloriam.

NOTE.

Amplocheus. Lubenter sane. In Ambr. Cod. ἔστι, in Med. ἔστι legitur. Et primum
 quidem respondere potest quinto versui, in quo iterum ἔστι occurrit. Sed parum elegans
 initium Epigrammatis mihi videtur, quam vertendum foret: Facilis quoque est ex eo elegans
 Quamobrem scripsi ἔστι, ut sit sensus: Lubenti saepe animo e vita Amphilocheum decelsisse,
 quum jam attingeret beatissimam senectutem.

Περὶ τοῦ σώματος. Commendavit corpus. Hoc sensu non raro verbum παραδίδωμι usurpatum in-
 venio apud sacros Scriptores, ut illud Lucæ in Act. Apost. cap. 29. παραδίδωμι ἑαυτὸν ὑπὲρ
 Commendo vos Deo.

Ἀδελφῷ τῷ αὐτῷ. Spiritu extremo. In Ambr. Cod. erat ἀδελφῷ. Cod. Med. meliorem
 suppeditavit lectionem.

Ἐν Ἀποστόλῳ ἄλλοι.

Amplocheus. ἄλλοι, ἀποστόλοι καὶ τῶν ἁγίων
 Καὶ ἐν ἀποστόλοις ἡμετέροις ἐστὶν ἄλλοι.
 Καὶ ἡμετέροις Μισισι ἡμετέροις, ἡμετέροις ὡς ἐστὶν
 Ἡ Δοκασίαν ἡμετέροις τῶν ἁγίων.

In Amphilocheum alium XXXI.

Amplocheus oblit: ereptum est tibi quod sapieret
 Pulchrum inter hominum Rhetoricæ delubrum.
 Et Gratæ cum Mafis permixtae, præcipue vero te
 Diocæsariensem laxit patria cara.

NOTE.

Alter Amphilocheus, ab Iconiensi certe Episcopo, nescio & an a supra laudato alius,
 nobis occurrit. Nil de illo asseram, nisi quod Nazianzenus hunc, & in sequentibus
 Carminibus habet, nempe Constantinopoli Rhetoricæ artis illam fuisse professorem, ubi pe-
 rennem quoque famam sibi comparaverat. Quum autem natus foret Diocæsarex in humili
 Cappadociæ oppido, qua in provincia tunc egregia florebant virorum ingenia, Amphilocheum
 tamen non dubitat nosse omnibus Cappadociæ incolis eloquentia præferre. Quod heic præ-
 fertim animadvertendum est, Philatili, & Gorgoniz filius hic Amphilocheus appellatur in se-
 quentibus Carminibus. Ne tamen arbitrere, Gorgoniam Nazianzeni sororem significari; non
 enim illa Philatio, sed Alypio nupsit, ut postea videbimus. Gregorius vult in Epist. 106.
 & 119. Amphilocheum quemdam τριώτερον ἢ ἑαυτὸν, carissimum filium nostrum Cæsario
 Aned. Gr. & So-

& Sophronio commendat. Quam se ibi Gregorius sennon, ac Sacerdotem, h. e. Episcoporum appelleret, nequaquam ejus dicti ad Iconiensem Amphilochoium, Episcopum scilicet, ac recte non inferiorem, pertinere posse credendum. Num ad Amphilochoium, quo de aucte agitur, spectant ea verba? Quod si quis hæc eadem Carmina ad Amphilochoium annu aliis versibus supra laudatum referenda suspicetur, titulumque legat hujus Epigrammatis: *ἡ Ἀμφιλοχίου*. Ἀλλο, quod a Grammaticis præitari solet ante Carmina ejusdem argumenti: male fortasse non concipiat, eritque tinnus: *ἡ Ἀμφιλοχίου*. *Ἄλῃ Epigramma*. Certe eadem eloquentiæ laus in omnibus hisce Carminibus tribuitur Amphilochio.

Καὶ Χάριτες. Et gratia &c. Referenda hæc sunt ad loquentem *μῦθον*, ut dicat, Gratias, ac Musas in Amphilochio morte fleuisse. Liberam tamen sit, referre etiam ad *ἐπῶδον*, ut una cum Amphilochio Gratia, & Musæ perisse dicantur, quæ formæ dicendi *χρηστικαί* apud Poetas sunt familiares.

Εἴργη δ' αἰ εἰ. Precipue verū se. Ita Cod. Med. & restius, quum in Ambr. ubi *δὲ* vs ego legebam.

Ἡ Διοκασαρεὺς πόλις. *Diocæsariensium patria*. Amphilochoii patriam habemus, nempe Diocæsaream, parvam quidem urbem Nazianzeni ætate, sed olim illustrem, & a Scriptoris minime neglectam. Plinius lib. 6. cap. 3. de Cappadocia urbibus loquens, istas commemorat: *Reliqua sui parte Cappadocia Melitana a Semitamide conditam habet hanc prout Enphare, Diocæsaream, Tyana, Castabula* &c. Porro Nazianzenus in Epist. 49. ad Olympium nuntius de hæc Civitate refert, atque inter cætera: *Πάλῃ δὲ διακρίνεται πόλις ἀποδραῖν, ἢ Βορρῶν δὲ ἰσχυρὸν, ἢ ἡμεῖς συνείχετο, ἢ δὲ ἀπὸ τοῦ μακροῦ διακρίνεται. ὡς οἱ δὲ Διοκασαρεὺς ὁ λῆθ, οἱ οὐκ πόλις, οὐκ δὲ πόλις* &c. Multo autem acerbior est urbis interitus, quam Imperator condidit, tempus constituit, & longa annorum series conseruavit. De Diocæsarea loquitur quondam Civitate, nunc autem e Civitatibus albo expuncta &c. Quod Provinciarum Præfecto obtemperare Diocæsarienses recusassent, eorum Patriæ Civitatis nomen ablatum jussu Imperatoris fuerat. Intercessit Gregorius, qui & ibi Templum D. O. M. se existisse, atque adornasse ait.

Ἀλ.

Tὸ δὲ μὲν πολλοῖς ἔχον: ἀπὸ τοῦ αἰῶνος δὲ αἰῶνα
 Βί μιν ἡ πόλις ὁ Διοκασαρεὺς
 Ἀμφιλοχίου. οὐκ οἶμαι δὲ συνείχετο ἢ πύρρει
 Εἴργη, ἢ πάρος δὲ ἡ πόλις.

A L I U D XXXII.

Parvam quidem sam Oppidam, at magnum virum dedī
 Tribunalibus Juris Diocæsaream
 Amphilochoium. Simul vero mortuus commortuus & igneus
 Dicendi vis, patriæque decus, quæ optimum pepererat.

N O T Æ.

Diocæsaream Amphilochoii patriam loquentem inducit, nisi cum Cod. Med. legere malimus *δὲ*, quod & rectum facit sensum, ut sit tertia persona: *Parvam quidem Oppidam est, sed magnam virum dedit*. Urbem hanc non ego prius dimittam, quam singularem de ea observationem a Cl. Annaliū parcite Baroniū factam retulerim. Hic in Vita Nazianzeni a Cl. P. Papebrochio in Actis Sancto. die 9. Maji impressa animadvertit, Diocæsaream non aliam urbem, quam Nazianzam, fuisse. Inditum quippe huic nomen duplex; sive, ut melius dicam, antiqua, & clara urbs Diocæsares ad exiguum oppidum redacta fuerat, cui Nazianzum nomen. Certe Gregorius, ut idem Baroniū animadvertit, in Carm. V. ubi de suis calamitatibus conqueritur, ait de se ipso

Γρηγορίου μνησάμενος, οὐκ ἔγνω Κωνσταντινῶνα

Ἡ Διοκασαρεὺς πόλις

Gregorii meminit, quem nutritis Cappadocibus Diocæsariensium urbs parva. Si Diocæsaream suam nutricem appellat, ergo & matrem; nam antiquius eadem nutritrix, & matris. An sit isti conjectura sat ponderata, iudicent Eruditi.

Ἀλ.

Κα.

Tὁ ἦρως ἐπὶ δεικνύσας εἰρήνην
 Τὸ μὲν γὰρ πάλιν εἶνα, καὶ πρῶτον,
 Ἀμφιλόχιον καὶ τὸν τὸν αἰὲς ἐπὶ τῶν
 Τῶν Φιλότητος, Γοργονίαν τοῦ μῆνους.

A L I U D XXXIII.

Eum, qui igneam dicendi vim contra adversarios ferebat,
 Et qui melle dulcior erat moribus, & cogitationibus,
 Amphilochoium teneo exiguis cinis extra patriam,
 Filium Philotati, & Gorgoniz magnum.

NOTE.

SEpulcrum loquitur, atque Amphilochoi virtutem, & parentes breviter recenset. Pro γλῶσσο
 Cod. Med. habet γλῶσσα, sed retinenda lectio Codicis Ambr. ita scilicet Attica pro γλῶσσο
 κίονα. Pro τὸν τὸν αἰὲς aliqui fortasse legere placent τὸν τὸν αἰὲς, exiguum cinerem; non enim
 concinne Amphilochoium tenere cinis videatur. Sed, veteri lectione retenta, major verbis vis
 ideo. Significant autem: Ego parvis cinis teneo, comprimo, caris Amphilochoium illum gra-
 tiam tuam.

Κα.

Pῆρως εἰρηνοῦ. Μῆνους γὰρ ἐπὶ
 Ἀμφιλόχιον καὶ τὸν τὸν αἰὲς ἐπὶ τῶν

A L I U D XXXIV.

O Ratores loquimini. Conniventia labra silentia
 Amphilochoi magni ego tumultus contineo.

NOTE.

TUmulos ad loquendum. Omnes invitet, quod, dum Amphilochoium in vivis
 esset, tacere alii propter nimiam ejus eloquentiam cogerentur.

Κα.

Hier Ἀμφιλόχιον παρὰ τὸν, ὅς ἐστιν ἦρως
 Πάρος Κωνσταντίνος καὶ τὸν αἰὲς ἐπὶ τῶν

A L I U D XXXV.

SEpulcrum Amphilochoi melliti, qui olim eloquentia,
 Et consilio omnes Cappadocia superavit.

Eis Nunciatum.

O Pater, & Nunciatum, huiusmodi: ὅς ἐστιν ἦρως
 Τὸν αἰὲς ἐπὶ τῶν αἰὲς ἐπὶ τῶν
 Τὸν αἰὲς ἐπὶ τῶν αἰὲς ἐπὶ τῶν
 Τὸν αἰὲς ἐπὶ τῶν αἰὲς ἐπὶ τῶν
 Τὸν αἰὲς ἐπὶ τῶν αἰὲς ἐπὶ τῶν

In Nicomedem. XXXVI.

Decessisti, o Nicomedes, decus meum: puri autem bigæ
Tuorum filiorum qui vitam ad exitum ducet?
Quæ vero finem splendidissimo Templo maous imponet?
Quæve mens Deo perfectam offerret hostiam?
Te, beate, cœlicolis citissime immixto,
O misera stirps mortalium, qualia mala passa es!

NOTÆ.

Presbyterum saltem fuisse Nicomedem, quem heic vivis ereptum Gregorius laudat, vox
ἀνδρ., hoc est *Sacerdos*, qua voce in sequenti Epigrammate hilem indiguit, satis signi-
ficare videtur. *Sacerdotis* autem titulo quum & Episcopi eo tempore donarentur, sacris quo-
que insula ipsum fuisse decoratum, merito quispiam arbitretur. Cui conjecturæ consert,
quod de Poetæ nostri sententia Nicomedes e Cælo populum suum adhuc regere dicatur. Pau-
ca de hoc præclaro viro possent referri, nisi ejus mentionem alibi Gregorius reliquisset. In
Carmino ad Helleniolum ita inquit:

Φύλο γὰρ μὲν οὐ Νικημένην, ἀλλ' ἀνδρῶν,

Ὅς ἔστι σπινθὴν βίαις ἰσχυρῶν.

Καὶ βούλῃ μὲν οὐκ ἀποδέχεται ἱερόν, ἀλλὰ

Ἀσπασί, ὅπως οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ.

Parce etiam magno Nicomedi, si quem forte audis,

Qui vitam mortalem cœlesti dedit.

Et sacrificium vetus magno patris Abraham

Æmulatus est, sanctificans duos filios.

Pergit autem Nazianzenus commemorare, atque extollere pium Nicomedia consilium, qui
Deo filios suos dicaverat, quamquam ex ephebis ii nondum excessissent. Postremo Nicome-
dem sibi, aut, ut melius dicam, patri suo conjunctum sanguine fuisse produci. Quæ cum his
Carminibus consonant.

A'as.

Ἄπειρο γὰρ ῥεύσας Νικημένην, ἀλλ' ἀνδρῶν

Ὅς ἔστι σπινθὴν βίαις ἰσχυρῶν.

Ἀνδρῶν γὰρ ὅπως οὐκ ἀποδέχεται ἱερόν, ἀλλὰ

Ἀσπασί, ὅπως οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ.

Ἄπειρο γὰρ ῥεύσας Νικημένην, ἀλλ' ἀνδρῶν

Ὅς ἔστι σπινθὴν βίαις ἰσχυρῶν.

A L I U D XXXVIII.

Nicomedis quoque tumulus cernit, si quem audis,
Qui quum Templum Christo magno extruxisset,
Ipsam quidem ædem primo, postea vero solemnem illam
Dedit, putarique hostiam, filiorum virginitatem.
Nihil præstantius habens, Sacerdos, genitroque optimus,
Idcirco & magnæ cito mixtus est Triadi.

NOTÆ.

AT'ov. Ipsam ædem. Ita sum interpretatus, commodiore sensu paglato. Si quis legere
malit *se ipsum*, non obstat. Tum enim intelligas, Nicomedem post ædificatum Tem-
plum sese Deo dicasse, Sacerdotio suscepto, ad quod filios deinde induxit.

Παρθενία. Virginitatem. Præter Templum Deo dicatum, filiorum quoque duorum virgini-
tatem Nicomedes Christo voverat. Hoc autem Nazianzenus celebriorem hostiam, quam Tem-
pli dedicationem appellat, *προσέφερεν* *βουλήν* pro *προσέφερεν* usurpans. De hac pia Christianorum
consuetudine ego aliqua ad versum 262. Nat. XIII. S. Pauli Tom. I. Anecdor.

Φιλοπύρι. Præstantius. Idest: quum post ædem, se, liberisque suos Deo sacraos, nihil præ-
stantius haberet, quod offerret, mortem exoptavit, seque Maximo rectum omnium parenti,
non expectata senectute, conjunxit.

A'as.

Αἶο.

Υἱὸς τοῦ πατρὸς ἡμεῶν ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς
 Ἐν τῷ αἰσθητῷ καὶ τῷ νοητῷ κόσμῳ
 Χρῆς ἀπὸ Νικομήδους, ὅπως εἰς τὸν αἰῶνα
 Ἰσχυρὸς αὐτὸς εἰς τὸν αἰῶνα.

A L I U D XXXVIII.

T Ardem ad vitam evolasti aeternam: sed nimium cito
 Hinc sublatus es. Quae vero iustitia hoc permisit?
 Christus Rex, o Nicomedes, ut populum tuum e Caelo
 Regas una cum sacris duobus filiis tuis.

N O T E.

A Nicodemus. Sublatus es. Quod erat in MS. retinui. Sequentium verborum ita se habet sensus. Quae vero iustitia permisit, ut tam cito a nobis avolares? Hoc permisit Christus omnium Rex, ut simul tu in Caelo, tu autem filius in terris populum hunc regeretur. Pro Nicodemus Cod. Med. habet *ἐπίστα*, sed ad marginem eadem manu notatum est *δουλεύς*.

Εἰς Καρτίου.

Πῶς με ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν κόσμον, φιλίᾳ ἐτάραξας,
 Ἡλῶδες ἀνταλίας, καὶ τὴν Καρτίου;
 Πῶς ποτ' ἴδω, καὶ ποτ' εἰς οὐρανὸν ἔλθω;
 Ἢ με ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ἵσχυρὸς ἔσθης;
 Ὅς σὺ μὲν ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ ἐν τῷ αἰῶνι
 Χρῆς ἀπὸ πάντων ὁμοῦ, ἐν τῷ αἰῶνι.
 Ἀντὶ τοῦ Χρῆτος μακαρίων, ἵπκοι ἄνθρωποι
 Ἡδίστοι, οὗτοι ἐν τῷ αἰῶνι
 Μακάριοι Γρηγορίου, καὶ ἰσχυροὶ εἰς τὸν αἰῶνα
 Ἢ ἐν τῷ αἰῶνι καὶ τῷ αἰῶνι, Καρτίου.

In Cartesium XXXIX.

Q Uo, me relinquens laboribus oppressum humi, o amice
 Amicissime, raptim abiisti, illulais Carteri?
 Quonam abiisti, qui adolescentie meae gubernacula regebas,
 Quando in aliena regione verba edimetebat?
 Qui vixit me incorporeis alligasti. Certe tibi
 Christus Rex, omnium carissimus, quem nunc habes.
 O fulgor Christi gloriosissimi, optima tutela
 Adolescens, vitæque moderator meæ,
 Memento Gregorii, quem probis formasti moribus
 Jampridem, virtutis rector, ac princeps, Carteri.

N O T E.

G Regorio nostro magna familiaritate, ac forsan etiam sanguine Carteris conjunctus fuit, vir probus, Sacerdos & ipse, quantum quidem ego conjicio, quippe ejus manus purissimis hostiis Christum placare solebant, uti Poeta fides facit. An Episcoporum quoque alba fuerit inscriptus, divine necitas. Quod certum est, Nazianzenum moribus optimis illustrat, etque adolescenti adhuc, & a patrie absenti, velorturatur, vitæque, etque eloquentiæ Magister, adfuerat. Neque heic solum Carteris mentionem Poeta nosser fecit, sed in Carmine etiam ad Hellenium pro Monachis, quod consulere potes.

Miraborar. Me alligasti. Hunc esse arbitror sensum. Qui me spiritali, seu Ecclesiastica vita alligasti, scilicet ad sacrum ministerium instituiti, eut perduxisti: Foritan Ecclesiasticæ vitæ amplectendæ Carterius Nazianzeno fuerat auctor, ipsumque etiam sacris fortasse initiaverat.

A 17

A'ερωα: *Fulgur*. Quatuor isti postremi versus a superioribus forsitan sejungendi erant, & ex his alterum Epigramma efformandum. In MS. legebatur *μῆλα κλίσθ* sejungendum. Ego conjunctum legere malui, ne *Fulgur* nadoam remaneret, si *magnum Christi deus* convertere oportuisset.

H' 3^r *inv. Jampridem*. Debeo istius formæ sensum Cl. Salvini, qui & monuit in Gregorii Carmin. *de Exortatione* haberi duo illius exempla.

A'as.

Ω² Πνευι θαλῖον, δ γάρον, δ θύισσι
(a) Ἀγρονομία παλῖον Χρῆσι ἀποσάμα:
Χαρῖα, πᾶσι λαίηδ', ἡμῶι πάντοτε βροτῶι:
Ἡ θύια ἡμετέραν καὶ χροσάμα.

A L I U D XL

Ο² Fontes lacrymarum, o genua, o palmæ,
Purissimis Deum quæ placabitis hostiis,
Carterii, quomodo cessatis, non secus ac reliqui homines?
Sacram Caustorem voluit coelestis chorus.

N O T Æ.

Ω² Πνευι. O fontes. Piam vite institutionem, qua Carterius Cælo placebat, heic Poeta significat; solebat enim quotidie lacrymas ante Deum profundere, se prosternere, acque incrementum sacrificii Numini jam placere. Hæc omnia cum ejus morte cessant.

Θύισσι. *Hostiis*. Sub *hostiarum* nomine, quibus Carterii manus Christum placabant, nil æquius intelligendum videtur, quam sacrosanctum Misset sacrificium, in quo incrementum hostiam quotidie summo Numini offerimus. Apud veteres Patres ita appellari magnum illud Mysterium constat et Chrysostomi verbis in Hom. 17. in Epist. ad Heb. & e Cyrillo Alexandrino in explicat. Anathematismi XI. atque ex Eumenio in cap. X. ad Heb. & aliis. Quidam tamen Heterodoxi hunc loquendi morem fugillant, a Catholicæ Ecclesiæ alumnis Missam *Sacrificii* nomine donari, molestie ferentes. Quæ in re videant, quantum a Sanctis Patribus longe abeant, quæ certe nobis in hujusmodi sententia præverunt. Porro Nazianzenus alibi eodem vocabulo est usus: etenim Carmen XI. ad Episcopos ita exorditur.

Ω² θύιας ἡμετέρας ἀναμῖκτους ἡμῶι.

O Sacerdotes, qui hostias incrementis offertis.

Similiter etiam in Orat. 1. & 2. contra Julianum incrementum *Sacrificium* *de ἀναμῖκτος* hoc ad appellat.

Οἷσι πάντοτε βροτῶι. Non secus ac omnes homines. In Ambr. Cod. *ἡμῶι* legitur, h. e. *verumtamen*, quod cum sequentibus obscurum plane sensum reddere mihi videbatur. Quare *ἡμῶι* legere placuit, ut sit sensus: Quomodo, reliquorum hominum more, vivere desit Carterius, vir tanta pietate spectabilis? Tum rationem Poeta reddit: illum enim Angeli Caustorem in coelestibus choris voluere. Par dicendi forma infra occurrit in *Cæsarium*.

A'as.

Η² Πρασι, δ Νικηδαῖς, ἡμῶ κλῆρ, ἡρασις ἡμῶ.
Κατέχον τίς εἴς σὺν ὅγῳ δ' εὐχῆς.

A L I U D XLI.

R² Αρσιῖ, o Nicomedes, mœnem cor, αρσιῖ σελῆρις
Carterium tuæ pietatis socinam.

A'as.

Ω² Ἐλῶν Ζαῖον ἡμῶ πῖρ, δὲρ ἡρασις,
Σταυροῖσι καλῶς Κατέχον, κατέχαι.

A L I U D

(a) ἀγρονομία. Ita MS. Codex. furt. ἀγρονομία.

ALIUD XLII.

O Xolorum sacrorum patria sacra, quale firmamentum,
Crucem ferente vocato ad te Carterio, tenes!

NOTÆ.

Παῖς. *Xolorum.* Ita in Codicibus Ambr. & Med. Voce autem *Xolorum*, sive *Xolarum*, aut locum aliquem, aut populos ita appellatos puto, in quorum agro sepultus fuerat Carterius. Infra tu Epig. di *Eubolus* hæc eadem vox repetita occurrit. Beatum igitur, & sacrum vocat locum illum, in quo Carterii ossa quiescebant. Pro *Ἰαλῶν* autem fortasse legendum *Ζαλαῖν*. Zela Urbs Cappadociæ olim apud Neocæsaream.

En Basse.

Βάσις, ἡδὲ Χεῖρ μακάριε Τεχνητῶν,
Τὴν σὺν πατρί. λείπεις χεῖρ ἀμύνει,
Οὐδὲ ἐν τῷ μὲν ἔχῃ πατρὶς· ἀλλὰ καὶ ἡμῶν
Πάντο Κεφαλῆς ἐστὶ μὲν ἡμῶν σὺν λείπεις,
Καὶ εὐκαταγῆς μὲν ἡμῶν, αἷς ἐν γράφει.
Γρηγόριος τὸν σὺν μακάριον, ὃν φιλοῦσαι.

In Bassum. XLIII.

Basse, amice Christo gratissime supra alios,
Procul a patria tua prodonum manu morti traditus es,
Neque te tumulos habet patrius. Sed tamen
Conclis Cappadociæ magnam tui nomen relictum est,
Et cippus infixis longe præstantior, cui inscriptus es.
Hoc tibi a Gregorio monumentum est, quem amabas.

NOTÆ.

Bassum, quem prodones in longinquis regionibus interfecerant, Nazlaurensis laudat. Carterii supra memorati patrem *spiritalem* infra appellat, Cappadocemque natione fuisse prodiit.

Μὲν ὅμα. Magnam nomen. In Ambr. erat καὶ ὅμα.
Καὶ εὐκαταγῆς. Et cippus præstantior, sive columna præstantior. MS. Codicem supplendi, in quo visio legitur ἀμύνει. Inquit autem Gregorius: Quamquam, Basse, te mortem extra patriam invenerit, & a paterno sepulcro excluderit, tuum tamen decus, & nomen apud Cappadoces æternum manebit, & præstantius tibi monumentum erunt corda civium, in quibus vivis. Aut, si melius ita legere, cippus tibi nobilior erunt hæc mea Carmina, quam cippi marmorei in agris fixi, quibus tuum nomen inscriptum fuit.

AΛΛ.

Ως Ἀβραάμ κάτανυ τῆς ἐνδύσεως, Βάσις,
Σὺν τῷ αἵματι τῷ μὲν Καρτερίῳ.
Αἰὲς ἡδὲ, ἡ καὶ μετὰ τὸν σὺν πατρί. καλόν,
Οὐδὲν ἀπὸ ἡμετέρων ἐστὶν ἡμετέρων.

ALIUD XLIV.

Tamquam Abraham tuo sinu suscepti, o Basse,
Tuum vere filium spiritus Carterium.
Atqui ego, etsi me unum cum patre sepulcrum elaudas,
Namquam a vestro absistam fidelitio.

Eis Φιλίτιον.

Hὄσον μεγάλου μύθου περιέμνηται δαῖς
Χθονὶ ἔστι καὶ τοῦ Φιλίτιου δῖος.

In Philitium. XLV.

Adolcentem magnum magis moderatorem populi
Tellus sacra tego Philitii corpus.

N O T Æ.

Quid de hoc Philitio dicam, non occurrit, nisi veri simillimum videri, necessarios Nazianzeni fuisse Philitios; quippe Nonna, hujus parens, Philitii ejusdem filia fuit, uti infra videbimus, Amphilochoium in superioribus Carminibus Poeta noster appellavit:

Τὴν Φιλίτιον Γοργώνας ἐν μύθῳ.

Filiam Philitii, & Gorgoniae magnum.

Sed quom Philitius iste dicatur ὁδὸν ἄδολεστος, nihil ipsum commune habere cum altero Amphilochoii patre suspicor.

Eis Εὐφώβου, καὶ Βασίλλου.

Eὐφώβῳ, Βασίλλῳ, μεγάλης ἰσθμῆς κίοντα,
Ζωὸν ὀφείδου δριμύτητα Χερσούρα,
καὶ Νόννην (αἰὲς ἔστι δῖος. τοῖς αὐτοῖς
Τὴν αἶψα, ζυχὸν μένος τῶν μεγάλων.

In Eusebium, & Basilissam XLVI.

Eusebium, & Basilissam illustres heic sibi sunt,
Xolorum divinatorum alumni, Christifera,
Et Nonne eximiae sacrum corpus. Quicunque præterretheris
Hæc sepulcra, animarum memento magoarum.

N O T Æ.

UNa cum Nonna, ut arbitror, Poetæ nostri parente, sepulti fuerant Eusebius, & Basilissa. Horum nulla alia se mihi offert mentio. Infra dumtaxat Georgius Sacerdos sanebri Carmine per Nazianzenum commendatus, Basilissæ frater appellatur, & cum illa tumulatus dicitur. Et hoc idcirco sanguine conjunctos Gregorio opinor. De nomine Xolorum supra egi in postremo Carmine in Ἀμειλίχῳ.

Eis Ἑλλάδιον.

Aὐτὸς οὐ τόδ' ἐστι τὸ ἑρπεῖον, οὐδ' ἐστὶ γαῖαν
Ἡρώδης χθονελὸν ἔχουσιν οὐδ' ἑλόν.
Τὴν αἶψα αἶψα καὶ ἐστὶ χθονὶ. Εὐλάδῳ δ'
Σὺν αἶψα ἑρπεῖον εἰς αἶψα, Εὐλάδῳ.

In Hellenium. XLVII.

TUs semper mens versabatur in Cælo, neque vel paululum
In terra humili firmabas vestigia.
Quamobrem celeritè a tellure abisti. Eulalius vero
Frater tuus cinerem tuum, Helleni, curat.

N O T Æ.

DE Hellenio, & Eulatio fratribus mentionem Poeta noster alibi fecit, hoc est in Carmine ad Hellenium pro Monachis; ibique etiam significat, Eulaliū Hellenio superintitem fuisse.

fuisse. Neque hic Helladius ille esse videtur Basilii Magni in Episcopatu successor, ad quem leguntur adhuc Nazianzeni literæ quædam, scilicet 53. 54. & 216. cum duabus sequentibus, quique in Vitis Patrum, & apud S. Joannem Damascenum in Orat. 1. de Imagin. memoratur. Billius, cui Carmina ignota erunt, quæ nunc vulgamus, in notis ad Nazianzeni Opera, tam primam, quam alteram Helladium unum hominem facit. Veram quomodo Helladius noster, memoratus etiam in Carm. ad Hellenum vivere desuisse *ταῖς ἡμετέροις* dicatur, nullomodo Episcopalis muneris iudicium Carminis isti illi tribuant, diversos homines fuisse optari juvat. Quod est ad *Eulaliu*, is Monasticæ vitæ institutum seclatus est. Superfuit etiam nunc Nazianzeni ad eundem Epistolæ quinque, videlicet 99. & tres sequentes, itemque 232. in quibus solitudinî, jejuniique operam dare is dicitur. Neque vero male conjiciamus, si hoc ipsum Eulaliu Ecclesiæ Nazianzenz Episcopum postea creatum censebimus. Etenim quomodo certum sit, opera potissimum Gregorii nostri Eulaliu quomodo ibi constitutum fuisse Episcopum: quid probabilius, quam Eulaliu, de quo heic sermo, familiarem, imo consanguineum suum, a Gregorio ad sacrum munus fuisse delectum? Et quidem quod nostro Poetæ sanguine conjunctus hic fuerit, patet ex Epistola 182. ad Lollianum, ubi Gregorius memorat *οὐκ ἔστιν ἡμεῖς οὐκ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, οὐκ Ἑβραίων, dominus consobrinos meos Hiliadium, et Eulaliu*. Memoratur a Rufino Presbytero lib. 3. de Vitis Patrum cap. 29. quidam *Eulalius Monachus*; at eum a nostro alium puto; nam etsi iisdem temporibus ambo vixerint, provincie tamen eorum diversæ fuere.

AAs.

Τὸν τιμῶν, Χρὼν δὲ μέγαν, πολεῖν τε τίμα,
 Χάρῃ δὲ ἀδελφῶν Ἑλλὰδιον κατέγω.
 Οὐ Νίμωσι. καὶ οὐ γὰρ ἐμὸν δόξῃ ἀνέστη,
 Σέθεν ἀντιπᾶσι τῇ θανάτῳ μέδω.

A L I U D XLVIII.

A Dolecentem, Christo magnum, consilioque seuem,
 Martyrum locus, quem videtis, Helladium complector.
 Nec mirum. Illis enim similem dolorem sustinuit,
 Extinguens invidi adversarii pognam.

N O T E.

A Ὁλοθῆναι. *Martyrum*. In Carm. superiori in *Liviam* vocem ἀδελφῶν προ *Martyribus* summi, apud quorum tumolos Christiani non in Occidente solum, sed etiam in Oriente sepulcri quietem quærere solebant. Idem nunc repeto, *χαρὶν ἀδελφῶν, Martyrum locum* interpretatus. In Carm. de *Γαργύρις* Martyres ἀδελφῶν aperte appellantur, uti videbitur. Alium sane sensum hæc verba non patiuntur, diciturque Helladius, non secus ac Martyres, pugnam, ac tormenta a Diabolo sustinuisse. Verum vide, quæ etiam adnotavi ad Carmen *πρὶς τὸν ἐν Μαρτυρίῳ πρῶτον, ad eos, qui in Martyrum Basilicis deliciantur*, ubi vocabulo hoc expresse designantur Martyres.

Οὐ Νίμωσι. Nec mirum, sive nec indignandum. Dicitur est ex figura, qua Homerus de Helena in Iliade lib. 3.
Ἀνέστη. Sustinuit. Cod. Ambr. habet ἀνέστη *sustinuisti*. Hanc emendationem sensus poscere videbatur.

AAs.

Μεγὰν μὲν πρῶτον ἐστὶν Χρὼν σαρκεὶ ἀνέγω,
 Πλῆθον δὲ ζωῆς ὡς ἐμὸν μοῖρα ἔχει,
 Ἑλλὰδιον, Χρῶν μὲν καλῶς ἢ δὲ μέγαν
 Δοκῶν ἱεράδων, τὸν γὰρ νομῶμαι,

A L I U D XLIX.

P Arum quidem super terram carnis necessitate spirasti;
 Majorem vero vitæ forem in Cœlis nunc habes,
 Aned. Gr. D

Hel.

Helladi, Christi magnum decus. Quod vero celerissime Vinculis solutus es, præmium hoc laborum fuit.

Eis Γεώργιον.

KΑΙ σὺ Γεώργιον φίλον Σίμω ἰσθῆδε κἀντα,
Ὅτι πολλὰς Χρὶς τὴν-ταε ἀγάπης ἐποίησεν.
Σὺ δὲ ἡ κακοτυχία σὺν ὁρίται ἡ Βασίλισσα
Πῶς ἔχον μετὰ τὴν καὶ παρὰ, οἱ βίοντες

In Georgium. L.

TU quoque Georgii amatum corpus heic jaces.
Qui multas Christo obtulisti parvas hostias.
Una vero tecum tua & corpore, & animo germana Basilissa
Magna commune sepulcrum habet, ut vitam.

NOTE.

INter Presbyteros Georgium hunc repono, siquidem, ut Gregorius ait.

Sape per illum

Immenso oblata est hostia pura Deo.

Erat autem Basilissæ frater, illius ipsius mulieris, ut arbitror, quam supra Nazianzeni Carmine una cum Enfebio laudatam vidimus. Ad hunc eundem Georgium fortasse conscripta fuit Poetæ nostri Epistola 12a.

Πῶς-ταε. Obtulisti. Ita scriptum in Cod. Mediceo. Ambrosianus vero habet *τὴν-ταε obtulisti*. Recte utrumque. *Georgii corpus* heic idem est, ac *Georgius*, cui propterea is sequens convenit.

Ὅτι βίοντες. Ut vitam. Basilissam ait communem cum Georgio sepulcrum habere, & communem in Cœlis vitam; seu mavis, ita post mortem fratri suo conjunctam in tumulo esse, uti vivens illi mente conjuncta fuerat.

Eis Εὐπράξιον.

XΩΡΙΣ οὐδ' ἂν εἰς Εὐπράξιον ἀρχιεπίσκοπον
ἦν Ἀριανζῶν χεῖρ μετὰ κατὰ τὴν
Γεωργίου φίλον, καὶ ἰδικα, καὶ σὺν ὁρίται
Τὴν καὶ τὴν-ταε γέννησεν ἡ βίοντες.

In Eupraxium. LI.

HUjus sacre Provincie Enpraxium Pontificem
Magna tellus Arianæ complector,
Gregorii amicum, ætate parem, ac Synoditam:
Propterea tumulum etiam vicinum consequutus est.

NOTE.

Gregorio nostro, nisi malis Gregorio patri, iucinis familiaritate conjunctus fuerat Eupraxius in quadam Cappadocie Civitate Episcopus. Ætas eadem, & commune Monastice disciplinæ studium amborum animos tam arcta necessitudine devinxerat. Quare quomodo Eupraxius ruri cum Nazianzeno ageret, morbo correptus e vivis abiit. Mortuum amicum Gregorius Ariano in pago, ubi tum degebat, sepulcro donavit, ejusque tumulum his versibus exornavit.

Αριανζῶν. Arianæ. Græcus Nazianzeni Scholiastes Nicetas hæc in Argum. Orat. XV. ex versione Billii habet; *Tiberina regionis, in qua notissimus ipse (Gregori Theologi) Ariani pagus situs erat, fruges jam matura grandine percussa fuerant.* Quoniam vero ex pluribus vetustis Auctoribus, uti ex ipsius quoque Gregorii scriptis, manifestum sit, Poetam nostrum Nazianzenæ Urbis civem fuisse, eamque ab ipso patriam suam appellari: *Arianæ* tum cum doctissimis viris Hermantio in Gregorii nostri Vita, & Daniele Papebrochio in Adnot.

ad ejus vitam die 9. Maji, atbior, pagum Naziauro subjectum, ac pene sobornatum fuisse. Ibi forsitan Gregorius, & Novus ejus parentes rusticabantur, quom Poeta noster natus est, atque ideo Nazianzum a quibusdam Nazianzei patria nuncupatur. Certe ibidem pradium possidebat Gregorius, illudque in Testamento suo vocat *pradium Arianzenum*, quod ex Regini bonis ad se pervenit. Male in Græco hoc Testamento Brissonius lib. 7. de Formul. legit *ναζαυ. pradium Nazianzenum*, quom scribendum sit ex fide Codicum *in Apudry*. Hæc autem omnia mire illustrantur ex iis, quæ referantur in Synodo Œcum. V. sen Constantinopolitana II. Collat. V. ubi ex Epistola ad Theodorum Mopsuestenum a Gregorio nostro, ut nonnullorum opinio ferebat, hæc scripta leguntur. *Debes sanctis Martyribus annuere honorem, quem in tuis Arianis solemniter celebramus.* Quæ verba ita ibi explicantur. Adhucatur ad Martyrum festivitatem pervenire, *quæ in Arianis, pradio ejusdem S. Gregorii, celebratur*, &c. *Arianæ vero pradium est sub Nazianzo.* Infra hæc adduntur ab Euphrata Episcopo Tyancensi: *Arianus quidem pradium est, unde ortus fuit idem sanctæ memoriæ Gregorius sub Nazianzo constitutus.* Ac tandem in hæc verba loquitur Theodosius Justinianopolis Episcopus: *Sub mea gubernatione modo est Dobara, & Nazianzus, sub qua Nazianzo, & Arianus pradium constitutum est.* Non alium autem locum, quam Arianzen, selegit Nazianzenus, postquam Constantinopolitano Episcopatu se abdicavit, ut reliquum vitæ solitudini, verumque coelestium contemplationi sacret. Illic tamolo quom traditus fuisse Eupraxios, hinc magnam Poeta, sen illustrem appellat Arianzenam tellurem.

Synoditis. Synoditem. Qui fuerint Gregorii Theologi ævo Synoditæ, satis prodit Lex 57. lib. 11. Cod. Theodof. Tit. de Appellat. ab Imperatoribus Theodosio, Arcadio, ac Honorio promulgata Anno 398. Ea sic se habet: *Addictos supplicio, & pro criminum immunitate damnatos, nulli Clericorum, vel Monachorum (eorum etiam, quos Synoditas vocant) per vim, atque usurpationem vindicare liceat, ac tenere.* Pro hac voce in eodem Codice Theodosiano Leg. 16. lib. 9. Tit. de Pœnis, ubi Lex eadem repetitur, *Cœnobitas* nupari animadvertas. Horum etiam mentio habetur in Collect. Constit. Ecclesiast. ex lib. 1. Codicis Justiniani in Paratit. ad Tit. 3. pag. 1266. & pag. 1270. Item Tit. 5. pag. 1273. quæ tamen omnia memoratæ Legis Theodosiæ sunt explicationes. Certum itaque est, Synoditas non alios fuisse, quam Monachos; ac propterea Geunadius in lib. de Script. Eccles. in Evagrio hæc scribit: *Compositus Cœnobitis, & Synoditis doctrinam aptam vitæ communi.* Socrates vero lib. 4. cap. 23. H. St. Eccles. memorat *τῶν ἐν συνόδῳ, ἢ συνόδοις Μοναχῶν.* Monachos Cœnobitas, aut Synoditas. Igitur Cœnobitarum ac Synoditarum nomina, nisi unum, certe parum diversum Monachicæ vitæ genus designabant. Postremo autem nomine, ut arbitror, ii donabantur, qui vitæ communis institutum amplexi in una, eademque domo, aut eremo, simul degabant. Reliqui vero proprie appellabantur *Monachi*, qui nulli forsitan Archimandrite suberant. Accursius, & Pancirolus, alique Leguleji, vocabuli hujus sensum minime sunt exacti. Quibus ex rebus discimus, Eupraxium Episcopatus splendorem Monachismi gloria amplificasse.

Τὸμας γινώσκω. Sepulcrum vicinum. Cur vicinum Eupraxii tumulum Gregorius vocet, eam fuisse causam arbitror, quod nempe sibi quoque eodem in loco sepulcrum paraverat, antea destinaverat. Id etiam significare vellet, quod sibi tuuc in Arianæo pago agenti, vicinus semper Eupraxii tumulus erat.

Εἰς Χανδαρῶν.

Σ Χανδαρῶν ἐν τῷ τομῷ: ἔργα μὲν ἔσονται ἡλίκου,
 ὅτε καὶ τῶν τομῶν προτίσται.
 Αὐτὸς δὲ Χανδαρῶν ἐκκαθίστα ὡς πρῶτος
 Τῶν προτίσται πρότιμος δὲ ὡς πρῶτος: τοῖς δ' αὖ,
 Οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ τομῷ αὐτῷ: μὴ καὶ τῶν
 ἄλλων τῶν τομῶν. Πῶς δ' ἔργων ὡς
 Νῦν γινώσκων ἔσονται ἀποτίσται.

In Casarium. LII.

I Njustus est hic tumulus. Equidem nunquam timol,
 Ut nam posteriores heic a prioribus conderentur.
 Sed iste Casarium valde illustrem filium parentibus
 Prioribus prius excepit. Qualis hæc iustitia?
 Non est tumulus in causa. Ne convitiis onera.
 Sed Invidiæ facinus est. Quomodo vero ea sustinuisse
 Juvenem senas cernere sapientorem?

Illum nobis quidem posuere; sed ipsum, non ut decebat,

Haber Cæsarius filiorum nostrorum novissimus.
Miserrima toleravimus, fili, fili. Verum celerissime
Excipe in tumultum nostrum nos properantes.

N O T Æ.

Sermonem, gemitumque prosequuntur Gregorius, & Nonna, Cæsarii parentes grandævi. Sibi adhuc viventibus tumultum paraverant. Verum præmortuus Cæsarius in illo composuit fuerat.

Πρώτος. Novissimus. Tres filios autē Episcopatum et conjugē Nonna suscepit Gregorius Nazianzi Episcopus, quos omnes sanctitas mira commendavit, Gregorium videlicet nostrum, cognomento *Theologum*, Cæsarium, de quo heic sermo, & Gorgonium, sive Gorgoniam. Nemini dubium est, quin fratre Cæsario tenior Theologus fuerit, siquidem illum Cæsarius veluti parentem colebat. Dubitatum porro est, Gorgonia sorore seniorisne, an junioris Gregorius, & Cæsarius fuerint. Et quidem Baronius in Theologi Vita Gorgoniam fratribus ætate priorem opinari videtur, Fapebrochius vero in Notis ad caput primum ejusdem Vitæ vel *minimam* natu fuisse, vel inter Gregorium, & Cæsarium mediam scribit. Nunc saltem discimus, ultimum uatorum, hoc est reliquis juniorem, Cæsarium fuisse. Id etiam e Gregorii Oratione X. in fine probari potest.

Επλάκει. Toleravimus. In Ambr. Cod. scriptum est *επλημν*. Potior visa est Regii Codicis lectio, quæ utramque vocem conjungit. In illo tamen vox *πν* semel tantum legitur, versus inde claudicante. At in nostro concinne repetitur, atque emphatice.

A'no.

Tὸνδε λῖθον τοκέες μὲν ὡς τάφον ἐτάξαντο,
Ελπίσαντες ζῆναι μετὰς ἔχοντες αὐτόν.
Καὶ αὖτις δ' ὅτι πικρὸν χάριν ἔα δίδουσαν
Δάκρυ, ἐν αὐτῷ τοῦδ' ἐλπίδα βίοντι.

A L I U D LV.

Lapidem hunc parentes quidem sibi in sepulcrum constituerant,
Sperantes, se vitæ sortem habituros brevem.
Verum Cæsario filio acerbam gratiam, nolentes,
Præstitere; nam is prior ab hac vita solutus est.

N O T Æ.

Ingemunt adhuc Cæsarii parentes, suamque sortem dolent; quod nempe nolentes, atque infelici filio tumultum parariunt, in quo se brevi condendos esse sperabant.

Ελπίδα. Salutus est. Corrupte in Cod. Ambr. legebatur *ελπίδα*, nisi fortasse u cum θ conexum parum attente legerim. Codicem Parisiensem sequutus sum. Codex Med. habet *ελπίδα*.

A'no.

Γρηγορὶς ἡμεῖς δίδωμεν ἐν τῷ χάριτι· αὐτῷ δὲ πατὴρ
Λίαν ἔχει, πικρὸν φιλοῦντος Καὶ αὖτις.
Τὴν εὐχὴν; οὐκ ἐστὶν καὶ ἐν αὐτῷ ἀγαθόν, αὐτὸς τοῦδ' ἐλπίδα;
Ὁ μὲν πικρὸν βίον, ὁ ταχὺ δὲ θάνατον.

A L I U D LVI.

Senefectus mea diu mansi super terram. Pro patre vero
Sepulcrum habes, filiorumque carissime Cæsari.
Quæ lex? qualis iustitia? o hominum Rex, qui hoc permisti?
O longam vitam! o celerem mortem!

NO-

NOTÆ.

Gregorius Cæsarii pater præreptum sibi filium dolens inducitur. Poetica elegantia ad sapientiam rerum causam gemitus, & querimonias conuertit. Inde Epigramma ingeniosa ista exclamatione concludit: O longam vitam (scilicet meam) o celerem mortem (scilicet filii.)

Εἶπες. Habes. In Cod. Med. est εἶπες. Quod si placeat, sententia continuanda cum sequenti versu.

Ἀας.

Οτ' ἄρα, ὡς ἄρα. ἴδωρ τὸ δὲ σιμῶν ἰδὲ
Μίαν ἀρ' ἡμετέρων, Κωσάρα, καὶ αὐτῶν.
Γερμένον τοκίον περὶν λίαν. ὁ οὖν ἔστιν ἴσως
Ἡδύων. ὁ ζῶν σίμωσι μακροτέρως.

A L I U D LVII.

Non laudo, non probō. Donam hoc tumulum accepisti
Unam ē nostris, Cæsari, possessionem: bos.
O senem parentum tristem lapidem! Iuvis ita
Voluit. O vitam propter calamitates diuturnam.

NOTÆ.

Οτ' ἄρα. Non laudo. Horum versuum sensus talis mihi videtur. O Cæsari, inquit Gregorius pater, tumulum hunc tibi dono dedi, quam unam rem post mortem possidere debebam. Non probō, non laudo munus. Nobis eripuisti, quod spe nunc possidebamus, quod oculis nostris brevi ante te possessuri eramus.

Ἀας.

ΠἈσας, δὲν σοφίᾳ λιπαρὴ φρενὶ ἐν μαρτύρῳ
Ἀμφὶ γυναιτέρῳ, καὶ ἴσιν ἡμετέρων,
Καὶ λογικῇ σίχρῳ αἰ παλαιά τε, γραμματικῇ τε,
Ἡδ' ἱστορίᾳ, μαθητικῇ τε μὲν,
Κωσάρα περὶν τὴν μὲν καταμαρτυρεῖ,
Αἱ δὲ πάντων ἡμῶν καὶ αὐτῶν ἐν εὐχῇ.

A L I U D LVIII.

Omne, quæcumque est, sapientiam inter homines subtilis mentis,
Omne circa Geometriam, Cælorumque posituram,
Et omnes Logicæ collectiones, Grammaticæque,
Aut Medicinam, Rhetoricæque vim,
Cæsarios mente velocissima quam solos comprehendisset,
Eheu æqua cum omnibus forte nunc civis est exiguus.

NOTÆ.

Artes varias, & disciplinas, quibus operam Cæsarius dederat, heic habes. Et quod est ad Geometriam, ac Astronomiam, audi Gregorium ipsum in Orat. X. de funere Cæsarii in hæc verba loquentem Γεωμετρίας μὲν, καὶ ἀστρονομίας, καὶ αἰς ἱστορίαις τοῖς ἀπὸ παιδείας, δὲν γρήγορον ἰδιότητος &c. Atque ex Geometria quidem, & Astronomia, & doctrina aliis periculosa quæ quidquid utile erat collegisset &c. Prosequitur vero in eadem Oratione Theologas, atque Arithmeticam, Medicinamque Artes Cæsario ita perspectas fuisse affirmat, ut nemo ita ineptus, ac perversus foret, qui secundas illi daret, ac non bene secum agi duceret, si proximum Cæsario nomen obtineret, primasque inter secundas ferret. Cæteram sub Cæsarii nostri nomine circumferuntur publicæ sæpe typis editi Dialogi quatuor, in

in quæ abditissima Theologiæ arcana pertraſtantur. Non eſſe tamen hunc factum S. Cæſario tribuendum, complurium eruditorum, puta Bollandi ad diem XXV. Februarii in ejus Vita, Dapini, Cave &c. ſententia eſt. Nam, inquit ii, cor Gregorius ejus frater ſingulari Cæſarii laudes, Arteſque omnes, quibus inſtructus fuerat, diligenter enumerans, Theologiæ ſtudiis vel leviter imbutum ipſum fuiſſe, nunquam pronuntiavit? Quorſum Hieronymus in Lib. de Script. Ecclæſ. Cæſario non omiſſiſſet, Nazianzeni præceptoris olim ſui fratrem, ſiquidem is tam eruditi Operis Auctor fuiſſet? Quod igitur in reliquis Gregorii de Cæſario ſcriptis animadverterant doctiſſimi viri, id ego in his Carminibus clariùs etiam conſidero. Geometriæ, Aſtronomiæ, Logicæ, Grammaticæ, Medicinæ, ac Rhetoricæ mentionem Gregorius facit, quibus Cæſarius vacaverat: cur, ſi Theologiæ quoque operam dedit, de illa ne verbum quidem habet? Quis ergo non videat, levibus illos argumentis niti, qui Cæſario noſtro Dialogos hoſce adjudicant? Diſſimulandam tamen non eſt, Lambecium in Tom. IV. Bibliothecæ Cæſaræ Codicæ 107. eruditam hæc de re diſquiſitionem inſtituiſſe, ubi non adjudicandos Cæſario Dialogos iſtos omnibus nervis contradiſt. Potior fortalſe ratio in iis Nazianzeni verbis eſt ſita, quibus de Cæſario agens memorat οὐκ ἐπὶ ἀποδείξει ἀγῶνας, καὶ λόγους, ἵνα πείθῃται, καὶ πρὸς πᾶσι συνεπίστατο, ἢ λογικῶς μάταιον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἁγιότητά του, καὶ διὰ τὴν ἁγιότητα, qua pro Veritate (hoc eſt pro fide Chriſti) ſuſcepit, & SERMONES, quos multos, & frequentes, & cum multis habuit, non argutos ſolum, ſed etiam admodum pios, & ardentes. Certe hæc ita quæſitionem incertam, dubiamque faciunt, ut Cæſarium Dialogorum illorum Auctorem ſuſpicari non temere quis poſſit.

A. A.

Π Ἀντα κατεγνώκει αὐτὸς λίαν, ἀπὸ δὲ πάσης
Τίμῃς ἔχει δάσκει, καὶ μετὰ Κασάρου.
Ἢ δὲ Γεωμετρίᾳ, καὶ ἀστρον., ὡς ὅτεν ἔγνωι,
Ἢ τ' ἱστορίᾳ, ὡς τε ἀπὸ τῶν αὐτῶν.

A L I U D LIX.

O Multa fratribus tuis dereliquiſti, & pro omnibus
Tomalum habes exiguum, illuſtris Cæſari.
Geometria vero, & Aſtra, quorum poſituram noviſti,
Et Medicina, remedium nullum mortis attulere.

N O T E.

T *Esit. Tuis.* In Cod. Ambr. legebatur *reſit*, h. e. juvenitibus. Dia vox iſta me torſerat, quippe Cæſario ſenior erat Gregorius noſter, & grandem jam attigerat ætatem. Opem tulit Codex Regius, in quo *esit* habetur.

A. A.

Κ Ἀλλοιὶ ἐν πάτρῃ σε, μεγαλύν, πολεμαὶ σε,
Ἀνὰ φέρουσι πᾶσι, Κασάρῳ, σοφίᾳ,
Πῶς λαοὶ Βασιλεὺς σὺν ἔγχρονι δαίμονι,
Φῶς κίον ἐς Βαδύον ἐξῆλθες, αὐτὸς σε πείθεις.

A L I U D LX.

P Ulebrum e patris te, iucyrum, conſpicuumque,
Omnia ſapientiæ primas, Cæſari, ferentem,
Quam miſiſſemus ad Imperatorem, Medicorum præſtantiſſimam,
Heu cinerem e Bithyniæ ſolo te ruſum ſuſcepimus.

N O T E.

T *Ηλασεν. Conſpicuum.* Ita in Pariſienſi Codice. In Ambr. habetur *αὐτὸς δάσκει*, h. e. *procul a patria mortuum*. Cur priorem lectionem lubentius retinuerim, in cauſa ſuit magis concinnus ſenſum ordo. Non enim ſecutum e patria, tum obitum, deinde glo-

ploriam, inde Medici mortuus a Cæsario gestum, ac iterum ejus mortem commemorari satis eleganter arbitror. Cod. Med. habet *μακάριον*, pro quo suspicatur Salvinus legendum *αὐτοβίον*.

Φίρρον πῦρον. Quum circumflexum accentum amet dictio *πῦρ*, notavit Boivinius, metrum sibi non constare, ac legendum fortasse *ἄλλα φίρρον πῦρον*, &c. ut sit constructio: Ἄλλα φίρρον πῦρον ἄλλα πῦρον σέβει, o Cæsari, qui culmen totius sapientia attingas. Attamen quum in omnibus Codicibus MSS. *φίρρον* legatur, mutare non ausim, & præcipue quum superioribus accusandi casibus medius coherere videatur. Græcorum autem Poetarum quæ sit libertas in corripendis vocibus natura loquax, sexcenta ostendunt exempla, & præcipue apud Gregorium, qui heic etiam corripit secundam in *Βιθυνῶν* ab aliis productam. Gregorius quidem Hellenismi auctor conspicuus; sed quid vetat originis vitio nonnunquam ad aliquem Cappadocium trahi? Insignis hanc in rem est locus Philostrati lib. 2. de Vit. Sophist. Inquit enim de Paulania Sophista Cæsareæ Cappadociæ, ipsum Extemporaneæ loquentem producenda breviasse, brevicienda produxisse, ita ut *cojans* a multis appellaretur.

Εὐχὰς ἰσχυρὰς. Medicorum præstantissimum. Constantinus Imperator, ubi singulares ingenii dotes, quibus Cæsarius reliquis præstabit, animadvertit, illum in Aulam accersitum Medicis Palatii accessit, suorumque amicorum in numero habuit. Hec in Orat. X. narrat Gregorius: Τάχατοι μὲν γὰρ τῶν πρῶτων ἐς ἡμετέρας αἰῶνας, οἱ εἰδὸς τῶν Βουλῶν ἐξ ὧν ἀνδράσι τοι μακρὰν καρτίαν χάρις. Primum statim inter Medicos dignitatis locum obtinuit, atque in anteriorum numero apud Imperatorem habitus, amplissimis honoribus affectus est.

Εκ Βιθυνῶν. E Bithynia solo. Calligatus in MS. Ambr. habetur hic versos, quam in Regia, ubi legitur: ἐκ Βιθυνῶν διεξέρχεται ἐκ τοῦ. Quæstoris munere, sive Thesaurorum Præfectura ornatus ab Imperatoribus Constantinopolitanis fuerat S. Cæsarius, atque ideo Bithyniam incolebat. Illic igitur degenente acerba mors rapuit. Inde vero alportati Nazianzum cineres. Quapropter a sententia Baronii discedendum videtur, qui in Annal. ad A. C. 368. ait: Obiit vero Cæsarius in patria &c. Mortuus est, inquam, apud Sanctos parentes Gregorium Episcopum, atque Nonnam, eorumque pio funere sepultus. Bollandus vero in S. Cæsarii Vita die 25. Febr. hæc scribit: Ubi porro mortuus sit Cæsarius noster, nusquam exprimitur. Carminum horum beneficio constare nunc potest, ubi e vivis Cæsarius excelleret, nempe dum in Bithynia ageret. Certe extra patriam id illi accidisse Gregorius ipsemet in Carm. de Vita sua significare videtur, quum ait de Cæsario: ἐν ἀρχῇ μὲν βίωσαν, in medio munere novit. Quibus perspectis, Codicis Ambrosiani lectio superius neglecta, potior nunc censeri possit, ubi fratrem *αὐτῶν δαίμονα*, procul a patria extinctum, verbis discribit refert.

Κατ.

Σ Εἰς τὴν μὲν κοινὴν ἰσχυρὰν ἐνείκεσαν ἀπὸ τοῦ,
 Ἡμεῖς Νικαῖαν ἀπὸ μὲν Γαλιθῶν.
 Νόστον δ' ἀρχαίῳ ζῆλῳ λίπει. ὃ εἰς αὐτὸν
 Σῶστρον. ὃ σέριος, πάλαιον Κασάριον.

A L I U D LXI.

Horridorum terræ motuum effugisti funestas minas,
 Quam Nicæna Civitas solo æquata fuit;
 Morbo vero crudeli vitam deferuisti (o juventutem
 Temperatam! o sapientiam!) optime Cæsari.

N O T Æ.

N *Ἰκαῖος ἀπὸ*. Civitas Nicæna. Auctor est idem Gregorius in Orat. X. Cæsarium feliciter evasisse ruinas, quibus Nicænam, præcipuam Bithyoniæ urbem, iugis terræ motus impleverat. Eadem nunc repetit. Quo autem Anno urbis illius calamitas contigerit, a S. Hieronymo discimus, qui in Chronico ad Annum quintum Valentianiani, ac Valentii hæc narrat: Nicæa, qua sæpe ante corruerat, terræ motu est funditus cecisa. In eandem sententiam loquitur Socrates lib. 2. cap. 10. Hist. Eccles. Valentiano, inquit, ac Valente II. Conf. V. Id. Octobris terræ motus in Bithynia factus Nicænam urbem deturbavit. Erat hic vulgaris Epochæ Annus 368. Quam vero addit Gregorius, Cæsarium ope divina tantæ cladi ereptum, vim postea ingruentis morbi sustinere non potuisse, veri videtur similes, ejus mortem A. C. 369. contigisse, ut Baronius, Bollandus, alique præclarissimi Scriptores opinantur.

Α.Α.

Λας.

Γρηγόρι, Νόννην αὖ θεοῦ ἐν αἵματι
 Τίμβρο δ' ἄγνιστον Κασάριον κασίχην,
 Ἐξέχον ἐν λογίσει, ὑπέρχον ἐν Βασιλείᾳ,
 Ἀντιπάλῳ γὰρ παρὰ λαμπρότητα.

A L I U D LXII.

G Regoril, Nonnaeque plæ præstantissimum filium
 Tumulus, quem videtis, nobilem Cæsarium complector,
 Eximium in oratione, eminentem in Imperatoris Aula,
 Et fulgur ad teræ fines usque splendens.

N O T Æ.

P^{RO} κασίχην. Med. Cod. habet κασίχον. Pro ἐν λογίσει Parisiensis legit ἐν λογίῃ, καὶ ὑπέρχον. In Basilicæ. In Imperatoris. In hac lectionem MSS. omnes consentiunt. Quamobrem subiungitelligo ἐν αὐτῇ, In Aula.

Λας.

Κασάριον ἐθνήσαντο, κατάρσαν Βασίλῳ
 Αἰὲλ. Κατάρσαν δ' ἔχουσιν ἔκαστοι.
 Καὶ πάλιν ἢ αὖ ἡλίκων μετ' ἀδρόστεον, ἰδὼν
 Οἱ δὲ λόγοι σὺν ἀμφιβόλοντο τῷ.

A L I U D LXIII.

Cæsario extincto, dolore correpta est Imperatoris
 Aula. Cappadoces vero statim cecidere animis.
 Et pulchrum si quid superfuisset ipse homines, perijt;
 Sermones vero silentii nube involati sunt.

N O T Æ.

D^Olorem nimium in fratris morte conceptum lagabribus hisce imaginibus exprimit Gregorius; doleantibus enim, omnia secum dolere videntur. Quum autem ait, sermones silentii nube involati, Eloquentiam, sive Rhetoricam intellige, quæ una cum Cæsario viro eloquentissimo perijt videbatur.

Λας.

Εἴ τινα εἶδεν ἰδεὶς γὰρ, καὶ ἢ αὖ σέπρας;
 Εἴ αὖ καὶ παρὰ μύσας ἄδυσμα;
 Πύρρον, καὶ σπασμὸν, καὶ εἶδεναι λυτὰ πάλιν,
 Πᾶντι Κασάριον γένετον, δὴ φίλον.
 Κασάριον πάντως σπασμὸν, ἔχον ἀνάσσει,
 Ἐλὶ αὖ τὸν ἄχρον, ἰδὼν αὖ αἰὲν.

A L I U D LXIV.

S^I quem in arborem, si quem in lapidem dolor commutavit;
 Et si quis fons ingens fluxit,
 Lapidet, & fluxit, & arbores mœstæ facti essetis,
 Omnes quicumque Cæsario propinqui, & amici essis:
 Cæsarius, ab omnibus honoratus, Augustorumque votum,
 Heu, heu, prohi dolor, ixit ad Inferos.

Anecd. Gr.

E

NO-

NOTÆ.

EΓ *μεν*. Si *quem*. Ad fabulas Poetarum alludit, inquit: Si quem hominem lectus esse fecit arborem. Si quis in lapides, si quis in fontes conversus est pro nimio dolore: Cæsarium legeat. Pro *uiris* Cod. Med. habet *uiris*. Pro *πύλα*, *πύλα*. Quod ultimum ita verti posset: Si *qua* in fontem fluxit tristitia.

A'As.

XΕἰς αὐτὸ Γρηγορίου. καὶ ποδὶς αὐτῶν ἄνθρωπος.
 Καρπὸν θανάτου τὴν βίαν τρυφῶν.
 Καὶ αὐτὸν ἐκ πύλων ἡμεῶν; ἢ ἐκ ἀνάγκης
 Τὴν αὐτὴν αἰσῶν ἡμῶν κλῆρον ὀρίσας.
 Οὐκ ἐπιχθονίου. ἀλλ' ἐν αἰσῶνι ἐκ βότρυος,
 ὧς φίλος ἐκ ἀναδύου, ἐκ ἐπὶ αὐτῶν ἐκ τρυφῶν.

A L I U D LXV.

Manus hæc Gregorii. Fratrem optimum desiderans,
 Denuncio mortalibus, ut hæc vitam odio habeant.
 Cæsario quis forma par? quisve e cunctis hominibus,
 Ea ætate, tantæ gloriæ sapientiæ obtinuit?
 Nemo terrestrium. Nihilominus iste avolvit e vita,
 Tamquam e spinis rosa, cum ros ex arborum foliis.

NOTÆ.

XΕἰς αὐτὸ Γρηγορίου. Manus hæc Gregorii, supple, scripsit. Ita & Theognis nomen factum veribus suis inseruit. Fecit iterum Gregorius ipse in Carm. ad *Sacerdotes Constantinopolis*, & alibi. Hæc autem exemplo Cæsarii singulis mortalibus suadet, ut vitæ hujus caducæ amorem ponant, quando corporis venustas, amicæ sapientiæ prohibere non poterat, quomelius cito a morte Cæsarius surriperetur.

Podius. Desiderans. Ita legitur in Codicibus Ambr. & Med. Parisiensis habet *ἐπιχθονίου ἀνθρώπου*; quæ etiam lectio sustineri potest. Subsequitur *καρπὸν* in eodem Cod. Paris. melius profecto, quam in Ambr. ubi *καρπὸν*.

Εξ ἀναδύου. E spinis. In Codicibus Ambr. & Regio legitur *ἐκ ἀδύου*, e floribus: quod parum elegantius habet; nam reliqui ferme flores, non secus ac rosæ, cito pereunt. Placuit igitur lectio Codicis Medicel, ubi *ἐκ ἀναδύου*, e spinis. Durum formasse videatur, quod syllaba secunda hujus vocabuli brevietur; sed Græci plures quam Latini liquidas habent, & hujus licentiæ exempla non paucæ occurrunt. Quod si legere malis *ἐκ ἀδύου*: Dic, Gregorium hoc loco significare tantum velle pulchritudinem Cæsarii comparatione Rosæ inter flores, & multæ brevitatem ejus vitæ.

A'As.

ΓΕἴποντες ἀμάρτυρες εἶ, καὶ ἰσχυροὶ διχνοδοί
 Μάρτυρες ἡμεῖς αὐτοὶ αἱ Γρηγορίου,
 Γρηγορίου, Νικητὴς αὐτῶν μεγαλῶν, καὶ αὐτῶν
 Καὶ τῶν αὐτῶν ἡμῶν ἐκ τῶν ἀμάρτυρων.

A L I U D LXVI.

Propinqui Martyres suis propitii, & sinu excipite,
 Martyres, vestro, prolem Gregorii,
 Gregorii, & Noemæ inclite, tum pietate,
 Tum sacris cumulis in ænum collectos.

NOTÆ.

Sanctos Martyres Gregorius alloquitur, eosque rogat, ut Cæsarium benigne excipiant, ac foveant; ut enim alibi animadvertimus, Christianorum cineres apud SS. Martyrum sepulchra perquam religiose componi solebant.

Tyrannus. Vestris. Vitiatas heic aliquantulum est Ambr. Codex; nam pro *tyrannus* habet *tyrannus*; pro *tyrannus* vero habet *tyrannus*. Opem tulit Parisiensis Codex.

Azarijus. Collectis. In Ambr. & Regio Codicibus ita legitur. Quæ lectio si germana est, *azarijus* referendum erit ad *azarijus*, *Nimis* *ti*, *sanguinem*, sive *prolem Gregorii*, *et Nonna*, ut sit plurale participium cum nomine colectivo copulatum. Sed mihi parum aridet hæc dicendi formula, atque illius exempla desiderarem. Deinde cur plurali numero Poeta utatur? Nam alios affines una cum Cæsario in eadem urna sepultos significat? At heic de Cæsario tantum est sermo, qui vere *Gregorius*, *et Nonna proles* erat. Quamobrem mihi placeret legere *azarijus*, *collectis*; quæ vox pertineret ad Martyres, & ad Cæsarium in unum collectos, sive conjunctos, tum propter pietatem, tum propter sacros tumulos. Nicolao Commian videtur legendum *azarijus*, ut referatur ad *tyrannus*, & Gregorius ac Nonna incliti sint etiam ob collectos in unum tumulos factos.

Aas.

ΚΑΔΙ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑ: ΦΙΛΑΓΡΙΟΝ ΔΙΣΤΟ ΜΟΡΦΗ
ΤΩ ΛΟΓΙΚΩΙ ΣΥΧΩΙ ΤΩ ΧΑΡΟΤΙΩΙ.
ΚΑΤΑΡΤΙΟΝ ΕΙΣ ΤΩΝ ΕΒΕΩΝ ΕΥΧΑΙΡΙΑ: ΤΟΥΤΟ ΤΟΙΣ
ΠΙΣΤΟΙΣ ΔΙΨΟΤΟΙΣ ΔΕΔΩΤΟ ΚΑΤΑΔΟΧΑΙΣ.

A L I U D LXVII.

A Udi, Alexandria: Philagrius perdidit formam corporis
Anima ratione prædita minime deteriorem.
Cæsarium vero juvenem levidia rapuit. Numquam hujusmodi
Ad equestres Cappadocas flores mittes.

N O T Æ.

D Esiderantur in Cod. Regio hi quatuor versus, quos in Ambrosiano lustra repetitos aspicias, ubi ad Carmina in *Philagrium* veniemus. Inter ultimos S. Gregorii amicos numerabatur iste Philagrius, cujus calamitates, aut mortem, una cum Cæsario fato noster unus jungit, ac deplorat. Cur vero Alexandriam alloquatur, illud in causa est, quod Alexandrie meliorum disciplinarum studio operam Cæsarius dederat, uti in Orat. X. auctor est Gregorius ipse. Ibi etiam literis institutum fuisse amicum Philagrium, verisimile est. Expropterea inquit Poeta: O Alexandria, postquam Philagrius, & Cæsarius Cappadoces perire, numquam similes, adeoque præstantes viros Cappadociæ resistere poteris.

Odis *χαροτιώδη*. Minime deteriorem. Egregias corporis dotes, quibus ornatus erat Philagrius, iis haudquaquam inferiores appellat, quibus ejus animus fulgebatur.

Εὐγενεῖ. *Equestres*, h. e. *equis præstantes*. Cappadoces ab equorum præstantia celebres non Gregorius tantum, verum etiam alii Scriptores nominant. Dionysius Perieg. v. 973.

Τὸ δ' ἔστι μίσην μὴ ἐν ἑαυτοῖς βλάψει
Καταδοχῇ καὶ, ἡσυχασίᾳ ἰσοστασιῶν.
Atque ejus media penitus regione repositi
Cappadoces fundantur, equos trahere periti.

Julius Solinus Polyhist. cap. 45. *Cappadocia*, inquit, *ante alias terras alitri equorum, et proventus equino accommodatissima est*. Idecirco in Circensibus ab ea regione interdum nomen equis indantur, *Cappadocesque* vocabantur. Habet etiam de Cappadociæ equis mentionem Oppianus lib. 1. *Cyneg.* Idem Nazianzenus in Orat. XX. patriam suam *τοῦ μάλιστα ἔστιν κερταρόφον, ἡ Διγενεῖς*, appellat, h. e. non minus juvenem, quam *εὐστασιῶν bonam nutricem*. Scripsi *Καταδοχῇ*, quoniam in Cod. Ambr. corrupte legeretur *Καταδοχῇ*.

Εἰς Γοργόνιον.

ΓΡΕΓΟΡΙΟΝ ΝΙΜΝΟΝ ΤΙ ΦΙΛΩ ΤΙΟΝ ΕΥΔΑΙΟΝ ΚΥΤΩ,
ΓΟΡΓΟΝΙΟΝ ΖΩΟΝ ΜΕΙΟΝ ΤΥΡΑΝΝΟΝ.

In Gorgonium. LXVIII.

G Regorii, Nonnæque dilecta filia heic jacet
Gorgonium, coelestis vitæ Sacerdos.

E 3

NO-

NOTÆ.

IN eximia Gregorii senioris Nazianzeni Episcopi familia non ultimum locum Gorgonia occupavit, Sanctorum Gregorii Theologi, ac Cæsarii, (quorum germanus fuit) gloriam vitæ facilitate emulata. Atque eam quidem vivis exceptam elegantii Oratione Gregorius frater laudavit, quæ undecima numero est inter ejus Opera. Neque illa contentus, Carminibus etiam sonus, tamulorumque sacchissimæ sororis prosequi voluit. Gorgoniam Græci subinde, ac Latini Cælitum Fallis addidere, ejusque memoriam die 9. Decembris colunt.

Gorgonia. Gorgonium. Ita Græce, quod & Latine retinere placuit, quoniam hæc Lingua Græcarum mulierum nomina desinencia in *ium* immutare non solet. Occurrunt igitur & apud Latinos *Phronesium*, *Glycerium*, *Supheronium*, *Eustochium*, *Philetium*, alique hujusmodi, uti ex Donato, & Erisiano docui Tom. I. Anecd. Disquis. IV. Idcirco pro *Melania* sæpe *Melanium* S. Paulinus scripsit. Sic *Palladium* Lucretio; *Cælia Palladium*. *Phronesium* vero, *Glycerium* saepe diminutiva a *Phronesis*, & *Glycere*. *Gorgonium* vero diminutivum est *ἀργή* *τὴν* *Τόργον*, a *Gorgone*. In priori versu pro *κίμα* Cod. Med. habet *κίμα*, *jéces*.

A's.

O *Τὴν Γοργόνιον: γὰρ ἄσπερ ὅσα μίνα
Πάντα δ' ἰδύκασι αὐτὴ Μάρτυρες ἀδελφεῖρα.*

A L I U D LXIX.

Gorgonium nihil est: Terra sola ossa reliquit.
Omnia vero in Coelum tolere Martyres victores.

NOTÆ.

ITa hos versus interponctos habemus in Ambr. & Med. Codicibus. Sed eorum sensus est subobscurus. Quare Clarissimo Boivinio Græcus textus emendari posse videbatur, legendum:

Οὐδὲν εὖ Γοργόνιον γὰρ λίαν ὅσα μίνα.

Πάντα δ' ἰδύκασι αὐτὴ Μάρτυρες ἀδελφεῖρα.

Verum & hujusmodi emendatio suas habet difficultates. Nihil igitur mutando, ita primam lectionem interpretor: *Gorgonium mortua est. Sola ossa reliquit humi. Reliqua*, h. e. ejus animam, in *Cælum tolere Martyres*. Posset retineri *λίαν*, & tunc legendum, *ἰδύκασι αὐτὴ Μάρτυρες ἀδελφεῖρα*.

A's.

K *Τὴν ἱερ., σάρκα αὐτῆς, καὶ ὅσα, πάντα ἀνέδωκε
Γοργόνιον Χριστῷ, μὴν ἄσπερ σόσει,
Ὅδ' μὲν ἰδὲ σόσει ἑστὴν χρίστος. εὐχὴ δὲ καὶ φθ
Ἡρῶσιν ἑσπίνεσι κίμας Ἀλύπιας.
Ὅλβη δὲ δίκαις ἀδελφεῖσιν, αἷς ἢ λατρίαις
Λίμας ἀποσώμαται, ζῆτα παληγοῖται.*

A L I U D LXX.

Censum suum, carnes, & ossa, omnia quum sacrasset
Gorgonium Christo, solum reliquerat sponsum,
Verumtamen non diu sponsum. Sed profecto & ipsum
Illustrem Alypiam ex improvviso rapuit.
Beatissimæ conjugis marite beate, in lavacro
Sordibus abjectis, vivite renati.

NOTÆ.

Quam Gorgonia opes, carnemque suam vivens, ossa vero post mortem Christo sacrasset, novum terris reliquerat Alypium, suum olim conjugem. At hunc etiam brevi ad Saporem evocavit. Talem istorum carminum esse arbitror sensum.

A's.

Αἰτίαι. Αἰγύπτου. Baronius in Vita Nazianzeni, quam publici juris fecit Papebrochius die 9. Maii, cap. 15. brevem de propinquis S. Gregorii descriptionem textit, atque inter cetera ait: *De Vitaliano quod vie fuerit Gorgonia sororis, invenit in Carm. ad ipsum Vitalianum inscriptis &c.* Verum felicias hac in re Baronius sensisset, si nostra consulere potuisset. Non Vitalianus, sed Alypius Gorgoniae maritus fuit. Neque in Carm. filiorum ad Vitalianum quae Baronius retulit, aliter fuisse. Contra vero in Epist. 150. Alypium Gregorius ad se invitavit, utaque cum illo *Sororem*, quo nomen *Gorgoniam* designatam fuisse nunc intelligimus. En verba: *ὅτι ἂν τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν ὡς τοῦ μετὰ παρανομίας: ἀλλ' ἐκ τῆς ἰσότητος κηρύττει, καὶ ἡμεῖς, ἡ παρενοχλοῦμεν. ὅτι ἡμῶν αὐτοδύνατον ἔστιν. De SORORE autem, quodae minime advenit, nemo nos criminetur, quin potius & illam, & nos, si accedere voluerit (subintelligo invitata) Itaque ipsa sane ultro, ac sponte veniat. Nempe cum Alypio Gorgonia soror vivebat, invitato Alypio, sororem Gregorius minime invitavit, etenim sponte illa ad paternam domum, non invitata, accedere poterat, imo debebat. Atque hic germanus est, ni mea me fallit opinio, Epistolae illius sensus, a quo & nostra sententia clarius probatur. Accedit & aliud argumentum, quod videlicet S. Gorgoniae filia nata major *Alypiana* appellaretur. Hoc nomen a patre Alypio in filiam transierat. Ceterum exstant adhuc S. Gregorii Epistolae quaedam ad Alypium nostrum, scilicet 148. & quatuor sequentes. Epistola quoque 80. ad eundem, & ad Aerium ejus fratrem perscripta est. In Epistola vero 146. *τῶν καλῶν, καὶ ἀγαθῶν Ἀλυσίου, τῶν κείνου πατρὸς ἡμῶν πατρὶδος, & προδόν, αἰσθεῖς honestum virum Alypium totius patriae ornamentum appellat.* Ubi etiam prodit, eum Simplicem quondam fuisse maritum. Non dia mortae conjugi Gorgoniae superfluisse videtur Alypius, ut hinc discere licet. Tamdem nescio, an cum Alypio nostro convenire possit Alypius ille Caesarii frater, ad quem Julianus Augusti Epistola exiit; vox enim *ἀδελφῆς* tibi usurpata proximum etiam, & *affinem* significare potest.*

Τίς βα λυτρίαι. In lavacro. Cod. Med. ita monuit corrigendum Ambrosianum, in quo *οὐκ ἔστω*. Sed quid hoc *lavacrum* sit, non nisi per conjecturam intelligis. Arbitror igitur Baptismum heic designari, quo Gorgonia, atque Alypius, de more illorum temporum, dum supremo correpti morbo vicinam mortem appetirent, se purgandos curarunt. Certe Gorgonia salutare illud lavacrum sero acceperat, ut scribit in ejus funere Nazianzenus Orat. XI.

Eic πρὸς Πάτριαν.

EN'S ἱκανομένης ζωῆς βροτῶν καθύπερθε
Πνύμασ, καὶ θυμὸν κατακραυνομένης,
Μάλαχ*, ἰδύμεν, λαμπρὴν Τριῶν* ὕπερθε.
Νέμενον τένος ἔχον Γρηγορίου Σίμας.
Ψυχὴ δὲ περὶ σπῆν Οὐν λήξον. Ἀλλ' ἡρῶς
Ἐξήμενοι κείνῃ καὶ αἰὶον ἀμύμοντα.

In Patrem. LXXI.

HEic super humanae vitae cursum centum annos habens,
Et quadraginta in Cathedra, & spiritu exactus,
Dulcis, suaviloquus, clarus sacrae Triadis interpret,
Corpore dulcem somnum carpo Gregorius.
Anima vero evolans Deum invenit. At Sacerdotes
Habentes illius sepulcrum colite.

N O T A.

Postquam Caesario fratri, & Gorgoniae sorori Poeta noster parentavit, aliosque tum necessitudine, tum sanguine sibi conjunctos laudavit, Patri quoque e vivis sublati extrema persolvit officia. Erat hic, ut alibi significavimus, Gregorius, vir Ethnicis olim superstitionibus devotus, inde Christi fenerator, Nazianzique Episcopus, & ob vitae sanctitatem in Ecclesiasticis Fastis relatus. Desiit autem vivere Anno 372. ut Baronius censet, vel 373. ut Hermastus. Illam etiam, praesente Basilio Magno, laudaverat Gregorius filius singulari Oratione, quae inter ejus Opera est XIX. Quare, ut Gregorii res gestae, ejusque praecipuae virtutes percipiatur, illuc se conferant Eruditi. Nunc Graecis Gregorii hujus memoria colitur die prima Januarii, nisi Mentra testantur. Ceterum Gregorius ipse pater hujus locum inducit. Pro ἔχον tamen legere mallet ἔχον, carpit.

Εκκρεταῖος. Centum annos habens. Ultra communem vitae cursum centum annorum ex-

tem

rem Gregorius attingerat, quom ad Superos morte beatissima sublevis fuit. Idem iterum a Gregorio filio discas in Orat. XIX. ubi hæc habentur. *ἦρας δὲ καὶ τὴν αὐτὴν αὐτῶν ἡμῶν, πῖρα τὴν Δαυιδικὴν ἡμῶν, περὶ τῆ καὶ ἡμῶν χρίστου, καὶ τὸν αὐτὸν ἐν τῇ ὑποστάσει αὐτῆς καὶ σπουδαίοντα.* Quam autem centum ferme annos vixisset, hoc est ultra Davidicam de temporis nostri spatium terminos, ex eisq in Sacerdotio quinq, & quadraginta. Ceorum itaque annos vixit Gregorius pater, atque ex iis quinque, & quadraginta Ecclesiasticæ vice præcipuus. Cur vero quadraginta solum in Carmine hoc memoretur, nulla alia ratione id factum est, nisi ut absolutus numerus poneretur. Ita diviorum Librorum Interpretes LXX. appellamus, tametsi omnium consensu LXXII. fuerint. Quod & aliis exemplis probari facile potest.

Δίπλες. Corpore. Vertendum erat: *Dilectum somnium corpo Gregorii corpus.* Sed ut Latinis auribus satisfaceret, quibus male sonaret tot Nomina adjectiva masculini generis coniuuncta cum *ἡμῶν* substantivo generis neutrius, verti *corpore.* Ceterum in syntaxi Græca neutrum geus interdum cum masculino componitur, respiciendo non ipsum nomen, sed id, quod per illud nomen signatur, quasi illud neutrum substantiam masculinam signando vim possideat masculinæ. Sic alibi est *καὶ τὴν καλλίαν, Νύμφης pulcherrimæ, τίκτον φίλα, καὶ τὴν σὺν, &c.* similia. Hæc autem Gregorii corpus pro ipso Gregorio mortuo ponitur.

Εἰς αὐτὸν. Habentur. Ita Cod. Ambr. Ego libenter legissem *εἰς αὐτὸν, venerantes.* *Ἀμπίπτε. Cedit.* In Cod. Med. legitur *ἀμπίπτε.* Sed verius sibi non constat. Cl. Salvinus legendum putaret *ἀμπίπτε* infinitivum pro imperativo & nam *ἀμπίπτε* pro *ἀμπίπτε* durissimum sibi videtur.

Ἄλλ.

ΕΚ μὲν πικρῆ ἐκάλειστο θεὸς μέγα ἀργυράειον;
Ποίμενι θημῶν θεὸς τὸν τοῦ εἰν
Εἰς αὐτὸν. Εἰς πικρῆ δὲ θύρουθ' ἔδωκεν ἔκτα.
ἦρας ἱερατὸν ἡμῶν ἀμπίπτε.
Ἦρας ἡμῶν τίκτον ἀργυράειον. Εἰ δὲ τοῦ αὐτοῦ
Εἰς αὐτὸν Γρηγόριον, ὃ μέγα: θεὸς ἡμῶν.

A L I U D LXXII.

ME ex amaro oleastro Deus magnus vocavit:
Gregis ducem fecit, qui neque ovium
Eram novissima. E costa vero pia felicitatem tribuit.
In sanctam beatam ambo devenimus.
Deo sacer fuit & filiis meis mitissimus. Quod si mortem
Obii ego Gregorius, nil mirum: mortalis eram.

N O T E.

ΕΚ μὲν πικρῆ. *Me ex amaro &c.* Verborum inversionem, Poetis concessam, pro *μὲν ἐν πικρῇ*, hanc esse arbitror. Quid vero sit *amarum illud oleastrum*, nobis idem Nazianzenus explicat. Auctor ille est in Oratione supra laudata, Patrem Gentilium superstitioni adductum olim fuisse. *ἢ καὶ ἐγὼ*, inquit, de patre filius, *ἀνέστηναι οὐκ ἐπακρινῶν, οὐδὲ οὐκ ἐν ἀνέστηναι.* E radice ortus est minime laudabilis, nec ad pietatem recte comparata &c. Prosequitur Gregorius, somnæque parentem ostendit erroribus Sæcæ cuiusdam fuisse devinctum, quæ ex duobus rebus maxime contrariis, hoc est ex Gentilium errore, & Hebræorum Ritibus constata erat. Sub *oleastri* nomine Sæcæ huiusmodi significatur, a qua Deus arborem sibi carissimam, fructusque optimos eduxerat, cuiusmodi Gregorius pater, ejusque filii fuer. Hinc in Orat. XIX. patrem itidem *ἐν τῇ ἀργυράειᾳ, ex oleastro in olivam isertum Nazianzenus ait.* Elias vero Cretensis in Comment. ad Orat. X. *Per agrestem*, inquit, *olivam Hypsistiarum heresim significavit.* Hæc apertius ab ipso Gregorio filio illustrantur in Cat. de rebus suis, ubi de Patre ait:

*Ἀντὶ τῆς ἀργυράειας ὅτι ἡμῶν πατὴρ ἐν
Ζωῇ: ἀλλ' ἐν τῇ καλῇ ἐν τῇ πικρῇ ἰδύται.*

At vero ille ante Oleaster erat sub Idolis

Ἵδύται: sed insitum est pulchra sub radice Oliva.

Hanc autem Allegoriam, qua & alii Patres usi sunt ad significandum transitum e Gentilitate ad Christi Fidem, haurit ille ex Apollonio ad Rom. cap. 11. Cod. Med. habet *ἀργυράειον*
pro

pro ἀρχαίαις : quæ lectio respondet Paulino verbo, & reliquis supra allatis.

Εκ πλῆθους. *E cossa.* Subcossa vocabulo piam conjugem intelligit Gregorius pater, ad Heviam respiciens. Ejus autem uxor, ut alibi diximus, Noona erat, mulier sanctitate clarissima, & ejus contubernio mirum in modum ille profecerat, quippe ejus monitis ex Ethnicismo in Christi gremium translatus, filius ditatus, atque ideo salutarem consequutus felicitatem. Uxorem *cossa* nomine Poeta noster significavit in Carm. ad Helkenium, ita cauens:

Πλάτεις ὁ χαρίεντος ἐν δῖμσι ἀπογοητώσει;

Οὐδὲ γὰρ πάλαι παῖδι ἐρῶμενοι.

Nempe, ut Billius vertit:

Quæ cullam haud querunt, sua quam caro diligit ardens:

Nec sobolem, cuius sustineantur ope.

Ceterum videamus, quid Scholiastes Ambrosianus MS. in hos versus habeat. Sic ille interpretatur.

Εκ τῆς διαβολῆς δὲ με συζῆν πλείον μοι παρὶς παῖδος πολέμου, ὅν τὸ περιόμιον ὁ ἡρώταται, καὶ θαυμασιώταται παῖς Γρηγόριος. Ἀμύτητα, δὲ, ἐν καὶ συζῆται ἡ γυνὴ λατρίᾳ κατανύσσουσα. Εἰ δὲ δάδαται ἡλικίᾳ ἐνὶ ὁ Γρηγόριος, ὡς θαυμαστὸν: ὁμοίᾳ γὰρ ἀδραστεῖ ὡς. Idem: Εἰ μεν γὰρ sanctissimum conjugē thesaurum mihi prebuit (Deus) filiorum, summo honore dignum, quorum caput sanctissimus est, & maxime admirandus filius Gregorius. Amba vero, ego, & uxor ad gravem senectutem devenimus. Quod si ultimum ego Gregorini diem clausi, nisi mirum: mortalis enim homo eram. Ita hic Scriptor, nondum evulgatus, cui deo exphaticationem verborum illorum τὸ αὐτὸ εἶος ἔχοντα, enim non ultimam, conjunctio Pentametro cuncti sequenti Hexametro.

Ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν.

Εἰ με ἐπεὶ καθύπερθε ἀγῶν ἐστὶν ἡλικία μόλις
Μοῦσι, καὶ μετὰ τὴν Γρηγόριον εὐθὺς,
Ὅτι πρὸς αὐτῷ εἶναι χρεὶς μετὰ Ἀρχιεπίσκοπον,
Θεῶν, καὶ δ' ἑρῶν ἐγγὺν ἔχει Τριάδα.

Aliud in eundem. LXXIII.

Si quis super monte parze vocis arcanæ auditur fuit
Moses, magni quoque Gregorii mens,
Quem olim, procul quum esset, Episcopum gratia
Fecit, nunc vero apud sacram Triadem tenet.

NOTA.

Εἰ με. *Si quis.* Ambrosianum Scholiasten sequutus sum, ita hæc explicantem: ὁ με ἐστὶν τὸ ἐπεὶ Μοῦσις ἐν καθύπερθε τὸ δὲ αὐτὸ φωνῆς ἰσχυρῶς. Hoc est: *Si quis in monte Moses parum Dei vocem audivit.* At in his quoque obscuritas. Conjiendo itaque interpretor: si quis, uti Moses, Dei vocem audivit, audivit quoque Gregorius; idest, si quem Deus ad se vocavit, facis initiavit, ducemque, & caput populi constituit, hoc quoque Gregorio contigit, qui e medio Ethnicismo ad Deum vocatus est, sacris initiatus, summusque Sacerdos, & ductor populi constitutus.

Τριάς ἵστα. *Quum procul esset.* Idem a Veritate, ac Fide Christi remotum, & alienum.

Ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν.

Αὐτὸν εἰν ἐν τῇ θῆρ, καὶ δὲ καὶ ἡλικία
Γρηγόριον καθὰ λαμβάνοντα Τριάδα,
Ἀγγέλου ἀσπείρου, ἡλικία τοῦτο λατρίᾳ,
Ἡ δὲ σοφία ἀποστόλων ἀποστόλων.
Τῶν μὲν, καὶ μὲν ὅλα πνεύματα καὶ φέρει δαίμονας,
Τῶν δ' ἀναγορεύοντων αὐτῷ. ἐν πλείον.
Ἐξουσία ἐστὶν καὶ ἐν βελῶν γυναικὶ ἰσχυρῶς
Τῶν καθ' ἑαυτὸν, ὁ μόνος, ἀσπείρου.

Aliud

Aliud in eundem. LXXIV.

Ipsè Templum Deo ornavi, & Sacerdotem dedi
Gregorium illudrem puræ Triadi;
Nunciam veritatis, magnisonum Pastorem populo,
Adolecentem Sapientiz utrinque consiliarium.
Filli mi, in aliis patre quoque sis præstantior,
Mansuetudine par. Nec quicquam amplius
Precari fas est; & ad maturam senectutem,
Hæc duce, felix pervenias.

N O T Æ.

Gregorius pater loquens inducitur, & laudes filii recensens. Hujus Carminis si auctor est Gregorius Theologus, mirum videri potest, qui semetipsum is laudet. Verum ipsam laudem ne vir quidem humilis sibi neget, & potissimum in alieno ore positam.

Εἰς τὴν Ὁρναίαν. Sequens fuit Scholiasten MS. qui hæc vocem ita reddit κατωκίονα, h. e. ornavi, instruxi, construxi. Templum autem Deo O. M. excitatum a Patre, tellis est Nazianzenus in Orat. XIX. Hinc ejus laudem arcebit.

Ποιῶνα λαὸν. Pastorem populo. Ita in Cod. Med. Ego, quon in Ambrosiano tantum ἐκείνην legeretur, addendum putabam λαόν, Homerum præ oculis habens sæpe hæc phrasi usum. Inquit autem pater, se Gregorium Theologum procreasse, qui ad Salsimense Episcopatum autē evectus fuerat.

Σοφίας ἀπορρέουσι. Utriusque Sapientiz, divinæ scilicet, & profanz, vel novi, & veteris testamenti.

Ἀγνότητος ἀρετὴν. Mansuetudine. In sæpe laudata Orat. XIX. pluribus ostendit Nazianzenus, quanta in Gregorio patre mansuetudo fuerit. Scholiastes Ambr. Pentameterum eum Hexametro loquente conjungens, hæc scribit: Τὰ μὲν ἅλλα καὶ ὡς πατὴρ γίνωσκε σέβας, καὶ ὑποτάσσεται, τὰ δὲ πρῶτα καὶ ἡμεῖς γινώσκουσι καὶ ἡμεῖς οὐκ ἔχουσι. Hoc est: In aliis quidem utinam patre, & melior, & sublimior sis; et quod est ad mansuetudinem, ut illum superes, optate nefas est.

Ἄλλο αἰς τοῦ αὐτοῦ.

O Tu sis, ut ὡς ἀπορρέουσιν, ὡς ἡμεῖς ἴππων
Ποιῶνα, ὡς πατὴρ, καὶ ἡμεῖς ἡμεῖς,
Θεοῦ, ἀδωκτονίᾳ σε εἰς μέγαν αἰς τὴν ἀγάπην,
Καὶ ὡς Γρηγόριον Γρηγόριον γινώσκου.

Aliud in eundem. LXXV.

Non ovīs, deinde inter ovēs prima, postea vero
Pastor, deinde Pater, & Pastor Pastorum,
Mortales, Deumque magnam immortalem in unum colligens,
Jaceo Gregorius, Gregoriū genitor.

N O T Æ.

O Tu sis. Non ovīs. Uti dictum est, studiis Ethnicismi olim addictus Gregorius senior ab ovili Christi aberat, ideoque ovīs nomine indignus. Duos hoīes versus iisdem repetitis verbis invenis in Carm. de calamitat. suis.

Καὶ ὡς ἡμεῖς ἡμεῖς. Et Pastor Pastorum. Ita egomet scripsi, quon in Ambr. Cod. legeretur καὶ ὡς ἡμεῖς ἡμεῖς. Scholiastes vertit: καὶ πατὴρ καὶ ποιῶνα. Codex autem Med. habet καὶ ὡς ἡμεῖς.

Εἰς τὴν ἀγάπην. In unum colligens. Hoc est: Mortales ad amicitiam, cultumque Dei veri adductos εἰς τὴν ἀγάπην καὶ ὡς ἡμεῖς ἡμεῖς, per hostias, quas offerrebam, ut explicat laudatus Scholiastes. In Carm. de Vita sua hic idem versus repetitus occurrit: quod sæpe facere Nazianzenus solet, ut legentibus ejus Carmina constet.

Ἄλλο.

O Ἄβιθ, ἀγάπην, ἄσπετον, ἵκεν ἀρχιερέως
Ἀρχιερέως σε πατὴρ Γρηγόριον, ὡς πᾶσι;

Οἱ

Οὐκ μὲν ἐς πολὺκαρπον ἀλάλῃ ὄρμηθ' ἔδδον,
Ἐμμε δὲ τῶν προτέρων πλοῦτος μεσθὲν ἴχθ'.
A L I U D LXXVI.

Beatos, fenecūte bona, bonis Filii donatus, mortuus sum Pontificis
Pater, Pontifex & ego Gregorius. Quid ultra?
Non quidem frugiferam in vineam matutinus veni,
Attamen mercedem prioribus maiorem nunc habeo.

N O T Æ.

O *ἀλῆθ.* *Beatos.* Hunc ipsam versum in Poematio de calamitatibus suis
repetit Poeta nosse.
Ἀλάλῃ. *Vitæam.* Ad sacri Evangelii Parabolam alludit Matthæi 20.

A'Λῶ.

Γ *Ρεγῶθ'.* *παυλὸν τε καὶ δὲ, καὶ πλοῦτος ποίμην*
Χριστὸν ἀναδρόμῃς ὁδοῖς μελλήσῃς,
Οὐκ ὅστις μὲν ἐν τῷ βαλθ', ἀγαθὸν δὲ
Συζυγίῃ κεραιῇ, καὶ τικίῃ σπυρῶθ',
Ποίμην ἐν γαστρίᾳ ἀγαθῶν, τὸν ἀνέλδον
Πλοῦτος καὶ χθονίῃς, καὶ ὁρατῶν ὅστις.

A L I U D LXXVII.

Gregorius, Pastor egregius, qui potiorum gregis partem
Christo quam educaſsem muribus dulcibus,
Non ego quidem sanctæ radicis germeu, sed sanctissimi
Conjugii, triumque liberorum caput,
Gregem quem unanimes gubernassem, hinc abii
Plenus & terrestrium, & coelestium annorum.

N O T Æ.

A *Ἐναδρόμῃς.* *Quam educaſsem.* Legebatur in Ambr. Cod. *ἀναδρόμῃς.* Ut commodior sen-
sus evaderet, emendavi.
Οὐκ ὅστις μὲν. *Non sanctæ radicis.* Hoc est: non de Christianis parentibus natus,
quam paternos errores sequutus olim in Ethaicorum castris militarem.
Ἐν γαστρίᾳ. *Quam gubernassem.* Ita malui scribere. Erat in MS. *ἐν γαστρίᾳ.*
Εἴτις. *Annorum.* Hoc est, diu vixi mundo, & diu Cælo, Ecclesiasticam, sanctam-
que vitam ducens.

A'Λῶ.

Γ *Ρεγῶθ' (τὸ δὲ θαῦμα) χαρῆς, καὶ σπυρῶθ' ἀγλῆς*
Ἐδδον ἀφῆμῃς μὲν ἐν τῷ βαλθ'.

A L I U D LXXVIII.

Gregorius (mirabile!) gratiam, & splendorem spiritus,
Hinc sublatus effudit in carum Filium.

N O T Æ.

Distichon istud minime Gregorio Theologo adscribendum, erant qui suspicentur; fuit
enim laudes efferre videtur. Suspico & ego, & præcipue quoniam a Scholiaste sepius
memorato prætermissum animadvertitur.
Πρόμυθ' ἀγλῆς. *Splendorem spiritus.* Helix more, qui in discipulum Helicem gra-
tiam, spiritumque suum effudit.

Anecd. Gr.

F

A'Λῶ.

A'as.

Τὴν δὲ μάργαρις ἔειπ, ἀπὸρ ἐκδύνασθαι ἀνάσσει:
 Τὴν δὲ καὶ Βεθλίμ, ἡμεῖς δὲ Χριστοφίλ.
 Ὡς δ' ἐλθέμεν μετ' ἡμῶν, πάλαι φησὶν,
 Γρηγόριος. Τὴν οὖν, καὶ φίλε, λίσσεσθαι ὄφεις.

A L I U D LXXIX.

Puella quidem est margarita, sed omnibus gemmis præit:
 Puella quoque Bethleem, attamen fert Christum.
 Ita ego parvum quidem fortitus sum gregem, sed optimum,
 Gregorius. Hunc tu, dilecte fili, precor regas.

N O T Æ.

Ὁ Ἀΐδιον τοῦ αἰῶνος. *Parvum gregem*. Urbs quidem in Cappadociæ provincia Nazianzum, fuit, sed nullius pene nominis. Quare ejus mentionem frustra apud veteres Geographos, alioque Scriptores requiras. Gregorii, pater, se filius gloriam loci quæsituræ, quem populi paucitas ad ea usque tempora ignobilem fecerat, nisi idem sit Nazianzum, ac Dioscariæ, de qua supra egimus. In Orat. autem XIX. Nazianzenam Ecclesiam iterum Civitati Bethleem comparat Nazianzenus, ὡς, loquens, ὡς ἐν ἱερουσαλὴμ ἡ μικρὴ πόλις πόλις, ἡ τῶν εὐαγγελιστῶν μητρόπολις, ὡς Χρὶστὸς ἡ πόλις, ἡ μητρόπολις. Quam urbem (Bethleem) nulla res prohibuit, quo minus simul & parvus Civitas esset, & totius terra metropolis, utpote Christi nutritrix, atque parentem. Idem in Carm. ad Hellenium repetit, de sua Nazianzo loquens. Pro Βεθλίμ Cod. Med. heic habet Βεθλίμ.

Τὴν οὖν. Hunc tu. Sequens sum eundem Codicem Medicum, quam in Ambr. legitur τὴν etc.

A'as.

Ποιμενὶς εὐεργετῆς τοῖς ἐν χερσὶν Ἰδοὺ,
 Γρηγόριος: αὐτὸς δὲ μοι πόλις ἐντοναμένη
 Ἀπομνησθῆναι: τοῖς δὲ διότις ἐντοναμένη ἀνάσσει,
 Εἰς δὲ πόλιν πατρίδ' ἡμεῶν ἀνάσσει.

A L I U D LXXX.

Pastoritium lituum tuis in manibus deposui,
 Gregorius. Tu vero, fili mi, scite.
 Impera, vitæque portas omnibus aperis;
 In paternum autem sepulcrum mature veni.

N O T Æ.

Quod fortasse, antequam supremum diem clauderet, sibi ingemiasbat Gregorius pater heic repetit Poeta noster. Nempe Nazianzenam Ecclesiam filio commendabat, eumque rogabat, ut ab hoc infelici mortalium exilio sese expediret.

Ποιμενὶς εὐεργετῆς. *Pastoritium lituum*, sive melius dixerim, *stululum pastoritium*. ποιμενὶς habet Cod. Med. Ex his erunt, qui conspiciant, Patris successorem in Ecclesia Nazianzena fuisse Theologum. Certe non desunt vel inter vetustissimos Scriptores, qui ipsum ejusdem Ecclesiæ Episcopum fuisse arbitrentur. Ipsemet S. Hieronymus, eo præceptore olim in liberalibus studiis usus, hæc de illo habet in Catal. Script. Ecclesiast. *Gregorius primum Sestimorum, deinde Nazianzenus Episcopus, vir eloquentissimus, præceptor meus &c.* Cui consentiant Rufinus in Præf. ad Orat. 49. Gregorii, quam de Græco transtulit, Socrates lib. 7. cap. 35. Hist. Eccles. & Sozomenus lib. 6. cap. 17. Hist. Eccl. Idem & superiori etiam Epigrammate probari posse videtur. Extra omnem tamen dubitationis aleam positam nunc est, notum quam Gregorium nostrum revera Nazianzenæ Ecclesiæ constitutum fuisse Episcopum. Hoc ille tum in Carm. de Vita sua, tum alibi affirmat. Patri quidem, viventi adhuc, sed gravi ætate jam fessio, opem laturos, Episcopalis ministerii pondus non recusavit; sed tamenquam

collega, patrique vices gereus, Ecclesie coram cum illo partitus est. Patre humanis rebus defuncto, nonquam adigi filius potuit, ut patris Episcopum se constitui sineret. Vide, quæ infra adnotavi in Epigramma CXXVI.

A'ao.

ΣΤράβος, ἐν οἷς πενήντην ἐν ἡπείρῃ Χριστὸς ἀνέστη
 Στράβος δὲ Γρηγορίου δὲ καθάρσιον ἔργον,
 Τῆς δ' ἐν' αἰῶνι ἰσχυρῆς ζήσης : ἐν δὲ καθάρσιν
 ἢ ἢ δουλεύουσιν, ἡμῶν δὲ αἰσῶν ἔργον.

A L I U D LXXXI.

R Esulsi eis, inter quos Christus in monte transfiguratus est.
 Rulsit pari etiam Gregorii intellectui,
 Tunc quæm Idolorum fugit noctem. Ex quo vero purificatus est
 Sais sacrificiis, populum suum nunc quoque regit.

Eis τῶν μυστηρίων αὐτοῦ δουλεύουσιν, ἡ προσελθόντων.

Π Ἀνδρὶ σὺ μύσθον, καὶ ἱερῶν ἡν ἱερεῖα
 ἢ ἢ μαρ Κυριακῶν : πένθος πένθος ἔσται,
 Μῆτερ ἡμῶν, πῶς, πόσας ὑμῶν ἡμέρας :
 Εὐφρανέσθαι, ἀχέων ἔσται νῦν ἔχει.
 Χρῆς ἔσται δάκρυα τοῖς σπαραξέσθαι, μῆτερ :
 Μῆτερ ἢ τῶν πλῆθους καὶ δάκρυα.
 Οὐ ποτε εἰς πένθος δουλεύουσιν ἡμῶν ἔσται :
 Οὐ δὲ δὲ τῶν πλῆθους δουλεύουσιν ἡμῶν ἔσται.
 Οὐ δὲ γὰρ μελετήσας ἡμῶν, πόσας, πένθος.
 Σπαραξέσθαι ἡμῶν, μῆτερ, πένθος.
 Καὶ αὐτὸς ἡμῶν : πένθος ἡμῶν πένθος πένθος.
 Τῶν καὶ τῶν ἡμῶν πένθος ἡμῶν.

In Matrem ex Altari assumptam. LXXXII.

O Mnis tibi verbi, & operis firmamentum erat
 Dies Dominicus : Luctu luctum omnem,
 Mater mea, honorans, solis cedebas diebus Festis.
 Lætitie, & dolorum testem habebas Templum.
 Omnis locus lacrymis tuis signatus est, mater :
 Sola vero Cruce confangebatur & lacrymæ.
 Numquam tua vidit terga mensa Sacrificii.
 Neque per ora venit profanus sermo.
 Neque rixas mollibus, o sacris initiata, insedit genis.
 Occultos tuos, o beata, filebo labores.
 Et hæc quidem iustus. Quæ vero foris, omnibus perspicua sunt.
 Quare & divino corpus reliquisti Templo.

N O T Æ.

G regorii senioris Nazianzeni Episcopi uxor, Theologi mater Nonna fuit, femina tot virtutibus orata, quor in ejus sanctissimis liberis, ac in ejus marito Græcia tota miratur. Ipsi, veluti sanctitatis fonti, summa reliquæ familiæ pietas attribuenda videtur; quippe & Gregorium conjugem ab Ethnicismi tenebris, & ab Hypsistariorum erroribus ad germanam Christi Fidem revocavit; filios vero optimis formatos moribus exemplo suo sanctitatem albo inscripam Græci æque, & Latini recolunt die V. Augusti. Qui laudes illius fusc enarratas colligere velit, Orationes adeat, quas in funere Patris, Cælii, & Gorgoniz elocubavit Poeta noster; itemque consolat Carmina de Vita sua, aliæque Gregorii Poemata, quæis, Nonnæ virtutes referuntur. In his autem Carminibus loculenter quoque describas habeat. Anno fortasse, ut Hermanus arbitratur, 373. vel 374. a Christo nato ultimum illa diem

diem clausit, jam ætate, sanctisque operibus plena. Certe fuisse illam Cæsarii, & Gorgoniz finorum, & Gregorii viri sui laudibus superbitem, nemo dubitat. Eruditè vero de more animadverit Baronius in Notis ad Martyrol. Rom. die V. Augusti, olim Sanctimonialibus Nonas consuevisse appellari, nisi etiam noraverat ante Cælius Rhodigius Lect. antiqu. lib. 5. cap. 13. Hoc respicit præcise doctus S. Hieronymus in Epist. 22. ad Eustochium, ubi hæc habet: *illa interim, quæ Sacerdotes suos viduam indigere præfiliis, eriguntur in superbiam; & quia maritorum experta dominantur, viduitatis præsertim libertatem, Casta vocantur, & Nonæ &c.* Vide Rosveidam in Onomast. ad Vitæ Patrum, & Du-Fresne in Glossario med. & infim. Latine.

Ex vi sociætie. Ex Altari. Dum in Templo oraret Nonna, improvisa morte correpta fuit. Hoc infra sæpe repetitam videbis. Matrem idcirco assumam, seu statam ex Altari Gregorius pronunciat. Cæterum Carmina, quæ ex Ambrosiano Codice damus, Scholiastes MS. omittit; quare ejus ope tum solummodo ut incipiamus, quam ad versus & Codice Parisiensis descriptis veniam erit. Hæc autem nonnulla occurrunt, quæ Delio natatore mihi videntur indigere.

Idem. Luctu. In Cod. Med. hæc ita interpunguntur, & distinguuntur, ut posui. Quam plerumque in Cod. Ambr. desideratur commata, & puncta, nihil inde opis mihi venit. Fortasse in *Appositis* conjungendum cum *ipris*. Uicunque se res habeat, consilio hæc ita posse intelligi. O mater mea, luctum omnem, hoc est, dies minime Felices, sive dies jejunii, luctu honorans, solis cæcibus Felis, idest, remittebas de luctu. Deinde gaudent, & bendi mercedis & Templo sanctæ, sive omnibus diebus in Templo orabas, tam inquam diebus penitentiz, tum etiam lætitz.

Tertius. Cessisti. Ut secunda persona hoc etiam in loco servaretur, addidi Sigma, quum in Cod. Ambr. legatur *interim*.

Mors. O sacris initiata. Cur matrem suam Gregorius *puerâ*, hoc est, *sacris initiatam* appellet, summa consideratione dignum est. A vero iustitiae non aberet, qui Nonnam in Viduam numero cooptatam fuisse arbitreretur, quorum erat munus Altari sacro interservire. *Diaconissæ* illæ nuncupabantur, nomen, ac munus antiquis Patribus, Ecclesiæque notissimum. Quod igitur Bellarminus, alique eruditissimi viri, atque ego Tom. 1. Anecd. pag. 93. animadveriti, ubi quis ad Episcopatum evehctus fuerat, carnis commercia ejurare coagebant, quamquam legitima uxor nondum fuisset & viis sublata. Hinc S. Hieronymus in Epist. ad Pammachium: *Episcopi, inquit, Presbyteri, Diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post Sacerdotium in æternam pudici.* Idcirco Presbyterorum, aut Episcoporum uxores, non conjugis amplius appellationem retinere solebant, sed *forores*. Therasiam S. Paulini Episcopi Nolani de conjug. sacerum scribat Idcirco In Chronico ad Annum Honorii XXX. Gregorius autem noster in Epist. 95. S. Gregorium Nyssenum consolatur in morte Theobiz fororis, quam appellat *plu bonis, ipse, qui ipius assidue, qui quæritur, qui per ipsum dicitur purgatus dicitur, idest, vere sacram, & Sacerdotis conjugem, & honore parent, & magnis Mysteris dignam.* De sancta hic muliere nobis infra sermo erit. Nunc vides, aliter hæc verba explicari non posse, nisi affirmando, Diaconissarum manus a Theobiz gestum fuisse, quæ propitæ *ipsa, sacra, & honore par* Gregorio marito, & magnis Diaconatus mysteriis digna pronunciat. Gorgoniam quoque fororem suam *puerâ*, hoc est, *sacris initiatam* Poeta noster Carm. LXVIII. supra appellavit. Quæ vox ab alio ejusdem loco in Orat. XI. Incem accipit, ubi hæc de Gorgonia refert: *Αλλ' ἂν' ἡν' ἀνομήσαντα κτήν, καὶ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ἰδὼν τοῦτο, μάλλον δὲ ὅτι καὶ ἐκαστοὶ πῶτα ἐκδοκίμασι, καὶ τὸ πᾶν ἰσχυρὰ καθίσταται. Sed quoniam mundo, & natura eligentium ministrasset, & quantum carnis lex volebat, seu potius qui istam carni legem infudit, totam sese Deo consecravit.* En ut Gorgonia & ipsa, vivente marito, carnis commercia fidit, ac matrimonio sancta se Deo consecravit, Diaconissarum, ut teor, numero addita. Nonna igitur, ubi ejus vir Gregorius Sacerdotium, & Episcopatum Nazianzenum consequutus est, castitatem Deo vouerat, sacreque Diaconissarum militiz nomen dederat. Illæ vero vius viri uxores deligebantur, ut his verbis Constat. Apostolic. lib. 6. cap. 17. probatur. *Διακονοῦσα δὲ γυναῖκα περιποιεῖται ὡς ἡ δὲ κύρια, καὶ ἡ χάρις μαρτυρεῖται.* Idest, Diaconissa vero eligatur virgo pudica: sua minas, saltem vidua, uni viro cupita. Infra eandem suam parentem alloquens Gregorius, *αὐτὴ δὲ, inquit, δόνατος ἦν ὅτι βίᾳ.* Tu vero castam Deo vivisti vitam. Altari quoque illam ministrasse, non semel scribit Gregorius, ut infra patebit, quemadmodum Diaconissæ solebant. Quum vero per manuum impositionem hæ mulieres sacrantur, hinc *sacris initiata*, ac *puerâ* appellabuntur.

Où puer. Numquam &c. A sacro Altari numquam dimoveri Nonna poterat; non enim ejus pietas ferebat, ut alio in loco, quam in Templo, cujus ministerio se addixerat, moraretur. Similia de eadem parente sua habet Gregorius in Orat. XIX. *Πῶς, inquit, ὅτι καὶ πᾶσι ἰσχυρὰ πῶς τὸ πᾶν πᾶσι πάντα δίδωται τῇ οὐρανόθεν ἐκαστῇ; Cur nam illi quoque ad laudem magnam sit, quod veneranda mensa nunquam terga obvertit?*

A. A. A.

A'ho.

Π' ὅς ἰδὼν Νόννην καλὰ γένηται; πῶς δὲ μέμνηται;
 Χύλας; πῶς ἴσως ἢ προχέειν λάβοιται;
 Ἄλλ' ἢ αὐτὸς βοῶναι παρ' ἑῶν; ἢ τρέμειν;
 Οὐκ ἔστι ἵχνη καρπῶν πῶς μεγάλης παλαμῆς.
 Χῆρος δ' ἴσ' ἔραται ἀπὸ τοῦτο; οἱ δ' ἄνθρωποι
 Οὐκ ἔστι τριμύριον πρὸς βολῆς χιρῶν;
 Χῆρος δ' ἔραται, πῶς οἱ μένει; παρδινίδι;
 Καὶ γὰρ οὐκ ἀφ' ἑσέως κέρτερ' ἔστι πρὸς αὐτὴν.
 Τίς αὖτε συλλαβὴν, κάρτερ' ὅτι τῶντο χαμῶδες;
 Τίς αὖτε ἢ ἐν τῷ παρὸν ἀπὸ τοῦτο δίδωται.

ALIUD LXXXIII.

Quæ soluta sunt Nonne bona genua? Quæ ocella
 Ejus labia? Quæ ab oculis non fundit lacrymas?
 Alii vero clamant circa tumulum: Mensa ista
 Non habet amplius dexteræ magnæ fructus.
 Locus ille puro pede caret. Hii vero Sacerdotes
 Non amplius ad ejus caput tremulam admoveat manum.
 Vidæz autem, & orphanæ, quid sacris? Virginitas quoque,
 Ex proborum conjugum nuptiæ sibi comas totonderunt.
 His illa orata erat, sed omnia in terram tulit,
 Tunc quum in Templo rugosum corpus reliquit.

NOTÆ.

Π' ὅς ἰδὼν. Quæ soluta sunt. Phæsis ex Homero petita, apud quem in usu. λίτρο γυναικὶ καὶ φίλος ἄνθρωπος. Horatius contra: Dumque viventi genua. Sed proprio quodam modo Nonne genua soluta sunt; nam genibus flexis obiit in Templo.

Προχέειν. Fundit. Ita scriptū, quum in Ambr. MS. esset προχέειν, & in Med. προχέειν. Ἄλλ' ἢ τρέμειν. Mensa ista. Venustioris sensus gratia placuit conjungere ἢ τῇ. Mensa autem per Autonomasium est Altare sacrum, quod Nonne ministerio, & oblationibus, non amplius fruebatur.

Οἱ δ' ἄνθρωποι. Hii vero Sacerdotes. Sæpe, ut arbitror, Sacerdotes hanc sanctæ molieri benedicere solebant. Hinc ait Gregorius, non amplius eos tremulam Nonne capiti manum admoturos. Tremulam autem vocat Sacerdotum manum, vel ob eorum pietatem, vel quia in benedicens molieri adeo pia, illorum dextra pie reverentia tremeret.

Κέρτερ' ἔστι. Totonderunt. Anastrophe Poetis Græcis non raro usurpata pro ἀναιδέστερα Poetica item elegancia dictum est, Virginitatem, ac Nuptias in funere Nonne sibi comas totonderisse, ut significetur luctus, in quo cum Virgines, tum nuptæ mulieres versabantur, quum ab hac luce sublata est Nonna. Crimen vero in luctu ab antiquis deponi solitum, supra ostendimus ad Carmina in Mortuorum.

Τίς αὖτε συλλαβὴν. Hæc orata erat. In Cod. Ambr. hæc ita distinguuntur, ut posui. Τὸ κάρτερ, quod in versu subsequitur, habetur in Mediceo, pro quo Ambr. Codex habet κάρτερ. Sed qui sit hoc in loco hujus verbi usus, intelligere nescio; nam aut est capitis, aut vis, potentia, imperium, & hujusmodi, quorum nullum reddere potest commodum sensum, nisi intelligatur potentia Mortis. Neque conjungere aulim κάρτερ cum τῶντο.

A'ho.

Σ' ἄρ' αὖτε ἀπὸ τοῦτο πῶς; ἀλλ' αὖτ' ἄλλοι
 Πρῶτα Χριστιανῶν, ὅδ' ἔστιν μέγας
 Σὺν πᾶσι ἰσθλὸς Νίκης ἀντιποδὶ φρεσὶ ἵστα.
 Ἄρ' αὖτ' ἢ ἡν ὁδὸν καὶ οἶκον διέμεναι,
 Καὶ τῷ μὴ ἵσταναι ὅτι δὴ τῶντο Σαμῶν.
 Ἢ δ' ἴσως κἀποὶ Χρὶς ἵσταναι μέγας.
 Νόννη δ' ἀποτίθειν ἡμῶν κλῆς; ὁπότε δὲ
 Νῆφ' ἡσυχίᾳ τῶντο σῶμα φίλον.

ALIUD

ALIUD LXXXIV.

SARA sapiens dilectum voluit maritum. Sed te, mater,
 Primo Christianum, deinde Sacerdotem magnum
 Tuum sponfam bonum effectisti, quum procul esset a lumine.
 Anna tu per preces filium carum peperisti,
 Eamque Templo dedisti parum famulum, Samuellem.
 Altera vero Christum magnum sinu complexa est.
 At Nonna viriisque fortita est decus. Postremo autem,
 Dum oraret, Templo dilectum corpus commendavit.

NOTÆ.

Inter matrem suam, Saram Abrahami conjugem, duosque celebres in sacris literis Annas, comparationem Gregorius instituit. Et Saræ quidem Nonnam præferre videtur, illa enim ex amore tantum, quo maritum prosequabatur, famam consequuta est; hæc autem Gregorium conjugem suam e Gentiliâ tenebris ad Christi Religionem transtulit.

Pleris. Sponsam. Habebatur in MS. Ambr. *etiam* vitioso, ut arbitror.

Anna. Nonna. Samuelis matrem Annam significat, quæ filium precibus a Deo impetratum sacro destinavit Altari, ut habetur 1. Reg. cap. 1.

Σαμὴλ. Pro hoc nomine, quod in Cod. Med. legitur, habet Ambrosianus *σαμὴλ*, hoc est *nuptia*.

Ἡ ἑτέρα. Altera vero. Scilicet altera Anna, Prophetissa, Phannelis filia, quæ Christum Dominum iustitiam in Templo suis complexa est alius. Vide Evang. Lucæ cap. 3.

Nonna. Nonna. Quum prole careret Nonna, a Deo enixe petit, vovitque, se Templo masculum, si impetrasset, dicaturam. Nato Gregorio nostro, votum complevit. Hæc Poeta noster in Carm. de Vita sua memorat.

ΚΑΙ.

ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ ὁ δὲ πρὸς τὴν ἑτέραν πορεύσασα
 Καὶ ἑστὴν Αἰνῶντος οὐρε πρῶτος ἰδὼσα.
Nonna F. i. κρητὶς ἰσχυρὸς: καὶ δὲ κρατὶς.
Τῆς αὐτῆς ὡχρῆτος, καὶ αὐτὸς δὲος, ἰδὼς αἰδὼς.
Καὶ τὴν δολοχίαν μετατρέψας εὐδαιμόνως.
Σοφῶς, Μαρτυρῶς, καὶ Αἰνῶντος, ἡμῶν γαμικῶς.

ALIUD LXXXV.

EMPEDOCLIS, te quidem improvise frustra superbiebantem
 Etui ignis crateres a mortalem ostenderunt.
 Nonna vero crateres non insiluit. Sed Altari
 Haic olim supplicans, para hostia, hinc sublata est.
 Et nunc inter mutiere⁹ pius excellit,
 Susanam, Mariamque, & Avoas, columen mullerum.

NOTÆ.

ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ. Empedocles. Priores hos duos versus iterum legas in Poemate LXI. ad Nemesium inter Gregorii Opera edita, ac fisdem plane verbis, nisi quod in MS. Ambr. legebatur, Αἰνῶντος, pro quo posui, ut in editis, Αἰνῶντος. Empedoclis autem hoc in loco memorati mors notissima est, qui, ut pro Deo haberetur, in Etæx caminum se precipitem dedit, ne quod corporis vestigium superesset. Verum ferreæ illius crepidæ, per flammam rejecit, dementis Philoſophi fraudem prodidere. Hinc Horatius ad Pisones:

*Deus immortalis haberi
 Dum putat Empedocles, ardentem frigidulus Ætnam
 Insiluit.*

Nonna igitur, non Empedoclem imitata est, ut Ioannem, & sictam apud homines divinitatis famam sibi compararet, neque per huiusmodi illusionem hominibus imposuit; sed in Cœlum, vere & ipsa coelestis, ex Altari assumpta est.

ΚΑΙ.

um, & Heroibus Christianis fortasse perferebantur: Audi Julianum Apostatam in fragmento Orationis, Epitholæve ejusdem: Αἱ οὐκ ἀδελφεὶς χάρις ἀνέστηναι τῶν αὐτῶν Σωτῆρ, οἱ δὲ Διὸν, οἱ δὲ οὐρανὸν Ἐμπεδοκλέους. Hoc est. An non multi viros bonos interfecerunt, velut Socratem, & Dionem, & magnam illum Empedocleum? En quæ Juliani de Empedoclii virtute ac morte foret opinio. Sudas autem in voce Ἐμπεδοκλῆς hanc de Empedoclo ejusdem Juliani sententiam refert. οἱ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς λίαν ἐπαυδαῖν ἔμελλε ἐν τοῖς ἀνθρώποις Ἐπίκοις: ἡμῶν δὲ Ἐμπεδοκλῆος, οἱ Πυθαγόρας ἀνέστηναι. De Empedoclo in Saturnalibus sic scribit Apostata: Nos Empedoclo, & Pythagoræ fidem adhibentes &c.

Trophonius. Trophonie. Quis hic impositor fuerit, jam adnotavimus. Celebre adagium est e specu Trophonii redire, uti etiam in Trophonie monasterio, in Trophonii antro vaticinatus est. Aristophanes in Nubibus, Herodotus lib. r. Cic. lib. 3. de Nat. Deorum, Euripides in Ione, Lucianus in Dialogis mortuorum, alique Trophonium commemorant. Eius tamen historia, seu fabula, diversimode a Scripторibus refertur. Vide: Erasmus in Adagiis, & Nonnum in Scholiis ad Nazianzenum Orat. III.

Αἰσῶν μῦθος. Fabulis temporate. Cl. Salvinus legendum censet μῦθος; nam αἰσῶν semper cum genitivo.

Αἰσῶν. Αἰσῶν. Corrupte in MS. Ambr. Αἰσῶν scriptum est. Quinam hic Αἰσῶν fuerit, in superioribus notis diximus. Αἰσῶν quendam Cyrenæum cum filis Ethaïcorum vitibus commemerat Clementi Alexandr. in Adhort. ad Gentes. Eundem cum hoc impositore filium fuisse, credere par est.

Κήρυξ. Viam. Ita scribere malui, quam κήρυξ, uti habet Ambr. Codex.

Χριστοῦ. Christifera. Quamquam sepe hujusmodi voce utitur Gregorius, exploremus quid per illam significetur. Pro Christifera, seu Christi sectatore veteres usarunt, & praefertim Poetæ, vocabulum nempe commodius carmini. Solebant autem Christiani non Χριστοῦ tantum, sive Christifera, sed etiam εὐαγγέλιον, sive Deseri, ac εὐαγγελιστὴν, Spirituofari interdum nuncupari. Quom, ut Apostolus aiebat, Christi sectatores Templum Dei sunt, hinc Deum portare, ac εὐαγγέλιον dicebantur. Pari quoque ratione, quod Christum ferrent, Χριστοῦ poterant appellari. A S. Ignatio Martyre Ephesi vocantur Χριστοῖ. Philæ vetustissimus Scripтор, apud Eusebium lib. 10. cap. 8. in Epist. ad Thymotheum: Δὲ, inquit, ζῶντων οὐ μόνον Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστοῦ Μάρτυρας. Proinde Christiani Martyres moliora christifera sectantes. Pro voce Χριστοῖ Gregorius in Carm. VI. ad Maximianum usurpavit a Χριστοῖ ποιοῦντες; qui Christum feris. Vide & Cyrillum Hierosolymitanum Catech. Mystag. 4. docentem, quo sensu Christiani appelletur Christifera, nempe quod Corpus, & Sanguinem Christi gulerent.

Σὺν ἀνδραγαθίᾳ. Corpus exuit. Ita C. Ambr. in quo tamen per unicum Sigma scriptum est ἀνδραγαθίᾳ. Codex Medicus habet πᾶν ἀνδραγαθίᾳ, omnibus rebus expulsa.

AAs.

Γρηγόριος λέγουσα πᾶς ἀνδραγαθίᾳ ἀνδρῶν
 Ἡμεῖς μὲν οὐκ ἔχοντες ἀνδραγαθίαν,
 ἡμεῖς ἀνδραγαθίαν οὐκ ἔχοντες φιλῶντες
 Γρηγόριος λέγουσα. τὸ δ' ἡμεῖς οὐκ ἔχοντες
 Ἀνδραγαθίᾳ οὐκ ἔχοντες, μάλιστα δὲ ἡμεῖς οὐκ ἔχοντες
 Τίτῳ καὶ οἱ αἱματὶ ἀνδραγαθίᾳ μὲν ἔχοντες.

ALIUD LXXXVII.

Gregorium iuculans per vineas floribus ornatas
 Occurres, mater mea, peregre redentibus,
 Et manus extendens dilectas ad dilectos filios,
 Gregorium clamore vocans. Flaxit vero maternus sanguis
 Super utrumque filium, & potissimum super quem lactasti.
 Idcirco te his quoque carminibus, mater honoravi.

NOTÆ

S Omolium fortasse Gregorius narrat, quo sibi visus est matrem interire, filios ad Cœlum invitantes. Aut illam potius exhibet adhuc vivam, eisdemque filios, Gregorium priorem majorem nato, ab hujus mundi terrenis secum advocantem ad Cœlos. Fortitan etiam heic latet aliquod medium. in Ambr. Cod. non satis apparebat, nam ἄνθρωπος ἄνθρωπος ἄνθρωπος

NOTE.

O *Miser. Alter morbus.* Scholiasies hanc vocem interpretatur ἀδύνατος, hoc est hominum, respiciendo ad τὸ γένος generis neutrius. Mihi videtur Poeta senectute in appellare similem morbo, atque adeo morbum alterum. *Senectus ipsa est morbus.*

Transit. *Mensa.* Ubicumque hoc nomen, vel sine adjuncto *sacra*, apud Nazianzenum occurrit, Altare sacrum significari scito, ut aliis notavimus. Quod non ab hoc tantum Scriptore, sed ab aliis non paucis Patribus usurpatum invenias.

A'as.

Δ Ὅτι διὰ τοῦτο Ἀβραάμ παῖς, οὐ δὲ δούλος
καλεῖται ἱερῶς, ἀποφασίσει μετὰ δὲ.
Μὲντοι ἡμεῖς, εὐ δ' ἵκεται ἄγχις βίος, ὡς ἄντιος δὲ
ψυχῇ νύχλων, Νύκτα, οὐδὲν σφάλλει.

A L I U D CX.

O Brulle Deo Abrahamus filium? ita & filium
Inclutus Jephthes; ambo magnum sacrificium.
Tu, vero, mater mea, obtulisti castam vitam, & novissime
Animam precis, Nonna, gratam hostiam.

NOTE.

I *Ερδία Jephthes.* Ita quoque legitur in MS. Med. Forsitan scriptam olim fuit ἱερδία, vel ἱερδαία. Immutare tamen non sum ausus.

Εὐχλῆς. Precis. Habebatur in Cod. Regio εὐχλῆς. Conjectura locum emendavit doctissimus Bovinius, monens legendum fortasse νύχλων οὐδὲν σφάλλει, i. e. *precium suarum victimam*, nempe victimam, quæ semetipsam per proprias preces Deo obtulit. Sic infra legitur οὐδὲν νύχλι ἱερῶς, *sua precis victimam*. Certo apud Postas εὐχλῆς idem non raro significat atque *precis*, *propterea*. In Cod. Medic. reipsa scriptam νύχλων, postea deprehendi.

A'as.

H Τῆς, ἢ τοδικοῦ, ἡμῶς εὐχῆς, ἢ το σφίσμα,
Ex τοῦ μετὰ τοῦ πρὸς ἡμεῖς ἱερῶς, Νύκτα,
Εὐχλῆς, ὡς δὲ εὐχλῆς καθ' ἑαυτὴν ἀπὸ τοῦ.

A L I U D CXL.

T Rinitas illa, quam desiderabis, unum jobar & una majestas,
E Templo sublime ad Caelum te rapuit, Nonna,
Orantem; vizæ autem exitum puriorem nascitæ.

NOTE.

O *Mis εἷας. Unum jubar.* Scholiasies Ambrosianus MS. Ita hæc verba Interpretatur: τὸ ἡμῶν οὐκ, τὸ ἢ, καὶ ἡμῶν σφίσμα, i. e. *confubstantiale lumen, unitas, & ejusdem honoris majestas*. Similem dicendi formam habemus in tribus his verbis, quos Tollius a Gregorio nostro animam efflante pronunciatos optinuit. Juvat ipsos rursus referre, quippe non satis recte ab eodem Tollio Latine redditos.

Ἀγγέλους ἀνέκτους ἀποφασίσει κατὰ κύλιον
Τρισσοῦς ἡμῶν, ὃ μὲν εὐχῆς, ἀποφασίσει,
Γρηγορίου δὲ τοῦτο ἀνέκτους, ἀλλ' ἱερῶς.

Ita vertit ille:

Angeli fulgentes in immenso Cæli gyro,
Trilucida Trinitatis, quod meum jubar est, ministri,
Recipite Gregorium, evigilantem quidem, atque tamen Sacerdotem.

Ubi vides, male Tollium partiri in duo verbum unum, nempe ἡμῶν in τὸ μὲν Vertendum
Anecd. Gr. H igitur

umant, & Herobius Christianis fortasse præferebatur: Audi Julianum Apostatam in fragmento Orationis, Epistolæve cujusdam: Αἱ οὐκ ἀδελφεὶς χρεὶν ἀνίσταται πάλαι, καὶ ἄνθρωποι Σωκράτης, οὗ Διονυσίου, οὗ τοῦ μύρου Εὐμενίδου. Hæc est. An non multi viros bonos interfecerunt, velut Socratem, & Dionem, & magnam illam Empedocleum? En quæ Juliani de Empedocli virtute ac morte foret opinio. Suidas autem in voce τῶν ἀνδρῶν hanc de Empedoclo ejusdem Juliani sententiam refert. καὶ τὰ Εὐμενίδου λόγῳ ὁ στωικός ἔστι· ἐν οἷς ἐντορεῖται Κροῖστος· ἡμῖν δὲ Εὐμενίδου, οὗ Πυθαγόρου ἀντίμαχτος. De Empedoclo in Saturnalibus sic scribit Apostata: Nos Empedoclo, & Pythagora fidem adhibentes &c.

Τροφῶν. Trophæus. Quis hic impostor fuerit, jam adnotavimus. Celebre adagium est & specu Trophæii redire, uti etiam ἐν Τροφῶνι μεταφράσει, in Trophæii antro vaticinatus est. Aristophanes in Nubibus, Herodotus lib. 3. Cic. lib. 3. de Nat. Deorum, Egripides in Jone, Lucianus in Dialogis mortuorum, aliique Trophæonium commemorant. Ejus tamen historia, seu fabula, diversimode a Scripioribus refertur. Vide, Erasmus in Adagiis, & Nonnum in Scholiis ad Nazianzenū Orat. III.

Αἰῶνες μύθος. Fabulis temporæ. Cl. Salvius legendum censet μῦθος; nam λόγος semper cum genitivo.

Αἰρεσίς. Arianæ. Corrupte in MS. Ambr. Αἰρεσίς scriptum est. Quinam hic Arianæ fuerit, in superioribus notis distinximus, Arianæ quemdam Cyprianum cum falsis Ethnicorum vatibus connumerat Clemens Alexandr. in Adhort. ad Gentes. Eundem cum hoc impostore illum fuisse, credere par est.

Κηρύττω. Piam. Ita scribere malui, quam κηρύττω, uti habet Ambr. Codex.

Χριστοφῶρ. Christifera. Quandoquidem sæpe hujusmodi voce utitur Gregorius, exploremus quid per illam significetur. Pro Christiano, seu Christi sectatore veteres usurparunt, & præsertim Poetæ, vocabulum nempe communis criminali. Sulebant autem Christiani non Χριστοφῶρ tantum, sive Christifera, sed etiam θεωρεῖν, sive Deseri, ac πνευματώδη, Spirituosi interdum nuncupari. Quam, ut Apostolus agebat, Christi sectatores Templum Dei sint, hinc Deum portare, ac θεωρεῖν dicebantur. Pari quoque ratione, quod Christum ferrent, Χριστοφῶρ poterant appellari. A S. Ignatio Martyre Ephesi vocantur Χριστοφῶρ. Philæus vetustissimus Scripior, apud Eusebium lib. 10. cap. 8. in Epist. ad Thymotheum: Δὲ, inquit, ἡλικιωμένοι οὐ μόνον χερσὶν αὐτοῦ οὐδὲ Χριστοφῶρ Μάρτυρες. Proinde Christiani Martyres meliora charismata sectantes. Pro voce Χριστοφῶρ Gregorius in Carm. VI. ἢ Μαρτυρία usurpavit οὐ Χριστοφῶρ; qui Christum ferat. Vide & Cyrillum Hierosolymitanum Catech. Mystag. 4. docentem, quo sensu Christiani appellantur Christifera, nempe quod Corpus, & Sanguinem Christi gesserint.

Σῆμα ἀνθρώπου. Corpus exuta. Ita C. Ambr. in quo tamam per unicum Signa scriptum est ἀνθρώπου. Codex Medicus habet σῆμα ἀνθρώπου, omnibus rebus inscripta.

A A o.

Γρηγόριος βάλσα καὶ ἀνδράγατα ἀνάσσει
 Ἦτο μῆτερ ἡμῶν ἔστιν ἀποχρησμένη,
 Χῆρας ἀντιπάλαι φίλας τέκνοις φίλοις
 Γρηγόριος βάλσα. τὸ δ' ἔστιν ἡμῶν τέκνον
 Ἀνθρώπου τοῦ πατρὸς, μάλιστα δὲ ἑρμηνεύει θεῶν.
 Τὸν καὶ πλὴν ἐστὶν ἀνθρώπου μῆτερ ἔσται.

A L I U D LXXXVII.

Gregorium inelamans per vineas floribus ornatas
 Occurres, mater mea, peregre redeuntibus,
 Et manus extendens dilectas ad dilectos filios,
 Gregorium clamore vocans. Fluxit vero maternus sanguis
 Super utrumque filium, & potissimum super quem lactasti.
 Idcirco tu his quoque catminibus, mater honoravi.

N O T A.

Somnium fortasse Gregorius narrat, quo sibi visus est matrem intueri, filios ad Cælem invitatum. Aut illam potius exhibet adhuc vivam, eodemque filios, Gregorium præsertim majorem natu, ab hujus mundi exanimis secum advocantem ad Cælos. Forsitan etiam heic latet aliquod mendum. In Ambr. Cod. non satis apparebit, uam ἄνθρωπος ἢ ἄνθρωπος scri-

NOTE.

O *Morbus*. *Alios morbus*; Scholiastes hanc vocem interpretatur *ἀδρανείας*, hoc est *hominum*, respiciendo ad *ὁ γένος* generis nentius. Mihi videtur Poeta senectute in appellare similem morbo, atque adeo morbum alterum. *Senectus ipsa est morbus*.

Τραχέος. *Μεμφα*. Ubicunque hoc nomen, vel sine adjuncto *σacca*, apud Nazianzenum occurrit, Altare sacrum significari scito, et alijs notavimus. Quod non ab hoc tantum Scriptore, sed ab alijs non paucis Patribus usurpatum invenias.

A'as.

Δ *Ὅτι δὴ βούλει Ἀβραάμ φῶς, δὲ δὲ δῶναι*
Κλαυθὲν ἱερὸν, ἀμνηστὸν μενδῶν.
Μὲν γὰρ ἰὺν, εὐ δ' ἰδὼναι ὄρετο βίον, ἰδὼν δὲ
Ψυχῇ εὐχαλῶν, Νῆμα, φῶς σφῶν.

A L I U D CX.

O *Brulit Deo Abrahamus filium*: Ita & *Sillam*
Juclytus Jephthes; ambo magnum sacrificium.
Ta, vero, *mater mea*, obtulisti tallam vitam, & novissime
Animam precis, *Nonna*, gratam bolliam.

NOTE.

I *Ἐφθιά Jephthes*. Ita quoque legitur in MS. Med. Forſitan scriptum olim fuit *ἱερθιάς*, vel *ἱερθιάς*. Immutare tamen non sum ausus.

Εὐχαλῶν. *Precis*. Habebatur in Cod. Regio *εὐχαλῶν*. Conjectura locum emendavit doctissimus Boivinius, monens legendum fortasse *εὐχάων φῶς σφῶν*, i. e. *precum suarum victimam*, nempe victimam, quæ semetipsam per proprias preces Deo obtulit. Sic infra legitur *φῶς εὐχῶν ἱερῶν*, sua precis victimam. Certe apud Poetas *φῶς* idem non raro significat atque *ἰὺν* suas, proprias. In Cod. Medic. reipsa scriptum *εὐχάων*, postea deprehendi.

A'as.

H *Τῶν, δὲ ποδῶν, ἡμῶν φῶς, ἵνα ἐκ εὐχάων,*
Εκ τοῦ μενδῶν ἐν τῷ ἱερῷ ἱερῶν, Νῆμα,
Εὐχαλῶν, ζῶν δὲ τῷ κεντρίω τῷ.

A L I U D CXL.

T *Ruinas illa*, quam desiderabis, unam jobar & una majestas,
E Templo sublime ad Caelum te rapuit, Nonna,
Orantem; vitæ autem exitum puiorem nūcta-es.

NOTE.

O *Μία εἶναι*. *Unum jubar*. Scholiastes Ambrosianus MS. Ita hæc verba interpretatur: *τὸ ἱερόν φῶς, τὸ ἵ, καὶ ἡβρῶν εὐχάων*, i. e. *consubstantialia lumen, unitas, & ejusdem honoris majestas*. Similem dicendi formam habemus in tribus illis versibus, quos Tollius a Gregorio nostro animam efflante pronunciatos opinatur. Juvat ipso rursus referre, quippe non satis recte ab eodem Tollio Latine redditos.

Ἀγγέλων ἀρχόντων ἀντιστοιχῶν κατὰ κλίμας
Τριστορεῖς δέοντες, ἵ μὲν εὐχῶν, ἀμνηστῶν,
Γρηγορίου δὲ τῷ ἱερῷ, ἀλλ' ἱερῶν.

Ita vertit ille:

Angeli fulgentes in immenso Cali gyræ,
Triluce Trinitatis, quod meum jubar est, ministri,
Recipite Gregorium, indignum quidem, atamen Sacerdotem.

Ubi vides, male Tullium partiti in duo verbum nūm, nempe *ἡμῶν* in *ἵ μὲν* Vertendum
Antic. Gr. H igitur

erat, & Heroibus Christianis fortasse preforebatur. Audi Julianum Apollanam in fragmento Orationis, Epistolæve caputidam: Αἱ οὐκ ἀνδάντες χάρις ἀνέστησαν πάλαι, καθάπερ Σωκράτης, ἡ Διόνα, ἡ τὸ πᾶν Εὐνομένης. Hoc est. An non multi vires bonas interfecerunt, velut Socratem, O Dianem, O magnam illum Empedoclitum? Ea quæ Juliani de Empedoclitum virtute ac morte foret opinio. Suidas autem in voce τῶν ἀνδάντων hanc de Empedoclitum ejusdem Juliani sententiam refert. καὶ τὰ Εὐνομένης λόγῳ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος οὗτος ἐπὶ τῶν ἡγεμονίων Κρονίου: ἡμῖν δὲ Εὐνομένης, ἡ Πυθαγόρας ἀνέστησαν. De Empedoclitum in Saturnalibus sic scribit Apostata: Nos Empedoclitum, O Pythagoram fidem adhibentes &c.

Trophonius. Trophonius. Quis hic impostor fuerit, jam adnotavimus. Celebre adagium est e spectu Trophonii redire, uti etiam in Trophonio intro-vaticinatus est. Aristophanes in Nubibus, Herodotus lib. 1. Cic. lib. 2. de Nat. Deorum, Euripides in Jone, Lucianus in Dialogis mortuorum, aliique Trophonium commemorant. Ejus tamen historia, seu fabula, diversimode a Scripioribus refertur. Vide: Erasmus in Adagiis, & Noanum in Scholiis ad Nazianzenum Orat. III.

Allegoria mides. Fabulis temperare. Cl. Salvinus legendum censet μέν; nam λόγῳ semper cum genitivo.

Aristæus. Aristæi. Corrupte in MS. Ambr. Ἀρίστα scriptum est. Quinam hic Aristæus fuerit, in superioribus notis diximus, Aristæum quemdam Cyren. cum talis Ethnicorum vatibus connumerat Clemens Alexandr. in Adhort. ad Gentes. Eundem cum hoc impostore illum fuisse, credere par est.

Khrisost. Viam. Ita scribere malui, quam ἀδελφῶν, uti habet Ambr. Codex.

Xριστός. Christifera. Quandoquidem sepe hujusmodi voce utitur Gregorius, exploremus quid per illam significetur. Pro Christiano, seu Christi sectatore veteres usurparunt, & præsertim Poetæ, vocabulum nempe communior carminum. Solebant autem Christiani non Χριστός tantum, sive Christifera, sed etiam θεῖον, sive Deiferi, ac πνευματικός, Spirituosi interdum nuncupari. Quom, ut Apostolus aiebat, Christi sectatores Templum Dei sint, hinc Deum portare, ac θεῖον dicebantur. Pari quoque ratione, quod Christum ferrent, Χριστοφόρος poterant appellari. A S. Ignatio Martyre Ephesi vocantur Χριστοφόροι. Philæas vetustissimus Scripior, apud Eusebium lib. 10. cap. 8. in Epist. ad Thimoteum: Δὲ, inquit, ζῆλοντες οὐ μόνον Χριστιανισμὸν οὐδὲ Χριστοφῶν Μάρτυρας. Proinde Christiani Martyres meliora charismata sectantes. Pro voce Χριστοφῶν Gregorius in Carm. VI. ὡς Μαρτυρίου usurpavit ἡ Χριστοφῶν; qui Christum ferret. Vide & Cyrillum Hierosolymitanum Catech. Mystag. 4. docentem, quo sensu Christiani appellantur Christifera, nempe quod Corpus, & Sanguinem Christi essent.

Σὺν ἀνδράσιν. Corpus exuta. Ita C. Ambr. in quo tamen per unicum Sigmæ scriptum est ἀνδράσιν. Codex Medicus habet τὴν ἀνδράσιν, omnibus rebus expedita.

AAs.

Γρηγόριος βάλσαμ' ἐπὶ ἀνδράσιν ἀνάσσει
 Ἦντο μὲντοι καὶ ἔσονται ἀνδράσιν
 Χάρης ἀπαιτῶνται οἷον τῶν αἰσθητῶν
 Γρηγόριος βάλσαμ' ἐπὶ δ' ἡμῶν ἀνα τῶν
 Ἀνθρώπων τοῦ παρόντος, καὶ τοῦ ἐρχομένου βάλσαμ'·
 Τὴν καὶ ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις μὲντοι ἔσονται.

ALIUD LXXXVII.

Gregorium inlucans per vineas floribus ornatas
 Occurrebas, mater mea, petegre redentibus,
 Et manus extendens dilectas ad dilectos filios,
 Gregorium clamore vocans. Fluxit vero maternum sanguis
 Super utramque filiam, & potissimum super quem lactasti.
 Idcirco te his quoque cataminibus, mater honoravi.

NOTÆ

Somnium fortasse Gregorius narrat, quo sibi visus est matrem interiri, filios ad Cælum invitantes. Aut illam potius exhibet adhuc vivam, eodemque filios, Gregorium præteritum majorem nato, ac hujus mundi æramis secum advocantem ad Cælos. Fortasse etiam heic latet aliquod mendum. In Ambr. Cod. non satis apparebat, nam ἀνδρῶν καὶ τῶν τῶν πατρῶν

scri-

NOTÆ.

O *Idem.* Alter morbus. Scholiastes hanc vocem interpretatur *ἀδρανείας*, hoc est *hominum*, respiciendo ad τὸ γένος generis neutrius. Mihi videtur Poeta senectute in appellare similem morbo, atque adeo morbum alterum. *Senectus ipsa est morbus.*

Τραγῆς, Μηνίς. Ubicumque hoc nomen, vel sine adjuncto *σέβας*, apud Nazianzenum occurrit, Altare sacrum significari scito, ut alias notavimus. Quod non ab hoc tantum Scriptore, sed ab aliis non paucis Patribus interpretari invenias.

A. A. S.

Δ *Ὅτις διὰ τοῦτο Ἀβραάμ τῶν, ὃς δι' ἀνθρώπων*
Κλητοὶ ἱερῶν, ἀμνηστὸς μεταβάλλω.
Μὲντοι ἡμῶν, οὗ δ' ἵκεται ἑστὶς ἵστος, ὡς ἔστιν δὲ
Ψυχῇ σωθῆναι, Νόνα, γὰρ πᾶσι σπέρματι.

A L I U D CX.

O *Brulte Deo Abrahamus filium: ita & filium*
Inclytus Jephthes;ambo magnum sacrificium.
Tu vero, mater mea, obtulisti castam vitam, & novissime
Animam precis, Nonna, gratam hostiam.

NOTÆ.

I *Ἐπὶ δὲ Jephthes.* Ita quoque legitur in MS. Med. Forſitan scriptum olim fuit ἱερῶν, vel ἱερῶν. Immutare tamen non sum ausus.

Εὐχολίς. Precis. Habebatur in Cod. Regio *εὐχολίς*. Coniektura locum emendavit doctissimus Boivinius, monens legendam fortasse *εὐχολίς* *πᾶσι σπέρματι*, i. e. *precum suarum victimis*, nempe victimis, quæ sempernam per proprias preces Deo obtulit. Sic infra legitur *πᾶσι εὐχολίς* *πᾶσι*, sua precis victimis. Certe apud Poetas *εὐχολίς* idem non raro significat atque *εὐχολίς* *suas, proprias*. In Cod. Medic. reipsa scriptam *εὐχολίς*, postea deprehendi.

A. A. S.

H *Τῶν, ὃς τοῦτο, ἡμῶν σῶμα, ἡμῶν σῶμα,*
Ex τῇ μεγάλῃ ἐν τῇ δυνάμει ἱερῶν, Νόνα,
Εὐχολίς, ἡμῶν δὲ τῶν καθαρῶν ἡμῶν.

A L I U D CXL.

T *Rincitas illa, quam desiderabas, unam: jobar & una majestas,*
E Templo sublime ad Caelum te rapuit, Nonna,
Orantem; vitæ autem exitum puriorem nacta es.

NOTÆ.

O *Mis σῶμα. Unum jobar.* Scholiastes Ambrosianus MS. ita hæc verba interpretatur: τὸ ἱερῶν σῶμα, τὸ τῇ, ἡμῶν σῶμα, i. e. *consubstantiale lumen, unitas, & ejusdem honoris majestas*. Similem dicendi formam habemus in tribus istis versibus, quos Tullius a Gregorio nostro animam efflante pronuntiatus opinatur. Juvat ipsos rursus referre, quippe non satis recte ab eodem Tullio Latine redditos.

Ἀγγέλους ἀνθρώπων ἀνθρώπων κατὰ κλίμα
Τῶν σπέρματι ἡμῶν, ἡμῶν σῶμα, ἀνθρώπων,
Γεγονῆς δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἡμῶν.

Ita verit ille:

Angeli fulgentes in immenso Cæli gyro,
Trilicida Trinitatis, quod meum jobar est, ministri,
Recipite Gregorium, indignum quidem, etiamen Sacerdotem.

Ubi vides, male Tullium partiri in duo verbum unum, nempe *ἡμῶν* in *ἡμῶν* Vertendum igitur

Annui. Gr.

H

igitur

umit, & Heroibus Christianis fortasse perhibebantur: Audi Julianum Apollinam in fragmento Orationis, Epistolæve cuiusdam: Ἀὐτὸν οὐδὲν ἔστιν ἀνέκδοτον πολλοῖ, καὶ ὅσοι Ζωοῦν, καὶ Διὸν, καὶ τὰς ἄλλας Ἐμπροσθεν. Hoc est. An non multi viros bonos interfecerunt, velut Socratem, & Diogenem, & magnos illam Empedotimum? En que Juliani de Empedotimi virtute ac morte foret opinio. Sadas autem in voce Γαλατῆν hanc de Empedotimo Juliani sententiam refert. καὶ τὰ Ἐμπροσθεν λέγει ὁ παλαιὸς ὅτις ἐν αὐτῷ ἔντρονον ἔστιν Κρονὸς· καὶ δὲ Ἐμπροσθεν, καὶ Πλάτωνος περὶ αὐτοῦ. De Empedotimo in Saturnalibus sic scribit Apostolus: Nos Empedotimo, & Pythagora hædē adhibentes &c.

Tropæon. Tropæion. Quis hic tropæior fuerit, jam adnotavimus. Celebre adagium est e specu Tropæion redire, uti etiam ἐν Τροπῶνι ἀναστρέφω, in Tropæion intro vaticinatus est. Aristophanes in Nubibus, Herodotus lib. 1. Cic. lib. 3. de Nat. Deorum, Euripides in Ione, Laetianus in Dialogis martiorum, aliique Tropæion commendant. Ejus tamen historia, seu fabula, diversimode a Scriptoribus refertur. Vide, Erasmus in Adagiis, & Nonnum in Scholiis ad Nazianzenī Orat. III.

Αἰθῶν μέδους. Fabulis temperare. Cl. Salvinus legendum censeat μέδω; nam λέγω semper cum genitivo.

Ἀριστῆς. Aristæi. Corrupte in MS. Ambr. Ἀριστῆς scriptum est. Quinam hic Aristæus fuerit, in superioribus notis disimus, Aristæum quendam Cyrenæum cum filijs Ethnæcorum vatibus connumerat Clemens Alexandr. in Adhort. ad Gentes. Eundem cum hoc impulsoe illum fuisse, credere par est.

Κινάδης. Viam. Ita scribere malui, quam κινάδης, uti habet Ambr. Codex.

Χριστοφῶ. Christifera. Quandoquidem sepe hujusmodi voce utitur Gregorius, exploremus quid per illam significetur. Pro Christiano, seu Christi sectatore veteres usurpant, & praesertim Poetæ, vocabulum nempe commodius carminum. Solebant autem Christiani non Χριστοφῶς tantum, sive Christifera, sed etiam θρησκῶν, sive Deiferi, ac πνευματικῶν, Spirituofari interdum vuncupari. Quom, ut Apostolus agebat, Christi sectatores Templum Dei sint, hinc Deum portare, ac θρησκῶν dicebantur. Pari quoque ratione, quod Christum ferrent, Χριστοφῶν poterant appellari. A S. Ignazio Martyre Ephesii vocantur Χριστοφῶν. Phileas vetustissimus Scriptor, apud Eusebium lib. 10. cap. 8. in Epist. ad Thimoteum: Δὲ, inquit, ζῶντων ἐν μὲν χριστιανισμῷ οἱ Χριστοφῶν Μάρτυρες. Proinde Christiani Martyres melius christiferae sectantes. Pro voce Χριστοφῶν Gregorius in Carm. VI. in Memoriam usurpavit αἱ Χριστοφῶν; qui Christum feris. Vide & Cyrillum Hierosolymitanum Catech. Mystag. 4. docentem, quo sensu Christiani appellantur Christifera, nempe quod Corpus, & Sanguinem Christi essent.

Σὺν ἀνδραγαθίᾳ. Corpus exuta. Ita C. Ambr. in quo tamen per unicum Signa scriptum est ἀνδραγαθίᾳ. Codex Medicus habet τὴν ἀνδραγαθίαν, omnibus rebus expellit.

Αἶς.

Γρηγόριος λέγοντα παρ' ἀνδραγαθίαν ἀνδρῶν
 Ἦτορ μὲν ἡμῶν ἦν ἄνθρωπος ἀνδραγαθιστῆς,
 Χάρης ἀνταναστασὶς φῶς τινος φῶς
 Γρηγόριος λέγοντα. τὸ δ' ἦτορ ἡμῶν τινος
 Ἀνδραγαθίᾳ τοῦ αἵματος, μὲν δὲ ἡμῶν τινος
 Τίτλος καὶ αἱ αἵματος ἀνδραγαθίᾳ μὲν ἦτορ.

ALIUD LXXXVII.

Gregorium ioculans per vineas floribus ornatas
 Occurrebas, mater mea, peregre redeuntibus,
 Et manus extendens dilectas ad dilectos filios.
 Gregorium clamore vocans. Fluxit vero maternus sanguis
 Super utrumque filium, & potissimum super quem lactasti.
 Idcirco te his quoque carminibus, mater honoravi.

NOTÆ.

Somnium fortasse Gregorius narrat, quo sibi visus est matrem intueri, filios ad Cælum invitante. Aut illam potius exhibet adhuc vivam, eisdemque filios, Gregorium præsertim majorem natum, ab hujus mundi arumnis secum advocantem ad Cælum. Fortitan etiam heic latet aliquod mendum. In Ambr. Cod. non satis apparebat, unum autem an alterum filium scri-

NOTE.

O *Misus*. Alter morbus. Scholiastes hanc vocem interpretatur *ἀδρανείας*, hoc est *homo-*
niam, respiciendo ad τὸ γένος generis neutrius. Mihi videtur Poeta senectute in appellare
similem morbo, atque adeo morbum alterum. *Senectus ipsa est morbus*.

Τραγῆς. *Menſe*. Ubicumque hoc nomen, vel sine adjuncto *ſacta*, apud Nazianzenum
occurrit, Altare ſacrum ſignificari ſcito, ut alias notavimus. Quod non ab hoc tantum
Scriptore, ſed ab aliis non paucis Patribus uſurpatum invenias.

Aas.

Δ *Ὡς ἐπὶ θυῖας Ἀβραάμ παῖς, δι' δὲ θυγατρὸς*
Κλυτῆς ἱερθεῖς, ἀμφοτέρω μεγάλῳ.
Μῖσος ἰσὺν, οὐ δ' ἔμμελ' ὀφείλο βίον, ἑσπέρῳ δὲ
Ψυχῇ τυχέσθαι, Νότῳ, φίλον ὀφείλον.

A L I U D CX.

O Brulit Deo Abrahamus filium: ita & filiam
Iuclytus Jephthes; ambo magnum ſacrificium.
Ta vero, mater mea, obtuliſti caſſam vitam, & noviffime
Animam precis, Νότῳ, gratam hoſtiam.

NOTE.

I *ερθεῖς*. Ita quoque legitur in MS. Med. Forſitan ſcriptum olim fuit *ἱερθεῖς*, vel
ἱερθεῖς. Immutare tamen non ſum auſus.

Εὐχολίῃ. *Precis*. Habebatur in Cod. Regio *εὐχολίῃ*. Conjeſtura locum emendavit doctiffi-
mos Boivinias, monens legendum forſſe *εὐχολίῃ* φίλον ὀφείλον, i. e. *precum ſuarum viſſima*,
nempe viſſima, quæ ſemetipſam per proprias preces Deo obtulit. Sic infra legitur *φίλον*
εὐχολίῃ *ἰσὺν*, ſua *precis viſſima*. Certis apud Poetas *φίλον* idem non raro ſignificat atque *ἰσὺν*,
ſuus, *proprie*. In Cod. Medic. reipſa ſcriptum *εὐχολίῃ*, poſtea deprehendi.

Aas.

H *Τῷδε, ὅν ποθέω, φίλον εἶναι, ἢ ἐν εὐχολίῃ,*
Εκ τοῦ μεγάλου ἐν πρὸς ἱερθεῖς ἰσὺν, Νότῳ,
Εὐχομένην, ζῶν δὲ τὸν καθερύτερον ἀντι.

A L I U D CXL

T Rinitas illa, quam deſiderabis, unum: jobar & una majeſtas,
E Templo ſublime ad Caelum te rapuit, Nouna,
Orantem; vitæ autem exitum parviorem naſta es.

NOTE.

O *Misus* *εἶναι*. Unum: jobar. Scholiastes Ambroſianus MS. ita hæc verba interpretatur: τὸ
ἰσὺν *φίλον*, τὸ ἢ, καὶ ἰσὺν *εὐχολίῃ*, i. e. *conſubſtantiale* *lumen*, *unius*, & *conſu-*
ſum honoris majeſtas. Similem dicendi formam habemus in tribus iis verſibus, quos Tollerius
Gregorio noſtra animam effluente pronuntiat opinatur. Juvat ipſos rariſſe referre, quippe
non ſatis recte ab eodem Tollerio Latine redditos.

Ἀγγέλῳ ἀγγέλλων ἀνθρώπῳ κατὰ πόλιν
Τραγοῦντι δέχοντι, ὃ μὲν εἶναι, ἀνθρώπων,
Γρηγορίου δὲ τῷδε ἀνθρώπῳ, ὡς ἴσῃ.

Ita vertit ille:

Angeli fulgentes in immenſo Cali gyre,
Trilucida Trinitatis, quod meum jobar eſt, miniſtri,
Recipite Gregorium, indignum quidem, atamen Sacerdotem.

Ubi vides, male Tollerium partiſſe in duo verbum unum, nempe *ἰσὺν* in ὃ μὲν Vertendum
Anteu. Gr. H igitur

Κρατῆρες. Crateres. Hoc præcipuum nomine donabantur caminas, sive montis Ætnæ foramina, per quæ ignis, ac cinis evomi solent. Plinius lib. 3. cap. 8. *Mont*, inquit, *Ætna* *quæsturnis montis interdiis*. Crater ejus patet ambitu stadium viginti. Hæc Latinus Scriptor, cui consonat & Græcus, nempe Strabo lib. 6. *Τείραντας δὲ μέγιστα τῶν Καμίνων ἡ Ἀττὴ*, καὶ τὰ πρὶ τῆς κρατῆρας καθὺς πηλὸν κοινῶν. Maxime Catena superne imminet Mons Ætna, & urbs ea maximam partem eorum initium sentit, quæ circa crateris Ætnæ effluunt. In Orat. III. quæ est prima in Julianum, Empedoclem Gregorius memorat, qui *οὐκ ἔστιν ἄλλου κρατῆρος, Siculis crateribus*, ut divinitatem consequeretur, se tradidit. Cæterum laudat Strabo eodem in libro ad fabulas hanc de Empedocle narrationem amandat. Vide, si lubet.

Μαρίη m. Ita Hebræorum ad inslar. In Cod. Med. est *Μαρίη* m.

A'as.

H'Ρακλῆς, Ἐμπεδοκλῆς, Τροφῶνις, λήσαντες μὲν
καὶ οὐδ' Ἀργεῖα κινεῖσθαι ὄρῳ ἄντιο;
Τῶν μὲν θνητῶν, καὶ ἡ μάκαρ παύσασθαι
Θνητὸν δ' ἄρῃσι Νάρτα βίη τιμῶσα κίχλῃσιν.
Χρονοφῶν, εὐαγρίᾳ λάρῃσι, ἄδωκεν παύσασθαι,
Ἦλ' αὖτ' ἰσχυρίσθαι ἢ ἄντιον, ἢ πῶς ἂν
Τῶν μᾶλλον ἢ τῶν ὀνεί ἀποδοσθῆναι.

A L I U D LXXXVI.

H'Eracles, Empedotimo, ac Trophonie, fabulis temperate,
Tuoque Aristi vana jactantis supercilium infidum:
Vos quidem mortales, & nequam beatæ ob animi morbos.
Mæculo autem animo Nonna vitæ secans viam,
Christifera, Cræcis cultrix, mundi contemtrix,
Insulit coelestem in curram, quemadmodum optabat,
Ter beata, in Templo corpore exuta.

N O T Æ.

F Raudolentem nonnullorum Gentilium dementiam, qui se Cælo redditos credulo populo vendiderunt, cum vera Nonnæ parentis suæ felicitate comoratur Gregorius. Illos mortales, imo infelicissimos mortalium appellat; hæc vero beatissimam revera prædicat. Qui fuerint hi Ethnici, inspiciamus.

Ηρακλῆς. Hercules. Versus hic natus cum duobus sequentibus in supra laudato Poemate ad Nemesium tarsus legitur. Herculem porro in monte Oeta, veste veneno illita coopertum, miserrime interisse, nemo est in antiquitate adeo hospes, qui nesciat. Creditus tamen vulgo ille Heros in Cælum raptus, Superisque immixtus. Fabellam hanc ridet Gregorius.

Ἐμπεδοκλῆς. Empedotimo. In Cod. Ambr. legebatur *Εμπεδοκλῆς*. De Empedocle, Trophonio, Aristæ, ac Empedotimo alibi mentionem fecit Theologus, nempe in Orat. III. quæ est prima in Julianum, ubi gloriæ cupiditatem, stultitiamque Ethnicis exprobat, inquit: *Τῶν μὲν παύσασθαι παρ' ἰκόνων Ἐμπεδοκλῆς, καὶ Ἀργεῖα, καὶ Ἐμπεδοκλῆς πρὸς καὶ Τροφῶνι, καὶ οὐκ ὄντων δορυχὸν ἀπιδῶν*. Hæc sane apud illos (Ethnicos) veluti lusus causa faciunt Empedocles, & Aristæ, Empedotimi quidam, ac Trophonii, atque hujusmodi miseram hominum eborem. Tam notata Empedoclis dementia, reliquos ait in abditissimos quosdam specus se recepisse, ut Cælum petitiis crederentur, sed fraude postea deprehensa non plus honoris ex hujusmodi furto secisso retulisse, quam contumeliam et compertam fraudem. Rem clarius prodit Elias Cretensis in Comment. ad eandem Nazianzenæ Orationem. Hos perditissimos homines patria Thebanæ, ætæ vates fuisse primo assernat. Deinde ait: *Quum igitur hi quoque divinitatis famam apud mortales quaererent, atque in eam opinionem venirent, ut in Cælum rapti esse existimarentur, in subterraneos quosdam specus sese injecerunt, & illic fame oppressi, atque extincti sunt*. Nonnisi idem Græcus Gregorii Scholiastes Trophonium, Aristæam, ac Empedotimum *Lebadia Bæotia urbe* ortos esse; artemque vaticinandi exercuisse tradit. Nescio an idem cum hoc Empedotimo fuerit ille, quem Suidas veluti Physicæ cultorem refert, nisi & alter ejusdem nominis vir, quem Clemens Alexandrinus in Adhort. ad Gentes variis accenset, patriæque Syracusanæ fuisse testator. Sed cur hoc hominem genus parentis suæ Epitaphio Gregorius impudenter? Quia illis temporibus nebulones isti apud Ethnicos magno in precio erant,

NOTE.

O *Mors. Alter morbus.* Scholiastes hanc vocem interpretatur *ἀδράνεια*, hoc est *hominum*, respiciendo ad αὐτῶν generis neutrius. Mihi videtur Poeta senectute in appellare similem morbo, atque adeo morbum alterum. *Senectus ipsa est morbus.*
Τραχὺς Μένει. Ubiqumque hoc nomen, vel sine adjuncto *senectus*, apud Nazianzenum occurrit, Altare sacrum significari scito, ut alias notavimus. Quod non ab hoc tantum Scriptore, sed ab aliis non paucis Patribus usurpatum invenias.

AAS.

Δὲνα διὰ θεῶν Ἀβραὰμ τῶν, ὅτι δι' αὐτῶν
 Κλαυθὶ ἱερῶν, ἀμείβεσαι μεγάλῳ.
 Μὲντοι ἰπὸν, οὐ δ' ἔσθλας ἄγχι βίον, ὁσέως δι'
 Ψυχῇ εὐχαλῆ, Νύκτα, φίλον σπέρμα.

ALIUD CX.

O Brulit Deo Abrahamus filium: ita & filiam
 Inclytus Iephtes;ambo magnum sacrificium.
 Tu vero, mater mea, obtulisti castam vitam, & novissime
 Animam precis, Nonis, gratam hostiam.

NOTE.

I *ἱερῶν Iephtes.* Ita quoque legitur in MS. Med. Forsitan scriptam olim fuit ἱερῶν, vel ἱερῶν. Immutare tamen non sum ausus.

Εὐχαλῆ. Precis. Habebatur in Cod. Regio *εὐχάλας*. Conjectura locum emendavit doctissimus Boivialis, monens legendam fortasse *εὐχάλας φίλον σπέρμα*, i. e. *prosum suarum victimarum*, nempe victimam, quæ semetipsam per proprias preces Deo obtulit. Sic infra legitur *εὐχάλας ἱερῶν, sua precis victimam*. Certe apud Poetas *εὐχάλας* idem non raro significat atque *ἱερῶν*, *propterea*. In Cod. Medic. reipsa scriptum *εὐχάλας*, postea deprehendi.

AAS.

H *Τῶν, ὅτι τοδίσκεις, ἰπὸν εὐχῆς, ὅτι ἐν σίλασμα,*
Ex sua magnitudine tu petis ἰπὸν ἱππῶν, Νύκτα,
Εὐχάλας, ὅτι δι' αὐτῶν καθαρῶς ἀπὸν.

ALIUD CXL.

T Rincis illa, quam desiderabis, unum jubar & una majestas,
 E Templo sublimis ad Caelum te rapuit, Noona,
 Orantem; vitæ autem exitum pauiorem nacta es.

NOTE.

O *Mis εὐχῆς. Unum jubar.* Scholiastes Ambrosianus MS. ita hec verba interpretatur: τὸ ἰπὸν τοῦ, τὸ ὅτι, καὶ ἱερῶν σίλασμα, i. e. *consubstantiale lumen, unitas, & ejusdem honoris majestas*. Similem dicendi formam habemus in tribus iis versibus, quos Tullius a Gregorio nostro animam efflante pronuntiatus opinaturs. Juvat ipsos rursus referre, quippe non satis recte ab eodem Tollo Latine redditos.

Ἀγγέλῳ πηλῶντι ἀνθρώπων κατὰ κόσμον
 Τροσποῶν ἰδέναι, ὅτι μὲν εὐχῆς, ἀμείβεσαι,
 Γεγῶντος δὲ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἱππῶν.

Ita vertit ille:

Angeli fulgentes in immenso Cæli gyro,
 Trilucida Trinitatis, quod meum jubar est, ministri,
 Recipite Gregorium, indignum quidem, atamen Sacerdotem.

Ubi vides, male Tullium partiri in duo verbum unum, nempe ἰπὸν in ὅτι μὲν Vertendum igitur

Anecd. Gr.

H

igitur: Triluminis Deitatis unum jubat. In priore etiam versu pro in immenso Cali gyro libentius verterem immensum in gyrum, vel immenso in orbem.

A'as.

ΟΤτων χάλα μῆκε ἀράγεις χάλας, ὦρᾶ,
Οὐδ' ἄδῃ παλῶν καθάρων χίμα' μίχῃς ἰδὸν,
Μῆτερ μὲν, μισοὶ δὲ λαῶν βίαι ἐβόησαν.

A L I U D CXII.

N Unquam labra miscuisti inecolis labiis casta,
Neque impie manus poram manum usque ad cibum,
O mater mea: merces autem liquisse vitam inter Sacia.

N O T Æ.

A Ustior est Gregorius ipse in Orat. XIX. quam in Patris funere habuit, adeo S. Nonnam ab Ethalcorum consuetudine, & communionem abhoruisse, ut nullius umquam Gentilis fumi, tametsi honesti sumæ, & sanguine propinquissimæ, manibus manum juxterit, aut labra labris miscuerit. Eadem in Carmine hoc repetit. Præmium vero tam eximii zeli Nonnam retulisse ait, quod in Templo, Sacris peractis, finem vivendi fecerit.

A'δῃ Impie, sive Infidelis, & ἀπίος, uti Scholiastes interpretatur. In supra laudata Oratione S. Gregorius affirmat, nunquam cum impia, ac profana Ethalcorum mensa Nonnam communicare voluisse, ita ut ne illorum quidem domos ingredi, aut conspiciere solitiorer.

Λίαν. Liquisse. Cod. Medie. habet λίαν, pro quo fortasse scribendum λίαν. Ibidem etiam in priore versu pro μῆκε ἀράγεις, scriptum est μῆκε ἀράγεις. Quæ lectio si magis placeat, Epigramma hoc a superiori sejungendum non videatur.

A'as.

AΤραχὺ ἀγλῖος αἰ γαῖανταῖς ἔρτασε, Νόννα,
Ἐνθα ποτ' Ἐχέμβου καθάρων μολύσσει σὺν σέ,
Καὶ τὸ μὲν ἔρτασε αἶν: τὸ δ' ἰδὼν χάλας ἔρπ.

A L I U D CXIII.

A Ngelus radians lucidissimus te rapuit, o Nonna,
Heic quondam orantem pure membris, ac mente:
Et hoc quidem Tui rapuit, illud autem reliquit Templo.

N O T Æ.

K Αθάρα. Pure. Venti per adverbium. Fortasse legendum καθάρων. i. e. purem.
Καὶ τὸ μὲν Et hoc quidem. Ad σὺν præcedens refertur hæc particula, hoc est ad mentem, quod nomen pro ψυχῇ, seu anima heic usurpatum est. Τὸ δὲ vero ad μολύσσει, qua voce corpus heic significatur. Anima ab Angelo ad Cœlum rapta; Corpus vero relictum in Templo. Quod & in sequenti Carmine repetitur.

A'as.

NΗεῖ δὲ, ὃ γὰρ ἐνθα Νόννα θύει ἐν ἔρτα,
Ψυχὴν εἰς μολύσσει μὲν ἔρτα θύει.
Ἄν' αὖτις ἔρτα καθάρων ἰδὼν ἀράγεις,
Σύμμα σὺ μὲν γὰρ ἔρτα ἔρτασθαι.

A L I U D CXIV.

Templum hoc, non enim totam Nonnam fas erat retinere,
Anima egressa, solum reliquit corpus.
Ut sursum excitata pariter inde attollatur,
Corpore laborum consortē gloriam indutura.

N O T Æ.

Nonna corpus in Templo, ubi animæ supremum vale dixerat, fuisse relictum, atque huiusmodi, ex his versibus erui potest, ut me fallit opinio. Quare, ut in Disquisitione infra ponenda probabo, hinc etiam discimus, Christianorum cadavera intra ædes sacras consuevisse componi.

Οἰχομένης. Egestæ. Cod. Medic. habet ὀρχησμένης, & pro ἰπποσύνης legitur ἰπποσύνης.

Εἴρηνη. Excitata. Ira cum doctissimo Bolivio scribendum; non autem ἰπποσύνης, ut Paris. Codex præferebat. Est Syncope pro ἰπποσύνης.

A A.

Nonna Φιλότης. Καὶ τὸ θάνα. ἐπὶ τῷ τῆς.
Καὶ τῶς; ὀρχησμένης. παρ' αὐτῆς; γρηγορίου.
ἢ καλὴ βίαιος, καὶ ἀνὰ τὸν θάνατον!

A L I U D CXV.

Nonna Philatii. Et ubinam obit? Hoc in Templo.
Quomodo? oras. Quando? anus.
O pulchram vitam, & piam mortem!

N O T Æ.

Nonne breviori, neque elegantiori Epitaphio parentare matri suæ Gregorius poterat.
Nonna Φιλότης. Nonna Philatii. Nonna legitur in Cod. Mediceo. Supple, filia heic jacet.
Sopra edidimus quoddam Gregorii Carmen in Philatium. At in adolescens erat, neque propterea Nonne parens. Alterum Philatium in Carm. XXXIII. Nazianzenus memorat, eumque Amphilochoi patrem, & Gorgoniz cuiusdam (non enim Gregorii nostri sororem illam affirmare ausim) virum appellat. Sed ne is quidem cum Philatio Nonne parente confondendus, nisi aliqua gravis conjectura succurrat. Cæterum cum Philatios alibi Gregorius laudat, ex hoc versu intelligere possumus; ejus enim necessarii erant, quippe suæ matri sanguinis communionē proximi.

A A.

1. **A**ἴματι μὲν τυτάρῃ πρὶν ἰσχυρῶς ἔλκεσθαι.
Νόννης δ' ὀρχησμένης ἐπὶ τῷ ἰσχυρῶς μὲν.

A L I A CXVI.

1. **C**urru quidem igneo in Caelum Elias abiit;
Nonnam. vens orantem Spiritus suscepit magnas.

2. Εἰς δὲ Νόννην οὐκ ἀποκρίσας τῷ θεῷ ἔειπεν,
Γλαῦ ἰσχυρῶς δ' ἐπὶ τῷ ἰσχυρῶς.

2. Heic Nonna cara obdormivisse profundam somnam,
Libens sequuta virum suum Gregorium.

3. Τάριος ἦν, καὶ χάρις: πρὸς ἄνθρωπον ἴσθαι ἀνδρῶν
Εὐχὴν καὶ μετὰ Νόναν λυσιτελεῖν.
3. Terror simul, & gaudium: in Cœlum hinc sublata est
Prece e media Nonna, vitam defensor.
4. Εὐχὴ καὶ σὺν Νόνῳ εἶναι: καὶ ἐπὶ τῇ
Μάρτυρι, ἀπ' ἐκείνης ἀντιᾶ ἔχοντες.
4. Precis una & vitæ finis fuit Nonna: sacra hæc Mensa
Tastis, unde sublata est repente exanimis.

NOTÆ.

PRo δ' ἡμῶν Cod. Paris. habet δ' ἡμῶν: quod & sustineri potest. Sed præferre placuit lectionem Codicis Medicei.

3. Νόναν ἰσθῆναι καὶ χάριν, ἢ ἐν τῇ Νόνῳ
Εὐχῇ: ἀντιᾶ, ἀπὸς βίωσιν λυσιτελεῖν.
3. Nonnae tumulis pudica, quæ ad fores
Appetit cœlestes, antequam vita soluta esset.
6. Διακρίνει θνητὸν, θνητὸν γὰρ: ὃ δὲ καὶ ἐστὶν
Ὁ Νόνῳ δ' ἡμῶν κατὰ τὸν, ὃ δ' ἡμῶν.
6. Reliquos mortales desiste, mortalium genus: ego vero, si quis,
Ut Nonna, oras obit, non desisto.

NOTÆ.

A Liquid simile huc habet Eoniquum Epitaphium.
Nemo me lacrymis daret, nec funera fletu
Faret. Cui d' voluit vitæ per ora vitum.

7. Νόναν ἔχοντες ἀπὸς σὺν, ἔχοντες μὲν
Καὶ εὐχῇ. Εἰς τὴν κατὰ τὸν δ' ἡμῶν.
7. Nonnae venerans eadem vitam, venerare magis
Est obitum. In Templo mortua est oras.
8. Εἰς τὸν τὸν δ' ἡμῶν τῇ Νόνῳ κατὰ.
Νόνῳ δ' ἡμῶν κατὰ τὸν κατὰ.
8. Hæc quondam oras prona occubuit Nonna illustis.
Nunc autem inter pios stans preatur.
9. Στὴν οὖν θνητὸν κατὰ τὸν κατὰ τὸν
Νόνῳ, κατὰ τὸν κατὰ τὸν κατὰ τὸν.
9. Cippus tibi mellitæ mortis hæc Mensa,
O Nonna, juxta quam exoluta es postremam oras.

NOTÆ.

ΠAp δ' ἡμῶν. In Regio Cod. legebatur καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὸν κατὰ τὸν. Germanum lectionem restituit Boivinius, sensu verborum poscente. Pro σὺν κατὰ τὸν Cod. Medic. τῇ κατὰ τὸν.

10. Μοῖρα ἐν τῇ κατὰ τὸν κατὰ τὸν κατὰ τὸν
Νόνῳ κατὰ τὸν κατὰ τὸν κατὰ τὸν.

10. Exiguus restabat animæ spiritus; sed & illum
Nonna Deo reddidit, heic olim orans.
11. Πήλυνε ἐν τοῦ θεοῦ Νόννη ἀνάντη,
Πρίστανε μεγάλῃ τίμῃ-λατ' ἀποκρίναι.
11. Prosequimini e Templo divinam Nonnam omnes,
Patronam magnam prosequimini fursam sublata.
12. Ἐκ τοῦ θεοῦ καθάρσιον ἔσται ἡμῶν Νόννη
Νόννη ἀποκρίναι ἡμῶν τοῦ θεοῦ.
12. Me Deus e puro ad Cælum rapuit Templo
Nonnam properantem ed coelestes accedere.
13. Νόννη ἀποκρίναι τοῦ μεγάλῃ τίμῃ-λατ'
Τῶν τοῦ θεοῦ καμῶνται μέγιστα μισθὸν ἔχει.
13. Nonna fursam sublata e Templo magno, hoc dixit:
Multis laboribus majorem mercedem habeo.
14. Νόννη εὐδαίμων ἡμῶν ἐσθλὴ καὶ ἡμεῖς
Νόννη εὐδαίμων ἡμῶν ἐσθλὴ καὶ ἡμεῖς.
14. Nonna, fure precis victimæ, heic jacet.
Nonna quondam orans ex hac vita evasit.

NOTÆ.

V Idelicet Nonna, quæ semetipsam per continuatas preces victimam Deo obrulit, hoc in tumulo sita est. Vide Carmen CX. Pro εὐδαίμων Col. Medic. legit εὐδαίμων, quod συνεκκρίνοντο.

15. Ἐκ τοῦ μεγάλῃ τίμῃ-λατ' Νόννη ἀνάντη -
Νόννη Νόννη ἐσθλὴ καὶ ἡμεῖς.
15. E Templo magno, victima magna, Nonna fursam sublata est.
In Templo Nonna soluta est. Gaudete pii.
16. Πρὸς τράπεζαν διὰ θεοῦ Νόννη ἐσθλὴ καὶ ἡμεῖς.
16. Hæc sacra Mensa divinam Nonnam ad Deum transmittit.

Parentum mortuorum Prosepeia .CXVII.

E Ἦν ἐν τῇ ἐσθλῇ ἐν τῇ ἐσθλῇ ἀνάντη,
Οὐδέναις κακίαις ἡμῶν γοητῶνται.
Καὶ καὶ εὐδαίμων τυχεῖς, ἵσται τε αἰωνοῦ,
Οἷον ἡμῶν γὰρ δακτύλιος ἀνάγει.
Ἡδὴναι, λογιῶν ἐν μέγα κράτει, ἐν ἡμῶν,
Καὶ αἰωνοῦ σκῆπτρον, Γρηγόρι, ἡμῶνται,

S It tibi vita præposa per omnes benedictiones,
Quæcumque a parentibus fuit filiis senectutem colentibus,
Et commodam fortioris, & sanctum vitæ finem,
Qualem senectuti nollux dedit Rex.
Juvenum, & eruditorum ingens præsidium, & Sacerdotum,
Et cautiæ nollux columen, o Gregori.

NOTÆ.

Gregorium filium, Poetam nempe nostrum, alloquuntur Gregorius, ac Nonna, illius parentes, aut saltem S. Nonna. Hoc autem Epigramma una cum sequenti an sit Nazianzeno tribuendum, dubitat Cl. Boivinius. Neque immerito: siquidem verisimile nequaquam videtur, virum pium, lo quo cum reliquis virtutibus Modestia certabat, se ipsum appellasse διδύμω, λόγιω τε μὴν κρείττω, juvenum, ac eruditum ingenis presidium. Animadvertendum tamen est, id Gregorio nostro in more fuisse, ut neque suis parceret laudibus, modo alios loquentes induceret. In Carm. ad Vitalianum ita filii patrem alloquentes de Nazianzeno ajunt.

Γρηγόριε πρῶτος ἡμεῶν τῶν, ὅτι
Σωζὺς ἐσθλὸς ἐσθλῶν ἡμεῶν.

Hoc est: Gregorio primum vitatur, & nomine talem,
Qui Triadem sancto erudit firmissimus ore.

Supra vero lo Carm. δι τῶ πατρός, in Patrem, inquit Gregorius, parentem suum in se gratiam, splendoremque spiritus sui transfudisse: Imo ita eum loquentem facit:

καὶ δὴ δὴ
Γρηγόριε καθάρ λαμπρὸν Τριάδι.

I. e. Et dedi Sacerdotem Gregorium illustrem patr. Triadi.
Quare mirum fortasse heic non videbitur, si se iustis effecerit laudibus Nazianzenus, alieno usus ore. Nisi igitur alia accedant argumenta, non deerunt qui arbitrentur, abjudicanda ipsi non esse gemina hæc Epigrammata.

Ὅσῳτις. Quæcumque &c. Scholias Ambros. ita hæc vertit: ὅτι πρὸς τὸν πατέρα τῶν ἡμεῶν
i. e. quæ a parentibus præstantur &c.

Καὶ. Commodum. Mihi legere placeret καὶς. Tunc sensus foret: ut commodam vitam fortis, & sanctam mortem.

Αὐτῶ. Rex. Videlicet Deus, vel Christus, Alibi vocem hanc pro Christo Nazianzenus usurpat, quemadmodum & veteres pro Jove. Apud alios antiquos Patres per eandem εὐρύς Salvatorem significari vides.

Καὶ πάλιν αὐτῶ. Et canticis column. Nos Itali communiter vernacolo sermone dicimus Bussone della mia Vecchiaja. Similem dicendi formam habemus in Carm. de Vita sua.

Ἄλλο.

Α' Ἐσθλὸν χρίμα τῶνδ' εἶλεν φθὸ χρίμα παῖς
Ἐσθλὸν εὐσθλὸν Γρηγόριον ὄντα
Ὅτι καὶ γὰρ οὐκ ἴσως ἐπὶ μέγιστον ἡμεῶν
Ἡμεῖς, καὶ οὐκ ἀμεῖντα δοῦναι.
Ἄμην γρηγορίαν καὶ πᾶσι, μὴν εἰσὶν αὐτῶν,
Γρηγόρι, ὡς οὐκ ἔστιν ἀπὸ τῶν
Σὺ πάλιν. πρὸς δὲ μὴν καὶ ἡμεῶν αὐτῶν,
Πνευματικῶν αὐτῶν εὐσθλῶν τῶνδ'.

A L I U D CVIII.

A Lacres terram hanc caris caris sub manibus illi
Indulmus, nos pii parentes Gregori,
Qui & senectutem reddidit suis laboribus levem
Nostram, & nunc prosequitur nos sacrificiis.
Respice a laboribus senectutem sustentantibus, filiorum præstantissime
Gregori, pios Martyribus apponens
Parentes mos. Merces autem, magnum Patrem propitium tibi esse,
Spiritalisque tibi obtingere pios liberos:

N O T Æ.

Gregorius, & Nonna filium Theologum alloqui pergunt. Labores ab eodem devoratos, ut parentem seculi operi ferret, commemorant, eique Deum propitium, & gregem pium precantur. Codex Mediceus titulum hujus Carminis præfert παρα τῶν γονιῶν, i. e. ex persona parentum. Ibi etiam in secundo versu pro εὐσθλῶν legitur εὐσθλῶν.

Ἐσθλὸν. Indulmus. Simile apud Homerum λαῖος ἴσο χρίμα, ubi lapideam indurere tu-

nicam

nam idem ac lapidibus contegi, & lapidari, sicuti heic terram induere significat humati, tercia regi.

Ovatus. Sacrificiis. Non obsecrans, ni fallor, locus, quo Christianorum preces, ac Sacrificia pro iis, qui *deservierunt in signo Fidei, & dormierunt in somno pacis*, apud veteres vixisse, probari possit. Scilicet Gregorius, & Nonna; Filius noster ita amborum semetuti praeito semper fuit, ut eam levem nobis efficeret; nunc vero nos rebus humanis defunctos incuentis hostiis prosequitur, ac juvare pergit: qui *non despicit humanas*. Verbum *despicit* etiam quid melius in Graeco sonat, quippe *servare*, ac *tueri* significat. Itaque, ut supra itidem animadvertimus, dum Carmen de *Rustico*, in *Lyricam* commentatur, non tantum preces, verum etiam incrementum Sacrificium pro mortuorum animabus offerebatur. *Et uti vixit ei, qui vivens appellat* Gregorius Orat. X. in funere *Cassii* *anniversarios honores, atque commemorationes*. Hic igitur pia Christianorum in Oriente consuetudo fuit, pro mortuis tremendam offerre Sacrificium, quam tamen nostrorum temporum Novatores ab Ecclesia Dei eliminare contendunt. Quid Ecclesia Mediolanensis, & Occidentalis hac in re praestaret, ferpe S. Ambrosius monuit, sed potissimum in Epist. 39. ad Faustinam, ubi ait: *Itaque non iam deplorandum, quam prosequendum orationibus* (quae vox respondit *τῶν εὐχαριστῶν* Poetae nostri) *nec masificandum lacrymis tuis, sed magis OBLATIONIBUS animam ejus, Domino commendandam arbitror*. At de his non plura, quam de his jam plures.

Eurytus. Prox. &c. Juxta factos Martyrium tamulos composita fuisse Gregorii, & Nonnae ossa. Mortem hanc pluribus illustrare exemplis & ego sum conatus Tom. I. Anecdot. Disert. XVII. Alia addidi in Disquis. III. quam ad calcem Catmignæ Nazianzenæ habebis.

Εὐρύτου καὶ Νόννης ἀντίκρυτον.

Λ *Αὐτὸς ὁ πατήρ σου, καὶ τὸν ἐκλεκτόν σου
Κυρίον Γρηγόριον καὶ τὴν Νόννην,
ἀμφοτέρους ἱππῶν. Ὅτι ὑποτάσσονται ἰσχυρῶς
Νόννην αὐτῷ κυρίῳ καὶ Κασάρῳ.
Ταὶ ἰδούσαις ἀμφὶ τοῖς καὶ ἑστέ. Ἡ δὲ ἑσπία,
Νόννην αὐτῷ. Ζῶντι καὶ τῷ κυρίῳ ἰππῶντι.*

In ipsorum omnium sepulcrum. CXIX.

L *Apis* novus patrem, & natum inclytos
Tego Gregorios; apus, inquam, lapis, æqualia luminis,
Ambos Sacerdotes. Alter nobis in excepit
Nonnam cum magno hīto Cæsario.
Sic partiti sunt tamulos, & liberos. Quod est ad professionem,
Omnes sursum. Unus is amor vitæ coelestis.

NOTE.

P *Osium* est hoc Epitaphium utrique Gregorio, item Nonnae, atque Cæsario. Si quis contendere velit, Nazianzenum & hujasce sortis Auctorem fuisse, inquit, a vero non abhorre, Sanctum Poetam, viventem adhuc, hujasmodi versus incubare potuisse, usui poi suam mortem futuros. Jam quippe constitutum ipsi fuerat, ut in paternum tumulum corpus suum inferretur. Sed aliis non facile persuadebit; parum enim sanctu virum decisset in postremo versu edicere, se in coelestem patriam receptum propter pietatem suam. Duo autem tamuli heic memorantur. In altero ambo Gregorii, in altero Nonna, & Cæsarius claudabatur. Cor soror Gorgonia omittatur, ea esse videtur ratio, quod illa cum Alypio viro suo sepulta fuerit.

Kυρίωντι. Inclytos. Ita legere placet, potius quam *κυρίωντι* singulari numero, ut Codex Paris. praesterebat; quippe non Theologo solum, sed & ejus-patri ius ista communis erat, & consentit Scholiastes MS. dictionem istam sic interpretatus *εὐχριστῶντι*, h. e. *celeberrimos*.

ἱππῶντι. Sacerdotes. Saepè apud antiquos *ἱππῶντι* Episcopum significat. Plura Nazianzenus exempla suppeditat. Neque tū peculiare Græcis; nam & a veteribus Latinis *Sacerdotis* nomen fossilis tribuebatur Episcopis. Cujus rei documenta non pauca supersunt apud Augustinum, Paulinum, Cyprianum, Ambrosium, & alios. Vide, quæ notavi ad Nat. XIII. S. Paulini v. 368. Tom. I. Anecdot.

Tis πρῶτος, καὶ εἰς μνημόνιον ἀνέγραψεν.

Πρῶτος Κασσιός, ἔπειτα ἄλλος. ἡρώδης ἰατρίῃ
Γοργόνιον. μνημόνιον πάτερ εἶδεν· καὶ μὲν δὲν
Μήτηρ. ὃ λυγρὴ πάλαι, καὶ γρηγορίου πικρὰ
Γρηγορίου. γράψα καὶ ἡμῶν μνήμην ἰατρῶν.

Quis primus, & quis postea e vobis obivit. CXX.

PRimus Casarius, communis dolor. Ast deinde
Gorgonium. Tum postea, Pater care. Et longe post
Mater. O tristem matrem, & scripturam acerbam
Gregorii! Scribam & meam mortem, ultimi licet.

NOTE.

ORDinem, quo parentes, frater, ac soror sublati sunt e vivis, describit Poeta. Nempe
Casarius primus, tum Gorgonia, deinde Gregorius pater, ac tandem Nonna mater
vivendi finem fecere. Posthæc ipse unus e familia sua superstes Epiphonium sibi conscribit.
Hoc autem Epigramma, cuius Nazianzenus certissimus Auctor videtur, argumento esse potest,
ut eidem superius quoque Carmen tribuatur.

Ἡρώδης ἰατρίῃ. Communis dolor. Idem, quum ante alios Casarium Libitina rapuerit, ejus mor-
tem communi dolore, ac lætu prosequuta est universa Gregorii familia.

Πάτερ εἶδεν. Pater care. Codex Medic. habet in nominandi casu πατὴρ εἶδεν: quæ lectio mihi
magis arridet. Pro καὶ πατὴρ εἶδεν habet idem Codex ὃ μετὰ δὲν, h. e. pro & longe post, sen-
tentia contraria habet nec longe post. Cum Mediceo consentit alter Codex Regius 2945. Si quid
heic opinari fas est, præterenda est postrema hæc lectio: non enim dia post Gregorii viri sui
mortem, quæ Anno, ut sibi diximus, 373. vel 374. contigit, Nonna supervivisse videtur.

Πικρὰ. Acerbam. In laudato Codice Paris. 2945. & in Mediceo pro hac voce habetur λυγρὰ
quæ pulchra repetitio est, vim addens sententiæ. Piacet heic subjungere metricam hujus Car-
minis versionem eleganter a Salviniò factam.

Primus Casarius, communis luctus; & inde
Gorgonium; dein care pater; nec tempore longo
Post, mater. Memus o arsisque, & littera trisitis!
Gregorii tandem mea fata novissima scribam.

Eis iantræ.

Πρῶτος μὲν ἐξῆμην με διὲ πῶς μετρί θανάτῳ.
Ἀλ' ἔπειτα ἐν μετρί δὲν ἔλασεν ἡμῶν εἶδος.
Τὴν πρώην αἰ δὲν ἐκείνη με ἀπὸ τοῦτον ἐπέσχε.
Τὴν πρώτην ἀφ' οὗτος πόθος ἔλασεν ἡμῶν.
Πῶς τὸν πατέρα με εἶδεν ἀπὸ τοῦτον ἐπέσχε.
Ἐπὶ τὸν Βασίλειον εἶδεν ἡμῶν ἡμῶν.
Ἐπὶ τὸν αἰ δὲν ἐκείνη με ἀπὸ τοῦτον ἐπέσχε.
Ἐπὶ τὸν ἰατρίῃ τὴν ἡμῶν, ὃ δὲν, ἡμῶν.
Βασίλειον δὲν ἐκείνη με ἀπὸ τοῦτον ἐπέσχε.

In se ipsum. CXXI.

PRimo quidem me Deus oranti concessit matri lucyæ.
Secundo a matre doctum accepit gratam.
Tertio deinde morientem me sacra servavit Mensa.
Quarto accipiem sermonem, dedit Eloquentia.
Quinto Virginitas me amicit complexa est somniis.
Sexto cum Basilio concorditer sacra tuli.
Septimo e profundis me Vitæ Dator eripuit gurgitibus.
Octavo deinde morbis purificavit meas manus.

Nono

scriptum foret. Ego legendum potius censui *ἐν τῷ* In eodem Codice, ac eodem versu legitur *ἐν τῷ αὐτῷ πνευματικῷ*.

Εἶπεν. Fluxit. In MSS. tam Ambr. quam Medic. erat *ἔειπεν* : quæ vox quid heic significet, non video, nam *ἐπὶ λέγει* significat *rasit, expulsiuit*. Aliud itaque vocabulum vicinum per conjecturam adhibui, ut quis sensus esset verbi. Attamen quæ hæc cum superioribus apte consentiant, difficile apparet. *Εἰς γράμματα* scriptum erat in MS. Ambr. Rectius Codex Medicus conjunxit.

A'as.

TΕἶπεν ἡμῖν θυλὴ, ἡμῖν θυλὴ, ἃς ἐς ποδῶν.
Οἶχμας εἰς ζυγὸν, Γοργὸν ἀνέβη.
Καὶ γὰρ πολλὰ ἠέχοντο ἡμῶν καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ
Γῆρας, ἃ καὶ Χρὶστὸς βίβηθ' ἵχνη μαχίαν.
Ἀλλὰ οὐδ' ἐκείθεν ἴσμεν, καὶ ἐς αἰχμὰ
Δαίμονος ἡμετέροις οὐκ ἐπὶ ποσὶν.

A L I U D LXXXVIII.

Fili mei uberis, sacrum germen, quantum te desiderans
Ab eo in vitam, Gregori, coelestem.
Etenim multa tolerasti, meam curans, patrisque
Senectutem : quæ omnia Christi magnus liber habet.
Verum, dilecte, parentes sequere, teque statim
Excipiemus in lucem nostram libentissime.

NOTE.

TΕἶπεν ἡμῖν θυλὴ. Fili mei uberis. Hoc est, quem ego laetavi. Unum fortasse Gregorium lacte suo paverat Nonna ; Gorgonium verò, ac Cæsarium nutricibus lactandus dederat. Quare illum etiam supra ceteros diligebat. Idem quoque in superiori Epigrammate innui videtur.

A'as.

AΛΛΑ Μὲν κλητὴ σὺ εἰς οὐρανὸν ἀνάβη,
Ἀλλὰ δ' ἐν χερσὶν ἔστι σου ἀπορροιαί.
Ἀλλὰ δ' ὁ οὐρανὸς ἔχει καὶ τὰς ἀνέμους αἰῶνος.
Δαίμονες, δ' ἄχλαις, χερσὶν ἀπορροιαί.
Νῆρα δ' ἐν πάσσουσιν ἀνέμῳ. Εἰ δὲ σὺ λελύτῃς
Τὸν θυμὸν καλῶν, κατὰ τὸν δ' ἄχλαις.

A L I U D LXXXIX.

Illa domum pulchro veneranda labore gubernat ;
Hæc dulci Charitam flore pudica nitet.
Carnis tormentis, lacrymis, prece nobilis illa est,
Et quæ largæ inopes curat amica manu.
Una hisce in cunctis Nonna immortalis : & orans,
Si fas mortem istud dicere, mortem habuit.

NOTE.

CArmen istud, & reliqua in *Martem*, desiderantur in Ambrosiano Codice, pagellis alii, quor inde abstraxit. Desiderabatur & postremas præcedentis Carminis versus. Sed Cl. V. Antonius Maria Salvini, cujus humanitati, ac eruditioni me plurimum debere fateor, cum illum vericalem, tam alia Carmina in S. Nonnam usque ad numerum CVII. e Codicibus Medicæ Bibliothecæ descripta suppeditavit. Duo autem præ ceteris Nazianzeni Codicibus MSS. in insigni illa Bibliotheca habentur. Horum unus e conjectura Cl. V. P. Bernardi Montfauconii Sæculo Christi XII. conscriptus fuit, alter XI. Carminibus primi Codicis, quem olim pertinuisset ad Mannelem Chrysoloram ejus nomen præfixum testatur, Græca Paraphrasis adnectitur. In fronte Libri legitur hic Iambicus *Εἶπεν ἡμῖν θυλὴ καὶ οὐδ' ἐπὶ θυλῃ. Carmina divina sapientis Theologi.* Ejusdem Salvini est metrica hujus Epigrammatis versio, uti & aliz, quæ interdum occurrant.

Anecd. Gr.

G

A'as.

Ἄλλο.

Νῶρας ὑπερβύσσιν ἀνταλλομένη χάρις,
 Καὶ ῥίζας ἱερῶν πτόλιος ἀνδράων,
 Γρηγορίου ἱερῶν ἀνδράων, καὶ πρεσβυτέρων,
 Εὐαγγέλιον αἰνέων μητέρα τερπνῶ ἔχου.

A L I U D XC.

Nonnam exultantem coelestis luminis imbre,
 Sacre & radicis germen inocciduum,
 Gregorii & menti conlorem Antistinis, atque
 Sacrate proles matrem, habeo Tamulus.

Ἄλλο.

Ἐχθρὸν τοι ταναχάει σε φθασ, καὶ ῥύκεται ἄσπετον.
 Καὶ τοῖς πτόλιος δάκρυσι δάκρυον,
 Σοὶ, Νόννη ζῶντι, αἰὲρ βίβωσι ταναχάει
 Ἄσπετον τοι ταναχάει σε φθασ, καὶ ῥύκεται.

A L I U D XCL

Pervigiles noctes, cari gemituque, precelque,
 Atque solum Templi, fletibus irriguum;
 Nonna, tibi talem vitæ, divina, tulere
 Finem; atque in Templo fars tibi mortis iit.

Ἄλλο.

Ἐχθρὸν μοι ταναχάει σε φθασ, καὶ ῥύκεται ἄσπετον.
 Σοὶ, Νόννη ζῶντι, αἰὲρ βίβωσι ταναχάει
 Ἄσπετον τοι ταναχάει σε φθασ, καὶ ῥύκεται.
 Μάρτυρες δὲ ὑπὸ τῶν πόλεων, σὺν τοῖς ἀνδράσι
 Σοὶ, καὶ ῥύκεται ἄσπετον.
 Ἀνδράσι ὑπὸ τῶν πόλεων, σὺν τοῖς ἀνδράσι
 Σοὶ, καὶ ῥύκεται ἄσπετον.
 Οὐδὲ μὴν τοῖς ἀνδράσι, σὺν τοῖς ἀνδράσι
 Σοὶ, καὶ ῥύκεται ἄσπετον.
 Ταῦτα ῥύκεται ἄσπετον, σὺν τοῖς ἀνδράσι
 Σοὶ, καὶ ῥύκεται ἄσπετον.

A L I U D XCII.

Nonne spiritus evolans in Cœlum ascendit,
 Ejus vero corpus e Templo Martyribus apponimus,
 Igitur, Martyres, magnam hostiam suscipitis, & sanguinem
 Corpus vestro sanguini sociatum.
 Vestro, inquam, sanguini; nam, animarum perditoris
 Vires ingentes illa perpetuis laboribus repressit.
 Non umbratiliem vitulorum victimam, neque hircorum,
 Neque primogenitorum Nonna obtulit Deo.
 Hæc prima sub lege fiebant, tamquam figuræ. Sed se ipsam
 Nonna dedit (discite) in tota vita, & morte.

Ἄλλο.

Ἀλλο μοι, Νόννη, τοῖς ἀνδράσι ὑπὸ τῶν πόλεων,
 Εὐχάρις διὰ τὴν μνήμην τοῖς ἀνδράσι.
 Τίμαρ καὶ βίβωσι τοῖς ἀνδράσι.
 Ἄλλο μοι, Νόννη, τοῖς ἀνδράσι ὑπὸ τῶν πόλεων,
 Εὐχάρις διὰ τὴν μνήμην τοῖς ἀνδράσι.

Ἄλλο.

Ἐν Νόνῃς ζῶντις ἐντρέφεται χάρις πόνησι.
Πῶς τούτων, τοῖς μέλουσιν ἔσται γῆρας ἀκαμπτος.

A L I U D XCIII.

Nonne quidem virtutes aliquis probus emulatur,
Sed ejus precum emulari mensuram nequeat,
Quam meam, exitumque vite inter precandum attigerit.
O suspicia, & lacrymæ, curaque nocturnæ!
O admirandæ Nonnæ stirpis laboribus membra!
Templum, ubi tunc erat, solvit senectutem laborum patientissimam.

N O T Æ.

Pro ὡς fortasse legendum ἄλλαι, ut sit sensus: Alias quidem Nonnæ virtutes emulari aliquis poterit, at non ejus in oratione fervorem, atque constantiam.

A'as.

Ἐν τῇ Νόνῃ βολύται ἐν τρεπύτοις τραυλίζας
Νόνῃς κίβδη, οὐκ ἔστι δὲ χίλις καλὰ
Γυμνασία. Τί οὐ θαύμα; δὲς δὲν ἱερὰν ἐντρέψαν
Γλυκύναι ἢ ὡρμητοῖς λόγους κλειδὸν βαλόντας.
Καὶ τοῦ ὁραθέντος μὲν ἱσχυρίζεται ἡμετέριον.
Εὐχόμενος ἡμεῖς πάντες ἐκμενίσαι Νόνῃς δουλοῖς.
Οἱ τρεπύτοις οὐκ ἔστι, καὶ ἐκ τούτων συνάγεται
Ἀρετῆς δόξαι τε μεγαλύνει, ἢ δοκίμαται
Μετρητοῖς ἡμῶν, τούτων τε πικρὸν ἀποσπᾷ ἀδελφῶν.
Λισσομένης, τὸ δὲ θαύμα, ληπτὴν εἶναι ἑλπίδα ἡμῶν.

A L I U D XCIV.

Orans, exelamans apud mensam sacram
Nonna dissoluta est. Vox vero in annis honestis labiis
Devincta est. Quid mirum? Voluit Deus hymnis deditam
Linguam post sanctos sermones obsequare.
Et nunc in Cælo multam illa pro mortuis orat.
Et precibus postquam sedavit Nonna pia
Suis caris liberis. Eos e finibus Orientis, atque Occidentis
Fama claros, & nil tale expectantes congregavit
Matris amor; & a conjuge suo difficilem averit morbum.
Orans vero (mirum) in Templo vitam reliquit.

N O T Æ.

Πόντος ἰσχυροῖς. Pontum sedavit. Se, dum adolescens Athenas peteret, gravissima tempestate maris agitarum, atque ex illa evasisse, non nunc in loco Nazianzenus commemorat, & præsertim in Carm. de Vita sua. Hoc autem precibus Nonnæ matris impetratum, heic ipse affirmat, & fassus in ea Oratione, quam habuit in funere Patris sui. Id etiam in ipsius Gregorii Vita enarrat Gregorius Presbyter. Quom enim filium in vite discedum adductum per somnium Nonna intellexisset, orationibus, & lacrymis ejus salutem a Deo postulare sibi videbatur.

Οἱ τρεπύτοις. In MS. legitur οἱ τρεπύτοις. Visum est scribere sic ut sensus constet. Ἐκ τρεπύτων. E finibus. Peraßto Athenis studiorum atriculo, se Constantinopolim navi contulit Nazianzenus, eodemque tempore illic ab Alexandria imperato per minorem Asiam venit Cæsarius illius frater. Ambo exinde patriam repetentes parentibus suis duplicem attulere gaudium. Contigisse id non fortuito Nazianzenus ipse opinatur Orat. in funere Cæsarii fratris.

Νεώτερος τε. Et morbum. De hoc patris morbo prodigiose sublato mentionem facit Ispemex Gregorius in Oratione habita in illius funere. Ibi populi, heic vero S. Nonnæ precibus miraculum ascribitur. Et quidem par est credere, a piissimæ potissimum parentis orationibus impetratam fuisse laborantis viri salutem.

Λισσομένης. Videatur legendum vel λισσομένης ληπτὴν εἶναι: vel λισσομένης ληπτὴν εἶναι.

G 2

A'as.

A'ao.

Π'Ως δάσιν, ἢ περιβώσιν ἡμεῖς αἰσθ' ὅλως μετρήσι;
Εὐχόμενοι ψυχὴν πρὸς δάσιν ἔλκεν' ἄνω.

A L I U D. XCV.

Q uomodo oblit? vel expletus est clarus meæ parentis exitus?
Orantis anima ad Deum avolvit.

A'ao.

Ε'Νδὲ πρὸς εὐχόμενοι ψυχὴν δάσιν ἔλκεν' ἄνω.
Ε'νδὲ ἀντὶ τοῦ Νόννα λυγρὰ δάσιν.

A L I U D. XCVI.

H Eic olim orantis Nonnæ spiritus corpus deseruit;
Hinc, deferens corpus, Nonna sublata est.

A'ao.

Π'Ολλὰς ἐν με τίνας τε καὶ ἀγλαῖας ἡμετέρων
Σαυρώμενα κροῖον καὶ ὄρνιθι κραιπνόν
Οὐρανὸν ἔχοντες, ἐνὶ δάσιν ἔλκεν' ἄνω.
Ἀλλὰ σὺ καὶ τοῖς πάντεσσι, μετὰ τοῖς λυγροῖς,
Καὶ σὺ, τικασα μακάρεσσι, ἐν ὕψι τοῖς δάσιν.

A L I U D. XCVII.

M E sepe e morbis, gravibusque turbis,
Et horribilibus terræ motibus, & immane undantibus
Procellis liberaſti, quoniam placasti Deum.
Igitur & nunc me salva, pater, parenti prece,
Tuque, mater beata, inter precandum mortua.

A'ao.

N'Οὔτα, σοὶ πατὴρ περιλάττει, Νόννα παύσθαι,
Πᾶσι δ' ἀντὶ τοῦ λυγροῦ μετὰ τοῖς,
Ε'ν καθάρσι κραιπνὸν ὄρνιθι δάσιν. Ἀλλ' αἶμα καὶ τίνα,
Τρεψίας καὶ λυγρὰ ἀντὶ τοῦ.

A L I U D. XCVIII.

N Onna, tibi vox superfueraſt, Nonna illuſtris,
Omnia promiſcue lacubus imponens magis,
E puro corde putam hoſtiam. Sed tandem hanc etiam
Ultimam Templo reliquiſti, inde sublata.

NOTÆ.

Λ'Ηροῖς μετὰ τοῖς. *Lacubus magis*. Ἀντὶ ἐστὶν lacus torcularis præδὶ, ubi mustum exprimitur. Ita allegorice in sacris Literis vocari *Εὐκαλασίαν*, auctor est Suidas. Vox Nriuzeno familiaris ad significandam plerumque cœlestem beatitudinem. Ἀντὶν ἱερῶν, *Lacuum*, seu *torcularium cœlestium* meminit ille in Carm. ad Hellenium, & in Carm. de diversis vitarum Beatitudinibus. Eodem sensu vocabulum usurpatum heic videtur, quasi dicat, Nonnam obtulisse, & sacrasse Deo omnia, & ut ita dicam, in cœlestes lacus intulisse. Potest & intelligi sacrum Templum.

A'ao.

A^{do}.

ΟΤ' ἰδὼν τοῖς δουλοῖς ἐπεδὶ Νόννα,
 Φαίω δὲ προτίβη ἔρπαι Χριστὸς ἀναξ
 Λισσέμενος: πῶς γὰρ ἐν εὐχολογίᾳ τολύσσει
 Τὰς βίαι πάσαι ἀγέμενοι δοῦλοι.

A L I U D XLIX.

Exera odorosum templum non oblit Nouna,
 Vocem vero prius rapuit Rex Christus
 Orantis: optavit enim illa, ut inter preces deficeret
 Vita sibi, omni prior sacrificio.

N O T Æ.

Parsens Epigramma a superiore dividendum sum arbitratus. Cl. Salvinus pro Νόννα pri-
 ma illius voce legendum suspicatur Μωρῇ. In isto pro ἰδὼν dubitar an legendum ἰδμεν,
 & consequenter pro πῶς videri. Utrumque autem Epigramma conjunctum ita ille reddidit
 Latialis versibus.

Sermo tibi tantum superaverat, inclita Nonna,
 Imponens magno cunctis premenda lacu,
 Puto e corde factum. Liguisti sedula tandem
 Sermone, in templo rapta; nec ipsa tamen
 Mortua, Nonna, extra templi pia limina odori.
 Orantis Christus sed Dominus rapuit
 Verbo prius; namque optabas finire precando
 Hanc vitam, cunctis qua magis sancta foret.

A^{do}.

ΝΟ'ν' ἰδὼν, οὐ δὲ πάντα διὰ βίαι ἀνέσσει
 Τράποις συχλὺ δῶκε ἀπὸ δουλοῦ.
 Τῆς γὰρ δ' ἔχουσιν ζῶντες λίπαι: ἡ δὲ τραπέζῃ,
 Μῆτερ ἡμετέρῃ σὺ δῶκε λῆξαι δαίτην.
 Τῶς πατρὶ μὲν ἡμεῖς λῆξαι μέλει ἐν τραπέζῃ,
 Μῆτερ δ' εὐχολογίᾳ πᾶρ πᾶσι λῆξαι βίαι.

A L I U D C.

Nonna religiosa, tu quam totam Deo vitam obtulisses,
 Spiritum tandem ei dedisti parati hostiam.
 Hec autem orans vivendi finem fecisti; mensa vero sacra
 Tuæ, mater mea, gloriam dedit morti.
 Hujus sacre mensæ magnus cultor fuit meus parens,
 Mater vero apud conjugem orans vivere desist.

N O T Æ.

P Ostræmi duo versus a superioribus sejungendi videntur. Pro τῶς, quod erat in Cod.
 MS. scripsi πᾶσι, i. e. πᾶσι.

A^{do}.

ΓΡῆγος Νόννα τε μεγαλήτης. Εὐχόμε δακρυ,
 Τῶς μοι ζῶντος καὶ εὐχόμε ἀπαύσσει.

ALIUD

A L I U D C I.

Gregorius, & Nonna celebres. Deum rogo,
Ut mihi talis vita, & mors contingant.

A'ao.

Π Οὐδ' ὠρᾶντε' αὖθις Νόννη καὶ Γρηγόριον Νίτση,
Δίχρως καὶ ψυχῶν τῶν αὐμάτων δούλων.
Εἴ, σε, καὶ ἐν μέλει καὶ ἐν ἰσότητι, ἡ δ' ἴσα μὲν
Παῖδ' ἐνθάδε τανύον τίς ἐν καταστάσει.

A L I U D C II.

Plurima tu Nonnæ, & lacrymas, pla mensa, tulisti;
Nunc animam, extremam tu cape, mensa, sacrum.
Dixit, & e membris aufugit spiritus: unum
In voto, gnatus nempe superstes erat.

N O T E.

Prioris versas Nonnam loquentem inducunt. In sequentibus inquit Poeta, matrem e vita discedentem hoc unum exoptasse, ut secum traheret superstitem filium, Gregorium videlicet ipsam, qui annis e reliquis Nonnæ filiis superstes erat.

A'ao.

Ε'Νδ' αὖθις ὠχρῶνται πᾶσαι τῶν ἰσότητων Νόννη
Μίση δ' ἔτι καὶ ψυχῶν ἰσότητων δούλων.
Εὐχόμενος δὲ εἶναι ἐνθ' ἰσότητος κρατίζου.
Τῶν δ' αὖθις ὠχρῶνται δούλων τῶν αὐμάτων.

A L I U D C III.

H Ele olim orantis Nonnæ mens tantum volavit,
Ut mentem vita quoque sequuta fuerit.
Orans autem mortuus ante sacram jacet mensam.
Ad posteros scribe monitum hoc, homines pii.

A'ao.

Τῆς δ' αὖθις, ὡς δὴ Νόννη, παρ' αὐγῆς κρατίζου
Τῶν αὖθις αὐτῶν χερσὶν ἰσότητων.
Τῆς δ' αὖθις ὠχρῶνται Νόννη τῶν αὐμάτων; ὡς ἰσότητος
Ἡδὲ καὶ ἰσότητος μὲν καὶ εἰναι πᾶσι.

A L I U D C IV.

Q Uis mortuus est, ut Nonna, apud piam mensam
Sacras manibus contingens tabulas?
Quis orantis Nonnæ formam dissolvit? perinde ac diu
Voluerit heic manere, & mortua pietati vacare.

A'ao.

Ε'Νδ' αὖθις ὠχρῶνται Νόννη δὲ αὐτῶν αὐμάτων.
Ερχου. ὡς δ' ἰσότητος αὐμάτων δούλων.
Χερσὶν αὐτῶν τῶν αὐμάτων κρατίζου.
Τῆς δ' ἰσότητος. Ἡδὲ καὶ ἰσότητος.

ALIUD

A L I U D CV.

Hic olim oranti Nonnaz Dens infit ab axe:
Sponsa veni; & membris illa soluta libens.
Ambarum manuum mensum tenet altera sacram;
A Christo Rege alt altera poscit opem.

A'as.

Σ Ἄλλῃ εἶπε τὴν αὖτε Γενεὰ λίσσε, ἢ παθίσσε
Τὴν Ἀβραὰμ κίδαρ, ὅς σὺν ᾧ, ἀνέστα,
Νύκτα Γρηγορίου θύραρον; ἢ μέγα δάμα
Μοῖσι βασιλὲς τὰ ἐκδοὶ καὶ δύναι.
Μάρτυρες ἰδέσθαι, μὲν μὲν, ὡς χερσὶν
Νύκτα εἶδε, κρατὲρ καμπαδίρ πολέμων.
Τίτῳ καὶ ποῖος κύριος βίσις τελευτῶν,
Εὐχῇ καὶ ζῶς το σὺν ᾧ ἀπομύνη.

A L I U D CVI.

Dilecta Sara, quomodo tuum liquisti Isaac, cōpiens
Quam celerime in Abrahæ linam deferri,
Nonna Gregorii Sacerdotis? ingens certe prodigium,
Ne extra quidem templum, & sacra mori.
Parcite, Martyres: agre quidem dicam: non vobis inferior
Dilecti Nonna, propter ocella, & patentia bella.
Idcirco talem etiam vivendi finem sortita est,
Unum precis, & vitæ exitum inveniens.

N O T Æ.

Non male forsitan Epigramma hoc in duo distinxissem, alteri priores quatuor versus,
alteri subsequentes tribuens.

Αἶπει. Lignisti. Ita scripsi, quum in MS. esset λίσσε. Si quis concludere malit sensum priore disticho, neque in sequentem disferre, ego non contendam. Ita quoque bene erit.
Μοῖσι μὲν. Agre quidem. Obscura mihi istius versus verba. Ego supplervi dicam, & vobis. Pro his fortasse legendum *μνησθῆναι*, aut quid simile, suspicatur Cl. Salvinius.
Κρατὲρ. Propter ocella &c. Hoc est, quia tam potentes, tum ocellas victorias retulit de Christiani hominis hostibus, ideoque virtute, ac merito non concedit vobis, o Martyres.
Τίτῳ κύριος βίσις. videtur legendum *τίς*, ut respondeant *βίσις*.

A'as.

Πύξος ἀνέβη γερῶν, καὶ σὺν ᾧ ἔβη,
καὶ μὲν. Χερσὶ σῶμα, βίον, δάμα,
Πάτρ' ἰδέσθαι εἶπεν. ὡς ἔχοντες ἰδοὺ ἀπὸ δόλῳ,
Νεφ' γερῶν Νύκτα λυσία δίνας.

A L I U D CVII.

E Radice pia sum orta, & caro Sacerdotis fui,
Ac mater. Christo corpus, vitam, lacrymas,
Omnia offerens, exhausti. Postremo hinc sublata sum,
Templo annosum Nonna relinquens corpus.

N O T Æ.

CArmen hoc, & quæ sequuntur ad numerum usque CXXXIX. impetravi a Cl. V. Joanne Boivino. Demonstravit ille e MSS. Codicibus Regiæ Parisiensis Bibliothecæ, cui præest. Ut superioribus attuxerem, fecit idem argumentum. Est idem titulus in Regio Codice 2891.

ALIUD CL.

Gregorius, & Nonna celebres. Deum rogo,
Ut mihi talis vita, & mors contingant.

A'as.

Πῶς ἀνέστη γὰρ Νόννη καὶ δάσπ' ἔβη,
Δίχρονος καὶ θυχλίου τοῦ αὐτάτου θυρίου.
Εἴ τι, καὶ ἐν μολίᾳ κἀπ' ἵσαντο, ἢ δ' ἄρα μῖσος
Πῶς ἐνδὺ τίκτος εἴς ἑνι ταύτηντος.

ALIUD CII.

Præima tu Nonnæ, & lacrymas, pia mensa, tulisti;
Nunc animam, extremum tu cape, mensa, sacrum.
Dixit, & e membris ansgit spiritus: unum
In voto, gaustus nempe superstes erat.

NOTÆ.

PRIores versus Nonnam loquentem inducunt. In sequentibus inquit Poeta, matrem & vi-
ta discedentem hoc unum exoptasse, ut secum traheret superstitem filiam, Gregorium
videlicet ipsam, qui unus e reliquis Nonnæ filiis superstes erat.

A'as.

Εἴ Νῆα τίς ἐχχούσιν πλεονεῖ πόθ' ἵσαντο Νόννη
Μῖσος ἔτι καὶ θυχλίου ἑσπερίου.
Εὐχόμενος δὲ τίς ἐν τῇ παρῆντος τραπέζῃ.
Γράψας ταύτηντος δαίμονα τῷ αὐτάτου.

ALIUD CIII.

Hic olim orantis Nonnæ mens tantum volavit,
Ut mentem vita quoque sequuta fuerit.
Orans autem mortua ante sacram jacet mensam.
Ad posteros scribite monitum hoc, homines pii.

A'as.

Τίς δάσπ', αἰ δάσπ' Νόννη, πῶς ἐβήσιν τραπέζας
Τῶν ἡμῶν αὐτῶν χερσὶν ἠσπασμένης.
Τὰ λόγος ἐχχούσιν Νόννη πόθος; αἰ ἰσθῆναι
Ἡδὺς ἰδὼ μῖσος καὶ εἰς αὐτῶντος.

ALIUD CIV.

Quis mortuus est, ut Nonna, apud piam mensam
Sacras manibus contingens tabulas?
Quis orantis Nonnæ formam dissolvit? perinde ac diu
Voleuit heic manere, & mortua pietati vacare.

A'as.

Εἴ Νῆα τίς ἐχχούσιν Νόννη δάσπ' ἔβη.
Ερχο. ἢ δ' ἰδὼν αὐτῶντος ἀσπασμένης.
Καὶ αὐτῶντος εἰ μὴ κατέχουσα τραπέζας,
Τῇ δ' ἰσθῆσιντος. ἰδὼς Χρὶς ἰδὼς.

ALIUD

A L I U D CV.

Hic olim oranti Nonna Deus iussit ab axe:
Sponsa veni; & membris illa soluta libens.
Ambarum manuum mensam tenet altera sacram;
A Christo Rege est altera poscitur opem.

AΛΛ.

Σ Ἀλλ' ὅλῳ τῷ σὺν τῷ ἱερῷ κέντῳ, ἡ τοῦ σώματος
Τῶν Ἀβραάμ κέντῳ, δι' αὐτῶν, ἀνέστη,
Νόνα Γρηγορίου ἱερέως; ἡ μὲν δαίτη
Μὲν δὲ τῶν τοῦ ἱεροῦ καὶ διανοῦ.
Μάρτυρες δὲκοντες, μοι μὲν, ὡς χριστῶν
Νόνα φῶς, πρὸς τὴν καὶ ἀντιφῶν τοῦ σώματος.
Τῶν καὶ τῶν κέντῳ βίῳ καὶ τῶν,
Εὐχὴ καὶ ζῶς ἡ τῶν καὶ τῶν.

A L I U D CVI.

Dilecta Sara. quomodo tuum liquisti Isaac, cupiens
Quam celerrime in Abrahæ suum deferri,
Nonna Gregorii Sacerdotis? ingens certe prodigium,
Ne extra quidem templum, & sacra mori.
Parcite, Martyres: ægre quidem dicam: non vobis inferior
Dilectæ Nonna, propter ocella, & patentia bella.
Idcirco talem etiam vivendi finem sortita est,
Unum precis, & vitæ exitum inveniens.

N O T Æ.

NOn male forsitan Epigramma hoc in duo distinctissimè, alteri priores quatuor versus,
alteri subsquentes tribuens.

Ares. *Liquisti.* Ita scripti, quum in MS. esset *κέντῳ*. Si quis concludere malit sensum priore disticho, neque in sequentem disferre, ego non contendam. Ita quoque bene erit.
Μοι μὲν, Ἄρε, quidem. Obscura mihi istius versus verba. Ego supplere dicam, & vobis. Pro his fortasse legendum *μυρίασμα*, aut quid simile, suspicatur Cl. Salvinius.

Κρυστῶν. Propter ocella &c. Hoc est, quia tum patentes, tum occultas victorias retulit de Christiani hominis hostibus, ideoque virtute, ac merito non concedit vobis, o Martyres.

Τὸν κέντῳ βίῳ. videtur legendum *τοῖς*, ut respondeat *βίῳ*.

AΛΛ.

Πῆχες ἀνέστης γένεσιν, καὶ σὺν ἱερῷ,
καὶ μόνῳ. Χρὶς σῶμα, βίῳ, & ἀντιφῶν,
Πᾶν ἱερέως γένεσιν. ὡς ἡ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀντιφῶν,
Νὸς γὰρ καὶ Νόνα καὶ τῶν δῖας.

A L I U D CVII.

E Radice pia sum orta, & exeo Sacerdotis fui,
Ae mater. Christo corpus, vitam, lacrymas,
Omnia offerens, exhausti. Postremo hinc subiecta sum,
Templo anasunt Nonna relinquens corpus.

N O T Æ.

CArmen hoc, & quæ sequuntur ad numerum usque CXXXIX. impetravi a Cl. V. Joanne Boiviale. Denotavit ille e MSS. Codicibus Regiæ Parisiensis Bibliothecæ, cui præest. Ut superioribus attaxerem, fecit idem argumentum. Est idem titulus in Regio Codice 2891.

Nono Trinitatem adveni, o Rex, iuniori Romæ.
Percussus sum denique lapidibus & amicis.

NOTÆ.

Est *in iuris*. In se ipsum. Ita se habet huius Epigrammatis titulus in Regio Codice 1295. At in altero alijs exhibetur, i. e. *in iuris* uti & *in iuris*, quatenus mihi fecit, qui pectus est. Quæ verba haud videntur & Canticum *Magis* fuisse. Preclariora igitur vitæ suæ facinora isto in Carmine Gregorius recenset. Alterum quoque Epigramma, in quo rerum suarum Epitomen dedit, vide inter ejus Opera edita. CARM. XXX. Ibi vero multa his, quæ nunc prociacius, similis reperitur. Quod reliquum est, quoniam hec sunt præposuere dicta, quæ persuadere cuiquam possint, Nazianzenum Cæsariis nequaquam Auctorem fuisse. Nihilominus quomodo sibi a Deo collata versu claudere. Gregorius vellet, fortasse temporam, rerumque ordinem servare noluit, singula enumerare conatus.

Primo. Non semel scriptum reliquit Poeta nosse, se Nonne parentis precibus a Deo impetratum. Vide CARMEN de *Vita sua*, & in hoc Libro. CARMEN LXXXIV.

Secundo. Idem a Gregorio alibi memoratum habet, nempe in laudato Carm. de *Vita sua*, itemque in Carm. de *rebus suis*. Eo igitur tempore pius apud Christianos servabat usus, ut infantis a parentibus Christo sacrentur, quemadmodum & in Notis ad S. Paulini Natalem XIII. v. 252. Tom. I. Anecd. antea notaveram. Abi de Antonio ita loquitur Latinus Poeta:

Quem simul unanimis vera pietate parentes
Lufantem Christo cingere sacrum.

Reliqui illuc pete.

Tertio. Quod heic narrat Gregorius, vix alibi scriptum invenias. In Carm. quidem de *rebus suis*, se olim sanctum morbo laborasse tradit, ita ut pene suffocatus fuisset, nisi prælio suis advenisset petra a Cælo medicina. Febri etiam ardentissima, correptum, atque ope divina liberatum se, eodem in Carm. refert. Vesum quomodo moriens a sacra Mensâ, videlicet ab incruentâ Aleas holia, servatus foveit, nalignum scriptum reperio.

Quarto. Ita Codices Regius, & Medicus. In altero Codice Regio non satis recte ad versus rationem legitur quæ *in iuris* a *in iuris*.

Quinto. Literarum studijs, ac disciplinis melioribus operam se dedisse Gregorius heic narrat. Contigit hoc Athenis.

Antiphr. Scholastes MS. ita, hanc vocem interpretatur *in iuris* & *in iuris*, h. e. *in iuris* acutum. Doctissimus vero Boivinius *antiphr.* explicat, i. e. *in iuris* incipit gladii locantem quoniamque difficilis. Vel *in iuris* pæda appellat eloquentiam sacram, & profanam, quibus Poeta nosse impudens erat. *in iuris* vero, qui in eodem versu occurrunt, non *Eloquentiam* tantum, sed etiam *Verbum*, videlicet *Christum*, significare possunt.

Præterea. Quinto. Auctor est idem Gregorius in Carm. de *anima sua calamitatibus*, sibi dormientem coeleste sompni obtigisse. Nempe ejus oculis duæ Virgines obiectæ sunt, quarum una Castitas, altera Temperantia appellabatur. Utraque Gregorii animum ad virtutum studia, ac Pœdicitæ potissimum, incendit; mox in aras evanuit. Huc respiciens nostrum Poetam arbitror.

Extra Basilium. Sento cum Basilio &c. Cod. Medic. habet *Basilium*. Quanta inter Nazianzenum, & Basilium Magnam intercederet necessitudo, atque intimi amoris communiō Athenis nata, ubi simul disciplinis liberalibus vacaverant, pauci nesciunt. Hac, ut arbitror, de causa Basilium *Nazianzenum fratrem* interdum appellavit Erasmus, aliquo peccatoris; non enim Nazianzenus, sed Nysenus Basilii frater fuit. Significator heic, eodem tempore Gregorium nostrum, ac Basilium in Presbyterorum ordinem adscriptos fuisse: quod ex alijs Nazianzeni scriptis manifestus discas.

Concorditer. Scholastes Ambrosiogenus ita hæc verba explicat: *quoniam in iuris*, id est *in iuris* in iuris *in iuris* Basilium *in iuris* *in iuris*. Pro *in iuris* legendum fortasse *in iuris*, id est *in iuris*. Hæc autem Latine ita sonat. *Concessi festus sum, eandemque cum Basilio sacra vitæ institutionem suscepi.*

Septimo. Non uno in loco narravit Gregorius, quam gravat tempore in mari vexatus fuerit, dum Athenas studiorum causa peteret. Periculo præsentis divinus præsidium prælio fuit: quare se Rhodum appellens totum se Deo archus sacravit.

Octavo. *Octavo*. Pro *in iuris* Codex Medic. habet *in iuris*. Inquit autem Poeta, minus suus per morbum a Deo immisum potissimum fuisse; sive, se ipsum purgasse malum suum. Quid innuere velit, me ignorare liberaliter fateor; non enim quid simile in reliquis illius scriptis animadverti.

Anecd. Gr.

I

Elra-

Evangel. Nono, Constantinopolim, quam *Romam* *juveniorem* appellat, ingressus Gregorius, ista illam ab Hæreticis occupari reperit, et nullum Orthodoxo Templum præter S. Anastasia pateret. Hinc Arianæ, illiçæ Macedoniarum, aliq̃ue tæterimæ pelles verum ab Urbe Regia Fidem pene exulare coegerant. Quamvis Gregorius nostri predicatione factum fuerit, ut Catholica Religio ibi resisteretur, merito tunc ait, se Trinitatem, scilicet germanam de Trinitate sententiam, in Constantinopolim intulisse.

H²ys²: *Adveni*. Ita legitur in Paris. Cod. 4995, iure posteriori, quam *hyzer*, quod habetur in altero Codice. Hic opm retinenda prima persona. Scholiales MS. et Tr²ia² c²pas sapidum et rocipa P²ay. Trinitatem ferens Roma juniori expofui.

Bulgares, Percussus sum. Ad eodem Scholasticus hinc incipit cantare: *Idcirco fidemque adeo, fidemque dei qui pax. Deinde percussus sum lapidibus, percussus sum vno & ab amicis. In Carmo de Vita seu potiusque Gregorius se Constantinopolim advenisse narravit, quanta invidia, quantoque Hæreticorum odio fuerit excersus, describit. Tum addit:*

Δίδας παύσατο πρὸς ἐκτὸς ἀνέστη.

Imbricaria sacca funealis, conchata media

Hæc eadem reperit in Orat. ad 150. Episcopos, & in alia concione Arianos alloquens.

De se ipso. CXXI.

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἵσταται τὸ εἶδος, καὶ ὅσα πνεύματα,
καὶ δυνάμεις, ὡς Χριστὸς ἔζητα πνευματικῶς.
Εἰ δ' ἄρα εἶλον με θεοῦ εἶναι μετὰ τὸ εὐχθῆναι,
καὶ πατέρων παλαιοῦν, τίς εὖ ποιεῖ; ὅλα μέλη
τοῖς με Χριστὸν χορεύει δάχτυλ, καὶ αὐτὸς ὡς
τίς ἐρωτοῦμαι εὖ κατὰ Γραμμὴν.

Gracia mea, & iuventus cara, & quicquidne possedi,
Et corpus, ut Christo celsissimè placuerit!
Quod si Sacerdotem eorum me Deo stituit matris supplicatio,
Et patris manus, ecquid invidia? At o beate
Tuis me Christo Choro accipe, & gloriam praesta
Filio Gregorii servo tuo Gregorio.

N O T E.

I Nvidios suos aliqui Gregorius videtur, qui se de Cathedra Constantinopolitana deturbave-
rant. Tum ad Christum Regem Regum se convertit, atque ut mortem sibi mature lar-
giatur, gloriamque celestem docet, precatur.

A²37

Γρηγορία Νινυς τε ολον τις· Ιεζεκιλ κατω
Της μητι Τελιθ· Γρηγοριον βαρβατον,
Και σφριγ σοφιας επιδραμειον· ηδουι τε
Ολον πλεον ιχυν ελπιθ· εσπεριον.

A. L. I U D CXXIII.

G Regerti, Nonneque carus filius heic jacet,
Sacrae Triadis Gregorius famulus,
Et qui sapientia sapientiam apprehendit, & adolescens
Solas divitias habens spem Coelestem.

N O T E.

N On esse Gregorio nostro Epigramma hoc adscribendum, & ego valde suspicer, imo pe-
ne certum habeo; non enim mihi videtur simile esse veri, Nazianzenum has sibi tri-
buisse laudes, quamquam non esse abhorret, ipsum sibi mihi parasse Epitaphium suum. Me
confirmat in ista sententia Epigramma sequens, quod alium certe a Nazianzeno Auctore me
habet. Si pro *ἰδὲν* xίλιν *scribere placeret ἰδὲν* ἰδὲν, ita verius foret verendum: *Grego-
rium, & Nonnam carus filius composuit hoc &c.* & haberemus Epitaphium parentibus suis

Gregorio factum. Sed præterquam quod emendatio temeritatem speret, credibile non est, Nazianzenum, dimissis laudibus parentum, unice postea in sua excussisse.

Ἦνδ' ἄδολφοι. Ita quidem verti; sed ut commodus sensus fiat, præstat *vertere innuptus, virgo*, seu ut melius dicam, *cauter*: quæ omnia hoc vocabulo significari possunt. *Olor*. *Solar* &c. Idem, qui omnem suam felicitatem collocavit in spe Regni celestis. *Poverat* & scribi per accountum asperum, ut admirantis specie innuerec Poeta, qualis, quantumque beatitas Gregorio contigerit in Cælis.

A'aa.

T *Τὸν ἰσὶ ζῶντος τοῦ Χριστοῦ. τὸν δὲ Χριστὸν*
Δόνατ ἰσὺν, αὐτὸν τοῖς ἡ' στερῶσαν λόγῳ.
Ναὶ δ' ἡμῖν μῖσος εἶ, καὶ ὡμίχλη χοροῖς.
Οὐρανὸς ἰσὺς ἔχων, καὶ ἡμῖν Γρηγόριον.

A L I U D CXXIX.

P *Analiter vivisti in terra. Omnia autem Christo*
Obrulisti, & cum his volucre eloquium.
Nunc autem Sacerdotem magnum te, & intra cœlestem
Chorem Cœlum habet, inclyte Gregori.

N O T E.

E *St* Epitaphium Nazianzenum, simile superiori, atque ab alio, ut veri videtur sim illius, quam ab ipso Nazianzeno compositum.

Μῖσος εἶ Ita in Regio Codice 1945. In altero pronomen *εἶ* desideratur. *Πτερίστων λόγῳ*. *Volucre eloquium*. Idem, *rapidum, torrens*, aut quid simile. Significat, Nazianzenum divinis rebus enarrandis consecrassse eloquentiam suam.

A'aa.

E *Καὶ σίγητος ἰσχυροῦ τοῦ συζητοῦντος ὁρίσται.*
Ἦνδ' ὅς ἐστι σίγητος πόντος. ὁρίσται λόγῳ
Ἦνδ' ὅς ἐστι σίγητος πόντος. ὁρίσται λόγῳ
Ἦνδ' ὅς ἐστι σίγητος πόντος. ὁρίσται λόγῳ.

A L I U D CXXV.

A *Puero me vocavit Deus nocturnis somniis.*
Perveni ad sapientiæ metas. Carnem verbo
Purificavi, & cor. Mundi flammam undos effugi.
Steti Coadiutor cum Gregorio genitore.

N O T E.

D *E* hoc etiam Carmine dictum velle, quod de duobus superioribus, quamquam heic repetantur, quæ in aliis certe suis verbis non semel de se ipso Nazianzenus cecinit. *Ἦνδ' ὅς ἐστι σίγητος πόντος. ὁρίσται λόγῳ*. *Steti Coadiutor*. *Sequentis vocibus legitur in Regio Codice αὐτὸν Ἀπὸ τοῦ Codex Medic. habet ὅς ἐστι Ἀπὸ τοῦ*. Placuit autem *Coadiutoris* vocabulo. uti ad explicandum illud *Co-Aeros*; quod est in Greco. Vocem *Aeros* pro Pontifice sæpe usurpavit noister. Quam ejus pater Gregorius, jam graduebat moneri Episcopali sitis non posset facere, filio Theologo, quem Presbyterum conspiciat, Ecclesiæ Nazianzenæ curam commendavit. Præ animi demissione onus ille refugium, vinctique tandem vix potuit, ut parenti morem videret. Hinc, ut ita dicam, *Coadiutor*, seu *Co-Aeros*, & Vicarius parentis est factus. Vide ejus Vitam a Gregorio Presbytero conscriptam, & ipsam Nazianzenum multis in locis.

A'aa.

Π *Ἀπὸ τοῦ ἡσυχίου καὶ ὁρίσται, καὶ ὁρίσται ἔχων,*
καὶ ὁρίσται. Ἦνδ' ὅς ἐστι μῖσος Γρηγόριον,

I 2

Γρ.

*Ἐπίγραφη, ἡ δὲ μετὰ τὴν ἐκδοὺν ἔσται Χρῆσις.
Ἐπὶ τῷ ἐκδομένῳ τῷ ἐκδομένῳ.*

ALIUD CXXVI.

Patris ego inclupi & nomen, & thronum habol.
Et tumulum. Tu, amice, memento Gregorii;
Gregorii, quem Mater divinus monere concessit Christus.
Nocturnis viis tradidit amorem sapientie.

NOTE.

Codex Regius 1945. hoc Epigramma cum superiore conjungit Scholiaſtes vero Ambroſianus diſjungit. Heic nihil nibeatur, quod Nazianzenum dedecet, ſi ipſum Carminis Auſtorem velimus. Imo quoniam nulla ſat mentio Throni Conſtantinopolitani, Gregorium ipſum ſuſpicari quis poteſt Auſtorem.

Ἐπίφ. Thronum. Hoc eſt: eandem Nazianzenam Eccleſiam exi-. His autem verbis ſignificari videtur, Gregorium noſtrum ejuſdem Eccleſiæ Episcopum olim fuiſſe. Hic idem arbitrat ſunt S. Hieronymus, Ruſinus, Socrates, Sozomenus, atque alii non pauci, ut ſupra adnotavimus ad Carmen LXXX. in *Petrus*. Verum Emin. Baranius in Vita ejuſdem Theologi, edita Tomo II. Maji a Cl. P. Papebrochio, cap. 9. loculente oſtendit, nemquam Gregorium noſtrum Eccleſiæ Nazianzenæ revera ut Episcopum præſuiſſe, ſed ut *Conſultorem*, ſeu *Vicarium*; quod & in Epigrammate ſuperiori vidimus. Certe omnem hac de re dubitandi cauſam tollit illud, quod ipſe ad Gregorium Nyſſenum Episcop. 42. ſcribit. Audiamus: Πάτερ, inquit, Πάτερ, ὅτι καὶ Νάζιανζον, ὡς καὶ ἐν τῷ ἐκδομένῳ, ἀπὸ τοῦ ἐκδομένου αὐτοῦ τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ἐκδομένῳ, ἀπὸ τοῦ ἐκδομένου αὐτοῦ τῷ πατρὶ. H. e. Inter omnes conſilia, mecum Nazianzenæ, ſed ſapientem Auſiſtem meum fuiſſe, tametiſi in patris venerationem, & eorum, qui ſupplices hoc a me contendunt, ut per breve tempus, præſentem quaſi hoſpitem ſuſcipiam, accipienda eſt, ut id ſignificet, quod reipſa Gregorius egit, nempe Eccleſiam illam ab ipſo quidem, non Episcopico conſtituto, ſed Vicario adminiſtratam fuiſſe.

Ἐπίφ. 8c. Ut poſui, ita legitur in Regio Codice 1945. & in Medicea. Aliet interponitur in altero Codice Regio, videlicet:

Ἐπίφ. 8c. ὡς καὶ ἐν τῷ ἐκδομένῳ.

Certe aliqua particula conjunctiva in priori lectione deſiderari videtur.

Ei Ναυκράτιον τὸν ἀδελφὸν τὸν μέγαν Βαſίλειον.

IΧαρίτων τῶν ἀδελφῶν Βαſίλειος ἀπὸ τοῦ πατρὸς.
Ναυκράτιον, διὰ τὸ ἐν τῷ ἐκδομένῳ.
Καὶ τὸ μὴ εἶναι ἀδελφὸν τῷ ἐκδομένῳ, καὶ ἀπὸ
ἐκδομένου αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἀπὸ τοῦ
Ναυκράτιον, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀδελφῶν, ἀπὸ τοῦ
Καὶ χαρὶς ἐκδομένου αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς.

In Naucratiū Megni Baſilii fratrem CXXVII.

Piscatorum rete dum profundo e ſcapulo tollere
Naucratiū vellet, in aquarum vorticibus meſſus
Et rete non expellit, & ipſe ad captus. Quomodo
Pro piſcatione piſcatorem rete trahi, ſic ſermo.
Naucratiū, puer vite norma, mi conſpicio.
Tum beneficiū, tum mortem ab aquis trahit.

NOTE.

Adhuc de Carmina e Regiz Pariſieſis Bibliothecæ Codicibus deſcripta. Hæc autem habentur in Cod. 1945. Priores quatuor verſus ſpecie interrogantis eſſe ſunt; reliqui duo reſpondentis. Illos ita Latine reddidit V. Cl. Boivinius.

Rois

Ut te dicas, caducas esse delicias hujus vite,
Ex qua sublatus est pallus hic velox.

Δῖος.

ΝΑΥΚΡΑΤΗΣ ΠΛΑΚΩΣ ΛΙΝΑ ΔΕΣΜΟΤΗΣ ΕΠΙΘΩΝΙΣ,
ΔΕΣΜΩ ΤΑῦΤΑ ΣΙΩΣΙ ΔΕ ΑΛΙΕΙ ΤΑῦΤΑ.

ALIUD CXXIX

ΝΑΥΚΡΑΤΗΣ ΤΟΤΙ ΛΙΝΙ ΔΕΣΜΟΙΣ ΕΝΘΕΤΟΣ
Dum piscium præda inhiet, e vinculis hujus vite abiit.

Ἰδὲν ἐκ τῆς φωνῆς Βοϊσίνι.

ΙΜΠΛΙΤΟΝ ΣΩ ΑΠΟΣ ΤΟΝ ΛΙΝΑ ΔΕΣΜΟΙΣ ΤΡΑΧΕΒΑΝΤ,
Corporis abruptis vincula Naocratius.

Εἰς Εὐμολίαν τὴν μητέρα τῆς μεγάλης Βασίλειας.

Εὐμολίαν τὴν μητέρα. ἡ ἡμετέρα; ἡ ἡμετέρα.
Καὶ τὴν οὐρανὸν δὲ τὴν οὐρανὸν.
Τίς, ὅτι δὲ τὴν οὐρανὸν δὲ τὴν οὐρανὸν.
Εὐμολίαν τὴν μητέρα τὴν οὐρανὸν.
Τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν.
Σὺ τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν.
Θεοὶ τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν.
Καὶ τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν.
Οὐκ ἔστι τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν.
Εὐμολίαν τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν.
Τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν.
Τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν τὴν οὐρανὸν.

Id Emmeliam. CXXX.

ΟΒΙΤ ΕΜΜΕΛΙΟΝ (Quis dixisset ?) Illa, quæ tot
Ac tallum natorem dedit orbi iubar,
Filios & filias nuptas, innuptasque,
Sola hæc mortalium sacunda final, & felix.
Tres quidem huic Sacerdotes delictos. Atque ipsa Sacerdotis
Uxor. Affines vero velut cœlestium exercitus.
Mæ super habet, ubi secretum Emmelii sobolem cerno;
Ac talem, gloriosæ uterq; integram opulentiam.
Ut vero ipsam appellavi Christi possessionem, piam sanguinem,
Emmelionem, hoc dixi haud magnum: tanta est radix.
Hoc tibi sit pietatis præmium, o quam optima,
Filiorum honor, quibuscum unum desiderium habuisti.

NOTE.

ΣΑΝΔΡΑ ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἡμετέρα, ἐπὶ τῆς ἐκείνης ἐν τῷ Μαρτυρολόγιῳ Ῥω-
μάνῳ τῇ 30. Μαΐου τοῦ ἀντιφωτισμοῦ. Ἰν Ὁράτ. XX. quæ est in S. Basilium, illam
Nazianzenus encomiis multis, pluribus vero Gregorius Nyssenus ejus filios in Vita S. Ma-
crinæ exornat. Cl. Papabrochio, ut in reliquis, ita & heic multum debemus, quippe Το-
μο VII. Μαΐου præclarissime hujus faminiæ res geitis consuetæ traditione, ac diligenter liti-
ris mandavit. Nos singula persequemur, quæ heic animadversione digna videbuntur.

Εὐμολίαν. Emmelium. Ita Emmelium nomen in versu posuit Nazianzenus, nempe suæ
gentis ac Latinorum exempla sequutus, quibus Glycerium, Melanion, Sophionum, ac hujus-
modi nomina feminini generis usurpantur terminacione neutra. Iskra suam nobis occurret
Ovidius, Theophilum, pro Theophila. Vide quæ adnotavi ad Carmen in Gorgoniam, quæ a
Gorgoniam appellant. Titulus autem hujus Carminis præfert Εὐμολίαν, Emmeliam. An satis

ad mentem Poetae, ueluti, quoniam in reliquis locis non *Εμμελίας*, sed *Επιφάνης* dicitur. Certe in Cod. Mediceo titulus iste habet: *ἢ Ἐπιφάνης πατὴρ Βασίλειος ἢ Ἐμμελίου Βασιλῆος matrem.*

Tertio: *Nazianzen*. In MS. Codicē *ἐπιφάνης*, parentem, vitio aegestissimo scriptum est. Quare emendavi.

Οὐδὲν γὰρ. Filios. Liberos decem luci dedit S. Emmelia. Ex his masculos quinque novimus, nempe S. Basilium Magnum, Nauciatium; S. Gregorium Nyssenum; & S. Petrum Sebasteium Episcopum; hoc ordine natos. Quinque nomen a Philostorgio, ut supra vidimus, memorati, & Monasticam vitam professi, nobis laetari: Una dumtaxat soror istorum comperita nobis est, videlicet S. Macrina. Reliquarum nomen nullis monumentis, quod sciam, nos docent. Non dñs autem, ut Posslevinus in Apparatu sacro censuit, sed plures illas fuisse, certissimum arbitror. Quippe *filias Emmelias nuptas, inuuptasque* non heic solum, sed etiam in Oratione XX. de laudibus S. Basilii, Nazianzenus memorat, sanctamque Basilii senioris, ac Emmeliaz familiam veluti omnium felicissimam extolles, hæc ait: *Βασίλει δὲ ὁ μακαρίτης τῶν ἀφ' οὗ, καὶ τῶν πατρῶν ὡς ἀδελφῶν, καὶ τῶν ἰδίων ὡς πατρῶν. Quod quidem liquido demonstrat ille (licitatis nomine prædicandus Sacerdotum, & Virginum namentum, atque etiam, quæ matrimonio se addixerunt. Ut igitur etiam opinatur doctissimus Papebrochius, quamquam unus Macrinæ nomen nobis sit cognitum, alias tamen Emmeliz filias existitisse constare, quarum quidam virginitatem amplexæ Christo se dicant, aliz nuptis se obligavit. Non affirmarem tamen, tres nuptas datas, tres vero virginitatem servasse, quod exillimare videtur Papebrochius. Si enim decem tantum liberos Emmelia genuit, ut certissimum ponitur, siquæ masculi quinque fuerint, ut supra Philostorgius nos docuit, superest, ut totidem etiam fuerint Basilii M. sorores. Vide quæ infra notavi ad Carmen in *Theophilum*.*

*Εὖ γὰρ. In laudata Orat. XX. Nazianzenus Basilii Magni parentes ἐκκλησιαστικῶν καὶ κατὰ τοὺς ἀπαιτῶν, appellat, h. e. qui sunt & multi, & probi, seu honesti filios habebant. Idem heic repetit. *ἱγὰρ. Sacerdotes*. Nempe, ut supra commemoravimus, Basilium Magnum Cæsareæ, Gregorium Nyssæ, ac Petrum Sebastes Episcopi. At non deerant, qui vocem *ἱγὰρ* hoc in loco non pro *Episcopis*, ut ego, sed pro *Presbyteris* acciperent; verisimile quippe est, tempore illo, quoniam Emmelia vitam cum morte mutavit, nondum Episcopatus insignia Petro fuisse collata. Ut ad diem 30. Mæsi arbitratur Papebrochius, S. Emmelia Anno 372. ex hæmone abiit. At Petrus Cathedrali Sebasteium ne annu quidem 381. fortasse obtinuerat, quemadmodum in ejus Vita Bollandus & Henricus Tom. I. Januæ. ad diem 9. suspensiverit, levibus quidem argumentis nixi, sed non improbabili conjectura. Longe igitur post Emmeliz parentis obitum, si vera hæc forent, S. Petrus Episcopatus dignitas obtingisset. Vetum, perspectis omnibus, nihil obstat video, quin Anno etiam 372. Petrus Episcopatum numero adscriptus foret. Quæstionem alius explorare nonne non-jovans. Nunc, dicere solus est, Sacerdotio saltem donatum fuisse Petrum, antequam mater a vivis discederet; nam Anno eodem, quo S. Basilius Episcopatum obtinuit, videlicet A. C. 370. Petrum quoque suum fratrem inter Presbyteros cooperavit. Hoc e. S. Macrinæ Vita asserimus. Quod si Græcum ejusdem Vitæ exemplar nobis esset, fortasse non *Presbyterum* solum, sed *Episcopum* etiam & Basilii fratre donatum fuisse Petrum intelligeremus. Ibi fortasse legitur *ἐπίσκοπος*, aut *ἐπίσκοπος*, aut *ἐπίσκοπος*, quibus vocibus non *Presbyterum* tantummodo, ut dicebamus, sed etiam *Episcopum* significatur. Fortasse verò ex hoc Epigrammate dicas, longe antequam opinentur doctissimi illi Scriptores, Episcopatum Petri cepisse, nisi dicatur multis post Emmeliz mortem annis idem Epigramma à Nazianzeno elucubratum.*

ἢ Ἐπιφάνης. Atque ipsa Sacerdotis. Hæc Basilium Basilii Magni patrem, ac Emmeliz vitum, postquam plates antos in carnis communionem cum uore vesisset, Episcopali munere auctum fuisse, tradiderunt quidem Posslevinus in Apparatu sacro Verbo *Basilus*, Labbeus de Script. Eccles. in Addend. ad Tom. I. alique Eruditi; nullo tamen hæcque firmo documento sententiam hujusmodi optabant. Quamobrem Guilielmus Cave in Hist. Literar. de Script. Eccles. illis subscribere omnino recusavit. At nonne caræ veritatis hujus fundamenta tenes, appellante Nazianzeno Emmeliam *ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἱεροῦ, Sacerdotis uxorem*, Basilium nempe seniori, qui postea *Sacerdos*, seu *Episcopus* fuit, olim matrimonio conjunctum. Quod si per vocem *ἱγὰρ* malime *Episcopum* heic, sed *Presbyterum* significari contendas, id tibi licet. Attamen quum tibi Episcopos, & in hoc eodem Carmine Basilium Magnum, Gregorium Nyssenum, (& fortasse etiam Patrum) *ἱγὰρ* Nazianzenus noncupat, qui procul dubio *Episcopi* tunc erant, probabile nimis videtur, Basilium quoque eorum parentem per idem vocabulum Antistitem designari.

Οὐδὲν γὰρ. Cælestium. Codex Mediceus habet *ἀδελφῶν*.
Οὐ γὰρ. Affines. seu ut melius dicam, *propinqui sanguine*. Qui fuerint Emmeliz sanguine ne juncti, vix dicat aliunde. Significari tamen heic arbitror læscptos & filios nepotes quidem enim Emmeliz filias matrimonio se addidisse, quæmadmodum supra. Ex his fortasse nepotibus

ribus Gregorius ille fuit, ejus infra seculo erit. Neptec vero memorantur a S. Gaudenzio Episcopo Brisiensi in Sermon. de Dedicat. Basilicæ XL. Martyrum, ubi hæc leguntur: *In ipsa maxima Civitate Coppodæa, quæ appellatur Casarea, reperiuntur quædam Dei famulas, Monasterii Sanctarum Virginum dignissimas matres, postus Maria, & Martha consimiles, quas universo diligit Jesus, natura, fide, & studio, & castitatis integritate germanas, quibus ab universo suo Confessor, & Sacerdos Basilio (en Sacerdotem, h. e. Episcopum, appellat) alimtracita fuerunt totum Martyrum veneranda Reliquia. Hæc ille eorum temporum Scriptor.*

*Quæstio. Appellavit. Pro quoque, quod in MS. legebatur, ita scribendum Bevirius notavit. On videtur hæc verba. Quibuscum unum desiderium habuisti. Ita recte, subintelligas vita celestis. Sopra in Carm. CXIX. memoratur *Quis de nobis sperans. i. e. Vita celestis unius amor, seu unicum desiderium.**

Eis Maniæar τῶ ἀδελφῶ τῷ ἁγίῳ Βασίλειῳ.

Π Ἀδελφοὶ ἀφ' ἡμεῶν ἄλλο καί, ἢ αὐτ' αὐτοῖς
Μανιᾶρ Εὐμαρίῳ ἀποστόλῃς μεγάλῃ.
Ἡ σῶμα ἀδελφῶν ἁμῶν ἵμῶν, τῷ δ' ἁγίῳ σῶμα
Γλαύκῳ, ἡ σῶμα εὐμαρίῳ Εὐχ' ἔχῃ.

In Macrinum S. Basilii fratrem CXXXI.

Virginem nobilem tumulus contideo, si quam audis
Macrinum Emmelii magnæ primogenitam
Quæ omnia virorem oculis latuit, tunc vero in omnium
Ore fectur, & omnium optatam gloriam habet.

NOTÆ.

Sanche hujus Virginis laudes, quæ die 19. Julii quotannis in Martyrologio recurring, comitres in præsentia, quam vel breviter delineare præstat; quippe luculenter eadem profecutus est S. Gregorius Nyssenus ejus frater in Epistola, ut titulus præfert, ad Olympiæ Monachum, quæ apud Sarium legitur ad diem 19. Julii. Satis igitur ad operis propostum fuerit, si cursum monemus, illam SS. Basilii, & Emmeliæ filiam, Basilii Magni, Gregorique Nysseni fratrem fuisse. Inter Emmeliæ liberos prima lucem vidit: quod & aliunde noveamus. Illi a parentibus impostum nomen est Macrinæ, quoniam ejus avia paterna, mulier præstantissima, quæ sub Tyrannorum Regno pro Christi confessione pugnaverat, Macrina appellatur. Anno vulgaris Epochæ 380. S. Virginis antonom ad immortalæ patriam & terris absille constat: Ejus quoque mentionem facit Nicephorus Callisti lib. 11. cap. 19. Fecerant & alii, quos compendii gratia prætermitto.

Eis Θεοφίῳ ἀδελφῶ τῷ μεγάλῳ Βασίλειῳ,

Κ Αἰ σὺν Θεοφίῳ καὶ τῷ εὐχ' Εὐμαρίῳ,
Γρηγορίῳ μεγάλῳ εὐχ' ἀποστόλῃς,
Εὐφροσύνῃ τῷ ἁγίῳ εὐχ' ἁμῶν, ἡμῶν γυναικὶ
Εὐφροσύνῃ, ἡμῶν δ' ἁγίῳ Γλαύκῳ.

In Theophian Magari Basilii fratrem CXXXII.

TU quoque, Theosebiam, incluz Emmelii filia,
Gregorii magni vere conjux,
Hæc sacram subisti baptismi, columen fœcundissimum
Piarum, & vita vero mature excessisti.

NOTÆ.

Creditum hucque, Theosebiam, seu Theosebiam, Gregorio Magni Basilii fratri, ac postea Episcopo Nysseno, fuisse matrimonio conjunctam; eaque in sententia fuisse Baronius in Annalibus, Henkenius, & Papebrochius in Vita ejusdem Nysseni die 9. Martii, imo reliqui Scriptores, quos ego viderim de Theosebia scribentes. Singulos in hanc opinionem pertraxit una Gregorii Nazianzeni Epistola, XCV. ubi dolorem a Nysseno in Theosebia morte

et conceptum emoltri contendit. At nunc, si fidem habere volumus hujus Epigrammatis Authori (qui versibus quidem esse potest, alius tamen est e Nazianzeno) eliter sentiendum erit. Heic enim Theobesia Emmelie filia, Basilique soror dicitur, etque ideo non uxor, sed foror Gregorii Nysseni fuerit. Præterea, quoniam dicitur *Gregorii Magni conjux*, nullumquam esse Gregorius, cui *Magni* titulus conveniret, præter Nazianzenum, atque Nyssenum; Nysseni autem, ut posuimus, Theobesia soror sit: superest ita cum Gregorio nostro nuptiæ dicamus. Verum eam facile persuadebitur, Nazianzenum conjugio operem dedisse, quam nullum hujusce sedii vestigium habeatur apud Historicos tam antiquos, tum recentes, qui ejus vitam literis mandarunt? Quin imo pluribus in locis testatur ipsemet vir sanctus, impensum sibi ab adolescentia fuisse Virginitatis studium. Quare mirabar olim quam maxime condiscipulum Guilielmi Beveregii, viri eloquiis eruditissimi, qui in Notis ad Can. V. Apostol. in hæc verba scripsit: *Es quidem post Nicanum Concilium Spirdionem, Gregorium Nyssenum, ut & Nazianzenum tam patrem, quam filium Theologum, matrimonio copulatos fuisse, nemo in antiquitate versatus nescit.* Imo, aiebam tum ego, nemo lo antiquitate veritatus, præter unum Beveregium, quod sciam, adhuc affirmavit, Nazianzenum filium omquam sese matrimonio obstrinxisse. Nihilominus emamque verum, & quandoquidem nobis oblatum est hoc Epigramma, suspicari saltem in posteram cogemur. Beveregii sententiam eum veritate consentire, ac Theobesiam Gregorii Nysseni sororem, Theologi vero conjugem fuisse. Hujus autem Carminis fidem sustinere videtur eadem illa Epistola XCV. Nazianzeni, quam Baronius, ceterique Eruditi hucusque pro contrariæ opinionis fundamento posuere. Scilicet inquit ibi Gregorius postulat, ad Nyssenum scribens: *Te admira ob eam sobrietatem, ac philosophiam, quam in discessu hæta, sanctique SORORIS vestra (sive tuæ) adhibes, uti apine aditio quæ, non parvitas.* Quæ verba interpretans Baronius, Theobesiam ideo *Sororem* Nysseni appellatam convicit, quod illa castitatem Deo voverit, ac inter Diaconissas egerit, viro quoque Sacerdotum; & castitatem amplexo. At nunc non spiritualiam, sed germanam Sororem Nysseni piam hæc fecerim fuisse, ex hac etiam Epistola intelligeremus. Iosia edidit Nazianzenus: Sed quid faciemus adversus Dei legem de antiquis temporibus dominantem, qua Theobesiam meam habet (iram enim eam voco, qua secundum Deum vixit; quandoquidem spiritalis cognatio corporum antecellit). Theobesiam Ecclesia deus, atque nostra utilitatem (aut potius familiæ, ac præcipue nostræ, siquidem Græce scriptum est *οὐκ ἄλλ' ἢ τὴν γυναικὶ* formatum fiduciam; Theobesiam in tanta fratrum pulchritudine formosissimam, & clarissimam; Theobesiam vere sacram, & Sacerdotis conjugem, & honore patrem, & magnis Mysteriis dignam. Deinde singulari dolore ob ejus mortem se affectum Nazianzenus testatur, adjiciens sibi illius memoriam nunquam esse deponendam. Ex his igitur, nuptiam quoque eidem Gregorio Theologo Theobesiam aliquando fuisse, apparet. Eam autem *sciam* Gregorius appellat, tum quod sibi corporea cognatione adstricta fuisse, tum multo magis quod secundum Deum vixerit, *viri nam fuit conjugis.* Hoc est, ut explicare possumus, quod ille cum viro Nazianzeno castitatem potius, quam thori conjunctionem, servare voluerit. Quæ si vera sunt, hinc discimus, non diu constitisse carnis communionem inter Nazianzenum, ac Theobesiam, sed utramque castitatem jampridem elegisse, ut Sacerdotum ille iniret, ut inter Diaconissas ista cooparetur. Ad hæc Theobesia dicitur in *santa fratrum pulchritudine formosissima*: quæ recte illi conveniunt, si Emmelie filiam ætenuimus, cui quinque filii masculi contingerant. Theobesia vero paternam domum repelliisse, soluto matrimonio, ibique reliquam vitam videtur egisse, e Nazianzeno corpore secessisse, animo vero ex spiritu conjunctior, quam ante. Posset etiam recentiori huius opinionioni suffragari versus ille Theologi ita scribentis in Carm. IV. de *Anima sua Celamit.*

Αἰνὸν τὸν καὶ παῖδα, βαπτὴν ὅζωις ἐκείνη ἔδωκε.

Deinde vero grave jugum matrimonii a me seposui.

Nihilominus hæc ita le habere, affirmare pro certo non eulim. Cur enim Gregorius, qui tam sæpe, ac tot verbis vel minuta vite sue monimenta verbis eleuit, hoc animum non levis momenti ante præterisset, aut tam jejunus commemorasset? Documenta quoque produci possunt, quibus probetur, eumquem Nazianzenum fuisse conjugatum, ac præcipue quod legitur in edicte Carm. I.

Ὅπως γὰρ ὁ Π' τριῶν, ἡ δὲ πρὸ &c.

Non me conjugium ligavit, vita fluxit.

Quum tamen & hoc, & omnia, quæ proterre liceret, equivoca videri, & utrique sententiae conformari possint, placet in re dubia reliquis potestatem facere judicandi. Mihi fit sententia, pro certo Nysseni non esse Gregorio nostro hujusmodi Epigramma tribuendum. Aut nim Theobesia Nysseni conjux, non soror, fuit: & error palmaris in eo continetur. Aut Nazianzeno nuptiæ (quod similitudinem verò eribitor) seque Nazianzenus *Gregorium Magnum* nunc, quam appellasset.

Antec. Gr.

K

Est

Εἰς Γρηγόριον.

Γρηγόριον μῆτεραι, ἡδὲ φίλοι, ἰδὲ δὲ θεοὶ,
Γρηγόριον, καθάρσι Μάρτυρος παρὰ τοῦ Θεοῦ,
Ἡ δὲ δὲ, θαλιδότατα, ἡγήσαντο. αἱ δὲ πρὸς τοὺς
Τῶν γρηγορίων ἡγήσαντο αἱ αἰεὶ.

In Gregorium. CXXXIII.

Gregorium avunculus, Sacerdos magnus; heic composuit
Gregorius, juxta puros Martyres collocans
Adolescens, florentem, impubem. Antea vero
Conceptæ senum alendorum spes sunt cinis.

N O T Æ.

SI Nazianzenum postrema hæc Epigrammata. Auctorem haberent, quis iste Gregorius fuerit, nullo negotio dignoscere. Maternus enim avunculus heic nominatus alius non esset, quam Gregorius Nyssenus, Basilii Magni frater, qui *μῆτεραι* i. e. *magnus Sacerdos*, seu *Episcopus* dicitur. Supra enim animadvertimus, quidam ex hujus Sacerdotibus legibus conjugii sese adstrinxisse; ideoque ex harum una prodiret. Gregorius iste adolescens, quem in ætatis flore fato supremo correptum Nyssenus avunculus tumulo amplexisset, sepultum Nazianzenus elogio exornasset. At quoniam superius Epigramma facit, ut de istius etiam Auctore dubitare debeamus, incertum est mihi, an Nazianzenus potius, quam Nyssenus, Gregorius hic adolescens fuerit nepos. Scilicet Gorgonius filius is esse potest, atque Alypi. In Cod. Medic. hunc titulum præfert Epigramma. *εἰς Γρηγόριον τὸν πρὸς τοὺς αἰεὶ* supposita *ἀνὰ* *ὁ* h. e. in Gregorium matris fratrem.

Περὶ δὲ τούτου. Collocans. Juvenis Gregorii ossa ab avunculo Gregorio juxta SS. Martyrum tumulos condita fuisse, intelligimus. De hujusmodi consuetudine (superius nonnulla adnotavi in Carmen XVII. plura vero in Dissert. XVII. ad S. Paulinum Tom. I. Anecd. Vide in hoc eodem Libro Disquisitionem III.

Ἐποικήσας. Senum alendorum. H. e. in cinerem redacta est spes, quam Gregorii adolescentis parentes, ac majores conceperant, suam ab isto nepote senectutem aliquando alendam, aut ut enclius ditam, esse sustentendam.

In priori versu pro *ἰδὲ δὲ θεοὶ*, quod legitur in Cod. Medic. habet Parisiensis *ἰδὲ δὲ θεοὶ*. Idem. In postremo pro *αἱ αἰεὶ*, Cod. Medic. habet *αἱ δὲ*. Fortassis *αἱ δὲ*.

Εἰς Μαξιμian.

Αἰνέσας ὡς καὶ γινώσκω. Βασίλειος ἰς ἀδελφὸν
Εὐν. Οὐρανοῦ ἀπὸ καὶ τῶν. πάντα καὶ τὰ ἐκείνου
Χρὴς τοῦ μὲν ἰδὲ δὲ θεοὶ, ὅτι πολλοὶ αἱ ἀρεταὶ
Ἰσχυρὸς ἡμῶν πρὸς τὸν ἀνδραγαθὸν: ὅς τις ἀνδρῶν
Τῶν καθ' ἑαυτὸν. Χρὴς τῆς αἰεὶ αἰεὶ πολλοὶ,
Καὶ τοῦ καὶ τῶν Μαξιμian ἰδὲ δὲ ἀνδρῶν.

In Maxentium. CXXXIV.

Boivin vertente.

C Lara stirpe satus, Regalem admittit in Aulam.
Grande supercilium atollo; mox omnia Christus
Dissipat, errantem tevocans. Vestigia flecto
Per varias incerta vias, jactantibus antris
Votorum, donec Vitæ via certa reperta est.
Arumnis corpus variis tibi Christe subegi,
Nunc levis alta super redeo Maxentius alitra.

NOTÆ.

Illiſtri ſanguine natos Maxentius ad Aulam Conſtantineopolitanaſe contulit, ubi ſummo in honore apud Auguſtos fuit. Verum fortunæ favor, & publici ſilicujus muneris amplitudo, ut uſu venit, ſuperbum effluſerant. Impotentiam hominis diu non tulit Cælum. Quare ab alto deſectus, ſibi vivere, mellorifque vitæ inſtitutum amplecti coactus fuit. Inde Chriſto ſe dicans, ſelicem ad mortem venit, qui antea intas felicitatis fruſtus computare poterat, quod Nazianzenum amicum haberet. Hæc ab hiſce verſibus diſcas; nihil enim aliud in veterum monumentis de hoc non infimi ſubſellii viro offendi.

Pro *videtur*, Cod. Meſic. habet *xiſcenſu*. In quarto verſu *deſectus* potius legendum eſſe cenſuerat Boivinius, quàm *de deſect*, uti Regius Codex præſerebat. Ejus conjecturæ conſentit Codex Medicus. In utriſque vero Codicibus ſcriptum eſt *deſectus*, pro quo *deſectus* ſcribere placuit, ſenſu poſcente.

Αἶλλο δὲ σὺν μίμῳ.

Π Ἀλλ' ἦναι χρῆσιν, Μοξένιος, σὺν γράμῳ
Ὀνείμα, ἢ τυγυλὸν ἔδωκε δὲν βίον
Ἀμύμον, ἀπαιτῶν, ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου
Ἀντιόχου δὲ τῷ Χριστιανῷ πάλιν.

Aliud in eundem. CXXV.

PAlpitat mihi cor, Maxenti, tuum scribens
Nomen, qui datam vitæ viam confecisti
Mortibus inviam, excellam, injucundam. Ad tuum, optime,
Sepulcrum Christianus sine tremore non accedet.

NOTÆ.

Aμύμον. Mortalibus inviam. Vitæ genus, quod Maxentius elegerat, & heic Nazianzenus describit, Monasticum ſcilicet videtur.

Ἀντιόχου. Sine tremore. Aut ſignificat Poeta, non ſine reverentia, ac timore, accedere Chriſtianos debere ad ſepulcrum viri tam pii; aut potius timorem iis incutit, quibus religio non erat aliena expilare, aut frangere ſepulcra. Nazianzeni xpo impiis iſte mos præcipue obſtinebat, ut alibi vidimus, & infra uberius patebit.

Πρὸς τῷ Ἰωάννῳ.

A Ἄλλο μὲν χρῆσιν, οἱ δ' ἄρμονον, οὐ δὲ πρῶτον
Τίμωσι λυγρῶς, παύρην αὐτὸς βίον
Ἄλλο δ' αὖ Συρὸν καλὸν ἔμμεν, καὶ γὰρ αὐτὸς
Πυρρῶν, ἔπειτα ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου
Αὐτοῖς ἰμοὶ Χριστὶ πάλιν μῆναι, δὲ σὺν Ἰωάννῳ
Νῦν γὰρ καὶ πάλιν? οὐ αὖτε δὲ χρῆσιν ἔχει.

Ad animum suum, CXXXVI.
Ex versione Boivinii.

Argentum hic, ille argento pretiosius aurum.
Hic lauri inhiat, pandia vana, spes.
En quem filia juvat depectere Sérica: splcos
Laudat frugiferos hic magis, ille greges.
Divitiz tu, Chriſte, mex, quem cernere para
Mente nunquam liceat: cætera Mundus amet.

NOTÆ.

Hic Epigrammati ſimilia habes in reliquis Nazianzeni Carminibus, & potiſſimum in Carm. de Vita ſua. Aldus hoc idem evulgaverat. Billius prætermiſerat. Iterum igitur datus e Regio Codice 2891. deſcriptum.

K 2

Ka2a-

Κεφαλή. *Pure* H. e. sine nube utinam aliquando Christum conspiciam; non enim id homini corporeis vinculis additū licet.

Εχον. *Habes.* Ita Boivinius scripsit, quum corrupte in MS. Codice glossata in *εχον* irregisset, ut *παρο*, in textum.

Εἰς αὐτὰ ἀποτίθημι σῶμα τρεῖς Μάρτυρες.

Τ *Προδάρεις, πρῶτον μὲν καὶ τὰς σῶματ' ἀνθρώπων
Ἀδελφοί. τοῦτοι δὲ θανάτου ἀπὸν ἔχουσιν.
Ἀδελφοὶ μὲν ἐν αἰῶσι τοῖς μὲν διατίθενται ἀποτίθημι,
Αὐτοὶ σῶματ' ἔχουσιν ἁγιαῖα. οὗ δ' ἐκτίθεσθαι,
Πολλοὶ καὶ δὲ θάνατον. ὃ δὲ ὀπίσω. ἡρώδης
Μάρτυρας, ἡ γὰρ οὐκ ἐστὶν. Σολομὼν δὲ οὐκ ἐστὶν.*

In effodientes sepulcra praeferunt Martyrum. CXXXVII.

Τ *Et morte digni, primum miscuistis corpora profanorum
Martyribus, & sepulcra Sacerdotum utriusque habent.
Deinde autem tumulos, alios quidem avertistis, nefarie;
Ipsi sepulcra habentes similia, alios autem vendidistis
Sepe, & bis unumquemque; aliquis & ter. Sacrilegio ledis
Martyras, quos sinit. Sodomitici cedite fontes.*

NOTE.

F MS. Codice Regio 2891. fol. 140. depromti sunt hi versus. Eorum titulos apud Ambrosianum Scholiastem MS. diversus est, nempe κατὰ συνθυρήματα, *contra sepulchrum effodientes*. Quinam fuerint hi perdit homines, infra discēs e Dikquisitione, quam de Christianorum Sepulcris institui; ubi Epigramma istud illustravi; neque enim Scholus, ac notis uberem explanationem commendare, atque includere, commodum videbatur. Ceterum nunc mouendus est Lector, eisdem hōce versus ab eruditissimo Boivinio ante aliquot annos mihi humanissime communiticos, anno subinde MDCCV. proxime praeterito publici juris factos fuisse a Cl. V. Joanne Mabillonio in nova editione insignis Opusculi, cui titulus *Eusebii Romani ad Theophilum Gallum Epistola de cultu SS. Ignororum*. Quam autem ipse appelleret versus *Græcos Antonini-cujusdam Poeta*, satis indicat, neque sibi, neque Boivinio eorum Auctorem Nazianzenum videri. Et revera in iis frustra requiras consuetam Gregorii nostri elegantiam. Quisquis tamen Auctor sit, certe vetustus est; eos enim explicet memoratus Scholiastes factis antiquis, ipsique Nazianzeno tribuere videtur. Nos hic adnotabimus tantum pauca in Græcum textum.

Αδελφοί. Apud Cl. Mabillonium, qui & a Boivinio accepit hos versus, legitur sic.

Σῶματ' ἔχουσιν. Fortasse legendum σῶματ' ἔχουσιν.

Δι. Ita per conjecturam scribendum censuit Boivinius, quum in MS. Cod. habeatnt τρεῖς, quod sequentibus non bene respondet.

*Εχον σῶμα. Cedite fontes. Ita quoque legitur in Cod. Medic. Mihi placet conjectura Salvini eruditissimi, cui scribendum videtur ἔχον, h. e. *venitis, proficite*, sulphurei fonte, qui Sodamam evertitis, & istorum scelus expiate.*

A'm.

Π *Αἰὲς Χριστιανὸς, οὗ δ' ἀνέστη. ἡδὲ δ' ἐκτίθεσθαι.
Ποὶ οὐ θνήσκουσιν Χριστοῦ ἀποτίθημι;
Αἱ ἡδὲ καὶ αὐτοὶ γάρτοι οὐδὲ, ποὶ παρὰ
Βασιλεὺς ἀποτίθημι θανάτου παλάμη.
Εἰ δ' ἢ οὐ μὲν καὶ οὐδὲ καὶ ἐκτίθεσθαι, οὐδ' ἀνέστη.
Ποδάρεις, ἡδὲ οὐ γάρτοι παρὰ ἑαυτοῦ θνήσκουσιν.
Σοφιστικῶς, γάρτοι, ἡρώδης, πλάττειται,
Μίχην αὖτ' ἐκτίθημι Μάρτυρας ἀποτίθημι.
Τρεῖς συντίθενται δ' οὐ θνήσκουσιν; ἔχον σῶματ' ἁγιαῖα.
Καὶ οὐκ ἐστὶν πικρὸν Μάρτυρι δὸν γάρτοι.
Τρεῖς Μάρτυρες οὐκ οὐ θνήσκουσιν βίβω.*

A'm.

Αἰνεῖτε τὸν ἀποστόλου μαρτύρου μαρτύρα.
 Τάχα δὲ εἰρήνη· ἐν δὲ τῷ αἵματι τῷ ἁγίῳ
 Ἀσπίνος αἵματος, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ ἁγίου.
 Μάρτυρες ἄνθρωποι δὲ τῷ αἵματι τῷ ἁγίῳ
 Καὶ μὴ οἱ τοῦ αἵματος τοῦ ἁγίου ἵσταται.
 Βάπτισμα, ἵσταται, καὶ τὸν αἵματι τῷ ἁγίῳ
 Φύσιν τῶν μαρτύρων μαρτύρων ἀνδράνων.

A L I U D CXXXVIII.

Ex interpretatione Borinii. Est autem Dialogus. Interloquuntur A. Poeta.
 B. Sepulcrorum violatores. C. Martyres.

- A. **F**illi Christianorum, hoc audite. B. Nihil est Tamulus.
 A. Quare igitur vestros tumulatus insignes?
 B. At est etiam omnibus (communia) hoc præmium. A. Itemne (licet) Tumulis
 Injicere alienis hostiles manus?
 Quod si ideo, quia non novit mori, quæ heic sunt, id insultum (credis).
 Credo (tibi) si tu feras patris ignominiam mortui.
 Compotiores, ventri dediti, quorum vita vomens est, homines laici dorsi,
 Usquequo Tumulis Martyras alientis
 Honoratis, pii quatenus non licet? Compefete gulas,
 Et tunc credam vos Martyribus gratificari.
 C. Honor est Martyribus (geatus) semper mori vite,
 Sanguinis coelestis memores, magni (inquam, sanguinis.)
 Sepulcra autem mortuis (honori sunt). Qui autem suggesta nobis extruist
 Alienis lapidibus, is nec sepulcrum consequatur.
 A. Martyres, eragrem Deo magnam libalis libationem,
 Et quidem a Deo digna præmia habebitis.
 Suggesta, hymnos, conventus, animarum reverentiam. Sed a Tumulis
 Fugite, mortuorum caratores, Martyribus obedientes.

N O T E.

Idem ac superius argumentum pertractatur. Aliquis etiam innuit de Cenis ad sepulcra
 Martyrum. Utramque materiem persequutus sum ego in geminis Disquisitionibus, quæ
 ad calcem hujus Libri legentur. Horum Auctorem non ausim dicere Nazianzenum.

Παῖδες Χριστιανῶν. Fidei Christianorum. Hoc est, Christiani, Græce perspirat, ut scriptum est
 Ite, semper vultis, Medici, Rhetores.

Μὴνς αἰσῶν. Item ut Tumulis. Addidi particulam et, quæ in Codic. MS. desideratur,
 & excidisse videtur propter similitudinem syllabæ vicinitatem in voce αἰσῶν. Quoniam sepulcrorum
 violator dissiliet ἀλλ' ἔτι καὶ αἰσῶν αἰσῶν, quod ad illud Homericum alludit, exequias ac
 funeralia, honorem esse, ac præmium mortuorum: αἰσῶν αἰσῶν δὲ τῷ αἵματι τῷ ἁγίῳ. Poeta, quasi
 sermonem contineret, insubilit, αἰσῶν αἰσῶν, f. e. Similiter præmium est æchonos mortuo-
 rum, sepulcra alienis violentas non inferre manus.

Συμβόλιον. Compotiores. MS. Cod. Medic. habet συμβόλιον, sepulcrum excores: quæ
 vox sibi a Gregorio usurpatur. At heic de Inguvie, & ebrietate epulantium in Basilicis
 Martyrum loquitur. Quare prima lectio præstat.

Εκρύβει. Codex Medic. habet ἐκρύβει. Pro τῷ αἵματι ibidem legitur τῷ αἵματι. Pro
 αἵματι scriptum est ἵσταται accentu acuto in prima tam ibi, tum in Cod. Regio. Ego αἵματι
 repouendum censui.

Αἵματος. Sanguinis. f. e. sanguinis Christi, quem sacroco magnam appellat. Honor est
 Christianis imitari suum caput, a quo sanguis effusus est, & vitam dare pro Fide. Atque
 hactenus Carmina e Regis Codicibus descripsi.

Καὶ τῷ αἵματι τῷ ἁγίῳ.

M Hæc vultis ἀποποιεῖσθαι τοὶ υἱοὶ τοῦ αἵματος,
 Μὴ εἰδῶντες τὸν αἵματι, καὶ τῷ αἵματι τῷ ἁγίῳ
 Αἵματι αἵματος αἵματος καὶ τῷ αἵματι τῷ ἁγίῳ
 Εἰς τὸν αἵματι τῷ ἁγίῳ, καὶ τῷ αἵματι τῷ ἁγίῳ.

Οἱ.

Ὅστις ἐν τοῖς αἰῶσι περικαλὴ τιμῇ
Ζῆλον ἀποδίδωκε, ἄνευ κηδείας.

In Sepulcrorum efflores. CXXXIX.

NE quis amplius compactile aratrum in terram agat,
Ne mari naviget, neque bellicam hastam capiat;
Sed lignonem ferens, traccemque corde animom
In patrum tumulos, aurum ibi queritet.
Quandoquidem nescio quis hoc meum splendidum sepulcrum
Effodit, iniuste agens, lacri causa.

NOTÆ.

Carmen hoc una cum subsequenti ad numerum usque CXCVIII. accepi e MS. Codice Mediceæ Bibliothecæ S. Laurentii. Cl. Antonius Maria Salvini descripsit, & mihi suppeditavit. Uti vero fasus in Notis ad Carmina in Martinianum animadvertimus, Gregorii tempore crudelis consuetudo invaluerat, ut deicerentur tumuli vel splendidissimi, non alta de causa, quam quod ibi thesauri crederentur reconditi. Qui hoc ausi sunt, *τὸ μνημεῖον*, i. e. *sepulcrorum efflores appellabantur*. Nonnulla in eos Nazianzen Carmina produxit Bilius Tom. 2. Jambico. XVI. pag. 202. Longe plura nos damus. At unde tanta Nazianzeno Carminum copia in eum idemque argumentum? Ex eo factum arbitrat, quod complures Epigramma suo tumulo inscribendum poscerent, arbitrati forte, se per illud misericordiam terroremve incussuros impiis tumulorum, effraкторibus. Unicusque fecundissima Nazianzen Mosa opem tollit; & cense stagers, quantum, & quam varie, atque eleganter, se in eodem themate Gregorius exercuerit. Si quis tamen contendat, hec omnia fere Carmina in unum aliquod illastre inter Cappadocæ Sepulcrum concipta fuisse, quod ausi conquirendi causa impii homines prostraverint; ego non moror.

Maxim. &c. Ironice hæc dicit. Si aurum queritis, o homines, ab arando, navigando, belloque gerendo abstinete. Cuius, & commodius in sepulcris evitendis divitias comparabitis.

Ἀπ.

EΠὶ τοῖς τάφῳ αὐτοῦ διαμνησθῆναι, τὸν δὲ, ὁρῶντα,
Κατὰ, πυραμίδι, τοῖς, ἀνέμοις, αἰετῶ.
Ὅστις ἔκτα ἔργα τεύχῃ ἐν δόξῃ τῶνδε
Τέλειται, σκεπόμενός, ἀπὸ τοῦ θένος.
Πρὶν δ' ἐν οὐρανῷ αἰετῶν, ἔργα ἀνέσται
Τῷ οὐκ ἀδράστῳ μνημείῳ τεύχεται.

A L I U D CXL.

SEPTem in orbe terrarum hæc sunt miracula: Moxis, Simulacrum,
Hordi, Pyramides, Templum, Simulacrum, Sepulcrum.
Octavum sum ego vultus deic tumulus
Sublime compactus, ab hisce rupibus longe procarreus.
Sed qui primus inter mortuos decautabar, non sum opus
Insatiabile tuæ, o homicida, parentis manus.

NOTÆ.

IN illastre aliquod sepulcrum videtur hæc scripta. Alibi vero animadvertimus e Servio, consuevisse veteres in montibus, collibus, aliisque editis locis, sua collocare monumenta. Infra pluries id significabit. Poeta noster, atque erit repetendum, ubi *κατατῆται, κεντῆται, λήγει*, i. e. *sepulcrum, tumulum, & sublimem locum* mentionem reperies.

Ἀλλ.

H'Ν ὅτε τοῦ ἀνέρου ἐν τῷ αἰετῷ ὄρεθ' ἀπὸ
Παλῶν ὑπερκαλῶν αὐτοῦ ἀποσταθῇ.

Nas

Νῦν δὲ αἱ θύραι αὖτις ἰστέον ἄνεκα χρόνῳ.
 Ὡς δ' ἐπ' ἀνάχνης γένεσθ' ἐν παλαιοῖς.

A L I U D . CXLII.

IAm olim locuncullum esse sepulcrum montis e vertice
 Plurimum supereminens, longe lateque conspicua moles.
 Nunc autem bellua me domestica evertit auri causa,
 Atque ita viciis manibus cancellum perii.

Ἄλῃ.

Tὸν τῶνδε τῶν λεικῶν ἔν περὶ πάντων
 Ἄνεκ' ἀνθρώπων ἀμείβειν τῶνδε,
 Ἄνεκ' αὖτις ἐν αὐτῇ ἐν σέμνῃ θύρῃ
 Ἄνεκ' ἐκείνῃς χάσματι δυνάμει.

A L I U D . CXLII.

PRadonem tanti sepulcri, quod circum undique
 Quadratores lapidum obit coronas,
 Equum statim fuit, ipsum in idem sepulcrum deponentes,
 Hiataam super impio rursus claudere.

N O T E.

Tὸν. Tanti. In MS. Cod. habetur τῶν. Emendationem posceat sensus 'visus est mihi.

Ἄλῃ.

E'Ρῆν ἀνθρώπων ἔκαστος κενεὶν τῶνδε ἔλῃ.
 Χρὸν αὖτις πᾶσι ἔργῳ αὐτῶν.
 Εἰ μὴ γένεσθ' ἐν αὐτῇ, ἔλῃ καὶ ἐν αὐτῇ
 Ἐνδεῖ ἔλῃ, καὶ ἐν αὐτῇ δυνάμει.

A L I U D . CXLIII.

Sceleratum facinus inspexi, tumulorum hiantem, iter faciens.
 Huiusmodi sunt fraudulenti auri opera.
 Si tibi aurum contigit, malum reperisti. Sin vacuus
 Hinc recessisti, inutilem impietatem es molitus.

Ἄλῃ.

Oὁ δὲ πᾶσι τῶνδε τῶνδε τῶνδε. ἔλῃ αὖτις ἔλῃ
 Ἐκείνῃς τῶνδε τῶνδε τῶνδε.
 Ὅτι με μὴ αὖτις ἐν αὐτῇ χάσματι δυνάμει,
 Ὅτι δὲ ἐν αὐτῇ, ἔλῃ καὶ ἐν αὐτῇ.

A L I U D . CLXV.

Quot præteriti hominum irates! Neque potui,
 Effugere manus perniciosis vicini?
 Qui me licet subitum positum fero animo disiecit,
 Neque Deum, neque mortuorum sanctitatem veritus.

N O T E.

Oὁ δὲ πᾶσι. Quot &c. Tumulus loquitur, ut alibi sæpe. Inquit autem: Intactus per tot tempora fui, & tandem ab impio vicino mihi indicium est bellum.

Ἄλῃ.

A'as.

TOς τινὲς ἀνέστησαν ἀπὸ τοῦ γέφυρον πόντου,
 Εἰ δὲ τίς τις σκαπὸν μέγα ποιεῖ,
 Οὐ μὲν ποιεῖν ἠθέλω. ἀλλ' ἀπεσθῆναι
 Χαρίζεσθαι. ποιεῖν δ' ἂν (*) ἀπεσθῆναι.

A L I U D CXLV.

Tumelorum depopulatorem perditissimum fuge omnes;
 Qui quom facite tantum ruperit scopulum,
 Non & ipse facile disrepens est. Verum hinc procul
 Abcedite, Mortalis ita rem gratam faciemus.

A'as.

AΓὰρ δὲ καὶ ἐποικιστοῦμα ἔγγυος ἴδω.
 Τοῖσι αὖ συμβούχοις, οἷς αὖ περικτασθῆναι,
 Σμερῶν ὠλεόεντος ἐπαλῆς. ἀλλὰ τὴν ἔχθρην
 Οὐκ ἔστι. δακρύων δ' ἡμεῖς ποιεῖται.

A L I U D CXLVI.

HEu, heu, quale malum jam appropinquare presentis
 Tam sepulcrorum perfossoribus, tum conterminis,
 In altum excurrente perditio monumento? Sed inimicum
 Novit Poena. Mortuis illacrymare nostram est.

A'as.

MΑυτὸν αὖτ' εἰς ἀνάγκη. ἀλλὰ Κάριος
 Τίμω. οὐκ ἔστι συμβούχοις παλάμῃ.
 Καταδύσασθαι θύοι μὲν ποχῶ. ἀλλὰ δίδωκεται
 Οὐκ ἔστι. τὴν γὰρ γὰρ καὶ κακοῦ.

A L I U D CXLVII.

MAnsoli sepulcrum ingens, sed Caribus
 Verendum. Nulla illis tumulorum perditrix palma.
 Enimvero inter Cappadoces valde eminentego. Verum aspexit
 Qualia passum: Cippo inscribete cadavericidam.

A'as.

TΕἴτ' εἰς ἀνάγκη, καὶ ἴδω. ἴδω τὸν
 Τὸν αὖτ' ἐν καὶ τὸν αὖτ' ἐν καὶ τὸν αὖτ' ἐν
 Τίμω. ἴδω, καὶ τὸν αὖτ' ἐν καὶ τὸν αὖτ' ἐν
 Οὐκ ἔστι (*) χρονοῦται, οἱ μὲν ἴδωται ἴδω.

A L I U D CXLVIII.

MUrus in montis radicibus erectus hinc deinceps
 Sapius e lateribus in unum aggelis
 Tumulis eram, collis supra collem. Sed quid hoc?
 Nihil vati cupidis, qui nos totum excusserunt.

(*) fort. ἀπεσθῆναι.

(**) habet χρονοῦται.

A'as.

N Εὐχὴν περὶ τοῦτο καὶ μεμνηται. ἢ ἡ ἀντίρρησις
 τῶνδε ἀντιπρὸς τὴν κατὰ τὴν ψαλμῶν.
 Οὐ γὰρ αὖ (*) διὰ τοῦτο εἰς τὴν γῆν οὐκ ἐκάλυψεν,
 Εἰ μὴ χροστὴ ἔχεν ὅλκον ἐν αἰῶνι.

A L I U D CXLIX.

Mortuorum mortis quoque sunt monumenta. Qui verò exultat
 Cineri magnificum bñsum, talia patitur.
 Non enim iste vir meum vastasset sepulcrum,
 Nisi e mortuis aurum se habiturum sperasset.

A'as.

Tὴν αὖτ' ἢ κατὰ τὸν ψαλμῶν. ὅτι γὰρ ὁμοῦ τὸνδε.
 Τὴν κατὰ τὸν ψαλμῶν ἀντιπρὸς τὴν κατὰ τὸν
 Τὴν δὲ ἀντιπρὸς, οὐκ ἔστιν ὁμοῦ ἢ κατὰ τὸν
 Τὸνδε. αὖτ' ἢ κατὰ τὸν ψαλμῶν ἔχεν ἀντίρρησις.

A L I U D CL.

Quis ejus? Non inanis cippus: ante enim tumulum evertus est.
 Quodnam tempus? Antiqua est monumenti structura.
 Quis hujus, dicto, hoc prostravit? Manus sceleris
 Vicini. Ut quid caperet? Ut aurum tenebrionem haberet.

N O T E.

Dialogismus est inter viatorem, & fortasse Poetam. Sed corrupta non una in loco Græca
 verba divinationibus locum sedere. In priore versu MS. Codex habet αὖτ' ἢ κατὰ
 τὸνδε. Salvinius κατὰ legens, hunc esse verborum sensum suspicatur. *Quis ejus?* i. e. quis,
 & ejus filius, heic tumulatus est ἢ *Non inanis cippus*, h. e. cippus literatus humi jacet; ibi
 legere poteris. Aut fortasse: *Quis ejus?* ἢ κατὰ τὸνδε. Non, i. e. nescio. Inanis est cippus.
 Vel ἢ κατὰ τὸνδε, non profecto inest in columba, disiecta enim est ante sepulcrum, adeo-
 que in ea nec sepulci nomen appareret, nec patris ejus. Mihi legere placeret: ἢ κατὰ τὸνδε,
 i. e. inest, non inest cippo. In altero versu pro ἀρχαῖον ἀντιπρὸς, quod est in MS. Salvi-
 nius scribendum putat, ἀρχαῖον ἀντιπρὸς, ut sit responsio ad interrogationem. Hic est sensus.
 Quando conditum fuit hoc sepulcrum? Antiquiss. In ultimo versu Codex MS. habet ἔχεν,
 pro quo scribendum censui ἔχεν. Aurum tenebrionem αἰῶνι vocat, h. e. aurum in tene-
 bris conditum.

A'as.

Oὕτως ἔστιν κατὰ τὸνδε (*) οὕτως κατὰ τὸνδε τὸνδε
 Τὴν κατὰ τὸνδε κατὰ τὸνδε, αὖτ' ἢ κατὰ τὸνδε.
 Οὐ γὰρ ἔχεν χροστὴ αὖτ' ἢ κατὰ τὸνδε, ἀλλ' ὁμοῦ
 Κατὰ τὸνδε κατὰ τὸνδε κατὰ τὸνδε.

A L I U D CLI.

Quemcumque mecum ad sepulcrum pedes ferent, scito me hæc
 Injussu pari novi heredis manibus.
 Non enim aurum habebam & argentum; sed vilis sum (habere)
 Tantorum parietum renidens chrysidina.

Anecd. Gr.

(*) MS. habet ἀντιπρὸς.
 (**) MS. habet οὕτως.

L

A'as.

A'as.

Σ Τὰδε τίμαι, καὶ κλισίαν ἰδὼν τὴν σῶν βασάνων,
 Εἶπον' ἴω, οὐδ' εἰ μὴς ἐνταῦθα ἀδύρῃ
 Σῶμα τίμαι, καὶ ταύτης ἐννοεῖς ὁρῶν ἀλλ'·
 Τ' ἄλλως, ἢ παλάμῃς γελοχρήσταις αὐτάς.

A L I U D CLII.

Gradum propius siste, & luge intonsens hoc monumentum mortui,
 Quandocumque totis nunc autem sepulcri miseri viri
 Monumentum sum. Ne tumulum erigas alius mortalis.
 Quod operæ pretium faciet, nisi quod a manibus auri cupidus destruetur?

N O T Æ.

L Oquitur Tamulus, & inquit: se olim viri mortali fuisse monumentum, at nunc se esse
 infelicis tantum sepulcri monumentum. In secundo versu MS. Codex habet τῶν,
 pro quo posui σῶς. Quod si τὴν δαλματικὴν interpretaris perditissimi, ac nefarii viri, scilicet
 erit: olim testabar, heic hominem jacere sepultum; nunc dejectus viatores moneo de ex-
 crabili effloris faculo.

A'as.

Α Τὴν, καὶ κλισίαν ἀνδρῶν βασάνων,
 Καὶ κλισίαν σκοτεινῆς βίβου, καὶ τίμαι,
 Πᾶς δὲλα τῶνδε τοῖς καὶ τοῖς χροῖας ἰσχυρῶς;
 Πᾶς ἴστα; σήμερον κλισίαν οὐδ' αὖτις.

A L I U D CLIII.

Æ Viteritas, & claustra toræ Moris,
 Et Lethes tenebræ profundæ, & vita sancti.
 Quo pacto ausus quis est meo tumulo manus violentas inferre?
 Quo pacto ausus est? Neque sanctitas mortuos defendit?

A'as.

Τ Ετῆρας παρῆναι ἀνελκυστὶς ἐ τῶνδε.
 Τῆρας, (*) ὡς οἱ αὖτις ἐ δὲλ κλισίαν.
 Τῶνδε οὐκ ἀνελκυστὶς; καὶ τ' αὖτις ἐ δὲλ κλισίαν;
 Τὴν τίμαι, οὐκ ἔχω χροῖας, ἀνελκυστὶς.

A L I U D CLIV.

P Lapis indignis fasciatus som Tamulus,
 Sum fasciatus, non secus ac vir in funesta pagina.
 Hæc grata mortalibus? Causa veto quam nefaria?
 Mortuum, velut auro, habes, effrigor.

A'as.

Π Πῶς ἐν δὲλ κλισίαν ἐ δὲλ κλισίαν, οὐκ ἀνελκυστὶς;
 Τῶνδε οὐκ, ἀνελκυστὶς; οὐκ αὖτις ἐ δὲλ κλισίαν.

A L I U D CLV.

P Er Deum hospitem te rogo, quicumque pertransis
 Meum tumulum, dic: talia pati, qui hæc perpetrasti.

A'as.

(*) MS. habet εἶναι.

Αἶσ.

Π Ἀνὰ πύλιν, γὰρ σε μυχῷ, καὶ στήθεσσι πίπω,
 Ἡλῆες ἔχον πῶδ' αὖτ' ἔχοντες ἱμῶν ρυτίδας.
 Νεκρὸν ἔχον καὶ μὴν θάλασσαν. ἢ σε πύδω,
 Ταῦτα λησμενὶν ἴσμεν ἀνθρώποις. *

A L I U D CLVI.

Ο Μοῖα relinquens, & terræ addita, & fines maris,
 Venisti, aurum e busto meo appetens.
 Mortuum habeo, & iram extincti. Si quis adoriatur,
 Hæc dabimus, desideranti, libenter.

Αἶσ.

Ε Ἴ σε χρυσὸν ἴδωκα μὲν μὲν, οὐκ ἐβόλασται
 Τὸ δ' οὐκ ἔστιν ἀλγος; ἢ καὶς δαδ' ἔσ' ἄλγος.
 Εἰ δὲ μὲν σκάνει τοὺς αἰθέρας παραδόντες,
 Καὶ τὸ δ' ἐπὶ χροῶν, αἶψά σὺν τῷ θάτῃ;

A L I U D CLVII.

Σ I tibi aurum tradidifsem soli solus, nonne servares
 Hoc quod accepisses? aut scelestus uimiam esses.
 Si vero sepulcrum periculis verendum depositum:
 Idque auri causa: quid commemeris, edicto.

Αἶσ.

Τ Οὐκ ἔστιν κατὰ φύσιν, τὸ γὰρ νεκρὸν κατοικεῖν;
 Ἀλλ' οὐκ οἶσιν, εἰ σε ζῆν ἴσμεν ἔγω,
 Τὸ μὲν οὐκ ἔστιν ἀλγος, καὶ πάλιν οὐκ ἔστιν.

A L I U D CLVIII.

Β I ventem sepelito. Quid enim mortuos tumulas?
 Digni sunt qui sepeliuntur, si qui te sic vivere passi sunt;
 Te, inquam, in mortuos contumeliosum, aurumque inhiantem.

Αἶσ.

Κ Αἰ σὺ, μέγας, παλαιὸς αἶψα ἢ μὲν ἡδὺν
 Δαδ' ἀπαρτίζεις, ἢ δὲ ἀπαρτίζεις
 Χρόνους, αἱ δὲ πύλιν ἱμῶν πύλιν; ἢ σε δίκαιοι.
 Οὐδὲν ἔχοντες ἄλλας, ἢ ἐν πύλιν αὖτ' ἔχοντες
 Φυτὸν δίκαιοι. οὐκ οἶσιν, εἰ σε ζῆν ἴσμεν ἔγω,
 Σπῆν ἴδωκα ρυτίδας, γὰρ πύλιν, αἶψα σὺν τῷ θάτῃ. *

A L I U D CLIX.

Ε T tu, infelix, palmis tuis aut mysicam cibum
 Sumes fidenter, aut Deum amplecteris.
 Manibus iisdem, quibus meum sepulcrum perfodisti? Porro Iusti
 Nihil iniquis amplius habent, si huc effugias.
 (Dicit aliquis) Inuitæ. Quæ fides, quando perdidierunt, quem viscèribus
 Tuis commendavi mortuum, cara Teilus, extinctum!

L 2

NO.

NOTÆ.

A Τυχαίως. Amplecteris. Ita per conjecturam scribendum opinor, quam in MS. Cod. sit ἀγκαλίσαι. Nempe antiquus mos fuit, ut ad sacram Mensam accedentes manibus acciperent Corpus Domini e Sacerdotis dextra, quod exinde in os suum immittebant. Propterea inquit: o miser, quomodo Christi Corpus, & Deum ipsdem sumes manibus, quibus tantum scelus perpetrasti, meum everteas tumulum?

H' in *δικαιο*. Porro *justi* &c. H. e. Si tu scelesti lances Justitiae, ac peccatam fugias post tam enorme facinus, ad quid *justi* tot laboribus, atque virtutibus contendere, ut peccata aternas effligerent?

Φασι *δικαιο*. Dicit aliquis *Justitia*. Melius fortasse scribendum *δικαιο*, ut sit ipsa Justitia, quæ tumuli everterem, Telluremque alloquatur.

Ὀλοοι. *Perdiderunt*. Nempe viri improbi. Si qui placet scribere *ὀλοοι* *perdidisti*, per me licet.

Ἐσθίοντες. *Estimant*. Est in MS. Cod. *ἐσθίοντες*.

A'as.

O Τ' γὰρ μ' ἐτίμαζες. ἀπὸ δαλῶ ὄλεσεν αὐτὸν.
Καὶ φιλοφρόνως ἵκενα αὐτὸν ἵχθυον.
Πρὸς τὴν δ' ἵερ ἀνύστα, ἐτίει, τίνας, ἀλλὰ θύει μὴ
Γλαῶ. ἢ δὲ τίνας, ἢ δαδ' ὁ τυμβολῆταις.

A. L I U D CLX.

N On me tellus excaussit: me vie impius perdidit.
Et avaritiæ causa hunc lotos habeo.

Sacra sunt Alysia, Deus, & Mortuus, Sed Deus quidem
Propitius. An & Mortuus, tumuli destructor videtis,

NOTÆ.

F Ortasse in duo dividendum est Carmen istud. Ego conjungere non dubitavi; sensus enim posterioris Distichi recte cum prioris sensu continuari videtur. Sepulcrum dixerat, se intus habere furem destructoremque suum; tum subdit: Inviolata duo sunt loca, ad quæ homines confugiunt salutis suæ tuendæ causa, Tempia nempe, & Sepulcra. Quippe in his Deus habitat, & Mortui. Sed Deus confugientibus ad Tempia immanitatem prælat. Vereor, ut Mortuus ei præstiturus sit, qui Sepulcrum confugerit, non se tuendi, sed furandi causa, illudque perfoderit.

A'as.

1. **H'** γὰρ σε διέκταν Εὐρυκλῆς. οὐκ οὖν ἵχθυον
Κλειστόν ἀποφθίμους, κλειστόν δ' αὖτ' ἐπὶ ταλῆταις.

A L I U D CLXI.

1. **T** E certe agitabant Furæ. Ego vero
Mortuos plorabo, plorabo dextræ tuæ scelus.

2. Λήξτε τυμβολῆται, καὶ λήξτε βυθιστὶ γόνις
Κλῆδον αὖτ' ἐφθίμους. ἔξτε τυμβολῆταις.

2. Cessate tumulorum æggestores, cessate terræ profundis
Occludere mortuos. Cedite sepulcorum perditoribus.

NOTÆ.

I N primo versu metri causa addidi illud α', quod in MS. desideratur. Alterum versum emendavi ex conjectura Cl. V. Antonii M. Salvini. Legitur enim in eodem Cod. MS. *κλῆδον αὖτ' ἐφθίμους. ἔξτε τυμβολῆταις.*

3. Næ.

3. Νεκρὸν καὶ τοῦτο γ' ἐστὶ στίγματα. αἱ φιλόχρηστοι
Εὐρώπαι παλάμαι, σήματα τίμα χεῖν.
3. Mortuorum hæc quoque (mortua) commenta sunt : ut auri cupidam
Inveniant manum, hujusmodi monumenta extruere.
4. Τί σ' ἀνέκκεν ἄλλοις ποιεῖν κακὰ ἀντοχέουθ'
Κίβδηθ' ἀλλὰ καὶ μεδὲ παρταίηθ' ;
4. Quid te induxit, avide, tantum malum cum fluxo
Lucro, neque permanente, committere ?

Ἄλλο.

Σ Τόλαι, καὶ τίμαθαι μὴ καὶ χάριται, σήματα νεκρῶν.
Οὐκ ἔστι κεκοῦσθαι μέμνησι τοὶ θνητοί.
Ἦναι τὸν ποικιλοχρῆστον καὶ ποικίλῃ δόξῃ γήινον,
Γὰρ εἶδον. σὺ δὲ μοι δέχουσα τοὶ θνητοί.

ΑΛΙΟΥΔ CLXII.

C Ippi, ac tumuli longam valete, indicia mortuorum.
Non amplius monumentis extinctos predicabo.
Quandoquidem illustre sepulcrum meum perdidit vicinus,
Cara Tellus, tu mihi extinctos excipe.

Ἄλλο.

Σ Τόλαι καὶ τιμαὶ τῶν ἐν ἡσυχίᾳ, ἔργα γηράων.
Τίμαθαι, καὶ θνητοὶ ἀφιδνῶν μεμνημένοι.
Σοφίᾳ πάντων βρώσιον καὶ ἐκείνων ἀφιδνῶν,
Οἱ τοὶ χεῖρ ἡμῶν ἡδὲ σιδηροῦσθ'.

ΑΛΙΟΥΔ CLXIII.

C Ippi, & lapidei in montibus, opera gigantum,
Tumuli, & extinctorum inextincta memoria.
Terræmotus universa subruat, meis opem ferens mortuis,
Quos ferro adorta est funesta manus.

Ἄλλο.

Ἦναι τὸν περιδύοντα ἐν ἡσυχίᾳ, ἔργον γηράων,
Τίμαθαι ἀντιθέτως, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ νέκρας ;
Ὡς δ' ἰσχυρῶς, καὶ χεῖρ ἐν ἡσυχίᾳ ; ἢ οὐκ ἔστι μὲν οὐ
Τὴν γῆν, ἢ δὲ καὶ ἐν τοιαύτῃ ἐν τῷ τῶν ἡσυχίᾳ

ΑΛΙΟΥΔ CLXIV.

Q Uam celebrem in monte, effere Titan,
Tumulum persegisti, quomodo inspexisti mortuos ?
Simul ac inspexisti, quomodo manus tuæ adversus ossa ? Forte te
Hæc retinebant, si fas esset cum hisce unum sepulcrum habere.

Ἄλλο.

Σ Ἦμμεν, καὶ σοφίᾳ, καὶ ἡσυχίᾳ, οἱ σὺ γηράων
Διδόντες, οἱ θνητοὶ τολοῦσι τῶνδε λόγων,
Τὸν δ' ἀντιθέτως ἀντιθέτως, ὡς καὶ ἡσυχίᾳ.
Τὴν δὲ περιδύοντα δίδοντες ἡμῶν ἡσυχίᾳ.

ALIUD

MOnumenta, & cinis, & ossa, & asseffores
Genii, qui exinchi tumulam hunc incolitis;
Scelestum uicistimini litum, qui vos depopulatus est.
Finitimorum quot vobis lacrymæ!

A'ao.

Tύμβοι καὶ σκευῆς, καὶ ὅσα, καὶ παροῦται,
Κλάσσει τύμβοι ἡμῶν, κλάσσει τυμβοκλήτων.
Ἡχὺ δ' ἐκ σκευῶν τούτων ὅσοι ὀνυχισμοί
Τῶν δὲ περικτείνων, κλάσσει τυμβολέων.

ALIUD CLXVI.

TUmuli, & speculæ, montesque, & viatores,
Meum desite sepulcrum, sepulcri everforem desite.
Echo e rubus extremam vocem resonet
Finitimorum. Sepulcri everforem desite.

A'ao.

Kτίματα λαζίσθε κακῶι κακοκρίδος ἀνδρῶν.
Ὅστις ἐνὶ χερσὶν οὐ φιλοχρησίων.
Εἰ μὴ ὅτλησ κακὰ κακὰ κερρῶν ἄνικα χρυσῶν,
Πᾶσι 'ς (*) ἐν ἔχρῳ ἀρπαλὴν πάλαιον.

ALIUD CLXVII.

OCcidite, diripite, improbi; improbi lucri viri.
Nemo amplius coercebit auri sacram famem.
Si hæc ausus es, malefice, maligni auri caussa;
Jam omnibus tuam injicis rapacem manum.

A'ao.

Oτ' οὐκ ἔστιν ἡμῶν φίλος πῦρ, ἡμῶν κέρη,
Ὅτ' μᾶλλον κτείνων ἡδὲν ἀπᾶνδρῶν ἔχρῳ
Καὶ οὐκ ἐνὶ χερσὶν οὐκ ἀπᾶνδρῶν ἔχρῳ
Εἴ δ' ὅστις ἐνὶ χερσὶν οὐκ ἀπᾶνδρῶν ἔχρῳ.

ALIUD CLXVIII.

MEum dilectum tumulum iste vastavit, inani spe ductus,
Quam solum possessionum habens, abii hac vita.
Hunc etiam aliquis scelestus suis manibus interficiat;
Interfectum proci a majorum tumulo projiciat.

A'ao.

Tὸ τὸν δῖον δῖον φίλος πῦρ, ἡμῶν κέρη
Τὸ τὸν δῖον δῖον φίλος πῦρ, ἡμῶν κέρη
Χρυσὸς ὅστις μᾶλλον ἐνὶ χερσὶν οὐκ ἀπᾶνδρῶν
Κέρησι χρυσῶν οὐκ ἀπᾶνδρῶν ἔχρῳ
Καὶ μὴ χρυσὸς οὐκ ἀπᾶνδρῶν ἔχρῳ
Εκπιδόξῃ. χρυσὸς δ' ἐνὶ χερσὶν οὐκ ἀπᾶνδρῶν
Πολλοὶ πρὸς τοῦ δῖου κατέχουσιν ἔχρῳ
Κέρησι πρὸς τοῦ δῖου, πολλοὶ πρὸς τοῦ δῖου.

H'ao.

(*) MS. habet ἐνὶ χερσὶν.

(**) MS. habet λαζίσθε.

Ἡ δὲ καὶ πολλὰν αἰὶν ὠλοσέν. Ἀλλ' ἡμεῖς γινώσκοντες
Χριστὸν ἄλλοθεν αἰσὶν χερσὶν ἵπτατο τάραν.

Aliud ex versione Salvinii. CLXIX.

Quis nostrum evertit tamalum, qui vertice montis
Ardus excelsus seorsum erigitur?
Aurum acule gladium miseris mortalibus. Auri
Nautam avidumque, uodis horrida meritis hyems.
Me, speratum aurum, perpulchrum ingensque sepulcrum
Rupit. Nil auro carius improbitas.
Corpus humare uodis ejectum saepe viator,
Eccelsamque feris corpus humare solet,
Et quem quis bello occidit. Tamalum me alienis
Aggeillum manibus, proximos eripuit.

Ἀλλο.

Ω Χρυσὸν δολοῦν τίποτε κακὸν ἵπτατο' ἀνελθεῖ.
Ζῶντι, καὶ φθαμένῳ χόρον φέρεται ἄδικον.
Ὅτι γὰρ ἡμῶν τιμᾶται τε καὶ ὅτιν δόξα φερόμεται,
Τὸν δ' ὑπὸ ταῖς ἀλυστῶν ἑλκόμεν πολλοίμεν.

ALIUD CLXX.

O Auri dolo quantum malum est immisericordis!
Viventibus, atque mortuis omnium violentam affers
Quibus enim meum sepulcrum atque ossa servanda dedi,
Horum sceleris manibus fuditur perii.

NOTÆ.

A Νελθε. Immisericordis. Ita scripsi ex conjectura doctissimi Salvinii, ut aliquis sensus sit verbis; legitur enim in MS.Cod. ἑλκόμεν ἀνελθεί. In altera versa idem Codex habet ἀδίκον, quod iustitieri posset. Attamen legere placuit ἀδίκον.

Ἀλλο.

Π Ἀντ' ἵπτατο. νεκροῖσιν ἵπταίμεν. ἀντὶ τοῦ αἰδοῦ
Ἐκ ζώντων φθαμένῳ. δίκον ὡςδε πικρὸν.
Ὅτι ἐκ τῆς χρυσίδος δόξαται τὰς αἰσὶν ἡμῶν,
Ὅτινα περιχρησάμεν, θάψαν περιχρησάμεν.

ALIUD CLXXI.

O Mnia perire. Mortuis insuleamus. Nulla amplius verecundia
Extinctis a viventibus. Intocare hunc tamalum,
Quem spes auri disperdidit, quom tam iogens esset,
Miraculum præteruentibus, miraculum contermis.

NOTÆ.

IN priore versu illud ἵπταίμεν suspectum est, quippe in MS. Cod. corrasum ac suppletum fuit. Num scribendum ἵπτασθαι, ἵπτασθαι in mortuos? An potius νεκροῖσιν ἵπταίμεν? Aliter etiam interpongi potest, ut sit sensus. Omnia mortuis sunt commutualis insuleamus &c.

Ἀλλο.

Λ Γραμμαί, ὡς δὲ δόξα, ποταμὸν δέμας, αἱ κίστες αἱ
ῥέζαται, αἱ περὶ δόξαται παντοφύγ.

Ἀλλο,

Αὐτὸν, ὃ παλαιοὶ φιλοχρίστων ἐκείνου.
Δαίμα, σὺ δὲ σὺν τοῖς παλαιῶν ὁρίων.

A L I U D CLXXII.

Q Uarfo, ubi mortuus ero, corpus in fluvium, aut ad canes
Projicite, vel omnivoro igne consumite.
Melius hoc erit, quam ex avaris manibus perire.
Equidem timeo, hoc sepulcrum talia passum intuem,

A'ao.

Δ Ἦσαν Κύρῳ ἀναξ, βασιλεὺς αἰ ἀρίστου
Τύμβου, καὶ χρυσὸν γράμμα τοῦδ' ἔχει μίτον.
Οἷον ἀλλότῳ σφραγίσαι χερσὶ. αἰ δὲ σὺ τὸ σφραγίσαι
Σῆμα τοῦδ' ἔχ' ὅστις οὐκ εἶναι, ἀντ', παλαιότερον.

A L I U D CLXXIII.

O Lim Cyrus Rex, quonm Regium apernisset sepulcrum,
Auri causa; hoc scriptum summasat reperiit:
Avaræ dextræ est sepulcra recludere. Ita tu iugens
Hoc monumentum haud sanctis, o homo, referasti manibus.

A'ao.

Οὐκ οὐκ αἰ φημύνοισι, σὺ δὲ φημύνοισι σῆμα.
Οὐ δ' αἰ φημύνοισι, ἔστω δὲ ὁ φημύνοισι.
Οἱ δὲ σὺ, καὶ φημύνοισι ἐπὶ σφραγίσαι,
Οὐκ οὐκ αἰ φημύνοισι χερσὶ σφραγίσαι.

A L I U D CLXXIV.

Q Ui viventibus nocere solet, mortuis fortasse proderit.
Qui vero neque mortuis, ne vivis quidem umquam.
Tu igitur, quandoquidem mortuorum sepulcrum vastasti,
Namquam viventibus sancte auxiliaturus eris.

A'ao.

Μ Αρτὸν, αἰ δὲ ἔχει. παλαιὸν ἔχει ἐκείνου.
Μὲ μὲ σὺν αἰσῶνι συμφορῶν παλαιότερον.
Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ ἔχει χρυσὸν σφραγίσαι. ἀλλ' αἰ δὲ ἔχει.
Πῶτον φιλοχρίστων ἀμύνοισι. σφραγίσαι Δ'αο.

A L I U D CLXXV.

N II, fateor, est mihi. Mendicus mortuus heic jaceo.
Ne me tuis simulicidis manibus inhonora.
Neque enim ille anrum habebat tumulus; nihilominus directus est.
Nihil auri cupidus inaccessum. Antagit Iulthia.

A'ao.

Οὐκ οὐκ φημύνοισι ἀρτὸν, ἔστω δὲ σφραγίσαι,
Ημεῖς δὲ (αἰ) χρυσὸν σφραγίσαι. ἀλλ' αἰ δὲ ἔχει.
Οἱ γὰρ σφραγίσαι αἰ δὲ σφραγίσαι αἰ δὲ σφραγίσαι.
Οἱ γὰρ σφραγίσαι αἰ δὲ σφραγίσαι αἰ δὲ σφραγίσαι.

(*) MS. habet χρυσὸν.

ALIUD

A L I U D CLXXVI.

Tumuli ad mortuos: opem ferre, aiebant omnes,
Quum rabidus quidam hoc sepulcrum conossit.
Mortui verò ad tumulos: quid faciemus? Rursum sublata est,
Ut in bourni caede, terram deferens Iulisia.

NOTE.

Ω *Si in paucis Ut in bono cede*. Causae multae ab antiquis Poetis fctae, cur terras Astraea reliquerit. Ea etiam excogitata, quod moleste Virgo tulerit, boves operarios, fidoque homini ministros, iugulari & comedi. Aratus in *Phaenomenis*:

— Πρῶτοι δὲ βῶν ἑτάσαντ' ἀρετῆραν.
Καὶ ὅτε μισήσανα Δῖα πῖονε γῆν' ἀνδρῶν
ἔτασδ' ἑτασάνην. —

Idem: Primi etiam boves edere cuperant operarios. Atque tunc omnia iustitia illorum genus hominum, voluit in Caelum.

Abstract.

Η ἄνδρες αἱ εἰδὲς τοῖς ἐξ ἱστορίας, ἀλλ' ὁλοκαύτου
 Θρησκείας, ὁ δὲ πλεονέκτης τῆς τάξεως εἶδον,
 Τὰς τῶν ἱερῶν ἀντὶ τοῦ εὐαγγελίου ἡρώων,
 Τόσους αἰῶνας ἔχοντες γάμον ἐκ αἰῶνος.

A L I U D CLXXVII.

Ad inferos quidam penetravit ; aliter volavit ; ille profligavit
Feras ; hic vero plexilem filio fabricavit domum .
Hisce operibus iste vir minime secundum opus fecit ,
Sepulcrum hoc manibus sceleratis perfringens .

NOTE

O Δι πάτερ. Hic vero plestem &c. Post commemoratum Orpheum, Orxalum, & Herculem, nescio quem hie Nasienterum designat, compactilis domus architectum filio suo. Num forte Vulcanum significat, a quo mirabile illud rete compactum fingitur, legendumque est Απαι ποῦν; At cur domum rete appellat? Judicent, & melius dicunt alij.

1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 26

Εἴ ποτε ἔργοι ἡμετέροι ἀναδύσιν, ἢ μήτε θύειν.
Εἰ δὲ ποτε δεινότεροι, καθύπερθε δυνάμειναι...
Καὶ σὶ τίι ἐν μεγάλῳσι ἀνδράσι κακουργοῖς,
Τύχῃσι ἀναμειβέσθ' ἐν καὶ τραυέσσιν οὐκ αἶ.

A L I U D CLXXVIII

Si tantum opus crexeris morono, haud valde mirandum.
Si tantum opus vultaveris, celebris eris apud posteros.
Et te aliquis inter sceleratos famulos recedebit.
Quando sepulchrum evertitis, quod vel homicida veretur.

11

Χ Ρυσὸν μὲν Ῥ' ὀδῶσιν ἐπέκλυον, σοὶ δ' ἐπὶ τῷ μὲν
Χρυσὸν φέριε σφιδάρον, ἢ κακὸν ἔργον.
Ὀρυσὴν ἄρυσον πῶποτε. ἢ οὐχ' ἂν σε πτο-
Τῷ μὲν δ' ἐβόλῃσι πτοῦν, ρέκλυσσαι δ' ἀφ' ἧται

Anecd. Gr.

M

ALIUD

A L I U D CLXXIX.

Aurum quidem in Rhodios pluit. Tibi vero e tumulus
 Ferrum affert aurum, quod affert malum.
 Effode, effode omnes. Fortasse te quis tumulus.
 Vel funditus perdas decidens, & mortuis opem ferat.

N O T Æ.

P'Otionis. In Rhodios. Hujus fabule vestigia sunt apud Pindarum in Olymp. Od. VII.
 ubi de Rhoditis loquens Poeta hæc habet:

Καίτοι μὲν ἔσσι
 Σὺν ἀργύρῳ ῥιπίται,
 Πόλιν ὅτι χρυσῷ.

Idest: Illis quidem (Jupiter) fluvium adluens nubem, multum pluit auri. Ut Rhodiorum opulentiam depradicarent Poete, hunc aureum imbrem, ut opinor, fingere. Ceterum pro *ἐκκλυσας*, quod est in MS. Codice, legibus metri fundentibus, scripsi *ἐκκλυσας*, nisi pro *Πάσιον* scribere præstet *Πάσιον*. In eodem versu, & Codice occurrit *τίμω*, pro quo *τίμω*, live *τίμω*, substituendum censui.

A A.

1. **T**ίμω *ἔσσι*. καὶ *τὸν χρυσὸν*. οὐκ ἐν *τίμω*.
Τίμω *καλλοχρίστου* *ἑστί*. οὐκ ἐν *τίμω*.

A L I A CLXXX.

1. **T**umulus eram; nunc non amplius tumulus, sed effusi lapides.
 Ita Avaris placuit. Qualis pena! (illis conveniet.)

2. **Al** *αὐτὸν* *τίμω* *τίμω*, καὶ *χρυσὸν* *ἀντιπρὸς*.
Οὐκ (*) *ἔσσι*. *χρυσὸν* *ἀντι* *χρυσίον*.

3. **Eheu**; & cinis evasi, & manus impiorum
 Non fugi. Quidnam pejus auro?

4. **Ἀχ** *τίμω* *ἀντιπρὸς* *τίμω* *τίμω*. καὶ *τι* *τίμω*.
Τίμω *χρυσὸν* *ἀντιπρὸς* *τίμω* *τίμω*.

5. Timeo humana pro stirpe, quando te quidam est ausus,
 O Tumule, sacrilegis depicere manibus.

6. **Τίμω** *τίμω*, *ἀντιπρὸς* *τίμω*. καὶ *τι* *τίμω*.
Οὐκ *ἐν* *τίμω*. οὐκ *ἐν* *τίμω*.

Vertens Sabinus.

4. Celsus eram tumulus, specula & de monte. Sed nequam
 Me fecere sole. Hæc quæ pia jura jubent?

5. **Οὐκ** *ἐν* *τίμω* *ἀντιπρὸς* *τίμω*. καὶ *τι* *τίμω*.
Ἄλλω *τίμω* *ἀντιπρὸς* *τίμω* *τίμω*.

6. Vita hæc nostra domus defuncti. Venit in ipsam
 Ferrum. Vestram alius sic habetque domum.

7. **Τὸ** *ἐκκλυσας* *τίμω*. καὶ *τι* *τίμω*.
Χρυσὸν *ἀντιπρὸς* *τίμω* *τίμω*.

(*) MS. habet *ἐκκλυσας*, ac *τι* *με*.

6. Arva ligo tantum. Nostro procul esto sepulcro.
 Esto procul. Cineres possidet ira meos.

7. Εἰ σ' ἀνέλες (*) πῶς θαλάσσης αἶμα ἴδεναι,
 Πάσαιδ' αὖ τῆς καὶ σπυλὴν ἰσχύειν.

7. Si te hoc sperassem, tumulorum effusio avare,
 Heic palus pendens, & rota fœva foret.

8. Τίτῳ μ' ἀσχυλίζεις κακὴς σῆμα; ὅτι μὴ
 Κέκο, καὶ σπυλὴν αἶμα ἰσχυρίζεαι.

8. Quid me vezas vacuam tumulum? Sola ossa
 Abfcondo, & cinerem secedentibus.

Αἶα.

Τὴν μὲν ἡδὲ τῶνδε πικρὰν ἀνέλεσται. αὐτὰ μ' ἴσχει
 ὅτι καὶ πῶς πολλὰν ἀνέλεσται πικρὰν.
 Α' εἰς τὴν πικρὰν με δίδωσι. λήσσει τῶνδε
 ὅτι καὶ πικρὰν. δέχ' ἐπὶ πικρὰ καὶ.
 Αὐτ' ἐπὶ πικρὰ καὶ. χροσὶν (**) δέχεται ἀνέλεται
 Ἡδὲ καὶ πικρὰν χροσὶν καὶ.

A L I U D CLXXXI.

SUM tumulus, tumulis longe sublimior: at me
 Rupit, ut e multis unum, homicida manus.
 Destruxit me homicida manus. Cessata sepulcris
 Exequiisque homines. Spargite busta, canes.
 Spargite busta, canes. Jam conculcentibus antram,
 Vel cinis excutitur ipse cadaveribus.

Αἶα.

1. Αἶα τῶνδε ἡγὰρ. σὺ δ' ὤλεσται. αὐτὸ ἡγὰρ
 Σὺ σῆμα, ὡς δίδωσι, αὐτὸ ἡγὰρ βλάπτει.

A L I A CLXXXII.

1. E Rige hic tumulum: tu contra destruis: unus
 Erigat, atque alter destruat huncce tibi.

2. Ἡδὲ καὶ πικρὰν ἀνέλεσται πικρὰν καὶ πικρὰν.
 Φέχεται δ' ἐπὶ πικρὰν, ὡς δίδωσι, οἱ ἀνέλεται.

3. Vita, auri cupidi defunctos aggreantur;
 Ausugite extincti, si pote, de tumulis.

3. Τίτῳ μ' ἀσχυλίζεις; πικρὰν ἀνέλεσται πικρὰν.
 Μὴ σῆμα. τῶνδε ὅτι πικρὰν αὐτὸν.

3. Quid me vezas? Mentuorum imbecilla capita
 Tantum contineo. Tumulosum divitix omnes, ossa.

4. Διδωσιν, ὅτι με ἔχουσιν, αὐτὸν. ὅτι γὰρ αὐτὸν
 Τὴν μὲν ἔχουσιν. τῶνδε ὅτι πικρὰν αὐτὸν.

M 2

4. Ge-

(*) MS. habet σῆμα.

(**) MS. habet διγινώσκου.

4. Genios, qui me possident, fuge; nil enim aliud
Tumulus contineo. Tumulorum divitiæ omnes, ossa.
5. Ε' χρυσὸ δῖμ' ἐν λαῷ κείμ' ; ὃ φάσκειναι,
Οὐκ ἔστιν ἡν σὺ χρὸν φέμεις φέμεις.
5. Si aurea domus totam hoc bustum foret, o Avaræ,
Ne fas quidem esset mortuis vim inferre.
6. Λίδε καὶ σὺν ταύτῃ γίμει ; ὡς ἀκούσας
Οὐκ ἔστιν, ἡν πολλὰς εἶπες ἄνθρωποι.
6. Mortuorum præmium oblivio, & silentium; quandoquidem vastavit
Iste, meum multis fabulam fecit sepulcorum,
7. Πάντ' ἔχεις ζῶντες. ἡμεῖς δ' ἀλλοὶ οὐ φίλοι οὐ
Λαοὶ σὺ φέμεις. φάσο (*) οὐ γίμεις.
7. Omnia viventes habere. Mihi mortuo & pauci & cari.
Lapides sint. Tu eximio, quæso, pascere.
8. Οὐ χρυσὸ δῖμ' οὐκ. αἱ σήμερον ὥσπερ ἦσαν;
Τίμ' ἔστιν, ἡν ἐχέμεν, πλὴν καὶ ταύτῃ.
8. Non sum aurea domus. Cur igitur me depopularis?
Tumulus, quem dejicis, est mihi mortuo divitiæ.
9. Τίμ' ἔστιν ἐν αὐτῇ ἡ περιττὴν ἀνδράσων.
Ναὶ δ' ἡμεῖς τὸν χρὸν ἀνθρώπων.
9. Sepulcrum ego decus eram finitimarum gentium;
Nunc vero sum titulus impissimæ mediæ.
10. Εἰ λὺν φάσκειναι ἔχεις κίον, ὅσον ἔστιν
Χρυσὸν, ἡμεῖς δ' ὡς πλὴν φέμεις περὶον.
10. Si valde auri appetens cor habes, aliud effode:
Aurum. Mihi nihil præter mortualia.
11. Μὴ δέξῃς κερταίαν γομφίον εἶναι. ἡν γομφίον
Λαῷ. ὃ δ' ἡμεῖς πολλὰς εἶπες εἶπες.
11. Ne ostende mortalibus nudum mortuum; nam te nudabit
Altet. Aurum vero sæpe fornum est.
12. Οὐκ ἔστιν ἡν φέμεις φέμεις ἡν χρὸν ἔστιν.
Λαῷ καὶ ἡν ταύτῃ χρὸν ἔστιν.
12. Non satis erat, mortalibus mortales, manus iijicere,
Vetum etiam e mortuis studens aurum habere?
13. Τίμ' ἔστιν τὸν χρὸν ἔστιν, αἱ ὡς ἔστιν
Σίμα δ' αὐτῇ: ἡν ταύτῃ χρὸν ἔστιν.
13. Vestris opem ferte sepulcris, qui hocce intuemini
Mouumentum disceptum. Quam magnum cernitis tumulicidam!
14. Τὴν με τὴν ἡμεῖς ἀκούσας λίδων
Καὶ ταύτῃ, δευτέρῃ δέξῃ πᾶσι εἶναι.

(*) MS. habet οὐ.

14. Quis me a longo tempore immobilibus lapidibus
Occultatum, mortalibus prodidit egenum cadaver?
15. Τίποτε σῆρος διέκρυψας ἡμῶν, πάλας, οὐ διακρύψῃ
Σοὶ γὰρ οὐκ ἔστι βίωσις. ὁ φιλόχρηστος ἴδῃ.
16. Car sepulcrum evertisti meum, miser? Utinam fecit
Tibi quoque Deus vitam. O avaritiæ noxa!
16. Πῶς ποτὶ τοῦ φθιμένου, καὶ ἁπλοῦς ἀνθρώπου αὐτοῦ,
Μὴ ποτὶ συμβολαίοις αἰνέσις ἡμῶν εἴηται.
16. Mortuos obtestor, obtestor & ipsa Tartara,
Numquam tumulorum evertores placido aspiciant lumine.
17. Οὐρανὸν καὶ πᾶσι τὸν ἡμῶν σῆρος, οὐ καὶ τοὺς αἰῶνες,
Κλινόμεναι. πᾶς δὲ πῶσις τῷ σε σῆματος λίδῃ.
17. Montes, & colles, meum tumulum, cen aliquem fodaliū,
Deficite. Omnis vero lapis in eum, qui te cecidit, irruat.
18. Πλάνθῃ, ὅμῃ, τίποτε. τῶμαρ πάλαι, ἔσθον ἀχρυσῷ.
Ἰσθὶ καθυβρίζονταρ ἐκπρὸς ἀνυπόστατον.
18. Dives (olim,) sum (modo) pauper; tumulo copiosus, intus absque auro
Scito te contumella afficere mortuam rem inviolabilem.
19. Καὶ οὐκ ἐστὶν ποδῶν ἀχρὺς ἡμῶν κατωμένων ἐρίστων,
Μέχθῃ σοὶ τὸ πῆμα. ὅτι μᾶλλον ἔχῃ.
19. Quamvis non prius desillas, quam usque ad fundum latebras meas effoderis,
Finis tibi erit labor: olla tantum contineo.
20. Τίποτε τίποτε ἄλλο. πολυχρῶσις γὰρ ὁ τῶμαρ
Τὸ πῶμα ποδῶν λίδος. οὐ ἄλλα δὲ πᾶσις κίνεσι.
20. Secate, secare sic: multum enim auri possidet sepulcrum
Desiderantibus lapides: alia omnia cinis.
21. Γὰρ οὐκ, μὴ σοὶται θανάτῳ ἀποδίδουσι κόλποι
Τὸν συμβουρίαν κέρδιον περιττώμενος.
21. Tellus cara, ne tuo mortuum excipe ὄνον,
Quæ a sepulcrorum effusione lucrari gaudet.
22. Τὸ βρῖσιν ἐν' ἡμῶν λίδι οὐκ ἔστι ζῶσαν εὐδωρεῖ.
Καὶ χρῶσι ποδῶν, ὅτε πῶμα πάλαι.
22. Contumeliosum in me non viventem irrult ferrum:
Et aurum appetens, pauperem reperit mortuum.

A. 10.

Mῆτοι σῆρος ποτὶ. ἐπὶ σῆρος οὐκ ἀνίστηται
Οὗτος ἀνὴρ, οὐκ αἱ βραδύται σὺ Διῶν.
Ὅτι βραδύται σὺ Διῶν. καὶ σῆρος (*) ὅποτε τῶμαρ.
Οὐ γὰρ αἱ βραδύται σῆρος ἀνίστηται σῆρος.

(*) MS. deest voce.

Aliud a versione Salvinii. CLXXXIII.

Fabula sunt Manes; tumulum namque haud referasset
Iste vis; eheu quam tu pede clauda Dice!
Quam pede clauda Dice! Manes quam fabula / namque
Iste modo hunc tumulum non referasset homo.

OΤτι μὴ ἐν ταῖς αὐτοῖς Εὐπραξίαις, ἀλλ' ἐν αὐτῇ,
Οὐκ ἐν τῇ ἀποστολῇ, δοκῶν ἔχοντες ὅνα,
Γρηγορίου ἡμεῖς ἐνδοξοτάτους ἀπὸν,
Τὴν καὶ οὖν λέγουσι, καὶ ἐν ταῖς αὐτοῖς.

In Eupraxias. CLXXXIV.

NEquè inter ultimos locandas Eupraxias, neque alias,
Nomen unum ambo, animam & nomen habentes,
Gregorii Sacerdotis ministri optimi,
Ejusque etiamnum famuli, illic adstantes.

NOTE.

Post Carmen in *Prohæresium*, cui primus locus datus in hoc Libro, subsequetur istud Carmen in MS. Codice Mediceo. Titulum præfixi. Agitur autem de duobus Eupraxiis, qui Gregorio Episcopo interfuerant in sacro ministerio, Diaconus fortasse, vel potius Subdiaconatus. Quis autem sit Gregorius iste, pater ne, an filius Nazianzenus, an etiam Nyssenus, pronunciare nescio; quamquam mihi probabilis videatur, intelligendum heic esse Gregorii Theologi patrem Gregorium. Inter Scriptoris nostri Epistolas trigesima, ad Eusebium Samosatensem Episcopum in exilio agentem scripta, hoc habet exordium: Τὰς αὐτῶν τιμὰς ἐν ἡμῖν, καὶ οὖν οὐκ ἐν τοῖς γυνώσκουσιν, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς ἡμῶν Εὐπραξίαις, ταπεινῶν ὥρδῃ καὶ γυνώσκουσιν ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν &c. H. e. Quamquam mihi semper carus fuit, atque inter sinceris amicos, venerabilis frater noster Eupraxius: carior vobis est, & magis ingenuus ad animi officium erga te suum. &c. Sed Eupraxius iste diversus ab iis, qui in Carmine laudantur, videtur; quoniam enim appellatur frater a Nazianzeno Episcopo, & ipsum fuisse Episcopum, conjicere cogimur. Nostros autem Eupraxios ad tantum munus pervenisse, heic minime sonantur, sed quidem ipsos e vivis sublatis, dum adhuc Episcopo Gregorio inservirent, cujus & apud Superos ministri esse, ut me me fallit conjectura, dicantur. Carmine avollos opinor, cujusmodi fortassis illud est ἐν τῇ Εὐαγγελίᾳ καὶ τῷ Μωϋσέϊ, ad *Hellenium de Monachis* num. 47. in edit. Billiana, ubi de multis piis viris sermo habetur, aut degentibus, aut vita defunctis. Illic pene simile Distichi unius exordium occurrit. Hi autem veritas ad alios præcedentes referri videntur.

Πρὸς Χριστὸν τοῦ σωτῆρος.

OΤτι ἐν αὐτῇ οὐ καὶ ἔχοντες ὅνα,
Χερεὶ ἀνὰ, ἐν ταῖς αὐτοῖς αὐτῶν μαρτυρίαις.
Εὐδὴ, καὶ ἐν ταῖς αὐτοῖς αὐτῶν μαρτυρίαις.
Ζοὶ ταῖς, καὶ ταῖς αὐτοῖς αὐτῶν μαρτυρίαις, ἀλλ' ἐν ταῖς αὐτοῖς.
Αὐτῶν, καὶ ταῖς αὐτοῖς αὐτῶν μαρτυρίαις, ἀλλ' ἐν ταῖς αὐτοῖς.
Καὶ ἐν ταῖς αὐτοῖς αὐτῶν μαρτυρίαις, ἀλλ' ἐν ταῖς αὐτοῖς.
Εὐδὴ ἐν ταῖς αὐτοῖς αὐτῶν μαρτυρίαις, ἀλλ' ἐν ταῖς αὐτοῖς.

Ad Christum Servatorem. CLXXXV.

NE unum quidem gressum pes movere sine te potest,
Christe Rex, qui tuis mortalibus es omne
Bonum, & recta via, per quam in omnibus pergant.
Tua spe fretus, hanc inen semitam. Deduc me
Illasam; tribue quocumque cor meum cupit:
Et me, o Rex, ad pauperes ades reducem ducito,
Ubi liber te diu uocantque mihi propitium reddam.

NO.

NOTE.

C Armen hoc multa habet communis cum eo, quod editum est a Billio Tom. 3. Operum Nazianzeni num. 53. cum hocce titulo *ἰνδία*, sive *S. Gregorii paterne profecturi precatio ad Christum*. Ego titulum huic nostro praxi.

Καὶ.

Οὗτος καὶ τοῦτο ἔγραψεν ἵνα, ὅς ᾤσιν ἀφ' ἑ
 Ἐν πύλαις, πάλαι κήρυτ' ἠνωμένους.
 Ἄρως τ' ἰσχυρὰς βίας ἔχει ἡ δυνάμις.
 Ἐν δὲ πύλαις πάλιν ἰδύμενος ἀνοίγεις.
 Καὶ εἰς αὐτὴν ἀνοίγεις τὴν ἑλπίδα καὶ τὴν
 Χρὲς φῶς μὲντοι δόξα πάντα φέρες.

ALIUD CLXXXVI.

Q U i igne & nube exercitus duxisti, quique viam fecisti
 In mari, undas immobiles pulsus sternens;
 Cujus iussa peregrinus panis celsus, uec opimantibus, pluit,
 Et petra e praecepta fons manavit;
 Nunc etiam famulo tuo te invocanti comitem te iunge,
 Christe lux mortalium, prospera cuncta ferens:

NOTE.

I Dem cum superiore argumentum. Similia legas in memorato Carmine LIII. apud Billium. Quæ vero ibi solis hexametris, hinc Elegiacis exprimiuntur.

In Maledictum. CLXXXVII.

Π Οὗτος λέγει με κακῶν, ὃ οἶσιν αὖτις
 Ἀνθ' ἰδόν, πῶς αὖ καὶ πάσχεις. ὃ δὲ κακῶν
 Λίσσῃ αὖ με λέγεις καὶ πλύνεις. ὃ δὲ ἂν ἵστα
 Πᾶσι ἀντιτάτεις. κακῶν ἰχθυόδω θυμῶν.

I N multis mihi maledicis, carissime. Siquidem optimus
 Ipse es, fortasse & in aliquo tibi credam. Sin autem pessimus,
 Rogo, semper mihi & gravius maledicas. Equidem ita
 In omibus victor ero. Malis invisum esse præstat.

NOTE.

C Ontra maledictum, sive contra maledicos, ingeniose argumentatur. In postremo versu pro ἰχθυόδω legitur in MS. Cod. χερσὶν τῶν ἀσθενῶν & spiritu leni supra syllabam primam. Sensus, & verus ratio, & accentus emendationem huiusmodi poscebant.

Καὶ.

Π Οὗτος λέγει με κακῶν, ὃ οἶσιν αὖτις
 Τὸνδε λογιζομένον ἵνα φέρωμαι ὡς ἐπὶ πᾶσι.
 Εἰ μὲν σοὶ παρὼν εἰς μέγας, ἴσως ἂν ἴσται.
 Εἰ δ' ἀντιτάτεις, ἐπὶ πάντων ὅπως ἔστιν.

ALIUD CLXXXVIII.

I N multis mihi maledicis, carissime. tibi autem ipsi facis.
 Hoc argumentum habeo, calamitatis medelam.
 Si tibi Deus maxime indulgeat: sunt & in quibus mihi indulgere possit.
 Sin vero indigneur: quam maiorem spem vindictam?

Καὶ.

NOTE.

HÆc Nazianzenus cecinisse videtur, quum Sedi Constantinopolitanae renunciavit, ut Episcoporum, & populi tumultus compesceret. In MS. Codice habetur *καταρξῆς λωὸς* *λαῶ*: quod interpretari forte possumus: *Concilietur aliquis alius leo*. At libentius lego *καταρξῆς λωὸς*, h. e. conciliet, seu componat, seu regat populum aliquis alius Episcopus; ubi *λωὸς* Attice pro *λωὸς*.

Ad Deum. CXCI.

Tὸ μὲν αἰ λῆξαι, ὁ μὲν αὖ. πρὸς σῶμα μοι
 Τὸ σὸν. πρὸς αἰεὶ ὑπερμα προσέσταις χερσὶν,
 ὧς λιπτόν, αἰεὶ ὀδυρόν, αἰεὶ παρμυρίων
 Ἰὺν πρίκνται. βλάψον. ἐλκεύσασθαι.
 Καὶ νῦν σῶμα. Φῶς χεῖρα. ὃ λίγον βίω.
 Πρὶν καὶ αἰ χεῖρον συμπαροῖς καὶ σὺλθω.
 Τί δὲ τῶν κακῶν ἐν καὶ καὶ καὶ καὶ.

QUædam sudeo dicere, o beate. Quod mihi corpus est,
 Tuum est. Opus manuum tuarum factas,
 Sed quam tenere, quam male olens, quam fractum!
 Ecce prostratur: respice: desecimus.
 Tu vero nunc ades, da manum, vel vita solve,
 Priusquam mihi deterior finis contingat.
 Quid opus amplius morbis, & purgationibus?

NOTE.

Gregorium hæc cecinisse puto, quum gravi aliquo morbo, senex fortasse, laboraret. In secundo versu MS. Codex habet *προσέσταις*, h. e. *projicio*. Scripsi ego *προσέσταις*, ut commodè fuisset sensus. Atque hæcenus Carmina per Cl. Salvinium e Medicis Codicibus descripta.

Πρὸς τὸν θεὸν ὁμιλοῦν τελεῖται.
 Εἰς τὸν ἱερὸν καὶ ἱερὸν.

Eγὼ μὲν γὰρ ὡς ἄνθρωπος λῶν, καὶ χεῖρα σὺν
 Τὴν νῦν ἀδράζων εἰς διὰ κατανύσσας,
 Ὅφρα καὶ ἀποκαταστήσας εὐμαρτίαν ἀνάστα
 Τίς αἰεὶ (καὶ καὶ γὰρ τὸ πρὸς μὲν αἰεὶ)
 Οὐδὲν αἰεὶ ἱερῶν καὶ σὺν τὴν εὐμαρτίαν ἔχεις,
 Ἦ μὲν ἱερῶν καὶ σὺν, καὶ σὺν τὴν
 Πάσαις μοι καὶ πρὸς τὴν ἐπὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Καὶ πρὸς τὴν εὐμαρτίαν ἐν τὴν εὐμαρτίαν
 Πάντα γὰρ δεῖ αἰεὶ εἶναι ἐπὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Γραῖς ὁ Πρωτοῦ αἰεὶ καὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Ὡς αἰεὶ ὁ λογισμὸς ὁ ἀγαθὸς ἐπὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Τρὶς γὰρ αἰεὶ αἰεὶ πρὸς τὴν εὐμαρτίαν
 Ἀλλ' ὅτι τὴν εὐμαρτίαν ἐπὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Ὅσῃ αἰεὶ πρὸς τὴν εὐμαρτίαν ἀλλήλων
 Πάσαις γὰρ ψυχῇς ἐπὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Καὶ αἰεὶ ὡς αἰεὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Ὡς δ' αἰεὶ τὴν λογισμὸν ἐπὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Νῦν αἰεὶ τὴν εὐμαρτίαν ἐπὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Βασίλειον καὶ τὴν εὐμαρτίαν ἐπὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Πρὶν αἰεὶ τὴν εὐμαρτίαν ἐπὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Ἦν μὲν αἰεὶ τὴν εὐμαρτίαν ἐπὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Ἐκ τὴν εὐμαρτίαν ἐπὶ τὴν εὐμαρτίαν
 Τὴν καὶ τὴν εὐμαρτίαν καὶ τὴν εὐμαρτίαν. εἰ σὺ μοι ἔσχω
 Ἰλῶν. πρὶν αἰεὶ τὴν εὐμαρτίαν ἐπὶ τὴν εὐμαρτίαν.

Anecd. Gr.

N.

O.

Οὐ μὲν ἴδης. Χρὶς γὰρ ἰσχυρὸς ἄκαρ ἱμῶν,
 Ὅς καὶ μακάρις ἐκ ζῶντος ἱερῆτος,
 Καὶ πολλοὺς παύειν, καὶ ἰσχυροτέρους ἀπὸ ἱερῆτος
 ἡλιδόμας ἐν ἴσῳ δίδει χρίσιν.
 Ἐμμεγα μὲν παύειν ἴσῳ παρὶς ἀνθρώπων
 Δόξας ἰσχυρὰ τὰ γένε ἀρχαῖων.
 Ἀλλὰ μικρὰ μὲν ἴσῳ, καὶ ἰσχυροτέρους μὲν ἄρχων
 Δοῖ οἱ ἀνθρώπων δούκας τῶντων οἱ.

De bello, quod moritur Dæmones.
Carmen Heroicum, & Iambicum. CXCI.

Nisi loquacem linguam, & labia silentio viatā habuissē,
 Mente collecta in Dei societatem.
 Ut purissimis intus sensibus purum Dominiū
 Venerarē (nam pulchrum est solus mentis sacrificium)
 Nequaquam animadvertissē tortorū artificia bellū.
 Certe & prædicassē, & illud exitimassē.
 Sæpe mihi etiā supervenit nocti similis.
 Et rursus lucis sub fraudulenta figura.
 Omnia enim, quæcumque voluerit, elicitur mortis Sophista,
 Natus Proteus ad formas dolatas effigendas,
 Ut aliquem aut per insidias, aut aperte, inimicem interficiat;
 Nam deliciæ illi sunt mortalium lapsus.
 Sed nondum talem tantumque ante conspexerā.
 Quāto modo truit in mea certamina.
 Quo magis enim animæ meæ internam cernebat religionem,
 Eo magis etiā ira torgida effervescebat.
 Ut quando per insidias subrepens, insanabile intra carnem,
 Morbus compressus medicamentis inopportunis,
 Depascens latibula non apparentia, non prius cessat,
 Quam alio erumpens (agrum) adducat in discrimen.
 Aut fluctuantem firmis munitioibus hac parte repressum,
 Illac obnititur, & collectum erumpit.
 Tale est invidi prævum bellum. Quando ipsum cohibebam
 Lingua, ad aliam quandam dilabebatur noxam.
 Non tamen cepit. Chrilus enim superveniebat, præsidium meum,
 Qui & Discipulos e tempestate eruit,
 Ac multos morbis, & Dæmonum vinctulis
 Liberavit, volantati largiens gratiam.
 Attamen tentabat, quemadmodum ante homicidis
 Dolis farsipuit Principem generis (Adamum).
 At, o beate, tumultum compone, & tranquillam me jube
 Tibi inruentas mittere semper hostias.

N O T Æ.

Carmen hoc, & reliqua subinde a nobis edita, ex antiquissimo Codice MS. Ambrosianæ Bibliothecæ descripta sunt. Heic autem Diaboli insidiæ narrantur, quibus non raro Poeta noster petebatur. Alia existant Carmina jam evulgata, quibus aut ipsum Dæmonem improbum acriter oburgat, atque a suis avertit oculos, aut ejus calliditatem, atque incertus desinet. Confule Carmen 10. 21. 32. 60. & alia in editione Billuna.

Ei μὲ. Nisi &c. Heic dicit Poeta, suas de Deo meditationes animum Dæmoni malo præbuisse, ut has sibi fruere insidias; quas, nisi se totum Divinis contemplationibus addidisset, silentium ac solitudinem sequens, a Diabolo non sustinisset.

Καὶ τὴν γῆν. Et illud exitimassē. H. e. Diabolum exitimassē loco Dei, & divina, illius consilia.

Σοφιστής. Sophista. Diabolum Sophistam mortis appellat, videlicet captionem lethalem artificem. Sophista enim Græce simulatorem, cavillatorem, atque his similia significat. Sive, quod Sophistarum est, varias Dæmon figuras adhibet, ut quod vult perimadeat, miserosque mortales decipiat.

Ταμῖν.

EΝεὺς μὲν ὁρμῶμεν, ὃ τοῦ Λόγου,
 Μένοντες αἰεὶ. οὐδ' ἔσθ' ἀνέμους χεῖριν.
 Σὲ μὲν καὶ δὴρα, οὐδ' ἔσθ' ἔρπον, καὶ εἰσὶν,
 Σὲ δ' αὖ ποῖνα. οἷος δὲ καὶ τὸν νεῖμας
 Εὐδωκίμους. Ἀλλὰ μοι αὖ Ἀγγέλων
 Πίστης ὁδὸν, ἰδέσθ' παραστάς,
 Οἷ μὲν εὐφρ. τοῖς αὖ καὶ νῦν ὄντι,
 Τίμω δὲ εἴπω, ἴδω δ' ἔγωγε λόγῳ,
 Τίμω δ' ἄνωδ' καὶ κἀμὸς πλάσας.
 Στρωθὲ δὲ χερσὶν ἰκνύμενος ὁρῶν
 Ἐχθρῶν καταργεῖ. μὴ δ' ἐν ἡμῶν μέγ
 Κεῖται ὁλόν μιν, μὴ δ' ἐν εἴς ὅσον οἷος.
 Τὸν δ' ἐπ' αὖτις, καὶ προσώπῳ μοι τρέψας
 Λίαν ὁδὸν ἰσχυρὸν αὖ ἐπ' ἄλγος.
 Οἷ τιμῶν μιν καὶ αὖ ἐπ' αὖτις οὐκ
 Γὰ καὶ δαδόντες ἔκστασις κινῶν,
 Νόμος αὖ λαῶν, ὁρμῶν αὖ πρῶτον.
 Οἷ δὴν ἄνθρωπος, καὶ κατ' ὁδοῖς
 Πρῶτον αὖ, εἰσὶν αὖ αὖτις αὖτις
 Εὐφρῶν αὖτις αὖτις οὐκ, καὶ συγγενῶν
 Περὶ ποταμῶν ὁρμῶν αὖτις αὖτις
 Φερῶν αὖτις, καὶ πᾶσι πρῶτον
 Σὲ προσκλῶμεν, αὖτις αὖτις αὖτις
 Χρῆσταις αὖτις αὖτις καὶ πᾶσι συγγενῶν.

Jamhi. CXCIV.

IN te quiescimus, o Divinum Verbum,
 Manentes domi. Tibi acceptam referimus quietem.
 Tuum sane est sedere, tuum est surgere, & stare,
 Tuum rursus est ambulare; tuisque nunc etiam antibus
 Recte incedimus. Sed ad me aliquem Angelorum
 Mittas ducem, aptumque custodem,
 Qui me columna ignis, & nobis agat;
 Secet vero pontum, & fluente sistat vesbo;
 Nutriet superne, & inferne opulenter.
 Cerox manibus efformata audaciam
 Inimicorum coerceat, ne media in die
 Ailus me adurat, neque nox terrorem inferat.
 Asperam autem & acclivem mihi semitam
 Planam reddas, & expeditam famulo tuo.
 Namque super me ante manum regens,
 Terraque & maris liberaſti periculis,
 Et morbis gravibus, & arduis rebus;
 Ut secunde omnia, sicuti speramus,
 Agentes, faustum vig finem
 Invenientes, rursus ad amicos, & affines
 Revestamur, nempe libentibus libentes
 Appropinquant domi, & a laboribus cessantes
 Te veneremur, finalem viam
 Lenem ac facillimam adipisci quærentes.

NOTÆ.

Post Carmen, quod Eusebius inscribitur, seu S. Gregorii peregre profecturi precatio, jam
 typis editum, hæc subiungitur in Ambrosiano Codice, modica inter utrumque Carmen
 distinctiōne facta. Ea vero lucubrante videbitur Poeta sacer, quom a Cathedra Constantinopo-
 litana, qua se abdicaverat, ad solitudinem ruris paterni sese contulerat.

Στοιχία. *Crux* &c. Venerabile signum Crucis, quo Christi sectatores germani se manu quotidie munant, Diabolum fugare posse, vetustissima traditio est. Ejus institutum ab Apostolis ipsis proficisci videtur. Cujus rei ac ritus exempla pete a Gregorio in amplissimo Opere de S. Cruce, a Bosio &c.

Εἰς ὁμοιωτάς.

Εἴ τις τῶν κακῶν τυγανῶν τῶν ἐν δόξῃ σφαιρεῖται,
Τὰς συνάμας βασάνους ἐνδὲ φοβεσάμενος.
Εἴ τις δοξᾷ τῶν κέρτων τραχέως βίβαιο,
Πεὶ χρεῖς χρεῖς ἐνδὲ καθάρωνται.
Ἦ φθονοῖσι πάλυ κούρος εἰς μοῖρ, ἀλ' ἢ Γ' αἶς τις,
Μεταρ δόδωσας τιμὰς νίκης δοροῖσι.
Τῷ μὲν εὐδαίμων εἶπεν ῥίμα, μὲν μύθοισι
Καίματα, Χρυσόφρον πάντα ῥίμα κρείττω.

In tolerantiam. CXCV.

Σ I quis, malitiz miserum germen exiliens, heic flores
Extremis tormentis te servari scias.
Si quis optimus exiliens, in doram incidisti vitam,
Tamquam aurum in furoris te purgari scias.
Si ob invidi luctam aeger es corpore, alter Jnb esto,
Ut, postquam certaveris, coronam victoris referas.
Quare neque prosperis animum offer rebus, neque advesis
Dejice, Christiano & hæc & illa serens corde.

N O T Æ.

IN hujusmodi argumentum alia Gregorius Catmina reliquit, quæ ex editione Britiana petere potes. In quinta versu pro *ε*, quod legitur in MS. Codice, *α* fortasse scribendum. Pro *Γ' αἶς* τις, scriptum fortasse ab Authore fuit *Γ' αἶς* *εἰς*. In postremo versu MS. Codex habet *χρυσόφρον*, & *κρείττω*. Ego ex conjectura scripsi *χρυσόφρον κρείττω*.

Εἰς Φιλάργον, καὶ πρὸς ὁμοιωτάς.

Εἴστιν Ἐπικύριος μήνα κλῖθ' ἐν προτέρω,
Εἴςιν Ἀντάρχη. Ἦν ὁ μὲν ὄργισται.
Τὸ κλῖθ' οὐκ ἀνέχον. ὁ δὲ ἄμα χρεῖς ἔχοντος
Καταπύμας γ' ἰδὼν, πάντας τὸν δόξατος.
Αἰὸν εὖ καὶ ἰσχυρὰ, Φιλάργον, σέματι κέρων
Δαυταίω, ἰσχυρὸν αἰὲν ἔσταντες ἔχον.

In Philagrium, & ad Tolerantiam. CXCVI.

Ε St Epicteti gloria maxima inter primos;
Est Anaxarchi. Quorum quidem ille fractus
Gloriam despexit. Hic vero, mortario manus tensente,
Quum tunderetur, clamabat: solem tundite.
Sed tu quoque diuturna mala, Philagri, corpore perferens
Lacerato, animum semper impericullum habes.

N O T Æ.

INter intimos Nazianzenz familiares numerabatur Philagrios, ad quem ejus etiam Epistole exstant, videlicet 40. 41. 64. 65. 66. 67. 68. & 69. in editione Biltii. Ibi quanta amoris conjunctio inter utrumque intercederet, perspicue intelligas, quantaque virtus Philagrio esset. Morbi plures, sique atrocissimi, ejus corpori bellum indixerant. Ille vero animum in perturbatum supra corporis xrunnas serens, felicitate rata, virtutis potius quam doloris argumenta inde trahebat,

Εἴτις

Επίκτητος: Epicteti. In Orat. I. contra Julianum mentionem Epicteti Theologus habet. In Epist. vero 64. ut singularem Philagri tolerantiam extollat, ejusdem Epicteti, atque Anaxarchi exemplo utitur in hac verba: *Συμῶν δὲ καὶ οὗτος ἔσθ' ὅστις παρὰ πολλοὺς, οἷον τοὺς Ἀντιστοχάρη καὶ τοὺς Ἐπίκτετον* &c. Externos etiam, qui similes eorum existebant, adiuvit, exemplis gratia Anaxarchum, Epictetum &c. Prosequitur Nazianzenus, atque ait, Epictetum, dum crux illi transferretur, veluti in alieno corpore esset, magna animi firmitate philosopharum fuisse, citiusque crux pertractum, quam ipse vim doloris perferret. Eundem vero Epictetum heic significari arbitror, qui Stoicæ Sectæ, si non princeps, certe supremus inter alios cultor fuit, patria Hieropolitana, & a Neronis temporibus ad Marcum usque Antoninum Romæ commoratus, ubi etiam ab Hadriano Imperatore summo in honore est habitus. Vide Spartianum in Hadriano, Lucianum in Dialogo ad inveniendum, & multos commentem libris, A. Gellium Noct. Artic. lib. 15. cap. 11. & lib. 17. cap. 19. Artianum, ac Semplicium in Comment. ad Epist. Enchiridium, Eliam Cretensem & Nonnum in Scholis ad Nazianzeni Orat. III.

Ἀναρχος. Anaxarchi: In supra laudata Epistola 64. Anaxarchum veluti spectabile apud Ethnicos patientie exemplar Nazianzenus commemoravit. Fuit is Democriti sectator, & Alexandro M. carus, quo e vivis sublato, in Gyziam rediens a Nicocreonte Cyprî, live Cyprenorum Tyranno, aut (ut Elias Cretenfis, & Nonnus in Scholis ad Nazianz. Orat. 3. arbitrantur) ab Archelao Tyranno comprehensus, & in mortuum coniectus, ibi ferreo malleo confusus est. Verum nullus cruciatus animam Philosophi frangere potuit. Quis is fortiter inelamabat: *πῶτος οὐκ Ἀντιστοχάρη διέκαστο, Ἀντιστοχάρη δὲ ἡ πῶτος*. Unde Anaxarchi nomen (videlicet corporis) Anaxarchum vero ipsum non tundis. Hinc Ovidius in Ibin:

Aut, ut Anaxarchus, pila fragoris in alia,

Sollaque pro solitis fragibus esse sonent.

Sive itaque, ut mihi eo in loco legendum videtur. Hic de re videndi Piararchus in Tract. de Virt. morali, Tertall. in Apologetica, Origenes contra Celsum lib. 6. Clem. Alex. Stromat. lib. 4. Elias Cretenfis, & Nonnus in Comment. ad Orat. 3. Nazianzeni.

Κορναρίου δ' ἵβη. Quum tenderetur, inelamabat. Ita iego, quum in Codice MS. habeatur *κρναρίου δ' ἵβη*, Sensus, ac metrum, emendationem polebant.

A'as.

Eἰ μὲ σοι δίμας ἐκ, Φιλάγρη, τῖσος ἀνδρῶν,
Οὐκ οὐκ σοὶ ἀνὰ κάρτος ἐν ἰσχυρίῳ.
Νῦν δὲ τὸ μὲ δικάω, αὐτὸ δ' ἱκανοὶ. ἢ ᾗ ἐνείργο
Τοῖς ἀνδράσι δὲς χάριτος ἐν γὰρ ἵβη.

A L I U D CXCVII.

NI tibi, o Philagri, corpus fuisse adeo imbecille,
Numquam tuæ virtutis vires deprehendissem.
Nunc illud disce: tu integer. Quam vero
Bonis Deus in medelam ærumam adducit?

A'as.

Eἰδούρη τῶν σι, Φιλάγρη, ὅσ' ἰσχυρίῳ.
Ψυχὴ δ' ἐκ πάλιν ἐν ἰσχυρίῳ.
Πάντο μὲν γὰρ σι δικάω αὐτὸ, φέρεις.
Τὸν δ' αὖτε ἵβη φέρειτον αὐτὸ λίγος.

A L I U D CXCVIII.

EXedit te morbos Philagri; oculus textit;
Anima vero a malis est splendidior.
Omnia certe sapientie te peritum novi, o optime.
Hoc vero nil aliud possum dicere melius.

A'as.

A'as.

KΑἶδι, Ἀλεξάνδρῃ. Φιλάγριον ἴλασε μορρῶν,
Τῇ χροστίῳ λυγρὴν ἐν χειρὶ σέβει.
Καὶ σέβει δὲ τίς οὐδ' ἔστιν ἡρώς, ἐνὸς αἰῶνος
Πηλίου δ' ἴσους ὦδον Κανταρίων.

ALIUD CXIX.

AUdi Alexandria. Philagrus formam perdidit
Animo auro minime inferiorem.
Cæsarium vero novum invidia rapuit. Numquam deinceps tales
Flores a te mittentur ad Cappadoces equis præstantes.

NOTÆ.

C Armen hoc repetitum supra invenies inter ea, quæ in Cæsarium Gregorius composuit.
An hæc repetitio a Nazianzeno ipso, an vero a Librario aliquo præstita fuerit, affirmare non auiſim. Quæ supra in hos versus adnotavi, hæc sunt referenda. Pro *χρυσίῳ*, quod heic habetur, legitur illic *λεγκίῳ*.

Morrῶν. Formam. Hoc est, corporis formam, ut Philagrium interitisse significet. Carmina etiam superiora videntur facta in Philagrium mortuum.

Κανταρίων δὲ τίς. Cæsarium vero novum. Quasi, ut possumus interpretari, alterum Cæsarium Gregorii fratrem fata invidia rursus rapiunt.

Πρὸς τὴν αὐτὴν φιλόσοφον.

E'στω αἱ νοσήριαι χαλκῶναι, καὶ πολλὰ παλῶν
Φάρμακα πρὸς πάστιν. Δαθ' ὑγιανόντων
Φάρμακον οὐδὲν ἔχον. αἰσχροὺς αἰῶνας μακαρίζεις;
Τὸν δ' ἄκουσάντων. εἰς τὴν γὰρ αἰῶνα.
Οὕτω αἱ χρῶνται ὀλίγους, καὶ σφόδρα αἰσχροὺς,
Πρὸς αὐτὰν πλεονέχων χάριτας καὶ ἀνέχων.

In paupertatem Philosophicam. CG.

SIt aliquis graviter morbosus, & multa comparans
Pharmaca suis morbis, alter sanissimus
Nullo indigens pharmaco. Utrum beatum prædicas?
Bene valentem: scio omnes ita esse dicturos.
Ita prædicabis indigentem paucis, licet pauperrimum,
Erat homine opibus & malis divite.

NOTÆ.

E Legens de Philosophica paupertate Epigramma, cuius sensus idem Poeta aliis versibus expressit a Billio editis Tom. 2. pag. 196. Iambico 8. cum eodem titulo.

Εἰς Ἀγλακὴν.

H'Δε μοι πότνη, δέσποινά διμην, ἱμῶν διαμῶν,
Φορῶντες ἡμᾶς, καὶ ἐνυχίῃσι σίμῃσι
Τυχὼν τὸν περὶ τὴν αἰῶνα, αἰῶνος πρὸς ἡμᾶς
Ἀλ' ἵσταναι χρῶνται αὐτὰν αἰῶνα πρὸς ἡμᾶς.
Ποῦ δὲ εὐ καὶ τίποτε εἶπαι, καὶ αἰῶνος ἡρώς
Εἰσπράττει ἀνέχων; ἵσταναι δὲ μοι διαμῶν,
Ὡς δὲ αὐτὰν αἰῶνος, καὶ αἰῶνος αἰῶνος
Σαίρων. ἢ φέροντες αἰῶνος, ἢ Χρυσὸν αἰῶνος.

In *Agapetis*. CCL.

JAM mihi est eritias, corpus laevo, oculum domito,
 Curis diurnis nocturnisque absumo
 Animam ter miseram, ut ab igne eripiam;
 Sed nihilominus corpori aegre impero.
 Quomodo vero tu, & juventutem ferens, & carnes erigens
 Ampliores elephantis? Deinde vero mihi delicias facis,
 Tamquam sane quos paros, & spiritum dilectam
 Amans. O fugienda directio, quæ Christum dehonestat.

NOTÆ.

Fellit me diu Billiam Gregorii editio, quam omnium procul dubio hucusque perfectissimam, miraque diligentia elaboratam consuevit erudit, & non nisi ab illa superandam credimus, quam nunc instruit Clarissimus P. Louvard Monachus Benedictinus & Congregatione S. Mauri; nullam enim ibi offenderam & multis hîc versibus, quos ego nunc sum edirurus in *Agapetis*. Sero tandem animadverti, nonnullos ex iis a Billio fuisse evulgatos ad calcem Tomi secundi, at sine textu Græco, quamquam Græcos quoque antea dedisset Aldus in vultu Editione Anno 1504. procurata. Publicæ igitur interesse rei sum arbitratus, tam jampridem editos, tum nuper detectos Nazianzeni de *Agapetis*, & *Synsistis* versus in unum cogere corpus, & simul proferre. Quod est ad argumentum, Ecclesiasticæ eruditioni perquam utile, tanta ejus est ubertas, ut solis notis, & Scholiis, explicari atque exhaustiri commode non possit. Operæ itaque pretium duxi. Disquisitionem de *Agapetis*, & *Synsistis* (liceat Græca retinere nomina) insinuere, quam in hoc Tomo conspiciet. Ibi vero, quid *Agapetis*, quæve illorum origo, quod institutum fuerit, amplissime proditum. Interim scire iusticiæ, *Agapetis*, hoc est *Dilectus*, illos audisse, qui postquam Christo castitatem dicaverant, & Monachicæ vitæ sese addixerant, cum Virginibus plerumque Deo sacra-ritu cohabitabant, animum tantummodo, non corporum, Amorem, communionemque præ se ferentes.

Hic. Jam &c. Non nro in loco Nazianzenus fatetur, se carnis concupiscentia acriter divexatum, neque caritatem atque iusticiam corpori voluntarias pœnas adeo valuisse, ut a stimulis inferioris appetitus animum, tot licet virtutibus firmatum, omnino liberarent. In Carm. 4. de anima sua calamitatibus, in Carm. 48. de Virtute humana, & in Ep. 106. ad Vitalianum, eadem Gregorius repetit. Vide, quæ Baronius cap. 17. Vitæ ejusdem Sancti viri Tom. 2. Maji, editæ a Cl. Papebrochio, scripfit. Illie referantur hî ipsi versus, ad quos Papebrochius hæc habet: *Nescio, ubi hunc locum inveniam; nam quod in margine notat Baronius; Papebrochius vero Billiam præ oculis habens, nihil tale vidit, quod & mihi primum contigit.*

Eripimus. Ampliores. Monachos, cæteroque *Agapetis* increpat, qui quamquam adolescentiæ flammis aduri possent, corporisque, elephantorum instar, amplum, pingue, & ut ita dicam, abdomini natum foverent, a Virginum tamen contubernio archissimo nequaquam abstinere, inde sibi nullum creari periculum dicunt. Implent Gregorius in Carm. 59. ad filios Monachos ita loquitur:

Τὰς παχύνει σάρκα, καὶ γαστήρ ὕψους ἔχειται

Ἡ λίαν γαστήρ ἀεὶ ὡς ἰσοῦται.

Perpinguit nimium carnes, ventremque tumens

Haud capis athera janua peris domus.

Ergo: Si mihi *Synsistis*. Deinde vero mihi delicias facis. Hoc est: Sed tu ait, maximas a te percipi delicias in hujusmodi amore, qui sane purissimus est, ac tantummodo spiritualis, idcirco a carnali contagione remotus. Unica exclamatione respondet Gregorius, amorem hujusmodi fugiendum.

Αἰσχροῦ. *Agapetam*. Legitur in MS. Codice *ἀσχροῦ*. Placuit aliam substituere vocem; neque senius ita purgatus efficitur.

Α'αο.

Π Αρδεις, Χερσιν ἔχει αὐτὸν ὡς ὕψους, τεικρον,
 Νυμφας ὑψιστας, αὐς ζυλινετα μορφί

Ο.

Οὐρανίη. μὲ εἶρμα πάλαι σαρπὶς τε παλαιὸς
 Δὲν ποδὶ μὲν γλῶσσαι δ' ἀνέρι κακίαισι.
 Μὲ Χερσὶς χιτῶνα ποὶ ἀσπίδος αἶψα μῆνι,
 Πάσαι περιδερκῶσι διαρχίαι ἐπιδόσα.

A L I U D CCII.

Virgo, Christum habes semper vivum adjutorem,
 Sponsum amabilem, tuncque forme amatorem
 Cœlestis. Ne carnem rursus, carnisque misere
 Moderatorem admitte; linguas vero improborum declina.
 Ne Christi intaminatam tunicam probis misce,
 Cunctis Virginibus opprobrium imponens.

NOTÆ.

OTrarius. Cœlestis. Formam cœlestem appellat Gregorius animam Virginum, cujus amatorem esse dicit Christum.

Σάρμα. Carnem. Hoc est: ne, quæso, carnis commercia iterum admitte, neque viros, qui corporis tui curam habeant, quære, postquam Christum elegisti, adjutorem tibi nunquam defuturum. Scilicet hanc potissimum errori suo causam obtendebant Virgines, quod viros in suo contubernio sustinerent, veluti adjutores, domesticisque rebus necessarios. Vide, quæ in memorata Disquisitione protuli.

Πάσαι περιδερκῶσι. MS. Cod. Medicus habet περιδερκῶσι πάντων.

Ἄλλο.

Περὶ ἡγῶν καθάρου εἰς ἀσπίδος. ἡ δὲ γυνὴ
 Περιδερκῶσι, ὡς Μοναχῇ. καὶ σὺν ἀσπίδι.
 Ἄρματα, καὶ δόματα ἐχέμεν ἡμεῖς ἡμεῖς.
 Ἡ δὲ γυνὴ κρατὶ ποὶ σπινθὸς ἔχει.
 Ἡ δὲ ἀσπίς μακρὴν, σπινθὸς μέγα. ὡς δὲ ἀσπίδα,
 Ἄλλοι περιδερκῶσι καὶ δόματι.

A L I U D CCIII.

Ignis prope stipulam, non tutum. Neque mulierem
 Virginem, o Monache, habere contubernalem.
 Masculam, ac feminam separavit spes melior:
 Natura vero inus occultum morbum habet.
 Si longe absteris, favilla manet; sis congregiatur,
 Incendium excitabis modico e recto.

NOTÆ.

Nulla sibi esse cum Virginibus commercia carnis, nullamque castitati Deo dicat ex earum contubernio periculum creari, audax Agapetorum sententia erat. Quid Poeta noscitur? Ducta comparatione ex igne, ac stipula, quæ simul adnota in incendium facile ad levem auram flantem fervatur, naturæ humanæ infirmitatem infirmis Monachorum dictis opponit. Pro ἡ ἀσπίς, Codex Medic. habet ἡ ἀσπίς.

Ἄλλο.

Περὶ τῶν Συναγωγῶν.

Λευκὸν, καὶ μέλαν, καὶ μικρὸν γένος ἐστὶ τὸ φαῖον.
 Ζωὴ, καὶ δόξα, καὶ ἡ δὲ φωνὴ ἀναστῶν.
 Τὸ δὲ συνεισέχει, αἱ δὲ φωναὶ ἀναστῶν,
 Οὐκ εἶδ', ὅτι γὰρ δόξα, καὶ ἡ δὲ φωνή.
 Οὐκ εἶδ', ὅτι γὰρ δόξα, καὶ ἡ δὲ φωνή.
 Καὶ με λήγουσιν κακίαι, πρὸς τὴν αἰσθησιν.

Ὁ γὰρ αἰσθάνεται, καὶ αὐτὸς ἐν ὁσίοις
 Ἐκ τῶν εὐσίων ἱεὺς ὢντος ἱερέως ;
 Σάρα φῶς σουζῆ ἀγαπᾷ σάρκα φαιώγ.
 Καὶ αὖ πρὸς τοὺς αὐτοὺς περὶ σοῦ ;
 Ἐν μὲν τι λίγος αὐτὸς εὐαρεσθῆναι, ἀλλὰ τί οἶσται
 Τὸν παρὰ τοῦ πάλαι Μάρκου ἐργασμένην ;
 Ἐργασθῆναι δ' οὐκ ἔστιν ἄλλοις παρὰ τὴν ἑαυτοῦ ;
 Κρίσσει δ' οὐκ ἔστιν ἄλλοις παρὰ τὴν ἑαυτοῦ ;
 Ἐ' δ' ἐν τῇ παρὰ τοῦ ἀγαπᾷ γὰρ, ὁ δ' ἀγαπᾷ ;
 Ἐν αὐτῇ ἀμφοτέρω (*) ζῶσιν ἀνθρώποις.

A L I U D

De Synisactis. CCIV.

EX albo nigroque mixta natura fuscum colorem parit;
 Vita, & mors nil medium habent.
 Synisactos vero (ut eos sive unusquisque appellat)
 Nescio an iuter conjugatos, an inter coelibes
 Posuerimus; an vero quid medium servabimus. Non enim ego,
 Tametsi a vobis male audiam, rem hanc probabo.
 Plures sunt intemperantes, & prout in suspicionem
 Erga alios est omnis, argumento e suis rebus ducto.
 Carnem ferens, convivis cum dilecta fereute carnem:
 Et quid putas de te inquinatos sentire?
 Esto, non obloquantur honesti homines: sed quis ferat
 A multis excitatum Livorem?
 Iusta res, ac honorabilis nuptia fuit. At adhuc carnis
 Res longe melior est carnis libertas.
 Sin autem præterea nuptia fuit inuuptæ, o dilecti,
 In ambiguis vivetis conjugis.

NOTÆ.

CArmini titulum περὶ τοῦ ἀνομιᾶτος, de Synisactis apposui. Ita vero in margine Codicis vetusta adnotatum fuerat manu. Nisi Cointroduitum dicas, aliam vocem Latium vix habet vocabulo Græco respondentem; sed Synisactos retinere malui. Idem autem atque Agapetis significat; videlicet viros castitatem professos cum eiusdem propositi feminis cohabitantes. Ut ipse Poeta refert, ita passim audiebat hoc hominum genus. Porro eos liberos insectatur stylo Nazianzenus; quippe, ut ait, incertum est, an hi vocandi sint matrimonio additi, an vero coelibatum profecti. Tam eos terret, quod tam male apud alios audirent.

Φαῖς. Fuscum. Par Græcæ voci vocabulum foreasse igitur Latini. Est autem color inter caudidam ac nigrum medius, & ex utriusque mixture natus. Alexander Aphrodis. lib. 1. Problem. λέγει, αἶμα, καὶ μὲν αὐτὸ μῆκος ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ λευκοῦ, αἶμα χρῆμα ὁρῶνται αὐτὸ αὐτὸ. I. e. Albi, ὁ nigrum mixto, ab albis extremis coloribus, alium parit colorem, Fuscum nomine; sic enim tantummodo reddere possumus Græcum φαῖς.

Μάρκος. Livorem. Mōnus est conviciatorum Deus, qui omnia vituperat. Vocabulo eodem significatur ipse Livor, ipsa vituperatio, seu obrectatio hominum, quam intolerabilem, ac fugiendam Poeta noster affirmat.

A'no.

Πρὸς ἀλλοτρίαν συνάχοντες ὁμοφρονεῖν αἶμα:
 Διότι τοὺς αἰσθάνονται μὴδ' ὁσίοις ἔχουσιν.
 Εἰ κατὰ τὴν χροίαν κατὰ τὴν αἶμα. αἶμα καὶ πλεονεξία,
 Τὴν ἀγαπᾷ σε αἶμα, καὶ ἡμῶν ἔχουσιν.
 Ἡ ἀγαπᾷ σε. καὶ αὐτοὺς αὐτὸ αὐτοὺς.
 Φαῖς φαῖς, μὲν τι ἔχουσιν καὶ περὶ αἶμα.
 Οὐδὲν αὐτὸς περὶ αἶμα. συνάχοντες. αἶμα αἶμα
 Τὴν αὐτὴν αἶμα ἔχουσιν ὁσίοις.

Anerd, G.

(*) Forte legendum ζῶσιν.

O

K' 6

X' ὁ βορβορῆς (*) ἔστιν ἄνθρωπος, καὶ αὐτοῦ τοῦ
 Συζῶντος τοῦ ἀνθρώπου, τὰς τ' ἀνθρώπου προλήγων.
 Εἶμι καὶ ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ ἰαυδῶντος. αἱ ἀποκρίσεις
 αἱ (**) γλῶσσας. γλῶσσαι ὡς ἐν τοῖς ποταμοῖς.
 Τίς δὲ πρὸς ἐλογίαν ἡμετέραν ἡμῶν παραδίδωμι;
 Τίς δὲ πρὸς μεγαλοῦς ταραχῆς φέρει;
 Ὡς μὴ αἱ ἀνθρώπων ἴσα, καὶ γλῶσσα παρὰ τὴν
 τῶν φθονῶν. μήποτε γλῶσσα τοῦδ' ἔστιν.

ALIUD CCV.

Primo loco vere studete, ut pudici sitis;
 Secundo, ne turpium rerum vel suspicionem ingeratis.
 Es purus. Auro purior. Sed me vulneras,
 In Dilectam tuam corpus & oculos intentos habens.
 Dilecta tua. Et nomen hoc honestum.
 Heu heu vide ne quid habeat & impure dilectionis.
 Nil (ais) impure. Etiam: credo. Sed viam aliis iteratis
 Non sancte cum aliabas convivendi,
 Cœnum adhuc est vir, licet temperans cum temperante
 Convivat. Innuptis viris, mulieribusque prædico.
 Quamvis conscientia sit integra tamen effugere
 Oporteret Linguam. Lingua nil est proclivius.
 Quis ponet flammeum gladium Paradiso meo?
 Quis dabit magnæ virginitatis custodem?
 Ne quis intra Dilectus, aut Lingua transeat
 Invidorum. Livor ne Sautus quidem parcat.

NOTÆ.

Species Dialogi est inter Poetam, atque Agapetum. Pudicitiam primo Gregorius vere servandam, tum vel minimam oppositi vitii suspicionem fugiendam esse dicit. Sum purus; inquit Agapetus. Cui Gregorius: At metho, reque veritatem suspectam habeo, dum te familiariter nimis cum Agapeta versari video. Quod si Agapetam Virginem appellas, ut hoc nomine communionem carnis ab amore tuo exclusam mihi persuadeas; nominis honestatem veneror; at metho, ne sub hoc pallio impudicitia lateat. Erras, inquit Agapetus. Gregorius vero. Facile tibi fidem habere volo; verum aliis exemplo tuo auctor es, ut cum Virginitatibus non caste habitent. Sumus latum. Quamvis pudice cum pudica versare nunc, attamen timendam semper. Et licet conscientia tua sit innocens, suspicandi tamen, ac male de te sentiendi causam populo præbes. Sed, reponit Agapeta, quis in posteram virginitatis meæ custos erit? Quis hortum meum a raptoribus defendat? Sed ne idcirco, quidem, reponit Gregorius, adificandi Agapeti; hoc est, Monachi, at Clerici adolescentes; nam ne innocentibus quidem obrethiores parcent.

X'ῶ. Ita MSS. Codices; at versus claudicat. Videtur commodius non posse emendari, quam scribendo. Xῶ ὁ βορβορῆς &c.

Αἶσα.

αἶσα παρὰ τὴν.

Ο Τραχίς, μεγαλὸς, φανερὸς, ἀλδιδίος,
 Ἀγγελοῦ μεγαλὸς εὐδιδίος ἔχων.
 Παρὰ τὴν, μεγαλὸς, καὶ τὴν ἀνθρώπου ἀνθρώπου.
 Μὴ δὲ αὐτοῦ τοῦ οὗ τοῦ ἡμετέρου.

ALIUD

(*) Cod. Medic. habet, τοῦ καὶ.
 (**) Cod. Medic. habet γλῶσσας.

A L I U D

ad Virginem. CCVI.

Celestis, magnanima, lucifera, atrum correns;
 Cum Angelicis unitatibus conuivens sedem habens,
 Virgo, memento Dei; telluris-tela devota;
 Neque cointroducto vitam tuam affice contumelia.

N O T Æ.

Titulus e Codicis margine, ubi pervetusta manu scriptus fuit, in medium per me translatus fuit. Idem in sequenti Epigrammate præstiti.

Αἶο.

εἰς Μοναχῶν.

Ως χαλκὸν εὐκταστὸν πυρὸς κλέος ἔγγις ἴσται;
 Τίτῃκά μοι, Μοναχέ, σὸν ἀπὸ θελοῦμαι;
 Πᾶν γὰρ ἐν γόμφῳ μου θέλει, καὶ (•) πρὸ γόμφου,
 Ὅσα μολύνει ἄλγος ἐξ ἐπαινεῖται.

A L I U D

ad Monachos. CCVII.

Quam difficile est corporibus vicinis tumultum effugere!
 Propterea, o Monachi, procul mihi a formis vivite.
 Multa enim sunt conjugii mysteria, etiam ante nuptias,
 Quibus captus oculus animum inquinat.

N O T Æ.

Quam potissimum apud Monachos locum haberet lues, quam his versibus Poeta noster infectatur, hinc eisdem alloquitur.

Μυστήριον. Mysteria. Hoc nomine significari heic opinor arcaua, quedam impedimenta, æta, & res, quæ celare solent ac debent honeste mulieres vel nuptæ jam, vel ante nuptias. Ab his oculi Monachorum abstinendi, ne inde flamma libidinis excitetur.

Αἶο.

Πᾶσι παρὶς τοῦ καὶ ἡμῶν, καὶ κρυφίον,
 Μὲν εὐνοῦνται; ἄρα καὶ ἐμὴν.
 Χεῖρ ἐν χεὶρ ἄνταρ. ἀντιπῶν ἀδελφὸν ἀνταρ.
 Τὶ χρῆται δαδάμ φάρμακον τοῦ ἐν ἡμῶν;
 Ὁρμαστὴν ἡμῶν μίση, λίαν λίαν, ἀπὸ καὶ (***) ἀπὸ.
 Εἴτι σὺ εὐνοῦνται ἐπὶ τὸν ἐν τῷ.
 Ἀγὼ μὲν ἀδελφὸν ἡμῶν ἀπαρτύνει.
 Ἡδὲ (***) εὐνοῦνται τὸν ἐν τῷ ἐν ἡμῶν.

A L I U D CCVIII.

Virgo, virgo esto tum palam, tum occulte,
 Neque masculinum cointroducas curatorem.
 Christum habes Dilectum tuum; respice viros omnes,
 Cui opus habes lethale venenum domi habere?

O 2

Oculis

(*) Cod. Medic. habet ἐργάσιον.

(**) Cod. Medic. habet ἀπὸ.

(***) Cod. Medic. habet εὐνοῦνται.

Oculus oculos misce, sermoni sermonem, parus cum pura :

Dein te pudicitiz corenis cingemus.

Casti est, neque simulacra tolerare insipientis terræ.

Cohabitatio morbum habet proxime.

NOTÆ.

Melius fortasse Carmen hoc in duo scinditur. Primum ad *Agapetus* est, alterum ad *Agapetos*. Quod est ad illas, uti in Disquis. I. infra notabo, speciosum hunc titulum erroris suo Virgines prætebant, quod nempe contubernaliibus viris veloti curatoribus indigerent. Hujusmodi exultationem Poeta noster improbat. Tum *Agapetos* alloquens, ironice eorum puritatem exagitat. In Carm. ejusdem Gregorii, quod inscribitur *Τροχῶν παρδίνων*, præcepta Virginitatis, repetita videas, quæ heic leguntur, sed aliis plerumque verbis.

AΛΟ.

TΟῖς ἀγαπητοῖς καρδίαν σὸς, οἷς τ' ἀγαπητοῖς
Ἐῖπεν Χρυσάνθω δακρύων, ἦσαν λύσσει
Κλέωνι οὐκ ὄνοματι, καὶ ἡμῶν στίχων ἔχουσιν.

ALIUD CCIX.

Agapetis hæc prædico, & Agapetabus :

Abite in malam rem, Christianorum corruptores. Perite, o furoris
Fures naturalis; nam oculis meretricium quid insidet.

NOTÆ.

IN Præceptis ad Virgines similia habentur. Illic secundum editionem Aldinam legitur : καὶ ἡμῶν στίχων ἔχουσιν, pro *τίχων*. Neque recte vertitur hic locus : *Et motiones gestuum habent quemdam*. Sed tota illa versio ejus, qui hanc Aldo operam conduxit, innumeris atque ridiculis mendis scatur, ut cuius legenti facili negotio apparebit. Oratoris cujusdam dictum in impudentem refertur a Plutarcho : in oculis illum habere non *κέρως*, sed *στίχων*. h. e. non *pupillas* (quod idem est ac *puellas virgines*) sed *meretrices*.

AΛΟ.

AΤὰς τὰς, παρδίν, καὶ (*) τοῦ ἡμῶν
Πάντων μύλων, καὶ καὶ αὐτοῖσι
Ἀδρῆν βαδίζον, καὶ τὸν σφοδρῶτον.
Σὺ μὲν γὰρ ἄγχι, τὸν ἔδωκε δ' ὁ γὰρ κίον
Διόσκου, καὶ σὺ κατερίων δύσμοιρον,
Λύον τὸν ἄγχι ζῆλον, ὃς ἐρίων βίον.
Οὐλοῦμαι καὶ δὲ στίχων ἀγῶνι σάβων,
Τὸν αὖν ἀσέβων ἀγγέλον παρασῶν,
Σωτῆρος αἰσῶ παρδίνων, τὸ δὲ παρδίν;
Κρίσσω παρδίν σὺ; καὶ δὲ τὸν κατὸν φύγναι
Σωτῆρ μὲν αὖν τῇ (**) καὶ γλυσσυαλγί;
Ἐπεδίδεν ἔρως, παρδίν, καὶ ζῆν αὖν.
(***) Μὲν αὖν σὺ, καὶ στίχων τὸ φύγναι;
Ὡς μὲν τὸν αἰσῶν κίον καὶ τὸν σάβων.
Μαὶ δὲ αὖν αὖ σὺ ἀρετῶν δὲ ἄνθρωπον
Κοιτῶν αἰσῶν, καὶ βίον, καὶ ἄνθρωπον βίον,
Μίση σὺ Χρυσῶν, καὶ δὲ στίχων ἔχουσιν βίον.

ALIUD

(*) Deest in editis Hoefchelii. Legendum ibi fortasse *τοῖς*, ut sit versus.

(**) Hoefcel. habet *κίον*.

(***) Hoefcel. post *Μὲν* distinctionem ponit.

A L I U D CCX.

SIs parte ab omni, Virgo, sed potissimum
 Otolis pudica, nec virorum quempiam
 Admitte lecto, te ut joveat, solum licet.
 Tu namque quamvis calla sis, livor tamen
 Terret, malum ne dedecus conslet tibi.
 Zelomque vitæ delectat, quam amplecteris.
 Pereas velim, qui, castitatem dum colis,
 Commune habere vis domum cum virgine,
 Quæ carne vacuis Angelis adsit. Tibi
 Flamma quid opus est? Non times flammam? Quid aliud?
 Fugiesne linguæ garrulæ fumorem gravem?
 Elais es isthinc virgo, forsum & victitas.
 Est ossa curta, te grave & pondus premit?
 Hæc turpe propter, virgo, nil admiseris.
 Sociumque vitæ neminem turpis probi,
 Quæris patronum dom tibi, susceperis;
 Ne Christus, ut duplicem, te eiciat foras.

N O T Æ.

HOs ipsos Jambos editos habes a Billio Tom. 2. pag. 182. Operum Nazianzeni. Quomodo in Codice nostro hic sit eorum locus, omittere nolui, & præsertim addituros unum versum a Billio prætermisum. Ab Hoefschello quoque editum fuit Catman hoc inter selecta S. Gregorii Nazianzeni Carmina e MSS. Codicibus Reipubl. Augulanz. Billianam versionem ego retinui.

A'ss.

A "Παυρὰ πᾶσι δῖαυρα, συνείκαυτο δὲ μὲντα
 Μυῖπαι πικρὸν ὄντο, παρδὶτε. οὐδὲν μοι.
 Αἰὲρ ἀντρίστην, καὶ ἀντρίστην. οὐ δ' Ἀγᾶπαι
 Μυῖπαι πικρὸν ὄντο, ἀντρίστην, καὶ μὲντα.
 Δίγῃται, δ' Ἀγᾶπαι. δὲ μὲν πᾶσι πᾶσι δῖαυρα.
 Τὸν δὲ συνείκαυτο πᾶσι δῖαυρα.

A L I U D CCXI.

MAsculum omnem declina, Synisactum vero potissime,
 Velut Merthæ amarolentam aquam, virgo, crede mihi.
 Laudo podiciriam, & pudicit. At Agapet
 Ogeront quid fellis mellis, o Invidia.
 Bigamum potius, quam Agapetum (laudo): nam conjugium nil probi adfert.
 Synisactos vero ipsi etiam lapides reprehendunt.

N O T Æ.

Priores duo versus editi sunt in Poem. 2. Nazianzeni pag. 57. Tom. 2. edit. Billianæ, ita tamen ut illic sit Hexametrum, quod heic est Pentametrum.

Μυῖπαι. Mertha. Ad Historiam Exodi cap. 15. respicit Poeta, ubi Hebræi οὐκ ἀντρίστην τὴν ὕδατι in Μυῖπαι. non potuerunt libere aquam de Mertha. Nempe amarissima hæc fuit. Vulgata tamen sacrorum Librorum editio Mara legit, & S. Hieron. in Epist. 127. *Mara*, inquit, ex amaritudine nomen accepit. Quod & aliis in locis commemorat. Ita qui Hebraicum textum sequuntur, Mara habent; qui vero LXX. versionem, Mertha. Postremam lectionem alibi usurpat Nazianzenus, tum Ambrosius, tum Paulinus Nolanus, Auctor Constitutionum Apostolicarum, S. Cyprianus, & alii. In plerisque editionibus Julii Firmici de Erroribus profano. Reliq. prope finem invenias scriptum Myrtha pro Mertha, quod nomen a Librariis, quem alterum nequaquam intellexerunt, suppositum fuit.

Δίγῃται. Bigamum. Veteri Christianorum Ecclesiæ parum probabantur secundæ uxoris, quippe

quippe quæ intemperantiam sapere videbantur. Ideo Athenag. in Legat. pro Christ. propo-
finit ait: ὁ δὲ τις τοῦτο, μὴν, ἢ ἰσὶ τοῖς γάμοις. ὁ γὰρ διώτης εὐπρεπὲς ἐστὶ μακρὰ &c. Vel,
ut natius est, unusquisque nostrum manet, vel in unitis nuptiis; secunda quippe speciosum sunt
adulterium. Theophilus Antioch. lib. 3. ad Autolycom, Minutius Felix, & alii idem testan-
tur. Atque hinc factum, ut non primis tantum Christianæ Reipublice temporibus, sed so-
cietis etiam, Bigamia impedito sit ad Ecclesiastica ministeria transire volentibus. Vide
Can. Apostol. 17. Tertullian. lib. 1. cap. 7. ad uxorem, & S. Basil. in Epist. Canonica ad
Amphiloch. Nihilominus secundæ nuptiæ, quas diu Catholica ægre tulit Ecclesia, quamquam
ratas semper haberit, locum sensim obtinere coeperunt, humana infirmitate illas exigente:
quod tamen ex venia quadam atque indulgentia factum. Audi Nazianzenum ipsum in Orat.
31. pag. 507. edit. Billianæ, ubi in hæc verba de Apostolo loquitur: Δὲν μὲν παρανόμιον
τὸν διαμνηστὴν ἵστασθαι ὁ λόγος. ἢ δὲ μὴ γὰρ διὰ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ἀνδρὸς, διὰ τοῦ γυναικὸς. ἢ δὲ
ἀπὸ Χριστοῦ, μὴ παραλὸν πρὸς Ἐκκλησίαν, καὶ μὴ πρὸς τὸν δῖον, ἢ διωτὴν διὰ πνευματικῶν. πρὸς διωτὴν δὲ
ἀπὸ καλῶς, πρὸς πρῶτον τῶν λόγων, πρὸς πρῶτον τῶν πραγμάτων, πρὸς διωτὴν συγχωρεῖται, πρὸς πρῶτον παρανομίαν.
Idest. Hæc enim oratione secundas nuptias mihi dissuadere videtur. Si enim duo Christi sunt,
duo quoque viri sunt, & dua uxores. Sin autem unus Christus, unum Ecclesie caput; una
etiam caro sit, secunda autem respuitur. Quod si secundam prohibeat, de tertia quid dicendum
est? Primum lex est; secundum venia, atque indulgentia; tertium inquitur; Sed le ferre ex
indulgentia secundas nuptias clarius prodit Gregorius Orat. in Sanctis Laminæ, ubi lo Nova-
tum eo nomine invehitur, quod contra S. Pauli sententiam adolescentioribus viduis obere non
permittat. Hoc autem in loco se probaturum, seu potius toleratarum esse dicit, si quis ad
secunda vota transeat, ut Jurisconsulti loquantur, quam si virginitatem in contubernio Mo-
nachorum periclitantem habeat. In Codice tamen nostro non διαμνηστὴν, sed διαγαμῶν, ὁ δὲ ἀγα-
πητός, scriptum est. Necessariam emendationem potavi. Subintelligo αὐτῶν μάλιστ', nam supra
dixerat αὐτῶν συγχωρεῖται. Nisi forte legere malis διαγαμῶν, ut sit sensus: Infelicitur nubentem
magis lauda, quam Agapetum; quod tamen non æque bene facit ad rem.

Ἄλλο.

πρὸς Μοναχῶν.

Οἱ Μοναχοὶ Μοναχῶν βίον ἔχετε. ἢ δ' ἀγαπητῶν
Ζώοντες, ἢ Μοναχοί. ἢ δὲ ἀποστολῶν.
Ἀγγελικὴν εἶχον οἰκὸν μοιῶς. ἢ δ' ἀγαπητῶν
Τημενίδι, διωτὴν ἐνὶ βλαὶ δυνάμει.
Ποιδμαί, ἢ ἀγνὴν ἐκτὸς ἀγνῶν. ἢ δὲ γυναικὶ
Σχίστοις ἢ σάρκοις, αἰσθῶν ἐνὶ ὁσέσι.
Τὸν Χριστὸν ζῶντες, καὶ περιποιεῖται ἀγαπητῶν
Μὲν καὶ οἱ μεγάλοι οἶμα οἶμα καμῶν.
Ἡ πῶρ, ἢ στυρ καμῶν οἶμα ἀγαπητῶν.
Τὸν ἀναξαρτίαν εἰσάγει συγχωρεῖται.

A L I U D CCXII.

ad Monachos.

Monachi vitam Monachorum vivite. Sin Agapetabos
Convivitis, non Monachi estis. Binarius a vobis alienos.
Angelice glorie monas imago est. Sin Agapetabos
Delectamini, mortalis dyadis amici estis.
Credo, te paræ porum convivere. Atqul cum formina
Si te hodie pudicam præstas; cras verendum,
Homineum Christo videntiam, & Agapetarum contubernio gaudentiam
Ne forte ingentes anra ferat labores.
Aut ignem, aut ignis signa habent Agapeti.
Quam tibi ii angunt, fugite temperantiam.

NOTÆ.

UT Monachos ab Agapetarum contubernio Gregorius avertat, ab eorum nomine ab in-
finito argumenta depromit. Monachus enim ideo nuncupatus, quia solitarius, & soli
hui,

sibi, & Christo viveret. Qui vero cum Agapetibus vitam agit, non amplius unus, & solus; sed efficitur, ut ita dicam, duo. *Monas* quoque, hoc est, unitas Angelis convenit æternum Virginibus. Haec in terris imitantur Monachi. At qui Agapetibus delectatur, mortalem dyadem, seu dualitatem, seu binarium amat.

Αἰὲς ἐν οὐθῷ. Cras verendum. Hunc versum cum duobus sequentibus conjunxi, ut sit sensus: cras vero metuendum est, ne levis ventus iis, qui Christo vivunt, & adhuc Agapetibus convivere non dubitant, omne e præteritis laboribus meritum farripiat. Pro οὐθῷ, quod est in ambobus Codicibus, legendum videtur οὐθῶ.

Ἄλλο.

Ὅτι οὐκ ἐπὶ τῶν πιστῶντες χρεὶ αἱ ἀγὰς διαβάντες.

Tὶ οἷε: οἱ μὲν ἀγὰς, καὶ σάφρονες, ἀδὲν ἀδύνατον
 Κλίνας κακίας (*) αἰνοῖσι οἱ πλάνας.
 Εἴς δὲ κακίᾳ σμάρσι, καὶ πλάσιν ἑαυτῶν.
 Ὡς αὖ μὲν συζῆν ἄρσενι αἱ θήλειαι
 Φύλαςδε γλῶσσας, φρονέων γὰρ. ὅτι κακίαι
 Πάσαι, ἐν' ἀγαθοῖς, καὶ αὖ εἴσα δοξαί.
 Εἴ αἱ ἀγὰς αὖτε πάλαι, αὖτ' ἐν' αἰῶνι πάντων
 Οἶσιν; αἱ δὲ χρεὶς χωρὶς ἑαυτῶν ἴχου.

ALIUD.

Quod propter lapsos non decet criminari castos. CCXIII.

Quid ais? Plures sunt pudici, ac temperantes,
 Qui nil unquam scdum clam committunt.
 Unus porro malus castis, & pluribus est dedecori.
 Quare quid attinet maribus convivere iunctas?
 Parcite linguæ, o invidiorum genus. Neque pessimi sunt
 Omnes, neque boni; & aliquid naturæ est daudum.
 Si quis purorum unquam peritit, an hoc de omnibus
 Judicium erit? colores suos quisque seorsum habet.

NOTÆ.

Ubi Agapetos, eorumque vitia Gregorius exagitavit, sed ad obrectatores convertit, quibus Monachorum genus universum male audiebat, eo quod ex his nonnulli in Agapetaram contubernio castitatis iacturam fecisse crederentur. E quorundam lapsu omnium mores non esse estimandos ait. Ego pro titulo Epigrammatis id constitui, quod in MS. Codice tamquam versus conscriptum erat. Et sane si titulo eidem particulas δὲ, ac τὰς adimas, versum integrum habebis.

Τὶ οἷε; Quid ais? In MS. Codice Ambrosiano scriptum est αἱ θήλειαι. Ut metro, ac sensui satisfacerem, alter legendum censui. In Mediceo legitur αἱ θήλειαι. Quæ lectio ne ipsa quidem probari mihi potest.

Τὰς δὲ χρεὶς. Colores. Nescio, an præstet legere αἱ δὲ χρεὶς, ut sit α' χρεὶς, quod corpus significat. Tum enim hæc ita possemus interpretari. Quisque suum corpus ab alio sejunctum habet, & uno cadente necesse non est ut alterum cadat.

Ἄλλο.

A Τὴν δὲ ἐν τῷ ποταμῷ ἱερῶν. ἀλλὰ πάλαι
 Ἀγγελοῖς ἀδὲν χρεὶς πᾶσι. δὲ μὲν ποταμῷ
 Εἴς τ' ἑαυτῶν ἑαυτῶν, ἐν' αἰῶνι. Ἀλλὰ οὐ πάντως
 Ἀγὰς ἔσθ' ἀλλ' ἑαυτῶν ἑαυτῶν, αὐτῶν δὲ αὐτῶν.

(*) Cod. Medice. habet οὐδ' ἑαυτῶν.

A L I U D CCXIV.

Angelus fuit malus Lucifer; sed illo cadoente
Nil gratiæ Angelicæ decidit. Neque Discipulis
Probro est Judas, licet ceciderit. Sed tu omnes
Callos e paucorum (lapfu) visuperas. Estne hoc iustum?

NOTÆ.

Rem eandem Poeta noster exemplis agit. Similibus vero sensibus & verbis ferme usus est in Catm. 2. Tom. 2. pag. 54. edit. Billianæ, ubi Judæ, & Angeli mali commemorat lapsum.

Αἴθε.

MΗ' σ' ἀπαύει παυγαῶντος προΐδῃ,
Μή σ' ὀβρισι πῆς οὐραλῆς ἐν βίῃ.
Καὶ οὐ καλὸν, καὶ κακὸν ὁρῶμεθα.
(*) Οὐρανὸς πῆς πῆσιν καλὸν καὶ κακόν.
Τὸν δ' οὐρανὸν οὐρανὸν ἀπαύει παυγαῶντος.
Αἴθε πῆς οὐρανὸν. πῆς καυγαῶντος δ' ὁρῶ.
Σὺ πῆς καλὸν, καὶ κακὸν. καλὸν δ' ὁρῶ.
Καὶ πῆς οὐρανὸν, πῆς πῆς καυγαῶντος.
Μὴ πῆς οὐρανὸν πῆς πῆς καλὸν.
Αἴθε πῆς οὐρανὸν πῆς πῆς καλὸν.

A L I U D CCXV.

Ne inter feliciter navigantes, usufrugantes recente,
Neque inter recte viventes eos, qui in vita errarunt.
Diversi sunt bonarum, ac malorum termini.
Perire lapsos dumtaxat dico.
Tu vero bene curriculum nusquam mentionem faciens,
Lapsos solos commemoras; ego vero bene operantes.
Tu pessimos, quum sis malus; honestos ego.
Distingue lascivum a pudico.
Ne judica impuros omnes ex uno malo;
Castum magis reverere, quam odio habere malum.

Ποιὶ γὰρ.

EΤ' οὐ πῆς καυγαῶντος. ὁ γὰρ καυγαῶντος.
Οὐρανὸς, ὁ γὰρ καυγαῶντος; ἀπὸ πῆς οὐρανὸς.
Σαυγὴ γὰρ οὐρανὸς καυγαῶντος πῆς οὐρανὸς.
Μοῦσι δυνάμει χάρει καυγαῶντος.
Τὶ καυγαῶντος καυγαῶντος πῆς οὐρανὸς καυγαῶντος.
H' προσπαύει παυγαῶντος καυγαῶντος.

De Nuptiis. CCXVI.

An tibi aliquid præstantius videtur (mibi enim certe nequaquam)
Ancilla, quam uxor? dic mihi, o amice.
Carnis enim captivi omnes revera sumus,
Divina parte deteriori immixta.
Quid præstantius est, animamne miseram a carne abducere,
An gravioribus nodis carni adstringere?

(*) Ita ego scripsi, MS. habet *ἀπὸ*.

NOTÆ.

O Stendit, quantum coniugio virginitas præstet. In primo versu ambo Codices Ambrosianos, & Mediceus, habent *χρησιν*. Ego scripti *κρίσιν* ex conjectura Salvioii, quam video probari in quinto versu, ubi idem verbum occurrit. In secundo versu Codex Ambrosius habet *αἰκίας* *καὶ γυναικῶν*, metro plane corrupto. Eapropter illud *καὶ* in *δ* converti. Mediceus præfert *αἰκῶν* *καὶ γυναικῶν*: sed ne ipse quidem recte, ut mihi videtur. Nominibus autem *Anciliæ*, & *Uxoris*, Nazianzenus significat *Carnem*, & *Animam* hominis. Quæ igitur *Carni* Animam possidabat, uxori ancillam præfert. In quinto versu Cod. Medic. habet *σύνει δαμναται*. In sequenti omittit illud *αὖ*.

Ὅτι καὶ παῖδων ἐνὶ σπηλαίῳ.

Π *Αἴψα καὶ περὶ τοῦ δὲ πάσης παύσει σμῆνέ,*
Μετρυμένην Χερσὶν αὖ ἀνταφροσύνην.
Καὶ βλαστήσει γαίην ὑπὸν ὀφθαλμοῖς. Οἱ δ' ὀφθαλμοὶ
Εἴπωσι, καὶ δάκρυα, καὶ τρυφίῳ μαστῶσι.

Quod & honeste joculari licet. CCKVII.

J Ocatas etiam canities. Sed lusus sunt lusus graves,
 Permixa Christo simplicitate.
 Et ego grave ridens, animum oblecto. Helicones vero
 Abite, & Lauri, & Tripodum furtores.

NOTÆ.

I N se ipsum hoc versas effinxisse Gregorium crediderim, ut qua ratione pangendis carminibus sese oblectaret, apertum fieret. Scilicet lusus suos graves appellat, ideoque fenestram suam decentes. Cicero alicubi, *plus sibi placere ait joca Platonis, quam seria Stoicorum*. Sont enim joca gravia.

Εἰλικώνες. Musæum instrumentum *ἐπιλόχου* hoc est *notæ cordis consens*, fuit *ἑλικών*. *Helicon*, ut in Musicis tradunt Ptolemæus, & Proclus, ac eruditæ monet Julius Cæsar Scaliger lib. 1. cap. 48. Poetices. Musas inde *Heliconiadas* appellari, sententia quorundam fuit. Utrum hoc respiciat Poeta noster, an potius ad *Heliconem* montem, Apollinis domicilium, ut Ethnicorum commenta ferebant, statuerè nescio. Certum tamen est, heic a Nazianzeno ipsorum Ethnicorum Poetarum consuetudinem notari, qui, ut nugæ fabulæque canerent, *Heliconem* ac *Parnassum* se ingredi fingebant. Perius in Proæmio morem huiusmodi ridens, hæc habet:

Nec fonte labra prolui Cabellino,
Nec in hicipiti somnasse Parnasso
Mementi, ut repente sis Poeta prodirem.
Heliconidasque, pallidamque Pyrenen
Illis relinquo &c.

Ita & *Laurus* Nominum, Vatumque Ethnicorum ornamentum fuit, ac præcipue Apollinis, cui & *Tripodes* sacri fuere. Ad hæc ergo Poeta noster alludem, sibi, ut carmina pangat, minime necesse *Lauros*, ac *Tripodas*, quærere, significat; non enim tabulas, & somnis canit, quod fecere Ethnici Poætæ.

Πρὸς τὰ ἐν Μαρτυρίῳ τρυφῶντας.

Ε *Γ' οὐκ ἀρχαῖαι ἀδύσματα, καὶ φίλον ἔσθ*
Ὀφθαλμοῖς ἀνδοκρίσει. ταῦτα γὰρ ἀντίθετα.
Εἰ δ' οὐκ ἀρχαῖαι ἀδύσματα, οὐδὲ ἀδύσματα
Ἡ ἐπὶ τοῖς τοῖς αὖ Μαρτυρίῳ τρυφῶντας
Ἀρχαῖον, οὐκ, βρώσι, ἀδύσματα: ὅτι ἐν δίκαιῳ
Ὅτι πλεονεξία, καὶ ἀδύσματα &c.

Ad eos, qui in Martyrum Basilicis genio indulgent.
CCXVIII.

Si grata sunt saltatoribus certamina, græzæ sint etiam
Athletis deliciz. Hæc enim sunt opposita.
Sin vero neque saltatoribus certamina, neque athletis
Deliciz: quomodo tu Martyribus dona fers
Argentum, vinum, escam, & refectiones? Num iustus,
Qui folles implet, etiam si inuisibilissimus sit?

NOTÆ.

Carmen hoc, & sequentia, idem complexa argumentum, non e Codice tantum Ambrosiano, sed etiam e Regio 2897. fol. 240. Boivinii V. C. ope descripta habemus. Scholias item ille vetustus, quem Ambrosiana Manuscriptum servat, eadem interpretatur. Diversus porro titulus apud istum Scholiasten exhibetur, videlicet *τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων. ἐν ἑσθλῇ δὴμῳ*. Sed quodnam horum Carminum est argumentum? *Agapis*, seu Convivia illa, quæ sacris in Basilicis peragebantur in SS. Martyrum honorem, minime Nazianzenus probabat, quod multo jam abusus, ac præsertim ebrietas, pie consuetudinis institutum corruptiscent. Quare, ut ab his Christianos detereretur, huiusmodi versibus Pieta noster est usus. Tu vide, quæ de hisce *Agapis*, sive Conviviis, eorumque varia disciplina dixerio in Disq. II. non enim notis uberrima seges poterat claudi.

Ei quidam. Si *grata* &c. Si, inquit Nazianzenus, his, qui saltatorum artem profiteantur, certamina ac bella grata sunt; Athletis etiam, ac militibus, deliciz atque otium placebunt. Ac neutrum esse potest. Nam quemadmodum illi ab artibus belli, armorumque furore abhorrent, ita hi quoque delicias quietemque odere. *Οἱ πῖνον, καὶ ἐλπίον, laborare, & quiescere, sive etiam* opposita sunt, ut ait laudatus Scholiastes.

Et 2° in. Sin vero neque &c. Videlicet: igitur si neque Athletis militibusque deliciz placeant; si contra neque saltatoribus horrida Martis certamina grata sunt: cur tu ad Martyres, nempe ad fortissimos Christianæ Fidei Athletas, desers molissimas dapes, & comestiones, hoc est vinum, & escam, e quibus ebrius revertaris?

H^o in *ἡμεῖς*. Num iustus &c. Ita in Regio Codice. Id est: Num qui ad ista Convivia accedit, & folles, id est, ventres implet, iustificatur, si iniustus, sique Deo propter scelera inivisus aute erat? Minime gentium sacre. In Ambros. Cod. *ἡ in* scriptum est, nempe statim quod mihi magis placet.

Ἀλλο.

Mάρτυρες, ἡμεῖς ἡμῶν, ἀλλὰ οὐκ ἡ εἰς αὐτοὺς
Αἱ συνάξεις. τί μὲν αὐτῶν ἔστιν; ἀντὶ τίνος;
Τῶν ἀρετῶν. πολλοὶ γὰρ αἰνοῦντες ἄλλ' ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν;
Εἰ τιμῶμεν ἀρετὰν. Τὸν μὲν δὲ λέγουσιν
ἢ ἢ μὲν, τὸ οὐ γὰρ εἰς ὑμᾶς οὐκ ἔστιν ἀρετὴ.
Ἀλλο. ἀλλοτρίων καὶ αὐτοῦ ἀρετῶν.

ALIU D CCXIX.

Martyres, dicite nobis, vere an placeant vobis
Convivens. Quid enim jucundius? Cujus rei causa?
Ob Virtutem. Nam multi meliores evadunt,
Si Virtus honoretur. Recte hoc dicitis.
At ebrietas, & ventris esse cultores,
Aliorum sit. A Martyribus aliena intemperantia.

NOTÆ.

Dialogus est inter Comestatores, & SS. Martyres, sive inter istos, & Poetam pro Comestatoribus interrogantem. Et primo tuetur, an ipsius Martyribus publici convivens, & convivia grata sint.

Τί μὲν τοῦτο. Quid enim jucundius? Nam hoc dicant Comestatores, an potius Martyres.

res, incertum mihi. Illud *ἀντιτίθη* ; quod sequitur, certe ad Martyres referendum, petentes, quare convivii tibi placere debeant. Respondent subinde Comestatores, ob Virtutem debere placere; homines enim amorem Virtutis concipere facile possunt, quum illam in Martyribus honoratam, & omnium gaudio exceptam videant. Martyres ad hæc respondent, se bonum comestantium animum laudare, ac ventris iuglaviem, & ebrietatem ab iis conventibus arcendam. In tertio versu pro *ἡ*, quod legitur in Cod. Paris. Ambrosianus habet *γ'* *ἐν*. In postremo occurrit *ἀδελφοί*, qua voce sæpe monui SS. Martyres significari.

A'as.

Δ Αἰνέσαι ἀδελφεῖς τοὺς νεκρούς μάρτυρας
 Διότι οὗτοι ἦσαν ὅμοιοι, ὃ καὶ ἐγὼ (") θύομαι.
 Τὴν Χριστιανὴν πίστιν ἀρνοῦν. ἀδελφοί
 (**) Σπασμένοι ἡμεῖς ἀπὸ τῶν περὶ ἡμᾶς σκηνῶν.
 Νῦν (**) δὲ οὐ παύσῃ ἰχθυεῖν, ἀκούοντες τὸ ῥητόματι.
 Πρὸς τοὺς δαμονιακοὺς ἀντιμαρτυροῦντες τούτους.

A L I U D CCXX.

Dæmonibus opiparas mensas parabant, quibus antea cordi erat
 Dæmonibus grata offerre, minime puras hostias.
 Hujus rei Christiani inveniunt finem. Martyribus
 Nostris statuimus spiritalis conventus.
 Qui me timor nunc habet, audite, o comestatores:
 Ad Dæmoniacas formas, rituque transfugitis. :

N O T Æ.

Credabant Ethnici, Deos suos pinguibus hostiis, & nidore fami, & convivii delectari.
 Hinc apud ipsos epularum, & victimarum nullus finis. Sastulerunt hujusmodi superstitionem Christiani, seu potius expiarunt: utrumque enim sensum vox *ἵστιν* patitur. Quamobrem ad supersticiosos illos ritus redire gentem Christianam, merito consequitur Poeta nollet.

A'as.

MΗ' Ἰαδεδόξ', οὗτοι γὰρ οἱ ἱσχυροὶ οἱ τοὺς ἀδελφούς.
 Λαλοῦντες εἰς ἐγὼ, ὃ ἡγεῖται, ἡμεῖς.
 Μάρτυρες δ' εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνίστανται. ὕμνον ἐκείνους
 Ψυχῇ, καὶ ἰσχυρῇ δέχονται τὴν τιμὴν.
 Μάρτυρες, ἀδελφοί, καὶ Μάρτυρες. ὕμνον ὅμοιον
 Τῷ οὐρανῷ ἡμεῖς εἰς ῥητοματίαν.
 Οὐ (ἐν τῇ) σκηνῇ τῇ ἐν τῇ οὐρανῷ, ὃ δὲ μάρτυρες.
 Οὐ δ' ἰσχυρῇ παρὶς τῇ ἀντιμαρτυρίᾳ τῇ οὐρανῷ.

A L I U D CCXXI.

NE mentiamini, quod ventris laudatores sint Martyres.
 Gularum vestrarum hæc sunt leges, o boni.
 Martyribus unum scio honori esse, dedecus expellere
 Animæ, & lacrymis confondere pinguedinem.
 Testor vos, certaminum victores, & Martyres: contumeliam reddidere
 Honores vestros luteosam filii isti.
 Non queritis mensam odorem, non coquos.
 Hi exhibent rectus Virtutis præmium.

(*) Cod. Medic. habet *θύομαι*.
 (**) Cod. Paris. habet *εἰσάγωμαι*.
 (***) Cod. Medic. habet *δ' ἐν*.

NOTÆ.

A Ὁλωναι. *Martyres*. *Athleta* vertendum erat, sed ut legentibus statim innotesceret sensus, *Martyres* scripsi, Scholiasten etiam Ambrosianum sequutus. *Martyres* antequam ἀδελφῶν, & ἀδελφῶν infra, appellantur, quia pro Christo gloriosum certavere certamen.

Ω' γὰρ. *O homi*. MS. Ambros. δ' γὰρ, Parisiensis vero δ' ἀγαθὸν habent. Scholiastes Codici nostro concors explicat: δ' ἀγαθὸν, *e homo*. Ego scribere ἱαλνὶ δ' γὰρ.

Φιλομαχίδης. *Luticorum filii*, seu gulosorum. Patronymice pro *Lutones*, & gulosi. Ita porro habent MSS. Paris. & Medic. In Ambrosiano legitur φιλομαχίδης, quod minus elegans est.

Ζεφυρε. *Quartus*. Ita scriptum in Cod. Paris. & apud Scholiasten. Ambrosianus Codex habet Ζεφυρε, nisi etiam in postremo versu αὐτ' pro αὐτ', quod est in aliis Codicibus.

Juvat heic addere Fragmenta duo Carminum Gregorii, quam inter ejus edita Opera meis non occurrant oculis. Legentur autem in alio MS. Codice Ambrosianæ Bibliothecæ, variis jamque evulgatis ejusdem S. Poetæ versibus immixta. En illa.

CARMEN CCXXII.

K Ἀλῆς, καλῆς με. προσέχου. δίδουκα δὶ
Τὸ πῦρ, τὸ χάσμα, τὰ ζῆσι τὰ πλεῖστα.
Τὴν Ἀβραμὰ δὴσιν με τοῦ αἰῶνος θύραι;

Vocas, vocas me: accurro; timore enim
Ignem, voraginem, bullitionemque Divitis.
Quis me Abrahæ sinui, ferens, dabit?

Αἶθε.

E Ἐν τῶν πατρῶν τῶν κλημάτων,
Τὸ μὲν τι, Χερσὶ, εὖ θύειν αἰῶνες,
Πατρὶ οὐ πάσιν, καὶ τὴν οὐρανὸν εὐδίνῃ.

ALIU D CCXXIII.

A Medicis hoc in præsentia lucrifacio,
Nihil, Christe, te superius docere,
A quo omnia, & medicinarum virtus.

NOTÆ.

A D supremum Nomen priores Jambī respicere videntur. Inquit autem Gregorius: Vocas me, vocas ad te, Deus. En festinus ad te curro; timore enim sortem Evangelicī Divitis. Sed quis me in Abrahæ sinum dederet? Sequentes Jambī compositi videntur, postquam Medicis frustra conantibus ipsam ab aliquo morbo liberare, Christus eidem restituit salutem pristinam.

Τὸ μὲν τι. In MS. Ambros. etat εὖ θύειν. Medicam manum poscere mihi videbatur his loens. Quare enim Salvino legere placuit εὖ μὲν τι.

P Osi Carmen ἐπὶ διευκλῶν, καὶ ἐννοήσας Χριστὶ. *De Testamento, & adventu Christi*, quod legitur Tom. 2 pag. 173. edit. Billianæ, nonnullos versus Scholiastes Ambrosianus MS. interpretatur, mihi nulquam conspicuos. Et quoniam Nazianzeni textum producere nequimus, non ingratum, ut arbitror, futurum est, si Scholiastis hujus Paraphrasin pro versibus Gregorianis proferamus, expectatam ab aliis meliora.

Περὶ Χερσὶ ἐννοήσας.

De Christi Incarnatione.

O Σὺν ἡ εὐδοκίᾳ τῶν ἁγίων, καὶ λόγῳ
τῶν θεῶν, καὶ πατρὶ, αἰεὶ ἀνὴντα,
ἀπὸ ἰσότητος ἡγῶμαι τῷ θεῷ, καὶ πατρὶ:
μαρτὶν ἰσῶν, καὶ ἀνὴντα, καὶ τῷ πνεύματι.

Q Uicumque Filium, Verbumque Dei ac Patris,
semper exilens, minime venerator, neque Deo
ac Patri æqualem arbitratur, fatuus, & insipientibus
est accensendus, & est convenienti Numinis notio-
na

der Zacagnius Vaticanæ Bibliothecæ Præfatus in Præfat. ad Collectaneas Monum. Veterum.

Poſtea quam hæc ſcripſiſſem, opportunitatem mihi opem conſulit Clar. & Humaniſſimus P. D. Joannes Baptiſta del Miro Abbas Benediſtinus Congregationis Caſſineſis, & Vaticanæ Bibliothecæ alter moderator, qui ex ejuſdem Vaticanæ MS. Codice 482. deſideratum Carmen ad me deſcriptum miſit. Quare & illud ſubjicio, ſuperiora retineo, utpote non parum lucis addentia huic præclaro Epigrammati, & ſpecimen inediti Scholiaſtis præferentia.

Περὶ τῆς ἀνθρωπίνης.

NH' αὖτ' ἔστι δόξα τοῦ λόγου αὐτοῦ ἰστέον
Οὐ εἶδεν' ἰσθδίου πατρὸς ἱεραρίον.
Νῆατ' ἔστι δόξα λόγου βροτῶν ἰδὲν φαίνεται
Οὐ εἶδεν' ἰσθδίου ἀνθρώπου λόγον.
Τίμην δ' ἢ μακάριον πατρὸς λόγον ἢ λόγον
Μορφήν ἀνθρώπου, καὶ πᾶς αὐτὸς οὐκ οἶσεν.
Ἦν βίη, αὖτ' ἰσθδίου πατρὸς λόγος οὐκ οἶσεν φῆς,
Ἦν καὶ βίη καὶ φῆς, μικροῦ τοῦ χροῖου.
Εἰς τοῦ ἀνθρώπου βίαν. ὡς αὖτ' ἰσθδίου, ὡς αὖτ' ἰσθδίου
Ἀνὰ βροτῶν βίαν. ἰσθδίου, ὡς αὖτ' ἰσθδίου.
Τόσον ἔχον. αὖτ' ἰσθδίου βίαν, καὶ μὲν ἀνθρώπου
Αὐτοῦ τοῦ βροτῶν εἴρησεν μέτρα λόγον.
Εἰ μὲν τὸ πνεῦμα, ὡς αὖτ' ἰσθδίου. αὖτ' ἰσθδίου
Τὸν χροῖον τοῦ αὐτοῦ χροῖου βίαν.
Δὲ βίη, αὖτ' ἰσθδίου ἀνθρώπου αὐτοῦ χροῖου
Γραμμάτι' ἑμὲ γράφει, ὡς αὖτ' ἰσθδίου ἔχον.

De Internatione. CCXXIV.

STultus, quicumque ſupremum Dei Verbum ſemper exiſtens
Non veneratione honore pari, ac Patrem ſupercelleſtem.
Stultus, quiſquis ſupremum Verbum, humana carne indutum
Pari non veneratione honore, ac coeleſte Verbum.
Separat autem aut a ſummo Patre Verbum, aut a Verbo
Humanam formam, & noſtram craſſitudinem.
Erat Deus; ſed Patris Verbum noſter homo compaſtum eſt,
Ut Deum miſceat, mixtum ipſum quum ſit mortalibus.
Unus utrinque Deus; tantum mortalis, quantum me faciat
Pro mortali Deum. Ignosce vulneratus ſupra.
Tantum accipio. Quid autem attrinet Mentem, & mixtionem ideſſabilem (querere?)
De Deo Mortales amate ſermonis meſſatus.
Si igitur perſaſero: hoc melius. Sin autem deulgras
Chartam multis verborum millibus,
Age, in tabulis tui cordis has paucorum verſuum inſcribam
Literas meo ſtylo, qui nil atramenti habet.

NOTÆ.

VAt' αὖτ' Codex MS. multis laborat mendis; uti facile peritis apparebit, maxime ſi conſuleretur cum Scholiaſtis Ambroſiani paraphraſi. In ſecundo verſu ibi legitur πατρὸς αὐτοῦ. Mihi ſcribendum cenſui πατρὸς ἱεραρίου. In ſexto itidem ſcripti πᾶς, quod eſt apud Scholiaſten, quem Cod. Vatic. habet πᾶς. In ſeptimo pro οὐκ οἶσεν φῆς, ſcilius poſcebat, ut ſe liberem οὐκ οἶσεν φῆς, quo ſacraſtiſſima illa verba Joannis ſignificantur Verbum caro factum eſſe; ſive Verbum Homo factum eſſe. In uno pro αὐτοῦ ſcripti αὐτοῦ. Innotuere nolui, quæ ſequuntur. At Scholiaſtes uult ſat indicat pro ἰσθδίου ſcribendum eſſe ἰσθδίου. In decimo libenter ſcriberem pro βίαν, βίη, & conjungerem cum ſequentibus. In undecimo legitur αὖτ' ἰσθδίου βίαν. Fortaſſe legendum αὖτ' ἰσθδίου βίαν. In duodecimo pro αὐτοῦ βίαν ſcripti αὐτοῦ βίαν. Reliqua non carent leſionibus dubiis. Tu conſer cum Scholiaſte.

Πρὸς Γράμματα εὐκοδόμητος.

Α Λαὸς μὲν Βαβυλῶν ἐνέδρουν ἄρματα τάχῃ,
 Ἀλφ' Ἰ' Αἰγύπτου δόμῳ πυραμίδας.
 Καὶ νότον τρέψαι ἐπὶ δόμῳ, καὶ διὰ γαίης
 Νῆας ἐπιστάμενος ἰσχυρὸν θρακίαν.
 Ἄνθρωποι ἰσχυροὶ οὗτοι καὶ ἴσα μετὰ ἀνέχου
 Χωρὶ γυναικῶν κότες ἄνδρες ἰσχυροί.

Ad Gigantium domorum adificatorem: CCXXV.

Α Lins quidem Babylonis pervia curribus mœnia,
 Alius vero Ægypti fabricavit Pyramidas.
 Alius etiam per pontum processit, & per terras
 Thracias navigia bene transiurata perduxit.
 Verum ego speculam, & exiguis montes concutias
 Mœna gigantes, hortum irriguum habeo.

NOTÆ.

H Oc quoque Carmen, uti & tria sequentia, a Cl. V. P. D. Joanne Baptista del Miro transmissa ad me fuere, descripta e MS. Cod. Vaticano, qui multis scatur erroribus, & suspectis lectionibus, ut mihi videtur. Inscribitur Epigramma *Gigantia*. Ego suspicor inscribendum *Sigantia*, quoniam facile parum attentus Librarius *Sigma* pro *Gamma* in Græco illo vocabulo accipere poterit. Erat autem Sigantis Eremicola, & Nazianzeno amicitia conjunctus. Ad illum reit alterum Epigramma a Billio editum Tom. 2. pag. 180. Oper. Nazianzeni, & cum hoc non parum conveniens. Οἰκοδόμῃς, sive domorum edificator fortasse dicitur, quod ipsi sibi in monte domusculam edificasset, atque hortum instruxisset; quare cum eo lepidè Gregorius confert celebres ingenium operam auctores.

Εὐκόδομος ἄρματα τάχῃ. Pervia curribus mœnia. In Vaticano Codice habetur *ἐνέδρουν δόμῳ τάχῃ*, pro quo legebam *ἐνέδρουν δόμῳ τάχῃ*. Verum in Codice Mediceo optime natæ pro *δόμῳ* legi *ἀρματο*, monuit me doctissimus Salvinus; & ad eam lectionem versum concidui, tum quod infra habetur *δόμῳ*, tum quod in Anthologia reperio Epigramma quoddam cum simili plane versu.

Εἰσέλκας. Processit. Ita scripsi, quam in Cod. Vatic. habetur *εἰς ἑλκας*. Fortasse etiam Gregorius scripsit *εἰς ἑλκας*. In sequenti versu profundæ ratio poposcit, ut scriberem *εἰσέλκας* pro *εἰσέλκας*, quod habetur in eodem Codice. Pro *μετὰ* in quinto versu legendum *μετὰ* itidem suspicor.

Γυναικῶν. Gigantes. Vaticanus Codex habet *γυναικῶν*, corrupte, ut reor. Cæterum & heic nescio, an *σφαιρικῶν*, *Sigantæ* potius scribendum sit, nempe ad Sigantium alludendo, qui suis manibus in monte sibi domum exbauerat.

Ἐνέδρουν. Irriguum. Tum in Vaticano, tum in Mediceo scriptum est *ἄνδρες*, *æqua canentem*. At *ἄνδρες* omnino legendum mihi videtur, ut aliquis versus sit sensus concinnavit. In Epigrammate ad *Sigantium* per Billium edito ait Nazianzenus, se ad illum invadendum perire ille; ad solum fontem Sigantio abente a se fuisse salutatam: quod & hujus loci emendationem juvat, & ad Sigantium eundem hæc quoque referenda mihi persuadet, nisi & apud Billium pro ad *Sigantium* scribendum sit ad *Gigantium*.

*Εὐίγρημα οἱ τὸν Ἐκκλησίαν, ὅτε κατὰ τὴν μεταφραστὴν
 παρ' αὐτοῦ. In γὰρ ταῦτα ἰδὲν*

Α Ῥχῶς πῶς οἱ δόμῳ κατὰ
 Ἀδελφῶν καλῶς Γρηγορίου.
 Νῆας ἐνέχῃ Χρῆστῳ δόμῳ ἑστῶς μοι.

Epigramma in Ecclesiam, qua, ubi manebat, ab ipso transfusata fuit; erat enim Idolorum Templum. CCXXVI.

S Um vrbis antiqua Dæmonibus fatiens.
 E converso excitata sum Gregorii manibus.
 Templum Christi extructum est. Dæmones abite.

NO-

NOTE.

E Codice Vaticano 480. pag. 16. deprecatum est hoc Epigramma, quod non auctorem habeat Gregorium ipsum, in alium de Templo per Nazianzenum constructo loquentem, incertum est mihi. Fortasse etiam aliqua heic desiderantur, & manens est aliquis verus. Planudes sup' ὁμολογῶν Carmen hoc Nazianzeni citans, Sic adest:

Δαίμονι ἱπὶ ἅ δ' ἄρχαι πόδες ἡμεῖς καίμεν
 Αἰδῶν ἀνυπόδον ἔργον ἐπελάμεν.
 Οὐδ' ἔτι σπῆλαιον παρακαλῶν τοὺς ὑπὸ χεῖρας
 Ἰέρους δὲ Χερσὶ. Δαίμονι αἰετὶ μοι.

Παραβολαί.

Tὅσσα Χερσὶ ἱπὶ μῆγας, μύδαι δ' ἀγρόδους
 Περιβλῶντες ἐπὶ γαῖαν. Ἰνα σπῆλαι ὦν ἡμεῖς,
 Καὶ οἱ ζῆλον ὡς στήριγμα συμφοῖα.
 Καὶ οὐκ ἔχοντες κληρονομίαν ἐν τοῖς χερσὶν ἀδελφοῖς.
 Μάρτυς μὲν δὲ τοῖα, Πέτρος οὖτος δι' ἐκείνους δὲ
 Ἐκείνους Παῖδας Ἀναδ' ἔργον αἰετὶ.
 Δαίμονι, καὶ σπῆλαι, καὶ ἄγρο. λίαν, αἰετὶ εν.

Parabole. CCXXVII.

Tot Christus magnus fecit, verbe vero loquutus est
 Per parabolas super terram. Unum semen nequaquam simile,
 Et cum zizaniorum semente simul natum.
 Et sicipi, & heredem occisum manibus iniquis.
 Marcus quidem hæc, Petri alumnus. Late vero patenti
 Græcie Pauli alumnus Lucas hæc alia scripsit.
 Dæmon, & febris, & vincula, & lepra, & paralysis.

NOTE.

E Codice Palatino-Vaticano 90. pag. 83. hæc eruta. At qui inter Nazianzeni Carmina & Billio edita quadragesimum tertium, & sequens consulat, ubi Christi miracula, & Parabole satius, & elegantius enarrantur, ista non magni faciet. Nobis tamen & hæc evulgare placuit; magnorum enim virorum vel quicquid reverentiam possunt. Quatuor priores verus legantur & in Mediceo Codice. Pro τῆρα, quod in primo versu idem Codex Mediceus habet, Vaticanus legit ἰνα. Uterque Codex habet μύδαι. Mihi scribere placuit μύδαι, ut sensus sibi melius confuset. In tertio versu Mediceus habet τῶν, Vaticanus vero αὐτῶν. In quarto Vaticanus legit κληρονομίαν ἐν τοῖς χερσὶν. Mediceus opem tulit. In postremo versu & ἄγρο, & αἰετὶ, mihi suspecta sunt, & manca. In memorato Carm. XLIV. ita legitur.

Δαίμονι, καὶ σπῆλαι, καὶ λίαν, καὶ παραδόντες
 Ἐπὶ λόγῳ Χερσὶ.
 Dæmon, & febris, & lepra, & paralysis
 Verbo Christi cesserant.

Θῆρα.

Mη' σὺς ἰπὸς παδίσαι, καὶ δάσσει
 Τίπτεν, ἢ αἱ τοῖα δὲ
 Τὼν μὲν γὰρ αἱ τῶν
 Οἱ δ' ἄλλοι καὶ οἱ
 Φοβούμεναι, ἢ καὶ
 Ἀπὸ καὶ
 Καὶ τὸ οἱ

NE quis aut improbus de calamitatibus, doloribusque meis
Delectetur, aut probus facile morreat.
Illum enim probum quis sine morbis meliorem efficit?
Hic vero morbum etiam novit sui defensorum, tum imparis
Medicinam, tum puris laetam & victoriam conferre.
Aliis victoriam, Christe, sine labore peperisti. At mihi
Per calamitates, & dolores gratum est se obtinere.

N O T A.

IN MS. Cod. Vaticano 482. pag. 61. huc habentur, sed admodum corrupta. Praesto mihi
adfuit Codex Medicus. Variantes lectiones utriusque Codicis subijciam. In primo ver-
su pro *ωαδης* Vaticanus habet *ωαδης*; in secundo *πιδης* pro *αδης*; in tertio *ωαδης*

Εωδης αδης. Ita Vaticanus. At Medicus *Εωδης αδης*. Ego interrogantis specie
haec lego, ut sit sensus: Quandonam probus aliquis sine morbis, & erumnis melior evadit?
Contra qui morbis vexatur, id sibi utile intelligit &c. Salvinus Medico Codici adhaerens,
ita vertit sine interrogatione.

Nam bonus, & sanus meliorem judicat agram.

In quarto versu Codex Vatic. habet *η δ' αδης*. Medicus vero *δε αδης*. In utroque Co-
dice scriptum est *αδης*, *defensorum*: quod neque displicet: morbi enim defendunt homi-
nem a nonnullis peccatis. Salvinus tamen *αδης* legendum potius videtur. In quinto pro
ωαδης, & *πιδης*. Cod. Vatic. habet *αδης*, & *πιδης*. In sexto pro *αδης*, & *πιδης*, idem
Codex habet *αδης*, & *πιδης*.

Finis Carminum S. Gregorii Nazianzenis.

DE SYNISACTIS, & AGAPETIS. DISQUISITIO I.

Ad Clarissimum, ac Eruditissimum Virum

P. D. BERNARDUM DE MONTFAUCON

Monachum Benedictinum e Congregatione S. Mauri.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

Virginitatis studium quam præstans, & antiquum. Seculo Cb. III. cobabitantes cum sacris Virginibus Clericos S. Cyprianus arguit. Quibus nominibus familiaritatem hanc ipsi tegerent. Feminis Synisactis usus & Paulus Samosatensis. Concilia occurrunt morbo. Seculo Cb. IV. ejus vis latius serpsit. Monachi potissimum hujus criminis rei, quorum genera variis recensentur, uti & Virginum sacrarium. Excusationes, & rationculæ a Synisactis adhibitæ. Caritas præsertim depredicata, Sororum, & Fratrum tituli adhiberi. Arelatenſis Concilii Canon a censura Dowdelli vindicatur. Oculibus Presbyterorum antiquitus in usu, & sub præcepto. Origo Synisactorum, & Agapetarum ante S. Cypriani tempora. Quibus Apostolorum verbis abuterentur. Qui Hæretici hoc vitio infames. Canones in Agapetos, & Synisactos.

Emineris, Montfauconi amantissime, quibus te literis exceperim, ubi Italici litteris tui Diarium, ac monumenta in lucem prodire, & quibus tecum luterim querelis, quæ per illud opus omnigena eruditione referent optime non fuisses de re literaria, & de nostris bibliothecis meritis, & quasi per te asportatis, vulgove proditis, tot additis Italorum opibus, eam unus gloriam occupasses, quæ multis apud nos Eruditis æternitate donandis sat erat. Memincas, inquam; ut enim ingenio, ita & memoria miram polles. Verebar auctorem, ne eundem ludere ludum adhuc videret, quam tibi Monasticam vitam professio Disquisitionem hanc in mei erga te obsequii tesseram inscribere statui, Monachis non admodum suæ gloriosam. Nimirum heic tibi occurrant: quæ vel beatis illis Ecclesiæ temporibus in Monachorum moribus irreprehere vitia; & pro instituti tui dignitate fortasse irascaris tum eorum flagitiis, tum etiam mihi ex antiquitatis peno singula sincerissime producenti. Quandoquidem tamen tu illi Monachorum cæteri nomen dedisti, qui pietate æque, & literarum cultum multa alios post se relinquens, Gallias, imo cæteras Christiani orbis provincias, nunc implet egregiis virtutem, sanæque monumentis: tam male de te iudicare volui, ut diu iustificaret, hinc aliquam vel minimam tibi credendam esse molestiam, quam præsertim de his Monachis sit res, qui tantum a te & temporis, & instituti ratione distant. Quare non huiusmodi dumtaxat animom a te expectare cogor, sed etiam exigere posse mihi videor ab extima humanitate tua, simulque sperare, fore ut quamquam summopere occupatus in Latino donandis, atque evulgandis tot *scriptis*. Græcorum Patrum scriptis, hæc meam, qualicumque sit, lucubrationem percurrere velis, neque tantum percurrere, sed benevole quoque complecti. Cum ista itaque spe, imo fiducia, tecum iam ad inquirendum procedo, quid *Synisacti*, *Synisactos*, quid *Agapeti*, *Agapetos*. antiquis Ecclesiæ Christianæ temporibus fuerint, quam gentem tot Carminebus Nazianzenus noster exagitat. Hanc quidem eruditio- nis læræ particulam, ut noli probe, sparsim pertrahere nonnulli, & potissimum in tertia Dissertatione Cypricana Henricos Dodwelius, vit inter Heterodoxos celebris. At quam Platonica potius, quam Ecclesiastica suppellectile huiusmodi argumentum ille exornaverit, locum etiam aliorum calamis fecit, ut diligentius in eadem arena versarentur. Disquisitionis autem hujus

hujus beneficio constare, quid *extranea*, quid *subintrudula* molieres fuerint, quarum usum toties a sacris Canonibus, Sanctisque Patribus interdictum novimus. Certe huiusmodi feminarum mentio quam apud Gratianum in Decreto interdum occurrit, mirum tamen est, quam mala veteres Glossarum conditores, atque Ecclesiastici Juris periti vocabula hac intellexerint, & quam pejus explicaverint. Itaque tam originem, tam progressus, tam finem hujusce potestis inquirere jurat, præ oculis tamen ætate Gregori potissimum habita, cujus Carminibus illustrandis nunc nostra oratio vacat.

Comptum est, ab ipsis Apollolis Virginitatis studium summis laudibus fuisse ornatum, uti Conjugio longe præstantius. Hinc vel ipsis prioribus Ecclesiæ secularis complures tum viri, tum femine ejus cultum Matrimonio præposuere: quæ disciplinæ forma quod sacros Ecclesiæ ministros precipue decet, ab ipsis etiam præ aliis diligentius usurpata est, ut a Latinis saltem Patribus, atque Conciliis subinde cautum fore fuerit, ne quis ad majora Ecclesiæ ministeria ascendens, conjugio amplius operam daret, reliquis libertate relicta iam sequendi vitæ normam, quæ laudabilis quidem est, sed pari perfectione minime constat. Quare quæ nunc etiam inter Catholicos vigent, atque laudantur, Castitatis ac Virginitatis vota, totius antiquitatis calculo, exemplo, & usâ probata reperimus. Temperare autem mihi non possum, quin Terullianum verissimè testis, & Eusebium Cæsariensis in hac re verba referam. Ita ille virginem alioquin cap. 16. de veland. Virg. *Nonnulli Christo, illi tradidisti carnem tuam, illi sponsasti matritatem tuam; incedo secundum Sponsi tui voluntatem. Christus est, qui & alienas sponfas, & maritatos velari jubet, utique multo magis suas. Eadem repetit lib. 1. cap. 4. ad notorem, & in libro de Oratione, quem integrum propediem dabam Tom. III. Anecdotorum meorum. Eusebius vero Cæsariensis lib. 4. cap. 26. Viæ Constantiniani, *Aprius*, tuquit, *qui totam hanc urbem perstrinxit inuicem hanc adinvenimus utrumque, quæque perstrinxit hanc, lux, qui eorum equi omni adinvenimus. H. e. Castitatem & inviolatam virginitatem multis mulieribus sacris dicata constanter retinere, quem omni puritate, & sanctitate per se vita se totas corporibus, & animis Deo consecrasset. Legendus idem in eod. lib. cap. 28. & lib. 2. cap. 16. Lege & Cyprianum in lib. de Habitu Virginitatis, imo numerosos fere Ecclesiasticos Scriptores, qui primis Christianæ Fidei seculis floruerunt, & Concilii Ancreyæ Can. XIX. & Illiberitani Can. XIII. ut alia omittam.**

Summo igitur in honore olim quoque erat, & colebatur Virginitas, eamque Christo promissa masculi, & femine vovebant, certantes, ut cum animo puro corpus etiam ferventer purissimum. At in eandem hocce propositum gliscere seculum vel antiquitas vitæ coepere: adeo quidquid in hac vita pretiosius occurrit, majoribus etiam periculis obnoxium est. Itaque, ut omnia recenseam, cum Virginibus Deo sacris tam arctum contubernium dein instituerunt masculi Deo dicati, sive Clericalem, sive Monasticam vitam professi, ut apud omnes male audire eorum coeperint mores. De Clericis primo sit sermo. S. Cyprianus in Epist. 62. ad Pomponium ita scribit: *Pastulas, ut tibi rescribamus, quid nobis de ut Virginibus videatur, quæ quum semel statum suum continent, & firmiter tenere decervunt, detesta sunt postea in eodem lecto perire mansisse cum masculis, ex quibus unum Diaconum esse dicis; plane casum, quæ se cum viris dormisse confessa sint, asseverare se integras esse. Tum S. Episcopus præcipit, ne Virgines cum masculis habitent; Non dico, ait, simul dormire, sed nec simul vivere, ne Diabolo insidiant, & sœvire cupienti, ad nocendum datur occasio. Hæc S. Cyprianus Seculo vulgaris Epochæ tertio, ex quibus multæ scita digna hauriantur. Primus est, tunc Virgines quædam in Christiana Republica existisse, quæ semel statum suum continent, & firmiter tenere decervunt. Atque his verbis profecto significatur, eas virginitatem suam semel Christo Regi obligasse. Idem clarus infra explicatur. Quod si, inquit vitæ sanctus, ex fide se Christo dicaverunt, pudice, & caste sine ulla sobola perseverent. Item: Christianus, & Index noster, quum virginem suam sibi dicatam, & sanctitatis suæ destinationem facere cum altero erant, quem indignatur, & irascitur? Addit: *Quæ hoc crimen adfinit, non mariti, sed Christi adultera est.* Impudenter igitur neget Petrus Martyr Hæreticus, aut Constantiniani Magni tempora Virgines Deo sacratas fuisse. En certissima sanctæ consuetudinis argumenta, quam nostra etiam ætate Catholica Ecclesia sectatur. Dicitur secundo, Diaconos voto eodem castitatis obstrictos fuisse, qui enim, ut inquit Cyprianus, *integritati, & continentia præstare debebant, contubernium, imo communem lectam cum quibuscumque ex his Virginibus habuere. Denique tam sanctam, suspectamque consuetudinem a Virginibus excusatam fuisse, quasi nullum pudicitie detrimentum intercederet. Ille siquidem, quæ se cum viris dormisse confitebantur, se integras esse asseverabant.**

Atque hæc prima videtur esse *Agapetorum*, & *Agapetorum* in Ecclesiasticis Historiis exemplum: quod tamen diligentius infra exquiratur. *Zonariæ*, *Synthesæ*, sive, ut ita dicam, *Conmrodos*, & *Conmrodos* feminas Græci appellare consueverunt, aut etiam *Agapetos*, & *Agapetas*, quod se puro amore diligere dicitarent. *Agapetes* propterea in Papæ Le-

diffimī Scriptores calumniam in eam stringere coacti fuerint. Celebre est in Ecclesiastica Historia Leoni facinus a S. Athanasio sub finem Apologiarum primæ de Faga sui commemoratum. Accusatus hic fuerat, quod commercio causidam iuvencalem mulieris uteretur, iussusque proinde ab ejus contubernio abstinere. At Leontius, ut sibi liberius cum muliere versari deinceps liceret, omnique impudicæ consuetudinis suspicio tolleretur, se ipsam castrandam dedit. Neque tamen vel ita umbram sceleris detergere potuit, quominus, quam Presbyter esset, seponeret. Hec Athanasius. S. vero Basilus Epistolam, quæ 198. est in edit. Paris. Anni 1618, ad Perigorium Presbyterum septuagenarium scribens, eidem vitio vertit, quid aetere femine *convivente* contubernio. Ille quidem se *indidit* *moribus* *quædam* *adus*, *liberum* *ad omni* *carnis* *affectu* *prohibebatur*: quod sane de ejus ætate verisimile fuit. Consensum nihilominus Basilii Magi non effugit, quippe etiam cunctis suspicio a Perigorio sane abesse, pessimo tamen exemplo periculum reliquis creabatur.

Jamque ad Gregorii nostri tempora, ac Poemata venimus, quibus titulus est *de ægyptiis*, in *Agapetis*, & *epi* *ais* *Synisactis*, de *Synisactis*, sive *Cærotraculis*, ut hoc vocabulum Latine aliquo modo reddamus. Monachos autem tantum, & non Clericos, heic S. Gregorius hujus flagitii reus facit. Quod ut melius liquescat, & quomodo Monachi tam severè aliquo vivendi discipline addicti, in adeo rursus devoluti sint vitæ rationem, perspicitur: memisse oportet, Monachorum olim triplex genus fuisse. Nempe, ut S. Hieronymi verbis in Epist. ad Eustochium 22. utat, *Primum Cænobitarum, quia* *Ægyptii* *Saules* *gentilis* *lingua* *vocat*, *nos in communi* *viventes* *possumus appellare*. *Servatum* *Avachoretæ*, *qui soli habitant per desertum*, & *ab eo quod* *procul* *ab hominibus* *recesserint*, *nuncupantur*. *Tertium* *genus est*, *quod* *Remotius* *dicunt*, *detrinunt* *atque* *neglectum*, & *quod in nostra* *Provincia* *aut* *solum*, *aut* *primum est*. *Hi bini*, *vel* *terti*, *vel* *multo* *plures* *simul* *habitant* *suo* *arbitratu*, *ac* *disiunt* *viventes* *&c.* Cassianus itidem in Collat. 18. cap. 4. eadem Monachorum genera in Ægypto haberi affirmans, tertium *Sarabaites* appellari ait. Tum illorum mores, improbamque vivendi normam pluribus describit. Inter cætera inquit: *Hi igitur, dum* *Cænobiorum* *nallatenus* *expetunt* *disciplinam*, *nee* *seorum* *subiiciuntur* *arbitrio*, *in suis* *domiciliis* *perseverant*, *construunt* *sibi* *cellulas*, *et* *quæ* *Monasteria* *nuncupantur*. *Addit* *intra* *Disciplinam* *Cærotrii* *declinantes*, *bini*, *vel* *terti* *in* *cellulis* *convenerunt*, *non* *contenti* *Abbas* *tota*, *et* *quæ* *imperio* *gubernari*, *sed* *hoc* *præcipue* *procurantes*, *ut* *absoluti* *a* *seorsum* *jugo*, *exercenti* *voluntates* *suarum*, & *procedendi*, *vel* *quæ* *placuerit* *evagandi*, *aguntur* *quod* *libitum* *fuerit*, *habeant* *libertatem* *&c.* Isdem ferme verbis a S. Hieronymo in Epistola superius laudata, & a S. Benedicto in Regula, describuntur Sarabaitarum mores. Quædam tamen addit S. Hieronymus, quæ plurimum ad nostri argumenti illustrationem conferre possunt. *Habitant*, inquit, *quæpiurimum in urbibus*, & *castellis*. *Apud* *hos* *afflecta* *sunt* *omnia*, *lena* *manita*, *caliga* *solicantes*, *vestis* *crassior*, *crebra* *suspiria*, *visitata* *Virginum*. En Hieronymo teste quanta olim cum licentia Monachi Sarabaitæ vivebant, & cum Virginibus versarentur. Nullas autem alias Virgines heic designatas: pato, quam Deo sacras, & Agapetis, in quarum familiaritate Monachi illi Cænobiticam disciplinam perferri irreperiant.

Gregorius vero noster in Carm. 46. ad Monachos in Cænobio degentes, non obscure duplex Monachorum genus distinguit, eorum nempe, qui sub uno Abbate communem vitam moribus sanctissimis ducebant, & eorum, qui Abbatibus subiecti renebant. Postremos etiam appellat, hoc est, *solitaria* *vita* *addictos*: non quod remoti a populo in eremis viverent, sed quod aliorum Monachorum contubernium fugientes, soli suis in domibus habitarent. Qui igitur Monachi solitudine contenti, in urbibus, & castellis agebant, eos etiam Virginitas *convivens*, seu *Agapetis*, delectatos fuisse, omnino verisimile mihi videtur. Quod enim est ad Virgines Deo sacras, suumadverendum est, ipsas primum ædibus propriis, & parentum custodia fuisse contentas; tum vero & ipsas Monasteria, sive Asceteria, ad instar Monachorum, includi, & solemniori voto se Christo dicare coepisse, sacro velamine ab Episcopis suscepto. Postremum hoc, seculo dumtaxat Christi quarto, ultrapari coceptum est. S. Hieronymus in Epistola 16. ad Principiam: *Suburbana*, inquit, *ager* *vos* *pro* *Monasterio* *suit*, & *rus* *electum* *pro* *solitudine*, multoque in a vicissit tempore, *ut* *ex* *imitatione* *vestri*, & *conversione* *multorum*, *genuerunt* *Romam* *scilicet* *Hierosolymam*. *Crebra* *Virginum* *Monasteria*, *Monachorum* *innumerabilis* *multitudo*, *ut* *pro* *frequentia* *servitium* *Deo* *quod* *prout* *ignominia* *fuerat*, *esset* *postea* *gloria*. Idem alibi Monasteria Virginum in Oriente excitata describit. Omnino quoque legenda sunt in hac rem S. Augustini verba lib. 1. cap. 31. de Moribus Eccl. Catholicæ. Postquam enim laudavit Monachorum vitam, ita loqui pergit: *Hæc est* *vita* *seminarium* *Dei* *docet*, *calteque* *servitium*, *qua* *habitationis* *secreta*, *ac* *remota* *a* *viris* *quam* *longissime* *docet*, *pia* *tantum* *illis* *caritate* *juvantur*, & *imitatione* *virtutis*. *Ad* *quas* *juventum* *nullus* *accessus* *est*, *neque* *ipsorum* *quævis* *gravissimum*, & *probatissimum* *semm*, *nisi* *usque* *ad* *vestibulum* *necessaria* *probenis*, *quibus* *soligent*, *gratia*. Audiamus & Nazianzenum, qui

in Catm. ad Hellenism de Virginibus Christo dicatis hæc habet :

Αἱ μὲν ὑμεῖς ἔστε τοῦτο ἄριστον

Ὅπως ἴσθι ὅτι ἐστὶν ἡ πόλις ἡμεῖς.

Αἱ δὲ ἢ πρὸς τοὺς πατέρας ἀπαρτίζονται,

ἢ καὶ τῶν μάρτυρων εὐφραίνονται.

Hoc est: *Alia quidem simul congregata commune desiderium foventes Cælestis vita, similesque vivendi modos; Alia vero suis parentibus assidentes infirmis, aut fratribus testibus temperantia &c.*

Aliz igitur Virgines erant, quæ sub uno conclave commune vivendi institutam servabant; aliz, quæ adhuc in paternarum ædium secreto caram parcarum, atque assiduum suscipiebant, ipsosque sæpe continentie testes habebant. Propterea S. Ambrosius in Exhort. ad Virgines ita loquitur: *Nullas sit tuas sine matris progressus, quæ sit anxio cultus pudoris.* Et quidem inter Virgines sacras, quæ apud parentes in domo propria versabantur, Marcellina præcipua fuit ejusdem S. Ambrosii soror, quam ille ita alloquitur lib. 3. cap. 1. de Virginibus. *Beata memoria Liberii, quum Salvatoris Natali ad Asoptolum Petrum Virginitatis professionem vestis quoque mutatione signares, assentibus etiam puellis Dei compluribus, quæ certaret invicem de tua societate: Bene, inquit, filia nuptias desiderasti: Euthochium vero, Principia, Sophronium, alique non paucæ Virgines, quarum S. Hieronymus mentionem facit, nullis sese Monasteriis addiderant, & sub una parentum custodia debebant. Quare mirum non est, si ex hisce postremis Virginibus nonnullæ interdum aut parentibus fratribusque orbatæ, aut in firmitate, aut paupertate, aut aliis facilitatæ rationibus, Clericos, & Monachos vagos in contubernium suum adficerent, una cum iis peregrinarentur, in a. commanens iis suam quandoque sacerare lectum. Necessitatem omnino hinc petenti alieni ministerii, inde vero præstandi, singuli præferbant. Atque ita factum, ut parentum ac fratrum loco sæpe succederent Clerici, sive Monachi ad puellarum virginitatem custodiam, seu ut melius dicamus, perdendam. Quis enim tantum sibi a virtute spanderet, ut juxta ardentissimam ignem positis ardorem nunquam conciperet?*

Sunt in hæc rem S. Joannis Chrysostomi Orationes duæ, quarum una inscribitur ad viros *τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν συνάδα*, h. e. qui habent Virgines Synsacras, sive controudas; altera ad feminas *τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν συνάδα*, h. e. quæ habent viros Synsacros, sive controudos. In secunda hæc habet S. Episcopus: *Sanctum autem sit te rogavero causam hujus contubernii, præterquam aliquem dicere potes? Infirma sum mulier, neque sole vobis uno usui sufficere.* Ita vero argumentum hujusmodi Chrysostomus: *Enimvero quum hæc cohabitatoribus vestris obijciatur, ab eis contraria audimus &c.* Tum alia addit, quæ apud illum colligere præstat. Pius etiam nominibus consuetudinem tam absurdam Monachi, & Clerici obtegebant, Caritatis videlicet, quam quum omnes in infirmos exercere debeamus, quanto magis, agebant illi, in sexum infirmum? Atque hinc sane *Agapetorum* nomen originem habuit; Ἀγάπη enim, ut omnes ferme norant, *dilectionem* & *Caritatem* Latine significat, eamque dumtaxat, quæ animi spiritusque, non corporis, conjunctionem parit. Ita scilicet contubernium, ac periculosam vivendi portam sanctissimis nominibus fucabant. Audiamus Nazianzenum.

Ἡ ὁμοτιμία σου, καὶ τὸ ὄνομα τὸν τὸ σῶμα σου.

Φῶς, ὅτι μὴ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ὄνομα.

Hoc est: *Dilectio tua est, & nomen quidem honestum est.*

Ἡμεῖς, ὅτι καὶ τὸν ἑαυτοῦ ὄνομα.

In Carmine etiam Tertio, quod inscribitur *Præcepta ad Virgines*, de Diabolo Virginis pedisaro hæc scribit:

Παλαὶ μὲν συνάδα ἡμεῖς ἀλλήλους

Πρόσκειναι, καὶ ὅτι ἔστιν, ἡμεῖς τὴν πρὸς τὸν ὄνομα,

Τὸν ὄνομα καὶ τὸν ὄνομα, καὶ τὸν ὄνομα.

Ἐκ τῆς πρὸς τὸν ὄνομα καὶ τὸν ὄνομα τὸν ὄνομα.

Ἡ πρὸς τὸν ὄνομα καὶ τὸν ὄνομα τὸν ὄνομα.

Hoc est: *Sæpe quidem collegit in unum concordas*

Spirita, & speciem præcælit læcis; cognomentum vero honestum

(Agapen vocant) subiit: At postea

E corle amorem ad vicinas carnes deflectens,

Aut ignem, aut ignis signa molesta reliquit.

Nemo autem licentius Christianæ præsidium quaesiverant, causam egit, quam Auctor libri de singularitate Clericorum Quidam Origeni, quidam S. Cyrillano jure potiori opus hoc tribuant; certe antiquissimus ille, & gravissimus Scriptor est, Sandique Hieronymo ævo saltem floruit. Ibi Clericos ad singularitatem horrant, hoc est a contubernio seminarum avertit, quamque illi Caritatem præterderent licentia morum, ita is

occur-

occurrit: De Caritate caussantur, qui secundum verbum *Esaiæ*, amaritudinem pro dulcedine de-
viantes, nudam se iustitiam velamento boni nominis tegunt, dum apud eos sub falsa Dilectio-
ne vera Dilectio violatur. Sed exclamant Caritas, & appellat: Tanti ego non summi; falsa al-
tera est, quæ me simulando confingit. Nunquam Dei præceptis obstito; nunquam fluxie sumus;
per me sanctitatem non opto culpam. Calumnias mihi adversa germanitas facit; pericula & ego
inter falsos fratres inveni. Addit iusta: Dilectio est, inquit. O Dilectio, quæ invadet sibi!
o Caritas, quæ cupit se in vituperatione laudari! Grande miraculum, ut Virgines Caritas Virgi-
nes faciat velut conjuges credi, & iniquam Caritas conjuges faciat velut Virgines afflinari.
Hæc aliquæ fuscè dilectissimus ille Scriptur. Et sane quis eorum dictis fidem habuisset, qui
cum juvenalis non communem dumtaxat domum, & cubiculum, sed ipsum quandoque lec-
tum habere solebant? Etsi enim quis concecisset, nihilo turpe tali in te accidere, certe in-
geniti discrimini castitas obiebat, certe aliorum oculis crebatur non leve scandalum, &
grandis offensa, atque ad male consuetudinis imitationem iucubatur prona aliqui in malum
moralium natura. Quanto autem magis declinanda hæc erant a viris, quos in Ecclesiæ suæ
edificationem eligerat Deus?

Merito ergo Nazianzenus deformem Agapetorum Caritatem, & consuetudinem ita in Car-
minibus nuper editis improbat:

*Etenim si juxta supplicem
Nec si ut audas, non videtur tui agapetis
Solus.
Deinde vero mihi delicias facis,
Tamquam quis purus sis, & spiritum dilectam
Amas.*

Tam hoc præsertim argumentum urget, quod periculo calendi se nimium exponerent, &
scandalis ansam præberent. Audiamus.

*Supra pipas vulgi agapetis supra pipas
Kai ti potius est tui agapetis pipas
Carnem ferens vivit cum dilecta carnem ferente,
Et quid putas de te sentire eadem fac inguinatos?*

Reliqua in hanc rem ab ipso pete. Acroribus autem verbis iustitiam Virginitati, & piz
Christianorum Caritati vulnus deplorat S. Hieronymus in Epist. 22. ad Eustochium de Culla-
dia Virginitatis ad eam scribens. Pudet, inquit, dicere, prob nefas! triste, sed verum est.
Unde in Ecclesiæ Agapetarum pestis introit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Imo an-
de notum concubinarum genus? Plus inferam: unde meretrices univiræ? Eadem domo, au-
cubulo, sæpe uno tenentur & lectula; & suspiciosos nos vocans, si aliquid extimemus? Addit
etiam: Frater sororem Virginem deserit, calibem spernit Virgo germanum, Fratrem quaerit ex-
tremaum; & quum in eodem proposito esse se simulent, quaerunt alienorum spirituale solatium,
ut domi habeant carnale commercium. Quibus postremis verbis docemur, flagitium istud æ po-
tissimum ratione a SS. Patribus damnatum fuisse, quod inter viros feminaque eodem propo-
sito, videlicet Virginitatis servandæ voto, adstrictos, locum haberet; cum clarius liquet, spi-
rituale solatium carnali commercio cassam, ac obstrictum præbuisse. Quod autem ad hunc Hiero-
nymum locum adinvenit Marianns Victorius, a vero proflis abhorreere censet Billius in
notis ad Nazianzenum, & Petavins in notis ad S. Epiphanium Hæz. 67. Etenim non a sa-
ceris illis Christianorum Conviviis, quæ Agapæ nuncupabantur, & de quibus Disquisitionem
ego subiungam, Agapetorum nomen prodit (ut censet idem Victorius) quasi Hieronymi tem-
pore in luxum, atque inhonestas epulas conversa fuissent, sed quidem a Dilectione, & spiri-
tuali concordia, quo titulo probrosum cum Virginibus commercium Clerici, & Monachi ha-
nere solebant. Verum non improbanda omnino Victorii conjectura iusta videbitur, ubi
Tertulliani verba quædam e libro de *Sejanis* proferam; tamen enim Hieronymi ævo non
ideo Agapæ nuncuparentur, quod sacris Conviviis, sive Agapis, libidinem immiscerent, o-
lim tamen ex nonnullorum impietate id factum fuerat.

Ceterum hæc adnotare non obliviscat, male apud quosdam ante improbos, aut delicatulos
S. Hieronymum audisse, quod Agapetorum vitia tam acriter infestaretur. En quid Sulpitius
Severus ex æquali Dialogo primo de ipso habeat. De familiaritatibus Virginum, & Mona-
chorum, atque etiam Clericorum, quam vera, quam sortis prædicat! Unde a quibusdam, quos
nominare nolo, dicitur non amari. Nem sit Belgicæ nostræ irascitur, edacitatis nimia nos uo-
tator: ita illi fremere dicuntur. Sprevit Virgo germanum fratrem, quaerit extraneum &c. Ipse
porro S. Hieronymus argumentum hoc alibi confecta eruditione, ac libertate pertrahit, &
præsertim in Epist. 47. cui titulus de vitando suspecto convivio, & in Epist. 2. ad Nepotia-
num, & in Epist. 51. siquidem ei tribuenda est, quam veluti textum suppositum in To-
mum IX. rejectit Marianns Victorius. Hisce Scriptioribus Agapetorum absum fugillantibus
acce-

der Zacagnius Vaticanæ Bibliothecæ Præfatus in Præfat. ad Collectaneas Monum. Veterum.

Poilea quam hæc scripſiſſent, opportuna mihi opem contulit Clar. & Humaniffimus P. D. Joannes Baptista del Miro Abbas Benedictinus Congregationis Caſſinenſis, & Vaticanæ Bibliothecæ alter moderator, qui ex ejuſdem Vaticanæ MS. Codice 48a. deſideratum Carmen ad me deſcriptum miſit. Quare & illud ſubjicio, ſuperiora retineus, utpote non parum lucis addentia huic præclaro Epigrammati, & ſpecimen inediti Scholiaſtis præferentia.

Περί ἰνστυτάτου.

Nἦτοι θεὸς ὠκετὰ διὰ λόγον αἰὼν ἵστα
Οὐ σέβει ἰσθδίου πατρὸς ἱερατεία.
Νέει θεὸς ὠκετὰ λόγον βροτῶν ἰδὼν φαίνεται
Οὐ σέβει ἰσθδίου ἀρσίου λόγῳ.
Τίμην δ' ἢ μεγαλὴν πατρὶς λόγῳ εἰ λόγῳ
Μορφήν ἀνθρώπων, καὶ πᾶσι δὲ ἡμέτερον.
Ἡ' θεὸς, αἰ' ἱεραὶ πατρὶς λόγῳ ἡμέτερον φησὶ,
Ὡς καὶ θεὸς μὲν, μικροὶ δὲ ἄνθρωποι.
Εἰς θεὸν ἀποστήσαντες, ὡς αὖτε βροτῶν, ὥσπερ καὶ ἱερωὶ
Ἀπὸ βροτῶν θεὸν, ἡδὴ, τρεῖς ἄνθρωποι.
Τόσσον ἴχνη. αἰ δ' ἡμεῖς τῶν, καὶ μὲν ἀρσίου
Ἀμρὶ θεὸς ὡς αὖτε εὐχόμενος μέτρα λόγῳ.
Εἰ μὲν δὲ πενδύμεν, ὡς αὖτε, αἰ δὲ μετὰ αὐτῷ
Τὸν ἄνθρωπον πάλιν ἡμεῖς αὖτε
Δεῖ δὲ, πάλιν πάλιν ἀνθρώπων πάλιν ἡμεῖς
Γράμματ' ἐμῶν γράμματ', ἢ μετὰ αὐτῷ ἴχνη.

De Incarnatione. CCXXIV.

Stultus, quicumque sapientiam Dei Verbum semper existens
Non venerat honore pari, ac Patrem supercoelestem.
Stultus, quisquis sapientiam Verbum, humana carne huc indotum
Pari non venerat honore, ac coeleste Verbum.
Separat autem aut a summo Patre Verbum, aut a Verbo
Humanam formam, & nostram crassitudinem.
Erat Deus; sed Patris Verbum noster homo compactum est,
Ut Deum misceat, mixtum ipsum quom sit mortalibus.
Unus utrinque Deus; tantum mortalis, quantum me faciat
Pro mortali Deum. Ignosce vulneratus supra.
Tantum accipio. Quid autem attinet Mentem, & mixtionem ineffabilem (querere?)
De Deo Mortales amate sermonis mensuras.
Si igitur persuasero: hoc melius. Sin autem denigras
Chartam multis verborum millibus,
Age, in tabulis tui cordis has paucorum versum inscribam
Litteras meo stylo, qui nil atramenti habet.

NOTÆ.

VAt cuius Codex MS. multis laborat mendis; uti facile peritis apparebit, maxime si conferatur cum Scholiaſtis Ambrosiani paraphraſi. In ſecundo verſu ibi legitur πατρὸς αἰ' ἀρσίου. Mihi ſcribendum cenſui πατρὸς ἱερατεία. In ſexto ſitidem ſcripti πᾶσι δὲ, quod eſt apud Scholiaſten, quom Cod. Vatic. habet πᾶσι δὲ. In ſeptimo pro ἡμέτερον φησὶ, ſentias poſcebat, ut ſciberem ἡμεῖς φησὶ, quo ſacraſſima illa verba Joannis ſignificantur Verbum caro factum eſt; huc Verbum Homo factum eſt. In nono pro ὡς αὖτε ſcripti ὡς αὖτε. Immutare nolui, quæ ſequuntur. At Scholiaſtes noſter ſat indicat pro ἱερωὶ ſcribendum eſſe ἱερωί. In decimo libenter ſcriberem pro βροτῶν, βροτῶν, & conjungerem cum ſequentibus. In undecimo legatur αἰ δ' ἡμεῖς τῶν. Poſſaſſe legendum αἰ δὲ μὲν τῶν αὖτε. In duodecim pro αὖτε βροτῶν ſcripti ἀμρὶ βροτῶν. Reliqua non carent lectionibus dubiis. Tu confer cum Scholiaſte.

Πρὸς Γράσαντες οἰκοδόμους.

AΛΑΘ μὲν Βαβυλῶν ἐν ἰσθμοῖς ἄρμασι τῶν

ΑΛΘ Π' Αἰγύπτου δόξασι ποταμίσται.

Καὶ πόλιν οὐκ ἐπὶ αἰετῶσι, καὶ διὰ γαίης

Ναυὶς ὑψοῦσθαι ἔργα θρῆνικαι.

Δὴν ἰσθμὸν οὐ καὶ ὡς μικρὰ ἀνέξας

Χρῆς γιγαντίου κῆτος ἰσθμὸν ἔχου

Ad Gigantium domorum adificatorem. CCXXV.

ALIOS quidem Babylonis pervia curribus mœnia,

Alius vero Ægypti fabricavit Pyramidas.

Alius etiam per pontum processit, & per terras

Thracias navigia bene transstrata perduait.

Vetum ego speculam, & exiguis montes concutiens

Manu gigante, horum irriguum habeo.

NOTÆ.

HOC quoque Carmen, uti & tria sequentia, a Cl. V. P. D. Joanne Baptista del Miro transmissa ad me fuerunt, descripta e MS. Cod. Vaticano, qui multis scatur erroribus, & suspensis lectionibus, ut mihi videtur. Inscribitur Epigramma *Gigantio*. Ego suspicor inscribendum *Sigantio*, quom facile parum attentus Librarianus *Sigma* pro *Gamma* in Græco illo vocabulo secipere potuerit. Erat autem Sigantius Eremicola, & Nazianzeno amicitia conjunctus. Ad illum reit alterum Epigramma a Billin editum Tom. 2. pag. 180. Oper. Nazianzeni, & cum hoc non parum conveniens. Οἰκοδόμῳ, sive domorum adificator fortasse dicitur, quod ipsi sibi in monte domunculam adificasset, atque horum instruxisset; quare cum eo lepidè Gregorius confert celebres ingentium operum aedifices.

Εὐδῶμον ἄρμασι τῶν. *Pervia curribus mœnia*. In Vaticano Codice habetur *εὐδῶμον δόξασι τῶν*, pro quo legebam *εὐδῶμον δόξασι τῶν*. Verum in Codice Mediceo optimæ notæ pro *δόξασι* legi *ἄρμασι*, monuit me doctissimus Salvinus; & ad eam lectionem versum concindari, tum quod infra habetur *δόξασι*, tum quod in Anthologia reperio Epigramma quoddam cum simili plane versu.

Εὐδῶμον. *Processit*. Ita scripsi, quom in Cod. Vatic. habeatur *εὐδῶμον*. Fortasse etiam Gregorius scripsit *εὐδῶμον*. In sequenti versu profundè ratio poposcit, ut scriberem *εὐδῶμον* pro *εὐδῶμον*, quod habetur in eodem Codice. Pro *μικρὰ* in quinto versu legendum *μικρὰ* itidem suspicor.

Γιγαντίου. *Gigantea*. Vaticanus Codex habet *γιγαντίου*, corrupte, ut reor. Cæterum & heic nescio, an *εὐδῶμον*, *Sigantea* potius scribendum sit, nempe ad Sigantium alludendo, qui suis manibus in monte sibi domum exstruxerat.

Εὐδῶμον. *Irriguum*. Tum in Vaticano, tum in Mediceo scriptum est *εὐδῶμον*, *εὐδῶμον*. At *εὐδῶμον* omnino legendum mihi videtur, ut aliquis versu sit sensus concinuous. In Epigrammate ad *Sigantium* per Billium edito sit Nazianzenus, se ad illum invensum perussisse; at solum fontem Sigantini absente a se fuisse salustium: quod & hujus loci emendationem fovat, & ad *Sigantium* eundem hæc quoque referenda mihi perfuadet, nisi & apud Billium pro ad *Sigantium* scribendum sit ad *Gigantium*.

Εὐδῶμον αἰς τὸν Ἐκκλησίαν, ὅτι κατὰ μυστηριαστικὴν
καὶ αὐτὴ. ὅτι γὰρ καὶ εὐδῶμον

AΡΧΑΙΟΙ πόλιν αἰετῶν κατέκριναν

Αἰετὶς ἀνυψῶν κατέκριναν Γρηγορίου.

Ναὶ ἰσθμὸν Χρῆς. δόξασι ἔκριναν μὲν.

Epigramma in Ecclesiam, quæ, ubi manebat, ab ipso transformata fuit; erat enim Idolorum Templum. CCXXVI.

SUM urbs antiquas Dxmonibus fatiscens.

E converso excitata sum Gregorii manibus.

Templum Chitisti exstructum est. Dxmones abite.

NO-

NOTÆ.

E Codice Vaticano 480. pag. 16. deprecum est hoc Epigramma, quod cum auctorem habet Gregorium ipsum, in alium de Templo per Nazianzenum constructo loquentem, incertum est mihi. Fortasse etiam aliqua heic desiderantur, & manca est aliquis versus. Planodes *ἐπὶ ἑκατέρῃ* Carmen hoc Nazianzeni citans, Sic æffert:

*Δαίμονες ἱεὶς ἂν ἀρχαῖς τίθης ἀπὶ καμίνῃ
 Ἀδὲς ἀνυπόβου Γρηγορίου παλαμῆς,
 Οὐδενὸς ἢ πρῶτον περικαλλέος τοῦ τυτχῶτος
 Γέγραμμι δὲ Χρυσῷ. Δαίμονες ἔξασί μου.*

Περὶβολαί.

Tὸσκα Χρυσὸς ἱερεῖς μέγας, μῦθος δ' ἀγέροχα
*Περὶβολαίς ἱεὶς γάρον. Ἰσα στίχους ἐπὶ ἡδύναι,
 Καὶ σὺ ζήσας ὡς στήματι σαρκεῖα.
 Καὶ τόσσον κληρονομῶς πρὸς βασιδ' ὑπὸ χειρὶν ἀδελφῶν.
 Μάρτυς μὲν εἰς τοιαῦτα, Πέτρος ὅμως ἀμύχητον δὲ
 Ἐκείνῃ Παύλου Λυκαί ἱεροῦς αἵματι.
 Δαίμονες, καὶ σαρκεῖς, καὶ ἄγρια. λίτρα, λίαν τι.*

Parabola. CCXXVII.

Tοι Christus magnus fecit, verba vero loquens est
 Per parabolas super terram. Unum semen nequaquam simile,
 Et cum zizaniorum semente simul natum.
 Et sinapi, & heredem occisum manibus iniquis.
 Marcus quidem hæc, Petri alumnus. Late vero patenti
 Græcæ Pauli alumnus Lucas hæc alia scripsit.
 Dæmon, & febris, & vincula, & lepra, & paralysis.

NOTÆ.

E Codice Palatino-Vaticano 90. pag. 88. hæc eruta. At qui inter Nazianzeni Carmina a Billio edita quadragesimum tertium, & sequens consulat, ubi Christi miracula, & Parabolæ fusiis, & elegantius enarrantur, ista non magni faciet. Nobis tamen & hæc evulgare placuit; magnorum enim virorum vel quicquid reverentiam possunt. Quatuor priores versos legantur & in Mediceo Codice. Pro *τίσων*, quod in primo versu idem Codex Mediceus habet, Vaticanus legit *ἴσα*. Uterque Codex habet *μῦθος*. Mihi scribere placuit *μῦθος*, ut sensus sibi melius constet. In tertio versu Mediceus habet *εἷν*, Vaticanus vero *αἷν*. In quarto Vaticanus legit *κληρονομῶς πρὸς βασιδ'*. Mediceus opem tulit. In postremo versu & *ἀγρια*, & *λίαν*, mihi suspecta sunt, & manca. In memorato Carm. XLIV. ita legitur.

*Δαίμονες, καὶ σαρκεῖς, καὶ λίτρα, καὶ παραβολαί
 Ἐξὶ λόγῳ Χρυσῷ.
 Δæmon, & febris, & lepra, & paralysis
 Verbo Christi cessantur.*

Ὅριον.

Mῆ τις ἡμῶς πεδύσσει, καὶ ἀγγίσσῃ, εἰ καὶ καὶ
*Τίτωνα', εἰ αἱ ἰσθμῖαι ἀνέλθῃ ὅριον κίον.
 Τὸν μὲν γὰρ εἰς τὴν δὲ καὶ ἀνέστη ἰσθμῖν ἀνέστη,
 Οἱ δ' ἄλλοι καὶ εἰς τὴν ἀνέστη. ἡ πενίαν
 Φοβούμενος, ἡ καθαρὰν πόλιν, καὶ καὶ ἡ ἰχθυῶν.
 Ἀλλ' αἱ καὶ ἀνέστη ἀνέστη τῆς αἰῶνος ἡμετέρας
 Καὶ τὴν πόλιν πεδύσσει καὶ ἀγγίσσῃ εἰς καθάρσιν.*

NE quis aut improbus de calamitatibus, doloribusque meis
 Delectetur, aut probus facile moleat.
 Illum enim probum quis sine morbis meliorem efficit?
 Hic vero morbum etiam novit sal defensorum, tum imparis
 Medicinam, tum parvis luctum & victoriam conferre.
 Aliis victoriam, Christe, sine labore peperisti. At mihi
 Per calamitates, & dolores gratum est te obtinere.

N O T A.

IN MS. Cod. Vaticano 482. pag. 61. huc habentur, sed admodum corrupta. Præsto mihi
 adfuit Codex Medicus. Variantes lectiones utriusque Codicis subijciam. In primo ver-
 su pro *quodam* Vaticanus habet *quidam*; in secundo *quidam* pro *quidam*; in tercio *quidam*
 pro *quidam*.

Quidam *quidam*. Ita Vaticanus. At Medicus *quidam* *quidam*. Ego interrogantis specie
 hæc lego, ut sit sensus: Quomodo probus aliquis sine morbis, & ærumnis melior evadit?
 Contra qui morbis vexatur, id sibi utile intelligit &c. Salvinus Mediceo Codici adherens,
 ita vertit sine interrogatione.

Nam bonus, & sanus meliorem judicat agrum.

In quarto versu Codex Vatic. habet *de* *quidam*. Medicus vero *de* *quidam*. In utroque Co-
 dice scriptum est *quidam*, *defensorum*: quod neque displicet: morbi enim defendunt homi-
 nem a nonnullis peccatis. Salvinio tamen *quidam* legendum potius videtur. In quinto pro
quidam, & *quidam*. Cod. Vatic. habet *quidam*, & *quidam*. In sexto pro *quidam*, & *quidam*, idem
 Codex habet *quidam*, & *quidam*.

Finis Carminum S. Gregorii Nazianzeni.

DE SYNISACTIS, & AGAPETIS. DISQUISITIO I.

Ad Clarissimum, ac Eruditissimum Virum

P. D. BERNARDUM DE MONTFAUGON

Monachum Benedictinum e Congregatione S. Mauri.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

Virginitatis studium quam præstans, & antiquum. Seculo Cb. III. cobabitantes cum sacris Virginibus Clericos S. Cyprianus arguit. Quibus nominibus familiaritatem hanc ipsi tegerent. Feminis Synisactis usus & Paulus Samosatensis. Concilia occurrunt morbo. Seculo Cb. IV. ejus vis latius serpsit. Monachi potissimum hujus criminis rei, quorum genera varia recensentur, uti & Virginum sacrarum. Excusationes, & rationculæ a Synisactis adhibentur. Caritas præsertim deprædicata, Sororum, & Fratrum tituli adhibiti. Arelatenſis Concilii Canon a censura Dodwelli vindicatur. Calihatus Presbyterorum antiquitus in usu, & sub præcepto. Origo Synisactorum, & Agapetarum ante S. Cypriani tempora. Quibus Apostolorum verbis abuterentur. Qui Hæretici hoc vitio infames. Canones in Agapetos, & Synisactos.

Emilenis, Montfauconi amantissime, quibus te literis exceperim, ubi Italici Itineris tui Diarium, ac monumenta in latem prodire, & quibus tecum luserim querelis, quasi per illud opus omnigena eruditione referunt optime non fuisset de te literariis, & de nostris bibliothecis meritis, & quasi per te apportatis, vulgoe proditis, tot abditis Italorum opibus, eam usque gloriam occupasses, quæ multis apud nos Eruditis æternitate donandis sat erat. Memineris, inquam, ut enim ingenio, ita & memoria miram polles. Verebar autem, ne eundem ludere ludum adhuc viderer, quom tibi Monasticam vitam professio Disquisitionem hanc in mei erga te obsequii tesseram inscribere statui, Monachis non admodum suæ gloriosam. Nimitum heic tibi occurrant: quæ vel beatis illis Ecclesiæ temporibus in Monachorum mores irrepsere vitia; & pro instituti tui dignitate fortasse infarscis tum eorum flagitiis, tum etiam mihi ex antiquitatis penu singula sincerissime producenti. Quandoquidem tamen tu illi Monachorum cœtui nomen dedisti, qui pietate æque, & literarum cultura multos alios post se relinquens, Gallias, imo cæteras Christiani orbis provincias, nunc implet egregiis virtutem, famæque monumentis: tam male de te judicare nolui, ut diu suspicaret, hinc aliquam vel minimam tibi credendam esse molestiam, quom præsertim de iis Monachis sit res, qui taurum a te & temporis, & instituti rationa distant. Quare non hilarem dumtaxat animum a te expectare cogor, sed etiam exigere posse mihi videor ab extrema hominitate tua, simulque sperare, fore ut quamquam summo pere occupatus in Latio donandis, atque evulgandis tot *antiquis* Græcorum Patrum scriptis, hanc meam, qualiscumque sit, locubrationem percurrere velis, neque tantum percurrere, sed benevole quoque complacti. Cum ista itaque spe, imo fiducia, tecum jam ad inquirendum procedo, quid *Synisacti*, *Synisactæ*, quid *Agapeti*, *Agapetæ*, antiquis Ecclesiæ Christianæ temporibus fuerint, quam gentem tot Carminibus Nazianzenus noster exagitat. Hanc quidem eruditiois sacre periculum, ut noli probe, sperim pertractare nonnulli, & potissimum in tertia Dissertatione Cyprianica Henricus Dodwellus, vir inter Heterodoxos celebris. At quom Platonica potius, quam Ecclesiastica suppellestille hujusmodi argumentum ille exoraverit, locum etiam aliorum calamis fecit, ut diligentibus in eadem arena versarentur. Disquisitionis autem

hinc

hujus beneficio constabit, quid *extranea*, quid *subintroducta* mulieres fuerint, quarum nō sunt toties a sacris Canonibus, Sanctisque Patribus interdīctum novimus. Certe hujusmodi feminarum mentio quā apud Gratianum in Decreto interdū occurrit, mirum tamen est, quā male veteres Glossarum conditores, atque Ecclesiastici Juris periti vocabula hæc intellexerint, & quā pejus explicuerint. Itaque tum originem, tum progressus, tum finem hujusce pestis inquirere juvat, præ oculis tamen ætate Gregorij potissimum habita, cujus Carminibus illiusmodi nunc nostra oratio vacat.

Illissimi Scriptores calamum in eam stringere coacti fuerint. Celebre est in Ecclesiastica Historia Leontii facinus a S. Archanio sub finem Apologie primæ de Fuga sui commemoratum. Accusatus hic fuerat, quod commercio causidam iuvenule mæteris uteretur, iussusque prole ab ejus contubernio abstinere. At Leontius, ut sibi liberiam cum muliere versari deinceps liceret, omniq[ue] impedire consuetudinis suspicio tolleretur, se ipsam castrandam dedit. Neque tamen vel ita umbram sceleris detergere potuit, quominus, quam Presbyter esse, leponeret. Hec Archanio. S. vero Baïlius Epithomæ, quæ 198. cit. in edit. Paris. Anni 1618., ad Perigoriam Presbyteram septuagenariam scribens, eidem vitio vitit, quod ætærum femine *avvincta* contubernio. Ille quidem se *παίδιον* *παρὰ* *συγκατα* *πατρί*, *liberum ab omni carnis affectu* profitebatur: quod sane de ejus ætate verissime fuit. Consensum nihilominus Baïlii Magni non effugit, quippe etsi criminis suspicio a Perigorio sine abetlet, pessimo tamen exemplo periculum reliquis creabatur.

Jarque ad Gregori nostri tempora, ac Poemata venimus, quibus titulus est *de ἀγαστεί*, in *Agapetis*, & *ἐν* *οἷς* *ἑὸς* *ἑρμηνεύει*, de *Synactis*, sive *Conuolactis*, ut hoc vocabulum Latine aliquo modo reddamus. Monachos autem tantum, & non Clericos, heic S. Gregorius vivendi disciplinæ addidit, in adeo turpem devoluti sint vitæ rationem, perspicuatur: meminisse oportet, Monachorum olim triplex genus fuisse. Nempe, ut S. Hieronymi verbis in Epist. ad Eustochium 22. utar, *Primum Carabitarum*, quæ *Ægyptii Sauser gentilis lingua vocantur, nec in communem viventem possumus appellare. Secundum Anachoretas*, qui soli habitant per desertum, & ab eo quod procul ab hominibus recesserint, nuncupantur. Tertium genus est, quod *Remotioribus dicuntur*, deterrimum atque neglectum; & quod in nostra Provincia aut solum, aut primum est. Hi bini, vel terci, vel multo plures simul habitant suo arbitratu, ac divite viventes &c. Cassianus itidem in Collat. 18. cap. 4. eadem Monachorum genera in Ægypto haberi affirmans, tertium *Sarabaitas* appellari ait. Tum illorum mores, improbabique vivendi normam pluribus describit. Inter cætera inquit: *Hi igitur, duos Carabitarum nullatenus expertus disciplinam, nec seniorum subiectionem arbitrio, in suis domiciliis perseverant, consuetudines sibi cellulæ, casque Monasteria nuncupantur. Addit iacta: Districte Monachos declinantes, bini, vel terni in cellulis commorantur, non contenti Abbatis iura, atque imperio gubernari, sed hoc præcipue procurantes, ut absoluti a seniorum iugo, exercendi voluntates suas, & procedendi, vel quod placebit exagandi, agenda: quod libitum fuerit, habeant libertatem &c. Idem ferme verbis a S. Hieronymo in Epistola superius laudata, & a S. Benedicto in Regula, describantur Sarabaitarum mores. Quædam tamen addit S. Hieronymus, quæ plurimum ad nostri argumænti illustrationem conferre possunt. *Habitant*, inquit, *quamprecipuum in urbibus, & castellis. Apud hos affectata sunt omnia, lena mantica, caliga sollicitantes, vestis crassior, crebra suspensio, visitatio Virginum.* En Hieronymo teile quanta olim tam licentia Monachi Sarabaitæ vivebant, & cum Virginibus versarentur. Nullas autem alias Virgines heic designatas-pato, quam Deo sacras, & *Agapetas*, in quarum familiaritatem Monachi illi Cœnobiticam disciplinam perosi irreperant.*

Gregorius vero nosse in Carm. 46. ad *Monachos in Cœnobio degentes*, non obscure docet Monachorum genus diligant, eorum nempe, qui sub uno Abbate communem vitam moribus sanctissimis dacebant, & eorum, qui Abbatibus subiecti renacebant. Postremos *οἱ* *ἀγασταί* appellat, hoc est, *solitaria vitæ addictos*; non quod remoti a populo in eremis viverent, sed quod aliorum Monachorum contubernium fugientes, soli suis in domibus habitarent. Qui igitur Monachi solitudine contenti, in urbibus, & castellis agebant, eos etiam Virgines *αὐτοκτονίας*, seu *Agapetis*, delectatos fuisse, omnino verisimile mihi videtur. Quod enim est ad Virgines Deo sacras, animadvertendam est, ipsas primam ædibus propriis, & parentum custodia fuisse contentas; tum vero & ipsas Monasteriis, sive Asceteriis, ad instar Monachorum, inclindi, & solemniori voto se Christo dicere coepisse, sacro velamine ab Episcopis hæcepto. Postremum hoc, seculo dñmtaxat Christi quarto, usurpari coeptum est. S. Hieronymus in Epistola 16. ad Principium: *Suburbanus*, inquit, *ager vobis pro Monasterio fuit, & tunc electum pro solitudine, multoque ita vivistis tempore, ut ex imitatione vestri, & conversationis multarum, gauderetis Romam solum Hierosolymam.* Cætera Virginum Monasteria, Monachorum innumerabilis multitudo, ut per frequentia servitium Deo quod prius ignominia fuerat, esset postea gloria. Idem alibi Monasteria Virginum in Oriente excitata describit. Omnia quoque legenda sunt in hac rem S. Augustini verba lib. 1. cap. 31. de Moribus Eccl. Catholicæ. Postquam enim laudavit Monachorum vitam, ita loqui pergit: *Hæc est vitæ feminarum Deo sollicitæ, casque servitium, quæ habitaculis segregata, ac remota a viris quam longissime decet, pia tantum illis caritate junguntur, & imitatione virtutis. Ad quas juvenum nullus accessus est, neque ipsorum quovis gravissimorum, & probatissimorum sanum, nisi aliq[ue] ad vestitum necessaria præbent, quibus indigent, gratis.* Audiamus & Nazianzenum, qui

in Carm. ad Hellenium de Virginitate Christo dicatis hæc habet:

Αἱ μὲν ὑμῶν τῶν ἑστῶν τῶν ὑμῶν

Οὐκ ἔστιν ἡμῶν τῶν ὑμῶν ἡμῶν.

Αἱ δὲ τῶν ὑμῶν τῶν ὑμῶν ὑμῶν,

Ἡ κατὰ τὴν μὲν τῶν ὑμῶν.

Hoc est: *Alia quidem simul congregata commune desiderium foventes Cælestis vitæ, similesequa vivendi modis; Alia vero suis parentibus assidentes infirmis, aut fratribus testibus temperantia &c.*

Aliae igitur Virgines erant, quæ sub uno conclavi commune vivendi institutum servabant; aliz, quæ adhuc in paternarum ædium secerato cœnam parantem, atque assiduum suscipiebant, ipsæque suæ continentie testes habebant. Propterea S. Ambrosius in Exhort. ad Virgines ita loquitur: *Nullus sit tuus sine matre progressus, quæ sit annis custos pudoris.* Et quidem inter Virgines factas, quæ apud parentes in domo propria versabantur, Marcellina præcipue fuit ejusdem S. Ambrosii soror, quam ille ita alloquitur lib. 3. can. 1. de Virginitate. *Beate memoria Liberius, quum Salvatoris Natali ad Apostolum Petrum Virginitatis professionem vestis quoque mutatione signaret, adstantibus etiam puellis Dei compluribus, quæ certarent invicem de tua fectate: Bonæ, inquit, filia nuptias desiderasti: Euthochiam vero, Principia, Sophroniam, alizque non paucæ Virgines, quarum S. Hieronymus mentionem facit, nullis sese Monasteriis addiderant, & sub una parentum custodia debebant. Quare mirum non est, si ex hisce postremis Virginitas novellæ interdum aut parentibus fratribusque orbatæ, aut infirmitate, aut paupertate, aut aliis incitate rationibus, Clericos, & Monachos vagas in contubernium suum adsciscerent, una cum illis peregrinarentur, imo communem illis suam quædamque facerent lætiam. Necessitatem nimirum hinc petenti alieni ministerii, inde vero præstandi, singuli præferebant. Atque ita factum, ut parentum ac fratrum loco sæpe succederent Clerici, sive Monachi ad pællarum virginitatem catholicam, seu ut melius dicamus, perdendam. Quis enim tantum sibi a virtute sponderet, ut juxta ardentissimum ignem politus ardorem nunquam conceperet?*

Sunt in hac rem S. Joannis Chrysostomi Orationes duæ, quarum una inscribitur ad viros *τῶν ἱερῶν πατέρων συνεισέτις*, h. e. *qui habent Virgines Synisactas*, sive cointroductas; altera ad feminas *τῶν ἱερῶν ἀδελφῶν συνεισέτις*, h. e. *quæ habent viros Synisactos*, sive cointroductos. In secunda hæc habet S. Episcopus: Jam autem si te rogavero causam hujus contubernii, prætextum aliquem dicere poteris? Infirma sum mulier, neque sola vobis meo usui sufficere. Ita vero argumentum hujusmodi Chrysostomus: Enimvero quum hæc cohabitatoribus vestris objicimus, ab eis contraria audimus &c. Tam alia addit, quæ apud illum colligere præstabile. Pius etiam nominibus consuetudinem tam absurdam Monachi, & Clerici obtegebant, Caritatis videlicet, quam quum omnes in infirmos exercere debeamus, quanto magis, æque illi, in sexum infirmum? Atque hinc sane *Agapetorum* nomen originem habuit; *Ἀγάπη* enim, ut omnes ferme norunt, dilectionem & Caritatem Latine significat, eamque donat, quæ animi spiritusque, non corporis, conjunctionem parit. Ita scilicet contubernium, ac periculosam vivendi normam sanctissimis nominibus fovebatur. Audiamus Nazianzenum.

Ἡ ἀγάπη σου, καὶ τὸ σῶμα τὸν τὸ σῶμα.

Ὅτι, ὅτι μὴ καὶ ἱερὸν καὶ ἱερὸν ἀγάπη.

Hoc est: *Dilectio tua est, & nomen quidem honestum est.*

Heu, heu ne quid habeat spurca dilectionis.

In Carmine etiam Tertio, quod inscribitur *Precepta ad Virgines*, de Diabolo Virginis perditario hæc scribit:

Παλαιοὶ μὲν συνθήματα ἡμῶντας ἀλλήλους

Παλαιῶν, καὶ ὅτι ἡμῶν, ἡμῶντας καὶ τὴν σῶμα,

Τὸν ἡμῶν καλῶντας, ὑμῶντας. ὡς καὶ ἡμῶν

Ἐκ καλῶν τῶν σῶμα: ὡς καὶ τῶν ἡμῶν

Ἡ τῶν, ὡς καὶ τῶν σῶμα καλῶντας.

Hoc est: *Sæpe quidem collegit in unum concordæ*

Spiritu, & speciem prætulit lucis; cognomentum vero honestum

(Agapen vocant) subiit: At postea

E cor le amorem ad vicinas carnes deflectit,

Aut ignem, aut ignis signa molesta reliquit.

Nemo autem inculcens Christianæ Caritatis, unde Synisacti sibi præsidium quæsierant, easam egit, quàm Andor libri de singularitate Clericorum Quidam Origeni, quidam S. Cyrillano jure potiori opus hoc tribuant; certe antiquissimus ille, & gravissimus Scriptor ecc. Sanctique Hieronymo ævo saltem floruit. Ibi Clericos ad singularitatem hortatur, hoc est a contubernio feminarum avertit, quumque illi Caritatem prætenderent licentæ moram, hoc est

occur-

accedere possent S. Augustinus in Epist. 236. & S. Ildarus Pelusiota lib. 2. Epist. 62. & 84. quos tamen compendi gratia omitto, ad alia progressurus.

Quo speciosius Virginitatem Clerici, & Monachi iacrustarent, feminas Syni-
sæiles appellare consueverunt *Sorores*, se vero *Fratres*. Invat Anagranæ Synodi Canonem
XIX. repetere his conceptum verbis: *Tui quisque uxores rapdivi vido, ut ad opus, inuoluptas.*
Virgines, que cum quibundam congreduantur, tamquam Sorores, prohibemus. Eodem etiam sen-
su prolata sunt laudata super Hieronymi verba: *Calibem spernis Virgo germanum, Fratrem*
queris extraneum. Atque huc referenda est l. 44. Cod. Theodol. lib. 16. tit. de Episc. Ecclæs.
& Clericis, Anon Ch. 420. promulgata. Ibi enim Imperatores, ut pertinacem morbum fru-
stra Canonibus Ecclesiasticis antea proscripsum suis etiam edictis exulare cogant, his utuntur
verbis: *Eum, qui probabilem seculo disciplinam agit, devalorari consorio SORORIE appella-*
tionis non decet. Quicumque igitur eujuscumque gradus Sacerdotio sulcitur, vel Clericis ho-
nore censetur, Extraneum sibi mulierum interdicia consoria cognoscant. Ea *Sororia appella-*
tie familiaris Agopetorum generis, ut melius libido celaretur. Ea iterum *extranea* mulieres a
Clericorum contubernio reiecit: quod etiam in Illiberitano Concilio Can. 27. deinde vero
aliis in Conciliis constitutum fuit. Propterea in Nicæno Can. 7. qui supra a nobis productus
fuit, vocem *ovvriav*, sive *Synisæiles*, vetusti Scriptores Fulgentius Ferrandus cap. 112.
& Ildotus Mercator veterunt *Extraneas* mulieres. Julianus vero Antecessor Constituit. 3. ex
Novella 6. hæc ait: *Nulla autem sacrosancti Diaconis tributa est, habere secum quosdam vel*
Frates, sive cognatos, vel quos dicere solent Aγανvov. Alii Interpreter ite feminarum ge-
nus *subintroductas, intrinsecas, vel adscriptas*, atque etiam *communes* appellarunt, ut ve-
tentes Canonem collectionis fidem faciant. Vide, si lubet, Concilii Carthageniensis Tereti
Can. 171. relatam etiam in Decreto Dist. 81. cum omnibus &c. ubi Clericis *Extraneorum fami-*
narum cohabitatio interdicitur. Canone autem 25. ejusdem Concilii vetantur fidem ad viduas
accedere, nisi iussu, vel permissu Episcoporum: quod etiam statuitur in Codice Canonum Eccl.
Afric. cap. 38. His adde Epistolam I. Siricii Romani Pontificis ad Himerium Tarraconen-
sem, & Concilii Arelatenis Secundi Canonem 3.

Heic autem Henrici Dodwelli verba præterire non possum ita scribentis in Dissert. 3. Cy-
pricana, ubi de *Synisæis*. Quod huc referant Canonem Tertium Concilii Arelatenis Secundi,
fratres sciunt, ut existimo. Fatetur equidem Canonis Nicæni fere verbis eum Canonem esse con-
ceptum. Quod vero additur inter feminas exceptas conversa uxor, plane id a Nicænorum Patrum
mente; a ovvriavvov, ut vidimus, exemplo alienum est; plane sapit Siriciani calibetis Cleri-
corum patronum accerrimum, ipsum quoque venerandum illud, novis ausis, Nicænorum Patrum
querentem patrocinium. Hæc Dodwellus, confidentissime sane, qui & hæc alia mox addit:
Quam recentium seculorum superstitione ita cervicis Virginitatis existimatio, ut conjugatis etiam
emulanda videretur, jam multi erant, qui sub conjugii prætextu Virginitatem nihilominus illiba-
ta conservarunt. Hæc Fratrum Sororumque titulis orant illorum seculorum Scriptores, ut a
maritorum uxorumque illas officiis distinguerent. Jabet me locus iste proferre Arelatenis Ca-
nonis verba, ubi Clericis illis anathema dicitur, qui in solatio suo mulierem, præter uxorem
matrem, filiam, nepotem, vel conversam uxorem, secum habere præsumserint. In Concilio autem
Nicæno vetantur Episcopi, Presbyteri, ac Diaconi cointrauctas, seu *ovvriavvov* mulieres in
contubernio suo retinere, præterquam matrem, vel sororem, vel amitam, vel et solas perso-
nas, que omnem suspitionem effugiant. Utinam heic, inquier, converse uxor memoratur,
quam tamen Arelatenis Canon commemorat? At, inquam ego, eline propterea a Nicæno-
rum Patrum constitutionibus alienus Arelatenis Canon, nunquam Siriciani sapit accerrimum
calibetis patronum? Nequaquam profecto. Etenim aut uxores in Sacerdotum contubernio
permisit Nicæna Synodus, aut minime. Si primum, cur matre, sorore, atque amita, de
quarum concupiscentia dabatur via licebat, sigillatim enumeratis, uxorem prætermisere Sancti-
ssimi Patres? Debeant ejus ante alias exprimi nomen; nam, uti infra inuam, testibus in-
numeris Scripturibus, ac Synodi quidem Nicæne temporibus, Episcopi, atque Presbyteri
uxorie rei dare operam sinebantur, saltem in plerisque Catholicorum Ecclesiis. Si autem
Nicæni Patres uxorum quoque cum Clericis cohabitationem edicto illo vetare: quid aliud
fecit Arelatense Concilium, nisi id ex indulgentia concedere, quod vetitum ante fuerat,
dummodo inter eos nullum amplius intercederet commercium carnis, & vir *Fratris*, uxor
vero *Sororis* appellatione deinde contenti essent?

Quod si Historiam Paphnutii a Sacrate, ac Sorozeno literis traditam heic aliquis recan-
tet, probaturus, ipsis quoque Sacerdotio initiatis conjuges retinere olim liberum fuisse: vi-
det, ne rem dubie fidei in subsidium advocet. Nam si vera Paphnutii Historia est, aper-
tissime etiam constat, reliquis Nicæni Concilii Patres in eam inclinasse sententiam, ut
calibetis a Presbyteris omnino servandæ esset, quod jam pluribus locis religiose fiebat,
nunquam Paphnutium, cæteris dissentientibus, intercessisse, & conjugii vinculum, vel post
Pres-

Presbyterii fufceptum munus fuiffa. Ratio ergo poſcebat, ut Niceni Patres de conceſſo Presbyteris aorum contubernio aliquid innuerent; ne ſilentio ſuo illud videretur interdixiſſe. Sed quod Paphnuti Hiftonix habenda ſit fides, & S. Hieronymo facile poſſumus intelligere. Ante Socratem, & Sozomenum, qui de Paphnuti talia ſcripſerunt, ipſoque ſeculo, quo habita fuit Nicæna Synodus, floruit Hieronymus. At is eorum certe non ignarus, quæ in celeberrima illa Synodo peracta fuerant, ad Panmenſium in Epift. 50. vulgariſſima hæc verba ſcribit: *Epifcopi, Presbyteri, Diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut cetæ poſt Sacerdotium in æternam pudici. Tum contra Jovinianum: Certe confiteris, non poſſe eſſe Epifcopum, qui in Epifcopatu filios faciat; atque ſi deprehenſus fuerit, non quaſi vir amittitur, ſed quaſi adulter damnabitur. Neque eſt quod quis objiciat, Hieronymum de conſuetudine tantum Occidentalis Eccleſiæ agere; etenim Orientis, & Egypticæ Eccleſiæ, atque ipſam Petri Sedem conſuetudine hæc prioris obligari affirmat, adverſus Vigilantium diſputans. Quid faciant, inquit, Orientis Eccleſiæ, quid Egypti, & Sedes Apoſtolice, quæ aut virgines Clericos recipiunt, aut continent, aut ſi uxores habuerint, mariti eſſe deſerunt? Id etiam ab Africanis Eccleſiis conſtitutum fuiſſe, nos docent Canones Africani 3. 4. 16. 23. 70. & Can. Concilii Carthag. 1. Anno 397. ubi videas ab ipſa Apoſtolorum traditione, atque institutione, moris tam p̄i præcordia derivari. His accodas S. Epiphaniſi auctoritas in Compendio lib. 1. imo totus antiquorum Patrum chorus, ac præcipue Eusebii lib. 1. de Damoſt. Evang. cap. 7. Gregorii Nyſſeni, Ambroſii, Chryſoſtomi, & Eusebii, quorum teſtimonia colligas a Baronio ad Annum Chriſti 38. & 395. a Bellarmino, & Cocleio, aliſque vauſis Poliemer Theologiſ Scripturis, & a nuperis Prenotionibus Myſtagogicis C. V. Nicolai Comneni Papadopoli Reſp. 3. ſect. 8.*

Igitur ab ætornis ſeculo etiam vulgaris Epochæ quarto abſtinebant Sacerdotes; & quam inconſuetæ ſuſpectionem contubernium illarum cum iis, qui alio mariti fuerant, ſecum trahere poſſent, hinc a Nicænis Patribus tacita conſtitutione uxores eorum Clericis habitare prohibuerunt. Grave, ut arbitror, poſtea nonnullis viſum eſt, moliri, quæ ante Sacerdotium ad familiam regendam, liberique præcedenda Deo auctore deſtinata fuerat, ita renouare, ut ab ipſa familia, ac maritali domo excludenda foret. Quamobrem Conſtantinopolitani Imperatores Anno Chriſti 430. auctores fuerant, ut uxores domi reſideræ Clericis liceret, alienato tamen quovis carnis conſortio. In Liq. 44. Cod. Theod. Tit. de Epifcop. Eccleſ. & Cler. lib. 16. quæ reſtitimus ſuper, hæc habentur: *Illas etiam non reliquis caſtitate hortari adſectio, quæ ante Sacerdotium maritorum legitimum mercede conjugum; neque enim Clericis incompeteret adiuncta ſunt, quæ digne Sacerdotia viros ſui converſione fecerunt. Et hoc referendus videtur Canon inter Apoſtolicos, ut vulgo audiunt, quidvis ita conceptus & Epifcopos, aut Presbyter uxorem propriam nequaquam ſub obtentu religionis accipiat. Itaque ſi omnia a nobis prolata bene perpenderit teſtimonia, palam eſt, nil contra Nicænorum Patrum morem ualere fuiſſe Arelatenſes Patres, & Siricium Pontificem Maximum conſuetudinem Eccleſiarum ſerme omnium ſuis decretis confirmariſſe, imo indignantiori majori, quam Nicænos Epifcopos, uſum, quamquam ab Hæreticis veluti ſeveriſſimas ceclibus viæ patrum traductar. Multo magis conſtat, impudenter agere Dodwellum, quom Presbyterorum Caſtitem, & Virginitatis cultum, ſuperſtitionem ſecularum reſtorum appellat, tota certe in ipſum antiquitate ſpeſumante.*

Ceterum erudite facit Dodwellus, dum ſcribit, Fratrum Joramque ſiculis poſt Sacerdotium fufceptum conſecraſſe donari, qui prius mariti atque uxores fuerant. Niceniam ſubſtara corporum conjunctione, reſtabat. animorum, & inſtituti ſanctiſſimi concordia. Id & ego ſupra adnotavi ad Nazianzenſi Carmina in præſepio, & ad S. Paulini Nat. XIII. Tom. 1. Anecd. ubi de conjugio ſua Theſſalis addante agens Deum ita alloquitur:

Tu carnes nobis

Vinculo ruſiſti

Idcirco vero eandem Theſſaliam de Coniuge Sororem Paulini ſactam in Chronico tradit. Dodwellus ipſe Amphilocho locum citat in Vita S. Baſilii, ubi memoratur cauſam Anaſtaſii Presbyteri perſe deſeque p̄i, & ad h. vi. præſepio, Uxor quidem nominis, at revera Soror. Eadem nos docet S. Hieronymus in Epift. 28. ad Luciniam, ubi inquit: *Hæc tecum prius in carne, nunc in ſpiritu ſactam, de Coniuge Germanam, de femina viram, de ſubjecta parem. Et in Vita Malchi: Habes me Coniugem Paulinici, & magis anima copulorū amato, quam corporis. Verum nequiora etiam iſtus conſuetudinis, iſtorumque nominum, exempla habemus, ut intelligat Dodwellus, non reſtorum ſecularum eſſe inventum morem diſcreti conjugiiſ commerci, quo cultus deinde coſuevit. Certe vel ipſiſ ſerme Apoſtolorum temporibus hæc ſcribebat S. Hæma lib. 1. Paſtoris: *Poſt multos annos puellam hæc uſum ego p̄cognoſci, & copii eam diligere, ut Sororem. Iſtra addit: Sed impropria verba hæc ſilii tui amoris, & Coniugi tua, quæ futura eſt Soror tua.* Libro etiam 3. Similitud. 9. cap. 11.*

Anecd. Gr.

R.

Vir.

excepisse suspicio. Inquit is in Ep. i. ad Cor. c. 9. Μὰ ἐν ἔχρησις ἡμεῖς ἀλλήλοις χάρισμα περιποιῶμεν ὡς καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀγίου: Nunquid non habemus potestate in mulierem Sororem circumducendi, sicut & reliqui Apostoli? Quibus verbis significare videtur Paulus, ceteris Apostolis non aiores quidem fuisse, sed matronas quasdam honestissime vite, quæ tum Apollolis ipsis, tum sanctis aliis viris liberaliter vitam suppeditarent, ut se se comites adderent. Idcirco Sorores concupiscere, ut maritalis licentiae suspicio prorsus et excluderetur. Aut certe, inquit S. Hieronymus lib. i. adversus Jovinianum, si γυναῖκες uxoribus accipimus, non mulieres: id quod additur SORORES, tollis uxoribus, & ostendit eas germanas in Spiritu fuisse, non coniuges. Quare conjectura decore, primis etiam Christianæ Reipublice temporibus quasdam fuisse, qui et libere cum feminis versarentur, his Apostolis verbis, ut & Sororis appellatione fuerat abusi. Aliud fortasse exemplum sacris et Literis petito sum in rem trahere poterunt Agapiti, uti videra est apud S. Epiphanium in Hieresi 78. quæ est Antididomariaiorum num. 11. Postquam eruditus iste Scriptor consensum tradidit, eum Iovanni Apostolo Virginitatem matrem Christianis et Cruce pendentes commendasse, hæc subdit: Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τῶν ἐκείνων καὶ ὁ καὶ ἔχρησις τοῦ ἁγίου ἀποστολῶν ἐφάρμοξε, ἐννοήσαντες καὶ ἡμεῖς ἐν τοιαύταις ἡμεῖς τινὲς ἴδιαι παραπορεύσασθαι ὁρμήναι. Hoc est: Sorores ne hac ipsum, quod dicit, secundi sui aliquibus, ut ad Synacticas & Agapetas, quas vocant, feminas tractandas, quod genus pessimum sibi optimi erroris machinatio fuit, factum inde aliquem, & colorem, arcessisse videntur. Verbis etiam Apostoli scribentis ad Philemonem abutiebantur nonnulli, ut in Commentariis ad eandem Epistolam posuit hæc scribens Theodoretus: Οἱ μακάριοι Πέτρος & Παῦλος, ἀποστολὴν ἀποστολῆς τοῦ Φιλεμονὸς καὶ οὐκ ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἀποστολῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ καὶ ἐκ τῶν ἀποστολῶν τινὲς αὐτοὶ ἐπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἀποστολῶν. Οἱ γὰρ καὶ οὗτοι καὶ οἱ ἄλλοι ἀποστολῶν, ἐπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ οὐδὲν ἕτερον ἔπραττον. τὰς δὲ γυναῖδας ἐν τοῖς καὶ οἱ ἄλλοι ἀποστολῶν. Hoc est: Philemonis conjugem, ut qua fide effect ornato, Beatus Paulus Agapetam, sive dilectam appellavit. Nemo autem miraretur, si nunc aliqui hoc verbo effundantur. Qui enim re male usi sunt, effugerunt, ut male vocabulum ipsum audiret. Eas autem olim nomen honestum, & laude dignum.

At quando Epiphanius eruditissimus, & sanctissimi Scriptoris monitionem nuper iuxci, non prius illam dimittam, quam nobis aperuerit, quibus præcipue Hæreticis Agapetarum confutatio olim placeret. Anchor illa est in Her. 67. quæ est Origenianorum cum. 21. folios testis hujus Sedæ cultores obicinis libidinum modis se inquinare, atque id potissimum carisse, ne in corruptis mulieribus aut fectus conciperetur, aut signum erepæ pudicitie appareret. Quin castitatis nomen nefandis congressibus obtendebatur, cui virtuti omnium maxime se illi simulabatur addidit. At de Hieraticis in Her. 67. num. ultimo clarius loquitur Epiphanius, siquidem inquit: Χιλιάδων δὲ τῶν ἐκείνων δὲ τῶν ἐκείνων καὶ οὐκ ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἀποστολῶν τινὲς αὐτοὶ ἐπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἀποστολῶν. Id est: Ceterum ridiculi vel maxime sunt (Hieretici) ab adscitis illas, & Cointroductas feminas, quas quom apud se habebant, ad quotidianum domatras ministerium eas se adhibere gloriantur. Encratitis quoque huiusmodi morbo antiquitus doctissime, evidenter idem Epiphanius; quamquam enim continentiam ii gloriose admodum jactitarent, assidue tamen cum virginitate, atque mulierculis versabantur, cum in iter faciebant, communera habebant & domum, & mensam, eorumque ministerio utebantur. Quod si ad Nicolaitas, reliquorum fere Hæreticorum Antesignanos, primordia Agapetorum referre velis, non infuse id facies, sed nollum rei testem dabis. Attamen animadvertisse dignum est, quod de Gnosticis a Nicolao propnatis idem S. Epiphanius scribit ad Hieresim 26. Nihil magis exploratum est, quam id hominum genus in omnem impudicitiam libere, palynque effusum fuisse. Viri autem ab uxoribus discedentes, ita singuli singulas alioquebantur: Πῶς οὖν οὗτοι καὶ οὐκ ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἀποστολῶν. Fac Agapam cum Fratre. Quibus ex verbis tum antiquitatem, tum etiam originem Agapetorum intelligere possumus, quam certe concubitus turpem, Agapes, seu Dilectionis nomine obtegeret Gnostici impioque concubentes non alio, quam Fratris nomine appellare solebant. Atque hæc de veniâ huiusmodi peccati origine.

Verum perniciæ morbo, uti jam vidimus, SS. Patres, & Concilia singulis seculis ire obiviam, & obitui non cessarunt, non rationibus modo, sed severis edictis, Agapetorum usum a Christiano grege extirpare cantes. Præter ea, quæ hæcenus produximus, illustria sunt documenta Concilii Toletani Primi habiti Anno Christi 430. cujus Canon 6. Paulam Dei, videlicet Virginem Deo dicatam, prohibet familiaritatem habere cum Confessoribus, aut cum quolibet Laico, sibi sanguinis alieni: Toletanum vero Quartum habitum Ao. Ch. 633. Can. 42. Cum Clericis, inquit, extranea femine nullatenus habitent. Et Can. 43. damnat Quosdam Clericos, qui legitimam non habent conjugium, extraneam mulierem, vel ancillam suam in interditi sibi confessoria appetunt. Concilium Aurelianense Primum habitum Ao. Ch. 511. Can. 29. Concilium florant renovat de familiaritate Extranearum mulierum: Thronense vero Secundum Ao. Ch. 567. Can. 10. Nullus, inquit, deinceps Clericorum pro occasione necessitatis, aut causæ

se ordinande domus Extraneam mulierem in domo sua habere presumat. Et Can. 12. Ministris Ecclesie facultatem largitur mulieres Extraneas de frequentia cohabitationis aspicendi. Concilium quoque Moguntinum habitum An. Ch. 888. Can. 10. non Extranearum tantum, sed & omnium feminarum contubernium Clericis interdicit.

Longam tenerem Historiam, & singula Conciliorum reliquorum, Sanctorumque Patrum hac de re decreta proferre vellem. Proinde sit erit memorasse tum Concilium Trolejanum Primum, ubi cap. 9. multa in hanc materiem colliguntur, tum potissimum geminus Chrysostomi Orationes contra *virgines venditas*, in quibus pessimum facinus totis eloquentie nervis proligatur, quod & Palladius in Dialogis de Vita Chrysostomi tradidit, itemque Claudium Espensium lib. 6. de Continentia. Neque Augusti Imperatores sibi defuisse, ut ab orbe Christiano huiusmodi impudicitie genus eliminarent, etenim præter Legem 44. Cod. Theodof. Tit. de Ep. Eccles. & Cler. quem supra indicavimus, & quam in Cod. Justinian. eodem Tit. & in Leges Bajorum Tit. 1. translatus habet, Justinianus ipse Novella 123. cap. 29. & Novella 137. cap. 1. *Extranearum* mulierum consortis proscripsit. Omitto quæ Photius in Nomocanone, Balsamon, alique Græci de hisce mulieribus habent sive *Synagadis*, sive *Agapetis*, sive *Extraneis*, quo postrema vocabulo quamquam non diffineat, feminis interdem quascunque significari, in quas inhærenti cum Clericis contubernii suspicio eisdere posset, vidimus tamen plerumque designari solas Virgines sacras in suam contubernium a Clericis, aut Monachis adscriptis.

Nostorum itaque temporum mores, piæque consuetudinem laudare tandem liceat nobis, quando omnes fere Virgines Christo per solemnæ votum iura, Monasterium sese includentes tradunt, suberuntque pro ejus amore voluntarium, ac perpetuum carcerem, quo neque viris, neque libidinum suspicioni accessus relict. Utriusque hominis infirmitati bene ita cautum est, & præclusus incontinentiæ aditus, quem sibi nunc & Deo prius vivunt in secretis, sedibus, quæ olim hac illac vagantes Mundo potius quam Christo vivere consueverant. Jam habet quod exoptat Christus paritatis amans, parat videlicet, atque a periculo deinceps cadendi remotas Virgines suas. Utinam templum istud in Ecclesia Dei semper excolatur, & fœda *Agapetorum*, & cetera *avversorum* nomina apud Majores nostros damnata agere contenti, damare nunquam amplius debeamus. Cum his votis quiescens, tua simul, Montisconci amatissime, atque aliorum patientia diutius abuti desino.

DE AGAPIS SUBLATIS.
DISQUISITIO II.

Ad Clavissimum, ac Eruditissimum Virum

JOANNEM BOIVINIUM

Regiæ Parisiensis Bibliothecæ Custodem.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

*Agapæ Convivia sacra inter Christianos . Earum antiquitas . In honorem
Martyrum celebrata , illorumque die Natali potissimum . Ab Ethnicor-
um ritibus ista derivata . Abusus , & vitia in ipsis tum in
Oriente , tum Roma , & in Africa , & Mediolani . Con-
cilia ipsas abrogant . Earum vestigia quædam permixta .*

Ulta quærent tibi debeo, Boivini Clarissime, neque te negare possis, quam-
 vis non ista solum, sed etiam experientia conperturn habeam, te ex illis
 esse, qui non rarius lejaris ab aliis acceptas, quam beneficia in alios col-
 latis obvisci solent. Sed nihil me tibi æque, sollicitat, ac faciliis illa, at-
 que animo nobili digna voluntas, qua mihi per Monasticon nostrum a te pe-
 tenti, istum non pauci Nazianzen Carmina a te descripta, ut ego eval-
 garem, liberalissime concessisti. Amoros etiam, et thimalos addidisti non se-
 mel, et in incepto pergerem, Græcarumque Literarum dignitati hæc monumentis eodæm
 aliquid æ quo adjunderem. Qua in te profecto quantum me tuis monitis sollicitati, tan-
 tum etiam exemplo tuo visus es deterere. Nam quoties Nicephori Gregori Hylionis a te
 collectas, et in Latinum sermonem conversas intueor, mirabilemque tum in utraque Lin-
 gua peritiam æque eruditionem perpendo, toties mihi timeo, ac doleo in eodem studio tam
 infirmis viribus currere. Atamen insillere octepo non desinam, tua, tuigne simulum hu-
 manitate fretus, quibus placeat, si non leve ingenium meum, certe consilium optimum.
 Quom autem Disquisitionis materiam mihi præberint consello a Carminibus a te Impera-
 tris, nulli æque hac orationem inscribendum esse dixi, quam tibi, cujus in ære me esse
 libenter fator, et cui nihil me dare nunc sentio, sed reddere. De Agrippæ autem mihi fu-
 turus est fermo; quævis enim de illis illorum Scriptorum lubricationes per eruditorem ma-
 nus ferantur, quædam tamen resillat in hujusmodi argumentum non facis perfecta, quæ con-
 tineri nolim, ac præcipue ut suo locum reddant Carmina illa, quibus *delicantes in Mory-
 can Bassicæ* Nazianzenos æque exagitat.

Ab *Aegypsi* igitur ad *Aegyptum* me conferendo, quibus a *Dilectione* Graeco nomen fuit, meminitis autem omnia iuvet, etiam nihil aliud fuisse quam Convivia quandoque Christianorum, tanta rudes sacras in honorem Dei summi, ut memoriam Sanctissimi Martyrum celebrata Christus ipse, antequam Iudeis ac morti seculo traderet, postulare ceteram *Aegyptum* exemplar fecit, atque ideo vel ipsius Apostolorum temporibus huiusmodi Convivia, & epulae cum Eucharistia coniungi solebant. Mensae autem divites accumbebant, & pauperes, fratrum more, mens Christi *Dilectione*, seu *Aegypti* populum conjungente, ita ut communionis sacri Convivi non tam animi, quam corpora hilaritatem consequerent, & praefumum facerent *Cervitatis* alium. Vagatissimum est hac de re locus ille S. Iudei Apollini in Epistola Canonica : Οταν οειρ δις αυτ Αιγυπτου ποιοι ενταλεις, ευδαμονων, αψιδας βαρυς επινοησεις . Hi sunt in *Aegypti* vultus maxime, conviventes vobiscum, sine timore se ipsos poscentes . En quam antiquum sit *Aegyptum* nomen, ipsique adeo notum Apollinis . Convivia autem illa non *Aegypti* tantum appellari solebant, sed etiam *δεξωι*, quam appellationem etiam S. Lucas cap. 14. usurpavit . Quare in Constitutionibus, ut vulgo dicuntur, Apostolicis lib. 2. cap. 28. hac habetur . Τοις ανδρασι, ιναι δεξωι, αις δι Κληρικους , προπορευουσιν κατωθι πρι-

hunc. Iis, qui ad Agapen, seu ut Dominus appellatur, Convivium, eius invitare voluerunt &c. Et in hoc loco de xpi legimus in S. Ignatii Martyris Epistola interpolata ad Smyrnicos cap. 8. Οἱς ἀφ' οὗτοι χωρὶς τοῦ Ἐπισκόπου οὐκ ἐπιτρέψεται, ἢ ἑσθίειν, ἢ ποτεῖν, ἢ ἄλλως ποικιλιῇ, ἢ ἄλλοις ἐπιτρέψεται. Non licet sine Episcopo neque baptizari, neque offerre, neque sacrificium immolare, neque Convivium Dominicum celebrare. Ita vetus Interpres verba postrema Latine reddidit, pro quibus alius hæc habet apud doctissimum Cotelierum: neque Agapen facere.

Quod si Latini hujus consuetudinis testes optas, in Tertullianum in Apologet. cap. 39. ita de Christianorum rebus differentem ad Romanum Senatui: *Cena nostra de nominis rationem sui ostendit, vocatur enim deus, id quod Dilectio penes Græcos est. Quamvisunque sumibus conflet, lucrum est pietatis nomine facere sumum; siquidem inopes quoque refrigerio isto fruamur. Tum infra delabitur, quanto cum temperantia, ac modeste molulo sacre celebrarentur Agape. Nihil, inquit, vilitatis, nihil immodestie Cena admittit. Non prius discumbitur, quam oratio ad Deum prægustetur. Editur, quantum esurientes capiunt; bibitur, quantum pudicitia est utile. Ita soterantur, ut qui meminere etiam per noctem manducandum Deum sibi esse. Hujusmodi fere verbis usus est in auren libello Minutius Felix, ut Christianorum Convivia ab Ethnicorum calumniis vindicaret. Convivia, inquit, non tam pudice culimus, sed sobria. Non enim indulgemus epulis, aut Convivia mero ducimus, sed gravitatem hilaritate temperamus. Ad longam nimis ita instituerem, si loca singula veterum Patrum de Agape congruere hoc vellem, & ædum etiam agerem, quippe apud recentiores rerum Ecclesiasticarum cultores congesa dudum invenias.*

Præstabit igitur adnotare, vel ipsi Apostolorum temporibus in hæc piam convivandam consuetudinem, parum ambitione divitum, parum etiam vulgi copia, non paucos irreperere campis abusos. Luxus, atque Intemperantia, proxima virtutibus vitia, illic fasces obtinere locum. Quamobrem suum effa dedit Gentium Doctor Corinthios debiti officii monere, corruptelæ eorum mores vulgatis in verbis castigare: *Convenientibus vobis in annum jam nono Dominicam Cenam manducare; unusquisque enim suam Cenam præsumit ad manducandum; & alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Numquid domos vos habetis ad manducandum, & bibendum? Aut Ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eam, qui non habet? Sanctus vero Judas in Epistola superius laudata Christianis Agapas a Gnosticis communitari adimadvertit. Hinc SS. Patres nervis omnibus deinde comprehendere conperunt, ut piam institutum ab impietum vitis expurgarent; illos contra, qui sacram illam consuetudinem despiciebant, communione Ecclesiasticæ beneficio privarent. Synodus Gangrensis Can. 11. Et si nemo propter vitia in ecclesia dixerit: omnia, & xpi sicut et in ecclesia dixerit: vitia, & vitia, & vitia. Si quis contemnit eos, qui Agapes ex fide faciunt, & propter Dei honorem fratres convocant, sit anathema. Atque hæc de Agape in communem a nobis commemorata sufficiant. Nunc sermo ad ea Convivia convertatur, quæ in honorem SS. Martyrum veteres Christiani celebrare solebant, & quibus Disquisitionem istam dedinavi, utpote minus accurate per alios explicatis.*

Itaque animadvertendum primo est, alias etiam inter Christianos sacrorum Epulorum genera fuisse, nempe natalitia, fenebria, & con nobilia, quorum mentionem Grægorius notat in Carm. X. de diversis vitæ generibus facit; ita enim de se ipse canit:

Οὐδ' ἴστω τοὺς δαίμονας, οὐδ' ἴστω τοὺς ἀγγέλους,

H' τὴν ἀνθρώπων οὐκ ἐκείνων θέλω.

Non ad aliquod sacrum epulum natale, five fenebria,

Sive conviviale, cum pluribus carnis.

De Conviviis nuptialibus, atque funeribus plura alii. Mihi reliqua pro virili explicanda non erant cum pro Nazianzenesi versibus illustrandis, etiam pro SS. Martyrum gloria. Certe nulum apud Majores nostros præstantius habebatur decus, quam pro Christiani nominis confessione tormenta, ac Tyrannorum gladiis fortiter sustinere, ipsamque etiam oppetere mortem. Hinc sacra honores Victoribus nostris decreti, ut eorum triumphus longe lateque patens alios ad parem fortitudinis gloriam incitaret. Illorum cines, & ossa ingenti popolorum concursu, festis pluribus, religione summa, tumulo dabantur. Cujus rei præter innuenerunt alios testem vetustissimum habemus Synymensem Ecclesiam in celebra Epistola de Martyrio S. Polycarpi. Ad hæc solemnæ Martyrii dies quotannis in Ecclesiis Christianis recolantur, Temploque, & Basilicæ, & Edes sacre Deo Optimo-Maximo in Martyrum honorem erigebantur. Et quidem suis Ducibus Roma triumphos decernebat, si quando aut militum robur, aut fortuna victoriam patriæ peperisset. Quanto æquius idem honores in Christianorum Republica victoribus debebantur, qui constantissime tormentis, ac morti sese abiciebant longe honestiori, quique, ut canit S. Damasus in Carm. de S. Agneta.

id quod precipuum est, interio in eis assequeretur, nempe ut vixis superstitionibus relinquit ad Deum converterentur, permisi eis, ut in memoriam SS. Martyrum sese exhiberent, & oblectarent, atque in laetitia essunderentur; quod successu temporis aliquando futurum esset, ut sua sponte homines ad honestatem, & castitatem vita rationem transferret. Quæ res nimirum jam ritum in plebique successit, atque consuetudo est, omni voluptate a corporis oblectamentis ad spiritalem laetitiam formam transiit. Hæc Nyssenus, qui etate sua, hoc est Nazianzenis ævo, jam apud plerisque istam convivandi rationem obsolevisse prodit. Sanctus vero Joannes Chrysostomus populum suum ab Ethicorum communiione, & ab Idolorum sede (hanc Dæmonum appellabant) remoturus, eidem hunc prandiorum usum indulsit, non intra quidem, sed juxta Basilicam celebrandorum. Ita ille in laudatione S. Martyris Juliani: *At etiam corporalis mensa eis fieri particeps: Hic solum conventu dicit juxta Martyrium* (scilicet juxta Martyrum Basilicam) *sub sicu, vel vite diversanti, etiam corpori recreationem indulgere, & condemnationem conscientiam liberare.* Tum hanc rationem addit: *Martyr enim a profluquo spectatus, & quum sit vicinus, ipsique mensa adfuit, voluptatem in peccatum effundi non sinit, sed tamquam pedagogus, aut pater optimus oculis Fidei conspectus risum comprimit, indecoras voluptates circumcidit, laeserit omnes insultus carnis tollit.* Igitur ex indulgentia potius, quam alia de causa, Christianæ plebi convivis in honorem Martyrum celebrari olim fas erat; & quo rude vulgus ab Idolorum cultu compelleretur, quædam Ethnicis vestigia, in meliorem usum conversa, permittebatur, modo ab hujusmodi consuetudine temulentia Ethnicis familiaris abesset.

Quibus animadversis, jam Nazianzeno aliquam lacem queramus. Inquit hic in Carmine laudato CCXVII.

Δαίμονες ἰδὲν ἄνθρωπον, ἴσους τοῦτοιοῦτο μυστὶν

Δαίμονες ἴσα πῦρ, ἢ ἀνδρὸς λογίαι.

Τότε Ἀγῶνας λίαν ἔλαψεν Ἀδελφόντων

Σωτὴρ δὲ ἁπάντων ἐκδικητὴς αὐτῶν.

Hoc est: Dæmonibus opiparas menses perabant ii, quibus antea cordi erat Dæmonibus grata ferre, minime hostiles parat. Hujus rei nos Christiani finem invenimus. Martyribus vestris summum tantum spirituales conventus. Nimirum, inquit Nazianzenus, quum olim Ethnicis, rem gratam Dæmonibus exhibitori, cum iis convivari, iis imperia epulas, atque Inferis offerre solerent: nos Christiani ritum hujusmodi sustulimus, sive expurgavimus; & Conventus spiritum potius, quam corpus, faterentur, in honorem SS. Martyrum institimus. Tum hæc addit:

Νῆς δὲ τι μυστὶ ἴσῃ ἡ, δαίμονες δὲ πῦρ ἄνθρωπον,

Πῦρ γὰρ δαίμονας ἀνθρώπων τόνει.

Nunc vero qui me habet metus, audite o confessionum studiosi. Ad simulacra Dæmonum deficiite: Jam quippe in hac Agapas non pauci dereperant abusus, ac potissimum luxus, & ebrietas, quorum consorcio spiritus opprimebatur, & factis luxuriz loco, nil restabat pietatis, nil virtutis inter convivis. Inquit propterea Nazianzenus: Ea qui absterent, atque intemperantiam Conviviis sacris immiscere non dubitatis, ad pristinum Dæmonum cultum dehebra videmini; apule aule, quæ hominum mentes opprimant, Dæmonibus tantummodo, & non Martyribus, placere possunt, ac solent.

Hæc, siquæ Nazianzenus in eos proferit, qui religioni sibi minime ducebant, se in Martyrum Basilicis vocem ingurgitare, pianque Agapærum institutionem intemperantia vitare. Juvat autem & ejus vocem iterum audire in Orat. VI. habita ad Gregorium Nyssenum, in qua huic epulandi ritum improbat, atque a populis omnino auferta conatur. Ei Eræ, inquit, succubant, & ἡσυχία ὁρῶντες &c. Si ad hunc modum coimus, aut consuimus, revera Festum hunc diem, ut Christo gratum est, celebramus; revera Martyres honore afficiamus, aut aspicimus; revera triumphalem chororum agimus. Sin autem eo convenimus, ut ventris voluptatibus indulgemus, & fluxu, ac brevi perituris deliciis fruamur, eoque, qua non evancuamus, infirmus, atque hoc loco non temperantia, sed crapula, & negotiationum tempora esse arbitremur: primum quem hoc tempore convenimus, hanc agamus, Quid enim potius cum tritico, quid carnis voluptati cum cælestibus Martyrum? ille Thauris congruus, & hoc meis convitiis. Ille libidinosus, hoc castitatis, & temperantia studiosus, ille cœni addidit, hac iis, qui corporis vinculis solvantur &c. Demus igitur operam, Frater, ut sancti impure, & sublimis damisse, & honore digna turpiter, & ut uno verbo complectar, spiritualia verum celebramus &c. Quam igitur male se in Oriente hujusmodi Convivia habere, propterea quod in vitia decinassent, ex his palam scilicet arbitror. Nunc videamus, qui mos in Italia foret, & an Sanctis Patribus probaretur.

In omnium principe Romana Ecclesia sunt quæ persuadere videntur, tolerata olim hæc prandia fuisse, modo ab iis tamulentia periculum abesset, atque hilaritate corporis scititia mentis angaretur, non obtrueratur. S. Hieronymus ad Eustochium scribens his igitur verbis:

Fr.

Festus est dies, & Natalis B. Petri. Festivus est solita condendus. Tum sub finem Epistolae ejusdem: Unde nobis, inquit, sollicitius providendum est, ut solemnum diem non tam ciborum abundantia, quam spiritus emulatione celebremus, quia valde absurdum est, nimia saturitate velle honorare Martyrem, quem scias Deo placuisse jejuniis. Quamquam vero intra Templorum ambitum ejusmodi Convivia habita Hieronymus non prodatur, id tamen alii factum prodidere. Paulinus Nolatus, Gregorius Nazianzenus, ac Hieronymus aequalis, locupletissimus testis est. Nole quoque consuevisse populum Natalem S. Felicia diem Conviviis celebrare. Hæc satem in ipsius Confessoris Basilica peragebantur, minime tamen probeant Paulino, quippe & illic ebrietati suus erat locus. Audi nonnullos ejus versus ex Natali IX. de sanctos.

*Cernite, quem multi coeant ex omnibus agris,
Quamque pie rudibus decepti mentibus erent.*

Tum infra hæc addit:

*Per totam vigiles extendunt gaudia vitem,
Lævis formos, tenebras funeralibus arcent.
Verum utinam sanis agerens hæc gaudia votis,
Nec sua liminibus miscere pocula sanctis dicit.
Ignoscenda tamen puero talia, parvis
Gaudia qua ducunt epulis: quia mentibus error
Irrepat rudibus, nec tanta conscia culpa
Simplicitas pietate cadit, male credula Sanctis
Perfusus balante vero gaudere sepulchris.*

Vides, ut piam populorum errorem simul improbet, atque excuset S. Paulinus? Nimirum censens illi, maximam Sanctis Martyribus lætitiæ argumentum præberi, si eorum memoriam epulis celebrarent, eorumque tumulos ipso perfunderent mero. Idem, ut arbitror, censuissent Græci. Nam postquam Nazianzenus Martyres interrogavit, cum ipsi festivi illis comestationibus delestarentur, illico subdit, posse quidem aliis, nempe Dæmonibus, ebrietatem & ingluviem placere, Martyribus vero nequaquam, quos unum temperantia studium oblectabat. At S. Paulinum non prius dimittam, quam ejus hæc de se sententiam audieris. Inquit igitur:—

*Divendant vina tabernis.
Sancta precem damus est Ecclesia. Cede sacratis
Liminibus serpens; non hac male ludus in aula
Debetur, sed parva tibi. Ludibria misce
Supplicis inimica tuis; idem tibi discors
Tormentis ululas, atque inter pocula cantas.*

Quibus verbis studet Paulinus, ut non tantum ebrietatem ab illis Conviviis, sed ipsa etiam Convivia a SS. Martyrum Basilicis arceat. Et hic idem ille est, qui in Epistola 23. Alethium laudat, quod in senere for conjugis Rufinæ cunctos Romanos pauperes in Basilicam S. Petri coegisset, atque illic profusa omnes saturasse cibis. Atqui mirum id minime videatur; Epulum quippe illud, ab Agapis hætenus memoratis aliquo diversum, nulla interparentia vitiabat, multa vero Caritas commendabat.

Verum in Africam navigemus velito, inquisitori, que illic hujusmodi Convivia celebrarentur. Jamque occurrit nobis Faustus Manichæus talia Catholicis obijciens: *Sacrificia eorum (Paganorum) versutis in Agapis, Idola in Martyres, quos votis similibus colitis & defensorum umbra vis placatis, & depibus. Quid ad hæc Augustinus? Ita ille, in lib. 20. cap. 21. contra Faustum eundem: Qui autem, inquit, se in Memoriam Martyrum inebriant, quando a nobis approbari possunt, quum eos, etiam in domibus suis id faciam, sans doctrina condemnas? Sed aliud est, quod decemus, aliud, quod sustinemus; aliud, quod præcipere jubemur, aliud, quod emendare præcipimur, & donec emendemus, tolerare compellimur. Alia est disciplina Christianorum, alia luxuria violentorum, & sacrilegorum. Longe quippe minoris peccati est, ebrium redire a Martyribus, quam vel jejunium sacrificare Martyribus. In tantum Christiani vulgi licentiam, Aforumque præsertim, quibus omnino familiaris erat ebrietas, acriter invehitur Auctor (quisquis ille est) Libri de duplici Martyrio, quem S. Cypriano tribuunt nonnulli. Tolerantia, inquit is, adeo communis est Africa nostræ, ut propensum non habebat pro crimine. An videmus ad Martyrum Memoriam Christianum a Christiano cogi ad ebrietatem? An hoc levius crimen esse dicimus, quam Baccho hinc immolare? Igitur tam altas in Africa radices hujusmodi consuetudo egerat, ut sacrorum Antistitem illam succedere consantium cura in irritum cadiret. Vini nivi nimiam addebat universi populi consensus. Quamobrem Augustinus nondum Episcopus ad Aurelium Carthaginensem Antistitem*

Annot. Græ.

S

Iræ

scribendam sibi esse censuit, ejusque auctoritatem implorandam adversus parvascens moribus. Eum ergo Epist. 64. variis argumentis, & rationibus hortatur, ac rogat, ut commiserationem in honorem Martyrum, Africam totam obtineat, Carthagine primum collectas cerneret, spe doctas, fore ut reliquæ Provincie exemplum urbis, & Ecclesiæ Primatis deinde imitarentur. *Concessiones* (sunt ejus verba) *Et ebrietas ita concessa, & licite ponitur, ut in honorem etiam beatissimum Martyrum, non solum per dies solemnes (quod ipsum quis non dubitandum videt), qui hæc non certis oculis inspicit) sed etiam quotidie celebrantur. Quasi dicitur si tantum flagitiosus & non etiam sacrilegus esset, quibuscunque celebrantur viribus iudicandum patere* &c. Tum ostendere pergit vir sanctissimus, illum convivandi morem & plerisque Italicæ Ecclesiis jam eliminatum, atque ideo accurate studendum, ut & in Africa deleatur: quod tamen difficile præstari posse non diffidet. Quis enim, ait, audet vestre privatem, quod quum frequentatur in sanctis locis, honor Martyrum nominatur? Addit infra: Non ergo sperare, quantum exillimo, non duriter, non modo imperio, ista tollantur; magis docendo, quam jubendo, magis monendo, quam mirando. Sic enim agendum est cum multis aliis; severitas autem exercenda est in peccata paucorum. Idem S. Doctor Tract. 10. in Evangel. Joan. in populum alloquitur: *Vides aliorum currens, & inebriari velle, & hoc velle in locis sanctis, quod nunguam deest; prohibe quos potes &c.*

At quoniam in laudata Epistola 64. inquit Augustinus, gratias Deo, ac Martyribus, atque piis hominibus futurum, si epulæ non differentibus abluerentur, sed in pauperes erogarentur; heic alia ritus hujusmodi species explicanda, quæ & ipsa Christianis Ecclesiis demum exalaræ coacta sunt. Nonnulli liquidum, ut Basilicæ, ac Cœnætaris SS. Martyrum reverentiam ostendat, atque ebrietatis insipiciendum declinant, ita se continent, ut illic quidem dapes deferrent, sed ex deinde aut domi suæ comedarent ipsi, aut indigentibus largirentur. Africam pervasit ista consuetudo, & S. Augustinus lib. 8. cap. postremo de Civ. Dei rem his verbis commemorat. *Quicumque adhiberent religioforum obsequia in Martyrum locis, ornatus sunt Memoriarum, non sacra, vel sacrificia mortuorum, cumque Deorum. Quicumque etiam epulæ suæ eo deferunt, quod quidem a Christianis melioribus non fit, & in plerisque veterum nulla talis est consuetudo, tamen quicumque id faciunt, quos quum approposuerint, orant, & auscunt, ut vescantur, vel ex eis etiam indigentibus largiantur, sanctificari ibi eas volunt per memia Martyrum. Quoniam vero mos iste Mediolanensis possimam in Ecclesia ubinquit, locus posuit, ut mihi inter paucos curissimæ Urbis antiquitatis heic percurram. Primo igitur invenio, convenire Mediolanenses consuevisse ad Martyrum Basilicam, atque illis opipara Convivia ad ebrietatem usque agitalle, imprudenter arbitros, per adeo absurdum obsequium preces, ac vota felices in Cœlis exaudienda. At S. Ambrosius piæ vulgi errore minima ferens, ita in eos scribit lib. da Elia, & Jajonio cap. 17. Et hæc vota ad Deum pervenire jactant, sicut illi, qui sepulchra Martyrum destrunt, atque illis ad vesperum bibunt, & aliter se exundari posse non credunt. O stultitiam hominum, qui ebrietatem Sacrificium putant, qui estimant illis ebrietatem placere, qui jejuniæ passionem sustinere didicerunt. Hæc sanctissimus Agrippas, eodem quo Nazianzenus, argumento usus, ut Fideles ab hoc delirio compelleret. Ima, tamen complures Mediolani torrens, qui sobria ad ista Convivia accedent, aut epulæ ad sepulchra Martyrum ferrent, pauperibus deinde distribuendas, ne hoc quidam talit Ambrosius, ut omnis aditus religionum intemperantia præcluderetur. Vulgatissimum aut, quod matri suæ Monica, dum ageret Mediolani, contigit, S. Augustinus tradit. Ur in Africa in more positum erat, ad Mediolanensem Martyrum templum detulerat illis quasdam dapes partim a se libandas, partim pauperibus diatribandas. Varum ubi ab Osiario didicit, interdictam ab Ambrosio Episcopo consuetudinem illam talit, contumax parat, na ipsam quidam interdixit causam sollicitat. Lib. 6. cap. 2. Confess. rem ita probat Augustinus: *Quam ad Memorias Sanctorum, sicut in Africa solebat, pulset, & pauperum, & merum attulisti, atque ab Osiario prohiberetur; ubi hæc Episcopum venisse cognovit, tam pie, tam obediens implexa est, ut ipse miraretur, quod tam facile concessit potius consuetudinis suæ, quam discipulorum illius prohibitionis effectus sit. Explicat autem Augustinus, quomodo ritus hujusmodi a matre petierat, nempe: Quam attulisti canitum cum solemnibus epulis præstandis, atque largiendis? hoc est, loqui vulgo distribuendis plus etiam quam annuæ portum pro suo palatæ satis sobria temperatum, nulla dignitatem sumeret, non ponebat.**

Ceterum quare consuetudinem hanc abrogavit S. Ambrosius, licet in pauperum utilitatem cederet, juvat ab eodem Augustino discere, qui hæc intra subdit: *Itaque ubi compertum, a præclaro predicatore atque Antistite pietatis; præceptum esse, ista non fieri, nec ab eis, qui sobrie facerent, ne nullo occasu se ingurgians daretur ebriis, & quia illa quasi Parentalia sacrificiis Gentilium essent simillima, obliuisti se libenter, & præmissis plenis terrenis fructibus plenum purgatoribus votis prius ad Memorias Martyrum offerre didicerat. Habes heic*

Am.

Ambrosii prædentissimi, & sanctissimi viri decreta, ut a Basilicis Martyrum tenuerint, & superstitionis periculum avorteretur. Verum non ita potuit hic usus antiquari, ut illum populus vetustiorum rituum tenacissimos omnino ejurare. Eisdem vestigiis temporibus etiam S. Caroli restabant, quam in quibusdam sacris piarum Sodalitatum adibus Convivia statim agerent, etque pietatis specie. Ideo S. Carolus in Conc. Provinc. t. parte 3. Constitutionem Cap. de piorum locor. administr. hæc statuit: *Ceterum Episcopi, ut reserito pie elemosina instituto solentur publica illa confessiones, caræque hujus generis, quæ a Sodalitatibus, quas Confratritas, vel Confraternitates vocant; præsertim intra ambitum Ecclesiarum die Pentecostes, & die Censæ Domini, & ceteris aliis solemnibus Festis debitis pietatis specie fieri solent, non sunt donorum offensione.* Similia hierom ab eodem sanctissimo Archiepiscopo consensu sunt in Concilio Provinc. 3. cap. 1. Atque hæc de Mediolanensi Ecclesia sint facti; Suedi enim Ambrosii verba lib. 7. n. 43. in Evang. Locæ examinanda aliis relinquo. Addam hæc, in Ravenate etiam Ecclesia morem hunc sæculo Christi quæto valuisse; ita quippe, illum improban, S. Petrus Chrysologus auditores suos alloquitur Seim. 129. *Noli altimare, carissime, quod in falsis præditiis, & profusoribus epulis Nates Martyrum celebratur:*

Atque hæcenus, quor in provinciis, atque Ecclesiis Convivia in SS. Martyrum honorem celebrarentur, & quanto zelo ut ebrietatem ab illis, aut ipsa ab adibus sacris removere Episcopi studuerint, animadvertimus. Nunc quid Concilia sacra constituerint, animadvertimus. Nunc quid Concilia sacra constituerint hæc de re, nobis est investigandum. Mitto Laodicenam Synodum Can. 37. Carthag. 3. cap. 30. Trullanam Can. 74. Aurelianensem cap. 12. Antiodoriensem Can. 9. aliasque Synodos, in quibus *Agape* universæ, & Convivorum in Basilicis consuevendo omnia prohibuit, in præsentia ostensus, quomodo peculiari illam *Agape*, de quibus nobis est sermo, abrogare fuerint. Concilium, ut appellatur, Africanum, seu Collectio variorum Canonum Afrorum sub hoc nomine facta, cap. 27. hæc decernit: *Illud ritum a religiosis Imperatoribus petendum, ut qui contra præcepta divina, Convivia malis in locis exerceant, quæ ab errore Gentili attrita sunt, vetari talia jubent. & de Civitatibus, & de possessionibus, impetrata pœna, prohiberi; namque quum etiam in Natalibus beatissimorum Martyrum per novissimas Civitates, & in ipsa locis sacris talia committere non reformident.* Eadem repetita vides in Codice Græco-Latino Canonum Africanæ Ecclesiæ cap. 60. Quo autem Anno, & quo in Concilio Africani Patres illa decreverint, conspectu Gothofredus in Comment. ad l. 17. Cod. Theod. Tit. de Paganis, Sacrificiis, & Templis, scribens, in Concilio Carthaginensi V. Anno 399. petitionem hanc institutum fuisse; liquidem eodem Anno XIII. Kal. Septembr. promulgavit Iudæam Legem Honorius Augustus, in qua hæc claudibatur: *Ut profanus ritus jam salubri Lege submovimus, ita Festos Conventus Civium, & communem omnium lætitiæ non patimur submovi. Unde absque ulla Sacrificio, atque ulla Superstitione damnoabili, exlibere populo voluptates secundum veterem consuetudinem; intra etiam Festa Convivia, si quando exigant publicæ Vota, determinamus.* Neque, ut Gothofredo videtur, hæc Lege Honorius piis Africanorum Patrum petitionibus respondet, non ipsa quidem damnam Convivia, sed ea ab omni Paganorum superstitione expurgans. Verum in Carthaginensi Patrum petito quidquam conveniat eum Imperatoris Edicto, vehementer dubitare cogor. Episcopi Convivia illa verita cupiunt; lex autem decernit, fas esse inire Festa Convivia. Tum Convivia ab Imperatore permixta non eadem videntur, ac celebrata intra factam adium ambitum in honorem SS. Martyrum, sed potius quæ publicæ, & profanis de causis, & proci in Templis olim peragebantur, qualia certe Kalendis Januariis diu aspersa sunt, seu in Festis Bacchi (Bromalia nomen iis erat) seu publicorum Ludorum, atque Votorum die, similibusque aliis temporibus.

Quamquam vero seculum subacta e Christiano grege adeo patentia intemperantiæ pericula fuerint, & præcipue e Martyrum Basilicis, ita tamen abrogari consuetudo non potuit, ut privati saltem in domibus Festi Sanctorum dies, Templorumque Dedications, Conviviis opparari non celebrarentur. Quamobrem Sidonius Apollinaris ad Baptisterii Dedicacionem invitans, his verbis ad Elaphium scribit lib. 4. Epist. 15. *Epulum multiplex, & capacissimè lustrum para plurimis viis pluribus turbis. Ita bonorum contubernio sedis &c.* At quum non in adibus sacris, sed in viis; nisi Sidonius ipse testatur, Epula ejusmodi parari solerent, loberetque, ut puto, primum illic locum teneret, non fuit, cur ille mos improbaretur. Constat item ex S. Gregorio Turonensi lib. 2. cap. 16. de Mirac. S. Martini. Nam quidam Iulianum Episcopium diem, epulantibus aliis, præ inopia atque ciborum defectu jejunium celebrare cogeatur. Invocato S. Martino, in ejus ratem ingens piscis influit, quo vendito & ipse cum aliis Festum diem inter epulas modesta hilaritate egit.

Ceterum hac potissimum facit, quod Anglis recentior ab Idololorum cultu ad Christi Fidem conversi concessit Gregorius Magnus. Impius profanæ Religionis ritus, & Convivia præcipue solemnioribus diebus agi solita, reprobare profus non patiebantur Angli. Quare sanctissimi

mus Pontifex eorum consecrationi satis consultum censuit, si Christianis mentibus dignam faceret, atque expurgaret. Indulgit ergo, ut non in ipsis rebus sacris, sed circa easdem. Convivia & compositiones haberi possent, ad satietatem aqua, non ad Intemperantiam. Audi quid ille ad Mellitum Abbatem Epist. 71. lib. 9. scribat. *Quia foves solet (Angli) in sacrificio Denonum multos occidere, debet his etiam hac de re aliqua solemnitas immutari, ut diu Dedications, vel Natalitio SS. Martyrum, quorum illic Reliquia ponuntur, tabernacula sibi circa seipsum Ecclesiar, quæ ex Fano commutata sunt, de ramis arborum faciant, & religiosi Convivia solemniter celebrant. Et donatori omnium de satietate gratias referant, ut dum eis aliqua exterior gaudia referuntur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Ita Paganorum sacrilegia in SS. Martyrum honorem translata sunt, atque ebrietas a Basilicis atque Conviviis remota, publico lætium sobrietas ac temperantia sacravit. Nostra autem astate in omnibus Belgii Civitatibus, & pagis, huiusmodi Convivia observantur, ubi Templorum Dedications, Sanctorumque Patronorum sollemnia per annum recurrunt, nū sciam sacre C. V. Christianus Lupus in Scholiis ad Can. 74. Synodi Trulanzæ: sed quum iste mos a sacris Basilicis longe exerceatur, ibique modestiam ac temperantiam non desideret, nihil est, cur istam illam populorum hilaritatem moleste feramus. Non tulit quidem Basilienſe Consilium Sess. 21. turpem illum abusum in quibusdam frequentatum Ecclesiis, quæ certis anni solemnitatibus. Et. constitutiones, & Convivia ibidem præcurent &c. Verum jure decretum hoc promulgare Basilienſis Pater, quippe quod intra Basilicas ipsas comestiones peragebatur, non ab iis difficile, quas tunc Nazianzenus noster, tunc reliqui, et vidimus, Ecclesiasticis Scriptores acerbis verbis fuisse persequuti.*

Hæque, jam, ut reor, dilucide perspeximus, Convivia primo in SS. Martyrum honorem celebrari ex indulgentia Patrum consueville, deinde quod ebrietas & luxus vitarent instituti hujus tractum, a sacris Templis eliminata fuisse unaque cum eis omnem *Agapæ* usum. Certe nostris temporibus, atque in Italia præsertim, aut nulla huiusmodi Convivia, aut saltem procul a Domo Dei, peraguntur, quam in animis populorum jam alte insidet, non epulle, corporeisque voluptatibus, sed spiritus hilaritate, pioque cultu, amorem atque observantiam erga Sanctos Martyres esse proferendam. Ex his porro, quæ hæcenus commemorata sunt, etiam dicimus, ne eos quidem ritus invidiam in Ecclesia Dei ferendos esse, qui tametsi aliquam a pietate originem habeant, abominabiles tamen nimis contaminantur. Non enim inficiari possumus, quin *Agapæ* in Martyrum Natalitiis peractæ, ideo Christianæ plebi placerent, quod gratissimæ Conditibus crederentur: quæ pia opinio fecit, ut ab Episcopis toleratæ aliquamdiu fuerint. At quandoquidem in illam consuetudinem tot abusus irrepererant, satius vitum est, ritum non sacrilegum prorsus tollere, quam illam pietati communionem cum vitis relinquere.

Sed jam satis superque de huiusmodi argumento, cui optassem, amantissime Boivini, major jucunditas inesset, quo tibi severam Philosophum agentem crearetur in legendo aliqua hæcena vulgata. Novi enim, novi, te fere tam parum remittere de gravibus literarum studiis, ut in Regia Bibliotheca perpetuo abditus, eremi potius, quam amplissimæ Urbis incolæ videar. Tu tamen quaecumque sit, hoc pignus amoris, & obsequii erga te mei pro tua benevolentia complectere, & nunquam parare, familiaritatem nostram aut longinquitate locorum, aut progressu temporum interdicere. Vale.

DE ANTIQUIS
CHRISTIANORUM SEPULCRIS
DISQUISITIO III.

Ad Clarissimum, ac Eruditissimum Virum

JUSTUM FONTANINUM

*In Archigymnasio Romano publicum eloquentiæ Professore, & Emi-
nentijs. Card. Renati Imperialis Bibliothecarium.*

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

*Christiani sacris in Aedibus & olim simulati in Oriente. Abusus in eum
ritum introiti. Profanis etiam, & Infidelibus sepultura illic data, Pa-
tribus contra clamantibus. Tumuli alieni detecti, ut Martyrum sepul-
era ornarentur. Idem tumuli venum dati, Explicatur Lex VI. Cod. Theod.
de Sepulcr. viol., ostenditurque, ibi non probari sepulturam Christiano-
rum in Templis. Mortuus olim intra urbes tumulare nefas. Imperatores
hoc tantummodo confirmarunt. Explicantur aliæ quædam Imperatorum Le-
ges. Tum ante eas Leges, tum etiam postea in sacris Templis sepulti
Christiani. Varia pro varietate locorum disciplina.*

ON paucos, Fontanino doctissime, inter Heterodoxos Scriptores invenias, qui-
bus pisculum videatur, quod sacris in Aedibus Christianorum cadavera tumu-
lare soleamus. Neque id mirum, homines a nostra communione segregatos sen-
tentis quoque, & moribus a nobis vel in minimis dissidere. Illud potius mi-
rari solet, quod quosdam etiam e nostris habeamus, eundem ritum aver-
santes, & opinionem suam veteris Ecclesiæ auctoritate, ac sibi videtur, tuentes.
Verum si eam, quam utrique nobis obiciant, priorum temporum notitiam
diligentius consulissent, aut nullam Sepulcris nostris bellum indictum, aut mitius cum illis
jam edum fuisset. Etenim, ut in Disquisitione XVII. Tom. I. Antecellorum meorum
ostendi, antiquis etiam temporibus pia hæc consuetudo non invaluit modo, sed etiam præ-
stantissimorum virorum suffragium tolit. Equidem, ut candide tecum loquar, non is sum,
qui tot tumulos in Domu Dei commendem, quem non Tempia, sed Coemeteria ingredi non-
numquam videar mihi. Sed qui modum in huiusmodi seopto, non continuo rem ipsam im-
probo. Quin secundas opas ad idem argumentum deferre nunc placeat, palamque facite sal-
tem post Imperium Constantinianum consuevisse Christi Fideles in ipsis sacris Aedibus tumulo tradi.
Qua in re duo potissimum persequar. Primam scilicet pariem impendam in explican-
dis nonnullis, sive Nazianæni, sive alius vetusti Scriptoris, versibus, in quibus, nisi lux
aliqua effulgeat, difficile assequemur mentem Poetæ illius. Veritabitur altera pars in inqui-
rendo, an revera huiusmodi Sepulcra olim interdixerint Imperatores Christianam Religio-
nem professi. Te autem hujus questionis iudicem in primis volui, ut aut consensu tuo sen-
tentia mea gloriaretur, aut censura tua corrigatur quicquid confidentius pronunciavero. Certe
non poteram neque gravioerem, neque doctiorem amicum seligere, quam tibi tam in profa-
na, tum in sacra Eruditione tanta sit rerum copia, ut cum præstantissimis quibusque ævi
nostri cernere jam possis. Quod nisi jam editis Libris tu ipse palam fecisset, uberiusque in
dies facturus sis, intelligeret tamen quicunque novit, te jamdum amplissimo Cardinali Iose-
pho Renato Imperiali delectum ad eam celestissimæ suæ Bibliothecæ, & denique ad Ro-
mani Licei Cathedram evehum a CLEMENTIS XI. P. M. cujus optini simul ac doctissi-
mi Principis de te iudicium non dubito quin futurum sit cum apud præfentes, tum apud
posteror, abolitissimum tuæ virtutis encomium. Age ergo, æneam sine mora ingrediamur.

Et

Uti in memoria Disquisitione palam me fecisse arbitror, extra omnem dubitationis aleam positum est, antiquitus etiam sacris in Templis Christianorum Fidelium ossa fuisse composita. Quod autem in Occidentalibus Ecclesiis non concessum modo, sed laudabiliter quoque usurpatum ostendi, id etiam apud Orientales viguisse, Nazianzenus in versibus, quos nunc primum ego edidi, testabitur. Ita ille in Liviam Amphilocheii uxorem Carm. XVII. Auctoritatem memorat:

Εἰς τῆς, ἀλλ' ὄντως αἶψα, καθύπερθε δὲ σκήβει.

Tempus invenit, etiam Amphilocheii.

Una domus, sed inferiori parte sepulcrum, superiori vero Templum;

Tumulus is, qui edificavit; Templum Martyribus.

Ecce, ut mea me fuit opinio, Livis in Martyrum Æde tugulo tradita; Superius enim Templi pars Martyribus destinata erat; inferior vero, necpae subterrapæ, tumulum cadaveri Livie præbebat, cuius studio in honorem Martyrum excitata illa Ædes fuerat. Eadem colligi posse videtur a Gregorii nostri Oratione X. in funere Cæsari fratris, ubi hæc habentur; Νῦν ἡμεῖς τὸ πᾶν Κεκοίμεθα διακρίναι, καὶ τοιαῦτα, κατὰ τὸν αἰῶνα, ὡς καὶ ἡμεῖς παρρησιασόμεθα, Martyrῶν θύμῃσι συνεκείμεθα. Nunc nobis magnus Cæsarius servatus est, cuius præfatus, mortuus laudatus, ex hymnis ad humanum transmissus, ad Martyrum sacras cum pompa ductus, &c. Scilicet ad Martyrum Ædem funebri pompa perductum fuisse Cæsarium, ibique sepultum iuxta sacros eorum cineres, intelligimus, ubi complures alii quietis locum sibi parabant, pie sperantes, fore ut facilius apud Deum vicinorum Sanctorum patrocinium experirentur, quemadmodum alibi docuimus. Ex alio quoque Nazianzeni Epigrammate nunc primum per me edito discimus, Gregorium adolescentulum humanis funclum ab avunculo Gregorio iuxta patris Martyris fuisse appositum, καθύπερθε Martyrῶν παρῆσαν. Neque diverso in loco tumultata Nazianzeni mater Nonna. Ita de illa scribit filius in Epigrammate nunc vulgato:

Σῶμα δ' αἶψ' ἐν τοῦ Martyris παρῆσαν.

Corpus vero de Templo Martyribus appositum.

Tum ipsos Martyres ille his alloquitur:

Martyrῶν ἀλλ' ὄντως ἐστὶν πῦρ, τοῦ τοιαύτου

Σώματος, καὶ ἡμεῖς αἰῶνα συνεκείμεθα.

Martyres ergo excipite magnam hostiam, laboribus consecutam

Corpus, quod sanguini vestro sociatur.

De ipsa Nonna in alio Epigrammate hic habet Nazianzenus:

Ναὶ ἐγὼ, ἐγὼ τοῦ τοῦ Νέκρου θύμῃσι συνεκείμεθα.

Foris exquiris, pueri lætæ diæm.

Templum hoc, non enim totam vitam fas erat retinere,

Anima egressa, solum retinuit corpus.

Hæc exemplis, si forte item non ditimant, clarissimum addam et Cappadocia Nazianzeni provinciam, atque ab istius ævo petitam. Macrinam SS. Basilii Magni & Gregorii Nysseni sororem, ejusque parentes intra Martyrum Basilicam tumulo datos fuisse, certissimum Auctor est idem Gregorius Nyssenus in Oratione de S. Macrina, quam ad diem XIX. Julii retulit Satius. Inquit enim: Porro quum inter fecissem, & SS. Martyrum adem, in qua parentum etiam corpora quiescebant, septem, oclere intercederet stadia, totam prope diem in conspectu conficiendo consumsumus. Addit infra: Quam parentum jam esset patefactus tumulus, in quem illum decreveramus inferre &c. Denique ait: Sacrum illud corpus & feretro tollentes, iuxta matrem apposimus, atque ita votum utriusque compluvimus. Uno enim consensu semper oraveramus Deum, ut corporibus post mortem copularentur. Quibus ex rebus constare satis potest, ut mihi videtur, minime Nazianzeno, ejusve æqualibus displicuisse Christi Fidelium Sepolcra in Ædibus sacris, eoque morem in Cappadocia viguisse, qui alias in Occidente jam gerat radices. His autem positis, rursus progrediemur ad illius Carnialis explicationem, quod sic via interpretum triplex apparet Martyrῶν, in effidentes sepulcra prætextat Martyrum, elucubravat Poeta noster, sive alios quicumque certe versutus Auctor; liquidem ibi non ipsam in Templis sepulcrum, sed abusus in eam irreperit, aut ex ipsa consequentes damnat, quemadmodum & singulorum versuum enarratione liquebit.

Ita se habent priores:

Τελευτήσας, ἡρώς πῦρ ἡμεῖς συνεκείμεθα

Αἰσχροῦ: τῆς δὲ θύμῃσι συνεκείμεθα.

Ter morte digni, primo quidem misimus corpora profenorum

Martyribus; & sepulcra Sacerdotum utriusque habent.

En prior abusus Christianorum sepulcrum inficiens, cui viam præcidere molitur Poeta. Uti enim dicebamus, spe felicitatis æternæ adducti Christiani juxta SS. Martyrum tumulos

oia

offa sua collocanda curabant. At in piis tantummodo hominibus non subsistit huiusmodi confusio: nam *ayayn* etiam, seu *prostrati*, & *impii* eandem sibi in Templis sedem quietis eligere coeperant. Hinc eos corripit Poeta. Dabimus Scholiastis Ambrosius MS. verba, siue explicationem versuum eorundem: *αποκαταστήσει, ὡς τρεῖς ἄνθρωποι, ὅσοι μὴ δύνανται εὐχαιρῆσαι, ὡς τρεῖς ἄνθρωποι, ὅσοι μὴ δύνανται εὐχαιρῆσαι, ὡς τρεῖς ἄνθρωποι, ὅσοι μὴ δύνανται εὐχαιρῆσαι.* O ter execranda, *tergite* morte digni, primo quidem impiorum hominum corpora SS. Martyrum corporibus commisitistis. Sepulchra vero profanorum Sacerdotum saepe circumquaque obfident. Et saepe tū *ayayn* in Nazianzeni Carmine possunt, non obfate significare videntur, saepe Sacerdotes, dum in Templis supra SS. Martyrum sepulchra incruentum Sacrificium offerreant, hinc & illic impiorum, aut impiorum cadavera habuisse.

Atqui piis Sanctorum Patrum mentibus piaculum minime tolerandum videbatur, quod sanctitatis domicilium aut Ethnicis, aut profanis cadaveribus impleretur. S. Hilarius Pictav. Episcopus Christi Domini verba explicans cap. VIII. Matthæi relata: *Dimittite mortuos sepelire mortuos suos*, hæc scribit ad eundem locum: *Offendit Dominus, inter fidelem filium, patremque infidelium, ius paterni nominis non relinqui. Non igitur obsequium humandi patris negabit, sed admovent, non admoventi MEMORIS SANCTORUM Mortuos Infideles; mortuos autem etiam eos esse, qui extra Deum vivunt.* Quibus ex verbis non modo a Basilicis Martyrum accenda esse Ethnicorum corpora intelligis, verum etiam Hilarii temporibus in more fuisse, ut ibidem tum Christianorum, tum Paganorum corpora tamularentur. Et quoniam horum tantum sepulchrum improbat Hilarius, consequens est, ut ab eodem pia Fidelium confusio probata fuerit. Quod si de Idolatris Nazianzenum nequaquam contentas loquuntur: quantum etiam flagitium erat, Christianos in vitiarum ceno, dum in vivis agerent, volutatos, Cœloque propterea indignos, tum pia sepultura, & Martyrum, ut ita dicam, contacta dignari? Tantam temeritatem Cœlum ipsum non tulit interdam; quia grandibus prodigiis isam hac de re indignationem aperuit. Certe Lib. 4. Dialog. Cap. 50. auctor est non uno exemplo Gregorius Magnus, coactis & sepulchris exturbata profanorum, impiorumque cadavera fuisse. Unum ex his tantum adferam in urbe Genovesi factum. *Ibi, inquit S. Pontifex, Valentini nomine, Ecclesia Mediolanensis Defensor, defunctus est, vis vixit lubricus, & cunctis levissimis occupatus, cujus corpus in Ecclesia S. Martyris Syri sepultum est. Nihil autem modis in eadem Ecclesia factum fuit, ut, si quis volentes ex ea expelleretur, atque turberetur foras &c. Mater autem sacro apertius sepulchrum, in quo idem Valentinus positus fuerat, ejus corpus non invenirent. Quæque extra Ecclesiam quærent, ubi projectum esset, invenirent hac in sepulchro alia positum, ligatis adhuc pedibus, sicut ab Ecclesia fuerat abstratum.* Quibus, aliisque exemplis recessitissis addis S. Gregorius, ita Petram alloquens: *Ex quibus, Petre, collige, quis, hi, quos peccata gravia depriment, si in sacro loco sepeliri se faciant, restat ut etiam de sua presumptione iudicentur, quatenus eos sacra loca non liberent, sed etiam culpa temeritatis accuset.*

Non solis autem Gregorii M. temporibus plerumque mortis iustitiae divinae timor occupabat, si se absque meritis tamulandos in sacris Aedibus curabant; sed eos etiam occupavit, qui Gregorio nostro Nazianzeno ætate propiores fuere. Atque idcirco nonnulli sanctitate præstantissimi viri, quos tempe demisse de sua vita fruebant, extra Templorum ambitum sepulchri beneficium exquirere. Celeberrimum huius rei exemplum reliquit S. Ephrem Syrus, qui in Testamento suo, publici juris jam dudum facti, discipulos suos ita obtestabatur: *Ne finitis me in Domo Dei ponti, aut sub Altari. Si quis vero fallacibus rationibus ausus fuerit sub Altari me collocare, supernum, & celestis Altaris talis non videat.* Rationem autem, cur pium officium hoc suis late diceret, postea subdit. *Non enim decet, eorumque puritatem sanctitatem in Temple, & Sanctuarii Domini repari, &c. non enim homini peccatori, atque indigno propterea vana gloria, & cui præsertim ea non congruit &c. Quorsum igitur honore me afficiat, qui me ipsum actionum appellations non honorat?* Iuxta etiam eandem repetit consilium, ita inquit: *Præterea vos adorator, obsequiorque, o viscera mea desiderata, ne me cum Sanctis ponatis: nam peccator ego sum, & minuit, & propter insipientiam, ac stultitiam meam ipsi appropriare merito &c. Non autem ista dico, quod secretatem, & conjunctionem illorum respiciam, sed insipientiam, atque immensam peccatorum meorum multitudinem insipientem exhorreo, &c. contramisso.* Quibus ex verbis colligas, minime a sanctissimo viro sepulchrum in Aede sacra improbatum, sed ideo evitatum, quod sibi præ sancta animi detractione timeret, si apud Martyres quietem obfusus suis quæreret. Hinc fratres rerum oblectat, ut se tamquam opprobrium, despectum, atque abjectum sepellant; vilem enim atque abjectam coram Domino, cuiusque operibus se place consulum dicebant. Quod si ea sanctis viris sententia sedebat, ut nequaquam in sacris Templis se tumulari patienter, quanto magis ab huiusmodi sepultura abhorreere debebant impij, profanisque homines, ne eorum cadaveribus loca sacra foetarentur, animabus vero in Tartara projectis major poena crearetur? certe quod virtutis causa pii quidam viri fugiebant,

bant, nefariis, scelerisque impietatis ergo interdiciendum fore, quando his neque viventium preces, neque Sanctorum patrocinium quidquam subsidii afferre amplius possent. Jure itaque Nazianzenus conqueritur, quod sacris in Aedibus nullus sepeliendorum delectus haberetur. Quem absum Christiani Patres nunquam non sunt abominati, pluraque deinde Concilia, & Mediolanensis precipue, sustulerant, Ethnicorum, Judaeorum, & Hæreticorum cadauera e Templis exulare cogendo. Ad hoc publici sacerdotibus, se ipsos interfectores, blasphemam in Deum ac Cœlestes, incendiarii, meretricos, concubinatores, simileque pravi homines a Christianorum Cœmeteriis, ac Templis arcantur.

Atque hic prior abusus fuit, quo Ecclesiastica olim in Martyrum Basilicis sepultura vexabatur. Ad alterum veniamus his verbis a nostro Poeta descriptum.

*Δέσποιν' αὖτις τὰς πρὸς ἐλπίδας ἀδελφεῖς,
Αἰὲν αἰὲν ἱερῶν ἐκείνων.
Δεῖν δὲ τὰς τῶν αἰσίων κτεῖνες ἐκείνων
Ἰππὶς σελήρας ἔχουσιν ἑσπέραις.*

Seculo Christi quarto, ut in Notis etiam ad Carmen de Μαρτυρίᾳ animadverti, pessima invaluerat consuetudo, ut passim mortuorum tumuli deicerentur, seu divitibus ibi somnatae homines perquirerent, seu maiora ex alienis alporata sepulchra dividere, aut in usum suum convertere vellent. Hinc Templorum, in quibus, aut juxta quæ, sita erant Sepulchra, nulla habebatur religio, & confusa sepulchrorum Fidelium quiete, Martyrum etiam tumulis quodammodo bellum indicabatur. Tantum flagitium Legibus compescere, fasces esse arbitrati sunt Imperatores; quare Comitus Augustus Anno 340. Mediolani agens contra Sepulchrorum violatores edictum promulgavit, cujus exordium est: *Si quis in demolendis Sepulchris fuerit apprehensus, si id sine domini conscientia fuerit, metallo adjudicetur.* Vide Legem 2. Cnd. Theodof. de Sepulch. viol. Altera etiam Lege idem Imperator A. C. 340. Sepulchra demolentes perterrat, quam sperari est in eodem Codice Theodof. Tit. memorato nua cum aliis constitutionibus ad hunc rem attinentibus. Ea de causa tot verbis a Martiniano tumulo confraCTORES avertere studet Nazianzenus, cujus etiam Carmina Jambica essant quamplurima cura τρυφῆς, sive contra Sepulchrorum efflores in Billiana editione, & nos multo plura nunc dedimus in Anecdotis nostris.

Propterea in id genus homines excensdedit Gregorius noster; & cum, inquit, alienos evertitis tumulos, quum & ipsi tumulos corporibus vestris iam paraveritis, factoque aliis exemplo idem cineribus postea vestris periculum minuetur? Quum vero exportatis de alieno Sepulchro rudibus, & lacis, quidam exorarent Sanctorum Martyrum monumenta, in subsequenti Carmine his eorum Poeta castigat:

*Μίσητε τὰς τῶν ἁγίων Μαρτύρων ἀλλοτριῖας
Τῶν αἰσίων κτεῖνες, ἀ πύθμενοι:
Ὡς τε καὶ τῶν αἰσίων κτεῖνες ἀλλοτριῖας
Ἡμετέρας, πῶς, ὅταν τις τις ἴσῃ;*

Hoc est, cur alienorum tumulorum spoliis Sanctorum Martyrum Sepulchra honorari posse creditis? cur pietatis famam ex illata aliis injuria consecramini? Atque his animadvertis, facile, ut reor, liquebit, quid titulus sonet hisce Carminibus a Poeta nostro inscriptus ac τῶν ἀλλοτριῖας τῶν αἰσίων κτεῖνες ἀλλοτριῖας, in eis, qui tumulos effodunt occasione, sive praterita Martyrum. Ut enim Martyrum monumenta, quæ difficillimis Ecclesiæ Christianæ temporibus, dum Ethnicorum tyrannica vis in Christi populum debaccharetur, veluti despecta fuerant, nulloque ornamento distingui poterant, reddita sub ipsi Imperatoribus pace, illustrarentur, licitum sibi nonnulli arbitrabantur, aliena evertere Sepulchra, & ex eorum marmoreis tumulis SS. Martyrum dicere. Itaque pium hoc, ut ita dicam, sacrilegium improbat idem Cœlestes, ita per os Nazianzenae comminantes:

*Ὅς, ὅταν τις τῶν αἰσίων κτεῖνες
Ἀλλοτριῖας ἀδελφῶν, μὴδὲ τῶν αἰσίων κτεῖνες.*

*Qui autem sacraria nobis existunt
Alienis lapidibus, is nos sepulchrum confouatur.*

Verumtamen, ob Ambrosiano Scholiaste MS. aliter explicatores videri versus istos non dissimulo; sequens in hanc sententiam loquitur: *ὅς τις τις ἀλλοτριῖας τῶν αἰσίων κτεῖνες ἀδελφῶν, ὅς τις τις ἀλλοτριῖας τῶν αἰσίων κτεῖνες ἀδελφῶν, ὅς τις τις ἀλλοτριῖας τῶν αἰσίων κτεῖνες ἀδελφῶν.* Quicunque vero in alienis tumulis sacraria hodie excoctat, quum impietatis, atque abominandis nos afficiat honoribus, neque ipse legitimum, justumque sepulchrum faciat. Ac si dicatur, consuevit quodam super hominum impiorum sepulchra construere Basilicas Martyrum, aut ipsa in sacris Aedibus convertere. Ut inbet, Errandi iudicet; non enim moror. Sed si pro ut legamus in τῶν αἰσίων κτεῖνες τῶν αἰσίων κτεῖνες, sive alienis tumulis, facile germanum sensum exigua mutatione resurreximus.

Tertium nunc perpendamus abusum, quem his verbis refert Poeta noster

— in di (vires) videretur

— Hic, ubi sic haurit, et di regit.

— Alios autem (tamulos) vendidisti

— Sape, & bis nunquamque aliquis & ter (vendidit.)

Eo nonnullorum avaritia devenerat, ut minime sibi religioni decerent monumenta vendere, & ut ita dicam de iuralis communionis locorum sacrorum sanctificatis mercatum facere. Certe Christianis plebis pietatem illud nequaquam decebat, quam & a sacris officiis, & a locis populorum religionis, & Sacramentorum presentia consecratis turpe lucrum exulare debeat. Animadvertendum autem, apud ipsos Ethnicos tanto in pretio sepulcra fuisse, ut minime eorum alienatio permitteretur. Gordianus Imperator l. 1. Cod. de Sepulcr. viol. rescipit: Res religioni destinatas, quæ immo sem religionis officia, scientes qui contraxerint, & o. m. ere, & destruere non dubitaverint, tametsi iure venditi non subsistat, lesa tamen religionis incidit in crimen. Et quoniam inter huiusmodi res religioni destinatas monumenta mortuorum computabantur, certe eorum alienatio interdicta erat. Ulpianus idcirco in l. si quis sepulcrum §. fenatusconsulta ff. de religio. & sumptib. fun. edito causam affirmat, ne usus sepulcrorum permutantibus polluitur, hoc est, ne venum detur. Ad hæc Antoninus Augustus in l. 2. & Alexander Aug. in l. 9. Cod. de Relig. & sumpt. fun. apertissime fuserunt, nefas esse mortuorum monumenta vendere. Quia publicis Legibus talem venditionem interdicentibus non contenti quidam, privati etiam pecuniarum minus jura tumulorum suorum turbant. Ita apud Græcorum pag. 672. num. 1. Anr. Maximianus filius sepulcro inscriptis. Si quis hoc sepulcrum, vel monumentum cum adificio universo post obitum meum vendere, vel donare voluerit, vel corpus alienum invelare velit, dabitur pena nomine arc. Pontif. L. S. C. N. & ei, cui donatum, vel venditum fuerit, eadem pena tombetur. Similes alie Inscriptiones non paucæ existant. Quod si Gentilibus tanta erat sepulcrorum suorum cura, quanto major Christianis futura erat in spe resurrectionis timentis, & corporum immortalitatem post superentem iudicii timeantibus? Imo quanto turpius fuit apud Christianos, quam apud Ethnicos, e tumulorum venditione lucrum quærere, quem in Edibus sacris eorum, horum vero semper in campo, & sub dio sepulcra constituerent? Hoc igitur hominum genus Poeta nosse increpat, & Martyres ipso flagitiis illis ludi clamat:

Martyres, & quibus. Sed quid hoc? Nonne peris.

Martyres, quæ amas. Sodomitici, edite fontes.

Videlicet, o Sodoma cede, major enim est harum, quam eas improbitas.

Atque hætenus qui fuerint abusus piam Christianorum in Templis sepulcrum consequenti, luculente perspicimus. Et eos quidem Nazianzenz telis nequaquam ferebat, quamvis aliqui non toleraret solum, sed exemplo etiam suo probaret Fidei sepulcra sacris in Edibus. Ac graviores nunc erumpunt in Christianorum sepulcrum arietes, non ut ejus tantum abusus concutiant, sed etiam ut ejus usum prorsus evertant. Nimis producitur lex 6. Cod. Theod. Tit. de Sepulcr. viol. quam Anno 381. Eucherio, & Syagrio Coll. promulgare Imperatores Gratianus, Valentinianus, & Theodosius, his concepta verbis: Omnia, quæ supra terram arvis clausa, vel sarcophagi corpora continentur, extra Urbem delata ponantur, ut & humanitatis iussus exhibeat, & reliquias incolatum demeritis sensuatur. Et, ut alicuius fallax, & arguta solertia ab hujus se præcepti intentione subducatur, atque Apostolorum, vel Martyrum Solum humanis corporibus assime esse concessam, ab his quoque ita, ut a religio Christianis, non veniat, atque intelligant esse submotus. Postrema hæc periculosus non Heterodoxos domant, sed nonnullis etiam Orthodoxis in eam opinionem induxit, ut arbitrarerent, Fidei sepulcrum in Martyrum Basilicis omnino fuisse interdictam. Atque in ea sententia fuisse videtur doctissimi viri Gregerius Lib. 2. Cap. 8. de Fun. Christ. Spondanus Lib. 4. par. 3. Cap. 74. de Cœmet. sacri Gonzales in notis ad Lib. 3. Decretal. Tit. 28. de Sepulcr. Cap. 4. ac Thomassinus Tom. 3. Lib. 1. Cap. 66. de Benef. Censet autem Spondanus, ab Imperatoribus legem hæc in omnes Christianos latam hortari Præfatum, ad retundendam hæc ratione eorum petulantiam, qui sanctis indiscriminatum id concessum existimarent, quod sacris damnavat, & pietate insignibus personis tribuebatur. Nempe, ut indignis aditus præcluderetur, dignos quoque una Lege excludere consilium visum fuit.

Nihilominus res serio perspecta, nihil in laudata sanctione contra Fidei sepulcra constitui, aliisque Imperatorum fuisse mentem, fidenter affirmo. Quod ut patet, memoria repetendum est, Lege XII. Tabularum eantem fuisse, ne homo mortuus in Urbe sepeliretur, neque areretur. Sive id Majoribus nostris placuerit, ut Civium saluti melius consuleretur, amotis ab Urbe cadaveribus, sive quod mortuorum conspectum averfarentur, diu Lex illa inter Romanos, aliisque gentes, obtinuit. Senatus etiam Consilio circiter Annorum 490. ab Urbe

Antid. Gr.

T

con-

condita Duillius Consul veterem firmavit Legem, ut auctor est Servius ad Lib. 11. *Æneid. Ante etiam*, inquit is, in *Civitatibus homines sepeliebantur: quod postea Duillio Cof. Stratus prohibuit, & lege cavuit, ne quis in Urbe sepeliretur*. Post hæc Hadrianus Imperator, Ulpiano prohibente in l. 3. §. 5. ff. de *Sepulcr. viol.* ac Antoninus Pius, Julio Capitolino teste in ejus *Vita*, *intra Urbis sepeliri mortuos vetuerunt*. Exilat etiam hac de re Diocletianus, & Maximianæ decretum in l. 12. Cod. de *religiosis. & summis. fun.*, ut missa faciam Pauli Jurisconsulti, aliorumque veterum verba.

Tamen vero sepulcratam urbanam tot Leges improbascent, Christiani tamen Religiosæ sub Christianis Imperatoribus invalescente, cum Basilicæ Martyrum, tum Cœmeteria in Civitatibus sensim extruiri coepit sunt. Illic dabat operam Christiani, ut cadavera sua componerentur, suorum, ut diximus, & vicinis Sanctorum Reliquiis pia sperantes. Novæ propterea consuetudini edita veterum Imperatorum succubarent, liberumque sibi quisque dacebat in urbibus tumulari. At Constantinopolitani Imperatores populorum licentia obviæ eundem arbitrati, Lege laudata sanxerunt, ut nemo in posterum sepeliretur in urbe, quæ vero cadavera arnis, vel sarophagis inclausa super terram intra urbis moenia continebantur, extra urbem deferrentur. Ne vero quis legem clauderet exitum, quamvis urbana sepultura generaliter prohiberetur, hac tamen generali prohibitione sepulcratam in Martyrum Basilicis non cohiberetur: additum est, non a reliquis tantum urbis Constantinopolitanæ locis, sed ab ipsa nominatim *Apostolorum, ac Martyrum sede* uras esse submovendas. Hæc Legis fons est, & sensus germanus.

Quædam autem consideranda hæc præcipue occurrunt. Et primo, hinc etiam aperte probari, seculo Constantiniano Apostolorum, vel Martyrum Ædem humanis corporibus fuisse concessam. Quæ enim hujusmodi sepulcratam Imperatores interdicere, nisi antea in more fuisset? Secundo, laudatam Conlitorionem pro ana tantum Urbe Constantinopolitanæ editam; ad Pancretium enim eidem Urbi Præfectum dirigitur, atque in ea Urbis tantum Ædibus, non vero exterarum, mentio habetur. Quare, tunc hæc in Lege a sepulcro in Ædibus sacris querendo Christiani abstereretur, non omnes tamen Imperio Romano subiecti, sed Cives dumtaxat Constantinopolitani ea prohibitione tenebantur, licebatque propterea in aliis Urbibus tumulari intra Martyrum Ædes impetrare. Tertio, a Martyrum, ac Apostolorum Templis Christianorum cadavera fuisse submota, non directè quidem, atque animo revera hujusmodi sepulcratam improbandi, sed indirectè, & ex consequenti. Nisi ita ab Imperatoribus casum fuisset, nullum concessum sibi Lex spondidisset, imo plane irrita jactasset; liquidem sibi quisque in urbanis Templis sepulcratam posset quævisisset, prout apud Sanctos Martyres tumuli usum edito generali minime fuisse comprehensum. Non igitur ideo sepulcratam urbana interdicta est, ut Christianorum cadavera a sacris Ædibus arceretur, sed ideo sepulcratam in eisdem Ædibus interdicta, ut ab urbana sepulcratam quilibet excluderetur. *Ab his (editi sunt verba) sacris Ædibus ita ut a reliqua Civitatis novitas se atque intelligere esse submotos.*

Quamobrem deinceps etiam, fas erat suburbanis Basilicis sepulcro donari: quod certe hac Lege nequaquam vetabatur, Legibusque etiam antiquis consentaneum erat, quæ sepulcratam tantum urbanæ usum non sustinebant. Atque hanc præter alias fuisse quoque causam veteribus Christianis, vel postquam sanctæ Religionis nomen Imperatores dederant, cur Basilicæ extra Urbem conderent, nempe ut ibi cum sacri Martyrum cineres, tum aliorum quandoque Fidelium ossa, Legum juris incorrupto, componi possent. Ne ab Urbe æterna, in qua præclarissimæ Basilicæ, & Vaticana potissimum, olim extra pomeria extructæ fuerant, hujus moris exempla peritus, sit facis amplissimas, ac vetustiores Mediolanensis Urbis mihi notissimas recensere Basilicæ, quæ nunc quidem amplissima Civitate suo moenium ambitu cinguntur, sed antiquitus in suburbis in agro conspicebantur. Philippi enim Basilica (nunc S. Francisci) Portus (nunc S. Victoris) Dionysiana, & Eusebiana, ut eos antiqua monumenta docent, in suburbis sitæ fuerant, quemadmodum & quæ S. Simpliciani nomine conspiciæ est. Quin Sanctus Antistes Ambrosius Basilicæ minimum duas, unam a SS. Apostolis nomen haberentem, quæ deinde Nazariana nuncupata fuit, alteramque de suo nomine excitavit, utramque procul dubio extra Urbem, ut in iis libere quorundam etiam Christianorum cadavera tumulo iraderentur.

Vides igitur, minime probari posse sententiam affirmantem, sepulcratam Fidelium Imperiali decreto in quibuscumque Ædibus sacris fuisse damnatam. Evidentius autem constabit, illis de sola sepulcratam urbana fuisse actum, ubi promulgandæ Legis rationes expendantur. En illas: *Ut mortuorum corpora extra Urbem delata humanitatis instar exhiberent, & reliquias incolarum domicilia sanctitatem*. Videlicet, ut juxta vias publicas in Cœmeteriis posita mortalitatis imaginem præteritæ oculis exhiberent, humanæque conditionis admonerent viatorum. Tum ut ne tota Urbs a Sepulcris occupata ab ipsa sancta, & sacra efficeretur, atque

hæc nunc addendum, ubi ipsius Constantini M. temporibus intra ipsas Basilicas urbes con-
suevit tumulari Imperatorum, & Episcoporum corpora, ut ex certis his monumentis liquet,
quæ Dufresnoy in Constantinopoli Christiana refert Lib. 4. pag. 108. & sequ. Præterea de Jau-
cubo Maronis discipulo, viro sanctitate singulari prædito in Vitis. Patrum Cap. 21. Theodo-
retus hæc tradit: *Construxi, inquit egregius Scriptor, ego quorundam locum in Eccl. Victoria insi-
gnium Apostolorum. Sed quum hoc reversisset vir drusus, sepe me rogarit, ut in
illo mortis corpus mandaretur sepultura &c. Anni, & sum esset, & feci
ut scinderetur ecc., & sursum ferretur &c. Nihilominus humilis vir: Nos potius, inquit, hæc
vocari sepulchrum Jacobi, sed volo hæc fieri Eccl. Martyrum victoria insignum, me autem tan-
quam aliquem iniquitatum peccat in altero sepulchro, ut qui dignus habitus sim, ut apud eos ha-
berem. Neque vero hoc solum dixit, sed etiam fecit, & quom multis quidem Propheta, mul-
tos autem Apostolos, maxime autem plurimos Martyres undique collegisset, eos posuit in una er-
ro, volens simul habere cum populo Sanctorum, & desiderans cum eis reformare, & dignari
Dei contemplationem. Itaque in Martyrum Eccl. sancta corpora sepulture mandatum curavit Ja-
cubus, ut mortuos quoque non cum his habitaret, quorum vivos Reliquias collegaret, at-
que cohercet. Accedit etiam testis lococentissimus S. Hieronymus, qui ad Eulochium scri-
bens Epist. 17. Pauli Romam sepulturam his explicat verba: *Ubi in ordine perorabant,
non solum ardens, domus subter Ecclesiam, & iuxta specus Domini condierat Paulo &c.**

Hic igitur hæcenus prolixo sermone adnotatis, absque temeritatis periculo affirmari posse
mihi videtur, quam intra sacras Eccl. Christianorum sepulturam ad Imperatoribus minime
fuisse improbatam, quam in eadem tantum Constantinopoli, idque non ejusmodi sepultura con-
tentum, sed et ab Urbe tot sepulchra mortuorum abesse. Nunc superest, ut perscrutemur, quæ
patris deinde fuerit in sepeliendis Christianorum corporibus. Diversum hunc morem Ecclesiastica
Disciplina fecit, & in quibsdam Provinciis licuit apud Sanctos Martyres tumulari, in aliis vero
negotiaque. Romæ id nunquam interdictum, plurima antiquitatis documenta fuerunt.
Loysius in Notis ad Concilium Bracharense, Decretum MS. Pelagii II. P. M. Anno 580.
promulgatum, se vidisse in S. Laurentii Bibliotheca testatur, in quo eorum, ut corpora dis-
solutorum nullo modo intra Basilicam, sed si necesse est, foris circa murum Basilicæ sepelien-
tor. Quantum a veritate hæc abest, Gregorii Magni, qui Pelagius in Pontificatus amore
proxime accessit, locutiones luculenter prodant. Sanctissimus enim vir prius sepul-
tum intra Basilicam obsequio probat, hinc non facturus, si contra hujusmodi ritum pronun-
ciasset illius decessor. Itaque Loysium vitioso Codice, aut apocrypho monumento istum me-
rito suspicamus.

Neque Nicolao I. Pontifici Maximo alia sententia fuit; nam percontantibus Bulgaris, an
intra Basilicas sepeliendi forent Christiani, respondit: *Hanc Sanctus Papa Gregorius quæsti-
onem absoluit dicens: Quum gravia peccata non depriment, hoc prodest mortuis, si in Ecclesia
sepeliuntur; quod eorum proximi, quoties ad eadem sacra loca conveniunt, suorum, quorum se-
pulchra aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundunt &c.* Mediolani eamdem quo-
que patri consuetudinem vixisse, S. Ambrosii verba, exemplique Tom. I. Anecd. Litin.
relata aberrime testantur; eamque Nolæ etiam usurpata fuisse ostendimus. Neque aliter in
Africa factum est. In Hispaniis tamen Concilium Bracharense An. Ch. 563. celebratum con-
siderandi illi obviavit; itaque Canonem XVIII. hæc statuit: *Placuit, ut corpora dissolutorum
nullo modo in Basilica (alii Codices intra Basilicas præteritis) sepeliuntur. Sed si necesse est,
de foris circa murum Basilicæ, usque adeo non abhorret. En locas, unde supposititium Pelagii
II. edictum, quod nuper notavimus, derivatum mihi videtur.*

In Gallis vero diu Christianorum corpora in sacris Edibus sepulture mandata fuisse, non
Gregorius modo Tarontensis pluribus in locis testatur, sed alia exempla palam siveunt. Au-
dior Vitz S. Caroli Arelatenlis Episcopi, Basilicam ab eo exedificatam scribit, & sub ejus
pavimento arcas lapideas, ibi ibi Sacramentalia tumulareor, collocatas fuisse. Et ut offer-
ret, inquit, sacris Virginitas, quas congregaret, curam necessaria sepultura, nobiles arcas cor-
poribus humanis aspersimus, de sacris virginitas uxorier fecit incidi, quas per omne pavimen-
tum Basilicæ conspicias sterni fecit ordine. Verum quod fortasse in eas sepeliendi consuetudi-
nem abusus irrepierant, Galliarum Patribus placuit, a Templis removere mortuorum sepul-
cra. Ignotum est, quo anno Concilium Nannetense habitum fuerit: perantiquum tamen esse
constat. In ejus autem Canone VI. prohibetur, ut in Ecclesiis nullatenus sepeliuntur viri
sancti, sed in arvis, aut in parvis, aut in eandem Ecclesia. Canonem hæc ad Concilium Va-
leste refert in c. precipiendum 13. quæst. 2.

Theodolphus Aurelianensis in Epist. ad Fratres, & Compresbyteros suos in eandem sen-
tentiam scribit. Antiquus in his regionibus in Ecclesia sepeliendorum mortuorum usus fuit, &
plerumque loca divinis cultui munita, & ad offerendas Pro hostias preparata, Cimiteria, si-
ve polyandria facta sunt. Unde volumus, ut ab hac re deinceps abstinere, & nemo in Eccle-
sia

ſua ſepeliantur, niſi forte talis ſit perſona Sacerdotis, quæ cuſuſlibet niſſi hominibz, quæ per vitæ meritum talis circumdæ ſua corpori deſervit ſacrum acquiſivit. Tum corpora, quæ antiquitus in ſacris Aedibus humata fuerant, nequaquam protejendi monet, ſed alius in terram immergenda, ita ut ſine pavimentum nulla tunculorum veligta ſuperſtite quod etiam Sanctiſſimus Mediolanenſium Antilles Carolus Borromæus faciendum curavit, ac niſſit in Concilio Provinc. I. Cap. de Sepulchris, & in Synodo Duceſ. IV. Decr. 37. & alibi.

Porro in Theodulphi verbis duo poſſimum animadvertitis. Primum eſt, non recenſerit veterem, neque ignoſcentem tum in Gallia conſuetudinem illam fuiſſe, uti Clarſſi Thomaf. Boſius par. 3. lib. 1. cap. 67. de Beneficiis minus recte appellat, ſed aſſignat plane, & malorum forſitan ſeciorum ſua confirmat. Alterum eſt, quandoquidem tanta in locis divinis cultui dicatis cadaverum moles creverat, ut non jam Tempia, ſed Coemeteria viderentur, hanc abuſum a Theodulphi ſablatur, relictaque tamen huiusmodi ſepulchre ſacralitatem tum Sacerdotibus, tum Laicis, qui explorata, dam in vivis agerent, pietatis ſigna dediffent. Idem quoque a Concilio Moguntino An. Chriſti 813. conſtitutum eſt Can. 52. quem reſert Gratianus in c. nullus 13. queſt. 2. At quum ſibi quique pie vitæ in ſeculo peragæ teſtimonium adſcriberet, ideoque pauci humanis ſancti a Baſilicis arceri poſſent, Laicis quibzlibet a Carolo M. interdictum eſt, ne in Templis ſepulchre mandarentur: quod Capitularia nos docent Lib. 1. Cap. 159. & Lib. 4. Cap. 48. Eadem ſancita reperias a Concilio Triburienſi Cap. 17. Anno 895. Malorum ſubinde Conciliorum hanc in rem prodire decreta, quæ quum variis Diſciplinæ Eccleſiaſticae uſum præſtant, atque ab aliis Scriptaribus ſedulo, conſectâ ſeriat, mittenda mihi in præſentia videntur.

Ceterum quæ hætenus expoſuimus, in eam nos ſententiam facile ducunt, ut affirmemus antiquis etiam Chriſti Fidelibus licuiſſe intra Templorum ambitum tumulo tradi, idque ſeculo poſſimum quarto, quo Nazianzenus degebat. Ne igitur plane iſtam noſtrorum temporum conſuetudinem, ac ſi Gregorius tantum Magi ævo nata fuerit, Sacramque Baſilicarum decori ſit minus conſentanea, Heterodoxi damnent, quando illam tot veterum Patrum non exempla ſolum, ſed ipſi etiam calculi probant. Laſſabile quidem & ego arbitror juxta ſacras Aedes in Coemeteriis ſepulcra quære, ut animi demiffi conſeſſio prodatur, ſimulque ut ob factorum reverentiam cadavera Chriſtianorum ab aris diſtent, in quibus immaculati Agni ſacrificium peragitur. Verum non ideo minus eorum pietas eſt commendanda, qui intra ipſos Aedes ſacras humilem, & ambitionis neſciam ſibi parant ſepulchram, tum ut Martyres ibi conſultatos apud ſupremum Nomen patronos ſentiant, tum ut viventes mortalitatis commoneſcant, & ab eis facilius precum, & orationum impetrent opem.

Atque hæc habet, Fontaine eruditiffime, quæ in veterum Chriſtianorum ſepulcra commendaret, ut ritus noſtros cum antiquis conſentire viderem, & Nazianzen (ſi tamen iſe Auctor) verbiſus quibuſdam ſacem aliquam præſtaret. Tu aut triſti argumento, aut longo ſermone ignoſce, neque tot amantiffimum, ut facis, amare perge.

FIRMI EPISCOPI CÆSARÆÆ

Epistola.

Prolegomena in Epistolas Firmi Cæsariensis.

Firmum Episcopum Cæsariensem in eorum factos, qui aliqua eruditionis fux monumenta pollens mandarint, primus, quod sciam, insero. En ejus Epistolas XLV. non multo quidem rerum pondere, sed familiari elegantia commendabiles. Brevitas in eis præstat, ac eruditio, prout argumentum, eorumque temporum consuetudo poscebat. Quodque non parvi faciendum, heic saltem legere licet, qui mores, quæ officia inter familiares nrim essent, nostris sane perquam similes. Conferiptas pari brevitate Epistolas familiares apud alios Græcos Scriptores invenias, quales S. Gregorius Nazianzenus, S. Iulianus Pelsiota, S. Nilus, ut reliquos omittam.

Quis autem Firmus fuerit, brevibus explicare necesse est. Cæsaream, Cappadociæ Urbem, & ab altera Palæstinae diversam, Ponti, ac univærsæ Dioceseos Ponticæ caput fuisse, eruditus fere omnibus constat. Decem illi faberant. Provincie, quas Vicarius Præfæcti Prætorio Orientis in civilibus negotiis regebat. Undecim vero Provincie, tellante Theodoro lib. 2. cap. 9. Hist. Eccles. Episcopo Cæsariensi in Ecclesiasticis parebant; atque is propterea *Archiepiscopus* dicebatur, & a nullo Patriarcha olim pendebat. Hanc celeberrimam Sedem Nicæni Concilii tempore implebat Leontius Episcopus, vir sancti moribus illudis. Huic successisse Dorianum, inter acerrimos S. Athanasii hostes famulosq. arbitror, qui Antiochenæ Pseudosynodo interfuit, quique, ni fallor, sub Dionis nomine refertur in subscriptionibus Conciliabuli Sardicensis. Huic Eusebius, tum A. D. 369. S. Basilii Magnus successere. Post hanc Helladius, quem Synodo Constantinopolitana primæ subscripsisse invenio. Inter Helladinum vero, ac Firmum, quem Episcopum raseram, non habeo. Probabilis tamen mihi videtur, alium quempiam intercessisse.

Postremo igitur Cæsariensis Episcopus constitutus est Firmus, de quo nobis in præsentia est sermo. Hic autem Ephesinæ Synodo Ecumenicæ Anno Epochæ vulgaris 431. non interfuit solum, sed etiam, quod ordo poscebat, inter primos eidem subscripsit, & Nestorii damnationem promovit. Videnda sunt in hac rem ejusdem Ephesini Concilii Acta. Non est autem heic prætermittendum, quod in Firmi laudem scriptum a Joanne Antiocheno Episcopo, Nestorianæ causæ aliquo patrono, habemus in quadam ex iis Epistolis, quas primum C. V. Christianus Lupus, tum doctissimus Baluzius edidere occasione ejusdem Concilii conscriptas. Ibi hæc ad Firmum scribit Joannes: *Tua Religiositatis memores permansimus, qui parvo quidem tempore in Constantinopoli tuis amicitiiis fruebamur, virtutis vero tua experimentum temporis prolixiori sumus. Præter alios enim in sollicitationibus et suavis, & videntibus te humilitatem cum suavitate præstas. Dum vero humilitatem sectaris, excelsas habes cogitationes. Sed excedis styli Epistolæ mensuram virtutum tuarum diminueris. In ea Epistola nititur Antiochenus Nestorio nondum, ut opinor, damnato benevolam reddere Firmum. Sed in Catholicorum sententia constantissimus fuit Firmus, nullisque Hæreticorum virtutis et tramite rectæ Fidei divertere potuit. Exstat adhuc in supra memorata Epistoliarum Collectione quædam Maximini (Auzarbenis, ni fallor, Episcopi) Epistola ad Alexandrum, hoc est Nestorianum ad Nestorianum. Referuntur tibi mala, quæ Nestorii causæ, ejusque patronis, absoluto jam Ephesino Concilio, quotidie inferebantur. Inter alia hæc habet: Qui vero sunt in nostra conspectu, præcipue qui montana habitant, quibus & in Cappadocia, & in Armenia negotiandi necessitas, multa milita malorum sustinent, eo quod mihi Cæsariensis scripsit, & a me nec responsum potuerit impetrare, nec ut ipse suscipere litteras ejus. Ad Maximum, ut opinor, litteras Firmus Cæsariensis Episcopus dederat, quibus amicam ad Catholicorum sententiam, communionemque amplectendam, atque Nestorianum ejurandum invitaret. Pervicax ius Hæresis facere protegendum Maximum non solum a respondendo abstinuit, sed ne Firmi quidem litteras suscipere est dignatus. Hinc in gentem eam superbam, & a Catholica Religione deviam, auctum est odium.*

Sed

Quid nullum documentum illiuslibi nobis necesse, ut Firmi virtus, et constantia probetur, quam Hetericorum ipsorum machinatione, ad illius infringendum propositum adhucba Justo fuerant Epheſini Patres Legatos Conſtantinopolim ad Imperatorem mittere. Quæ in Sacra Synodo agerentur relatuſque Deſecti itaque ſunt ad id maneris Philippus Procyper Cretæſis Romani Pontificis viſus generis, et Epilcopi ſeptem, nempe Arcadius Occidentalis Eccleſiæ Epilcopus, Juvenalis Hieroſolymitanus, Flavianus Philopenſis, Firmus Carſaræ Capadociæ, Theodorus Anagninus, Accasius Melitenſis, et Euphrasius Ptolemaidis. Ubi hæc Neſtoris ſeſtoribus nunciata ſunt, Epilcopi nonnulli, quorum agnus Joannes Ambracius ducebat, in ſua primæ Calciæ Metropoli eodem Anno 431. Concilium habere, ibique temerario conatu Cyvillam Alexandrinum Epilcopum, et ſeptem ſuper laudatos Epilcopos damnavit, atque depoſuit. Cuius rei perſpicua admodum veſtigia habes in eadem Epitolarum Colle- ctione cap. 66. 136. 141. 174. et 201.

Quo tempore Firmus a viuis excoisit, a Socrate cap. ult. lib. 7. Hist. Eccles. audire juvat. Inquit in Πλιν¹ οἱ ἱμακωλῶντες ἱστατοὶ οἱ Βελῆται, Πίπης αὐτὸν ἔπεισαν τὴν ἐκ Κωνσταντίνου ἀποδοχὴν αὐτῷ, καὶ οὕτως καταρῆναι ζῶντες Ἐπίσκοπον ὅς. Sub Consolato Theodosij Imperatoris dolescente, mortui Firmo Cæsare Cappadocia Episcopo (Græce scribendum videtur τὸν ἐκ Κωνσταντίνου Κωνσταντίνου) Cascrienses Constantinopolim venerunt, Episcopum postulantem. Tum Socrates narrare pergit, quomodo Thalassius Prædictus Patrologi Ilyrici cum Senatoribus reliquis ad Procham Constantinopolitanae Episcopum invadendum convenisset. Vix in illum Proculus oculos conjecit, quam adprehensam manu Cæsariem Antistitem constituit. Idem tradit a Nicephoro Calisti lib. 10. cap. 34. Hist. Ad hanc Thalassium consensum fuisse Epistolam XVI. Firmi opusitas sum in notis ad eamdem Epistolam. Anno igitur Christianæ Epochæ 410. Firmum nostrum vivere desisse, ex his sit palam.

Ceterum Ambrosianus Bibliothecae MS. Codex, unde has Firmi Literas descripti, ante annos circiter septingentos scriptus videtur, & ex minutis quadratice characteribus constat. Multis tamen laetare illum mendis reat, nisi eruditionis meo curae suppellectili, quam Librarianorum culpe, id potius sit tribuendum. Certe nonnulla ego patentia errataque sibi tuli. Quamprimum etiam accessit in Codice desiderari, ac raro inter se disjuncta reperiri verba adinvenire. Multa alia illic habebat veterum scripta, nempe Theophrasti *Tûta*, seu Epistoliarum formulae variae una cum litterarum scribendarum methodo. Succedebant Phalaridis, rum Iuliorum Peliciorum Epistolae CLXXX. Post haec Firmi notuli Litterae, quas nonnullae domaples. Ad huc Geopographica geographica vi Suidaeus *Περὶ τῆς οἰκίας ἀρχαίων, ὑπερβολῇ, ἐπιτομή*. Idem, Theophrasti Scholiasticum cognomen Simocati Epistola Ethica, agrestis, amoris. Haec Theophrastus et Photio, Juliano Angello, Critia, Diogene, Apollonin Thyaereo, Procopio Scholastico, Bruto, Ceracita, Aelia Sophista, aliisque vetustis Auctoribus delibatas in unum corpus redegit; curae vero Clar. Jurisconsulti Jacobi Gajaci Latine donatis Aurelij Allabrogem Anno 1606 editi Typographus quidam. Dixi in unum corpus redactas a Theophylacto fuisse Epistolas illas, atque ita viles mihi deprehendimus, dum effem Mediolani. Nunc laboriori mihi dubitatio, an forte me fecerint oculi mei; si enim hicdem Theophrastus est, qui Heracli temporibus ineunte saeculo vulgaris Epochae septimo floruit, litterique sanam temporum historiam mandavit, qui Epistolas Photii longe posterioris colligere est possit? Aut igitur nihil ad illius Codicis Epistolas congregandas Theophrastus contulit, sed ut unus tantum ex eorum Epistoliarum auctoribus in Ambrosiano Codice contineretur: aut a Theophylacto Scriptore Historiarum diversus est Simocatus. Et illam revera Simocati cognomen non donat Photius: Simocatum autem Suidas nominat, ac nullas ipsius Historias agnovit. Mihi non est ad manus Eusebius, nec alius quispiam Auctor, qui mihi dubitationem hac de te auferat omnem. Sed veniamus nunc ad Firmi Epistolas.

ne fieri significamus. A Luciano in *Trophone*, & in *libelli Apologia* parcmia hæc asparatur; eoque etiam usus est Diogenes Cynicus, ut in ejus vita Laertius testatur. Fortasse Firmus ironice loquebatur.

Μημεριον. Episcopus Nicomediz in Bithynia Himerius fuit. Inter Nestorii factores numerabatur, & *Consestationi* pro eodem Hæretico ad S. Cyrillum, Synodumque Ephesinam a Joanne Antiocheno, ejusque affectis missæ subscripsit, uti videre est in Synodico edito per Christianum Lupam, & Baluzium cap. 7. Conciliabulo tident Ephesino interfuit A. C. 431. atque in damnationem Cyrilli Alexandrini consensit. Quare ab Ephesina Synodo Cœmonica depositus, & Eccllesiastica communione privatus fuit. Illam respiciisse, pie credere, quam contra opinari malim. In Synodico tamen supra laudato Epistola Theodoret ad eundem Himerium cap. 71. refertur, necnon & aliz, dux Theodoret ejusdem Epistolæ, altera ad Helladium Episcopum, altera ad Joannem Antiochenum, quæ in hæretic perinacem adhuc perstitisse Himerium, ostendi posse videtur. Utrumque se res habear, hæc Epistolam ante Synodi Ephesinæ tempora scriptam arbitramur, quum nempe inter Firmum nostrum, ac Himerium literarum commercium sanctissime exerceri poterat.

Γενεσι. Σχολαστικῶ. σ.

Græss. Scholasticæ. VI.

Α Δελφὸς ἀδελφὸς πατρὸς. ὁμοίαν αὐτῷ
ὡς καὶ λόγῳ, οἱ οὖν φησὶν εὐαγγέ-
ρι, καὶ γρηγοῖς φιλοὶς παρρησιασθεὶς ἀν-
τιλάττω. Καὶ οὖν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀρχαίου πα-
τρὸς οὗτος λατρεῖται ὁμοίαν αὐτῷ ἡρώ-
δι πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς. Εἰ δὲ ἔργον
ἐκτελέσας, καὶ αὐτὸν πρὸς τὸν δῆμον
ἐκ τῶν ἡρώδων ἐλάσας τῶν αὐτῶν ἰδι-
ων, οὐδὲν παρρησιασθεὶς ἀντιλάττω. Ἐν-
ταῦθα τῶν αὐτῶν πατέρων, ἡ γρηγοῖς ἐπὶ αὐτοῖς
γρηγοῖς αὐτῶν.

Fater homini adit, ait vetus verbum, tan-
quam simul educata natura, sincera quoque frai
amicitia largiatur. Et sane æquum fuit, fratrem
rum a prudentia suo longo post tempore ad vos re-
versum libenti animo exceptum esse. Quod si mili-
tiam professus, atque arte hac ad vivendum atenti,
rursus expeditionem sequi opus fuit, nihil de spe
detractum est. Veniet enim rursus desiderantibus, si
quid e sententia gesserit.

NOTE.

Σχολαστικῶ. Scholasticæ. Firmi ævo qui apud Latinos Cæsarium patroni & Advocati erant, a Græcis Scholastici appellabantur. Complures S. Nili Epistolæ existant ad hujusmodi Scholasticos scriptæ, uti & Senesii, qui Scriptores eodem, qua Firmus, seculo florere. Hoc sensu a S. Augustino cap. 7. in Joann. vox illa accipitur. Qui habens, inquit, causam, aut velint supplicare, querunt aliquem Scholasticum, a quo sibi preces componuntur. Præterea Scholasticus dicebatur quivis Eloquentiæ, & Oratoriz facultatis, aut positionis literaturæ studii eruditus. Vide Du Fresnoium ad hanc vocem in utroque Glossario. Scholasticorum cognomentum ad Agnelli Scriptoris Ravennatis tempora, hoc est ad decimum usque a Christo nato seculum, durasse, ejus monumenta fidem faciunt, quæ cum selectissimis notis prelo propediem spondet Cl. V. Benedictus Bacchinius.

Αδελφὸς δὲ. Frater homini adit. Adagium e Platonis lib. 2. de Republica petitum, Significat autem, Erasmo teste, fidum auxilium homini præstitum: quippe in arduis rebus atque in periculis vix atquequam frater deesse solet.

Δελφῶν. σ.

Dianio. VII.

ΤΑΙΣ τῶν ἡρώδων χρόναις αὐτοῖς
μὲν ταῦτα ἐλάσας, ἀδελφὸς
αὐτοῦ οἱ χρόνους τοῦ πατρὸς. Οἷον
αὐτὸν τὸν αὐτὸν ἐλάσας, ὁμοίαν ἑαυ-
τῷ πᾶντι οἱ πατέρας καὶ ἡρώδων
οἱ ἀδελφὸι λατρεῖται. Αὐτὸν ἑαυ-
τῷ γρηγοῖς ἐλάσας, οἱ οὖν δὲ
αὐτοῦ. ἡ γὰρ οὖν αὐτοῦ ἀρχαίου πατρὸς,
αὐτὸν οἱ πατέρας ἑαυ-
τῶν καὶ αὐτοῦ.

Medicinarum usum idem semper posse non ar-
bitror, neque ratione simili sanari per illas
morbos inveteratos. Quare epistolarum quoque me-
dicina mihi obsoleta jam, & vana facta est ad so-
latum, disturni temporis sejunctione laboranti.
Tanti igitur opus erit, me a rerum difficultatibus
liberare; si enim a vinculis, quæ me hæc detinent,
solutus ero, omnia mihi feliciter, & ad votum suc-
cessura speo.

Ἰὼ γὰρ ἡμετέροις ποθέμασι καὶ πῶς τὴν
 τετυγχεῖς, ὅπως ἡ ἀρὰ αὐτοῖς καὶ δοῦται, καὶ
 οὐκ αὖτις ἀπὸ ποθέματος. Τὸ δὲ ἐκ τῆς σφί-
 σιθους τετραμαρῶν, λίγος οὐκ ἀπαικῶς,
 πῶς οὐ καλλιοτέρῳ κληρονομήσει πρὸς
 ἡμᾶς, καὶ πῶς τὸς δοῦται αὐτοῖς.

mgs, quum in tpls conset & glorie, & amicitie fructus. Ex tua veto pietate conjecturam faciens, non temere sperare me dico, fore ut ii, qui bonorum s&piam totum sunt heredes, glorie quoque hereditatem obtineant.

NOTE.

Filiam quandam suam, hoc est, ut puto, Clericam, Anthimus Episcopus Cæsaream miterat, ut a Patre nostro literis, & moribus inlittereretur. Scribis hic, Deum esse rogandum, ut opere in illius adolescentem cura collocandæ successus responderet. So vero felicia quæ de illo sperare addit, ducto a mittentis pietate argumento. Quam ut *ad matrem suam*, Cæsaream accipendam esse reor, quæ Anthimi patris fuerit, aut ipsam Cæsariensem Ecclesiam, cui fortasse olim Anthimus dederat nomen.

Evanley Evans. 46.

[illegible]

Eugenio Episcopo. XV.

DONUM DEO OFFERENS NESCIO QUIS EXISTE, QUI AD pietatem propensum fuit. Epigramma oblatum muneri inscriptum, dicens: *Tua tibi offero*. Ego vero Epigrammate nullo apud te debere; attamen invitatus ad tuam domum pietatem tuam, ne me ridendum præbeam, animum tibi offero desiderium meum, ut ne pietati tuæ silentium nostrum praecederet sit causa. Invitatus igitur nobis morum gere, ut in Argenteis Sanctorum commemorationis interitis, quam de invitatus concipies, atque etiam non invitatus.

NOTE

Quam celebrandus esset Festus quidam Sanctorum dies in Argolis, ad eandem solemnitate Evander, Episcopum invitat, Epithlam ad elegantiam eruditione exorlas. In Concilio Chalcedonensi memoratur Evander Diocesis in Phrygia magna Episcopus, Sed lite nimirum Cæsarea aberat, ut ad Festum invitatus a Firmo sit credendus: Quam aliter *Evander* *Episcopus* *Chalcedonensis* *Evander* *Diocesis* *in* *Phrygia* *magna* *Episcopus* *Sed* *lite* *nimirum* *Cæsarea* *abera* *ut* *ad* *Festum* *invitatus* *a* *Firmo* *sit* *credendus* *Quam* *aliter* *Evander* *Episcopus* *Chalcedonensis* *Evander* *Diocesis* *in* *Phrygia* *magna* *Episcopus* *Sed* *lite* *nimirum* *Cæsarea* *abera* *ut* *ad* *Festum* *invitatus* *a* *Firmo* *sit* *credendus*

© வினாயகன் . 15 .

[illegible]

Thalassio. XVI.

Existit tam ipsius urbem jam inclinatam, atque decedentem, quam illi educationis gratiam retribuerit. Erant ipsa domesticis exornata bonis, lectura, quod te, tantum bonum, educavit. Quod restat, quam ipsam honoribus illustrari effecit, fac etiam ad illius potentia per manus attingat, et propolium tuum non solum implet, sed nobis etiam hortibus, arboribus roganti gratias. Praedem, quem clariorem nobis, illud in remque illud quo reddidit, concede rogam, et ad ad te eadem pergere videatur. Si enim hac praecedentibus addas; omnia nobis ad votum cadent. Fac sarem, ut post Civitatem, additamentum, imperium quoque felicis administratur, quo tibi per omnia spectabilis Patria fiat. Nodis vero momento amantes amans; hoc enim est honorum remansio.

pelluntur. Ut autem sententiam suam Stephanus firmet, Strabonis loco nititur, quem tamen, si Salmastio in Pliniam. Exeruit credimus, minime intellexit. Utrumque arraxerit at Strabonis interpretationes Stephanus, certum est, equalite Melitenem Civitatem in Cappadocia ab eodem fuisse descriptam. Antiquitas enim Provincia Melitene, cujus caput ejusdem nominis Urbis erat, una ex decem Provinciis, sive Prefecturis fuit, in quas Cappadocia magna dividebatur. Plinius lib. 5. Nat. Hist. cap. 25. *De fuisse*, inquit, *abest a Zimera LXXV. M. passuum*; inde navigatur *Passum L. M. passuum Melitenem Cappadocia*. Libro vero 6. cap. 3. provinciam his describit: *Cappadocia pars potestas Armenia Majori, Melitene vocetur*. Quibus a verbis intelligas, arctam e locorum vicinitate amicitiam ipsi potuisse inter Acacium Melitenensem, ac Firmum nostrum.

Athen. n.

Luso. XX.

TΟΙΣ συντυχίας τῶν οὐκ ἐκείνῃ, ἢ ὅταν αὐτῶν γράμματα γίνονται ἡμεῖς, οὐκ οὐκ τῇ πρὸς διακρίσιν σὺν τῇ χαρᾷ. Οὐδὲ ἢ ἐπὶ τοῖς πρὸς ἡμεῖς συμβαίνουσιν μετακινήσεσιν. ἰσχυρῶς γὰρ τὰς συντυχίας τῶν ἡμετέρων ἐπὶ τῇ ἐννοίᾳ τῶν οὐκ ἐκείνῃ ἡμετέρων τῶν ἐννοίᾳ παραδύχων. Εἰ μὴ ἢ πρὸς τῇ ἐννοίᾳ τῶν οὐκ ἐκείνῃ ἐπὶ ἡμεῖς, ὁ λόγος, διακρίσιν, καὶ μετακίνησιν, ἢ γράμματα. ἐπὶ τῇ συντυχίᾳ οὐκ ἐκείνῃ.

Πλάτ. n.

Plieth. XXI.

O Τῶν δὲ συντυχίας διὰ τῶν γράμματα, καὶ τῶν πρὸς ἡμεῖς ἐννοίᾳ τῶν οὐκ ἐκείνῃ, καὶ τῇ πρὸς διακρίσιν σὺν τῇ χαρᾷ. Οὐδὲ ἢ ἐπὶ τοῖς πρὸς ἡμεῖς συμβαίνουσιν μετακινήσεσιν. ἰσχυρῶς γὰρ τὰς συντυχίας τῶν ἡμετέρων ἐπὶ τῇ ἐννοίᾳ τῶν οὐκ ἐκείνῃ ἡμετέρων τῶν ἐννοίᾳ παραδύχων. Εἰ μὴ ἢ πρὸς τῇ ἐννοίᾳ τῶν οὐκ ἐκείνῃ ἐπὶ ἡμεῖς, ὁ λόγος, διακρίσιν, καὶ μετακίνησιν, ἢ γράμματα. ἐπὶ τῇ συντυχίᾳ οὐκ ἐκείνῃ.

Θεοδ. Επισκοπ. xli.

Theodo Episcopo. XXII.

KΑΙ τὸ ἐκείνῃ ἡμετέρων, καὶ τῶν πρὸς ἡμεῖς ἐννοίᾳ τῶν οὐκ ἐκείνῃ, καὶ τῇ πρὸς διακρίσιν σὺν τῇ χαρᾷ. Οὐδὲ ἢ ἐπὶ τοῖς πρὸς ἡμεῖς συμβαίνουσιν μετακινήσεσιν. ἰσχυρῶς γὰρ τὰς συντυχίας τῶν ἡμετέρων ἐπὶ τῇ ἐννοίᾳ τῶν οὐκ ἐκείνῃ ἡμετέρων τῶν ἐννοίᾳ παραδύχων. Εἰ μὴ ἢ πρὸς τῇ ἐννοίᾳ τῶν οὐκ ἐκείνῃ ἐπὶ ἡμεῖς, ὁ λόγος, διακρίσιν, καὶ μετακίνησιν, ἢ γράμματα. ἐπὶ τῇ συντυχίᾳ οὐκ ἐκείνῃ.

ET Lingua Græca probe instructum, & moribus modestissimum, ac generosum, multisque modis nobilitatis certa signis ostendentem, ab Oriente venientem istum, non solum ipse hospitio excepti, eorum, qui illic sunt Episcoporum testimonio munatum, verum & sanctitas tuæ commendando festinanter ac magnam Uidem, ut & ipsam benigna dignetur accipere, atque, uti pietati tuæ consuetum, ac familiaris est, ipsi ad ea, quæ sibi proposuit, faciliorem viam struas.

NOTE.

Theodota Episcopo quemdam Firmus commendat ex Oriente venientem, ut ei sit prælo, benevolamque se exhibeat, atque ejus negotia in *Ube magna* juvet, hoc est aut *Constantinopoli*, aut *Antiochia*. Ab Episcopis Orientalibus Epistolas ad Firmum tulerat ille, nempe *litteras formatas*, per quas Clerici in alias Dioeceses profecturi ab Episcopis, suis muniebantur, ita ut a reliquis Ecclesiis non ad communionem tantum sacerdotum admitterentur, sed etiam, ubi necessitas posceret, juvarentur. De harum Episcoporum ritu Ecclesiasticæ Eruditionis.

Tibi igitur dicitur ut cum peragis pascha-
lem, quoniam tuus est quoniam legi-
satoris dicitur, vel cum peragis ad
Pascha paschaem legem, ut in tuam
omniem dicitur pascha quoniam in tuam ad
dum peragis. Ad peragendam autem
est in tuam peragendam. non dicitur
pascha sed dicitur in tuam ad dicitur legem
est peragendam, quoniam quoniam quoniam non dicitur.

Tibi dignum magnificentia tua honorem a me
tribus non posse reputari, ad carissimum tibi
festum Paschatis diem perfragum habui, obsecrans,
ut Symbola, quæ in illo sunt ad honorem Numi-
nis, a nobis suscipias. Hæc igitur reverenter ac-
cipe, die hoc festo pro nobis apud te legationem ob-
eunte. Ubi vero acceperis, id nobis repente, ut
perpetuo nostri sis memor, nosque tui amantes ama-
re digneris.

NOTE.

AD Florentium Illustrum virum nonnulla misit munera, nempe *Symbola*, quæ solenni
sancti Paschatis die peragi solebant. *Symbolorum* autem nomine Græci Patres tum Sa-
cramenta, tum ipsam præcipue Altaris incruentam Hostiam olim designare. Heic tamem
Eulogias Græcorum more significari, terram arbitror, videlicet aut eccliam quædam, aut alia
huiusmodi a Sacerdote Paschali die benedicta; tamen rei vestigia nostris in Ecclesiis adhuc
superfunt. Pro à peragendam, fortasse legendum à peragendam.

I'ndip. N.

Isidoro. XXX.

Kai dicitur in huius Epistolæ exordio Firmus, divinare nescio. Fortasse hic sensus
est. *Eulogiam* aliquam, id est munus aliquod in sacra Mensa benedictum, per Candi-
dum (siquidem hoc viri aliquis est nomen) ad Firmum Isidorus miserat, simulque mune-
re, ac nunc laudes elegantissime descriperat. Nunc rescribit Firmus, cum eloquentiam,
tum comitate mittentis extollens. Epistolæ tamen textum non carere mendis suspicor. Quod
aut ad Isidorum, Episcopi quidem nomine non donatur; attamen eo munere functus videri
possit, tum quod *Eulogias* ad Firmum miserit, tum quod Firmus Deum rogat, ut illum
suis *Eulogiis* inuocet: *suis Ecclesiis* incolorem servet. Imo illum *committentem bonum*, &
peragendam àncipit appellat, quod etiam interpretari possis *Præsidentem irrepresentabilem*. Nihil-
ominus quam hæc Epistola referri etiam possit ad Isidorum virum Clarissimum, qui primo
Prædictus Prætorio, tum Consul Ordinarius A. C. 436. fuit, ut ex Imperatorum fructione
contra Nestorium patet, aut ad alios seculi principes viros: nil certi hac in re proferre no-
bis licet; & præsertim quoniam Isidorum istum vocabulo à peragendam, h. e. *magnitudinis* com-
pelleret, Episcopos vero nominare soleat titulo *discedit*, aut *honoris*, scilicet *pictoris*, aut
sanctitatis. Nimirum vigeat nunc, non secus ac hodie, appellationum diversitas, quibus in-
dicabatur diversus hominum gradus, ac munus.

NOTE.

Quid tibi velit in huius Epistolæ exordio Firmus, divinare nescio. Fortasse hic sensus
est. *Eulogiam* aliquam, id est munus aliquod in sacra Mensa benedictum, per Candi-
dum (siquidem hoc viri aliquis est nomen) ad Firmum Isidorus miserat, simulque mune-
re, ac nunc laudes elegantissime descriperat. Nunc rescribit Firmus, cum eloquentiam,
tum comitate mittentis extollens. Epistolæ tamen textum non carere mendis suspicor. Quod
aut ad Isidorum, Episcopi quidem nomine non donatur; attamen eo munere functus videri
possit, tum quod *Eulogias* ad Firmum miserit, tum quod Firmus Deum rogat, ut illum
suis *Eulogiis* inuocet: *suis Ecclesiis* incolorem servet. Imo illum *committentem bonum*, &
peragendam àncipit appellat, quod etiam interpretari possis *Præsidentem irrepresentabilem*. Nihil-
ominus quam hæc Epistola referri etiam possit ad Isidorum virum Clarissimum, qui primo
Prædictus Prætorio, tum Consul Ordinarius A. C. 436. fuit, ut ex Imperatorum fructione
contra Nestorium patet, aut ad alios seculi principes viros: nil certi hac in re proferre no-
bis licet; & præsertim quoniam Isidorum istum vocabulo à peragendam, h. e. *magnitudinis* com-
pelleret, Episcopos vero nominare soleat titulo *discedit*, aut *honoris*, scilicet *pictoris*, aut
sanctitatis. Nimirum vigeat nunc, non secus ac hodie, appellationum diversitas, quibus in-
dicabatur diversus hominum gradus, ac munus.

E74

τοι, τὸ τῶν ἐπικολῶν λόγους συμμετρῶν.
αἱ γὰρ αὖ ἀκατασχετοὶ ἵπποι ἐν ἐπικολῶν
αἱ μὲν δὲ δὲ αὐτοῖς; Ἐγὼ δὲ ὡς λαοὶ
ἔγω δὲ ἱκανῶς διακρίνω, συμμετρῶν λα-
βοῦν τὸν πρὸς τὸν αὐτοῦ σπῆν, καὶ τοῖς
φιλοτιμίαις τοῖς παρὰ τῶν λογιστῶν οὐ τε-
μερίζεται. τῶ μόνῳ Μαρτύρῳ.

pistolæ mensura comprehendat? Ego vero, quod re-
liquam est, veniam ipsemet, caraturus, & studii er-
ga omnes, atque benevolentie socios accipiam, eos-
qui a prudentia tua memoria honestantur, Marty-
res.

NOTÆ.

IN MS. Codice titulus minime integer præponitur, quem illic tantum scriptum sit Διωρ.
Μητρί Διωρῶν, perspicue legi posse visum est, quippe inter S. Nili Epistolæ una est
ad Διωνισίαν perscripta, qui nescio an cum nostro quidquam commune præter nomen ha-
beat. Huic autem illustri viro Firmus gratulatur, quod exita felicissimo suos prodigavit ad-
versus. Se quoque profecturum esse ad illum pollicetur, nescio quid de Martyribus ad-
dens.

Εὐκλῆρις Ἐπιστολῶν. λβ.

Euandrio Episcopo. XXXIV.

Εὐκλῆσι καὶ ἡμῖν αὖ τῶν ἐπικολῶν
χρόνῳ, ἀνατισσόμενοι αὐτοῖς αὐτῶν
τοῖς φίλοις συμβάλει. Καὶ ἡμεῖς ἀπὸ χρο-
νίου ἡμῶν αὐτῶν τῶν Διωνισίαν ἐν
τοῖς χρόνοις ἐντονώμενοι. Γραῖς αὐτοῖς, καὶ
μῆνισσιν παρακαλῶ, ἵνα μὴ ἴδωσι ἡμῖν ὅ
τι ἐν αὐτοῖς χρόνοις γίνονται πράξεις. αὐ-
τοῖς δὲ οὐκ ἴδωσι αὐτοῖς ἵπποι ἡμῖν διὰ τὴν
ἐπιδοκίμησιν τοῖς ἐπικολῶν.

Is Festi diei tempore frui nobis visū fuit,
postquam ipsum amicitiarum tuarum symbolis renova-
sti. Ex certe pietatis tuæ literæ effecerant, ut albus
dies nobis duceretur. Scribe igitur, & recordare quæ-
so, ne tempus, quo silebimus, utriusque nostrarum
obliviscendi sit causa; nobis autem da interim Epi-
stolas tuarum dilectæ pacis tesseras.

Ἀλκίῳ Ἐπιστολῶν. λδ.

Alacio Episcopo. XXXV.

Ἰκανῶς ὅμως χρησόμενοι μὲν ἀλλήλους
ἵπποι, δέκτον. ὅ λῶν παρ' ἡμῖν ἀνα-
κατασχετοῖς, καὶ τῶν τῶν Διωνισίαν ἐν
ἡμῖν τῶν χρόνῳ τῶν ἀπὸ χρο-
νίου ἡμῶν αὐτοῖς τῶν Διωνισίαν ἐν
τοῖς χρόνοις ἐντονώμενοι. Γραῖς αὐτοῖς, καὶ
μῆνισσιν παρακαλῶ, ἵνα μὴ ἴδωσι ἡμῖν ὅ
τι ἐν αὐτοῖς χρόνοις γίνονται πράξεις. αὐ-
τοῖς δὲ οὐκ ἴδωσι αὐτοῖς ἵπποι ἡμῖν διὰ τὴν
ἐπιδοκίμησιν τοῖς ἐπικολῶν.

Accommodatum condimentum literis fuit piscis
ille, qui dicto citius ad nos pervenit, pietatis
tuæ erga nos affectum sui adventus celeritate si-
gnificans. Erenim & aeris inclementiam vitavit,
& velati heic e proximo emerfus fluvio commodis-
simam ad lautissimam cenam edalium est factus. Ex
sine præstanti victima hæc instructa mensa ita con-
dimentis suis ad usus plures inservivit, ut si cum tua
magnificentia conferrentur, inferiores esse videren-
tur Alcinoi delicias, vel nostræ cœnæ reliquiis in
pauperes distributis.

NOTÆ.

ET Epistola XIX. ad eundem Alacium scripta est, quem Episcopum fuisse Melitonen-
sem, verisimile duxi. Ad Firmum ille Eulogiam, hoc est, piscem benedictum in mu-
tui amoris symbolum miserat, totorum temporum sequentes morem, quibus per huiusmodi quo-
que munera Christianam Caritatem, atque communionem Episcopi fovere solebant. Quare
gratias illi Firmus agit, multisque laudibus donum profectur.

Alacio. Alcinoi. In MS. Codice legebatur Ἀλκίῳ. Librarii errorem emendavi. Ce-
lebres fecit hortos, ac delicias Alcinoi Homerus Odys. lib. 7. ita ut in adagium transierint
apud Poetas, alioque Scriptores. Quamobrem Plinius merito hæc scripsit lib. 19. cap. 4. An-
tiquitas nihil prius mirata est, quam Hesperidum hortos, ac Regem Alcinoi, & Alcinoi.
Virgilius, Propertius, Ovidius, Statius, & alii Latinarum de his mentionem fecere. Festi
& Neztantenus in Carm. ad Vitalianum.

Λεοντίῳ Ἐπισκόπῳ. αἷ.

Leontio Episcopo. XXXVI.

Ακατακτανεταί^α τὸς αἰνέτους πρὸς τοὺς δυνάμεις τοῦ, αἱ τοὺς κακοποιῶντες ἀποδιδρασκόντες ἵσχυον δουλοῦναι μάλλον ἢ τοὺς αἰνέτους δυνάμεις ἀνίστανται. Τίτῳ δὲ καὶ τῷδε αἰνέται περιττοῦται, ἀποδιδόντες γὰρ αὐτῷ τοὺς αὐτοῦ ἀποκαταλῶν λόγονται αἰνέται. Τίτῳ κἀκεῖνος ἀποκαταλῶν, καὶ αἱ δυνάμεις πρὸς ἀποκαταλῶν φρονεῖ τοὺς τῷδε παρατηρηθῆναι, δοῦναι δὲ ἱκανοποιεῖν τῷ σὺν αὐ, ἡμῖν αὖ, καὶ τοὺς δὲ ἡμῖν αἰνέταις περιττοῦται^α τοὺς χάρη.

Inoxorabile odium in dominos famulis est, qui a possessoribus suis se fuga subducentes, aliis inservire, quam domesticis, propriisque dominis malunt. Idem autem contra hunc etiam præteritis servi, si quidem postquam ab ipso fuga sese subtraxerunt, in illis latitare dicuntur locis. Non igitur jube conquissos, & captos, sub tutissima custodia ad regiones nostras remitti, justam utilemque vitæ tuæ, nobisque, & iis, qui per nos opem tuam implorant, gratiam rependens.

NOTÆ.

Improbi quidam servi legitimo sese subdixerant domino, & in Leontii Episcopi Diocesi latitare dicebantur. Eorum itaque dominum Firmus Leontio commendat, ut hujus ope servos recuperare possit. Concilio Chalcedonensi Anno 451. interfuisse tres minimum Leontii Episcopi, nempe Episcopum Araxii Lycie, Episcopum Ascalona Palaestina, Episcopum Migneſia Macedonia. Ad unum ex his fortasse data fuit hæc Epistola. Idem quoque Pelusiotæ Epistolam 2. lib. 5. ad Leontium quendam Episcopum scripsit.

Κυρίλλῳ Ἐπισκόπῳ. αἷ.

Cyrillo Episcopo. XXXVII.

Τὰ μὲν δὲα πρὸς τοὺς αἰνέτους πρὸς τοὺς δυνάμεις τοῦ, αἱ τοὺς κακοποιῶντες ἀποδιδρασκόντες ἵσχυον δουλοῦναι μάλλον ἢ τοὺς αἰνέτους δυνάμεις ἀνίστανται. Τίτῳ δὲ καὶ τῷδε αἰνέται περιττοῦται, ἀποδιδόντες γὰρ αὐτῷ τοὺς αὐτοῦ ἀποκαταλῶν λόγονται αἰνέται. Τίτῳ κἀκεῖνος ἀποκαταλῶν, καὶ αἱ δυνάμεις πρὸς ἀποκαταλῶν φρονεῖ τοὺς τῷδε παρατηρηθῆναι, δοῦναι δὲ ἱκανοποιεῖν τῷ σὺν αὐ, ἡμῖν αὖ, καὶ τοὺς δὲ ἡμῖν αἰνέταις περιττοῦται^α τοὺς χάρη.

Omnia quidem, quæ de literarum narratione feruntur, tum e publicis, tum e privatis Epistolis Sanctitatem tuam didicisse cognovi. Ego vero scribere properavi, quæ sum passus; vixisti enim sum Sestochori palinodiam canere, quum ea nunc amem, quæ antea graveret, ac prolixè accusabamur. Ephesi enim moram moleste ferens, & ab ipsa liberari cupiens, nunc illam smare desiderio tue Sanctitatis sum coactus: adeo ad id, quod tu desideras, incendor. At si tibi quoque, o Deo carissime, nostri esset aliqua ratio, ad me scribe, & aque, quæ ab amicis excogitata sunt, relique ipsas, breviter referre memento, ipse temere utrinque fluctuans.

NOTÆ.

AD Cyrillum sanctissimum Alexandriæ Episcopum scribit Firmus, significatque, sibi moxam Ephesi, antea ingratam, nunc placere illius causâ, & amore. Nemo est, qui Cyrilli potissimum opera Ephesinam Synodum coactam fuisse non sciat; quare cur ad illum Firmus hæc scribat, facile intelligat. Sed quando scripta fuerit hæc Epistola, & quid ille significet, quam memorat esse τὸν γράμματος δόξαν, literarum narrationem, uti & alia, quæ hæc obscure innuuntur, difficile alloquere, illud certum, nempe inter ferventiores Episcopos, qui eidem universali Concilio interfuisse, impiumque Neiliorum damnare, Scriptorem nostrum excelluisse, & S. Cyrillo semper in sententia ferenda fuisse concordem, sicut ejus Concilii Acta perspicue cellantur.

Οὐριότῳ Ἐπισκόπῳ. αἷ.

Valerio Episcopo. XXXVIII.

Ηπρὸς αὐτὸν Ἀλβανὸν, ἔτα αὐτῷ αὐτὸν δυνάμεις τοῦ, αἱ τοὺς κακοποιῶντες ἀποδιδρασκόντες ἵσχυον δουλοῦναι μάλλον ἢ τοὺς αἰνέτους δυνάμεις ἀνίστανται. Τίτῳ δὲ καὶ τῷδε αἰνέται περιττοῦται, ἀποδιδόντες γὰρ αὐτῷ τοὺς αὐτοῦ ἀποκαταλῶν λόγονται αἰνέται. Τίτῳ κἀκεῖνος ἀποκαταλῶν, καὶ αἱ δυνάμεις πρὸς ἀποκαταλῶν φρονεῖ τοὺς τῷδε παρατηρηθῆναι, δοῦναι δὲ ἱκανοποιεῖν τῷ σὺν αὐ, ἡμῖν αὖ, καὶ τοὺς δὲ ἡμῖν αἰνέταις περιττοῦται^α τοὺς χάρη.

Inrogavit Alexandrum quidam, ubinam ipsius thesauri forent: & ille amicos ostendit; abundabat enim, ut puto, hujusmodi viris, quales ego quoque inveni, tæz Sanctitatis notitiam adeptus. Et certe

(*) Fort. ἰσχυέται.

(**) Fort. addend. εἰ.

ta creditis, quem & Inachius in hac Epistola pinxit. Sunt autem ejus vestes in lib. 9. Odyss. ubi ita loquitur Ulysses:

— Ἀνὰ δῶτος ἄξιο ἔχον μίαντ' ὄνομα
 Ἥδ' ὅ, ἃ μοι Ἰάκω Μάρω Εὐάνδω ἔσσι.

— Caterum caprinum utrem habebam nigri vini.
 Sarcis, quem mihi dedit Mærus Egeuchel filius.

Idcirco vero addit:

Δῶκε δὲ μοι κρατὴρ ἀνέσχετος, αὐτὰρ ἔνθα
 Ὀλοὴν ἐκ ἀμφορείων δωδεκά νῆμαρ ἀπείκει,

Ἥδ' ἐκ ἀναγώνων, ἥντιν ποτὶς ἔσσι.

Dedit autem mihi craterem totum argenteum: ceterum posset

Vinum in amphoris duodecim omnibus haustum.

Sarcis, incorruptibile, divinum potum, &c.

Περὶ τῆς Χρυσομένης. μλ

Pergamio Chrysopisto. XLV.

ΓΕΡΩΝ ΜΟΙ ΘΑΥΡΑ ΜΕΤΕΩΣΙΝ ΕΥΡΕΤΕΣ ΕΥ-
 ΡΩΜΕΙΣ ΑΓΙΩΝΑΙ ΠΡΟΤΕΡΟΝ. ΠΡΟΤΕ-
 ΡΑΙ ΔΕ ΠΟΛΥΠΡΟΤΕΡΟΝ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΩΣ
 ΟΥΚ ΕΝΑΙ ΑΝΤΙΣΤΗΝΤΟΣ, ΑΛΛ' ΕΝΑΙ ΤΗΣ
 ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΝΤΙΣΤΗΝΤΟΣ, ΑΥΤΟ ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΝΤΙΣΤΗΝΤΟΣ
 ΜΕΤΕΩΣΙΝ ΚΑΤΑΡΤΙΣ, ΜΕΤΕΩΣΙΝ ΚΑΤΑΡΤΙΣ
 ΕΝΑΙ ΔΕ ΑΝΤΙΣΤΗΝΤΟΣ.

Sænem quidem, mentis jam non integram, venia
 dignari, egregium est. Proinde, quum tua ho-
 manitate præteritis, nobis quoque auctor fuisti, ut
 benignè eam homine ageremus. Eam ergo excipe,
 hanc servans morem, ut neque facile accusas, ne-
 que facile depreceris.

Finis Epistolarum Firmi Cæsariensis.

quod quum Octavianus Augustus Obeliscos duos Heliopoli Civitate transfelisset. *Egyptia*; quorum unus in Circo Maximo, alter in Campo lectus est Martio, hunc verus adfectum dignitate magnitudinis veritas nec correctoris ausus est, nec movere deo. Quid istam sit de politia quo hoc Obelisco addit e. Amosinus gravi per moris, flentisque Tibridis velut. porcum, ne quis puer ignotus miserat Nilus, ipse parum sub emectus sui diversimodis nominis alumnis infertur, deservit in vicum Alexandri, tertio lapide ab Urbe sejunctum; unde charactere impostum, reclususque domus per Olympon portum, piscinamque publicam, Circo illius est. Maximo. Postque autem describere Ammianus, quot multis Obelisci illius erecti procursata facit, quæ coarctæ, ac insolite amplitudinis navis, trecentis remigibus impulsæ, per maria vicerat. Atque hic ille est altissimus Obeliscus, quem dia prolatusum incredibili amici magnitudinis in Campo Lateranensi Anno 1588. erigendum rariis curavit Sixtus V. Pont. Max. Quod Romæ seniori promitteret, idem juniori, hoc est Constantinopoli, se peritum Consiliarius sperabat. Jamque e loco dimotus Obeliscus, atque in litore Alexandrino jectus, restoriam navigium expectare videbatur, quum Constantius una cum vits taxi devehendi consilium posuisset. An voti posset sui compos Justinus fuerit factus, incertum, mihi. Existant adhuc in Constantinii Urbe aliquot Obelisci Egyptiaci, tempore Petr. Gylli Galli, quiescente Civitatis Topographiam literis consignavit. Fortasse tater illic locum quoque imperavit, qui in huc Epistola memoratur.

Arvi reseris. Pre triangulo lapide. In MS. legebatur *Arvi reseris*. Sed quid sit *Lapitronius*, nulumque me legere memini; & neira alius fortasse meminerit. Quare scribendum *reseris* sum arbitratus, ut significet *triangularis* hanc, quamquam non ignorem, ceteros Obeliscos, quippe quadrangulares, emendatiori huic parum favere. Videant alii.

Opusculum Therapeutarum. Ita in MS. Codicē legimus. Quo nomine, qui tantum viri figuræ fieri hoc in loco possunt. Hujusmodi autem possit esse sensus, Juliani. Quodam audio, quæ se pios arbitrarer viros, & nihilominus in Obelisci hujus fastigio radumini. Quam verò Diis, quibus sacras est lapide ille, id summo dedecor a viatoribus, atque inscientibus verator, hac etiam ratione incitatus Obeliscum abducendum consilium. Quia *Therapeutes* vocabulo homines Ethnice sapientissimi additis latinis describere poterat, quibus nihil est dignum. Attacore ratione potiori Christianam gentem, & præcipue Monachos, heic intelligendos esse suspicor. Certe olim Christiani *Therapeutes*, *Therapeutes*, quod idem est ac *Therapeutes* appellabantur, quum pii caltores, tamque Dei essent, ac Clementi Alexandr. lib. 3. Straton. auctor est. Dionysius vero, quem *Therapeutes* crediderit multi, quibus ille sit, antiquissimus profecto Auditor, cap. 6. de Ecclesi. Hier. Christianos Monachos eodem nomine dicit. En ejus verba: *Oi hoi nadaryvontes hoi, tetrarquin morda, ipso illicor, ei pio therapeutes, ei si Monachos, inquit, sunt, in eis in his nadaryvontes, non therapeutes. Sancti præceptis nostris dicuntur eos appellat: omnes sunt prosequuntur alii quidam Therapeutes, sive caltores, alii vero Monachos a sacro Dei cultu dampnantes, &c.* Sed potissimum testimonium his addo, nempe, celebre quorundam hominum solentiam suam in Egypto, ac potissimum circa Alexandriam deponunt, genus olim fuisse, qui *Therapeutes* appellabantur. Cujus rei actores habemus rem Eusebium lib. 2. cap. 17. Hist. Eccles., tum Philonem in lib. de Vita templi. Hos vero *Therapeutes*, sive *Therapeutes*, non Judæos, sed Christianos Religiosi addiderit fuisse, S. Hieronymus in lib. de Script. Eccles. in Marco, & in Philone tradit, cui etiam consentiant S. Epiphanius Hæres. 29. Sonnentent lib. 1. cap. 12. in fine, Beda, Nicephorus, alique. A nonnullis quidem eruditis visis sententia hæc in dubium vocatur. At nihil nobis aurum conatus officit, quippe & Hieronymo, aliquos Scriptores certum sit, fuisse Juliani temporibus *Monachos*, sive *Therapeutes* Christianos in Alexandrini agro floruisse. Quamque indein constet & Philone, eos in villa, se horis habitasse, a vero propterea non abhorret, horum quosdam in Obelisco prostrato aliquando incubantes fuisse deprehensos, quod, quisi in Deorum dedecus foret, iniquo animo Julianus tulisset. Nam veni hi *Therapeutes*, idem fuerint ac Esseni a Philone commemorati, itemque piam Apollolorum temporibus Christianæ Religioni dederint nomen, exquirendum aliis relinquo.

Quæ dicitur. Quid istum esse. Duabus ex causis Obeliscus quid dicitur Julianus appellari. Prima est, quod Soli ab Ethicis, ac præsertim ab Egyptiis coho, Obelisci perique dicantur, fuerint, Præter Herodotum, Diodorum, aliosque Scriptores, Plinius id hinc verba affirmat: *Tales ex eo (hoc est ex Alabandico marmore) facere Reges quondam erant, Obeliscos vocant, Solis Numini sacros.* Altera causa est, quod locis literis, obeliscus sapientissimus posuit Mytheris singulis Obelisci insignirentur. *Amrathyphus* idcirco dicitur ædem nocte solent. Nil igitur mirum, si tanta religio faza hujusmodi oblatanda Ethnicis Imperator arbitrarer.

Et in Nomo. Viriose legebatur in MS. Codicē ac. *Et in Nomo*. Ab Alexandris Constantinopolim versus navigantes, in Pontum tepere dicuntur, nisi, potius, significare ve-

lit, Alexandrinos in Pontum navigantes lambere utas Constantinopolis.

Kai *ἀναστάντες ἐν πλοῖον* naves navigantes lambere utis Constantinopolis.
 Kai *ἐσθίουσιν ἐν αὐτῇ τροφῇ*. Et quomodumodum amena deferenda. Aegyptus suis frugibus non
 suos tantum populos, sed Ruman ipsam, aliasque Provincias antiquitus pascere videbantur, ut
 Plinius in Paneg. tradit. Hinc Ruman dicitur, ad juniores Romam Alexandrinos adducere
 confuisse magam comestisium copiam. In MS. Cod. deest illud *ut*. Salvinus invenire
 oportune moxuit.

Τὰ αὐτὰ πρὸς δὲ ἄλλοις Διερμηνεύσιν ἐν τῇ
Τυχῶν.
Β.

*Ejusdem ad populum exclamantem in
Tychro.*

Εἴ τις αὖ ἐπιδέσται λαβὼν τὸν σῶτα,
 ἀποθνήσκει, καὶ διὰ αὐτὸν ζήσεται
 αἰῶνα. ὁμοίως δὲ αἱ διότι
 αὐτὸν ἀποθνήσκει χρῆται.

Siquidem in Theatrum latenter ingrediar, acclamare; fin autem in Templo me conferam, silentium agere, & acclamationes vestras in Deos transferre. Plinius, & bona verba potiori jure Duce debentur.

N O T E.

EDICTUM potius, quam Epistola Iuliani, hæc videatur. Populo videlicet præcipit, ut si-
tranti Theatrum quancumque lateat ingrediendi plaudant, nequam vero Templum in-
tra acclamare, agere, & transferre legamus a d. matris, ac transferri, tunc enim sensus, ut
populum a Juliano corripit, quod se in Theatrum clam ingrederentur acclamationibus exci-
peret, silentium vero in Templo agerent. Qui sensus a MS. Col. proavi videtur, in ca-
mina transferre, quod hujusmodi acclamationibus minime delectantur, sed indigent? Nihil-
lentem in Templo, sed acclamationibus sanctis Juliano gratulantiem: quod verisimiliter Apollaria
falsum illud est ex *proxi*, & scripsi *omnium* Deorum, quam suam querere videtur. Quare
Ex *proxi* Tuxen. in *l. de the. theat. p. 10. c. 1. h. c.*

Tale Templum Constantiopolim extructum aut a Byzantie, aut ab aliis, tradit Heirschius Christiana lib. 2. cap. 9. non Fortuna Templum, sed Simulacrum demanstrat Constantiopolim eciusiam arbitrat. Cui consentire vis possum, tum quod hanc dicamus, Tychei nomine a populo acclamationes dari Juliano affirmet; tum etiam quod Socrates lib. 3. cap. 11. Hist. fere Tychem, positum esse Simulacrum in Basilica, in qua ejusdem Fortuna accipere hujus verba: *Αυτοῖς τῷ τῷ Κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεὺς Τυχὴ θεοῦσι ἐν Βασιλικῇ, ὅθεν καὶ τὴν Τυχὴν ἵσταται ὁπώρας*. Hujus vero publice immodest Constantiopolitanae tunc Nicephorus Callisti lib. 10. cap. 20. & Suidas V. *Μετρίε*. Haec quidem Tychem pro Genio, non pro Fortuna, Valerius, ac Du-Fresnois accipiendum sunt arbitrari, ideoque Tychem interpretantur Temple Genii publicis posita. At dum concedant, Tychem fuisse Templum,

Τὸ πρῶτον πρὸς Ζωσιμῶνα.

Ejusdem ad Pictorem.
111.

Εἴ μὴ μὲν ἴδω, καὶ ἴχθεισμαι,
συγγίγμαι ὅδε αἰὲς· ἢ δὲ ἴδω
μὴ, οὐκ ἴχθεισμαι δὲ, καὶ δεῦρ ἵσταμαι,
μὴδ' ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἵσταμαι. Σὺ μὲν
ἀνέστης ἄρ' αὖτις ἰδὼς, ἴταρ' ἢ οὐκ
μὲν ἴδεις, αἰὲς καὶ γὰρ.

Siquidem non haberem, & mihi fuisses gratificatus, venia dignus esses. Sin autem haberem, neque uter, Deos ferrem; imo potius Dii me ferrent. Tu vero quare alienum mihi habitum dediisti, o amice? Qualem me vidiſti, talem etiam pingere.

que barbaros, ut heic dicitur, a Constantio effusa. Nescio an præsidium ab ipsomet Juliano sit expectandum; etenim is auctor est in Orat. I. quæ sit in Constantinæ Imperatoris laudem, Armenios post Magni Constantinii supremum diem a Romanorum fide, ac societate defecisse. *Ἀρμένιοι, inquit, πάλαι ἐν ὁμοθυμῳ ἐκείνην ἔχοντες, καὶ μὴ ἐπὶ τὴν αὐτὴν Πίστεα προσηλάσαντες, οὐκ ὡς ποτὶ ἐπὶ τὴν αὐτὴν κατήντησαν &c.* Armenii veteres fidei rectores multabantur, & non minime sui parte ad Persas defecerant, nostrique imperii limites lætenuis vexabant &c. Narrationem Julianus prosequitur, atque ubi in eisdem populos susceptam a Constantio Augusto expeditionem retulit, missilime quoque gentem illam habitam fuisse, addit. *Ἀρμένιοι δὲ ἐπὶ προσηλάσαντες τῇ αὐτῇ πίστει ἐκείνην ἔχοντες, οὐκ αὖτε πάλαι αὐτοὶ αὐτὴν ἐπὶ τὴν αὐτὴν κατήντησαν &c.* Armenii vero, qui se ad hostes adjunxerant, ad se illico reversi sunt quum & eos, a quibus is, qui Provincia imperabat, fugere compulsus fuerat, ad nos abduxisset, & iis qui fugerant, tantum in patriam, ac sine fraude redditum compoisset. Hæc Julianus; e quibus, si fallor, percipi potest, Arsacem, qui tunc Provincia imperabat, ab Armenia fugere compulsum, apud Constantinum se recepisse, atque ab illo rursus in Regni possessionem iuratum. Illa fortasse beneficia sunt, quæ Arsaci Constantius præstitit. Nihilominus obscurum videri mihi hunc locum, non dissimulo; & aliquod verbum forte emendam inest. Non decessit etiam, qui non beneficia, sed iniurias a Constantino, & Constantio populi Armenii illas heic ætornari suspicantur. Eadem & mihi primum fuit opinio.

Τὸ ἀποπνεῶν. Mollissim. Eo quam male Constantium habeat ambrosius Julianus. Illam ἀποπνεῶν, καὶ πάλαι, videlicet, mollissimum, ignavissimum, ac annosum appellat. Mihi tamen illud totius suspexit nimis, absonumque videtur. Qui enim Constantinum seuem suspexit nimis, absonumque videtur. Qui enim Constantinum seuem atque annosum dicat Julianus, quum ex Eruditorum calculo non ultra annos XLIV. aut summum XLV. vitam ille produxerit? Accedit, quod Sozomenus hujus Epistolæ, ac supra vidimus, mentionem faciens, ait Apostatam Constantio, ὡς ἀνέστη, καὶ ἀνέστη, ut ignem, ac impio insulset. Ubi quod est ad alterum Epithetum, nil simile heic vides. Nihilominus quæcumque annosum retinere velis, ita Constantinum appetitum censeat, ut aut ejus imbecillitas notetur, aut plus quam par esset regnasse dicatur.

Νῦν οὖν. Nunc tibi. Legebatur in MS. Codice *νῦν μὲν*. Hanc igitur emendationem sensus sibi poscere videbatur.

Ἰουλιανὸν. Julianum. En militem gloriosum, en superbos titulos, quibus se perfidus Christianæ Religionis deserior efferebat, quique a Sozomeno in supra allatis verbis innuuntur. Potissimum vero Pontificis Maximi titulo gloriabatur Julianus, quæ, ubi rerum positus est, una cum Gentilitatis studio, re ac nominæ refulsitate conatus est, ut se in superstitionis cultu primas obtinere ostenderet. In Epist. LXII. ambitiose similia profert. *Εγὼ, inquit, ἰενδὲ τὸ ἐπὶ αὐτῷ κατὰ μὲν καὶ τὸ ἐπὶ τῷ πατρὶ κατὰ τὸν αὐτὸν &c.* Ego, quoniam patrum Sacramenta Maximus sum Pontifex &c.

Φραγκοὶ. Francorum. In MS. habebatur *Φραγκοὶ*. Juliani res in Gallia gestas, ejusque in Francos victoriam brevibus ab Eutropio lib. 10. accipe. *Ab eo modici capitis apud Aggentoratam Gallia urbem ingentes Alamanorum copia extinctæ sunt; Rex nobilissimus ejus; Gallia restituta; multe pæces per eundem Julianum egregie adversus barbaros gestæ sunt, submotique ultra Rhenum Germani, & finibus suis Romanum Imperium restitutum.* Qui Eutropio Alamani, & Germani dicuntur, Juliano sunt *Franci*, qui a Gallæ populis eo tempore diversi erant. Si plura hac de re queris, ipsammet Julianum consulere in Epistola, seu Libello ad S. P. Q. Athenienses, ubi gloriam sibi in bello paratam, imo Vitam suam oratione multa exponit. Vide & Ammianum.

Εχθρὸν. Hostem. Aut a delicatulo quodam ea, quæ in Christum, sanctamque Religionem nostram Julianus hac in Epistola evomuerat, deleta sunt, aut quum publica militatis botem quendam latitate apud Arsacem inquit, Christum his verbis impius Imperator significare voluit. Certe, ut supra Sozomenus nos docuit, ab hisce convitiis non abstinuit apostata ad Arsacem scribens; nunciatum quippe illi fuerat, Regem hunc ejurata falorum Numinum superstitione, Christianæ Fidei dedisse nomen.

Ἰδοὺ δὲ. Scito tamen. An Juliani mentem plane assequutus fuertim, nescio. At omnia sibi coherere hoc pælo videntur. Sozomenum etiam huic interpretationi consentire, facile intelligis; tradit enim. Julianum ad Arsacem in hæc verba scripsisse: Deum illam, quem colabat, nequaquam ipsi opem latorum, si imperata facere, neglexisset. Quibus edocumet, Arsaci Julianum sinistros minitatum fuisse eas.

Ἡ Νανδύατος πόλις. Nisibiorum Civitas. Nisibis, aut Νισίβις, urbs Mesopotamiæ celeberrima. Illam pluries arctissima obsidione afflictam Romanis eripere conati sunt Petrus, et Julianus ipse in Orat. I. de laud. Constantii Angulli narrat, cui addenda Chronici Alexandrini,

drini, Sexti Rufi, & Philothorgii testimonia. Hanc urbem, si a Persis victoria stetitset, non cum Armenia vastandam, atque opprimendam Julianus prædicebat. Et revera, sublato a vi-
vis Juliano ipso, paceque torpi cum Persis ab ejus successore Joviano constituta, Neseibis in
Persarum jura transiit.

Tuo aperitur Sive. Caelestibus Diis. Sed unde tanta Juliano confidentia, ut Armeniorum,
ac Neseibenz Civitatis calamitates sibi a Diva prænunciatas affirmet? Id mirum nequaquam
videbitur Juliani superstitionem, stultamque eru-
ditionem non ignorantibus. Iia enim tempo-
ribus quædam apud Gentiles sublimiora, ut aiebant, Sapientiz, atque arcane Scientiz ima-
go invaluerat, ad quam obtinendam præviis quibusdam lacris, ac mylicis purgationibus uti
opus erat. Tùm vero, ut Eunapius Sardiæ, Eshmicus & ipse, in Aedesio tradit, *Quor-
um* nonnullos, sive *Devinos affatus*, istis initiati ritibus præ se ferebant, seque in Deorum
consilium, & contubernium receptos venditabant, quo sibi apud imperitum vulgus venera-
tionem aucuparentur. Jamblichum Chaldeidentem Philosophum, & Juliani familiarissimum,
tamquam hujus occultioris, sive diviniore Scientiz principem, eo inclaruisset ævo, erudite
sensit Spanhemius in Præf. ad Julianum. Huc factum est, ut quoties fidem consiliis suis
admoneri Apostata vellet, Deorum iussa, admonitionemque prætenderet. Ita in Epist. XIII.
ad Julianum avunculum, cui contra Constantium ipse duxerit aciem narrans, hæc habet :
*Quid dices? unde me si dui suspender inciderem, cur ego me incertumque viderem? Cur
quisque veni? Quia videlicet Diis aperte hortabantur, salutem polliceri, si parerem. Alia simi-
lia* jactantiz exempla proferre possem. At hæc sint satis.

Finis Epistolarum Juliani.

ΙΟΥΛΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΩΜΗΣ

Διορίσας τὴν Αἰκατερίνην Ἐπίσκοπον.

JULII EPISCOPI ROMANI

Diogenes Alexandrinus Episcopus.

[illegible]

Admiratione corripit, quoniam nonnullos adio-
confiteri quidem Deum Dominum carnem hu-
manam luisse, at in divitionem incidere, quam
perverse invenerant Paulianistæ. Etenim qui Paulo
Samosateno additi sunt, aliam quidem et Cælo
ajunt, isophone Deum faterentur; eilium verò Ter-
ra, quem hominem affirmant; illum increatum,
hunc creatum; illum æternum; hunc hellenismum,
illum Dominiũ, hoc servum: atrobique impie
agentes, sive eum, quem dicunt servum, atque
creatum, adorant, sive eum, qui proprio non deno-
mine redemit, non adorat. Qui vero & Cælo
Deum confiteretur ex Virgine carnem luisse, quom-
odum esse cum carne, frustra turbant, ad illorum
fœderium, atque impietatem accedentes. Dicunt
enim et ipsi, ut audio, duas naturas, quomquam
Joannes differre unum demonstrat Dominiũ, quem
ait: Verbum caro factum est. & Paulus, quem dicit:
Unum Dominus Jesus Christus, per quem omnia. Si
igitur unus et factus Virgenatur vocatur, idem-
que ipse est, per quem facta sunt omnia, ut a-
nata est; quoniam personam unam habens in duo
non dividitur, qui neque peculiaris natura est cor-
pus, neque peculiaris natura Deitas per incarnationem,
sed quemadmodum homo una est natura, ita
& in similitudinem hominum factus Christus. Quod
si minime illud, quod est secundum unumquem unum,
agnoscunt, possunt & in multa illam, qui est unus,
partiri, multaque dicere naturas; corpus enim mul-
tiforme est, quom ex ossibus, & nervis, & venis,
& carne, & cute, ambigebat, & pilis, fange-
neque, & spiritu consistit: que revera inter se omnia
different quidem, usam tamen hominis naturam
constituunt. Quare & Deitatis veritas com corpore
est, & in duas naturas minime dividitur. Neque
enim fas esset totam illud vocare Filium hominis,
qui de Cælo descendit, & Filium Dei, qui natus
est de muliere, si duarum naturarum divitionem sus-
ciperet. Sed quod descendit de Cælo, vocaretur
Filius Dei, & non Filius hominis; quod natum
est de muliere, vocaretur Filius hominis, &
non Filius Dei. Et hoc divisiõni Paulicæ con-
futationem est. Nos vero Divinæ Scripturæ docent, &

Digitized by Google

In Epistolam sub Julii I. nomine editam

DISQUISITIO IV.

Ad Eruditissimum, & Clarissimum Virum

ANTONIUM MARIAM SALVINIUM

Græcæ Linguae in Florentino Gymnasio Professore.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

Gennadius, & Centuriatores Epistolam hanc Julio I. Rom. Pontifici perperam adscribunt. Facundus Hermianensis eandem ipsi rectius abjudicat. Quod & facit cum Evagrio Leontius Byzantinus. Nihil in illis, quod Julium deceat. Apollinaris Hæreticus illius Auctor creditur, cujus sunt & aliæ quædam Julio attributæ. Corpori Christi Animam, sive Mentem humanam negavit is, quod & facit hujus Epistolæ Auctor. Multa in Apollinari a S. Gregorio Nysseno damnata, quæ hæc itidem traduntur. Hypatius, Anastasius, Eulogius, Ephraemius, & alii S. Julium ab ista calumnia liberant. Quis fuerit Dionysius, ad quem data fingitur hæc Epistola.

On te fugit, Salvini doctissime, quantum mihi alius gratulatus fueris, quod ab amœnioribus Artibus ad graviores rursus me receperis, & præcipue ad sacram Eruditionem, cujus studium ut incandescere nulli sibi concedit, ita reliquis utilitate antecedere satis constat. Gratissimum ærem accidit mihi, te habere hujusmodi consilii mei non solum hortatorem sollicitum, sed etiam laudatorem benevolam. Nam etsi tu hominibus, qui te intime non noscunt, videri interdum possis in nonis mitioribus literis vim, & curam omnem ingenii tui, consitrixisse; illud tamen mihi est exploratum, te ita omniæque eruditionis copia valere, ut maximi ponderis, summæque auctoritatis apud me semper futura sint cum præconia, tum hortamenta a te profecta. Atque illud meum de te judicium non solius famæ consensio, sed ipsa experientia mea sæpe numero confirmatum fuit. Quoties enim te in variis difficultatibus consilii, quæ se mihi offerebant in amplissimo eruditionis studio, tales torces in te rerum copiam, & Græcæ Linguae, toriusque antiquitatis peritiam inveni, qualem pauci assignantur, & in paucis demirari solemus. Illud solum (& pace tua dixerim) satis probare non potui, quod nimirum ferme tibi uni scire, tibi que in sapio canere contentos, non iis, quibus certissime poteras, Republicam literariam affectui beneficiis. Sed tu modestiæ tuæ, ac eruditionis conscientia frui, quam studiorum tuorum fructus his difficillimis evulgare temporibus, quibus quum in fastidiosos, aut maledicos Lectores facile impingatur, vix aliis, vix sibi placeat Scriptor, honeste quietus, non turbide gloriæ cupidus. Quo in consilio si te sequeretur, potiore id etiam, quam tu, ratione facerem, & ingenii mei fortunæ, viribusque longe minoribus consulere. Verum mihi jam placuit audacius procedere, tuisque potius auscultare adhortationibus, quam exemplo tuo. Quamobrem quum hæc edere in animum induxerim, quibus pro tua humanitate, & doctrina non unum contulisti beneficium, nihil antiquius habui, quam aliquem deligere locum, ubi testarer & me gratum, & te omni commendatione dignissimum. Tuo igitur nomini inscribam volo Disquisitionem istam, qua mihi propositum est, Julii I. Romani Pontificis famam ab Hæreticorum calumniis vindicare. Et hoc quidem in præsentia facile possumus, quando nobis monumentum illud oblatum est, per quod olim Ecclesiæ Catholicæ, tanti Patris emen-

Amad. Gr.

A 2

110

tito nomine, se facturos esse factum speraverant Eutychiani. Quid enim veritatem clarius ostendat, quam ipsam prodere mendacii officinam, ipsamque omnium oculis signum obijcere? Certe hæc illa est Epistola, quæ dubiam S. Julii fidem apud vates aliquos fecit, quæque posterioribus etiam seculis negotium facessere visa est, incertis nempe in eam, quippe ignotam, prolatis sententiis. Rem igitur cum graui eruditis, tum S. Pontificis memoriz utilem præstabitur, si editio famobilissimo hoc facto per nos fiet, ut de illius falsitate, & de hæc eorum fraude, omnibus iudicare in posterum liceat.

Inter antiquos Scriptores qui primus de hac Epistola mentionem fecerit, Gennadius est in lib. de Scriptor. Eccles. cap. 2. ita scribens: *Julius Urbis Roma Episcopus scriptis ad Dionysium quendam de Incarnatione Domini Epistolam unam, quæ illo quidem tempore utilis visa est adversus eos, qui ita duas per incarnationem asserbant in Christo personas, sicut & naturas. Nunc autem perniciose probatur; sumentum enim est Eutychiana, & Timotheana impietatis.* Gennadii verba libenter adoptant, ac retulerunt, Centuriatores Magdeburgenses Cent. IV. cap. X. Quibus hæc alia et vestigio adtexunt: *Aduxisse ex eadem Epistola testimonium de persona Christi videtur Cyrillus Alexandrinus in Apologetico suo hoc modo. Tum hæc ipsa Epistola verba proferunt: Prædicatur ad completionem fidei, & incarnatus in Virgine Maria Dei Filius, qui & habitavit in hominibus, non in nomine (in homine scribendum etiam) energiam operans. Hoc enim in Prophetis est, & in Epistolis: Perfectus Deus in carne, & homo perfectus in spiritu, non duo filii; natus quidem germanus filius, qui suscepit hominem: alter vero mortalis homo assumptus est a Deo; sed unus unigenitus in Cæle, unigenitus super terram.* Tandem Centuriatores ita sermone concludunt: *Citat idem testimonium ex Epistola ejus ad Prosdocium Synodus Chalcedonensis contra Eutychem.*

At neque Centuriatores, neque Gennadius quidquam protulerunt, quod accuratam rei cognitionem sapiat. Ex primo animadvertere juvat. Epistolam hæc Gennadio homini Latino re minime fuisse perspectam, sed solum de nomine cognitam. Quippe manifesta illius hallucinatio est affirmare, ipsam olim visam fuisse nitilem adversus eos, qui ita duas asserbant in Christo personas, sicut & duas naturas. Nullam Concilium; nulli Ecclesie Catholice Patres, hujus Epistolæ testimonio adversus Nestorianos nisi unquam fuerunt, neque porro postea fuit uli. Inde autem fluxit Gennadii error, quod Aët. 1. Concilii Ephesini citatus fuerit contra Nestorianum locus ille ex Epistola Julii I. Papæ, quem Centuriatores nuper addebant. Nugrum censuit Gennadius, & post ipsam censuræ Centuriatores quoque, unam eandemque fuisse Julii Epistolam, quæ ad Dionysium data ferebatur, cum illa quæ in eodem Ephesino Concilio citatur. Verum diversæ plane sunt Epistolæ. Quæ ad Dionysium, uti fertur, conscripta fuit, nunc a nobis editur, ibique nihil eorum legitur, quibus Ephesina Synodus est usæ. Altera *epis dñus*, seu *dñus*, hoc est, ad Docum, seu Docinum, quem etiam Prosdocium alii appellant, jamdudum interdicti, eademque ad Ephesinos Patribus laudata est. Confudit ergo utramque Epistolam Gennadius; nitilem olim fuisse rursus conscriptam ad Dionysium, quod ipsam arbitraretur ab Ephesino Concilio in vix fidei confirmationem adhibuam.

Facundus Episcopus Hermianensis altero post Gennadium seculo vivens, hoc est, Justiniani temporibus, nonnulla habet lib. 1. cap. 5. quæ conjecturam nostram firmari, erroreque Gennadii manifestum speriat. Scribit adversus Eutychianos, eorumque sobolem Acephalos, unam in Christo Naturam statuentes. Ita vero inquit: *Quid autem illos contra hæc evidentissima Patrum testimonia furere potest, quod in assertionem vanissimi sui erroris dicunt, Julium Romanum Episcopum nescio ubi rescriptisse, quod una sit Christi Natura? quum in eadem sancta Synodo Ephesina hoc solum ipsius B. Julii contra Nestorianum recitatum fuerit ex Epistola ad Prosdocium, in qua ait: Prædicatur vera ad supplementum fidei & incarnatus ex Maria Virgine &c. Postquam Facundus locum integrum ex Aët. 1. Concilii Ephesini retulit supra a Centuriatoribus descriptum, ita pergit dicere: Non aliud, præter hæc ad Prosdocium Epistolam, ex dictis B. Julii in illa Synodo prolatum est, si qua forsitan alia scriptis, neque in hac Epistola aliquid amplius. Cur igitur non illud potius, quod de una Christi Natræ citatus est erantem, tamquam ab ipse B. Julio scriptum, vel quæque similia, qua scripsisse autumat alios venerabiles Patres, in Synodo recitata sunt contra Nestorianum? Nam ipsa magis ejus dogmati contraria videntur. Hinc igitur elucet, nullam aliam Epistolam Julii I. usurpam adversus Hæreticos Nestorianos olim fuisse, quam quæ ad Docum, sive ad Prosdocium conscripta fuerat. Quare ex altera ad Dionysium data nihil utilitatis unquam cepere Catholici, ut Gennadius leviter affirmabat. Videtur autem Facundus Græcam Epistolæ illius Inscriptionem *epis dñus*, ad Docum, pro uno verbo accepisse, tamquam scriptum fuerit *epis Prosdocus* ad Prosdocium.*

Deinde validissimum argumentum e Facundi verbis ducere incipimus, ad dignoscendam falsitatem, atque signentam famosæ hujus Epistolæ a nobis editæ. Nam si Epistola hæc ad

Dio-

Dionysium data jam extabat, quam Nestoriana Hæresis tot in Ecclesia turbas excitare coepit, eor ab illa citanda adversus Nestoriam abstinere Patres Ephesini & Cyr deinde Euty-ches, & Dioscorus namque pro se ipsam laudant, namquam ejus testimonio suam confirmare sententiam. Certe Julii Romani Pontificis auctoritas maxime attulisset pondus Eutychiez opinioni. Neque tanti Pontificis opus Græce vulgatum latitare adeo poterat, ut omnium oculos fugerit, quam satis liquet, ejus generis monumenta per Ecclesias, perque Eruditorum manus vix edita consuevisse ferri. Aut ergo post Synodos Ephesinam, atque Chalcedonensem, confecta fuit, Julioque supposita Epistola illa, ideoque ante Synodum illas minime extabat; aut si extabat, nemo tamen noverat, credideratve, Julium ipsum Andream fuisse. Propterea hæc merito Facinus addit: Quid enim jam controversæ remansisset, quod una esset illius Dei-Hominis substantia, sive persona, si probarentur Patres, quod etiam unum prædicaverint ejus esse naturam? Igitur, ut omnis auferatur questio, si non postea Epistola illa (Hoc est quæ ad Dionysium scripta circumferebatur) confecta est (fortasse legendum sensilla est) aut B. Julii eam non esse, sicut magis credendum Synodus indicavit, aut etiam, etsi ejus esse credidit, quod ego non dico, ut aliam magis (hoc est, quæ ad Prodidionem, seu Docium conscripta fuit) quam ipsam ejusdem S. Julii contra Nestoriam proferret, non ex eo quod incante dictum est, contrarium errorem indicavit esse vincendum.

Verum ne hanc quidem ultimam suspitionis nimbam admisisset Facinus; imo constanter negasset Julium I. ejus Epistolæ artificem, si quæ a Græcis Scriptoribus hæc in re oculatio-nibus nos edocui sumus, ipse etiam novisset. Hoc igitur audire juvat; eorum autem non tes-timonio solum, sed etiam rationibus constabit, suppositam Julio ab Hæreticis famosam hanc Epistolam fuisse. Evagrius Scholasticus, a quo Historiam habemus, & Leonides Byzantinus, a quo Librum de Sæctis, Scriptores multis nominibus commendati, ipsoque Seculo Christi sexto, quo Facinus Hermianensis floruit, & ipsi florentes, huc advocandi sunt. Præmis ille de Nestorianis Hæreticis agens lib. I. cap. 31. inquit: Sanctiorum Patrum Libros sæpe de-præcavit, multosque Apollinaris Libros Athanasio, Gregorio Thaumaturgo, & Julio, inscrip-tionibus commutatis attribuerunt, quibus quidem Libris plurimos in suam impiam errorem in-duxerunt. Non est mihi ad manus Evagrii Historia, sed illam ex Baronii fide produco ipsam citantem ad Annum Christi 352. n. 5. Nequeo tamen non mirari, quæ Nestoriani imposturæ hujus dicantur Auctores. Certo certius est, eam, quam nunc proferimus, Epistolam Euty-chianis ita scire erroribus, ut Nestorianis oppositam omnino sententiam referat (quod & Gennadius monuit) atque architectum plane sapiat Eutychanam. Quæ rogo utraque ad-versantiam Hæreticorum cohorti uni atque eidem Romano Pontifici tribuere, ac supponere potuit contraria hæc perversam opinionem monstra. Evagrius proinde forte hallucinatus est; live, ut ratione potiori dicam, Evagrii locus attentius considerandus fuit Cardinali Baronio. At infra de hac ipsa res sermo recurrit. Interim satis est cognovisse, Apollinaris Hæretici Libros Julio fuisse ab Hæreticis per dolum suppositos.

Accedant nunc Leonides Byzantinus, quo nemò luculentius in hujusmodi quaestione versa-tus est. Actione 8. de Sæctis pag. 526. Eutychiez Hæresis fundamenta convellit. Ejus ta-men sunt verba hæc & Græco translata: Adserunt (Eutychiani) aliud quoque dictum, ve-lut a B. Julio profectum, quod existat in Epistola scripta ad Dionysium Corinthi Episcopum, ejus initium est (Miror de quibusdam audiens &c.) Estque dictum hujusmodi (Necesse est eos, quomodo duas naturas dicunt, unam adorare, alteram non adorare; ac in divinam qui-dem baptizari, & in humanam non baptizari.) Alioque plura ipsas Epistola continet. En aliquot Epistolæ hujus verba, quæ quom in exemplari nunc a nobis edito pariter legantur, Ambrosiani Codicis fidem confirmant. Porro videamus, quomodo se ab illa difficultate Leon-ides expediat. Sed nos, prosequitur ille, pluribus argumentis convincimus, illam Epistolam non esse B. illius Julii, sed Apollinaris. Primum ex eo quod si quis eam subtiliter consideret, nihil Juliano dignum nomine habeat. Quin & septem illa Epistola, quæ ejus esse dicunt, Apol-linaris sunt. Deinde quod in eadem Epistola Corporis mentione facta, nusquam id mente præ-dicari, vel animatum dixerit. Erat autem in more Patribus illius sensi, ut si ubi Corporis mentionem facerent, id ipsum mente prædicum, animatumque dicerent: quod quidem usque adeo verum est, ut reformationibus eis hoc crimen, ideoque deinceps illas voces, Mente prædicum, & Animatum, adscribentes, nulli posterorum libri reperiantur, qui hæc verum appendicem non habuerunt. Præterea de hoc quoque non B. Julii, sed Apollinaris esse redarguitur, quod Nyssenus ille Gregorius in opere contra Apollinarem aperte multa recitet, quæ hæc Epistola continuerat, eoque se prævia refutet. Potest & aliunde convinci, quod B. Julii non sit; ejus enim Actis Synodi Ephesina sub B. Cyrille insertam: quod quidem aperte monentur. Nam ubi ibi in-textu late reperitur, sed alia quadam inserta est Epistola velut a Julio scripta; nec ipse Julii, sed Timothei, quemadmodum ex multis exemplaribus intelligi potest. Entimvero quam nihil no-bis illa adversetur, quod tam Julii dicunt, fœciter scilicet faciendum.

Hactenus Leontius accuratissimi profecto Critici nomen promeritus, quo auctore discimus, Apollinari Epistolam hanc esse reipsa tribuendam. Antequam vero progrediamur, animadvertente opus est, Baronium hæc eidem Leontio documenta produxisse. Relatis autem his Epistolæ verbis, *Neesse est eos, quum duas naturas dicunt, unam adorare, alteram non adorare* &c. mirari se ait, cur Gennadius appellare poterit otilem Epistolam hanc, adeo immanes, manifestasque blasphemias complectentem, quibus Nestoriana Hæresis confirmaretur. Ita amplissimas Annalium parens; sed aliter loquitaris, si quod in posterum fas erit, Epistolæ ipsius subtilitæ textum legere & ipse potuisset. His verbis, quæ nunc quidem in exemplari a nobis evulgato occurrunt, non Nestoriana Hæresis confirmatur, sed quidem Eutychiana; quippe ab Epistolæ Auctore assertorum tamquam necessarium, & ut ipse significat, abscississimum Nestorianæ sententiæ consecratum. Taurum abest, ut ille cum Nestorio sentiat duas in Christo divinas naturas, quarum una adoranda sit, altera vero nequaquam, ut potius utramque simul permisciat, atque confundat, unaque tantum adoratione colendam affirmet, Eutychianis in hoc omnino concors atque consentiens.

Sequamus nunc Leontium *æmi vîsæ*, illiusque rationes, atque argumenta sagillatim percurramus, quibus facile palam fiet, quæ veras fuerit Epistolæ hujus faber. Inquit is, non a Julio Primo Romano Pontifice, sed ab Apollinari Hæresiarcha illam fuisse conscriptam. His autem rationibus sententiam suam confirmat. Prima est, nihil ibi occurrere *sulamo umine dignum*; hoc est, nihil gravitatis, eloquentiæ, sapientiæ, aut præ veterisque doctrinæ, quod Julium Apostolicæ Sedis Antistitem deceret, in eo monumentum contineri. Et revera quam nihil antiquius Romanis Episcopis, totius Ecclesiæ Magistris, fuerit, quam vetustissima Christi dogmata temper tradere, atque tueri; hæc autem reperiantur tot novæ, temporibusque Julii inauditis doctrinæ semina: quis seculo Christi quincto, quando Eutychianæ causa ferveret, Julium tam facile debuit, potuitque credere perniciosior illius Epistolæ, atque novitatis Auctorem? Jam antea reclamassent cum Occidentales, tam Orientales Episcopi, si tale quippiam seculo Christi quarto Julius tradidisset. Potuit quidem Apollinaris clam desistere, & fortitua literalis inter suos assecras quiddam lobebat essent, atque confingere. Non poterat Romanus Episcopus, Ecclesiæ totius caput, sese abscondere, conscripta præsertim Epistolâ ad celeberrimæ Græciæ Episcopum, & palam evulgata. Superfuit adhuc germanæ dæi Julii Epistolæ a S. Athanasio descriptæ (nihil enim moror Ildori Mercatoris pseudopistolâ) in quibus diversam planè & sylis, & doctrinæ, & prædicationis faciem intueri. Addit Anonymus Scriptor, a quo Collectionem habemus contra Severianos §. 6. Inscriptionem hujus ipsius Epistolæ consentaneam non fuisse Romanorum Pontificum consuetudini. Quæ de re iudicam ferre nobis in præsentia non licet, quando Inscriptione caret exemplar nunc a nobis editum.

Alterum Leontii argumentum est, non hanc tantummodo Epistolam, sed & alias septem Julio fuisse suppositas, quæ tamen Apollinaris revera forent. En Eutychianorum artes, & doli. Quid igitur mirum, si producta in medium ab Eutychianis Epistola ad Dionysium data, frans ibi quoque nullo negotio deprehensa sit? Difficile nimis erat, tanto Pontifici, qui superiore dumtaxat seculo vivere desierat, tot Epistolas assignere, & diu criticis, & scholasticis imponere hominibus. Tunc argumentum, sylis, exassa scribendi, homines, ad quos dæi fugebantur ex Literæ, quarum nunc nullum exstat vestigium, & mille alia, in re, ut ita dicam, recenti statim succubebant, quæ ipsas falsitatis redarguerent, & Apollinari veroproprium parenti resisterent. Una proinde alteram accubabat; omnesque simul fortissimo argumento erant, non Julio, sed Apollinari, tribuendam esse istam quoque ad Dionysium conscriptam.

Tertio rectissime Leontius animadvertit, in tota hac Epistola Christi quidem Corpus memorari, sed Mentem, Animamque eidem Ce poris usquam tribui. Nihil profecto Apollinari detrudere personam aptius potuit, quam hic affectatus loquendi modus. Constat, ex Apollinaris erroribus præcipuum illum fuisse quem S. Leo Magnus in Decretali 23. Catholicorum sententia opposita rejicit. Non Deum tantum dicimus Christum &c. *ne ita hominem, ut aliquis id desit, quod humanam certum est pertinere naturam, sive Animam, sive Mentem rationalem* &c. Hinc S. Augustinus in Lib. de Hæres. cap. 55. *Apollinariæ, inquit, Apollinaris insinuat, qui de Anima Christi a Catholica disenserunt, dicentes, sicut Ariani, Deum Christum carnem sine Anima suscepisse. In questione testimoniis Evangelicis cæci. Mentem, quæ rationalis est anima hominis, non fuisse in Anima Christi, sed per hæc ipsum Verbum in ea fuisse dicunt.* Ita se habebat falsa Apollinaris sententia, quam proinde quam non obscure Epistola Julio adscripta refert, ac insipiet, intelligere continuo possumus, eam Apollinari esse tribuendam. Certe ibi nullam legas de Christo homine aliud prædicari, quam *æµµα*, aut *æµµα*, hoc est, Corpus, aut Carnem. Anima autem, sive Mentis humanæ a Verbo susceptæ nulla mentio. Quamobrem Christi Corpus, si recte hæc perpendas, obtruditur nobis tanquam *ἄλογον, ἡγεῖται δὲ αἰσθητόν, ἡγεῖται δὲ αἰσθητόν*, id est, inanimatum, & sensus, ac mentis

apers:

mixtam, atque confusam, ut nullum amplius inter eas discrimen intecederet, quasi e duabus Naturis simul permixtis una tertia confurgeret. Hæc eadem sententia fuit Auctori Epistolæ nunc editæ. Apertissime in duas Naturas, sive *div. φύσιν*, in Christo negat, speciosa illa ratione ductus, quod unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, ab Apostolo dicatur. Pergit autem ita argumentari tenebriose ille: *Εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν αὐτῷ αὐτῷ ἀνθρώπου καὶ θεοῦ ἡ φύσις ἡ ἑαυτοῦ.* Idem. Si unus igitur et sancta Virgine natus appellatur, idemque ipse est, per quem facta sunt omnia, una Natura est; etenim Personam unam habere in duo non dividitur. Habes heic non solum in Christo Personam unam, quod Orthodoxi quoque dicebant, sed unam etiam Naturam, quæ falsa opinio Apollinaris Eurychiæcorum, et ita dicam, parenti maxime placuit, quamquam nova, & veterum auctoritate prorsus desituta.

Ex Antirrhærici verbis supra descriptis didicimus etiam, Apollinarem dixisse, unum eundemque esse Christum ad similitudinem nostræ, quam in carne vivimus, vitæ. Idem porro palam edicit Epistolæ nostræ Auctor. *Ὁμοῖον*, ait, *Ἀνθρώπου καὶ αἰῶνος*, *αὐτὸν καὶ ἐν ἑαυτῷ καὶ ἀνθρώπου καὶ θεοῦ.* Quæmodum homo una est Natura, ita et in similitudinem hominis factus Christus. Dissiteri non possum, quin & quidam e SS. Patribus huiusmodi exemplo fuerint usi, ut unam in Christo Personam ex unione duarum Naturarum nascentem ostenderent. Vide Basilicum Diaconum in Bibliotheca Patrum, Leonidum, Theodotum, & alios. Vide & Symbolum S. Athanasio attributum. At cæmo ex his illuc etiam deseri se passus est, ut ex animæ & corporis in uno homine conjunctione probaret, unam quoque exurgere, & resolvari in Christo Naturam. Primus Apollinaris huiusmodi similitudine abuti coepit; Ideoque & istud opportune cadit, quo Epistolam hanc ipsi, & non Iulio I. doctrinæ Orthodoxæ propagatori, adhibendam esse intelligamus. Proinde videas, Nysenum in Antirrhætico. adversus exemplum hoc ex humana Natura desumentem, quo Apollinaris suam confirmabat sententiam, pugnare variis argumentis. Quod tamen absurdiorum constituebatur Apollinaris opinionem, illud erat nimium ex Carne tantum humanam, & ex Deo, qui loco Mentis, aut Animæ esset, Christum coaluisse, uti ex anima, & ex Deo, qui loco Mentis, aut Animæ esset, Christum coaluisse, uti ex anima, & corpora Natura hominis coallescit. At quomodo, agebat Nysenus, in similitudinem hominis Christus factus est, qui aliud quid ab homine diversum est, & a nostra profus Natura discrepat? Nam si ex anima, & corpore homo constat; & Anima in homine, quem ipse constituit, non reperitur: quomodo in Christo illud simile homini esse poterit, quod a nostra Natura alienum est? Neque vero aliam suæ commentationi titulum Apollinaris indiderat, quam *ἀνθρώπου καὶ θεοῦ ἑνὸς αὐτῷ αὐτῷ ἀνθρώπου καὶ θεοῦ ἑαυτοῦ ἀνθρώπου*. Hoc est, demonstratio divini Incarnationis ad similitudinem hominis. Quæ profecto quum satis aperte congruat cum his, quæ ab Auctore Epistolæ enarrantur, unam etiam eundemque Apollinarem utroque producat.

Progrediamur. Alteram Apollinaris commentum refellit Nysenus in opere laudato. Censebat istianus Hæresiarcha, non in plenitudine temporum humanam carnem a Verbo Dei fuisse assumptam, sed ante secula id factum; quare hominem, qui apparuit in tempore, ante præexistisse, quam manifestaretur, scripturabat. Vide §. 12. Antirrhæici, & Nazianzenum in Orat. 46. quæ est contra Apollinærem. Consequens proinde erat, ut & diceret, Christum, quatenus etiam est hominis Filius, e Cælo descendisse. Atque ita sane, teste Nyseno, Apollinaris palam sentiebat, uti videre est §. 6. Quæ opinioque constituta, hoc ille deinde interebat: *ὁ δὲ θεὸς ὅς ἐστιν αὐτῷ ἀνθρώπου, καὶ ἐν γυναικὶ ἔσθι Θεὸς, καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ Θεὸς καὶ ἀνθρώπου καὶ θεοῦ ἑαυτοῦ καὶ ἀνθρώπου καὶ θεοῦ.* Tum heic, tum illic Christus, quatenus hominis Filius, e Cælo esse dicitur, uti etiam, quatenus hominis Dei, e muliere dicitur esse. Pergit Epistolæ Auctor effusare, Ideo duxtam Naturarum divisionem in Christo repugnare, quia quod descendit de Cælo, vocaretur Filius Dei, & non Filius hominis; quod autem natum esset de muliere, vocaretur Filius hominis, & non Filius Dei: quæ sententia, si huiusmodi Sophistæ crederemus, Hæresis Pauli Samosatensis consentanea foret. Hinc ait subinde: *Ἡμεῖς δὲ αἱ διὰ τὴν γυναικα διδόντες, οὐ καὶ ἐν τῇ γυναικὶ καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ θεοῦ ἑαυτοῦ καὶ ἀνθρώπου καὶ θεοῦ.* Hoc est: Nos vero divinus Scripturæ docent, & quum ejus a Cælo descendit, & quum ex muliere in terra natus sit, omnia de uno Domino esse intelligenda. Infra vero alia in hanc rem addit, inquit, se nihil morali calumniatores in duas Personas Christum partientes (idest Catholicos, quibus illi huiusmodi sententiam affigebat, uti supra vidimus) quod ubi maledicerent tamquam affirmati *τὸν καὶ θεὸν καὶ ἀνθρώπον* Car-

nem

nem de Caelo: quam dicendi formam a se non amolitur, neque rejicit personatus iste Hæresiaracha. Tum pergit scribere: *Dicimus enim utrumque, & de Caelo totum per Deitatem, & de muliere totum per Carnem, nescientes divisionem unius ejusdemque Personæ, neque dissocantes a caelesti terrenum, aut a terrenis caelesta; impii quippe dissedisse has fores.*

Quæ quidem luce non indigent majori. Sed infra occurrunt aliæ, quibus opinio constituta prius turbatur; inquit enim Epistolæ Auctor: *Συνεπαίρειται ἡ, καὶ συνεπαίρειται ἀπολύτως τὸ εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ, ὃ δὲτος ἔστι ἡσυχία: τὸ εἶναι ἐν τῷ κατὰ ἡμῶν, ὃ δὲτος ἀναρχὴ αἰνῶν.* Concorditer ergo dicitur, & concorditer in confesso est, Corpus esse de Virgine, Deitatem de Caelo; Corpus efformatum in utero, Deitatem emanationis expertem, ac sempiternam. Quibus verbis lateri Auctor iste videtur Christi Carnem de Virgine sumtam, quam tamen supra significavit ipsam de Caelo esse, ac de Caelo dici. Primo dicimus, Apollinarem dissiona, & repugnantiæ adferre potuisse: quod cum ceterorum fere omnium a Veritate deflectionium est, tum præcipue de Apollinari dici posse Nyssenus non uno in loco ostendit. Deinde suspicamur, ipsum Hæreticum non ex animo fuisse, neque proprie affirmare voluisse, Corpus a Christo de Caelo assumtum, antequam Gabriel Virginem divini consilii certiorum fecerit; sed ideo solum Carnem de Caelo dixisse, quia secundum ejus opinionem quicquid de Christo uti Verbo Dei pronuntiatur, atque de Christo uti Homine pronuntiandum illi videbatur. Certe §. 31. Antirrhethici idem Apollinaris de Verbo Dei hæc habet: *ὅτι καὶ ἵππερα, ὅτι ὁρῶν ἐν ἡμῖν ἰσχυροῦται.* Hoc est: Tunc factum fuisse Carnem, quam habuerat in nobis. Quibus verbis indicat, se minime credere, humanitatem Verbi ad nos e Caelo descendisse, ut ipse Nyssenus animadvertit, quamquam supra aliud palam docuisse, atque scriptis Hæreticus videretur. Eatenus igitur dicebat Apollinaris Christi Carnem e Caelo esse, quatenus in eam opinionem concesserat, dividendam, atque distinguendam in Christo humanam Naturam a divina non esse, ac proinde ita omnia de uno Christo esse prædicanda, ut totus etiam de Caelo descendisse recte diceretur. Quare intelligere possumus, ne bene quidem dissentire ab Apollinari Auctorem Epistolæ videretur.

Ceterum supra vidimus alium capitalem Apollinaris errorem in eo situm, ut affirmaret, Christum Animam, aut Mentem humanam caruisse. Istum propterea Nyssenus redarguit §. 35. Antirrhethici. Non aliter sensitisse personarum Epistolæ hujus Auctorem, pariter ostendimus. Ergo eundem etrobuli-e Scriptorem deprehendas. Accedit, quod Apollinaris in suorum fortiorum prædium abutitur verbis iis Apostoli 1. Cor. 15. *Nuquidinus Adam in spiritum vivificantem, ut constet ex §. 10. & seq. Antirrhethici.* Iisdem nosse quoque abutitur, uti videre est in Epistola edita. Itaque tandem intelligita miram intercedere opinionum concordiam inter Apollinarem a Nysseno confutatum, & hujus Epistolæ Auctorem, ut merito eundem esse com Apollinari censuerit Leontius. Et sine quis Julium Romanum Pontificem, unquam dixit, not audivit absurdissima hujusmodi dogmata tradentem, quæ statim ac emergeret ex Apollinaris ore & calamo, refutata novimos? Fieri non potuit, ut Apollonicæ Sedis Antistes sine magno Christianorum scandalo, atque clamore talia palam traderet.

Tandem Leontius Eurychianos, sive Acephalos, falsi arguit, quod locum ex Epistola ista dicant productum, atque laudatum a Patribus Ephesini Concilii. Aliam Epistolam in ejus Synodi Actibus citaram ait, atque ab ea diversam, quæ ad Dionysium conscripta fertur. Imo & alteram illam non Julii esse addit, sed quidem Timothei Hæretici Apollinaristæ, uti exemplaria multa ejus rei fidem faciebant. Quod est ad calumniam istam ex Actis Ephesini Concilii petitam, vidimus supra, quid etiam Facundus Hermianensis scriptum reliquerit. Sed Leontius subinde inquit, *enimvero quum nihil nobis illa advenisset, quod tam Julii dicitur, fœciti faciendum est: recte fecit, qui non sibi, atque exemplaribus tantum credit, ut penitus abjiceret Julio laudaram ejus Epistolam ad Docium.* Nam præterquamquod nihil illa contineret ex ipsius Leontii confessione, quod Julio Romano Pontifice, & Catholicorum principe indignum foret, Ephraemius Patriarcha Antiochenus lib. 3. de sacer Legibus apud Photium Cod. 219. ipsam Julio sive dubitatione tribuit, & ex eadem verba etiam nonnulla delibet. Plura itidem ex illa, tamquam ex germao Julii facta, profert Anastasius Presbyter in Elog. *αὐτὸς ἡρώδης τῶν αἰσίων διὰ τὴν δόξαν* cap. 38. nisi quod Accacium pro Docio habet, scribens: *Ἰὼν ἐν τῷ οὐρανῷ ἵσταται ἐν τῷ πνεύματι Ἀνακτορ ἱεροῦ: Ἰουλί Episcopos Roma ex Epistola ad Accacium.* Fætor tamen dubitari merito posse, an eadem sit Epistola ab Anastasio citata cum superiori ad Docium scripta, quum una ex iis esse possit, quæ adulterinas, & Julio perperam tributas, supra Leontius affirmabat.

Atque hæcenus multa attulimus, quæ vel pertinacibus ingenuis persuadere possent, datam olim ad Dionysium Epistolam, & sub Julii Romani Pontificis nomine ab Hæreticis vulgatam, vel Apollinari esse restituerendam, sicuti legitimo illius pareat. Nunc addimus, Juliani temporibus tam certos de ea suppositione fuisse Catholicos, tamque robustis pro Julii

fama

enim Seculo Christi quinto, & sexto, quo in controversiam Epistola ipsa cepta est adduci, ineptam hanc inscriptionem non risisset? Memoratur quidem in subscriptionibus Sardicenis Coodicibali, quod tempore Julii nostri habitum est, *Dionysius Episcopus ab Alexandria provincia*. At aliquod in his verbis latere meudam, vel ipsi Editores apposito asterisco monuere. Præterea Alexandrinus Episcopus esse ille non potuit, tum etiam quod tum temporis, uti dicebamus, Alexandrinam Sedem implebat S. Athanasius ex Catholicorum parte, ex Arianorum vero Gregorius, ad quem etiam legitur data Epistola ab ejusdem Pseudosynodi Episcopis.

Secundo suspitione quoque erroris non carere mihi videtur ea Epistolæ inscriptio, quam Leontius habet. Uti Alexandriæ Seculo tertio vulgaris Epochæ Dionysius unus celebris Episcopus fuit, ita & Seculo præcedenti alter ejusdem nominis Corinthiorum Episcopus fuerat, et celeberrimus, cujus olim legebatur Epistolæ quidam Canonice. Si non Leontio exploratæ eruditionis viro, certe Libraris, quibus est nunc Leontius, aut a quibus Leontii opera deinde fuere descripta, imponere potuit Corinthiaci illius Dionysii fama, ut scriptam crederent ad eandem Epistolam sub Julii nomine ab Hæreticis divulgatam. Equidem in Ecclesiastica Historia nullum Dionysium reperio, qui Corinthiorum Ecclesiam taserit Julii Romani ævo. Ad hæc Anonymus ille Scriptor, a quo Collectanea habemus contra Severianum, Dionysium, cui inscripta fuit Pseudepistola Julii, non Episcopum, sed Presbyterum appellat. Gennadius ipsum nominat *Dionysium quendam*. Reliqui vero Scriptores, qui ejus Epistolæ mentionem fecere, Eulogius, Ephremus, Hypatius, & si qui sunt alii, nunquam sicut Dionysium hunc Episcopum fuisse. Quamobrem non irascatur nobis Leontius, si ne ipsius quidem in hac parte acquiescimus testimonio.

Atque hæc sunt, Salvini eruditissima, quæ in Epistolam Julio Primo ab Hæreticis suppositam scribenda habui, ut impostura Hæreticorum majori in luce collocaretur. Tu me, ut facis, amare perge, æternum mihi amandus, ac suspiciendus.

F I N I S.

I N D E X

RERUM, ET VERBORUM.

A

A Cicius Episcopus Melitenensis, ad quem Epistola dua Firmi. pag. 161. 167.

Achilles vir illustis. Ad quem Epistola Firmi. 154

Egyptus Obeliscus u Juliano Imp. expetitus. 175. *Ad Egyptus Epistola Juliani.* 174

A'donijus appellati SS. Martyres. 10. 25

Aina montis foraminis Crateres appellata. 47

Agape, sive Convictia, in honorem Martyrum improbata. 77. *Nazianzeni Carmina IV. ad-*

vsus indulgentes genio in Martyrum Basili-

cis. 114. *De his Agapis vide Disquisi-*

pag. 133. Agaporum origo. ibid. varia ge-

nera. 134. *Cur in Martyrum honorem cele-*

brata. 135. *Tolerata diu.* 137. *Ebrietas, &*

causu cur improbatu. 138. *Conciliorum Ca-*

nones in id genus Agapis. 139

Agapeti, & Synibaldi qui fuerint olim. 103.

105. Multa in illos Nazianz. Carmina 103.

usque ad 112. Disquis. de Agapeti. 132.

Eos S. Cyprianus damnat. 123. *Unde illis*

nomen. 126. *Que tempore hac pestis in Ec-*

clesiam Dei irrepserit. 130. *Quibus Scriptu-*

ra verbis illi abuterentur. 131. *Qui Hære-*

tici hoc veneno afflati. ibid. *Conciliorum*

& Patrum solum in Agapetos. 132. & seq.

Alypius Cherepiscopus, ad quem Epistola Fir-

mi. 154. *Alypius Gorgonia maestus.* 37

Amphiloebus Amphiloichi filius. 12. *Amphilo-*

ebis alter Licia maritus, pater Euphemii,

& Amphiloichi. 10. 12. *Duo Nazianz. Car-*

mina in illum. 16. *Ab Iconiensi Episcopo*

diversus. ibid. *Amphiloebus Philutii,*

& Gorgonia filius a Nazianz. quinque Carmi-

nibus illustratus. 17. *Et ipse ab Iconiensi*

Episcopo diversus. 18

Anaxarchi laus propter patientiam. 101

Antimius Episcopus, ad quem Epist. Fir-

mi. 158

Apollinaris auctor Epistola Julio I. Rom. Pont.

supposita. 188. *Ejus errores de Christo in*

eadem Epistola dissimulati. ibid.

Ariarum pagus natalitius Gregorii Naz. 26

Aristi apud Ethnicos confecta apothecis. 47. 48

Armenia Rex Asaces. 179. *Hannibalianus*

Rex. ibid.

Arminius Medicus. Epist. Firmi ad ipsum. 156

Asaces Armenia Satrape, sive Rex, ad quem

Epist. Juliani. 178. *Ad bellum contra Per-*

sas invitatus. 179

Astras cur terras reliquisse fingatur. 89

B

Atticus Episcopus, ad quem Epist. Firmi. 158

Ausonius Presbyter. Epist. Firmi ad ipsum. 157

B *Basilica antiquitas cur extra urbes posita.*

146. Basilica insignes Mediolani. ibid.

Basilus Episcopus Basilii M. pater. 69. *Quot*

ei fuerint liberi. 71

Basilii M. necessitudo cum Nazianz. 65. *Ejus*

fratres, ac forores. 69

Basilissa Carmina u Nazianz. laudata. 24. 25

Bassus geminis Epigrammate u Nazianz. com-

mendatus. 23

Bigamia primis Ecclesie seculis parum pro-

batur. 110

Boivinicus (Johannes) laudatus. V. Praefat.

Nazianzeni Carmina ubi ipso descripta. 56

Disquisitio eidem inscripta. 133

C

C *Cesarea Ceppadocia, ejusque Episcopatus*

insignis. 150

Celsarius Nazianz. frater: Carmina varia in

illum. 27. u'que ad 35. *Minimus inter fi-*

lios Gregorii Episcopi. 29. *Quibus discipulis*

imbutus. 30. *Ejus mors ubi, & quan-*

do contigerit. 32

Ceppadocia ab equis commendata. 35

Ceterius: quatuor Nazianz. Carmina in ipsum.

21. &c. Nazianzenum educasse videtur. ibid.

Castitatis votum u Diaconissar, & conjugibus

Episcoporum, atque Presbyterorum usurpa-

tum. 44

Christi Corpus u Christianis e sacra mensa ma-

nibus acceptum olim. 84. *De Christi Incar-*

natione Carmen Nazianzenum 116. 118. De

Christo errores Apollinaris. 188. & seq.

Christiani appellati xpiocopi, sive Christifide-

li, & Deiseri. 48. *In Aedibus sacris &*

olim sepulti. 10. V. Disquis. de hoc argu-

mento. 141

Clerici Agapeti, sive Synibaldi. 123

Ce-adjutor in Episcopatu evs A'aput Poeticus

appellatus. 67

Colosianus. Epist. Firmi ad ipsum. 160

Columna super mortuorum sepulcra. 8

Conjugii usus Episcopis, & Presbyteris in-

terdictus. 44. *Conjugio prestat Virginitas.*

113. 123.

Constantinopolis Roma junior appellata. 66. *In-*

tra illum urbem samulare mortuos, olim veri-

tum. 146

Con-

Constantinus Imper. quid Armenis praestiterit . 179.

Constantinus Imper. Obeliscum ex Aegypto devehendum curat . 175. A Juliano conviciis exagitatus . 180

Convivia in honorem Martyrum . V. Agapae .

Cornelius (Georgius) Cardinalis , & Episcopus . laudatur . V. Perlat .

Corpus Christi in Eucharistia manibus Christianorum olim acceptum . 84

Collae vocabulum a Poetis Christianis usurpatum ad novem designandum . 39

Cratere appellata Aetnae foramina . 47

Crimes tondere in luctu mos veteribus . 5

Cyregius Comes , ad quem Epist. Firmi . 153

Cyrellus Alexander . Episcopus . Epist. Firmi ad ipsum . 168

Cytherius Sophista . Ad eum Epist. Firmi . 152

D

Daniel Episcopus . Firmi Epist. ad ipsum . 170.

Dionissiarum munus sacrum . 44

Dionisius , sive Dionius , sive Dianius , ad quem Epist. Firmi . 155

Ducasarea Cappadociae urbecula . 18. Gregorii Nazianzeni patrie a Baronio credita . ibid.

Dionysius , ad quem Epistola Julio I. Rom. Pont. supposita , neque Alexandrinus , neque Corinthius Episcopus fuit . 192

Dowdelli sententia quodam in examen adducta . 128. 130

Domestianus , ad quem Epistola Firmi . 166

E

Edictus . Epistola Firmi ad ipsum . 166

Eletusinus , ad quem Epist. Firmi . ibid.

Emmelia , sive Emmelium , Basilii M. mater . 69. Carmine laudata a Nazianzo . 70.

Quot ejus liberi . 71. Plures ejus affines . 72

Empedoclis freus , & mors irrisa . 46

Empedoclim fide apostrofus apud Ethnicus . 47

Epicteti laus precepti potentium . 101

Episcopi , & Presbyteri conjugibus renunciant coacti . 44. Continentiam observabant . 128

Epistola XLV. Firmi Episcopi Casariensis nunc primum edita . 151. Aliae & Theophylacti collectae in Ambrosiani Codice . ibid.

Ethnicus , & impios tumulare intra sacras Aedes nefas . 143

Evandrus Episcopus . Dua Firmi Epistola ad ipsum . 159. 167

Eulalius Nazianzeni amicus . 25

Euphemius Amphiloehii filius . novem Carminibus a Nazianzo . laudatur . 12

Eupnius , ad quem Epist. Firmi . 169

Eupraxii duo , Nazianzeni ministri , & ipsius Carmine laudati . 94. Eupraxius Episcopus

Carmen a Nazianzo . illustratus . 23

Eusebius . In illum Carmen Nazianzeni . 24

Eustratus Comes . Epistola dua Firmi ad ipsum . 153

Euthenius , ad quem Epistola Firmi . 163

Eutychiani Epistoles variis Julio I. Rom. Pont. supponunt . 188

F

Fatum invidum , sive Phidros a Christianis quoque usurpatum . 13

Firmus Casariensis Episcopus quo tempora vixerit . 150. Ejus virius , & tempus mortis . 151. Epistola XLV. nunc primum edita a pag. 152. usque ad 173

Florentius , ad quem Epist. Firmi . 165

Fontaninus (Justus) laudatur , atque eidem inscripta Disquisitio . 141

Fratrius , & Sororis nomen ab Agapetis , & Agapetibus usurpatum . 128

Phidros , invidus , sive Fatum invidum . Nazianzenus , & alii Christiani formulae dicendi Ethnica non raro usi . 13

G

Gennadii error de Epistola Julio I. Rom. Pont. supposita . 186

Georgius Presbyter . Nazianzeni Epigramma in ipsum . 26

Gerontius Presbyter , ad quem Epist. Firmi . 157

Gessius Scholasticus , & ad eum Epist. Firmi . 155

Gigantius , sive Sigantius . In illum Nazianzo . Carmen . 119

Gorgonium , sive Gorgonia , Nazianzo . soror , tribus Carminibus ab ipso laudata . 25. Cur Gorgonium appellata . ibid 26. Atypis , non Vitaliani , conjux . 37. Diaconissis nomen dedisse videtur . 44

Gregorius Episcopus Nazianzenus , Gregorii Theologi pater , quot filii genuerit . 29.

Mortuus a Gregorio filio deservit variis Carminibus . 37. usque ad 43. Quo vitae anno subleatus e viris . 38. Olim Gentilium superstitioni addictus . ibid. Prodigiose a morbo e vultu . 51

Gregorius Nazianzo . cognomento Theologus , Protharesio , Thespasio , & Amphiloehio magistris est usus . 1. 2. 16. Ariantem in pago natus . 26. Casario fratre senior . 29. Non fuit Episcopus Nazianzi . 42. Precibus Nonne matris a Deo impetratus . 46. 65. Pericula prodigiose ab ipso depulsa . 41. Ejus res gestae . 65.

&c. Coadjutor patris in Episcopatu Nazianzi . 67. Saepe morum , non Nazianus , Episcopus fuit . 68. Theosebiam non frater , sed maritus fuisse videtur . 73. Ejus ipsi pugna contra Dæmonem . 95. 99. Qua ipsi pugna contra Dæmonem . 98.

98. *Templum Ethnicorum a Nazianzeno sanctificatum.* 120
 Gregorius nescio quis Carmine a Nazianzo laudatus. 74
 Gregorius Nyssenus Basilii M. & Nauratii frater. 58. Frater, non maritus, Theopetia fuisse videtur. 73

H

- H Eusebii, ad quem Epistola Firmi. 164
 Halleludius Episcopus, & ad eum Epistola Firmi. 170. Alter Halleludius, in quem tria Nazianz. Carmina. 24. Halleludius vir illuistris, ad quem dua Epistola Firmi. 157. 164.
 Hercules fabulosa Apoteosis irrisa. 47
 Himerius Episcopus Nicomediensis. 155
 Hostia incruenta Christianorum in Altaris Sacramento. 22
 Hypsistatorum Heresis. 38

I

- Imperatores Christiani non prohibuerunt sepulturam Fidelium in sacris Aedibus. 145
 Inachius, ad quem Epist. Firmi. 171. Ejus Epist. ad Eusebium. ibid.
 Invidia, seu Factum invidiam, Ethnica dicendi formula a Poetis Christianis usurpata. 13
 Isidorus, ad quem Epistola Firmi. 165
 Julianus Imperator Apostata. Ejus Epistola IV. nunc primum edita. 174. Eusepius ab Aegyptiis Obeliscum. 175. Constantium Imperatorem contumelias enerat. 180. Milites gloriosus. ibid. Divini esset simulatores. 181
 Julii I. Rom. Pont. Epistola ad Dionysium supposita, & nunc primum edita. 182. Ab antiquis memorata. 186. Conficta ab Hetericis ostenditur. 187. 188. &c. Ab Apollinari Heterico tenebatur, 188. Alia Epistola eadem ab Hetericis supposita. ibid. Epistola ad Doctum. 197

L

- L Ausus vir illuistris. Dua ad ipsum Epistola Firmi. 156
 Legibus Caesaris non interdicta Christianorum sepultura in sacris Aedibus. 145
 Lucio, sive Lucus torcularii pruli, quid apud Nazianzenum. 52
 Leonius Episcopus. Firmi Epist. ad ipsum. 168.
 Livie Amphilochei uxor tribus Carminibus a Nazianzo laudata. 19.
 Lucand Monachus Benedictinus novam editionem Operum S. Greg. Nazianzi. instruit. 103

- M Acrius Bostii M. soror. In illam Epigramma Nazianzenum. 71. Altera Marcina ejus avia paterna. 69. 72
 Maledictorum vituperatio, atque in eos Nazianzeni Carmina tria. 95
 Maronis vina laudata ab antiquis. 125
 Martinianus V. Cl. variis Carminibus a Nazianzo laudatus. 12. &c. Ejus patria, & res gesta. 3. 8.
 Martyres didrachmis appellati. 10. 25. Eorum pretentis dejectis privatorum Sepulchris. 76.
 144. Improbata Agaps, sive Convivia in bourem Martysum. 114
 Maxentius Vir illuistris. Nazianzeni Carmine celebratus. 74
 Mediolanensis Basilica insignioris astra orbem. 146
 Melitene urbs Cappadociae. 162
 Miracula orbis septem. 78
 Del Miro (Johannes Baptista Abbas Benedicinus) laudatus. V. Praefat. & pag. 118
 Missa nomine Sacrificii donata ab antiquis, & Hostia in ipso. 22. Pro defunctis celebrata. 63
 Monachi Agapeti, sive Synisacti. 103. 125.
 Eorum genera varia. ibid. Monachi Synodice qui fuerint. 27
 Montefanconius (Bernardus Monachus Benedictinus) laudatus. V. Praefat. Disquisitio eundem inscripta. 122

N

- N Auceatius Basilii M. frater tribus Carminibus a Nazianzo laudatus. 68. Quo vite tempore, utriusque genere sublati. 69
 Nazianzorum urberula Borthem comparata. 42
 Nescitis urbis Mesopotamiae. 180
 Nicenum Concilium I. usum conjugii Episcopis, & Presbyteris non concessit. 128
 Nicomedes tribus Carminibus a Nazianzo laudatus. 20
 Nonna Gregorii Theologi mater ab ipso multis Carminibus laudata. 43. ulque ad 61. Ejus laudes, & gesta. 43. Sacris initiata. 44.
 Ejus preces quam Calo cara. 51. Quam ipse ab Ethnicorum mulierum communiore aliena. 58. Philatui filia. 59
 Nonnae Sanctimonialis appellata. 44
 Nuptia secunda parum probata primis Ecclesiis seculis. 110. Quantum Nuptiis praestet Virginitatis votum. 113

O

- O Beliscus a Juliano ex Aegypto expellitur. 174. Constantii Imp. mune ut Constantinopolim is deferretur. 175. Saura res apud Ethnicos. 176
 Oleanstii

Oleatri nomine Ethnica Superstitio designata. 38
 Olympius, ad quem Epistola Firmi. 164

P

P^{er} Arthi, ac Persa iidem olim fuer. 179
 Patientia lens, & in eam Naziana. Carmine. 96. 100
 Paupertatis Philosphica elogium. 103
 Pergamius Clorepticus, ad quem Epist. Firmi. 173
 Persa, ac Perthi iidem olim fuer. 179
 Petrus Sebastenus Episcopus Basilii M. frater. 69
 Philaginus intimus Naziana. amicus 33. In ipsum quatuor Naziana. ipsius Carmine. 100
 Philosphica Paupertatis laus. 103
 Philotatus Naziana. necessarius & Carmine ab ipso laudatus. 24. Alter Philotatus Anphilochii pater. 19. Alter Nonna: 59
 Placita, ad quem Eudola Firmi. 163
 Presbyteris, & Episcopis usus sacrum interdictus. 44. 128
 Prohercius Sophista. Epigramma Naziana. in illam. 1. Es. laudes. ibid. & 2

R

R^{ati}onum opulentia commendata. 90

S

S^{acerdotis} nomen solis Episcopis olim commune. 63
 Sacrificii nomine Missa ab antiquis donata. 23
 Sacrificium pro defunctis. 63
 Salvinius (Antonius Maria) laudatus. V. Praefat. Naziana. Carmine ab ipso descripta. 40. Dissquisitio eidem inscripta. 185
 Scilimoniales Nonnae appellata. 44. Eorum Monasteria antiquitus. 125. Male olim audiebant propter Agapetes, & Synsallatos. 126
 Scholastici qui olim dicebantur. 153
 Sepulcra olim Columnis ornata. 8. Expulsa, & vestita lacri cassa. 10. Et praeterea Martiana. 76. 143. Sepulcrorum efflorescentes Legibus Caesaris, & Naziana. Carminebus perterriti. 4. 10. 144. Mene, ac terrores contra illos in Inscriptionibus. 5. Multa in illos Naziana. Carmine. 77. usque ad 94.
 Sepulcra Christianorum in sacris templis ante Gregorium M. 10. V. Disquis. pag. 141.
 Qui abusus in eiusmodi sepulcrum irrepsit. 142. &c. Ethnicos, & impios tumulare in Aedibus sacris nefas. 143. Christianos ibi tumulare non interdictionem Legibus Imperatorum. 144. Sepeliri intra urbes olim vetitum. 145. Varia Christianam Discipli-

na, quod est ad sepulcrum in sacris Aedibus. 148
 Sigantius, sive Gigantius. In eum Naziana. Carmine. 119
 Socrates senex Muscam didicit. 153
 Sophistae nomen olim dederis, deinde honoris signum. 2
 Sororis, & Fratris appellatio ab Agapetis usurpata. 128. Sororis nomen ab avaris Presbyterorum, & Episcoporum cur olim esset sanctum. 129
 Soterichus vir illustis, ad quem Epist. Firmi scribit. 160
 Zur Azpós Poetice dictum pro Coadiutore. 67
 Synsallati qui olim fuerint. V. Agazeti.
 Synodeta lionacorum genus olim. 27

T

T^{empli} lapis apud Inferos. 3
 Templum sacra, ibique & olim tumulati Christiani. 10. Disquis. de hoc argumento. 41. V. Sepulcra Christianorum.
 Thalassius Praef. Praet. ad quem Epist. Firmi. 159
 Theodorus Episcopus Achaem Firmi Epistola. 162
 Theophilactus Simocatur Epistolatum collector. 151
 Theophilus, sive Theophilus, Basilii M. foror, & Diaconissa. 44. In eam Naziana. Carmine. 72. Non conjux, sed foror Gregorii Nyseni. 73. Naziana. ipsam olim suspensae suspicari cogimus. ibid.
 Therapsia qui olim dicebantur. 176
 Theophrastus Grammaticus Nazianzeni praepositor Carmine laudatus. 2
 Tondere crines in luctu mos fuit veteribus. 5
 Trophonius irrisus propter afflictam divinitatem. 47. 48
 Tycheum quid Constantinopoli. 177
 Typhodorus qui olim appellabatur. 4. 78

V

V^{alerius} Episcopus, ad quem Epist. Firmi. 168
 Virgines Deo sacra in familiaritate cum Agapetis male audientes. 103. usque ad 112.
 V. in id argumentum Disquis. pag. 123
 Virginitas iuxta Deo dicta a parentibus. 20. 65. Virginitatis votum Conjugio praeflantus. 113. 127
 Volusianus, ad quem Epistola Firmi. 163
 Unum usum Episcopis, & Presbyteris interdictus. 44. 177

Z

Z^{oogamus} (Laurentinus Alexander) laudatus. 189

LETTERA

D I

LAMINDO PRITANIO

Ad uno degli Autori del Giornale d'Italia.

Data in Modena a 16. Febr. 1716.

„ DA V. S. Illustrissima (già l'ho veduto) è stata fatta nel Gior-
 „ nale xx1. fogl. 429. menzione del mio Trattato *De Ingenio-*
 „ *rum moderatione in Religionis negotio*, stampato in Parigi nell' ante-
 „ cedente anno 1714. Le mie obbligazioni verso di lei per questo
 „ non son poche; ma le farei restato anche maggiormente tenuto,
 „ e più mi farei rallegrato meco stesso, s' ella avesse posto mente
 „ in tal congiuntura ad una certa particolarità, con informarne
 „ eziandio il Pubblico tutto. Leggesi ivi nel Lib. I. Cap. x1. face. 85.
 „ *Certi quoque Judices Catholica doctrina sunt Romani Pontifices*, colla
 „ giunta di queste altre parole: *Quibus eadem consentit Ecclesia*. Pa-
 „ rimente nel Lib. I. Cap. xv111. face. 151. si legge: *Romano Ponti-*
 „ *fici aliquod decernenti Dogma* (qui è aggiunto: *cui assentitur Ecclesia*
 „ *universa*) *credendum est*; *divinaque Fidei assensus huic Dogmati ac-*
 „ *commodandus*. Così in due o tre altri luoghi la medesima giunta
 „ comparisce. Ora non mi par già chiaro, qual veramente sia il si-
 „ gnificato, e quale la intenzione di sì fatte giunte, nè se tendano
 „ esse a limitare un pregio della Sede Apostolica. Ma comunque
 „ sia, è fuor di dubbio non esser mie le giunte suddette, e non
 „ aver io mai pensato a modificare la Infallibilità de' Sommi Pon-
 „ tifici pronunzianti dalla Cattedra in materia di Dogma. Sola-
 „ mente in Parigi sono state fabbricate esse parentesi, ed inserite,
 „ senza mia saputa e contra il mio volere, nel corpo dell'Opera mia.
 „ La sentenza della Infallibilità suddetta l'aveva io asserita para-
 „ mente, e sempre la ho supposta in esso Libro senza modifica-
 „ zione, siccome può vederli nel Lib. I. Cap. xv11. face. 146. e in
 „ tutto il Capo susseguente. Anzi sarebbe riuscito inutile lo stesso
 „ intero Capo xv111. qualora avessi avuto il sentimento, che for-
 „ se si è voluto insinuare colle giunte sopraddette. Vero è, che
 „ inutile altresì può dirsi il voler io persuader questo a V. S. Illu-
 „ strissima, da che ella stessa ed altre persone a lei ben note, eb-
 „ bero in mano la medesima Opera mia scritta a penna, prima che
 „ passasse in Francia; e può ella facilmente ricordarsi, quanto io
 „ fossi

„ fossi lontano da insegnamenti tali. Aggiungasi, saperfi molto bene
 „ in Roma stessa, non che in Parigi, essere stata alterata, senza
 „ mia partecipazione, in que' siti la mente mia. Con tutto ciò,
 „ perch'io vorrei che la notizia del rispetto da me dovato e pro-
 „ fessato alla Santa Sede, nostra sempre venerabil Madre e Maestra,
 „ non si restringesse a pochi, ma si rendesse, se fosse possibile,
 „ palese a tutto il mondo: mi professerei molto obbligato all'amo-
 „ revol bontà di V. S. Illustrissima, se tornandole un'altra volta in
 „ acconcio di ragionare d'esso mio Libro, comunicasse al Pubblico
 „ la dichiarazione di questi miei sentimenti, esposta a lei colla fin-
 „ cerità di cui ho sempre fatto e so professione. Con che ricordan-
 „ dole il mio indelebil'ossequio, mi confermo, ec.

SE il Mar, che dorme, e l'ingemmato Aprile
 Contemplo, e il Ciel, che tante luci aggira,
 Io certo giurerei, che non si mira
 Altra quaggiù vista, o beltà simile.
Pur di beltade un paragon ben vile
 Sono il Cielo, e l'Aprile, e il Mar senz'ira,
 Qualora il Mondo attonito rimira
 In nobiltà di stato un cor gentile.
Poi se 'l Verno io contemplo, e se il furore
 Del Mar, che mugghia, o il Ciel di nemi armato,
 Ecco tutto d'orror mi s'empie il core.
Pur più del Verno, e più del Cielo irato,
 E più del Mar spira d'intorno orrore
 Un cor superbo in povertà di stato.

QUest' alma, cui per tempo a i santi Amori,
 Per farne sue delizie, il Cielo invita,
 Va cercando Gesù per via romita,
 E mille grandi obblia terreni onori.
Lui rinvenuto alfin fra sacri orrori,
 Gridar si sente: lo son d'Amor ferita;
 E così ben la sacra Sposa imita
 Che un fel cor col suo Dio fa di due cori.
Or che sei mia, Gesù le dice, anch'io
 Vò, che provi quaggiù quel ben, che attende
 L' alme amanti di me nel regno mio.
Ella il ringrazia, e più ad amar si accende,
 Già beata in sua speme, e mostra a Dio,
 Che il grand' onor d' essergli Sposa intende.

SONETTO *estratto dalla Raccolta in Lucca l'Anno 1720.*

VE' tu quel Ruscelletto, Alcindo mio,
 Che figlio di quel colle erra sì lento?
 Cento pictruzze a lui fan guerra, e cento,
 Per arrestarne il corso suo natio,
 Ma non perciò corre men bello il Rio;
 Anzi de i loro oltraggi ei va contento;
 Perchè rotta fra lor l'onda d'argento,
 Canta i trionfi suoi col mormorio.
 Così all'acque sonore e gloria, e grazia
 Accrescon gl' importuni opposti sassi:
 Par, che 'l Rio se ne lagna, e gli ringrazia
 Tal per la via del Mondo al Ciel tu passi;
 Che, se qualche pictruzza al piè ti stanzia,
 E' gloria al corso, e non indugio ai passi.

SONETTO *estratto dalla Raccolta degli Accademici Quirini in occasione
 dell' esultazione di Clemente XII. al Sommo Ponteficato stampato
 in Roma l'anno 1730. 2 cart. 92.*

OR che gran senno, e retto Cuor sul trono
 Posto è di Pier mille presagj, e Voti
 Romoreggian fra i popoli devoti;
 E lieto anch' io n' odo, e n' accresco il suono:
 Ecco là voce udran del Pastor buono
 Le greggie erranti: ecco, Roma, i tuoi noti
 Tornar pregi, e trionfi, onde i Nipoti
 La forte invidieran di quel, che or sono.
 E cader mirerem, mercè il suo zelo,
 Di mano a i Regi l' omai ferro ignado,
 E sicura la Fè d'ogni altro telo.
 Grande è il tuo dono, o Iddio; ma a noi sii scudo,
 Che non cel rubi, se non tardi, il Cielo.
 Or tutti i Voti in questo solo io chiudo.

SONETTO *estratto dalla Raccolta stampata in Napoli l'Anno 1735.
in occasione delle Nozze del Signor D. Raimondo de Sangro
Principe di Sansevero ec. a cart. 113.*

D' Inquieto disio testè pur piena
Verso il tuo fido eri, o regal Donzella;
Ond'è ch'oggi non sembri a noi più quella.
E timidetta il sì pronunzi appena?
Mira a qual'alta sorte il Ciel ti mena,
Sorte, per cui beata ognun t'appella,
E quante belle in tacita favella
Portano invidia all'aurea tua catena.
Pur che dis'io? Là amor dove t'invita
A i lieti dì, più di me intendi, e senti;
Nè già condanni i tuoi desir pentita.
Ma piena tal d'insoliti contenti
T'occupa il cuor, che in estasi rapita
Quel che più vuoi, men fanno aprir gli accenti.

SONETTI *estratti dalle Raccolte de' Componimenti in lode della Im-
macolata Concezione di Maria, recitati in diversi Anni
nella Chiesa di S. Maria della Verità de' PP.
Eremitani Agostiniani Scalzi di Napoli.
Nell'Anno 1743. pag. 84.*

Quanto sei bella, o Aurora, allorchè fuori
Pomposa uscendo del balcon celeste,
E ornata d'ostro, e d'oro in vaga veste
T'armi a tenzon contro i notturni orrori.
Tutto di gioja allor, tutto di fiori
Di tue rugiade asperso il suol si veste;
E a darti grazie le lor voci deste
Muovono a gara allor gli augeli canori,
Ma un'altra luminosa oltre misura
Aurora or spunta in mezzo ad Israele,
Cui nulla macchia, o nebbia alcuna oscura.
Alba sai pur, che di Maria favello,
Che Foriera non solo intatta, e pura,
Ma degna è Madre a un Sol del tuo più bello.

Nell'Anno 1744. pag. 31.

S'Alma fu l'ali ardito il mio pensiero ,
 Vago pur d'indagar , quai di Maria
 I pregi furo , allorchè il Cielò ordia
 Di sua bell'Alma lo flame primiero ;
 E benchè molto del divin Mistero
 Scuoprasi a lui , pur più saper vorria ;
 Che al sievol guardo della mente mia
 Traluce sì , ma appien non luce il Vero .
 Ohi Vergine immortal , tue glorie ascose
 Dinne tu stessa , paghe omai rendendo
 L'Alme dell' onor tuo sì desiose !
 Ed ella in voce umil ne vien dicendo :
 Chi tutto può , fece per me gran cose .
 Or che più cerco ? lo quì tutto comprendo .

Nell'Anno 1745. pag. 34.

A Llorch' io sento (e chi nol sente ?) il rio
 Farmi gran guerra original veleno ,
 Per cui mia possa al ben'oprar vien meno ,
 E tanto al mal'oprar pruovo pendio .
 Contro quel Serpe avvampo d'ira anch'io ;
 Che me nell'Uom primier di gloria piena
 Precipitò dal bel soggiorno ameno ,
 E alla Colpa , e alla Morte il varco aprio .
 Or qual mi resta in sì grand'uopo aita ?
 Vergine eccelsa , io son di forze ignudo :
 Che non soccorri mia virtù smarrita ?
 Stendi in mio prò , stendi tuo braccio e scudo ,
 Braccio fin dall'albor della tua vita
 Avvezzo a trionfar del Mostro crudo .

17452003

Nell'Anno 1746. pag. 49.

Non più (ben me n'avveggiò) o carmi, o incensi
 T'offrirò in questo dì, del Ciel Regina,
 Nè qual ti architettò la man divina
 Più di cantar quaggiù non fia ch'io pensi:
 Poichè i già troppo illanguiditi sensi
 Mi van gridando ognor: Morte è vicina.
 Ecco all'occase ogni tua forza inchina:
 Frangi tua cetra omai; che ben convienfi.
 Ma se pur, tua mercè, giugnerò anch'io;
 Dove il Ciel fai sì bello, allor non fia
 Scarso mai di tue lodi il canto mio.
 E canterò: Chi di veder desia,
 Quai sappia fare alti prodigi un Dio,
 Miri l'Uom-Dio, e dopo Lui Maria.

SSONETTO ricavato dalle *Rime del Zappi* tom. 1. pag. 250. dell'Edizione di Venezia del 1748. in occasione di trattarsi la Beatificazione del Ven. P. F. Giandomenico Lucchesi Carmelitano in Viterbo l'Anno 1714.

Sebben per l'ampio Ciel, ch'ognor cercasti,
 Quand'eri in Terra, or sciogli i vanni alteri,
 E in Dio ti pasci, immergi i tuoi pensieri
 In pelago di beni immensi e vasti;
 Pur, buon Lucchesi, al suol, che sì sprezzasti
 Deh volgi i rai da i lucidi sentieri;
 Nè tua umiltà col ripensar qual'eri,
 A i voti nostri il bel volo contrasti;
 A i voti, ch'ora al Quirinal porgiamo,
 Perchè se tanto in sull'Etere sedi
 Splendi, quaggiù splender te ancor miriamo:
 Che non per te, che in tanta gloria siedi,
 Ma sol per noi qui l'onor tuo cerchiamo;
 E a Dio tu pur, deh per su' onor lo chiedi.

EPIGRAMMA desuntum a Libro postumo, cui titulus: *Dominici Ludovici S. J. Carmina, & Inscriptiones*, edito Neapoli anno 1746. pag. 34.

Visitor heic magni memorabilis urna Maronis;
 Altera conspicitur, nec minor, urna prope.
 Si titulum quæris: Ludovici hæc nomina præsert.
 Extinctum descent Aonides, Charites.
 At seu Picridum tumulas, seu gignis alumnos,
 Æqua est, Parthenope, gloria ubique tibi.
 I L F I N E.

C A T A L O G U S O P E R U M LUDOVICI ANTONII MURATORII

Aliquot in locis illustratus,

*Et cum epocis Amorum Christi & ætatis Auctoris, quibus dicta
Opera edidit positis in primo margine, in alio cum Tomis
nostræ Collectionis, ubi dicta Opera adsunt.*

3232523

§. I.

Opera separatim edita.

A.C.ÆT. IUR.

— I.
1697. 25.

TOM.

A Necdota quæ ex Ambrosiana Bibliothecæ Codicibus nunc primum eruit, Notis ac Disquisitionibus auct. Ludovicus Antonius Muratorius, in eadem Bibliotheca Ambrosiani Collegii Doctor Tomus prior, quatuor S. Paulini Episcopi Nolani Poemata complectens. Mediolani in 4. Quæ quidem quatuor Poemata a Clar. Editore secundis curis recognita, (a) Veronæ recusa sunt ann. 1736. in luculentâ S. Paulini Ep. Nolani Operum editione, ad eam exacta quæ An. 1685. celeberrimi Presbyteri Johannis Baptiste Le Brun studio, Parisiis tribus voluminibus in 4. prodierat. Non erit autem fortasse otiosum heic adnotare, ultimum ex his quatuor Poematibus, quæ in hoc primo *Anecdotorum* volumine S. Paulino tribuuntur a Muratorio, ab aliis eruditissimis Viris S. Episcopo abjadicari, & alteri addici cui nomen ANTONIUS, ex idololatra Christianam religionem professio. Sic enim incipit Carmen illud Versuum ccliv. (1)
*Discussi, fateor, sectas ANTONIUS omnes,
Plurima quævis per singula quæque cucurri;
Sed nihil invenni melius, quam credere Christo.*
Et infra Vers. ccli. postquam Ethnicismi superstitiones Poeta cecinisset: (1)

*Hæc ego cuncta prius, clarum cum lumen adeptus,
Meque diu incertum, & tot tempestatibus actum
Sancta*

(1) Tom. xi. pagg. 86, 99. tom. i. *Anecd. Lat.*

*Sancta salutaris suscepis Ecclesia portu ;
Postque vagos fluctus tranquilla sede locavit .*

Denique Vers. clix. (a)

Rektor enim noster sic undique cuncta gubernat .

Ut modo qui nobis errorem mentis ademit ,

Hic meliore via Paradisi limina pandat .

Felix nostra Fides , uni certoque dicata .

Sic enim hi duo postremi Versus interpungendi ; non vero , ut apud Muratorium :

Hic meliore via Paradisi limina pandat

Felix . Nostra Fides uni , certoque dicata .

perinde ac si *Felicis* velut Martyris , *Paulino* celebrati , nomen ad priora sit referendum . Id autem primo acute observatum V. Cl. *Jobanni Liron* Monacho Benedictino ex Congregatione S. Mauri in Opere , quod suppresso nomine Gallice Parisiis evulgavit anno 1717. in 12. sic inscriptum : *Les Aménitez de la Critique , ou Dissertations & Remarques nouvelles sur divers points de l'Antiquité ecclésiastique & profane* . Quæ de re vid. *Journal des Savans* .

Ann. 1717. mens. Junio pag. 654. Inde autem hanc notitiam derivavit *Jobannes Albertus Fabricius* in suum *Delectum Argumentorum* Hamburgi editum Ann. 1725. in 4. ubi (1) & Carmen illud *Antonii adversus Gentes* , additis Muratorii præfatione ac notis , recedit . Quin & ipsemet *Fabricius* in laudati *Delectus Argumentorum* prima pagina a tergo , tres priores Versus ejusdem *Carminis adversus Gentes* imprimendos curavit , quibus nomen Auctoris hoc pacto præfixit : *ANTONIUS FUSSALENSIS* ; quo autem innixus fundamento Auctorem hunc *FUSSALENSEM* cognominavit *Fabricius* , neque ipse adnotat , neque mihi usquam detegere nondum licuit . Verum quamvis Opera cum *Lironi* , tum *Fabricii* jam edita fuissent , quum *Muratorius* ad recognoscendas accessit Notas illas , quas in Carmina ab se primum evulgata exaravit ; ipsi tamen nunquam ea suboluerunt : sic enim ille in editione Veronensi pag. 693. ad Vers. 1.

(b) „ *ANTONIUS* . Quem *Paulinus* hæc adloquatur , quis (b) ad-
„ me doceat ? Nominativum pro Vocativo adhibuit .
„ ab antiquis , ostendit *Vossius* lib. IV. cap. V. de Arte
„ Grammat. „ Quæ quidem Nota hæc primum com-
paret : in priori namque *Mediolanensi* editione Com-
mentarium suum incipit *Muratorius* a Vers. XIII. licet
hac de voce *ANTONIUS* nonnulla notata digna in
præ-

(1) *Delect. Argum.* pagg. 175. 206.

- præfatione ediffernerit . Hactenus observatis inſuper
 1697. 25. addo, anno 1744. prodiſſe Trajeſti ad Rhenum apud
 Henricum Spruit in 8. plag. 10. Cornelii Valerii Vonck *Specimen Criticum in Varios Auctores ; cui accedunt Obſervationes miſcellaneæ* . Et in his quidem *Obſervationibus* poſtquam Vonckius Fabricium l. c. ſecutus ANTONIUM auctorem Carminis adverſus Gentes ſtatuerit ; ad Carmen ipſum emaculandam deinde accedens , cum in vocibus ac diſtione , tum in cæſura quædam corrigere ſtudet . Ac nonnullæ Vonckii conjecturæ ſolide eliduntur in *Novis Actis Eruditor. Liſſ.* anni 1746. pagg. 215. - 228.
1698. 26. II. *Anecdota Sec. Tomus ſecundus , præter Veterum monimenta , Commentarium continens De Corona Ferrea , quæ Romanorum Imperatores in Inſubribus coronari ſolent ; Mediolani in 4.* Commentarius hic *De Corona Ferrea* ſoit I. ipſius reſuſus anno 1719. in 8. ſubjunctus eruditiffimi Juſſi Fontanini Diſſertationi *De Corona Ferrea Langobardorum* ; quæ antea Romæ anno 1717. prodierat . Ubi vero Fontanius ab ſe diſſentientium rationes expendit diluitque , ibi ei res eſt cum Muratorio , cujus tamen nomini parcat . Denique *Lugduni Batavorum* anno 1722. prodiit idem Commentarius Muratorianus una cum laudata Fontanini Diſſertatione , in Parte II. Tomi iv. Theſauri *Scriptorum Italia Græviani* , a Petro Burmanno continuati . Poſt præſationem autem ad Partem I. hujus Tomi iv. Burmannus legenda exhibet Excerpta ex Clar. Muratorii Episto(a) ad Johannem Burcardum Menckenium^(a) qua miſſa , quibus Fontanini argumenta diluuntur . Adjecit^(b) etiam præterea Burmannus Decretum Eminentiff. Cardinalium , quo Modoetienſibus permittitur , ob clavum Crucis Chriſti in illa Corona ferrea hærentem , ut ſertur , eandem Coronam publicæ adorationi exponere ; qua de re conſiſ, *Acta Sanctorum* Tom. iv. Junii pag. 764. Vid. Fabricium in *Conſpectu Theſ. Litt. Italiae* , pag. 91.
1700. 28. III. *Vita (b) e Rime di Carlo Maria Maggi. In Milano.* 18. Tomi v. in 12. Opus raro obvium . Exſtat etiam *Vita* hæc reſuſa inter *Arcadium Vitas* Tomo I. (c) non edita.^(c)
1703. 31. IV. *I primi Diſegni della Repubblica Letteraria d'Italia, rubati al ſegreto e donati alla curioſità degli altri Eruditi da Lamindo Pritanio. In Napoli (Venezia) 1703. in 8. pagg. 56.* Hæc primum *Lamindi Pritarii* perſonæ induit Muratorius , quam & deinceps aliquando reſumſit . Opusculum iſtud ſæpius reſuſam una cum altero inſcripto : *Riſteſſioni ſopra il Buon Guſto* , de quo mox ad ann.

1703. 31. ann. 1708. Consule infra *Epistolarum recensio* sub 1.
nom. 1.
1705. 33. V. *Prolegomena ad veritatis & pacis amantes, & Operi*
premissa cui titulos: *Elucidatio Augustinianæ de divina*
Gratia doctrinæ. Auctore Lesio Cronderno. Accedit Fran-
cisci Dieroyssi Dissertatio Sec. Colonia in 4. Hujus Operis
meminit Muratorius in Epistolis sub nomine *Ferdinandi*
Valdesii vulgatis, sic inquires (*Epist. viii. pag. 94.*)
Nondumne, ait, accepisti, alienum adeo a Jansenii
castris esse *Lampridium*, ut etiam adversus illum
militaverit, ac *Libros Lesii Cronderni*, hoc est
D. *Celsi Cerri* Abbatis Canoniorum Regularium Sal-
vatoris, & *Francisci Dieroyssi* adversus Jansenium
exaratos, in lucem ediderit, satis longa Præfatione
sua (seu *Prolegomenis* heic laudatis) exornatos ?
Quibus sane verbis Nota illa confirmari potest, quam
subjecimus in Lib. III. Cap. xvii. De Ingenior. moderat.
pag. 299. edit. Venet. 1752.
1706. 34. VI. *Della perfetta Poesia Italiana. Tomi II. In Modena 3.*
in 4. Iterum editi Venetiis ann. 1723. cum Notis *Anto- & 4.*
tonii Mariae Salvini V. Cl.
1708. 36. VII. *Introduzione alla Paci private. S'aggiungono un Ra-*
giornamento di Sperone Speroni intorno al Duello, e un
Trittato della Pace di Giovambatista Pigna non pubbli-
cati finora. In Modena in 8.
- VIII. *Riflessioni sopra il Buon Gusto intorno le Scienze 1.*
e le Arti di Lamindo Pritanio. In Venezia in 12. His
accessit *Introduzione all' Opera del Pritanio, cioè la Teo-*
rica del Buon Gusto di Bernardo Trevissop. Patrizio Ve-
neto. Anno autem subsequenti 1709. Anonymus *Epistolam*
edidit in 8. page. 25. *De recte instituenda Juris Academia*
ad Lamindum Pritanium, nobilissimum & eruditissimum
Virum. Venetiis impressam fuisse hanc Epistolam præ-
fert ejus inscriptio; at alibi cosa certo putatur. Ho-
jusce autem Operis *Pritanii* Pars, secunda prodit in lu-
cem anno 1715. de eaque nos iterum ad annum illum.
- IX. *Osservazioni sopra una Lettera intitolata: Il Domi-*
nio temporale della Sede Apostolica sopra la Città di
Comacchio. In Modena f. Quod quidem Opus Gallice
redditum, recensum sunt Hagæ Comitum ann. 1710.
1709. 37. X. *Anecdota Græca quæ ex MSS. Codicibus nunc pri-*
mus eruit, Latine donat, Notis & Disquisitionibus auct
Ludovicus Antonius Muratorius, Sereniss. Magnæ alii J. Ducis
Mutina, Sec. Dillibecarius. Patavii in 4. In *Prolego-*

mens ad Firmi Caesaris Episcopi Epistolae, pag. 280. Cl. 22.

1709. 37. Editori suborta dubitatio, num a Theophylacto Scholastico

Epistolis ethicae, agrestes, amatoriae, a vetustis Au-

ctoribus delibatae, (de quibus ibidem agit) in unum

corpus fuerint redactae. Verum Muratorius seraphicum

eximit Johannes Albertus Fabricius Bibl. Gr. tom. vi.

281. His autem Firmi Epistolis alias quatuor Juliani Im-

peratoris adjuvantur, a Muratorio nunc primum editis;

si primam excipias, quam tamen in praecedentibus edi-

tionibus mutilam, hinc integram dedit. Si quando

ergo praetclaram Operum Juliani editionem, post pra-

stantissimum Petarium, ab Eusebio Spanhemio adorna-

tam recudi contingat; plurimum sine interitu haece

Apollata Epistolis a Muratorio detectis; illas quoque ad-

jungere quae laudatas Fabricius anno 1731. Hamburgi

primus evulgavit in Sulari Esco. Evangelicis pag. 310-336.

Quin & forte praestabit. Latius domare, vel saltem in

subsidium adhibere, nonnulla egregia Opuscula quae

nuper Parisiis Galliae podierant, nimirum I. La Vie

de l'Empereur Julien. Par M^r l'Abbe de la Blotiere.

1746. in 12. II. Historie de l'Empereur Julien avec une

Traduction des principaux Ouvrages de Julien. Par le même.

1748. 2. voll. in 12. III. Reflexions sur le caractère d'esprit

de Julien le Paganisme de l'Empereur Julien, quae exstant

in Tomo xv. de l'Histoire de l'Académie des Inscriptions

& Belles Lettres.

1710. 38. XI. Supplica di Rinaldo I. Duca di Modena alla S. Ces. 6.

Maeità di Giuseppe I. Imperadore, per lo Contraverso di Co-

maccebio. In Modena f.

1711. 39. XII. Quistori Comaccesie. In Modena f. 6.

XIII. Vita e Rime di Francesco Petrarca colla Confida-

razioni di Alessandro Tassoni, di Girolamo Muris e di

Lodovico Antonio Muratori. In Modena in 4. Hoc opus

ejus primam editionem nonnulli alligant ad an. 1708.

Sunt recensum Venetiis anno 1727. Muratoris Observa-

ones prolixiores quidem sunt Tassonianis & Mutianis,

quas ipse suis addidit; at harum brevis acomine com-

pensatur. Ad Muratorianas quod attinet, licet noster

Auctor solide atque modeste virgam censoriam in Pe-

trarcham exercuerit, eas tamen acriter perstrinxit era-

ditus vir Blasius Sciado, strenuus, sed viridior quam

par erat, Petrarchae hyperaspistes; qui sanctum diem

clausit quatuor post menses ab obitu ipsius Muratori,

nampe ix. Kal. Junias an. 1750. Hic igitur in Andream

nostrum

- nostrum tria edidit Opuscula: I. *Prefazione alla Rettorica d'Aristotele fatta in lingua Toscana dal Commendatore Annibal Caro*, Venetiis edita 1732. in 8. typis nitidis: II. *Lettera prima di M. Francesco Petrarca all'Autor della Prefazione*; quae exstat in calce laudatae editionis *Retoricae Aristotelicae*: III. *Lettera di M. Francesco Petrarca all'Autor della Prefazione premissa alla Rettorica d'Annibal Caro*. Venetiis 1733. in 8. Non me fugit Jacobum Martinegum causam Muratorii agendam suscepisse: in lucem emissa est *Epistola* Italice scripta, quam & prius suscepit: Verum illa divulgata, a capsa destituit.
1712. 40. XIV. *Piena Esposizione dei diritti Imperiali ed Estensi 7.*
Sopra la Città di Comacchio & In Modena f. Quae antem
hactenus recensuimus Opera sub nomm. IX. XI. XII. XIV.
Gallice recusa sunt. Traiecti ad Rhenum ann. 1713. in
4. Exstant quoque in *Collectione Scriptorum de urbe Co-*
macensi, eodem anno. 1713. Francofurti jundim edita.
His vero & illud additum fuisse, inscriptum *Dissamina*
&c. denquo nos infra ad annum 1720. scribit Johannes
Brukerus in Muratorii Operum Syllabo, quod ejus Elo-
gio subiecit in *Decade*. II. *sive Pinacoteca Scriptorum ne-*
cestrae aetate literis illustrium: at, ut quidem opinor, as-
tinitate argumenti deceptus. Videant ii tamen, quibus
pro manibus est praefata Collectio. Habuit autem Mu-
ratorius in hac controversia Comacensis adversarios lon-
ge clarissimos, Laurentium Alexandrum Zacagnium Vati-
canae Bibliothecae Praefectum, & Justum Fontaninum
Archiepiscopum Ancyrarum.
1713. 41. XV. *Anecdota quae ex Ambrosiana Bibliotheca Codicibus 21.*
munere prius eruit L. A. M. Tomi III. & IV. Patavii in
Ad tertium horum Anecdotorum volumen, quod spe-
ctat, habes observationculum in Lib. I. Cap. xv. pag. 68
De Ingeniorum moderat. edit. Ven. 1752. subiectam. Haec aptem
monendum occurrit, Auctores Diarii Eruditissimi Italiae
(1) jam ab anno 1710. in spem adductos, virum do-
ctissimum post quatuor Anecdotorum Latinorum volumi-
na, alia duo Isidorum aliquando fuisse editorum, quae
& l. c. recensentur. Sed nondum hactenus in lucem
prodire (a).
1714. 42. XVI. *Governo della Peste Politico, Medico ed Ecclesia-*
stico. In Modena in 8. Opus Mediolani recusum anno
1719. atque iterum Mutinae ann. 1721. addita, Rela-
D. d. 2. zione
- (a) *Giornali de' Lett. Tom. I. pag. 151. e seq.*

1714. 42. *zione della Peste di Marsiglia con alcune Osservazioni e 10.*
Giunte al suddetto Governo. Sic autem aduocatum rursus
prodiit eodem anno 1721. Mediolani; Augustus Tauri-
norum, Brixiae & Pisauri; denique Lucae anno 1748.
in 8. cujus quidem Lucensis editionis fronte, cur
Quarta Operis editio nominetur, non vides. Anglice
autem redditum idem Opus, in vulgus jam exierat
anno 1721.
- XVII. *De Ingeniorum moderatione in Religionis negotiis* non e-
sub *Lamindi Pristalli* nomine Parisus in 4. Anno autem Coll.
ipsaequenti 1715. Coloniae, mox Francofurti anno 1716.
in 8. deinde Verona, denique Venetiis ann. 1721. 1727. (a) quod
1741. 1752. Quo de Opere in nostra Epistola ad V. Cl. ed. in
Andream Liliatum satis egimus (a). 1752. Ven.
1715. 43. XVIII. *Riflessioni sopra il Buon Gusto nelle Scienze e 1.*
nell'Arti di Lamindo Pristallo. In Colonia (Nepoli) in
4. Hujusce Operis Pars secunda primam edita hoc an-
no. Cui accessere I primi Disegni &c. vulgati an. 1703.
nec non Pars prima, cum Introductione ad Opera del
Pristallo, cioè la Teorica del Buon Gusto di Bernardo Tre-
visano Patrizio Veneto. De quibus nos superius ad ann.
1703. & 1708. Haec autem editio anni 1715. prodiit
cura Blasii Majoli de Avolabile, qui & Monitum ad
Lectorem praefixit. Quae quidem hic aduocata deinceps
recursa fuit Venetiis ann. 1716. 1723. 1742. 1751. 2.
voll. in 12.
1717. 45. XIX. *Antichità Estensi*. Tomo I. In Modena f. De se- 13.
cundo Volumine ibidem vulgato, nos infra ad an. 1740.
Antiquitatum Estensium praclarum Opus quo & res Ita-
licae maxime illustrantur, in eo potissimum versatur,
ut idem evincatur esse sipes Serenissimae Familiae Esten-
sis & Bronsvicensis, nunc regiae, Domus: quod qui-
dem ipsi potentissimo Magno Britanniae Regi valde pro-
batum. Vide sis infra *Epistolarum* recensionem §. 111.
num. IV.
1720. 48. XX. *Disamina di una Scrittura intitolata: Risposta a 6.*
varie Scritture in proposito della Controversia di Co-
macechio. In Modena f. De aliis hujusmodi scriptis nos
superius ad ann. 1710. 1711. 1712.
- XXI. *Vita del P. Paolo Segneri Juniore della Compagnia 9.*
di Gesù. Cui addè --: *Esercizj spirituali secondo il me-*
todo del medesimo Padre. In Modena, 2. voll. in 12. Ve-
netiis pluries typis impressum utramque Opusculum:
novissime, ann. 1748. Quum autem Muratorius in se-
cundo

1726. 48. cando istorum Opusculorum volumine pag. 417. (a) de 9.
 collu. erga Deiparam. Virginem sermonem habens, so- (a) m.
 collu. utque Theologum decebat asseruerit, cultum il- hac Coll.
 lum non esse absolute ad salutem necessarium; Scriptor pag. 181.
 anonymus in ipsum calammum strinxit, edito Panormi
 anno 1742. in 4. pagg. 272. Opere sic inscripto: *Trion-*
fi della Divozione della Madre di Dio esaltati da un pio
Sacerdote suo minimo scbiaro (cujus nomen P. Antonius
 Ignatius Mancusius e Soc. Jesu): *Opera divisa in due*
Parti, che nella Prima tratta della Necessità per salvarsi
dell' intercessione e divozione di N. Signora Maria: nella
seconda del Precetto d'esserle sinceramente divoto. Ejusdem
 Auctoris existat aliud Opusculum, Panormi quoque edi-
 tum hoc ipso anno. 1742. in 4. cui titulus: *Ritratto*
della falsa dottrina di Lamindo Pitranio sposto da Ful-
goso di Monte Pelero Palermitano. Cujus quidem levi-
 culae Opellae unum alterumve specimen in Episto-
 la (b) ad *Andream Lugiatum* nobis longe amicissimum
 prebimus. Hic autem illius mentionem facimus, de
 quod Auctor scriptum summis laudibus effert, de
 altero suomet Opere, modo nobis laudato, sermonem
 habeat in hac verba (1): „Nè qui è da tacerli il
 prezioso Libro, che un Anonimo Palermitano dot-
 tissimo ha scritto contro quella Proposizione di Li-
 dovio Antonio Muratori nel Libro degli *Esercizj di*
S. Ignazio stampati in Venezia, fol. 417. (c) ove dice,
 che la Divozione della Beatissima Vergine non
 d'obbligo, nè necessaria; per salvarsi: e mostra
 l'Autore con grande erudizione e dottrina la neces-
 sità della divozione verso la Vergine Santissima in
 quel Libro stampato nel 1742. in Palermo col titol-
 o: *Trionfi della divozione di Nostira Signora.* Quindi
 fu che altri Letterati pensarono in ogni maniera di
 addossarmi almeno la carica di palefare pure pro
 Confessione & Veritate, il mio sincero giudizio, al-
 meno intorno alla detta Opera *De Ingeniorum Mode-*
ratione in negotio Religionis &c. Hactenus ibi. Quom-
 autem compertum sit (2), utriusque Operis auctorem
 esse memoratum P. Mancusium; constat igitur, cum-
 dem quo modo recitavimus verba, de seipso scrip-
 sisse. Obiit autem hic Auctor eo ipso anno 1742. Calendis
 Martiis;

(1) *Ritratto della falsa dottr.* Prefaz. pag. 3.(2) V. *Novelle della Repub. Letter. di Venezia*, ann. 1745. pag. 151.

1720. 48 Martius; adeoque colligitur posthumum esse illius Opusculum, ex quo locum superius descriptum excerptimus: quin & fertur idem vel penitus suppressendum, vel saltem corrigendum fuisse ab eodem Scriptore, si diutius vixisset. Verum & ipsemet P. Mancusius suo nomini melius consuloisset, si numquam ad scribendum in *Muratorium* accessisset; & quisquis ejus scripta in lucem emisit, consultius ipsius memoriz prospexisset, si ea flammis comburenda consignasset. Jamque idem saculum, quod postea P. Mancusius, sibi intorquendum sumserat *Laurentius Migliacius*, & ipse Panormitanus, in suo *Lampridio detestato & castigato*, anno præcedenti 1741. Panormi item edito in 4. Cui quidem fecit satis *Muratorius* in *Epistolis* sub nomine *Ferdinandi Valdesii* divulgatis (1). Consule, sis, eundem in Opere Italice inscripto: *Della Regolata Divozione de' Cristiani* (2), ubi iterum hac de re mentionem iniecit.

1723. 51. XXII. *Della Carità Cristiana*, in quanto essa è d' Amore del Prossimo. In Modena in 4. Tractatus hic, præter alias editiones, Venetijs recens recusus ann. 1751. & Parisiis Gallice prodiiit ann. 1745.

Opus
maxi-
mum.

XXIII. *Rerum Italicarum Scriptores ab anno æræ Christianæ quingentesimo ad millesimum quingentesimum*. Voll. xxvii. f. ab hoc anno usque ad annum 1738. Ut celeberrimi Auctoris consilium in hac eximia Collectione adornanda clarius pateat, accipe *Bruckeri* verba ex ipsius *Elogio Muratoriano* descripta (3): „Maxima, inquit, „diligentissimi *Muratorii* cura in eo vertebatur, ut „res mediæ ævi sacras & civiles illustraret: noverat „enim in densis quæ sæcula barbara tegunt, tenebris „multa latere, notatu dignissima & valde memorabilia. In his itaque eruendis, attentioni, diligentiz, „& eruditioni nulli pepercit. Ut autem sine suo potiretur, anno 1714. & sequente iter litterarum per „diversas Italiæ provincias instituit; bibliothecas, tabularia & serinia publica atque privata exensit; civitatum & monasteriorum chariophylacia exploravit; „magnam ex iis Chartarum veterum, Diplomatum „alicorumque monumentorum acervum, quibus res „mediæ ævi illustrari possent, descripsit; & divitiis „litterariis haud paucis auctus, domum rediit.

„ Ex

(1) *Epist.* xv. pag. 212. 213.

(2) *Regol. Divon.* Cap. xi. pag. 131. prior. edit. Venet. in 8.

(3) *Jo. Brucker Decad.* II. Pinacoth. Script. nostra ætate litteris illustr.

1723. 51.

Ex hoc vero scopo quem sibi præfixerat, sensum
enatum magnam atque splendidam Opus est; quod,
quandiu honos erit litteris, immortalem Auctori
suo gloriam pariet; Collectionem innoimus *Scripto-
rum rerum Italicarum*. Ad quod suscipiendum excitas-
se virum celeberrimum videntur labores virorum
summorum, ejusmodi Scriptorum historicorum cer-
tarum regionum res illustrantium Collectiones insi-
tuentium. At & typum atque modum consilii dis-
ficilis, & media quibus exsequi illud potuit, sibi
debet *Muratorius*, judicio, industria & innumerorum
Scriptorum lectione abunde instructus. His enim
artibus ornatus, difficultate se deterri haud passus
est; sed auctoritate sua qua in orbe erudito valet,
usus, viros doctos passim ad porrigendas manus mu-
tuas compellavit. Quumque & ubique fere in Italia
viris litteratissimis innotuisset, & amicitia quoque
haud paucis esset junctus; ipsam vero insitutum
ad juvandam litteraturam omnem, maxime Itali-
cam, videretur utilissimum & prorsus egregium:
omnium qui res hujusmodi intelligunt, plausum
& approbationemactus, multos conspirantes ha-
buit, qui operam suam promitterent, & reapse
præstarent. Inter quos viri clarissimi *Josephus Anto-
nius & Franciscus Antonius Saxii* diligentem ei ope-
ram præstiterunt in communicandis Chartis mss. quas
ex tabulariis adytisque litterariis decerpserant. Ut
vero ardui & prolixi Operis editio sanctam Lucinam
experiretur, illustri quædam Societas sedecim mem-
bris constans, quæ se *Palatinam* appellavit, magnam
auri vim contulit, ut Editio in arce Mediolanensi,
favente ejus urbis Præore, curari splendide posset.
Textum Italicum autem Scriptorum veterum, La-
tinum fecit *Horatius Blancus* (*), qui eam *Saxii*
Editioni quoque præfuit. Præfationum (**), Dedi-
cationum, reliquorumque quæ ad integritatem Ope-
ris pertinebant, curam suscepit *Philippus Argelatus*:
animam vero Operi quasi addidit præstantissimus
Muratorius. Ille enim veteres Codices Membransque
excussit, earumque *Argelatus* contulit, obscura Com-
mentariis doctissimis illustravit; Tabulas geographi-
cas,

(*) Minus accurate loquitur hinc *Bruckerus*: in hac enim Collectione
Auctores editi ea lingua, qua scripta sua præstiterunt.

(**) Præfationes sunt *Muratorii*, non autem *Argelati*.

1723. 51. cas. Diplomata regia, & quæ alia erant, splendorem ingenti Operi conciliantia, adiecit; omnibus curam consiliumque interposuit, hocque pacto Volumina septem supra viginti in forma maxima com-orbe litteraria communicavit; in quibus elegantissima & suis numeris perfecta exhibetur Collectio *Scriptorum* tum editorum tum nondum vulgatorum, *de rebus Italiae*; quæ ab eo tempore pleraque bibliothecæ memorabiles superbiunt. Hactenus *Bruckerus*, Præstantissimæ hujus Collectionis undecim priora Volumina recensentur a *Johanne-Alberto Fabricio in Conspectu Thesauri Litterarii Italiae* (1), edito Hamburgi ann. 1730. in 8.

Habeo autem nonnulla quæ adnotem, ad unum alterumve hujusce Collectionis Volumen spectantia. Et primum quidem, Volumini x. præmittitur *De Italiae mediæ ævi* Dissertatio Chorographica, auctore Anonymo Mediolanensi, Regio Ticini Lectore, (Domno *Caspare Beretta* Monacho Benedictino). Quam vero tribus Viris eruditissimis Professoris Ticinensis placita minus arrisissent, calumpniæ in ipsam strinxerant: qui proinde ut suam sententiam tueretur confirmaretque, Mediolani edidit anno 1729. in 4. Opus sic inscriptum: *In Dissertationem Italiae mediæ ævi Consura* III. Viterbiensis, Venetæ & Brixianæ: cum Responsis III. pro Anonymo Mediolanensi. *Belli Diplomatici Historia tertio præmissa*. Paroque *Manuissa* Emendationum ac Additionum ad eandem subiecta.

Jam vero eodem anno 1729. prodit laudatæ Collectionis Volumen xvi. (scilicet Tomus xxi.), in quo primum comparat *Johannis Villani* Florentini *Historia universalis* a condita Florentia, usque ad annum mcccxviii. Italice scripta, plurimis variantibus Lectionibus ac Supplementis aucta ope Mss. Codicis Clar. Viri *Johannis Baptistæ Recanatî* Patritii Venetæ. In sequenti autem Volumine xvii. recusa fuit eodem anno 1729. *Matthæi Villani* (*Johannis* fratris) ejusque filii *Philippi* Historia ab anno mcccxviii. ad annum mcccxliv. collata cum duobus Mss. Codicibus & variantibus Lectionibus aucta. Verum anno insequenti 1730. in lucem prodit (forte Florentiæ) absque locis impressionis nota, *Littera di* *** a un' Amico sull' edizione delle Croniche de' Villani, fatta a Milano nel 1729. quæ nimirum aliquot laudatæ Mediolanensis editionis defectus notantur, nonnullaque spe-

(1) Fabric. Conspect. Thesaur. pagg. 13; 62.

1723. 51.

specimina exhibentur, quoad *Johannis Villani* Historiam, collatione inita cum *Davanzati* Ms. optimæ notæ, adcoque horum trium celeberrimæ *Villanorum* Historicorum nova editio, a *Tartino* & *Franco* typographis Florentinis recendenda dicitur in eadem Epistola. Hæc autem exstat Gallice reddita in *Bibliotheca Italica* Genevæ edita (1). Cui tamen Epistolæ eo ipso anno Responsum oppositum sub hoc titulo: *Risposta dell' Amico alla Lettera di *** sopra l' edizione delle Croniche de' Villani, fatta in Milano l'anno 1729. Di Milano il dì 30. di Ottobre 1730. In 4. pagg. 43.* Recensetur in eadem *Bibliotheca Italica* (2). In *Nov. Litter. Florentinis* (3) V. Cl. *Johannes Lamius*, hæsitabandus licet, *Muratorio* tribuit Responsum istud, quod malim ab aliquo e Sociis Palatinis Mediolanensibus conscriptum: eo vel maxime quod hujusce Responsi auctor, quisquis demum sit fuerit, *Muratoriana* Epistolæ fragmentum recitat, Editoribus Mediolanensibus a celebri Collectore inscriptæ, postquam ad ipsum Epistola Florentina pervenisset.

Denique adnotandum daco, post præstantissimi *Muratorii* obitum, anno scilicet præterito 1751, in lucem fuisse emissum Mediolani celeberrimæ Collectionis Volumen xxviii, qui præter aliquot Opuscula nuper crata, Italicorum veterum Monumentorum veluti spicilegium, ad commodiorem totius Operis usum sextaplicem etiam Indicem complectitur. Cui quidem propædium accedet Volumen xxix, totiusque nunquam satis laudandæ Collectionis postremum, universalem Rerum ac Nominum Indicem, eamque numero septimum, contenturum.

Ceterum pretium esset Operis, si eximie huic Editioni attacheretur *Appendix* ab anno cccc. ad 15. cujus telam orsus est præclarissimus *Scipio Masficus* (4). Quin & præstaret fortasse, ea omnia in unum corpus congerere, usque ad præfatam annum cccc. quæ veteres Scriptores cum Greci tum Latini de Italia deque Italia memorie mandarunt: quemadmodum paucis abhinc annis doctissimus D. *Martinus Bouquet* Monachus e Congregatione Sancti Mauri, in præstantis *Scriptorum Historiarum Francicæ* Collectionis volumen primum contulit quidquid ad suam Gentem pertinebat, ex remotioribus
Ee
Anti-

(1) *Bibliothèque Italique* Tom. vii. Art. vii. pagg. 188. - 222.(2) *Bibliot. Italig.* Tom. 2. Art. viii. pagg. 259. - 278.(3) *Nov. Lett. di Fir.* ann. 1750. pagg. 877. - 878.(4) *Osservaz. Lett.* Tom. 1. pagg. 86. - 90.

1723. 51. Antiquitatis monumentis eam delecta excerptam, Notis-
tisq; eruditissimis illustratam.
1727. 55. XXIV. *Opera Criticæ di Lodovico Castelvetro Gen-
tiluomo Modonese, non più stampate: colla Vita (a) dell' Auto-
ro scritta dal Signor Proposto Lodovico Antonio Muratori.* Vita
in forma
escafa.
- In Lions (Milano) 1727. in 4. Hinc opportunitatem
nactus fuisse sibi vilus est *Justus Fontaninus* Archiepi-
scopus Aneyranus, in fœtu suo posthuma inscripto:
Della Eloquenza Italiana (1), carpendi *Ludovicum Ca-
stelvætrum*, seu potius in *Muratorium* ejus *Vitæ* scripto-
rem viros evomendi e suo amarulento pectore, diu
multumque conceptum & altam, tum ob *Scripta Co-
macensis*, tum ob *Commentarium de Corona Ferrea*, tum
denique ob insigne Opus *De Ingeniorum moderatione in
Religionis negotio*, adeoque ob claram nominis famam
quam *Muratorius* hisce aliisque doctissimis lucubrationi-
bus sibi comparaverat. Quare scripto apologetico se-
ipsum tueri censuit noster Auctor, atque *Fontanini* cri-
minationes elidere, de quo nos infra ad annum 1737.
nom. xxvii.
1730. 58. XXV. *Motivi di credere tuttavia ascoso, e non scoperto 10.
in Pavia l'anno 1695. il Sacro Corpo di S. Agostino. In
Tronto (Lucca) in 4. Perrarom Opusculum; de quo
ipse Clariss. Auctor in litteris ad me datis III. Kal.
Augusti ann. 1745. hæc habet: A i pezzi della Vita del
Santo (Dottore Agostino) si potrebbe aggiungere un mio
Opuscolo intitolato: Motivi di non credere scoperto il
Corpo di S. Agostino. Non se ne stamparono che 200. Co-
pie; e sono stato flagellato da chi ne defilerava, senza po-
terli servire. Io non ne ho che una sola copia per me, e
non saprei privarmene. Tuttavia quando occorresse, ne farei
sacrificio al di lei buon volere. Verum Opere quod tunc
orsus eram tantisper dilato, propediem tamen in lu-
cem emittendo; Exemplar illud adeo comiter mihi
exhibitum, penes humanissimum *Muratorium* remansit;
quin & ipsius Auctoris manu perpolitum adumque
aliquot in locis (a), abhinc annos duos dum Motivos age-
rem, in Bibliotheca Estensi memini me vidisse.* (a) que
quidem
addita
infra in
Colletti.
1735. 63. XXVI. *La Filosofia Morale esposta e proposta ai Giovani. 16.
In Verona in 4. Neapoli 1737. in 4. & Venetiis 1749.
in 8. Vide infra §. v. Opera inedita, sub nom. ix.*

XXVII.

(1) Interea ejus inscriptio isthæ: *Della Eloquenza Italiana di Manfi-
gior Giusti Fontanini Arcivescovo d'Ancira, Libri tre. In Roma 1736.
in 4. Venetiis Opus recusum anno insequenti 1737.*

1737. 65. XXVII. *Primo Esame del Libro intitolato: Dell'Eloquenza Italiana, di Monsignor Fontanini. In 4. absque loci impressionis nota. Recensam deinde Opusculum cum aliis ejusmodi Scriptis, in Collectione cui titulus: Esami di varj Autori sopra il Libro intitolato: L'Eloquenza Italiana di Monsignor Gio: Fontanini Arcivescovo d'Ancona. In Rotterdam (Venezia) 1739. in 4. Vide quae supra diximus ad anni 1727. sub num. xxiv.*

1738. 66. XXVIII. *De Paradiso Regniq; Celestis gloria, non expectata Corporum resurrectione, Justis a Deo condita. Adversus Thome Burnet Britannii librum De Rata mortuorum. Verona in 4.* 17.

XXIX. *Antiquitates Italicae mediis aevi. sive Dissertationes de moribus, ritibus, religione, regimine, magistratibus, legibus, studiis litterarum, artibus, militia, nummis, principibus, libertate, servitute, fuderibus, aliisque faciem & mores Italici populi reserentibus. Omnia illustrantur & confirmantur ingenti copia Diplomatum & Chartarum veterum; nunc primum ex Archivis Italici Imperatorum: additis etiam Nummis, Chronologia aliisque monumentis, antiquissimum aetate editis. Tomi vi. fol. Mediolani, ab hoc anno ad annum 1743. Quo tempore Antiquitates Esenses publici juris fecit celeberrimus Muratorius, hoc est ann. 1717. Antiquitates etiam Italicae edendas in se recepit. Postquam igitur Scriptores rerum Italianarum evulgavit, fidem suam liberatorem, manum statim admovit ad istiusmodi egregium Opus in lucem erigendum; eodem scilicet anno 1738. quo prior magna Collectio desuit.* Opus
multum.

Illustratam sane (verbis utor (1) Philippi Argada-
vi V. Cl.) Italianam Historiam tot Scriptorum numero
nemo negaverit. Sed nondum satis visum est praestantissimo Muratorio. Quamobrem novo ingenti labore ad novam lucem aperiendam manum convertit, excussis aliis Antiquitatum rudimentis, unde plurimum eruditionis ad barbara potissimum tempora conferendum habemus. Hanc ipse alteram Collectionem Palatinis obolis, tamque ambabus vlnis accepimus. In hisce igitur *Antiquitatibus Italicis mediis aevi* videbis ingentem populi Diplomatum & Chartarum veterum nunc primum ex Archivis Italici in vulgus emissam, quantam nemo sane cogitare
Ec 2

,, po-

(1) Ex ejus publicis ad Eruditos litteris, quas ipse inferendas curavit in Nov. Act. Editor. Lips. ann. 1738. pag. 526.

ACET. SUR.
1738. 66.

potent adhuc in maxima priorum temporum perturbatione supereffe. Dantur suis etiam locis & Inscriptiones & Monogrammata; Nummorum Sigillorumque figuræ, & quidquid tandem illustrandæ Antiquitati nostræ condocere poterit, sub oculis exhibentur.

Has autem Dissertationes quibus Italice res mediævi miro acumine atque dexteritate illustravit explicoitque Muratorius, sub vitæ suæ finem Italice reddidit; cui quidem Operi ad umbilicum pæne perductio immortalis est. Jamque in lucem nunc emissio fruimur. Vide infra §. IV. Opera postuma sub num. II.

1739. 67. XXX. Vita di Alessandro Tassoni. In Modena in 8. Vc. 18.

netii recensita hoc ipso anno 1739. præfixa ejusdem Tassoni Poemati inscripto: *La Secchia rapita*. Tertium autem edita Mutinæ anno 1744. variis additionibus aucta, in præclara laudatj. Poematis editione in 4. & in 8. Quæ quidem Mutinensis editio rursus prodiiit Venetijs 1747. in 8.

1739. 67. XXXI. Novus Thesaurus veterum Inscriptionum, in præcipuis earundem Collectionibus hactenus prætermisissum. Opus magn.

Tomi IV. fol. Mediolani, ab hoc anno ad annum 1743. Confecto insigni vasloque Opere (1) Rerum Italicarum, quo depollam vidimus ab Historia caliginem temporum superiorum, & evulgato jam primo volumine *Antiquitatum Italicarum mediævi*; censeri potuisset exhaustum argumentum omne illustrandæ nobiliss antiquæ eruditionis: quoniam ecce mihi percurrendam exhibetur novam egregiam Opus, Thesaurus nempe veterum Inscriptionum; cujus ope, post Diplomata & Codices a carie ac pulvere vindicatos, Marmora ipsa & exesi Lapides Græcis Latinisque characteribus insculpti, e latebris ac rudibus in publicam lucem proferuntur. Quanta hinc seges reconditæ eruditionis colligi possit, quantoque a Litteratis viris plausu excipi valeat hic labor a Cl. V. Ludovico Antonio Muratorio susceptus, iis omnibus compertum est, qui antiquitatem omnem excusserunt, ut pretiosis hisce fragmentis Litterariam Republicam completerent.

Hæc autem nonnulla forte adnotare præstabit, tum quoad eruditissimum Collectorem, tum etiam quoad V. Cl. Joseph Bimarli Dissertationes & Epistolas Tomo I. hujus

(1) Verba sunt Joseph. Antonii Savii V. Cl. Præfationi Muratoriana ad hujus Thesauri Tomum I. subiecta.

1739. 67. hujus *Theſauri* præfixas. Jam vero ad *Muratorianam* Inſcriptionum Syllogem quod attinet, in *Miscellaneis Lipsienſibus* Novus Voluminis I. Parte III. anno 1742. Lipſiæ edita in 8. pagg. 430. - 509. exſtat *Jobannis Henrici Leiſchii Specimen notarum & emendationum ad Græcas Inſcriptiones*, a cel. Muratorio editas. Prodiit etiam *Tiguri* anno 1744. in 8. pagg. 47. *Jobannis Caſparis Hagembuchii de Græcis Theſauri novi Muratoriani Marmoribus quibuſdam metricis Diatriba*. Quo quidem de Opusculo in *Nov. Litter. Florent.* ann. 1748. col. 10. & ſeqq. occurrit *Anonymi Regienſis*; viri ſane præſtantis, *Epistoſa apologetica Italice ſcripta* xiv. Kal. Januarias anno 1747. qua doctiſſimus *Muratorius* vindicator ad ineptis *Hagembuchii* obſervatiunculis. Verum eo ipſo anno 1747. idem *Hagembuchius* publici joris fecit *Tigori* in 4. *Epistoſas Epigraphicas ad Virum Illuſtre* *Johannem Bouhicium Senatus Divionenſis Præſidem*, & ad *Virum celeberrimum Ant. Franc. Gorium hiſtoriarum Profeſſorem Florentinum*, in quibus hoc triennio ſcriptis plurima antiquæ Inſcriptiones Græcæ & Latine, Theſauri in primis *Muratoriani*, emendantur & explicantur. Alia levioris momenti ab aliis notata in hoc præclariffimo Inſcriptionum Theſauro, de induſtria prætereo.

Hæc ad *Muratorium*: quæ vero ad *Bimardum* ſpectant, accipe ex duabus ſequentibus *Epistoſis*, quarum altera eſt ipſius *Bimardi*, altera Editorum *Mediolanenſium* nomine exarata. Priorem exſcribo ex *Bibliothèque raiſonnée des Ouvrages des Savans*, Tom. xxiv. Part. I. Art. viii. pag. 232. ſicque ſe habet:

„ L E T T R E

„ de Mr. le Baron de la Baſſie a Mr. d'Oroille

„ Profefſeur en belles Lettres à Amſterdam.”

„ J'E ſavois déjà, Monſieur, combien il en conſtoit
 „ de peines à un Auteur, pour rendre correct un
 „ Livre qu' il faiſoit imprimer ſous ſes yeux: mais je
 „ vous avoue que je ne connoiſſois pas tout le danger
 „ que courent ceux qui ſouffrent, qu'on imprime
 „ leurs Ouvrages dans un pais éloigné. Je viens mal-
 „ heureuſement de l'éprouver dans l'impreſſion qu'on
 „ a fait à Milan de quelques-unes de mes *Diſſertations*
 „ Latines & Francoiſes ſur divers Monumens Antiques.
 „ Elles ſont interſcées dans le I. Tome du *Theſaurus*
 „ novus Inſcriptionum de Mr. Muratori, qui paroît de-
 „ puis quelque tems.”

„ Q. uod

1739. 67.

„ Quand on auroit formé le dessein de défigurer
 „ mes Ecrits, il out été difficile de mieux réussir .
 „ Soit ignorance , soit négligence de la part de celui
 „ qui a été chargé de cette Edition , il n'y a presque
 „ point de phrase dans mes *Dissertations* , où l'on ne
 „ trouve quelque faute . Tantot on m'a fait faire des
 „ solécismes qu'on ne pardonneroit pas à un Ecolier
 „ de Cinquième : tantot on met sur mon compte des
 „ impropriétés que l'homme du monde le moins fa-
 „ miliarisé avec les Auteurs anciens , éviteroit aisément .
 „ Ici un mot changé me fait dire précisément le con-
 „ traire de ma pensée : la une ponctuation vicieuse
 „ forme un contre-sens . Les termes les plus communs
 „ y sont très-souvent corrompus ; & pour les noms
 „ propres , il y en a peu qui ne soient défigurés par
 „ l'extreme ignorance des imprimeurs . En un mot ,
 „ si la comparaison de *Déiphobe* cruellement navré par
 „ *Menelas* n'avoit été souvent employée en pareil cas ,
 „ elle paroîtroit faite exprès pour moi . ”

„ Vous jugerez , Monsieur , par ce détail , du cha-
 „ grin que j'ai ressenti à la vue de cette Edition in-
 „ forme : & quoique j'aie envoyé à *Milan* un *Errata*
 „ des principales fautes que j'ai remarquées en la par-
 „ courant ; cet expédient ne sauroit reparez le tort
 „ que mon Ouvrage , en l'état où on l'a mis , pour-
 „ roit me faire dans le monde . Je suis donc obligé
 „ de désavouer hautement cette Edition ; & je déclare
 „ que je ne répondrai point aux Objections qu'on
 „ pourroit faire , soit contre les opinions que j'ai sou-
 „ tenues , soit contre les explications que j'ai propo-
 „ sées ; puisque la plupart des critiques ne porte-
 „ roient que sur les fautes d'impression dont je ne
 „ dois pas être garant . ”

„ Je vous serai très obligé , Monsieur , si vous
 „ voulez bien rendre mon désaveu public , en le fai-
 „ sant insérer dans quelqu'un des Journaux Littéraires
 „ qui s'impriment en Hollande ; & votre amitié pour
 „ moi me fait espérer que vous ne me refuserez pas
 „ ce service .

„ J'ai l'honneur d'être &c.

„ Paris , ce 25. d'Octobre 1739.

Posteriorem autem Epistolam hanc reculam exhibeo
 ex *Notis Aftis Eruditorum Lips.* Ann. 1740. pag. 237.
 estque hujusmodi ;

„ Epi-

1739. 67.

„ Epistola D. Marchionis N. N. ad Dominum N. N.
 „ Regium Academicum Scientiarum Parisiis , data
 „ Mediolano xii. Kal. Mart. ann. 1740. ”
 „ De editione novæ Collectionis *Veterum Inscriptio-*
 „ *num* a Cl. V. Muratorio collectarum , valde conque-
 „ stus est D. *Bimardus* in Diariis vestris atque Hollan-
 „ dicis . Ea mihi tamen hinc videre licuit , quibus
 „ editores *Mediolanenses* D. *Bimardi* querelis respondere
 „ meditantur . Compertum igitur tibi sit , D. *Angel-*
 „ *tum* aliis negotiis distractum , *Inscriptionum* Colle-
 „ ctionis corrigendæ provinciam cuidam D. *Orontio*
 „ *Irabili* Monacho Cassinensi , sacræ Theologiæ Lecto-
 „ ri , viro , ut audivi , erudito & Linguarum Latinae
 „ & Græcæ satis perito , demandasse , ipsique cor-
 „ rectionibus exsequendis D. Abbatem *Liquadam* præ-
 „ fecisse ; cui quidem Abbati Societas hæc Palatina a
 „ sedecim ferme annis idem negotium dedit in edi-
 „ tionibus , quas probe nosti . His compertis , scire
 „ volui , quonam pacto fieri posset , ut tanta errorum
 „ copia in Dissertationibus D. *Bimardi* , primo prædi-
 „ ctarum *Inscriptionum* Tomo præfixis , irreperit ,
 „ quemadmodum Amicus tuus acriter sane conqueri-
 „ tur . Et forte fortuna adfui , quum inspiceretur ,
 „ comparisonis gratia , immanis errorum series ab
 „ ipso D. *Bimardo* missa , cum ejusdem Disserta-
 „ tionum autographo , quo duce usi sunt impressores .
 „ Ne tamen tibi tædio sim , in earum *Inscriptionum*
 „ Tomo II. lepidum *Monitum* perlegas velim : ex quo
 „ videbis , antequam D. *Bimardus* infinitam errorum
 „ myriadem mitteret , quibusdam appositum jam fuis-
 „ se remedium , nonnullis resectis foliis , quæ , negli-
 „ gentibus insistoribus , in primis Tomi I. exemplis
 „ inserta non fuere tunc , quum Mediolano in alias
 „ urbes transmissa sunt . Hinc minor errorum series
 „ conspicitur in *Errata-corrige* , Tomo II. post dictum
 „ *Monitum* præfixo : & ex his etiam plerique in auto-
 „ grapho *Bimardi* ad impressores misso , universis vi-
 „ sibili , & qui in *Errata* asterisco * notabantur . Id
 „ quidem *Errata* inserviet Tomo I. Quoniam autem
 „ Amicus tuus multis in locis se ipse corrigit , & pla-
 „ ra adjecit quæ in autographo ad hanc urbem misso
 „ desiderabantur , hæc adjeciones duplici asterisco **
 „ significabuntur . Multi etiam errores squi tales D.
 „ *Bimardo* visi sunt , ostenduntur tales non esse , prout

„ in

1739. 67. in impressis legantur ; qui tamen errores forent , si , ut ipse asserit , animadversione castigati fuissent .
 „ Hinc facili negotio Lectori patebit , male in hanc
 „ Editionem , linguam & stilum acui , quam omnes
 „ inter Italicas optimam censent . ”

Jam vero reliqua Muratoris Opera recensere pergamus .

1740. 68. XXXII. *Antichità Etrusca*. Tomo II. (a) In Modena f. To-^{14.15.}
 mus primus jam in locum prodierat ann. 1717. de co-^{(a) cor-}
 que nos ad annum illum . ^{rectus & auctus ab Auctore.}

XXXIII. *De Superstitione vitanda : sive Confusio Voti Sarr-*
guinarij , in honorem Immaculatae Conceptionis Deiparae
emissi , a Lamindo Pritanio antea oppugnati ; atque a
Candido Parthenotimo Theologo Siculo in cassum vindicati.
Mediolani (Venetijs) in 4. Opus ibidem recensum anno
1742. Sub Antonii Lampridii nomine illud edidit Mur-
atorius ; de eoque nos in Not. ad Lib. II. Cap. vi.
pag. 139. De Legen. moderat. (a) In quem quidem locum
 error irrepsit , nobis heic corrigendum . Diximus enim^{(a) edi-}
 I. e. post viginti sex annos , ex quo primam Parisiis^{tionis}
 in vulgus prodierat Tractatus *De Ingeniorum moderatio-*
ne in Religionis negotio , nonnullos extitisse qui *Votum*
Sanguinarij ab Auctore nostro ibidem improbatum ,
 propugnandum in seipso receperint : quam tamen jam
 ab anno 1729. id est post quindecim tantum annos a
 prima modo laudati Operis editione , Siculus Scriptor ,
 & quidem Theologus , quin & *sacrae Theologiae Professor* ,
 sub nomine *Candidi Parthenotimi* edidisset *Dissertationem*
Theologicam sic inscriptam : *Votum pro tuenda immaculata*
Deiparae Conceptione ab oppugnationibus recentioris *Lamindi*
Pritanii vindicatum . Pavonis 1729. in 8. Auctor Dis-
sertationis R. P. Franciscus Burgius e Soc. Jesu , qui
 exinde alia nonnulla Opuscula contra *Lamindum* evol-
 gavit , mox nobis memoranda . *Parthenotimi* Dissertatio
 sero ad *Pritanium* delata ; eaque insuper ipsam alijs
 curis studiisque gravioribus dissentium invenit , ut ipse-
 met fatetur (1) . Post duos igitur aut tres annos ab
 editione praefatae *Dissertationis* , Librum suum *De Su-*
perstitione vitanda elucubravit quidem : sed anno dum-
 taxat 1740. sivit ut in lucem prodiret (2) .

1741. 69. XXXIV. *De i Difetti della Giurisprudenza* . In Venezia 17.
 f. Opus

(1) Sub Int. Praefat. ad hocce Opus *De Superst. vitanda* .

(2) Vide *Ferdinandi Valdesii* Epist. v. pag. 47.

1742. 70. f. Opus eodem anno Neapoli in 4. & Tridenti in 12. 17. fuit recusum. Iterum autem Venetiis anno insequenti 1743. in 8. Quo quidem anno *Johannes Antonius Quirinus* huic Scripto opposuit: *La Giurisperdenza senza difetti, che da se medesima si difende contro il Trattato del Signor Lodovico Antonio Muratori. In Venezia 1743. in 4. pagg. 103.* Quin & alium Scriptorem Neapolitanum novi, qui hujusmodi Scriptum *Muratorianum* impugnandum suscepit: at ipsius Opus mihi hactenus invisum. Ceterum prioris editionis exemplar nonnullis accessio-nibus auxit Cl. Auctor, quod egemet Mutinae agens inspexi.

1743. 71. XXXV. *Ferdinandi Valdesii Epistola, sive Appendix ad Librum Antonii Lampridii, De superstitione vitanda. Ubi Votum sanguinarium recte oppugnatum, male propugnatum ostenditur. Mediolani (Venetiis) in 4. Vix annos intercesserat ab editione Operis De Superstitione vitanda, quum in Muratorium, perinde ac si emittens illud in lucem, classicum cecinisset ad aere bellum perurgendum, complures in ipsum insurrexerant Scriptores; in primis vero Panormitani; quorum proinde Opuscula refutare aggressus est noster Auctor, has Epistolas sub nomine *Ferdinandi Valdesii* evulgans: in quibus quidem edendis usus fuisse fertor opera & consilio R. P. *Danielis Concina*, viri doctissimi & supra laudes, ejus etiam obfetricante manu in lucem emis-sam fuerit alterum ipsius Opus modo memoratum, *De superstitione vitanda*. Jam vero Opuscula in *Lampridii* scripta, hisque *Valdesianis* Epistolis confutata, recenscamus.*

R. P. *Johannis de Luca Veneti ex Ordine Minorum S. Francisci Theologi*, De Immaculata B. Virginis Conceptione *Dissertatio*. Neapoli 1739: in 4. Hujus Disser-tionis exemplum ad manus *Lampridii* pervenit anno tantum 1741. ut ipsemet fateatur (1); qui sane præ-videre minime potuit, quid scripturus quidve editurus foret hic Minorita, quum Opus de *Superstitione vitanda* jam elucubrasset circa ann. 1732: licet in vulgus illud emisserit anno demum 1740. Istud autem quum anno 1741. vidisset eodem P. *Johannes de Luca*, statim im-primendum Neapoli curavit scemque *Dissertationi* adji-cendum, unum folium tamquam *Prologum Galeatum*.

F. C. Sic

(1) *Ferd. Vald. Epist. v. pag. 47.*

1743. 71. Sic autem incipit: *Fecit ante De cultus in Deiparam &c.* Cujus quidem Minoritum *Dissertationem* & *Prologum* in quinque suis prioribus *Epistolis* discatit noster *Valdesius*.

I. I.

Lettere al Signor Antonio Lampridio intorno al suo Libro nuovamente pubblicata, De Superfitione vitanda &c. In Palermo 1741. in 4. pagg. 51. Tres sunt *Epistolae* istiusmodi, quas *Valdesius* in *Epistolis* VI. & VII. confutandas suscepit. *Earum* *Auctor*, inquit, ipse (2), *sextus Religiosi ejusdem insignis Ordinis alumnus juvenis*. Ut quamquam vel senio confectus foret, juvenem, uti ostendunt, ipsa illius meditationa produunt. Ille autem juvenis *Auctor*, est R. P. *Franciscus Antonius Zaccaria* c. Soc. *Jesu*, nunc equidem non tantum aetate provectior, sed & pluribus *Scriptis* *Eristicis*, in primis vero *Historia Litteraria Italia*, in dies inclarescens. Tres ejus laudatas *Epistolae*, recensitas atque auctas ab eodem *Auctore*, iterum typis traditas anno insequenti 1742. *Panormi*, seu potius *Luciae*: iisque fuit adjecta, *Lettera all'Eminentissimo Signor Cardinale N. N.*, scripta, ut fertur, a R. P. *Alexandro Santocanale*, ejusdem *Societatis* alumnus; de qua mox verba faciemus.

I. I. I.

Risposta ad un Cavaliere erudito, desideroso di sapere ciò che debba intendere intorno il Libro del Signor Antonio Lampridio, nel quale si asserisce imprudente, superstizioso, sanguinario e peccaminoso il Voto di difendere uique ad sanguinem l'Immacolata Concezione della Madre di Dio. In *Palermo* 1741. in 4. Hujus *Opellae* *Auctor* qui uno folio rem conficit, est R. P. *Melchior de Laurentio* c. Soc. *Jesu*. Ejus autem mentionem injicit *Valdesius* sub initium *Epistolae* VII. pag. 93. Verum ipsam nihil ille moratur, sed aliis legendam dimittit. Aliam quidem ibidem memorat *Italice* scriptam typisque commissam a *Rev. Patre J. P.*, cujus exempla foret *Panormi* dispersa; eo sane consilio, quo *Lampridius* tamquam homo anathemate percussus, saltem apud credulam plebeculam, traduceretur. At res in nihilum abiit, Quin & *Valdesius* ipse in medium profert (2) *Epistolam Illustrissimae P. de A. ad Patrem J. P. O.* (1) est ille ipse *Eques* *eruditus*, ad quem missum a R. P. *Melchior de Laurentio* modo relatum *Responsum*) rapido calamo a se descriptam,

(1) *Ferd. Vald. Epist. VI. pag. 58.*

(2) *Ferd. Vald. Epist. VII. pag. 90.*

1743. 71. scriptam, & ex Italico in Latinum sermonem conversam.

I V.

Lettera di Pier Antonio Sagues ad Antonio Lampridio, in cui si dimostra che il suo Libro intitolato: De superstitione vitanda, seu Censura Voti Sanguinari &c. troppo si opponga alle leggi del Buon Gusto già con plauso stabilite da Lamindo Pritanio. In Palermo 1741. in 4. Ibidem, & Neapoli recusa hæc Epistola in 8. Sub nomine Petri Antonii Sagues latet R. P. Vespasianus Trigoni e Soc. Jesu, quem Valdesius aggreditur in Epistolis ix. & x., ejus postremam molestantiam (1) & continuatas pæne calumnias prodens. Fertur idein Auctor has Epistolas Valdesianas confutasse; cujus tamen Opus an fuerit hæctenus typis editum, me latet.

V.

De Pietate in Deiparam amplificanda; Dissertatio duplex: in qua duplex exponitur & vindicatur Votum pro tuenda ejusdem Deiparæ Immaculata Conceptione. Auctore Candido Parthenotimo Sicula, sacre Theologię Professore. Panormi 1741. in 4. pagg. 299. Ille ipse est R. P. Franciscus Burgius, cujus supra meminimus ad ann. 1740. sub num. xxxi. Quamquam vero hic Scriptor in Lamindum Pritanium, sive Lampridium, prior copias moverit; ab eodem tamen Lampridio deinde exagitatus, sequius quam ceteri iterum in arenam descendit, teste Valdesio (2): qui proinde duplicem ejus Dissertationem ad examen revocat in Epistolis xi. xii. & xiii.

V I.

Lettera all'Eminentissimo Signor Cardinale N. N. in cui si dimostra, con quanta ragione si debba attribuire alla Concezione della Santissima Vergine il titolo d'Immacolata, con cui per tanti secoli l'hanno onrata i Sommi Pontefici. Hæc Epistola typis tradita Romæ in fol. licet in fronte nullum præferat impressionis locum. Deinde fuit recusa Panormi ann. 1741. in 4. pagg. 46. Denique adjecta Tribus Epistolis, quas modo memoravimus sub num. II. ubi & innuimus, ejus Auctorem censeri R. P. Alexandrum Santocanale e Soc. Jesu; quæ si pæne a Furiis actum dicas, non injuria dicas, inquit Valdesius (3). Apud hunc autem legere est in Epistola xiv. Apologiam quam ad eundem atonymum S. R. E. Cardinalem

Ff 2

dinalem

(1) Verba sunt Valdesii in Epist. ix. pag. 103.

(2) Ferd. Vald. Epist. x. pag. 115.

(3) Ferd. Vald. Epist. xiv. pag. 171.

1743. 71. *linalem direxit ipse Lampridius.*

V I I.

Lampridius detectus & castigatus: seu intemerata Mariana Conceptionis magnanimo voto vel usque ad sanguinem propugnata Dissertatio. Auctore Laurentio Migliaccio Panormitano, Panormitana Ecclesiae Canonico &c. Panormi 1741. in 4. pagg. 296. Stomachatur Valdesius (1) has Auctoris tam logodiarrhoeam, tam inhonestam pugnandi rationem adversus Lampridium; ejusque argumenta potiora expendit in Epistola xv.

V I I I.

La Risposta senza maschera al Signor Lodovico Antonio Muratori del P. Attardi Agostiniano. In Palermo. De hoc Opusculo Valdesius ita censet (2): „ Auctor Libelli „ Vir Clarissimus, utpote qui ex aliis Libris illustre „ sibi nomen antea quaesierat. . . Festivum illius stilum dicas: urbanitatem quoque praefert adhibita ab „ illo pugnandi ratio „ Subdit deinde: „ Agitur heic „ de egregio viro, quo cum mihi ab ineunte etate „ arcta intercedit amicitia, immo & summa necessitudo. „ Is uti ceteros Libros suos, ita & hunc ad me misit, „ meumque pro sua humanitate de illo iudicium poscit „ Haec ille, qui l. c. statim subjicit Epistolam sic inscriptam: Clarissimo Patri Bonaventurae Astardo Ordin. S. Augustini N. N. bene omnia agere.

I X.

Lampridius ad trutinam revocatus. Dissertatio Theologica de Immaculata Mariae Conceptionis certitudine ejusdemque Immunitate a debito proximo Originalis culpa contrahenda. Auctore Josepho Ignatio Milanesi Soc. Jesu in Panormitana Collegii Maximi Academia Theologiae Professore. Panormi 1742. in 4. pagg. 348. Accipe ex Valdesio (3) de hocce Libro iudicium: „ In isto sane Auctore, inquit, „ neque scientiam, neque eruditionem desideres. „ Magistralis pro more illius stilos, & stilos quidem „ in iram, & prope in contumelias pronus. „ Ibidem autem testatur, tantum sibi temporis & patientiae non fuisse, ut ipsum Opus continuata lectione percurreret: „ Optenam enim voluptas, ait, qui fructus, aliis verbis repetita legere, quae alii antea, „ neque semel, nobis exhibuerant? Nonnulla tamen

(1) Ferd. Vald. Epist. xv. pag. 198.

(2) Ferd. Vald. Epist. xvi. pag. 215.

(3) Ferd. Vald. Epist. xvii. pag. 221. & seq.

1745. 71. men censura digna ab hoc Auctore prolata, carpit idem Valdesius in Epistola xvii. omnium postrema.

X.

Nuovi Fervori della Città di Palermo e della Sicilia in seguito dell'Immacolata Concezione di Maria Vergine. Opera d'un Sacerdote Palermitano, pronto a mettere mille volte la vita e a spargere il sangue in difesa della stessa Immacolata Concezione ec. In Palermo 1742. in 4. pagg. 90. Ab illustri Canonico D. Antonino Mongitore conscripta hæc Opella: sed quo tempore in lucem prodit, Ferdinandus Valdesius suas Epistolas jam miserat Venetias prelo committendas. Ejus tamen meminit in Monito, ipsarum Epistolarum Cl. Editor.

X I.

Fratris Ignatii Como Lilybatani Ord. Min. Sancti Francisci Conventualium, Dissertatio Theologica in Vindictis Ceritudinis Immaculate Conceptionis Sanctæ Mariæ Virginis adversus Antonii Lampridii Animadversiones in Opusculo. De Superstitione vitanda. Panormi 1742. in 4. pagg. 340. In vulgus emissæ hæc Dissertatio, dum typis imprimebantur Valdesii Epistolæ.

X I I.

Risposta data in quattro Dialogi all'ottava Lettera del Signor Ferdinando Valdesio. ne quali si pruova l'ideolossimo il Voto di difendere fino all'effusione del sangue la pia sentenza dell'Immacolata Concezione della Madre di Dio. In Palermo 1743. in 12. pagg. 234. Horum Dialogorum Auctor est R. P. Melchior de Laurentio e Soc. Jesu, ille ipse de quo supra sub num. iii.

X I I I.

Confutatio sex priorum Epistolarum ex eo Libro, cui titulus est: Ferdinandi Valdesii Epistolæ, sive Appendix ad Librum Antonii Lampridii, DE SUPERSTITIONE VITANDA. Mediolani (Venetiis) 1744. in 8. pagg. 85. Libelluli hujus Auctor idem est cum eo, de quo supra sub num. i. P. Johannes de Luca Minorita.

X I V.

Dionysii Bernardi de Moraes Confutationes Dogmaticæ &c. Ulyssipone 1748. in 4. pagg. 588. Nonnulla de hoc Scriptore attigimus sub finem nostræ Epistolæ ad V. Cl. Andream Lupiatum (a), de ipso etiam infra verba facturi ad ann. 1747. sub num. xl. Illam autem hæcenus recensitis Auctoribus adjungendum ducimus, quod & ipse in Opere laudato late argumentum idem persequatur

a) præposita Opera De In-
gen. mo-
der. edit.
Venet.
1753.

1743. 71. sequatur (1) propugnandumque suscipiat; quod *Lamindo* primum, deinde *Lampridio*, denique *Valdesio* novimus pro viribus improbatum. Sic enim Lusitanus hic Auditor (2): „ Ex consulto ad hunc locum referavi, quod *Muratorius* sub nomine *Lamindi* lib. 2. cap. 6. pag. 254. (*De Ingen. moderat.*) impiissime, nimisque audacter scripsit circa pietatem, (quam pervicaciam pervicax ipse vocat) qua immaculatam, Deiparæ sanctissimæ Conceptionem Hispani Lusitanique præcipue venerantur, jurantque tueri. Plura referre superfedco, ne Scriptoris hujus stilum virulentum in *Muratorium* charius prodam.

X V.

Vita della Ven. Suor Benedetta Regio, data in luce dal Sig. D. Michele Scavo Canonico Palermitano. In Palermo 1742. in 4. Hunc quoque Scriptorem ceteris hucusque memoratis addendum censuimus; In Epistola enim nuncupatoria ad B. Virginem, & quidem satis prolixa, Voti sanguinarii argumentum attingit, pluraque in *Lampridium* intorquet, licet ejus nomini parcat.

Ceterum post editas *Valdesianæ Epistolæ*, quamquam ab adversariis in lucem prolata sint sex Opuscula sub numm. x. & seqq. indicata: attamen quoniam ea nihil novi in medium proferant, sed crambe repetita fastidium creent nauseamque; nihil quoque iis reponendum satius duxit *Muratorius*.

- XXXVI. *Il Cristiansimo felice nelle Missioni de' Padri della Compagnia di Gesù nel Paraguai. In Venezia in 4.* Vide infra ad ann. 1749. sub numm. xlvii.

1744. 72. XXXVII. *Annali d'Italia dal principio dell'Era Cristiana fino all'anno 1749. Tomi xii. In Milano (Venezia) in 4. (a)* Ab hoc anno usque ad annum 1749. Germanicæ rediti Lipsiæ deinde prodierunt: quin & propediem Gallicæ in vulgus emittendi feruntur. Quam autem celeberrimus Abbas Cennius, duo priora hujusce Operis volumina recensens, multis laudibus *Muratorium* eo nomine extollisset, quod plura detexisset ceteris Eruditiss. ante in vulgus enatum Opus Neapoli divulgatum anno 1746. in 4. cui titulus: *Riflessioni su le nuove Scorte di Lodovico Antonio Muratori per gli Annali d'Italia. Auditor Operis Petrus Vitalis*; cujus tamen nom.

(1) *Diemys. Bern.* Constat. V. Rad. I. num. 130. + 160. pagg. 405. - 433.
(2) *Id. ibid.* num. 130. pag. 405.

- 1744-72. men in hujus editionis fronte non comparet. Ad hæc accedit, laudatum Abbatem *Cennium* in recensione subsequentium *Italiae Annalium*, voluminum, mutata sententia, calamum in *Muratorium* acuisse: qui tamen impavidus in Censorem Pistoriensem insurgens, in calce Tomi XII. vividam, & fœci plenam, sui Operis Apologiam, exstare voluit. Constat denique, hujusmodi *Annales* Romæ nunc typis committi, cum Notis P. *Catalani* V. Cl. qui & eruditam Præfationem Latino stylo exaratam præmittendam censuit, ut nuper ex litteris cujusdam Amici percepi: jamque Prospectus Romanæ hujus editionis, quam avidè expectamus, anno præcedenti 1751. in vulgus exiit.
- 1745-73. XXXVIII. *Delle Forze dell' Intendimento umano, o sia 2.*
il Pirronismo confutato. In Venezia in 8. Ibidem editio
Iscconda an. 1748. Operis hujus Excerptum ex Cap. XXIV.
a pag. 325. - 331. discutit Auctor anonymus (nimirum
celebris Abbas Regularis Dominus *Celsus Migliavacca*) in
Appendice ad peractum Librum inscriptam: *Difesa delle*
Animadversioni contra d' un Libello stampato in Verona
col titolo: Risposta all' Anonimo Autore delle AN-
MADVERSIONES IN HISTORIAM THEOLOGICAM
a CL. V. MARCH. SCIPIONE MAFEJO ELABORATA
TAM. Editam istud Opus ann. 1750. in 4. pagg. 112.
Lucæ, ut præfert titulus, sed falso.
- XXXIX. *Della Forza della Fantasia. In Venezia in 8.*
Tractatus hic ibidem paulo post recensos: at in editio-
nis fronte, retenta nota ejusdem anni 1745.
- 1747-75. XL. *Lusitanæ Ecclesiæ Religio in administrando Pœni-*
tentiæ Sacramento, & Decretalis ea de re Sanctissimi Pa-
tris Benedicti XIV. Pontificis propugnata. Mutinæ in 4.
Anno insequenti 1748. D. *Dionysius Bernardes de Moraes*
Ulyssipone spissum Opus evulgavit in 4. sic inscriptum:
Coruscationes dogmaticæ, universo orbi terræ pro recta Sa-
cramenti Pœnitentiæ administratione resurgentes, in varios
distributa Radii, quibus novæ praxis delegendi complices
destruitur, atque variæ propositiones tum Morini, tum
Muratorii, tum aliorum dissipantur. Acriter sane, quin
& contumeliose invehitur hic Auctor in *Muratorium* V.
Clariss. iniquo animo ferens, virum doctissimum alienam
provinciam e longinquo fuisse aggressum. Ejus ingenii
petulantis dicacisque indolem jam prodidimus cum in
superiori Epistola, tum modo in recensione
Scriptorum pro Voto sanguinario sub num. XIV. Sed ut
clarins

1747. 75.

clarius innotescat, quam aequitati consonum sit iudicium quod isto de homine procaci atque inverecundo protulimus, libet heic exscribere verba, quibus ille scriptiorem maledicentissimam exorditur. Ea vero sic se habent (1): „ Apparuit tandem post anni circulum expectata diu, atque ab *Antisgillistis* anxie „ conquisita, angariati hominis seu conducti *Aristarchi* „ *Mutinenfis* Opella, quam *Heraclitus* ploraret, *Demo-* „ *critus* rideret, aut irideret *Hippoclidus*. Potius dice- „ res redivivis ecclesiasticis coemtam satiram sive libel- „ tum infamatorium, mendaciis plenum, conviciis „ scatens, atque vel falsis vel detortis doctrinis sub „ laconismo sparsis abundanter refertum. „ Hæc ille. Quidnam boni, quæso, ex hoc viroso exordio de Operis exitu ominemur? quidve censendum de isto Lusitano Scriptore, qui Furis actus præstantissimum *Muratorium* tamquam vilissimum homuncionem adoritur? Ne nimis forte sim, eruditis cordatisque viris id iudicandum relinquo.

— XLII. Della Regolata Divozione de' Cristiani. Trattato di Lamindo Pritanio. In Venezia in 8. Ibidem an. 1748. & 1752. in 12. Item Florentiæ & Tridenti & Neapoli 1749. Latine autem redditum, propediem in lucem edendum probe novi. Porro in hanc rem habes infra Notam ad Lib. II. Cap. III. pag. 125. De Ingenior. moderat. Hujus vero Tractatus *Muratoriam* Caput VII. expenditur in Opusculo nuper edito Venetiis, anno scilicet præcedenti 1751. in 12. cui titulus: *Trattato della Confidenza Cristiana*. Exstat itaque in calce huiusce Tractatus „ *Osservazioni sopra l'ottavo Capo della Regolata Divozione*, cc. da aggiugnersi nella nuova Edizione di Firenze del medesimo Libro di Lamindo Pritanio: A Monsig. *Mustriff* „ *Reverendiss. Vescovo di Fiesole*, *Francesco Ginori*. Per Opera di Aleosilo Sacerdote. Latet autem sub hujus nominis umbra R. P. Dominus *Constantinus Rotigni* Monachus Cassinensis, pluribus aliis Operibus clarus.

Alios insuper nonnullos adversarios nactus est Pritanius, quibus minus probata ejus placita, hoc in Opere candidè & libere exposta. Ut Eminentiss. Scriptorem heic præteream, de quo mox verba faciam sub num. XLIV. aliumque sileam cojos meminit Cl. *Johannes Lamius*

(1) *Dionys. Bernerä*. Coruscet. dogmat. pag. 1.

1747. 75. *mius* (1); Illusterrimum & Reverendissimum Aquilae in Vestinis Antistitem, Ludovicum Sabatinum de Anfora nonnullas Animadversiones in hunc Muratorianum Tractatum brevi in lucem emissurum intellexi (2): quin ex *Historia Litteraria Italiae* (3) constat, praeter quemdam Anonymum, duos etiam e Soc. Jesu Scriptores, nempe RR. PP. Plaza, & Petrum Lazari publicum Professore Historiae Ecclesiasticae in Collegio Romano, Opus idem discutiendum refellendumque suscepisse.

XLII. *Vita di Benedetto Giacobini, Proposto di Valsalto. In Padova in 12.* Hanc autem *Vitam* Latine donatam, variisque additionibus auctam, e prelo quamprimum emerisuram certo scio.

1748. 76. XLIII. *Liturgia Romana vetus, tria Sacramentaria complectens, Leonianum scilicet, Gelasianum & antiquum Gregorianum. Venetiis Tomi II. f. Egregium plane Opus, atque apprime utile Ecclesiasticae antiquitatis cultoribus. Id autem sibi proposuit Cl. Auctor, nempe conjuncta exhibere harum rerum studiosis tria Sacramentaria Romana: LEONIANUM videlicet, quod eruditissimus P. Joseph Blanchinius, Oratorii Romani Presbyter, ex Codice Bibliothecae Capituli Veronensis ante mille annos scripto, typis publicis tradidit: GELASIANUM a Vener. Cardinali Joseph Maria Thomasi anno 1680. evulgatum: & GREGORIANUM, post Jacobum Pamelium & Angelum Rocca, a doctissimo Hugone Menardo Monacho e Congregatione S. Mauri editum, ex omnium id genus antiquissimo sancti Eligii Codice Ms. expressum, & Notis illustratum summo opere commendandis, & dignis quae omnium Eruditorum manibus terantur. Hisce autem tribus Sacramentariis, in quibus tota Liturgia Romana vetus concluditur, addidit Vir sellertissimus MISSALE GOTHICUM, FRANCORUM & GALLICANUM VETUS, a Cardinali Thomaso jam edita; uti & alterum GALLICANUM, una cum duobus omnium vetustissimis ROMANAE ECCLESIAE RITUALIBUS LIBRIS, ab incomparabili Mabillonio in lucem emissum: quo nimirum Lector antiquiora Occidentalium Ecclesiarum Sacramentaria sub oculis habeat.*

G g

Denique

(1) *Nov. Letter. di Firenze* ann. 1750. col. 747.(2) *Nov. Letter. di Fir.* ann. 1751. col. 245.(3) *Stor. Letter. d' Ital.* vol. II. pag. 561.

1748. 76. Denique præstanti huic Collectioni præmisit Muratorius longe doctissimam Dissertationem, quam in xxiv. Capita dispescit. In horum autem septem prioribus, Liturgiæ historiam late persequitur: in reliquis vero septemdecim, Novatorum, atque in primis Binghami & Basnagii, clumbia argumenta proterit exustatque, quibus ii Catholicorum doctrinam de Eucharistia frustra infirmare nituntur. Quo sane uno Opere, ut alia pleraque taceam ab eo ad Religionis tutelam pertinentia passim elocubrata, optime de Ecclesiæ meritis fuisse præclarissimus Auctor jure censendus.

XLIV. Raccolta di Scrittura concernenti la Diminuzione 8. delle Feste di Precepto. Si aggiunge la Risposta di Lamindo Pritanio ad una Lettera dell'Eminentissimo Signor Cardinale Querini intorno al medesimo argomento. In Lucca in 4. Eminentissimus Cardinalis Quirinus Epistolam typis evulgarat, in qua Caput xxx. Operis Muratoriani inscripti, Della Regolata Divozion de' Cristiani, annoque præcedenti 1747. in lucem emissi, confortandum sibi proposuerat (a). Cui quidem Epistolæ heic Responsum dedit Muratorius. Pognam vero instauravit Porporatus Pater, editis Brixie hoc ipso anno 1748. quatuor Opusculis: nimirum I. Lettera all'Eminentissimo e Reverendissimo Signore Filippo Tommaso Cardinale d'Alsazia, Arcivescovo di Malines, e Primato del Belgio. Dal Monastero di Marienberg xxix. Aprile 1748. pagg. 13. II. Romanorum Pontificum Urbani VIII. Successorum concorsententia, De non imminuendo Fectorum diertam numero: quem idem Urbanus VIII. præbuit suffragiis Cardinalium & Theologorum, perpetuo valitura Constitutione præscripsit. . . . Ex Epistola Eminentissimi ac Reverendissimi Cardinalis Quirini, ad Serenissimum Principem Hassiæ Lanteracium, Augustianæ urbis Episcopum, data Brixie die xii. Junii 1748. pagg. 8. III. La multiplicità de' giorni Festivi, che oggidì si osservano di precepto, autorizzata da tutti i Sommi Pontefici di ducento e venticinque anni in quà, cioè da Clemente VII. a Benedetto XIV. o con Decreti da loro publicati, o con le pratiche in esecuzione de' medesimi mantenute, e finalmente con gl'indulti concessi in questi ultimi tempi. Brescia xiv. di Agosto 1748. pagg. 48. IV. Supplemento alla ristampa fatta in Lucca di varj Scritti spettanti alla diminuzione delle Feste; col mezzo del quale, giacchè in quella Raccolta si è omissa la Lettera Pastorale dottissima e zelantissima di Monsignor Barchetoni

(a) quæ quidem Epistola adest p. 34.

1748. 76. chetoni Vescovo di Anagni, si fa qui comparire la sostanza di una Lettera recentemente pubblicata in difesa della dottrina contenute nella medesima Pastorale, pagg. 8.

Neque tamen siluit Muratorius: quin hisce Scriptis opposuit, *Altra Risposta intorno alla Diminuzione delle Feste*; & quidem priori vividior: jamque illam prelo paratam habebat. Verum S. D. N. Benedictus XIV. Pontifex Maximus Decreto sapientissimò pleno, lato sub die xiv. Novembris ann. 1748. quoslibet vetuit, in posterum Libros, Scripturas, aliaque Opera quaecumque typis imprimere seu aliter in lucem edere, in quibus de immutatione dierum Festorum de præcepto, sive pro a, sive contra eam agatur: quod ubi Muratorius intellexit, hunc post milis ac iubens prudentissimum Pontificium Decretum suscipiens, Apologeticum scriptum suppressit; adeo ut pluribus sollicitationibus a Typographis Lucensibus factis, nunquam a sententia dimoveri passus est. (a) V. rum post annum 1748.

1749. 77. XLV. De Nævis in Religionem incurrentibus, sive Apologia Epistolæ a Sanctissimo D. N. Benedicto XIV. Pontifice Maximo ad Episcopum Augustanum scriptæ. Dissertatio Ludovici Antonii Muratori Bibliothecæ Serenissimi Ducis Mutinæ Præsidi. Luccæ in 8. Aggreditur Auctor in hoc Opusculo Christianum Ernestum a Windheim heterodoxum juvenem, qui paulo ante evulgarat Observationes Theologico-Historicas ad Benedicti XIV. P. M. nuperam ad Episcopum Augustanum Epistolam, anno 1745. datam typisque traditam; quam ipse quoque Windheimius integram Lectori exhibet.

XLVI. Il Cristianesimo felice nelle Missioni de' Padri della Compagnia di Gesù nel Paraguai, descritto da Ludovico Antonio Muratori. Parte II. In Venezia in 4. Hojus Operis Partis I. supra meminimus ad ann. 1743. Ultraque autem Pars, currente hoc ipso anno 1752. iterum e prelo prodibit.

XLVII. Della Publicca Felicità, oggetto de' buoni Principi Trattato di Lodovico Antonio Muratori Biblioteca del Serenissimo Signor Duca di Modena. In Lucca (Venezia) in 8. Eo autem ipso anno 1749. Tractatus hic revera Lucæ recosum.

XLVIII. Dell' Insigne Tavola di Bronzo spettante a Favriulli e Fanciulle Alimentarij, di Trajano Augusto nell'Italia, disotterrata nel Territorio di Piacenza l'anno 1747. Intera Edizione e Spesizione fatta da Lodovico Antonio Muratori. In Firenze in 8. (a) Opusculum istud

1749. 77. exinde recensum in Volum. v. *Symbol. Gorian. Part. II.* 10.
pagg. 1. - 56.

§. II.

Opuscula aliis Collectionibus inserta.

1708. 36. I. **V**ita di Francesco di Lemeno. Inter *Arcadium Vi-* 18.
tar Italice scriptas. Romæ in 4. Latine au-
tem reddita a V. Cl. Johanne Lamio exstat in Tomo II.
Memorabiliun Italorum Eruditorum.
1732. 60. II. *Vita Caroli Sigonii.* Præmissa Tomo I. loculentæ
ejus Operum editionis. Mediolani f.
1735. 63. III. *Vita del Marchese Gian Giesseffo Orsi.* Præmittitur 10.
Tomo II. ejus Operum, cui titulus: *Lettere di diversi*
Autori ec. In Modena 1735. in 8. Recusa deinde hoc
ipso anno in Tomo XI. *Opuscul. Caloger.* pagg. XXXVII. - LIX.
- IV. *Dissertazione sopra un'Iscrizione ritrovata nella Città*
di Spello. Al Padrè D. Angelo Calogierà Monaco Camal-
dolese. In Tomo XI. *Opuscul. Caloger.* pagg. 317. - 386.
- V. *Dissertazione sopra l'Ascia Sepolcrale.* In Tomo II. 16.
1738. 66. Operis inscripti: *Saggi di Dissertazioni dell'Accademia*
Etusca di Cortona. Ad hanc Dissertationem quod atti-
net, hæc habeo quæ adnotem. Exstat in *Gallie An-*
tiquitatibus V. Cl. Marchionis Scipioni Maffei Epistola x.
ad nostrum Muratorium Lugduno missa III. Non. Janua-
rii ann. 1733. in qua idem pertractat argumentum Vir
illustis. Hinc, ut quidem conjicio, Muratorio enata
occafio modo laudatam Dissertationem litteris traden-
di: at in aliam a Maffiana sententiam abiit. Ejus ta-
men opinionem concutere tentavit eruditissimus Mas-
sejus (1); qui vieissim responsum a Muratorio tulit in
calce Tomi I. *Thefauri novi Inscriptionum veterum*, ubi
& suam hac de re Dissertationem Latio donatam re-
imprimendam curavit. Hisce autem addendum puto,
eo ipso anno 1738. quo hanc edidit Dissertationem
Muratorius, alias duas Gallice produisse, eodem perti-
nentes. Et altera quidem Parisiis in Opere inscripto:
Recueil de divers Ecrits pour servir d'claircissements à l'His-
toire de France. Par Mr. l'Abbè le Boeuf. 2. voll. in 12.
Istæ hæc vero Dissertatio, *De Ascia veterum Sepulcrali*
locum habet in Tomo II. num. vi. ejus Auctor licet
nomen suum prodeire noluerit, certo tamen liquet esse
R. P.

(1) *Offertuar. Letter.* Tom. IV. pagg. 223. e seqq.

1738. 66. R. P. Oudinum e Soc. Jesu, Divionensem emeritum 16. Professorem Rhetorices ac Theologiæ, a quo & amplissimam Bibliothecam Scriptorum suæ Societatis exspectamus. Verum hanc Oudini Dissertationem una cum Muratoriana refutare aggressus est eruditus Monachus e Congregatione S. Mauri, Jacobus Martin, in Opere Parisiis evulgato ann. 1739. in 4. cui titulus: *Explication de divers Monumens singuliers*. Altera autem Dissertatio cujus modo meminimus, occurrit in Opere sic inscripto: *Antiquité de la Ville de Lyon*. Par le P. D. D. C. I. quod Lugduni prodit ann. 1738. 2. voll. in 12. In his Auctor (R. P. De Colonia Jesuita) Cap. xiv. Formulam solemnem exantiens, quæ Tumulis veterum Lugdunensium inscribi mos erat, nempe *Sub ascia dedic.* postquam Eruditorum sententias in medium attulerit agitarique, rejeçtis deinde opinionibus Lazii, Sponii, Chorierii, Falrestii & Menestrierii; demum Aldi Manutii & Moneti explicationes calculo suo comprobat. Manutii autem placitum legere est in ipsius *Comment. ad Lib. II. Cic. de Legibus*; ubi vetusta Romanorum lege propo-
non as-
ta in
Colleg.
 ita, hisce verbis concepta: *Regum ascia ne polita; autumat Monumenti simplicitatem indicatam illa Formula: Sub ascia dedicavit*. Adhæc, anno insequenti 1739. aliam de hac solempni Formula Dissertationem vulgus eruditum accepit inter *Dissertations sur l'Histoire Ecclesiastique & Civile de Paris*. Par Mr. l'Abbè le Boeuf. in 12. Verum, ut alios antiquiores & recentiores præteream, tum hisce doctissimis Gallis, tum etiam nostro Muratorio, jam præiverat in isto argumento pertractando Franciscus Carolus Conradus, qui in Lib. I. *Parergorum* Dissertationem iv. adornavit de Formula sepulchrali: *Sub ascia dedicare*. Hic autem Conradus Lib. I. prodit Helmshtadii 1735. in 8. ubi etiam anno 1740. in 8. ejusdem Auctoris Libri iv. *Parergorum* junctim editi.
1742. 70. VI. Vita Raynaldi I. Ducis Mutinæ &c. Inter *Memorabilia Italorum* Johannis Lamii in 8.
1743. 71. VII. Vita Francisci Torti. Præmissa ejusdem Operibus, 18. Venetiis editis in 4.
1747. 75. VIII. *Dissertazione sopra i Servi e Liberti antichi*. Ex-
ta Dif-
ferat.
ital. po-
libus.
 stat in Tomo I. inscripto: *Memorie della Società Cilon-
 baria di Firenze*, hoc ipso anno edito. Hanc autem
 Dissertationem integram deinde convasavit Cl. Auctor
 in Dissertationem xiv. inter Italicas, quæ *De Anti-
 quitatibus Italia* post ejas obitum in lucem prodierunt,

1747. 75. ut infra dicemus, ubi de *Operibus posthumis*, §. iv. num. II.

IX. *Placitum Ravennæ apud Classen habitum a Silvestro II. P. M. & Ottone III. Augusto Imper. Monumentum insigne nunc primum editum, atque Observationibus a Præstant. Ludov. Ant. Muratorio illustratum. Exstat in Volum. v. Simb. Gerian. Par. I. pag. 1. & seqq.* non editum in nostra Collecta

§. III.

Epistolæ vel separatim typis impressæ, vel aliis Operibus intextæ.

1703. 31. I. **L**ettera a i generosi e cortesi Letterati d'Italia. In 4. forma quarta, absque loci & anni nota. Hanc autem divulgavit Epistolam Muratorius, ut sibi deliniret Eruditorum Italicorum animos, qui finistram tolerant judicium de ejus Opusculo inscripto: *I Primi Disegni della Repubblica Letteraria d'Italia* &c. eoque ipso anno edito; de quo nos supra sub n. iv. ad ann. 1703.
1706. 34. II. Lettera del Signor Dottor Lodovico Antonio Muratori, Bibliotecario del Serenissimo di Modena, Accademico Fiorentino, Arcade, e Gelato: al Marchese Giovan Gioseffo Orsi. Modena 28. Luglio 1706. Exstat in Opere cui titulus: *Lettere di diversi Autori in proposito delle Considerazioni del Marchese Giovan Gioseffo Orsi sopra il famoso Libro Franzese intitolato: La Maniere de bien penser dans les Ouvrages d'esprit. In Bologna an. 1707. in 4. pagg. 211. - 244.*
1709. 37. III. Epistola ad Johannem Albertum Fabricium non edita in hac Collecta scripta Mutinæ Id. Octob. 1709. Ediderat Fabricius Hamburgi hoc ipso anno 1709. in 8. Gotthof. Voigtii Opus posthumum inscriptum: *Thysiaserologia, sive de Altaribus veterum Christianorum*; cui Editor præmiserat duplicis *Tbesauri Antiquitatum* tum Hebraicarum, tum Ecclesiasticarum sciographiam. In secundi autem *Tbesauri Antiqu. Eccles.* Tomo xi. num. 90. edendam statuerat Ludov. Antonii Muratorii Dissertationem, *De more intra Templâ fidelium cadavera humandi*, quæ est xvii. ad Paulinum pag. 185. Tom. i. *Anecdor. Lat.* (a) Hac igitur (a) in Collecta Tom. 10. pag. 131 Epistola ad Fabricium missa, plurimum commendat Cl. Auctor ejus institutum edendi laudati *Tbesauri Hebraicarum & Ecclesiasticarum Antiquitatum*; simulque gratias agit, quod in eo locum quoque dare cense-

rit

1709. 37. rit Dissertationi ab se scriptæ, *De antiquis Christianorum sepulchris*: optat vero ut & Disquisitionem alteram adjunctam velit, in suis *Anecdosis Græcis* obviam, qua demonstratur, etiam apud Orientales sæculo Christi IV. in more fuisse positam *Christianorum sepulturam intra ædes sacras*, eumque ritum non fuisse deinde ab Imperatoribus Constantinopolitanis sublatum. Addit, & illam de *iv. Temporum Jejuniis* Tom. II. *Anecdotorum* (a) ^{(a) in nostra Collect. To. 20. p. 111.} evulgatam, in eodem *Tbesauro* locum habere posse. Mittit interim propensæ suæ in *Fabricium* voluntatis testram Disquisitionem nempe *de sacrarum Basilicarum apud Christianos origine & appellatione*: „quem quidem, „ inquit *Reimar* (1), per modum Epistolæ manâ „ Auctoris celeberrimi scriptam ad *Fabricium* occasio- „ nè vetustæ Inscriptionis, sollicitè servo”. Estque illa ipsa Dissertatio, cujus infra meminimus inter *Ope- ra inedita* f. v. num. iv. Monachi autem *Muratorio* morem gessit *Fabricius*: quoniam enim in sua *Bibliographia Antiquaria* (2), ejusdem *Tbesauri* delineationem aliquot monumentis locupletatam iterum lectori legendam exhibuisset, ubi ad num. 90. devenit, sic illum inscripsit: *Lodovici Antonii Muratorii Dissertationes duæ, De more intra Tempia humani fœdus cadaverâ.*

1711. 39. IV. Epistola ad Cl. V. Godefridum Guilielmum Leib- ^{non edita in nostra Collectione} nitium *de connexionâ Brunsvicensis Familii cum Estensi*. Duas hoc de argumento Epistolas Latinas dedit anno 1711. ad *Leibnitium* noster *Muratorius*, ut ipsemet testatur (3); quarum quidem secundam *Leibnitium* evulgavit in Tomo III. *Scriptorum Brunsvicensis illustrantium*, Introductioni subjectam. Jamque idem *Leibnitius* aliam de Genealogia Estensi Epistolam Gallice ediderat Hannoveræ anno 1695. Num isthæc illa ipsa sit, quam eodem anno 1695. ad *Muratorium* missam fuisse, memorie tradunt Auctores *Novorum Actorum Lipsiensium* (4) qui & l. c. testantur laudatam *Leibnitii* Epistolam *Antiquitatibus Estensibus* fuisse a *Muratorio* ingestam, quam tamen nuspiam invenias. Addunt præterea, hanc *Leibnitii* Epistolam *Muratorio* inscriptam, iterum typis evulgatam a *Johanne Christophoro Harenbergio* in *Historia Ecclæ-*

(1) *Herm. Sam. Reimar. De Vita & Scriptis Joh. Alberti Fabricii*, Commentar. pag. 304. Hamburgi 1717. in 8.

(2) *Fabric. Bibliograph. Antiquar. Cap. iv. num. 21. pagg. 112. 116.*

(3) *Antich. Estens. Tom. I. Prefat. pag. xxi.*

(4) *Nov. Act. Lpf. ann. 1741. pag. 664.*

1711. 89. *Ecclesiæ Ganderthemenfis diplomatica*, pagg. 1220. 8a seqq. tum vero a Johanne Davide Koelero in *Historischen Münzbeschreibungen* ad annum 1736. pag. 164. denique in Volumine III. Epistolarum *Leibnitii* ad diversos, edito Lipsiæ a Christiano Korbolt ann. 1738. in 8. qui & ibidem rursus edidit nostri Muratorii Epistolam ad *Leibnitium* datam, ac Tomo III. *Scriptorum Brunsvicensium* §. XXVIII. præmissam.
1716. 44. V. *Lettera di Lamindo Pritanio ad uno degli Autori* 22. del *Giornale d'Italia*. Modena 20. Febrajo 1716. Hujus Epistolæ meminimus in Not. ad Lib. 1. Cap. XI. pag. 46. *De Ingen. moderat. (a)*; eamque Mutinæ primum typis traditam hoc ipso anno 1716. in 12., recodendam curavimus in Epistola ad R. P. Andream Lugia-
tum, nobis apprimè carum (b).
(a) edit. Venet. 1712.
(b) in eisdem Opera.
1719. 48. VI. *Epistola ad V. Cl. Johannem Burchardum Menck-* 2. *nium. Mutinæ* XI. *Kalend. Decemb. 1719.* Ex hac Epistola, Excerpta satis longa exhibet *Petrus Burmannus*, subiecta Præfationi ad Partem 1. Tomi IV. *Theauri Scriptorum Italiæ Græciani* ab ipso continuati. Videbis, quæ hac de Epistola observavimus supra ad ann. 1698. num. II.
1720. 48. VII. *Epistola ad Cl. V. Johannem Baptistam Davinium* : 10. De potu vini calidi. *Mutinæ* 1720. Ibid. 1725.
1735. 63. VIII. *Lettera all' Illustrissimo Signor Appostolo Zeno* 18. *Storografo di Sua M. Ces. e Catt. Modena* 28. Marzo 1735. Exstat in Tomo I. *Operum Torquasi Tassi*, edito in 4. Venetiis anno 1739. pagg. 235. - 246. Ad hanc Operum celeberrimi Poetæ Venetam editionem locupletandam, plures ejus Epistolas e Codicib. Mss. Bibliothecæ Estensis descriptas Cl. Zeno dono dedit Muratorius; ex quibus multa observatū digna excerpta, ad T. Tassum spectantia, in hanc Epistolam contulit.
1737. 65. IX. *Lettera al Signor Dottor e Proposto Alessandro Mantegazzi*, Modena 19. Gehnaro 1737. Hujus Epistolæ subijcit ejusdem Muratorii *Judicium Latine exaratum*, inscriptumque ipsimet *Dottissimo Viro Alessandro Mantegatio Theologo* : de eoque *Judicio* videndus ipsimet Muratorius in sua Epistola viii. inter *Valdesianas* pagg. 94. - 95. Utramque autem hujusmodi *Muratorianum* scriptum prodiit Farmæ eodem anno 1737. præfixum Operi in 8. cui titulus : *Giudicio del dottissimo ed eruditissimo Signor Dottore e Proposto Lodovico Antonio Muratori ; intorno la Dissertazione Latina , De*
Jejanio

1737. 65. Jejunio cum esu carniarum conjungendo, del Signor Dis-
tore in sacra Teologia e Proposto della Cbiesa Collegiata di
S. Michele di Piacenza, Alessandro Mantegazzi: esibito
in una Lettera Apologetica al Signor D. Bartolommeo
Casali Arciprete di Stadera, in risposta alla Diatriba del
Dottor Pietro Copellotti - Auctor hujus Scripti Apolo-
getici fertur ipsemet Vir Clariss. Alexander Mantega-
tius. Anno autem inscquenti 1738. in locum prodiit
Venetiis in 8. Opusculum hoc titulo p̄notatum: *Dis-
sertazione Theologico-Morale-Critica intorno all' Incompati-
bilità del Digiuno col Mangiare delle Carni*. In hac vero
Dissertatione Responsum occurrit sub initium, exara-
tum a R. P. Monti (1) Mutinensi, e Societate Jesu,
Professore Theologiæ Moralis in Parmensi Universitate;
quo quidem hic Scriptor refutare aggressus est, irrito
tamen conatu, doctum solidumque Muratorii Judicium.
Si autem Responsi ad Muratorium auctor est R. P. Mon-
ti, teste nupero *Historiæ Litterariæ Italiæ* Scriptore,
eiusdem Societatis alumno; quidni & Dissertationis,
cujus Pars exstat Responsum illud? Quod si hæc ita se
habent, quidni porro ipsemet P. Monti censendus est
auctor & amarulentissimæ illius Scripturæ Apolo-
geticæ, in doctissimum Theologum R. P. Danielelem Con-
cina intortæ, quæ Lucæ prodiit anno 1740. in 8. sub
hoc titulo: *Difesa della Dissertazione Teologico-Morale-Criti-
ca de' Signori Abati Pietro Copellotti e Bartolommeo Casa-
li &c.*
1743. 71. X. & XI. Lettere due al Signor Giuseppe Aurelio di
1745. 73. Gennaro. 15. Febbrajo 1743. e 10. Giugno 1745. Exstant (a) ex-
stant in
in calce Operis inscripti: *Delle viziose maniere del di-
fender le Cause nel Foro: Trattato di Giuseppe Aurelio di*
Gennaro: pagg. 162. - 173. edit. Venetæ ann. 1748. in 4.
Prior enim editio quæ Neapoli prodiit anno 1744. in 4.
primam tantum harum Epistolarum continet.
1744. 72. XII. Lettera al Signor Canonico Domenico Bertoli in-
torno ad una Iyerizzone spettante la Città di Frejus nella
Francia. Modena 10. Giugno 1744. In Tomo XXXI. *Opus-
culi Caloger.* pagg. 351. - 359.
1745. 73. XIII. Lettera a S. E. il Signor Lorenzo Brunassi Du-
ca di S. Filippo ec. Modena 11. Giugno 1745. In Nov.
Litter. Florent. 1748. col. 430.

H h

XIV.

(1) V. *Storia Letter. d'Italia*, vol. II. pag. 363.

1748. 75. XIV. Lettera al Regnante Sommo Pontefice Benedetto <sup>addit in Virago-
Litter. flor. sub
a. XVI.</sup>
XIV. Modena 16. Settembre 1748. Exstat in Nov. Litter. flor. ann. 1750. col. 762. Hujusmodi Epistolam scribendi Muratorio hinc orta occasio. Sanctissimus D. N. Benedictus XIV. Pont. Max. Epistolam sapientiae ac roboris plenam dederat hoc ipso anno sub die 31. Julii ad Episcopum Terulensem Hispanae Inquisitionis Majorem Inquisitionem, qua illum hortabatur, ut *Hysuriam Pelagianam & Dissertationem super quinta Synodo Oecumenica*, editas a claræ memoriæ Henrico Cardinali Norisio, in Indicem Expurgatorium Hispanum nuper ingestas perinde ac si aliquid Bajanismi aut Jansenismi redolerent, prout Auctor *Bibliothecæ Jansenicæ* immerito autumavit, quamprimum expungendas coraret: eoque nomine Sapientissimus Pontifex plura in medium attulit prudentis œconomiæ exempla, qua semper usum Supremum Sacræ Romanæ Congregationis Indicis Tribunal, a proscribendis virorum doctissimorum Operibus aliquando temperavit. Quam autem Summus Pontifex ea inter nomina illustria, Tillemontii, Bollandistarum (1), Bossueti Episcopi Meldensis, & illud recentioris Ludovici Antonii Muratorii; his ad Auctorem nostrum delatis, quam maxime indoluit, veritus ne in tanta Operum copia ab se editorum, aliquid Fidei aut Religionis minus consonum sibi excidisset, Quare anxius & sollicitus laudatam scripsit Epistolam. Verum clementissimus Pontifex ne animum desponderet doctus & humilis filius, perhumaniter ad ipsam rescripsit die 25. Septembris eodem anno 1748. eumque paterne consolatus, inter alia hæc habet: *Quanto si era detto nella nostra Lettera all' Inquisitore di Spagna in ordine alle di lei Opere, non aveva che fare con la materia delle Feste, nè con verun Dogma, o Disciplina. Il contenuto delle Opere che quì non è piaciuto, nè che ella poteva mai lusingarsi che fosse per piacere, riguarda la giurisdizione temporale del Romano Pontefice ne' suoi Stati ec. Quod quidem*

(1) Ad præstantissimos Patres Bollandianos quod attinet, in hisce litteris Pontificis memoratis, exstat Epistola Sanctissimi Domini Nostri Domini Papa Benedicti XIV. ad Presbyteros Societatis Jesu, qui Acta Sanctorum edunt Antuerpiæ, una cum Responso eorundem ad eundem Sanctissimum Dominum Nostrium, Antuerpiæ tyris immissa apud Bernardum Albertum Vander Plafche 1751. cum Præfatione Etorum ad Lectorem. Utramque autem Epistolam legere est etiam in *Hist. Litter. Ital.* vol. 111. pag. 359. - 373.

1748. 76. dem Summi Pontificis responsum; amorem & æstimationem adversus Muratorium spirans, in iisdem Nov. Litter. Flor. an. 1751. col. 405. occurrit (a). Utramque autem Epistolam exhibet etiam Auctor anonymus Opusculi Lucæ editi, sicque inscripti: *Apoteosi Muratoriana*, o sia Monumento per la dottrina, pietà e religione del Proposto Lodovico Muratori, *esposto per lettera al Signor . . . . dal Signor . . . .* Edizione seconda 1751. in 4. pagg. 8.
- XV. *Epistola ad doctissimum Virum Johannem Cadonici Mutinæ Nonis Junii 1748.* Nimirum auctor hic est *Vindiciarum Augustinianarum ab imputatione Millenarii*, quæ Cremonæ prodierunt anno 1747. in 4. earumque meminimus in Not. ad Libr. III. Cap. xv. pag. 279. *De Ingen. moderat.* (a) Exstat autem hæc Muratorii Epistola in laudatis Nov. Litter. Flor. ann. 1748. col. 796.
1749. 77. XVI. *Lettera al Signor Abate Girolamo Tartarotti* . 21. Modena 18. Giugno 1749. Gratulatur pereradito Auctori de Opere inscripto: *Il Congresso Notturmo delle Lammie*, hoc ipso anno Roboreti, seu potius Venetiis, typis impresso in 4. Edita primum hæc Epistola in Nov. Litter. Flor. ann. 1750. col. 271. deinde recusa pag. 229. alius Operis ab ipso Cl. V. Venetiis evulgati anno insequenti 1751. in 4. hoc titulo prænotati: *Apologia del Congresso Notturmo delle Lammie*.
- XVII. *Lettera al Signor Contè Ferdinando Scotti sopra la Comunione nella Messa*. Hæc autem nusquam mihi visa.
- XVIII. *Lettera al Signor Conte Giuseppemaria Imbonati, in lode del Signor Abate Francesco Puricelli Milanese, celebre Poeta*. Meminit, hujus Epistolæ Cl. Job. Lamius in suis Nov. Litter. Flor. ann. 1751. col. 42. Opus recensens ejusdem Puricelli Mediolani editum in 4. pagg. 219. cui titulus: *Rime dell' Abate Francesco Puricelli* ec.
1748. 77. XIX. *Lettera al Signor Abate Angiol Maria Bandini sopra l'Obelisco di Campo Marzo, fatto scoprire dal regnante Sommo Pontefice*. Exstat in calce Dissertationis de eodem Obelisco ab ipso Bandino V. Cl. nuper edita.
1742. 70. XX. & XXI. *Lettere due al Signor Giuseppe Pecci* non editæ in Utraque exstat in Opere Neapoli evulgato ann. 1742. in 12. pagg. 103. sic inscripto: *De i Pregi della Lingua Greca, Prolusione di Giuseppe Pecci, dedicata all' Illustriss.*

1748. 77. *ma e Reverendissimo Sign. Conte, Proposto e Bibliot. ec. il*
Signor Lodovico Antonio Muratori. - Ex iisdem Nov.
Litter. Florent. ann. 1751. col. 389.

§. IV.

Opera postuma.

1750. I. **D**E i Pregi dell'Eloquenza Popolare, esposti da
Lodovico Antonio Muratori. In Venezia 1750.
in 8.
1751. II. *Dissertazioni sopra le Antichità Italiane, già composte
e pubblicate in Latino dal Proposto Lodovico Antonio
Muratori, e da esso poscia compendiate e trasportate nell'Italia-
na Favella. Opera postuma, data in luce dal Proposto Gian-
Francesco Soli Muratori suo Nipote. In Venezia. Tomi*
III. in 4. (a) Opus plane egregium, integrum exhibens ^{(a) &}
præclarum illud inscriptum: *Antiquitates Italicae mediæ* ^{super}
ævi; si authentica Documenta excipias, quæ ibidem ^{Napol.}
gravi Lectorum incommodo Dissertationum contextum ^{formæ}
intersecant: quin & istud alicubi auctius, & ad histo- ^{nostræ}
riæ fidem exactius reddidit Cl. Auctor, semper in ^{Collect.}
dies politior & doctior factus. Vide supra §. I. Opera ^{editio}
separatim edita, sub num. xxix. ^{auctior}
III. *Lettera scritta in nome di una Signora Inglese Cat-* ^{Venetæ:}
tolica ad un Inglese Protestante, Congiunto di essi. ^{vendens}
IV. *Seconda Risposta intorno alla diminuzione delle Fe-* ^{rum a Do-}
ste. De hac verba fecimus supra ad annum 1748. ^{minico}
num. XLIV. ^{Tertius.}

§. V.

Opera inedita.

- I. **D**issertatio de Barometri depressione. Ad R. P. Bac-
chinium.
1692. 20. II. *Sette Lezioni Accademiche sopra varj Argomenti,*
&c. recitate in diverse Accademie. Ab anno 1692. &c de-
inceps.

III.

A.C.ET.SUM.

1693. 21. III. *Dissertatio de Græcæ Linguae usu & præstantia*. Anno 1693. litteris tradita. Ad Nobiliss. V. Gûbertum Borromæum.
1694. 22. IV. *Panegyricus Ludovico XIV. Christianissimo Galliarum Regi*. Anno 1694. litteris exaratus.
- V. *Dissertatio de primis Christianorum Ecclesiis*. Anno 1694. illustri Præsoli Marfigli inscripta.
1700. 28. VI. *Lezione di Filosofia Morale per istruzione di un Principe*. Has puto Muratorio conscriptas, quam Serenissimus Raynaldus I. Mutinæ Dux ipsemet Mediolano in patriam revocato anno sæculari 1700. postmodum suam filiam nata maximam Franciscum Mariam Philosophia Morali excolendum tradidit.
1709. 37. VII. *Dissertatio de sacrarum Basilicarum apud Christianos origine & appellatione*. Anno 1709. litteris consignata, Videlicet, supra *Epistolarum* recensione §. III. num. III.
- VIII. *Dissertatio de Codice Carolino, sive de novo Legum Codice instituendo*. Ad Augustissimum Carolum VI. Imperatorem.
- IX. *Quattro Scritture Legali Italiane*.
- X. *Sette Discorsi spettanti agli Ecclesiastici, recitati in occasione degli Esercizj spirituali*.
1718. 47. XI. *Discorsi delle Novene del Natale, per gli anni*
1719. 48. 1718. 1719.
- XII. *Esposizione del Pater noster*.
- XIII. *Parafrasi de i Salmi*. Ad finem usque non perducta.
- XIV. *Varie Poesie*. Iis jungendæ quæ in variis Collec-Tionibus existant. XXII.
- XV. *Un Carteggio Letterario*. Ab anno 1693. ad annum 1750.
- Hic autem subûssimus. Interea LUDOVICI ANTONII MURATORII, immortalis plane memoriz Viri cujus Opera nobis hæcenus recensita, *Vitam* loculenter scriptam ac ejusdem *Epistolarum* amplissimam Collectionem solícite procediem expectamus a V. Cl. Jo-hanne-Francisco Soli-Muratorio ejus Nepote; qui hujusmodi nostræ scripturæ cum errata corrigit, tum defectus plenius supplebit: quod sane nunc in antecessum non tantum æquo, sed & labenti animo nos la-turos testamur.
- P. Andreus Galand Presbyter Oratorii sub nomine Andreæ Grandorgæi hunc Catalogum edidit; cum tamē

tamen U.J.D.J.S. breves annotationes nostræ Collectioni
pertinentes, ac conuersionem Operum singulis Tomis
ejusdem Collectionis altero in margine collocare eni-
sumus. Sequentem denique Elenchum sedis Operum,
Syllabumque Materialium tum Cl. Auctoris, cum alio-
rum ab eodem Auctore editorum cura præfati J. S.
ad Lectorum utilitatem & commodum posuimus.

F I N I S.

E L E N C O ²³⁷

D E' T R A T T A T I ,

Che si contengono nella Raccolta dell' Opere Minori

D I

LUDOVICO ANTONIO MURATORI ,

*Siccome sono stati stampati ne' Tomi di detta Raccolta
di questa Prima edizione Napoletana.*

L' Opere dell'Autore sono segnate coll'Asterisco * .

T O M. I.

- * **I** *Primi Disegni della Repubblica Letteraria d' Italia .*
Introduzione di Bernardo Trevifano all'Opera di Pritanio , o sia
la Teoria del Buon-Gusto . pag. 30
- * *Riflessioni di Lamindo Pritanio sopra alcuni punti del Buon-Gusto ,*
nello Studio delle Scienze , e dell'Arti per servizio della Repub-
blica Letteraria d' Italia . Part. I. 49
- Part. II. 141
- * *Della Pubblica Felicità , oggetto de' buoni Principi .*

T O M. II.

- * *Introduzione alle Paci Private .*
- Ragionamento di Sperone Speroni contra il Duello intitolato Dell'*
Uomo . 67
- La Pace di Giovambatista Pigna .* 72
- * *De' Pregi dell'Eloquenza Popolare .*
- * *Della Forza della Fantasia Umana .*
- * *Delle Forze dell' Intendimento umano , o sia il Pirronismo confutato*
oppofo al Libro del pretefo Monfignor Haet intorno alla debo-
lezze dell' Umano Intendimento .

T O M. III.

- * *Della Perfetta Poesia Italiana spiegata , e dimostrata con varie Of-*
servazioni coll' Annotazione Critiche di Anton-Maria Salvi-
ni . Lib. I. pag. 5
- Lib. II. 210

T O M. IV.

- Lib. III. I
- Lib. IV. che contiene una Raccolta di varj Componi-
menti di diverfi Autori con un giudizio sopra ciafcun d'effi. 186
- Aggiunta d' altre Raccolte .* 435

TOM.V.

T O M. V.

- * *Il Cristianesimo felice nelle Missioni de' Padri della Compagnia di Gesù nel Peraguay. Part. I.*
Lettere del P. Gaetano Cattaneo intorno a dette Missioni. 127
— Part. II. 187

T O M. VI.

- * *Offerazioni sopra una Lettera intitolata: Il Dominio temporale della Sede Apostolica sopra la Città di Comacchio per lo spazio continuato di dieci secoli, discese in una Lettera ad un Prelato della Corte di Roma.*
* *Supplica di Rinaldo d'Este Duca di Modena a Gioseffo I. Imperadore de' Romani per le controversie di Comacchio.*
* *Questioni Comacchiesi, ove si espongono i Panti superflui, a' quali vorrebbe la Camera Apostolica ridurre la controversia di Comacchio, e fissano i veri, a' quali s'ha essa a ridurre.*
* *Disamina di una Scrittura intitolata: Risposta a varie Scritture, e pubblicata in Roma nell'anno 1720. in proposito della controversia di Comacchio.*

T O M. VII.

- * *Piena Esposizione de' Diritti Imperiali, ed Estensi sopra la Città di Comacchio in risposta alle due Difese del Dominio, ed alla Dissertazione Istórica.*
Appendice d' Investiture Cesaree, e d' altri Documenti spettanti alle controversie di Comacchio. 439
* *Tavola Cronologica delle Ragioni, e degl'Atti Sovrani della S. Sede in Comacchio insieme con quelli della Serenissima Casa d'Este a rincontro, di nuovo pubblicata, corretta, illustrata, ed ampliata.* 493

T O M. VIII.

- * *Della Carità Cristiana in quanto essa è Amore del Prossimo.*
Tre Ragionamenti dell'Abate Carlo-Francesco Badia intorno alla Carità Cristiana, e alla Compagnia di questo nome eretta in Modena, detti da lui nella Cattedrale di essa Città l'anno 1721. 333
* *Difesa di quanto ha scritto Lamindo Pritanio in favore della Diminuzione delle troppo Feste.*
* *Primo Esame del Libro intitolato: Dell' Eloquenza Italiana.*

T O M. IX.

- * *Vita del P. Paolo Segneri Juniore della Compagnia di Gesù.*
Raccolte di alcune Operette Spirituali del P. Paolo Segneri Juniore, e primo:
Istruzione sopra le Conversazioni moderne. 112
Nota di alcuni Punti di Esami, Avvertimenti, e Consigli dati dal P. Paolo Segneri Juniore negl' Esercizj Spirituali alle Monache. 131

Trat-

Trattato della Virtù dell'Ubbidienza Religiosa composto dal P. Paolo Segneri Juniore. 167

Illustrazione data dal P. Paolo Segneri Juniore ad una Religiosa intorno alla Pratica di alcune delle più importanti Virtù. 195

Nota d'alcuni altri Avvertimenti dati dal P. Paolo Segneri Juniore ad una Religiosa. 214

* *Esercizj Spirituali* secondo il Metodo del P. Paolo Segneri Juniore della Compagnia di Gesù.

* *Lustana Ecclesiæ Religio* in amministrando Pœnitentiæ Sacramento, & Decretalis ea de re Benedicti XIV. Pontificis propognata.

T O M. X.

* *Motivi di credere l'attoria asceso, e non isoperto* in Pavia l'anno 1695. il Sacro Corpo di S. Agostino Dottore della Chiesa in risposta alle Scritture pubblicate nell'anno 1728. in favore dell'Identità di esso Corpo.

* Aggiunte inedite dell'Autore a detto Trattato. 92

* *Del Governo della Peste*, e delle maniere di guardarsene diviso in Politico, Medico, ed Ecclesiastico. Lib. I. del Governo Politico. I

———— Lib. II. del Governo Medico. 74

———— Lib. III. del Governo Ecclesiastico. 157

* *Detaglio della Peste di Marsiglia* pubblicato da' Medici, che hanno operato in essa con alcune Osservazioni di Lodovico Antonio Muratori. 217

* Nuova Giunta. 239

* *Dell'insigne Tavola di Bronzo spettante ai Fanciulli, e Fanciulle alimentarij di Trajano Augusto nell'Italia, disotterrata nel Territorio di Piacenza l'anno 1747.*

Exemplar Tabule Trajanæ ex ære magnitudine, & inscriptione insignis pro Pueris, & Puellis alimentariis Reipublicæ Velejatum in Italia institutis liberalitate optimi Principis Imperatoris Cæsaris Trajani Augusti ex ipso archetypo Placentiæ adservato apud Comites Antonium Costam, & Johannem Roncovierum Cathedr. Eccles. Canonicos. 31

* *Vita del Marchese Giovan-Giuseppe Orsi.*

* *Lettera al Marchese Giovan-Giuseppe Orsi in difesa di un Passo di Lucano.* 9

* *Lettera al Canonico Domenico Bertoli intorno ad una Iscrizione spettante la Città di Frejus nella Francia.*

* *Dissertazione sopra un'Iscrizione ritrovata nella Città di Spello.*

* *Epistola ad Medicum Johannem Baptistam Davinium De Potu vini calidi.*

T O M. XI.

* *Liturgia Romana Vetus tria Sacramentaria complectens Leonianum scilicet, Gelasianum, & antiquum Gregorianum edente Ludovi-*

- eo Antonio Muratorio, qui & ipsam cum aliarum Gentium *Liturgiis* contulit, ad confirmandam præ cæteris Catholicæ Ecclesiæ de *Eucharistia* Doctrinam; denique accedunt *Missale Gothicum*, *Missale Francorum*, duo *Gallicana*, & duo opusculum vetustissimi Romanæ Ecclesiæ *Rituales Libri*. **TOMUS I.**
- *Disertatio de Liturgiæ historia, & de Eucharistia contra Novatores, & specialiter contra Binghamum, & Basnagium.*
- Sacramentarium Leonianum, sive Liber Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ a S. Leone Papa I., ut videtur, confectus ex Codice ante mille annos conscripto, qui exstat in Bibliotheca Capituli Veronensis cum notis, & concordantiis aliorum Codicum ab aliis editorum.* 201
- Sacramentarium Gelasianum, sive Liber Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ a S. Gelasio I. Papa, ut videtur, concinnatus, quem Romæ anno 1680, luce donavit Cardinalis Joseph Maria Thomasius tunc Congregat. Cleric. Regul. Presbyt. Liber Primus Ordinis anni circuli.* 305
- *Lib. II. Orationes & Preces de Natalitiis Sanctorum.* 382
- *Liber III. Orationes & Preces cum Canone præ Dominicis diebus.* 407

T O M. XII.

TOMUS II.

- Sacramentarium Gregorianum, sive Sacramentorum ordo a S. Gregorio I. Papa compositus.* 41
- Varie Præfationes in calce Vaticanæ Codicis.* 128
- Defuncta ex altero Codice Vaticano.* 184
- Ordo de Sacris Ordinibus benedicendis.* 189
- Ordo septem Ecclesiasticorum Graduum, & in gradibus ordinandi.* 194
- De Coronatione Imperatoris.* 213
- Missale Gothicum.* 238
- Missale Francorum.* 315
- Missale Gallicanum vetus.* 334
- Sacramentarium Gallicanum.* 371
- Primus Ordo Romanus qualiter Missa Pontificalis celebretur.* 469
- Secundus Ordo Romanus de Missa Pontificali.* 485

T O M. XIII.

- *Dell' Antichità Estense, ed Italiano Part. I.* In questa Raccolta gl' Alberi delle Famiglie Estensi, che prima in moltissime Tavole venivano descritti, che facevano confusione, si sono ristretti in sei solamente.

T O M. XIV.

- *Porzione della Parte II. fino al Cap. XIII.* In questa Raccolta si sono incorporate alcune Correzioni, e Giunte inedite dell' istesso Autore, così in quello, che nel seguente Tomo XV.

T O M. XV.

- * *Continuazione della Parte II.*
- * *Dissertatio de Navis in Religionem incurrentibus ; sive Apologia Epistolae a Benedicto XIV. Papa ad Episcopum Angustanum scriptae.*

T O M. XVI.

- * *La Filosofia Morale esposta , e proposta a i Giovani .*
Scelta d' alcuni Avvertimenti Morali di Cesare Speziano Vescovo di Cremona. 395
- * *Dissertazione dell' Ascia Sepolcrale .*
- * *Dissertazione dell' Obelisco di Cesare Augusto scavato dalle Rovine di Campo Marzo .*

T O M. XVII.

- * *De Paradiso , Regnique Caelis Gloria non expectata Corporum resurrectione Jussu a Deo conlata adversus Librum Thomae Burneti Britanni .*
- * *De i Difetti della Giurisprudenza . .*
- * *Vita di Ludovico Castelvetro .*

T O M. XVIII.

- * *Vita del Servo di Dio Benedetto Lodovico Giacobini Proposto di Varrallo , e Vicario Generale della Diocesi di Valle di Sesia .*
Proponimenti fatti dal Giacobini in occasione degli Esercizj Spirituali. 72
Testamento , o sia modo di disporre se , ed altri a ben morire. 130
- * *Vita di Carlo Maria Maggi .*
- * *Vita Caroli Sigonii Mutinensis .*
- * *Vita di Alessandro Tassoni .*
- * *Lettera ad Apostolo Zeno intorno al motivo perchè Torquato Tasso fu confinato nello Spedale di S. Anna di Ferrara dal Duca Alfonso II. d' Este .*
- * *Vita Francesci Torti .*
Lettere di Francesco Torti all'Autore. 19
- * *Vita di Francesco de Lemene .*

T O M. XIX.

- * *Le Rime di Francesco Petrarca riscontrate co i Testi a penna della Libreria Estense , e co i Frammenti dell' Originale d' esso Poeta , colle Considerazioni rivedute , ed ampliate di Alessandro Tassoni , le Annotazioni di Girolamo Mazio , e le Osservazioni di Lodovico Antonio Muratori .*
- * *Vita di Francesco Petrarca .* xi
Le Rime del Petrarca . Parte I. 1
———— Parte II. 334
Frammenti stampati dall' Ubaldini. 466
Componimenti del Petrarca già stampati , e che si dicono da lui rifiutati. 468

VIII. de Æmilio .	112
IX. de S. Paulini Dignitatibus .	114
X. S. Paulinus Campaniæ Consularis .	116
XI. de reliquis Paulini rebus gestis .	117
XII. de tempore suscepti a Paulino Episcopatus .	118
XIII. de Ædificiis Nolæ a Paulino conditis .	120
XIV. de S. Felice Nolano .	121
XV. ad S. Paulini Nat. XI. vers. 324. de anno , quo SS. Protasii , & Gervasii corpora per S. Ambrosium fuere inventa .	123
XVI. ad S. Paulini vers. 402. Nat. XI. <i>Multa enim fuleram alia &c.</i> De Templorum apud veteres Christianos ornatu , ac de diurno in eis cereorum usu .	127
XVII. ad S. Paulini versum 478. Nat. XI. <i>Cellula de mul- tis &c.</i> De veterum Christianorum Sepulcris .	131
XVIII. ad S. Paulini Natalem XII. De votis , votivisque Christianorum oblationibus in Sanctorum venera- tionibus factis .	134
XIX. ad S. Paulini Nat. XIII. vers. 87. de Sanctorum Mar- tyrum Natalibus .	133
XX. ad S. Paulini Poema postremum , de S. Paulini de Elementis sententia .	139
XXI. de Cruce Nolana .	142
XXII. Spicilegium ex Operibus S. Paulini deperditis .	144

Fragmentum ex Operibus S. Paulini deperditis . 146

Collatio editionis Plantinianæ ann. 1622. cum Ms. Ambrosianæ Bi-
bliothecæ primorum Poematum, sive primorum X. Natalium, 148

* — Tomus II. Præter veterum monumenta Commentarium con-
tinens de Corona ferrea , qua Romanorum Imperatores in in-
subribus coronari solent .

* Prolegomena in Bachiarium . 1

Bachiaris Scriptoris antiquissimi Apologia seu Catholicæ Fidei for-
mula cum notis Morat. 6

* Præfatio in Johannis de Cermenate Historiam . 19

Johannis de Cermenate Notarii Mediolanensis Historia de Situ ,
Origine , & Cultoribus Ambrosianæ Urbis , ac de Mediolanen-
sium gestis sub Imperio Henrici VII. ab anno 1307. ad annum
1313. 21

In Cap. xxix. hujus Historiæ desiderabantur aliquot folia in Ms.

& suspicabatur Muratorius fuisse arte deleta , at cum tractu
temporis illa cum aliis fragmentis , quæ deerant in pag. 56. post
Caput xlii. hujus Historiæ, nostræ editionis, ad eum pervenissent
a Lazaro Augustino Cotta JC. Novariense ; ideo Muratorius ad-
didit in calce IV. Voluminis Anecdor. Latin. ; quæ in hac Colle-
ctione fuerunt posita in calce istius Voluminis , ubi citatur Histo-
ria :

ria :

- ria: & Muratorius retractatur a sua suspicione; & habes p.243
Fragmentum vetustissimum, in quo Manichæorum hæresis damna-
tur. 88
- * Disquisitio de Manichæis eorumque damnationibus. 89
- Oratio I. Æneæ Silvii Piccolomini Episcopi Senensis, qui postea
fuit Papa Pius II., habita Viennæ anno 1452. pro auctoritate
Romani Pontificis adversus Austriales. 94
- * Disquisitio de rebus gestis aliisque ad Æneæ Silvii Vitam, &
Scripta spectantibus. 138
- Manumissio, sine qua e familia nemo propria ad Sacros Ordines
promovere valet, cum Notis & Observationibus Muratorii. 144
- * Index SS. Martyrum, quorum Corpora S. Gregorii Magni temporibus
Romæ quiescebant. 146
- * Disquisitio de Reliquiis, Sanctuariis, Oleis miraculorum virtute
imbutis, Martyribusque Romanis. 147
- Chronicon Regum Italiæ a Rodolpho ad Conradum. 153
- Aliud Chronicon. 154
- * Adnotationes ad hæc Chronica. 155
- Vetustissimi Versus, qui olim in Bibliotheca S. Iudori Hispalensis
Episcopi legebantur. 155
- * Adnotationes eorundem carminum. 158
- Expositio Fidei Catholicæ Fortunati, sive Symboli *Quicumque*. 159
- * Disquisitio de Symboli *Quicumque* Auctore; & an is fuerit Venan-
tius Fortunatus. 163
- Exemplar Athanasiani Symboli ex antiquissimo Ambrosianæ Co-
dice. 167
- Guiniforti Barzizii Oratio in Sponsalibus Philippi Bonromei circi-
ter annum 1430. sub Philippo Maria Vicecomite Mediolanen-
sium Duce. 171
- Anonymi Oratio in Nuptiis Johannis Augustini Vicecomitis, &
Ottonis Mandelli circiter annum 1430. recitata. 175
- * Disquisitio de Guiniforto Barzizio, & de nobilitate, atque anti-
quitate Bonromæ Familiæ. 178
- * Disquisitio de IV. Temporum Jejuniiis, eorumque origine, atque
usa. 181
- * Commentarius de Corona ferrea, qua Romanorum Imperatores
in insubribus coronari solent. 193
- T O M. XXI.
- ——— Tomus III.
- Prolegomena ad Q. Septimii Florentis Tertulliani Librum De
Oratione. 1
- Tertulliani Libellus de Oratione completus cum Notis Guidonis
Panciroli, & Ludovici Antonii Muratorii. 5
- * Præfatio ad Poëta Stephanardi. 39
- Stephanardi de Vicomercato Ord. Præd. Poëma de gestis in Cive
tati

- * tate Mediolani sub Othone Vicecomite Archiepiscopo cum No-
ris Muratorii. 40
- * In S. Cyrilli Alexandrini Librum De Computo. 78
- Anonymi, qui vixit circ. Ann. Chr. 810. Liber De Computo, sive
de Calendario sub apocriſto nomine S. Cyrilli. 79
- * In Epistolas, ac Sermones S. Hildeberti. 151
- S. Hildeberti Cenomanensis Episcopi Sermones & Epistolae una cum
Epistola Ivonis Carnotensis. 152
- * In Gezonis Librum De Corpore, & Sanguine Christi. 167
- Gezonis Abbatis Derthonensis Liber De Corpore & Sanguine Chri-
sti. 168
- * In Orationem Piccolomini de Compactatis Bohemorum. 212
- Oratio II. Aeneae Silvii Piccolomini Episcopi Senensis, qui postea
fuit Papa Pius II., habita coram Callisto Papa III. de *Compacta-
tis* Bohemorum. 213
- Tomus IV.
- * In Sermones S. Maximi. 4
- S. Maximi Taurinatis Episcopi Sermones. 5
- * In Antiphonarium Monasterii Benchorensis. 80
- Antiphonarium vetustissimum Monasterii Benchorensis in Hibernia. 82
- * In Opusculum Manegaldi. 108
- Magistri Manegaldi contra Wolfelmum Colonienſem Opusculum. 109
- * Prolegomena in Vitas Patriarcharum Aquilejensium. 137
- Patriarcharum Aquilejensium Vitae a S. Hermagora usque ad Nico-
laum Patriarcham. 138
- * Epistola ad Johannem Burchardum Menckenium in Dissertationem
Justi Fontanini De Corona Ferrea.
- * Lettera all'Abate Girolamo Tartarotti intorno al Congresso nottur-
no delle Lammie.

T O M. XXII.

- * *Anecdota Graeca*, ex Mss. Codicibus primum eruta, Latine donata,
Notis & Disquisitionibus aucta a Ludovico Antonio Muratorio. i
- * Praefatio in *Anecdota Graeco-Latina*. i
- * Carmina seu Epigrammata 128. S. Gregorii Nazianzeni cum Notis
Muratorii. 5
- Firmi Episcopi Caesareae Epistolae 45. 150
- Juliani Apostatae Imperatoris Epistolae 4. 174
- Epistola Julio I. Romano Pontifici supposita ad Dionysium. 182
- I. De Syniſactis, & Agapetis. 122
- * Disquisitio II. De Agapis ſublatis. 133
- III. De antiquis Christianorum Sepulcris. 141
- IV. in Epistolam sub Julio I. nomine editam. 185
- * Lettera di Lamindo Britanio ad uno degl'Autori del Giornale d'Ita-
lia. 198
- Varij Sonetti, e Rime.* 200

SYL-

SYLLABUS

Tractatum, qui in Collectione Operum Minorum C.I.V.
LUDOVICI ANTONII MURATORII continentur.

Opera Muratorii indicantur cum hoc signo *.

A

- * **A** Dnotationes in duo Chronica Regum Italiae. *Tom. 20. pag. 155. tom. 2. Anecd. Lat.*
- * — ad vetustissimos versus, qui olim in Bibliotheca S. Isidori Hispalensis Episcopi legebantur. *p. 158. ibid.*
- Vide Observationes, Osservazioni, Considerazioni, Annotazioni &c.*
- * de Aedificiis Nolæ a S. Paulino conditis Dissertatio. *T. 20. p. 120. tom. 1. Anecd. Lat.*
- * de Emilio Dissertatio. *p. 112. ibid.*
- * Aeneæ Silvii Piccolomini Episcopi Senensis deinde Pp. Pii II. Oratio habita Viennæ anno 1452. pro autoritate Romani Pontificis contra Austriales. *ibid. p. 94. tom. 2. Anecd. Lat.*
- * — de rebus gestis aliisque ad vitam ejus, & scripta spectantibus Disquisitio. *p. 138. ibid.*
- altera Oratio habita coram Callisto Pp. III. de Compactatis Bohemorum. *T. 21. p. 212. tom. 3. Anecd. Lat.*
- * de Agapetis Disquisitio. *T. 22. pag. 122. Anecd. Græc.*
- * de Agapis sublati Disquisitio. *ibid. pag. 133.*
- * Agostino (S.) Dottore della Chiesa. Motivi di credere tuttavia ascoso, e non scoperto il suo Sacro Corpo in Pavia l'anno 1695. in risposta alle Scritture pubblicate nell'anno 1728. in favore dell'identità di esso Corpo. *T. 10.*
- * — aggiunte inedite a detto Trattato. *ivi pag. 92.*
- * de Albina Dissertatio. *T. 20. pag. 106. tom. 1. Anecd. Lat.*
- Alighieri Dante. Sua Canzone. *T. 19. p. 567.*
- d'Amore Trionfo del Petrarca *p. 472.*
- * Anecdota Græca, quæ ex Mss. Codicibus nunc primum eruta, Latino donata Notis, & Disquisitionibus aucta. *T. 22.*
- * — Latina, quæ ex Ambrosianæ Bibliothecæ Codicibus nunc primum eruta, Notis & Disquisitionibus aucta. Tom. I. complectens quatuor S. Paulini Episcopi Nolani Poemata, quæ in hac Collectione cum præfatis Notis, & Disquisitionibus in duplicem lectionem reddita tum primæ editionis Mutinensis, cum editionis Veronensis auctæ, & purgatæ ab eodem Murat. anno 1736. quæ existant in Part. 2. Operum ejusdem S. Paulini. *T. 20. Ac. Proemtionem de antiquo jure Metropolitæ Mediolanensis in Episcopum Ticinensem ibid. pag. 150.*
- * — Tom. II. Præter veterum monumenta, Commentarium continens De Corona ferrea, qua Romanorum Imperatores in subribus coronari solent. *T. 20.*

Tom. III.

* ——— Tom. III. T. 21.

* ——— Tom. IV. *ibid.*

* de Anno, quo SS. Prothasii & Gervasii Corpora per S. Ambrosium fuere inventa, Dissertatio. T. 20. p. 123. *tom. 1. Anecd. Lat.*

Anonymi Oratio in nuptiis Johannis Augustini Vicecomitis, & Antonis Mandelli circiter annum 1430. recitata. T. 20. p. 175. *tom. 2. Anecd. Lat.*

— qui vixit circit. annum Christi 810. liber de Computo, sive de Kalendario. T. 21. pag. 78. *tom. 3. Anecd. Lat.*

Annotazioni di Girolamo Muzio alle Rime del Petrarca. T. 19.

* dell'Antichità Estense, ed Italiane Part. I. In questa Raccolta gl'Alberi delle Famiglie Estensi, che prima in moltissime Tavole venivano descritte, che rendevano confusione a' Lettori, si sono in sei sole Tavole ristretti. T. 13.

* — Part. II. sino al Capo XIV. T. 14. ed il restante di detta Parte II. T. 15. in questi tre Tomi si sono incorporate le Giunte, e Correzioni inedite dell'Autore.

Annotazioni critiche di Antonio Maria Salvini alla Perfetta Poesia Italiana. T. 3. & 4.

Antiphonarium vetustissimum Monasterii Benchorensis in Hibernia. T. 21. pag. 80. *tom. 4. Anecd. Lat.*

Apologia Buchiarii antiquissimi Scriptoris, seu Catholicæ Fidei formula cum notis M. T. 20. pag. 6. *tom. 2. Anecd. Lat.*

Appendice d'Investiture Cetaree, e d'altri Documenti spettanti alle Controversie di Comacchio. T. 7. p. 439.

Apronianus *vid. Turcius.*

Aquilejensium Patriarcharum Vitæ a S. Hermagora usque ad Nicolaum Patriarcham. T. 21. p. 137. *tom. 4. Anecd. Lat.*

* dell'Afoia Sepolcrale Dissertazione. T. 16.

* de Asterio Turcii Aproniani filio Dissertatio. T. 20. p. 105. *tom. 1. Anecd. Lat.*

de Auctoritate Romani Pontificis Oratio Aeneæ Sylvii Piccolomini Episcopi Senensis, qui deinde fuit Pp. Pius II., habita Viennæ anno 1452. adversus Austriales. *ibid.* p. 94. *tom. 2. Anecd. Lat.*

scelta di Avvertimenti Morali di Cesare Speziano Vescovo di Cremona. T. 16. p. 395. *Filosofia Morale.*

B

* Buchiarii Scriptoris antiquissimi Apologia, seu Catholicæ Fidei formula cum notis. T. 20. pag. 6. *tom. 2. Anecd. Lat.*

* — in eundem prolegomena. *ibid.* p. 1.

Badia (Carlo Francesco) Ragionamenti intorno alla Carità Cristiana, ed alla Compagnia di questo nome eretto in Modena. T. 8. p. 333.

Barzizii Guiniforti Oratio in Sponsalibus Philippi Bonromei circ. ann. 1430. sub Philippo Maria Vicecomite Mediolanensium Duce. T. 20. p. 171. *tom. 2. Anecd. Lat.*

* — de eodem Dilquisitio. *ibid.* p. 178.

K k

Ben-

Benchorenſis Monafterii in Hibernia antiphonarium vetuſtiſſimum .

T. 21. p. 80. tom. 4. *Anecd. Lat.*

de Bohemorum compactatis Oratio Aeneas Silvii Piccolomini, qui poſtea fuit Pp. Pius II. , habita coram Calliſto Pp. III. *ibid.* p. 212.

tom. 3. *Anecd. Lat.*

* de Borromæe familie Nobilitate , & antiquitate Diſſertatio . T. 20. p. 178. tom. 2. *Anecd. Lat.*

de Borromei Philippi Sponſalibus Oratio . *ibid.* p. 171.

Buonguſto Vedi Riſceſſioni di Lamindo Priſtano cc.

C

de C Alendario Anonymi . T. 21. p. 78. tom. 3. *Anecd. Lat.*

Canzone di Cino da Piſtoja . T. 19. p. 567.

— di Dante Alighieri . *ivi*.

— di Guido Cavalcanti . *ivi* pag. 566.

* della Carità Criſtiana in quanto eſſa è Amore del Proſſimo . T. 8.

— ſuoi ragionamenti intorno alla Carità Criſtiana , ed alla Compagnia di tal nome eretto in Modena . *ivi* p. 333.

Carmina vedi Verſus , Poſie , Sonetti .

* Caſelvetro (Lodovico) ſua Vita . T. 17.

della Caſtità Trionfo del Petrarca . T. 19. p. 505.

Cattaneo (P. Gaetano) Lettere intorno alle Miſſioni del Paraguai . T. 5. p. 187. *Criſtianeſimo ſeſice*.

Cavalcanti (Guido) ſua Canzone . T. 19. p. 566.

* de Cereorum diurno uſu in Templis . T. 20. p. 127. tom. 1. *Anecd. Lat.*

de Cermenate (Notarii Johannis Mediolanenſis) Hiſtoria de ſitu , origine , & Cultoribus Ambroſianæ Urbis , & de Mediolanenſium geſtis ſub Imperio Henrici VII. ab anno 1307. ad 1313. T. 20. pag. 21. tom. 2. *Anecd. Lat.*

— In cap. xxix. M. hujus Hiſtorie deſiderabantur aliquot folia , & ſuſpicabatur Muratorius fuiſſe illa arte deleta : at cum tractu temporis illa cum aliis fragmentis , quæ decrant pag. 56. poſt Caput xlii. hujus editionis ad eum perveniſſent a JC. Novarienſi Lazaro Auguſtino Cotta , illa addidit in calce IV. Vol. *Anecdotor. Latin.* quæ quidem in hac Collezione fuerunt poſita in fine Tom. II. *Anecdot.* ubi exiſtat Hiſtoria ; & Moratorius retrahatur a ſua ſuſpitione : quæ fragmenta habes . *ibid.* p. 243.

* de Chriſtianorum antiquis Sepulcris Diſquiſitio . T. 20. p. 131. tom. 1. *Anecd. Lat.* U T. 22. p. 141. *Anecd. Græc.*

Chronicon Regum Italiæ a Rodolpho ad Conradum I. T. 20. p. 153. tom. 2. *Anecd. Lat.*

aliud . *ibid.* p. 154.

* adnotationes M. ad hæc Chropica . *ibid.* p. 155.

Cino da Piſtoja ſua Canzone . T. 19. p. 567.

* Comacchio . Controverſie intorno alla medeſima . T. 6. e 7.

de Compactatis Bohemorum Oratio habita ab Aeneas Silvio Piccolomini coram Calliſto Pp. III. T. 21. p. 212. tom. 3. *Anecd. Lat.*

de

de Computo Anonymi . T. 21. p. 78. tom. 3. *Anecd. Lat.*
Componenti del Petrarca già stampati , e che si dicono da lui ri-
futati . T. 19. p. 468.

* Componenti poetici di diversi Autori con un giudizio sopra cia-
scun di essi . T. 4. p. 186.

— altri aggiunti . *ivi* p. 435.

Considerazioni rivedute , ed accresciute di Alessandro Tassoni alle
Rime del Petrarca . T. 19.

* de Corona ferrea qua Romanorum Imperatores in insubribus cor-
nari solent . T. 20. p. 193. tom. 2. *Anecd. Lat.*

* — epist. M. ad Johannem Burcardum Menckenium in Disserta-
tionem Justi Fontanini De Corona ferrea . T. 21.

de Coronatione Imperatoris rituale . T. 12. p. 213.

* Corpora SS. Protasii & Gervasii , quo anno fuerint inventa per
S. Ambrosium . Dissertatio . T. 20. p. 123. tom. 1. *Anecd. Lat.*

de Corpore & Sanguine Christi liber Gezonis Abbatis Derthonensis .
T. 21. p. 167. tom. 3. *Anecd. Lat.*

* il Cristianesimo felice nelle Missioni de' PP. della Compagnia di
Gesù nel Paraguai . T. 5.

* de Cruce Nolana Dissertatio . T. 20. p. 142. tom. 1. *Anecd. Lat.*

4D

DAnte Alighieri sua Canzone . T. 19. p. 567.

* Decretalis Benedicti Pp. XIV. in administrando Pœnitentia
Sacramento propugnata . T. 9.

Dettaglio della Peste di Marfiglia . T. 10. p. 217. *Governo della Peste* .

* Difesa di quanto ha scritto Lamiudo Pritanio di favore della di-
minuzione delle troppo Feste . T. 8.

* de' Difetti della Giurisprudenza . T. 17.

* de Dignitatibus S. Paulini Dissert. T. 20. p. 114. tom. 1. *Anecd. Lat.*

* Diminuzione delle Feste . Difesa in suo favore . T. 8.

* Difamina di una Scrittura intitolata : *Risposta a varie Scritture* , e
pubblicate in Roma l'anno 1720. in proposito della Controversia
di Comacchio . T. 6.

de Agapis soblatis . T. 22. p. 133. *Anecd. Græc.*

de antiquis Christianorum sepulcris . *ibid.* p. 141.

in Epistolam sbb Julii I. nomine editam . *ibid.* p. 185.

de Guiniforto Barzizio . T. 20. p. 178. tom. 2. *Anecd. Lat.*

de Manichæis eorumque damnationibus . *ibid.* p. 89.

de nobilitate atque antiquitate Borromæe familiæ . *ibid.*
pag. 178.

de IV. Temporum sæculis , eorumque origine , atque
usu &c. *ibid.* p. 181.

de rebus gestis aliisque ad Aneæ Silvii Piccolomini si-
ve Pii II. vitam , & scripta spectantibus . *ibid.* p. 138.

de Reliquiis , Sanctuariis , oleis miraculorum virtute im-
butis , & Martyribus Romanis . T. 22. *ibid.* p. 147.

K k 2

dc

* Disquisitio

- * Disquisitio de Symboli *Quicumque* Auctore, ex an is fuerit Venantius Fortunatus. T. 20. p. 163. tom. 2. *Anecd. Lat.*
 de Syniactis & Agapetis. T. 22. p. 122. *Anecd. Græc.*
- * Dissertatio de ædificiis Nolæ a S. Paulino conditis. T. 20. p. 120. tom. 1. *Anecd. Lat.*
 de Amilio. *ibid.* p. 112.
 de Albina. *ibid.* p. 106.
 de Asterio Turcii Aproniani filio. *ibid.* p. 105.
 de Avita ac Eunomia. *ibid.* p. 106.
 de Cruce Nolana. *ibid.* p. 142.
 de S. Felice Nolano. *ibid.* p. 121.
 de Liturgiæ historia, & de Eucharistia contra Novatores. & specialiter contra Binghamum, & Basnagium. T. 11. p. 1.
 de Melania. T. 20. p. 111. tom. 1. *Anecd. Lat.*
 de novis in Religionem incurrentibus, sive apologia Epistolæ a Benedicto XIV. ad Episcopum Augustanum scriptæ. T. 15.
 de S. Paulini dignitatibus. T. 20. p. 114. tom. 1. *Anecd. Lat.*
 S. Paulinus Campaniæ Consularis. *ibid.* p. 116.
 ad S. Paulini Nat. xi. vers. 324. de anno, quo SS. Protasii, & Gervasii corpora per S. Ambrosium fuere inventa. *ibid.* p. 123.
 * Dissertatio ad S. Paulini vers. 402. Nat. xi. Multa stonim suberant olei &c. de Templorum apud veteres Christianos ornata, ac de diurno in eis cereorum usu. *ibid.* p. 127.
 ad S. Paulini vers. 478. Nat. xi. Cellula de multis &c. de veterum Christianorum sepulcris. *ibid.* p. 131.
 ad S. Paulini Nat. xii. de votis, votivisque Christianorum oblationibus in Sanctorum venerationem facis. *ibid.* p. 134.
 ad S. Paulinum Natalem xiii. vers. 87. de SS. Martyrum Natalibus. *ibid.* p. 133. 2.
 ad S. Paulini Poema postremum, de Sententia S. Paulini de Elementis. *ibid.* p. 139.
 de Piniano. *ibid.* p. 109.
 de rebus gestis S. Paulini. *ibid.* p. 117.
 Spicilegium ex Operibus S. Paulini deperditis. *ibid.* p. 144.
 de tempore suscepti a S. Paulino Episcopatus. *ibid.* p. 118.
 de Therasia. *ibid.* p. 108.
 de Turcio Aproniano. *ibid.* p. 104.
 * Dissertationes ad Poemata S. Paulini Episcopi Nolani. *ibid.* v. seqq.
 dell'Ascia Sepolcrale. T. 16.
 * Dissertazione sopra un' Iscrizione ritrovata nella Città di Spello. T. 10.
 dell' Obelisco di Cesare Augusto scavato dalle rovine di Campo Marzo. T. 16.
 Vedi Disquisitio, Dissertatio, Epistola, Lettera &c.

della Divinità Trionfo del Petrarca . T. 19. p. 552.

Duello *Vedi* Ragionamento , Spocrone .

E

* de **E**lementis S. Paulini sententia . T. 20. p. 136. t. 1. *Anecd. Lat.*
Eloquenza popolare *Vedi* Pregi .

Epigrammata seu Carmina S. Gregorii Nazianzeni . T. 22. p. 1. *Anecd. Græc.*

Epistola Ivonis Carnotensis . T. 21. p. 153. tom. 3. *Anecd. Lat.*

* — ad Johannem Burchardum Menckenium in Dissertationem
Justi Fontanini De Corona ferrea . T. 21.

Epistola Julio I. Romano Pontifice supposita ad Dionysium . T. 22.
p. 182. *Anecd. Græc.*

* in eandem Disquisitio . *ibid.* p. 185.

Epistole Benedicte XIV. Papæ ad Episcopum Augustanum apologia
Vide de Nævis .

Epistole Firmi Episcopi Cæsareæ . T. 22. p. 150. *Anecd. Græc.*

— S. Hildeberti Cenomanensis Episcopi . T. 21. p. 151. tom. 3. *Anecd. Lat.*

— Juliani Apostolæ Imperatoris . T. 22. p. 174. *Anecd. Græc.*

Vedi Lettera .

* primo Elame del Libro intitolato dell'Eloquenza Italiana . T. 8.

* nota di alcuni punti d'Elami, Avvertimenti, e Consigli dati dal
P. Paolo Segneri Juniore negl'Esercizj Spirituali alle Monache . T. 9.
p. 131. *Vita del Segneri* .

* Esercizj Spirituali secondo il Metodo del P. Paolo Segneri Juniore
della Compagnia di Gesù . T. 9.

* de Eucharistia contra Novatores, & specialiter contra Binghamum,
& Basnagium Dissertatio . T. 11. p. 1.

* de Enonomia Dissertatio . T. 20. p. 106. tom. 1. *Anecd. Latin.*

* piena Esposizione de' Diritti Imperiali, ed Estensi sopra la Città
di Comacchio in risposta alle due Difese del Dominio, ed alla
Dissertazione Istoria . T. 7.

Exemplar Tabulæ Trajanæ, ex ære magnitudine, & inscriptione in-
signis pro Pueris, ac Puellis alimentariis Reipublicæ Velejatum in
Italia institutis liberalitate optimi Principis Imperatoris Cæsaris
Trajani Augusti ex ipso archetypo Placentiæ adservato apud Co-
mites Antonium Costam, & Johannem Roncovicium Cathedr.
Ecclesiæ Canonicos . T. 10. p. 31. *insigne Tavola ec.*

Expositio Fidei Catholice Fortunati, sive Symboli *Quicumque* . T. 20.
p. 159. tom. 2. *Anecd. Lat.*

F

della **F**ama Trionfo del Petrarca . T. 19. p. 527.

Fantasia umana *Vedi* Forza .

de S. Felice Nat. xi. . T. 20. p. 1. tom. 1. *Anecd. Lat.*

— Nat. xii. *ibid.* p. 37.

— Nat. xiii. *ibid.* p. 51.

* — Nolano Dissertatio . *ibid.* p. 121.

Feste loro diminuzione *Vedi* Difesa di quanto ha scritto ec.

* la

* la Filosofia Morale esposta, e proposta a' Giovani . T. 16.
Firmi Episcopi Cæsareæ Epistola 45. T. 22. p. 150. *Anecd. Græc.*
Flottula del Petrarca . T. 19. p. 563.

Fortunati Venantii Expositio Fidei Catholicæ , sive Symboli *Quicumque* . T. 20. p. 159. tom. 2. *Anecd. Lat.*

* Disquisitio an Fortunatus fuerit Auctor Symboli *Quicumque* . *ibid.* p. 163.

Exemplar vetustissimum dicti Symboli ex veteri Codice Ambrosianæ . *ibid.* p. 167.

* della Forza della Fantasia Umana . T. 2.

* delle Forze dell'intendimento umano , o sia il Pirronismo confutato opposto al libro del preteso Mons. Huet intorno alla debolezza dell' umano Intendimento . *ivi*.

Fragmenta historiarum Johannis de Cermenate , quæ desiderabantur . *ibid.* p. 245. tom. 2.

Fragmentum ex Operibus deperditis S. Paulini . T. 20. p. 146. tom. 1. *Anecd. Lat.*

— vetustissimum in quo Manichæorum hæresis damnatur . *ibid.* p. 88.
Frammenti delle Rime del Petrarca stampati dall' Ubaldini . T. 19. pag. 466.

Francorum Missale . T. 12. p. 315.

Frejus. Iscrizione trovata in essa Città Vedi Lettera al Canonico Domenico Bertoli ec.

G Allicanum Missale vetus . T. 12. p. 334.

— Sacramentarium . *ibid.* p. 371.

Gelasianum Sacramentarium , sive Liber Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ a S. Gelasio I. Papa , uti videtur , concinnatus , quem Romæ anno 1680. luce donavit Cardinalis Joseph Maria Thomæus tunc Congregat. Cleric. Regul. Presbyter . T. 11. p. 308.

* SS. Gervasii , & Protasii Corpora , quo anno fuerunt inventa per S. Ambrosium Dissertatio . T. 20. p. 123. tom. 1. *Anecd. Lat.*

de Gesis in Civitate Mediolani sub Othone Vicecomite Archiepiscopo . T. 21. p. 39. tom. 3. *Anecd. Lat.*

* — alisque ad Ancyæ Sylvii Piccolominæ vitam , & scripta spectantibus Disquisitio . T. 20. p. 138. tom. 2. *Anecd. Lat.*

— Mediolanensium sub Imperio Henrici VII. Johannis de Cermenate . *ibid.* p. 21. tom. 2. *Anecd. Lat.*

— ejusdem fragmenta . *ibid.* p. 243.

Gezonis Abbatis Derthonensis Liber de Corpore , & Sanguine Christi . T. 21. p. 167. tom. 3. *Anecd. Lat.*

Giacobini Vedi Vita , Proponimenti , Testamento .

Giurisprudenza Vedi Difetti .

Goticum Missale . T. 12. p. 238.

* del Governo della Feste , e delle maniere per guardarsene diviso in Politico , Medico , ed Ecclesiastico . T. 10.

septem Graduum Ecclesiasticorum , & in gradibus ordinandi ordo . T. 12. p. 194.

Græc.

Gregorianum Sacramentarium, five Sacramentorum ordo a S. Gregorio I. Papa compositus. T. 12. p. 1.

Guido Cavalcanti sua Canzone. T. 19. p. 566.

Guidonis Panciroli Notæ in libellum Tertulliani de Oratione. T. 21. p. 1. tom. 3. *Anecd. Lat.*

Guiniforti Barzizii Oratio in Sponsalibus Philippi Borromei &c. T. 20. p. 171. tom. 2. *Anecd. Lat.*

* de eodem Disquisitio. *ibid.* p. 178.

H

de H Enrici VII. Imperatoris gestis Mediolani *Vide* Johannis de Cermenate.

Hildeberti (S.) Cenomatenfis Episcopi Sermones, & Epistolæ. T. 21. p. 151. tom. 3. *Anecd. Lat.*

Historia Johannis de Cermenate de situ, origine, & Cultoribus Ambrosianæ Urbis, ac de Mediolanensium gestis sub Imperio Henrici VII. T. 20. p. 21. *Anecd. Lat.* ejus fragmenta. *ibid.* p. 243.

* de Historia Liturgiarum Dissertatio. T. 11. p. 1.

I

* de I Ejanis quatuor Temporum, eorumque origine, atque usu Disquisitio. T. 20. p. 181. tom. 2. *Anecd. Lat.*

* dell'Insigne Tavola di Bronzo spettante a i Fanciulli, e Fanciulle alimentarij di Trajano Augusto nell'Italia, dissotterata nel Territorio di Piacenza l'anno 1747. T. 10.

Intendimento umano *Vedi* Forze dell'intendimento umano.

Introduzione alle Paci. privato T. 2.

* Iscrizione ritrovata nella Città di Spello Dissertazione. T. 10.

* — spettante la Città di Frejus nella Francia, Lettera. *ivi*.

Istoria *Vedi* Historia.

Istruzione data dal P. Paolo Segneri Juniore ad una Religiosa intorno alla Pratica di alcune delle più importanti virtù. T. 9. p. 195. *Vita di Segneri*.

— del medesimo sopra le Conversazioni moderne. *ivi* p. 112.

Italice Regum Chronicon a Rodulpho ad Conradum I. T. 20. p. 153. tom. 2. *Anecd. Lat.*

— aliud. *ibid.* p. 154.

* in ea Chronica Adnotationes. *ibid.* p. 155.

Juliani Apostatæ Imperatoris Epistolæ quatuor. T. 22. p. 174. *Anecd. Græc.*

Julio I. Romano Pontifici Epistola supposita ad Dionysium. *ibid.* p. 182.

* ad hanc Epistolam Disquisitio. *ibid.* p. 185.

Ivonis Carnotensis Epistola. T. 21. p. 153. tom. 3. *Anecd. Lat.*

L

de L Emene *Vedi* Vita di Francesco de Lemene.

L Leonianum Sacramentarium, five Liber Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ a S. Leone Pp. I. ut videtur confectus, ex Codice ante mille annos conscripto, qui exstat in Bibliotheca Capitoli Veronensis cum Notis, & Concordantiis aliorum Codicum ab aliis editorum. T. 11. p. 201.

* Let-

- * Lettera ad Apostolo Zeno intorno al motivo perchè Torquato Tasso fu confinato nello Spedale di S. Anna di Ferrara dal Duca Alfonso II. di Este. T. 18.
- * — di Lamindo Britanio ad uno degli Autori del Giornale d'Italia. T. 22.
- * — al Canonico Domenico Bertoli intorno ad un'Iscrizione spettante la Città di Frejus nella Francia. T. 9.
- * — al Marchese Gio-Giuseppe Orsi in difesa d'un passo di Luciano, *ivi* p. 9. *Vita di Orsi*.
- * — all'Abate Girolamo Tartarotti intorno al Congresso notturno delle Lammie. T. 21.
- Lettere del P. Gaetano Cattaneo intorno alle Missioni del Paraguai. T. 5. p. 127.
- di Francesco Torti al Muratori. T. 18. p. 19. *Vita Torti*.
Vedi Epistola, Epistolæ &c.
- Liturgia Romana Vetus tria Sacramentaria complectens Leonianum scilicet, Gelasianum, & antiquum Gregorianum, edente Authore, qui & ipsam cum aliorum Gentium Liturgiis contulit, ad confirmandam præ ceteris Catholicæ Ecclesiæ de Eucharistia doctrinam, cum Missale Gothico, Missale Francorum, duobus Gallicanis, & duobus omnium vetustissimis Romanæ Ecclesiæ Ritualibus Libris. Tom. I. T. 11. Tom. II. T. 12.
- * de Liturgiæ historia Dissertatio. T. 11. p. 1.
- * Lucano: suo passo difeso, Lettera. T. 10. p. 9. *Vita d'Orsi*.
- * Lusitanæ Ecclesiæ Religio in administrando Pœnitentiæ Sacramento, & Decretalis ea de re Benedicti XIV. Pontificis Maximi propugnata. T. 9.

M

- M** Aggi *Vedi* Vita di Carlo Maria Maggi.
- Magistri Manegaldi Opusculum contra Wolfelmum Coloniensem. T. 21. p. 108. *tom. 4. Anecd. Lat.*
- * de Manichæis, eorumque damnationibus Disquisitio. T. 20. p. 89. *tom. 2. Anecd. Lat.*
  - Manichæorum hæresis damnationis fragmentum vetustissimum. *ibid.* p. 88.
  - Manumissionis forma vetusta, sine qua ex familia nemo propria ad
  - * Sacros Ordines promovere valet cum Notis, & Observationibus. *ibid.* p. 144.
  - Mastiglia. Dettaglio della Peste nella medesima pubblicato da' Medici, che hanno operato in essa con alcune Osservazioni. T. 10. p. 217. *Governo della Peste*.
  - SS. Martyrum Index, quorum Corpora S. Gregorii M. temporibus Romæ quiescebant. T. 20. p. 146. *tom. 2. Anecd. Lat.*
  - * de SS. Martyrum Natalibus Dissertatio. *ibid.* p. 153. 2. *tom. 1. Anecd. Lat.*
  - * de Martyribus Romanis &c. Disquisitio. *ibid.* p. 147. *tom. 2. Anecd. Lat.*
  - S. Maximi Taurinatis Episcopi Sermones. T. 21. p. 1. *tom. 4. Anecd. Lat.*
  - de Mediolanensium gestis sub Imperio Henrici VII. ab anno 1307. ad 1713.

1313. , de Situ , Origine , & Cultoribus Ambrosianae Urbis, Historia Johannis de Cermenate Notarii Mediolanensis . T. 20. p. 241. tom. 2. *Anecd. Lat.*

ejusdem Historiae fragmentum . *ibid.* p. 243.

* de Melania Dissertatio . *ibid.* p. 111. tom. 1. *Anecd. Lat.*

Missale Francorum . T. 12. p. 315.

— Gallicanum vetus . *ibid.* p. 334.

— Gothicum . *ibid.* p. 238.

della Morte Trionfo del Petrarca . T. 19. p. 514.

* Motivi di credere tuttavia alcoso , e non scoperto in Pavia l'anno 1695. il Sacro Corpo di S. Agostino Dottore della Chiesa , in risposta alle Scritture pubblicate nell' anno 1728. in favore dell' identità di esso S. Corpo . T. 10.

* aggiunte inedite a detto Opuscolo nella pag. 92.

Muzio (Girolamo) sue annotazioni alle Rime del Petrarca . T. 19.

N

* de **N**ovis in Religionem incurrentibus , sive apologia Epistolae a Benedicto XIV. Papa ad Episcopum Augustanum scriptae . T. 15.

Natalis XI. de S. Felice T. 20. p. 1. tom. 1. *Anecd. Lat.*

— XII. *ibid.* p. 37.

— XIII. *ibid.* p. 51.

* de Natalibus SS. Martyrum Dissertatio . *ibid.* pag. 133. 2.

Nota d'alcuni Avvertimenti dati dal P. Paolo Segneri Juniore ad una Religiosa . T. 9. p. 214. *Vita Segneri*.

— di alcuni Punti di Esami , Avvertimenti , e Consigli dell'istesso Segneri dati negl' Esercizj Spirituali alle Monache . *ivi* p. 131.

* Notae ad Libellum Tertulliani De Oratione . T. 21. p. 1. tom. 3. *Anecd. Lat.*

* — & Observationes ad quandam formam vetustam manumissionis , sine qua ex familia nemo propria ad Sacros Ordines promoveri valebat . T. 20. p. 144. tom. 2. *Anecd. Lat.*

* — ad Poemata S. Paulini . *ibid.* tom. 1. *Anecd. Lat.*

— Guidonis Panciroli ad Tertulliani libellum de Oratione . T. 21. p. 1. tom. 3. *Anecd. Lat.*

Vedi Adnotationes , Annotazioni , Considerazioni , Osservazioni , Observationes &c.

O

* dell' **O** Belisco di Cesare Augusto scavato dalle Rovine di Campo Marzo . T. 16.

* de Oblationibus votivis factis in Sanctorum venerationem . T. 20. p. 134. tom. 1. *Anecd. Lat.*

* Observationes , & Notae ad quandam formam vetustam manumissionis . *ibid.* p. 144. tom. 2. *Anecd. Lat.*

Oratio Aeneae Silvii Piccolomini Episcopi Senensis , qui postea fuit Papa Pius II. , habita coram Callisto III. Papa de *Compatitatis Debe-*

L 1

morum .

- merium*. T. 21. p. 212. tom. 3. *Anecd. Lat.*
- ejusdem habita Viennæ anno 1452. pro auctoritate Romani Pontificis adversus Austriales. T. 20. p. 94. tom. 2. *Anecd. Lat.*
- Anonymi in nuptiis Johannis Augustini Vicecomitis, & Othonis Mandelli circiter annum 1430. recitata. *ibid.* p. 175.
- Guiniforti Barzizii in Sponsalibus Philippi Bonromei circiter annum 1430. sub Philippo Maria Vicecomite Mediolanensium Duce. *ibid.* p. 171.
- * de *Oratione* libellus Tertulliani cum Notis Panciroli, & M. T. 21. p. 1. tom. 3. *Anecd. Lat.*
- Orationes, & Preces de Natalitiis Sanctorum. T. 11. p. 382.
- cum Canone pro Dominicis diebus. *ibid.* p. 407.
- Ordinis anni circulus. *ibid.* p. 305.
- Ordo Romanus Primus qualiter Missa Pontificalis celebretur. T. 12. p. 469.
- Secundus de Missa Pontificali. *ibid.* p. 485.
- de Sacris Ordinibus benedicendis. *ibid.* p. 189.
- septem Ecclesiasticorum graduum, & in gradibus ordinandi. *ibid.* pag. 194.
- Orsi *Vedi* Vita del Marchese Orsi. *Vedi* Lettera in difesa di un passo di Lucano.
- * Osservazioni sopra una Lettera intitolata: il Dominio temporale della Sede Apostolica sopra la Città di Comacchio per lo spazio continuato di dieci Secoli dislese in una Lettera ad un Prelato della Corte di Roma. T. 6.
- * — alle Rime del Petrarca. T. 19.
- * — al Detaglio della Peste di Marsiglia ec. T. 10. p. 217. *Governo della Peste.*

P

- la **P**ace di Giovambatista Pigna. T. 2. p. 62. *Introduzione alle Paci private.*
- Paci private *Vedi* introduzione.
- Panciroli (Guidonis) Notæ in Tertullianum de *Oratione*. T. 21. p. 1. tom. 3. *Anecd. Lat.*
- Paraguay *Vedi* Cristianesimo felice.
- * de Paradiso, Regnique Cœlestis Gloria non expectata Corporum resurrectione Iussis a Deo conlata adversus Librum Thomæ Burneti Britanni. T. 17.
- Patriarcharum Aquilejensium Vitæ a S. Hermagora usque ad Nicolaum Patriarcham. T. 21. p. 137. tom. 4. *Anecd. Lat.*
- S. Paulini Poemata. T. 20. tom. 1. *Anecd. Lat.*
- de S. Felice Natalis XI. *ibid.* p. 1.
- Natalis XII. *ibid.* p. 37.
- Natalis XIII. *ibid.* p. 51.
- Poema ultimum. *ibid.* p. 84.
- * — ad ejus Poemata Dissertationes xxii. *ibid.* p. 99. ad 144.
- * — ejus brevis Vita. *ibid.* in *Præfat.*

- * — de ejus Dignitatibus Dissertatio. *ibid.* p. 114.
- * — Campaniae Consularis Dissertatio. *ibid.* p. 116.
- * — de reliquis ejus rebus gestis Dissertatio. *ibid.* p. 117.
- * — de tempore suscepti ab eo Episcopatus Dissertatio. *ibid.* p. 118.
- * — de edificiis Nolæ ab eo conditis. *ibid.* p. 120.
- * — de quibusdam ab eo laudatis in dictis poematibus, & suis Coniunctis Dissertationes. *ibid.* a p. 104. ad 112.
- * — ad ejus versum 324. Nat. XI. de anno, quo SS. Protasii, & Gervasii Corpora per S. Ambrosium fuere inventa, Dissertatio. *ibid.* pag. 123.
- * — ad versum 402. ejusdem Nat. Dissertatio de Templorum apud veteres Christianos ornato, ac de diurno in eis cereorum usu. *ibid.* p. 127.
- * — ad versum 478. ejusdem Nat. Dissertatio de veterum Christianorum sepulcris. *ibid.* p. 131.
- * — ad Natalem XII. Dissertatio de votis, votivisque Christianorum oblationibus in Sanctorum venerationem factis. *ibid.* p. 134.
- * — ad versum 87. Nat. XIII. de Sanctorum Martyrum Natalibus Dissertatio. *ibid.* p. 133. 2.
- * — ad ejus Poema postremum Dissertatio de Sententia S. Paulini de Elementis. *ibid.* p. 139.
- * — Spicilegium ex ejus Operibus deperditis Dissertatio. *ib.* p. 144.
- fragmenta ex dictis Operibus. *ibid.* p. 146.
- Collatio editionis Plantinianæ ann. 1622. cum Mf. Ambrosianæ Bibliothecæ primorum Poematum, sive decem Natalium. *ib.* p. 148.
- * della Perfetta Poesia Italiana spiegata, e dimostrata con varie osservazioni coll'Annotazioni Critiche di Anton-Maria Salvini. Lib. I. T. 3. p. 5. Lib. II. *ivi* p. 210. Lib. III. T. 4. p. 1. Lib. IV. p. 186., che contiene una Raccolta di varj Componimenti di diversi Autori. aggiunta d'altra Raccolta. *ivi* p. 435.
- Pesse *Vedi* Governo, Detaglio, Marfiglia.
- Petrarca (Francesco) sue Rime riscontrate co i Tessti a penna della Libreria Estense, e co i Frammenti dell' Originale di esso Poeta, colle Considerazioni rivedute, ed ampliate di Alessandro Tassoni, * le Annotazioni di Girolamo Muzio, e le Osservazioni del Muratori. T. 19.
- * — sua Vita. *ivi* p. xi.
- Parte I. delle Rime, *ivi* p. 1.
- Parte II. *ivi* p. 334.
- Frammenti stampati dall' Ubaldini. *ivi* p. 466.
- Componimenti già stampati, che si dicono da lui rifutati. *ivi* p. 468.
- Trionfo. *ivi* dalla pag. 472. alla p. 552.
- Trionfo d'Amore. *ivi* p. 472.
- della Castità. *ivi* p. 505.
- della Divinità. *ivi* p. 552.

- della Fama. *ivi* p. 527.
 — della Morte. *ivi* p. 514.
 — del Tempo. *ivi* p. 546.
 — altre sue Composizioni, parte delle quali si leggono in molte altre edizioni, parte tratte da' Libri antichi Mss. ed impressi, e principalmente la Flottola riportata dal Bembo nel 6. *libr. del r. vol.* delle sue Lettere, colle proposte di alcuni Poeti di que' tempi al Petrarca, e colle tre famose Canzoni di Guido Cavalcanti, di Dante Alighieri, e di Cino di Pistoja, i primi versi de' quali piacque al Petrarca d'inserire nella sua Canzone p. 107. *Lasso me ch' i non so in qual parte piaghi. ivi* p. 559.
 — Sonetti citati, ed omissi nell'edizione, perchè erediti proibiti. *ivi*.
 Piccolomini (Aeneas Silvii) Oratio habita coram Callisto Papa III. de Compactatis Bohemorum. T. 21. p. 212. *tom. 3. Anecl. Lat.*
 — alia Oratio habita Viennae pro auctoritate Romani Pontificis contra Austriales. T. 20. p. 94. *tom. 2. Anecl. Lat.*
 * Dissertatio de rebus gestis, aliisque ad ejus Vitam, & Scripta spectantibus. *ibid.* p. 138.
 * Piena Esposizione de' Diritti Imperiali, ed Estensi sopra la Città di Comacchio in risposta alle due Difese del Dominio, ed all' Osservazione Istoric. T. 8.
 Pigna Vedi la Pace.
 * de Piniano Dissertatio. T. 20. p. 109. *tom. 1. Anecl. Lat.*
 * il Pirronismo confutato Vedi Forze dell' intecudimento umano.
 Pius II. Vide Piccolomini Sec.
 Poema S. Pgalini Vide S. Paulini.
 Poemata Stephanardi de Vicomercato Ord. Praed. de gestis in Civitate Mediolani sub Othone Vicecomite Archiepiscopo. T. 21. p. 39. *tom. 3. Anecl. Lat.*
 Poesie Vedi perfetta Poesia Vedi Raccolta, Sonetti, Rime, Poema, Trionfi ec.
 * de Potu vini calidi Epistola ad Johannem Baptistam Davinium. T. 10. Praefationes variae in calce Vaticani Codicis, Sacramentarii Gregoriani. T. 12. p. 128.
 Preces & Orationes de Natalibus Sanctorum Sacramentarii Gelasiani. T. 11. p. 382.
 * de' Pregi dell' Eloquenza Popolare. T. 2.
 * i Primi Disegni della Repubblica Letteraria d' Italia. T. 1.
 * Primo Efame del Libro intitolato dell' Eloquenza Italiana. T. 8.
 * Prolegomena in Bachiarium. T. 20. p. 1. *tom. 2. Anecl. Lat.*
 * alia Prolegomena & Praefationes; T. 20. 21. 22.
 Proponenti fatti dal Servo di Dio Benedetto Lodovico Giacobini in occasione degli Esercizj Spirituali. T. 18. p. 72. *Vna di Giacobini*
 * SS. Protasii, & Gervasii Corpora, quo anno per S. Ambrosium fuerunt inventa Dissertatio. T. 20. p. 123. *tom. 1. Anecl. Lat.*
 * della Pubblica Felicità oggetti de' buoni Principi. T. 1.

- * **Q**uistioni Comacchiesi, ove si espongono i Punti superflui, a' quali vorrebbe la Camera Apostolica ridurre la controversia di Comacchio, e fissano i veri, a' quali s'ha da ridurre. T. 6.

- * **R**accolta di varj Componimenti di diversi Autori con un giudizio sopra ciascuno di essi. T. 4. p. 186.
 * ——— aggiunta all' antecedente. *ivi* p. 435.
 * ——— di alcune Rime del Muratori. T. 22.
 * ——— di alcune Operette Spirituali del P. Paolo Segneri Juniore. T. 9.
 p. 112. *Vita di Segneri*.

Tre Ragionamenti dell' Abate Carlo-Francesco Badia intorno alla Carità Cristiana, e alla Compagnia di questo nome cretta in Modena. T. 8. p. 333. *Carità Cristiana*.

Ragionamento di Sperone Speroni contro il Duello intitolato dell' Uomo. T. 2. p. 167. *Introduzione alle paci private*.

- * de Rebus gestis a S. Paulino. T. 20. p. 117. tom. 1. *Anecd. Lat.*
 * ——— Mediolanensium sub Henrici VII. Imperio ab anno 1307. usque ad annum 1313. *ibid. pag. 21. tom. 2. Anecd. Latin.*
 * de Reliquiis, Sanctuaris, Oleis miraculorum virtute imbutis, Martyribusque Romanis Disquisitio. T. 20. p. 147. tom. 2. *Anecd. Lat.*
 * Riflessioni di Lavinio Pritanio sopra alcuni Punti del Buon-Gusto nello Studio delle Scienze, e dell'Arti per servizio della Repubblica Letteraria d' Italia. T. 1.

Le Rime di Francesco Petrarca *Vedi Petrarca*.

- * Rime del Murat. T. 22.

Vedi Poesia, Versus, Epigramma, Poema, Sonetti, Canzoni, Raccolta ec.

Sacramentarium Gallicanum. T. 12. p. 371.

——— Gelasianum, sive Liber Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ a S. Gelasio I. Papa, uti videtur, concinnatus, quem Romæ anno 1080. luce donavit Cardinalis Joseph Maria Thomatius tunc Congregationis Clericorum Regularium Presbyter. T. 11. p. 305.

——— Gregorianum, sive Sacramentorum Ordo a S. Gregorio I. Papa compositus. T. 12. p. 1.

——— Leonianum, sive Liber Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ a S. Leone Papa I., ut videtur, confectus, ex Codice ante mille annos conscripto, qui existat in Bibliotheca Capituli Veronenfis cum notis & concordantijs aliorum Codicum ab alijs editorum. T. 11. p. 201. Salvini (Anton-Maria) sue Annotazioni Critiche alla Perfetta Filosofia Italiana. T. 3. e 4.

- * Segneri (P. Paolo Juniore) Esercizj Spirituali secondo il suo metodo. T. 9.

* ——— sua Vita. *ivi*.

——— Raccolta di alcune sue Opere Spirituali. *ivi* p. 112. *Vita Segneri*.

——— Istruzione sulle Conversazioni moderne. *ivi*.

Nota

- Nota di alcuni Ponti di Esami, Avvertimenti, e Consigli dati dal suddetto Segneri negli Esercizj Spirituali alle Monache. *ivi* p. 137.
- Trattato della Virtù dell' Ubbidienza Religiosa composto dal medesimo. *ivi* p. 167.
- Istruzione data da esso Segneri ad una Religiosa intorno alla Pratica di alcune delle più importanti Virtù. *ivi* p. 195.
- Nota di alcuni altri Avvertimenti dati dal P. Segneri ad una Religiosa. *ivi* p. 214.
- * de antiquis Sepulchris Christianorum Disquisitio. T. 20. p. 131. tom. 1. *Anecd. Lat. U. T. 22. p. 141. Anecd. Græc.*
- * de Sententia S. Paulini de Elementis Dissertatio. T. 20. p. 139. tom. 1. *Anecd. Lat.*
- Sermones S. Hildeberti Cenomanensis Episcopi. T. 21. p. 151. tom. 3. *Anecd. Lat.*
- S. Maximi Taurinensis Episcopi. *ibid.* p. 1. tom. 4. *Anecd. Lat.*
- * Sigonii (Caroli) Vita. T. 18.
- * Sonetti del Muratori. T. 22.
- di diversi Autori. T. 4. p. 186. e segg.
- del Petrarca. T. 19.
- creduti proibiti. *ivi* p. 559.
- * Spello Dissertazione sopra una Iscrizione trovata in detta Città. T. 10. Speroni (Sperone), suo Ragionamento contra il Duello intitolato dell' Uomo. T. 2. p. 67. *Introduzione alle facc. private.*
- * Spicilegium ex Operibus S. Paulini deperditis Dissertatio. T. 20. p. 144. tom. 1. *Anecd. Lat.*
- Stephanardi de Vicomercato Ord. Prædic. Poema de gestis in Civitate Mediolani sub Othone Vicecomite Archiepiscopo. T. 21. p. 39. tom. 3. *Anecd. Lat.*
- * Supplica di Rinaldo d'Este Duca di Modena e Gioseffo I. Imperadore de' Romani per le controversie di Comacchio. T. 6.
- Symbols *Quicumque* expositio. T. 20. p. 159. tom. 2. *Anecd. Lat.*
- * — de ejus Autore; & an is fuerit Venantius Fortunatus Disquisitio. *ibid.* p. 163.
- ejus exemplar ex antiquissimo Ambrosiano Codice. *ibid.* p. 167.
- * de Synisactis & Agapetis Disquisitio. T. 22. p. 122. *Anecd. Græc.*

T

Tabulae Trajanæ exemplar ex ære magnitudine, & inscriptione insignis pro Pueris, & Puellis alimentariis Reipublicæ Velejationum in Italia institutis liberalitate optimi Principis Imperatoris Cæsaris Trajani Augusti ex ipso Archetypo Placcæniæ adservato apud Comites Antonium Costam, & Johannem Roncovicium Cathedral. Eccl. Canonicos. T. 10. p. 31. *insign. tavola &c.*

Taffoni (Alessandro) sue Considerazioni sulle Rime del Petrarca. T. 19.

* — sua Vita. T. 18.

* della Tavola di Bronzo spettante a Fanciulli, e Fanciulle alimentarij di Trajano Augusto nell' Italia, disotterrata nel Territorio di Piacenza l'anno 1747. T. 10.

* Ta-

- * Tavola Cronologica delle Ragioni , e degli Atti Sovrani della S. Sede in Comacchio insieme con quelli della Serenissima Casa d' Este a rincontro , di nuovo pubblicata , corretta , illustrata , ed ampliata . T. 7. p. 493.
- * de Temporum apud veteres Christianos ornata , ac de diurno in eis cereorum uso .
- * de Tempore suscepti a S. Paulino Episcopus Dissertatio . T. 20. p. 118. tom. 1. *Anecd. Lat.*
- quo SS. Protasii , & Gervasii Corpora per S. Ambrosium fuerunt inventa Dissertatio . *ibid.* p. 123.
- * de IV. Temporum Jeuniis , eorumque origine , atque usu Disquisitio . *ibid.* p. 181. tom. 2. *Anecd. Lat.*
- Tertulliani Libellus de Oratione completus cum Notis Guidonis Panciroli , & Muratorii . T. 21. p. 1. tom. 3. *Anecd. Lat.*
- Testamento , o sia modo di disporre se , ed altri a ben morire del Giacobini . T. 18. p. 130. *Vita di Giacobini* .
- * de Therasia Dissertatio . T. 20. p. 108. tom. 1. *Anecd. Lat.*
- Torti (Francesco) sue Lettere , al Muratori . T. 18. p. 19. *Vita Torti* .
- sua Vita . T. 18.
- Trattato delle Virtù dell' Ubbidienza Religiosa composto dal P. Segneri juniore . T. 9. p. 167. *Vita Segneri* .
- Trevisano (Bernardo) Introduzione all' Opera di Pritanio , o sia la Teorica del Buon-Gusto . T. 1. p. 30. *Primi Disegni* ec.
- Trionfi del Petrarca . T. 19. dalla p. 472. a 552. *Vedi Geturca* .
- * de Turcio Aproniano Dissertatio . T. 20. p. 104. tom. 1. *Anecd. Lat.*
- * — de ejus filio Dissertatio . *ibid.* p. 105.

V

- dell' **U**bbidienza Religiosa Trattato composto dal P. Paolo Segneri juniore . T. 9. p. 167. *Vita di Segneri* .
- Venantii Fortunati , Expositio fidei Catholicæ , sive Symboli *Quicumque* . T. 20. p. 159. tom. 2. *Anecd. Lat.*
- * — an is fuerit Auctor dicti Symboli Disquisitio . *ibid.* p. 163.
  - Exemplar dicti Symboli ex antiquissimo Ambrosianæ Codice . *ibid.* p. 167.
- Verfus vetustissimi , qui olim in Bibliotheca S. Isidori Hispalensis Episcopi legebantur . *ibid.* p. 156.
- * Adnotationes ad eisdem versus . *ibid.* p. 158.
- de Vicomercato (Stephanardi) Ord. Prædic. Poema de gestis in Civitate Mediolani sub Othone Vicecomite Archiepiscopo . T. 21. p. 39. tom. 3. *Anecd.*
- * de Vini calidi potu Epistola ad Johannem Baptistam Davinium . T. 10.
  - * Vita di Lodovico Castelvetro . T. 17.
  - * — del Servo di Dio Benedetto Lodovico Giacobini Proposto di Varallo , e Vicario Generale della Diocesi di Valle di S. sia . T. 18.
  - di Francesco di Lemene . *ivi* .

- * Vita di Carlo Maria Maggi. *ivi*.
- * — del Marchese Giovan Giuseppe Orsi. T. 9.
- * — S. Paulini. T. 20. in *Præf. tom. 1. Anecd. Lat.*
- * — del Petrarca. T. 19. p. 11.
- * — di Paolo Segneri juniore della Compagnia di Gesù. T. 9.
- * — Caroli Sigonii Mutinensis. T. 3.
- * — di Alessandro Tassoni. *ivi*.
- * — Francisci Torti. *ibid.*
- Alnese Sylvii Piccolomini *Vide de rebus gestis ec.*
- Vitæ Patriarcharum Aquilejensium a S. Hermagora, usque ad Nico-
- laum Patriarcham. T. 21. p. 137. *tom. 4. Anecd. Lat.*
- * de Votis, votivisque Christianorum oblationibus in Sanctorum
- venerationem factis. T. 20. p. 134. *tom. 1. Anecd. Lat.*

F I N I S.

592843.

